

בעזהש"ת

ספר

בן פורת יוסף

תולדות הרבני החסיד, הנגיד הנכבד, רודף צדקה וחסד

מוהר"ר יוסף אריה פלדמן ז"ל
ומשפחתו

מביטשקוב - סטמור - תלאביב

קורות חייו ונתיבות דרכיו
יחוס אבותיו
רום הליכותיהם ושגב מידותיהם

לוקט נערך ונסדר בס"ד ע"י
נתן אלי' רוט

יוצא לאור בס"ד ע"י
משפחות בית פלדמן והסתעפויותיהן

בני-ברק
שנת ר' יוסף אריה פלדמן (תשנ"ו)

אמצרות המורה אמצרות השונה

אקדמות מילין

ישמחו הנכדים ויגילו הצאצאים להופעת הספר "בן פורת יוסף", בו מגוללים קורות חייו והליכותיו של הרבני המפורסם, העסקן המהולל, הנגיד והנדיב הנכבד, הרה"ח מוהר"ר יוסף אריה פלדמן ז"ל, יליד ביטשקוב יוצא סאטמר ותושב תל אביב, אשר היה אישיות חשובה ונכבדת — הן בחוץ לארץ והן בארץ ישראל — בדור שלפנינו, אשר בדמותו סימל את הטיפוס של נגיד יהודי חרדי, המתמסר למען הכלל ופועל לטובתו.

הספר מכיל ^{זמירות ותורה} ~~מקור~~ ^{בתורה} גם קורות ותולדות החיים של אבותיו — אישים מספר, שחיו בדורות האחרונים כמו גם בדורות קודמים, מאחת המשפחות המפוארות והמיוחסות שבישראל, אשר במעשיהם המבורכים פעלו גדולות ונצורות למען כלל ישראל, וראויים לשמש לאות ולמופת, לדוגמה ולמשל — לכל, ובפרט לצאצאיהם ולבני משפחתם, ובזכרון פעולותיהם הנעלות של האבות, יתעורר הרהור כן בעומק נבכי הלב של הנכדים, לחשוב: "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי?" (תנא דבי אליהו רבה כ"ה) — וכפי דברי המפרשים: יגיעו — כלומר, שלכל הפחות תהיה נגיעה כלשהי בהם — במעשיהם.

"זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור" (דברים לב, ז) אמרה תורתנו הקדושה; תקופות שונות חלפו על עמנו מעת היתה יהודה לגוי. תקופת המנוחה והשלוה בשבת ישראל על אדמתו לא ארכה שנים רבות מאד, כי כל כמה זמן נטלטלה ספינתה של אומתנו, ובבוא ימי הזעף והבהלה, ימי החורבן והגלות, וילך ישראל נודד בגולה אחר גולה, ממדינה למדינה, מאיזור אחד של העולם למשנהו; לא עבר יובל שנים שלא הונפו החרב והחנית, הרעב והשבי, השכול והיתמות מעל כנסת ישראל בארצות פזורה, כי אם יונח לה בארץ זו הוצר לה בארץ אחרת. סיפורי תולדות ימי עמנו עדויים ומקושטים במעשים מפוארים של הפרחת חיים רוחניים וגשמיים מחד, ושל מסירות נפש על קידוש השם, בגוונים שונים, מאידך — ומי כמו הדור האחרון, אשר חזה במו עיניו ואשר חש כל זאת על עצמו ועל בשרו.

מה שהחיינו וקיימנו במשך כל הדורות, הוא הכח הנשגב של עסק

התורה הקדושה, היא שנתנה לנו את העוז והגבורה, את התקוה ואת התושיה, להחזיק מעמד בכל המצבים הקשים ולעמוד בכל הנסיונות שעמדו בפנינו, כדברי נעים זמירות ישראל (תהלים קיט, צב): "לולי תורתך שעשועי, אז אבדתי בעניי". אף בתקופות שעמנו שקע בים של צרות וסבלות ונמתעטו הלבבות, כח התורה לא פג וריחו לא נמר, גם בעת כזאת רחב לבם של חכמינו לחדש חידושים בתורה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, מפייהם אנו חיים עד היום. בהשפעתם ובהדרכתם של גדולי הדור, נושאי לפיד התורה, המנחים את העם נתיבות עולם, את הדרך אשר ילכו בה, התגברנו על המכשולים שנערמו בפנינו, ומחזיקים מעמד, בעזר השי"ת, עד היום.

רבים מאותם גאוני הדורות היו אבותיהם של בני המשפחה הזו שאנו מגוללים כאן. מטרתנו לחרוט בעט ברזל ובצפורן שמיר את קורות חייהם ומעשיהם הנשגבים, כי הצליחו וגם עשו פרי בתורתם וביראתם, והרבו להטיב עם הכלל. קריאת תולדות חייהם תביא אותנו לזכרם, וזה יביאנו לידי מעשה, כדאיתא בחז"ל (מנחות מג ע"ב): "ראיה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי עשיה".

זכרון מפעלות גדולי תורה אלה ופרי מעלליהם, יהוו כלפידי אש לרגלי צאצאיהם ואזהרה לנתיבותם. קורות ימי חייהם יחשפו שפוני טמוני ההשגחה העליונה, והמון נסתרות שמבראשית תוכיח במישור, כי יש אֱלֹהִים לקים שופטים בארץ, השומר אמת לעולם וגומל חסד לישרים לאלף דור.

דרך נאותה זו כבר התוו לנו חז"ל בים התלמוד ובמדרשים, שסיפרו לנו על מעשיהם של החכמים, כדאיתא (גיטין סז ע"א): "איסי בן יהודא היה מונה שבחן של חכמים וכו'".

בדפי הספר הזה נפרשת יריעה ארוכה של יחוס המשפחה, אשר מקור מחצבתה מגזע תרשישים, נצר משרשי אבות יקרים, מגאוני עולם של אומתנו, אשר באורם הזך והטהור האירו את אורחות החיים של העם כולו.

על פאר היחס של המשפחה כבר העיד אור שבעת הימים מרן הקדוש הבעש"ט זצוק"ל, אשר התבטא, כי שלש משפחות קיימות בישראל שהן

מיוחסות ונקיות דור אחר דור, "אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב" והן: מרגליות, שפירא והורוויץ (שמן הטוב ח"ב אות ק').

גם ה"בני יששכר" (חודש ניסן מאמר ד' דרוש י') מציין לשבח את המשפחות: ראפפורט, הורוויץ ושפירא.

אודות המעלה של יחוס האבות והחיוב לחקרה, התבטא באזנינו הג"ר יוסף נפתלי שטרן זצ"ל מירושלים, כי לפי דעתו, חובה מן התורה שכל אדם יחקור מקור מחצבתו, ורמז על כך מהפסוק "ויתילדו על משפחותם לבית אבותם" (במדבר א, יח).

לתוספת ביאור דבריו, נצטט את דברי המדרש על הפסוק הנ"ל: "בשעה שקיבלו ישראל את התורה, נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב יותר מכל האומות... אמר להן הקב"ה: הביאו לי ספרי יחוסין שלכם — כשם שבני מביאין... שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהן" (ילקוט שמעוני במדבר תרפ"ד).

ועל מעלת היחוס למדים אנו מדברי חז"ל (קידושין ע"ב, במדבר רבה יב, ד), שקבעו: "כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל".

אף משה רעיא מהימנא, כאשר הקב"ה עמד לשלחו אל פרעה, מספרת לנו התורה על יחוסו, כדברי רש"י הק' שם (שמות ו, יד). גם על עזרא הסופר אמרו חז"ל (בבא בתרא טו ע"א): "לא עלה עזרא מבבל, עד שיחס עצמו". כמו כן רואין אנו, שכאשר בחרו חכמינו ברבי אלעזר בן עזריה לנשיא, נימקו זאת כי "הוא עשירי לעזרא, דאית ליה זכות אבות, ולא מצי עניש ליה" (בכורות כז ע"ב) וכן איתא בירושלמי (תענית פ"ד ה"א).

גם חכמינו ז"ל חקרו לדעת את יחוס אבותיהם, כדאיתא (פסחים סב ע"ב): "ר' שמלאי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: נתני לי מר ספר יוחסין..." ובהמשך אומרת הגמרא: "אמר רמי בר רב יודא א"ר: מיום שנגזו (מפרש רש"י: נשתכח) ספר יוחסין, תשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם", ומפרש המהרש"א: "דהיינו, עין השכל והנבואה — דאין הנבואה שורה אלא על מיוחסין שבישראל".

על מעלות היחוס, אמרו חז"ל (יומא פז ע"א): "אשריהם לצדיקים — לא דיין שהם זוכין, אלא שמזכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל

הדורות". והזהו"ק (ויקהל קצט ע"א) אומר: "אסתכל אי אית לך זכו דאבהן דיגין עלך" (הסתכל אם יש לך זכות אבות, שתגן עליך). כמו כן אמרו (בבא מציעא פה ע"א), ש"תורה מחזרת על אכסניא שלה", וכן אומר המדרש (קהלת רבה ז, כב): "טובה חכמה שיש עמה זכות אבות, אשרי שזכות אבותיו עומדת ומאירה לו".

ומפליג בזה הרה"ק בעל "נועם אלימלך" זי"ע במספר מקומות בספרו, וזו לשון קדשו: "אחד הגורמים לאדם שיהיה צדיק... מחמת זכות אבותיו שהיו צדיקים, ומחמת זכותם חולקים להם כבוד בפמליא של מעלה, שיהיו בניהם צדיקים" (במדבר ד"ה שאו את ראש).

עוד אומר: "ושורש הדבר, שזכות אבות היא דבר גדול ועומדת לו לאדם בשעה שהוא רוצה לעבוד את ה', שיהיה לו סייעתא מן השמים לעשות המצוה בשלימות – אך מזהיר – וזאת אינו אלא כשלא לקח מעלת היחוס לצד אחר, אזי בודאי עומדת לו לעבודת הבורא" (ויקח קרח בן יצהר).

אך מזהיר: "...שלא יבוא חלילה איזה התנשאות מחמת יחוסיהם – ותועבת ה' כל גבה לב" (ריש פרשת אמור).

ספרים רבים נכתבו בעבר על קורות חיי חכמינו, וכבר התנא רבי יוסי בן רבי חלפתא עסק בזה וכתב את "סדר עולם רבה", אחריו צעדו רבים מגדולי ישראל. ומי לנו גדול כרבנו החיד"א, אשר הקדיש מזמנו היקר לכתוב את תולדות חכמי עמנו, וכתב כי "לחובה על כל רב וצורב לכתוב לדורות הבאים את קורותיו".

רבים לאין ספור היו כותבי ספרי היחוס בדורות העבר, וסופרי ההווה צועדים בעקבותיהם, וכל אחד טעמו ונימוקו אתו. מהראוי להעתיק את הסברו של הגאון הגדול ר' שבתי שעפטל זצ"ל בן הגאון בעל השל"ה הק' בצוואתו (בסוף ספר השל"ה"ק) בסעיף א' כותב: "בהיות כי ידוע החרבן השלישי שנעשה בימים בשנת ת"ח... והי' בעתים הללו תערובות רב... ויש לחוש פן במשך השנים יעמדו אנשים ויטילו מום בקדשים, יאמר אחד לחברו שהוא מאותו זרע, וכן מהראוי שכל איש אשר הוא בימים ההם, יעשה סדר יוחסין לזרעו, לזרע זרעו, שיהי' לאות ולמשמרת... – ומסיים

— ולא כתבתִי זה כדי להתגאות... רק מטעם הני"ל, שתדעו מי אתם ומי אביכם, וכן תצוו אתם לבניכם ובניכם לבניהם עד עולם, כי אין הקב"ה משרה שכינתו אם לא על ידי מיוחסים שבישראל".

על אחת כמה וכמה משקפים דברי הגאון הני"ל את המציאות המרה שבימינו, אחרי השואה האיומה והנוראה שעברה על עם ישראל בדורנו במשך שנות ת"ש — תש"ה, אשר לא נשמע כזאת מימות בריאת העולם, מה שעוללו הנאצים, ימח שם וזכרם, שהרגו ורצחו עשר פעמים ששים-רבוא מאחינו בני ישראל, בכל סוגי מיתות אכזריות רח"ל, אשר לא ידעו כמותן, בכל חלקי אירופה, לפיכך בודאי חובה למסור סדר יחוס המשפחה לדורות הבאים, למען ידעו את שרשם ומחצבתם, ויכירו כי ממקור קדוש וברוך יהלכו.

מטרה נוספת לכתיבת יחוס האבות: לעודד את הדורות הבאים ללכת בדרך אבותיהם בעבודת השי"ת, כי "קנאת סופרים תרבה חכמה" ו"ראשית חכמה יראת ד'" — כי מי שאין לו יחוס מסתפק בעשיה מועטת, ומתברך בלבבו לאמור שכל מעשיו הם על תיקונם, מה שאין כן היודע שהוא נצר לגדולי עולם, ולקדושים אשר בארץ המה, יתאמץ להתרומם, כדי ללכת בעקבותיהם ולו במקצת דרכיהם, וכל כמה שיעשה — ימעיט מערך עבודתו.

וכפי שמסופר על הרה"ק ר' נפתלי צבי מראפשיץ זי"ע, אשר פעם בשבתו במסיבת רבנים וחסידים, פתח פה קדשו וסיפר מגדלות אבותיו הקדושים, שהיו מצוקי תבל וגאוני ארץ, ובראותו פליאת הנוכחים על דבריו, הסביר באריכות את ההבדל בין יחסן לבין זה ששרשו ממשפחה פשוטה. וסיכם, כי בתום עבודתו ^{לדורות השנים} ~~לדורות השנים~~ מתנחם בלבבו: "עבור בנו של איש פשוט כמו שהיה אבי — גם זה די לו!" והוא מרוצה מעצמו, ואילו הוא — הרה"ק — כשמשים על לבו זכרון אביו הק' ושאר אבותיו הקדושים, והוא מהרהר "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי", אזי בא עוד יותר ויותר לידי שפלות, באשר הוא מכיר ביתר שאת את מיעוט ערכו — זאת היא פעולת היחוס וזו סגולתו.

מעלות גדולות ליחוס, אך תנאי מותנה לכך, והיא — עבודה ויגיעה, והסביר זאת הס"ק בעל "אהבת ישראל" זי"ע מויזניץ, באמרו: "בנם

של קדושים דרכם סלולה בנתיב שסללו אבותיהם, לפיכך עבודתם יכולה להיות קלה ובאפשרותם להגיע בנקל למחוז חפצם, לעומת אחרים שצריכים להכשיר את הדרך בכחות עצמם, מכשולים קשים נערמים בפניהם ודרכם חתחתים, זרועה קוצים ודרדרים, משום כך עליהם לעמול הרבה ויותר זמן על מנת להגיע למטרת חפצם, שהיא – עבודת הש"ית.

במה דברים אמורים – אם שניהם הולכים ומשתדלים להתקדם, ברם אם טומנים את כפם בצלחת, יושבים בחיבוק ידים ואין עושים כלום – אזי אין הבדל ביניהם. בנם של קדושים ההולכים בדרך ד', יכולים להגיע חיש למדרגה גבוהה, כי זכות אבותם מסייעתם, לעומת זאת חסרה זכות זו לאדם שאין לו יחוס, אך אם אינם עובדים עבודת הקודש, לא יגיעו למחוז יעדם".

והסביר בנדון זה את הגמרא (פסחים קד ע"א): "מאן ניהו בן של קדושים? רבי מנחם בן סימאי, ואמאי קרו ליה בן של קדושים? דלא איסתכל בצורתא דזוזא" (ראה אהבת ישראל ליקוטים נ"א), כי חכמינו שיבחו את רבי מנחם בן סימאי, שהיה בן של קדושים כזה, אשר לא השתמש ביחוס רק להסתכל – להתכבד בו, אלא כדי להשיג תועלת מכך לעבודת השם.

אמנם קיימת גם "מגרעת" מסוימת ביחוס האבות, וכמו שמפרש ה"שליה הקדוש" בפרשת בחקותי את הפסוק "וזכרתי את בריתי יעקב וגו'" (ויקרא כו, מב), ושואל: לכאורה קשה, הרי פסוק זה נחמה הוא, אם כן מדוע נכלל בתוך ה"תוכחה"? והוא מתרץ, כי קבלה בידו, שגם זה מתוכחת המוסר הוא – כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא, לרשע בן צדיק, כי בן הצדיק ענשו מרובה, שהרי ראה את אביו מתנהג בחסידות והוא נטש את הדרך הזו ואין מנהג אבותיו בידו – ואם כן זכירת האבות תוכחה היא לישראל; יוצא אפוא לעניננו, כי בנם של קדושים חובה גדולה יותר מוטלת עליהם, ואחריות פי כמה רובצת על כתפיהם.

ואמנם כן, פוק חזי כי זכר האבות יקר הוא בעיני כל, והאיש שהוא חוטר מגזע ישרים ומחצבתו מגאונים אנשי שם, תמיד יתייחס לבית אבותיו וימלא פיו מתהילתם – סיפורים אלה מפחים בקרבו שלהבת תשוקה וכיסופין להתעורר בלהבת אש קודש לאהבה את ד' וליראה את שמו, וכך שואף לחנך גם את צאצאיו אחריו לתפארת אבותיו הק'.

כמו כן, ע"י שישימו הצאצאים קורות אבותיהם לפני עיניהם, תתעורר בלבם המחשבה, כי יבוא מועד שגם בניהם אחריהם יצטרכו לספר קורות חייהם, וירצו להתפאר במפעלות מעלליהם הטובים, ממילא יעבירו תחת שבט הבקורת את מעשיהם וישתדלו ללכת בדרכי היושר והצדק.

חשיבות רבה בכתיבת יחוס האבות גם בזאת, שעל ידי כן לא יושבת זכרם של האבות כחלוף דורות מעטים, כי תמורת מה שיונצחו בספר ויזכרו לטובה אות ברבים, בודאי יגמלו חסד בעד זה וימליצו טובות בגנזי מרומים עבור יוצאי חלציהם, ברוחניות ובשמיות.

הערה
הערה
הערה

תועלת נוספת בזכירת היחוס, לעורר את ההכרה בצאצאים, כי ענפים הם מתוך אילן רב פארות, סעיפים מגזע ענק בעל שרשים עמוקים, אשר אליו הם קשורים בעבותות אמיצים. הזכרונות ממאורעות חייהם והס"ד במרוצת חייהם, יחזקו ויאמצו את הלבבות לבל יתרפו, וכאשר יתהווה ח"ו אי פעם מצב של צער ומצוקה, בל יתיאשו חלילה, אלא יפרשו כפס בתפלה ויעתירו לבורא כל העולמים, לעורר חסדי אבות, כי לא תמה זכות אבות, ובזכותם יזכו לגאולה לבני בניהם למען שמו באהבה, כי יתן להם ולבניהם אחרית ותקוה טובה.

בדבר כתיבת הספר הנוכחי, תכליתו העיקרי לפרוש את יריעת חייהם של הרה"ח ר' יוסף אריה פלדמן ז"ל וזוגתו מ' מינקה ע"ה, אשר קידשו שם שמים בחייהם בכל הליכות דרכם — כך כלפי שמיא וכך ביחסם לבריות — ובמעשיהם הכבירים ראויים הם לשמש דוגמה לכל אחד ובפרט לבני משפחתם, שימשיכו גם הם לצעוד בעקבותיהם, לשזר את השרשרת הזהב של אבותיהם. ויודגש, כי ר' יוסף אריה ז"ל, בהנצלו ובהשרדו בחיים מהשואה, ראה מטרה נעלה ביותר לקדש שם הקב"ה בנתיבות החיים במעשינו היום-יומיים, בסברו כי לעומת הקדושים שקידשו שם שמים במותם, עלינו לקדש שם השי"ת על ידי מעשינו הטובים והנעלים, שיהא שם שמים מתאהב ומתקדש ע"י פעולותינו — והוא אכן קיים זאת בפועל.

הסדר הכרונולוגי בספר הוא: מהקרוב אל הרחוק — ר' יוסף אריה וזוגתו, הוריהם, הורי הוריהם, דודיהם, וכך בסולם העליה — שלשלת היחוס של אבותיהם עד למעלה בקודש.

ובדבר כתיבת ספר היחס למשפחה זו, יש לציין במיוחד את דברי

בן פורת יוסף

הרה"ג ר' שלמה צבי שיק זצ"ל, אבד"ק קארצאג, הכותב בספרו "ממשה עד משה" (קורות משפחת שיק), כי הרה"ג ר' יוסף בן הגאון המהר"ם שיק זצ"ל ביקשו פעמים מספר, שיכתוב ספר על יחוס המשפחה, בהדגישו: "למען ידעו דורותנו מעשה תקפם וגבורתם של הראשונים וישקיפו על הצור אשר ממנו יצאו בקדושה ובטהרה ויספרו לבניהם, שמעולם היו אבותינו שרי התורה, למדו תורה עם אלפי ורבבות בכל המדינות, הדליקו את אור התורה והאמונה במבואות האפלים, ובכל לבבם ובכל מאודם נלחמו מלחמת ד' צב-אות".

יש לציין, כי ר' יוסף אריה ז"ל, במסיבת הכנסת ספר תורה, שהוכנס לרגל שנת היובל מנשואיו, נשא מדברותיו, ובין היתר מנה את יחוס משפחתו.

בדורותנו הגה בנו הרה"ח ר' אפרים פישל פלדמן ז"ל את הרעיון של ספר יחוס של משפחת פלדמן, ולמעשה הוא החל בנדבך כלשהו, כי בספר "ידות אפרים" שהוציא לאור במהדורא תנינא הוסיף סדר יחוס חלקי, והוא שיזם את חיבור הספר הזה, אך לדאבון כל נקרא בינתיים לשכון בשמי מעונים. בני משפחתו הי"ו המשיכו לטפח את הרעיון והשתדלו להוציאו לפועל.

ברם יש לציין בהדגשה יתרה, כי מסורת הספר איננה לשם התפארות והתנשאות ח"ו ביחוס האבות, אלא מגמתה היא, שמעשיהם הטובים של האבות ומידותיהם הנעלות והנשגבות ישמשו כסמל וכמופת לצאצאיהם, לדירבון ולאתגר, שגם הם ילכו ויצעדו בעקבותיהם, ימשיכו דרכם במסילות ובנתיבות שנסללו בדורות הקודמים, ואותה שלשלת הזהב תמשיך להשתזר גם בעתיד, לתפארת בית אבותיהם.

תקותנו איתנה, שהספר יתקבל בעזרת השי"ת ברצון ובעונג רב, להנאת הקוראים והמעיינים בו.

ודעו נא רבותי, כי המקורות לשלשלת היחוס רבים הם ואי אפשר לפורטם: מעל למאתיים ספרים היו לנגד עיני הכותב העורך לקראת הכנת החיבור הזה, ורק רשימה חלקית נביא פה. אך יצויין, כי לעתים קיימות ספקות ואי ודאות בין החוקרים וכותבי היחוסים בענין רצף והמשכיות של משפחות מסוימות, במקרים כאלה נקטנו בכלל של "אחרי רבים להטות", ולרוב הובאו שתי הדיעות.

כמו כן, לפעמים קיים מקור כי פלוני היה חתנו של פלוני וקיימת גירסה שניה שהיה חתנו של אדם זולת – יתכן כי שתי הגירסאות נכונות, אלא שהלה היה נשוי תחילה בזיווג ראשון ואחר כך בזיווג שני.

ויש להדגיש, כי אין הספר מיועד להיות ספר מחקר, על כן לא צוינו המקורות על אתר, דבר דבור על אופנו, בכל זאת רבות השתדלנו לחקור כל דבר לאשורו, ולנפות את החומר, על מנת להשיג סולת נקיה.

ברם שגיאות מי יבין, יתכן שמרוב החומר נכשלנו בטעות כלשהיא – התודה נתונה מראש לכל מי שיטרח להעיר ולהאיר עינינו בתיקון השגיאות.

הנני להעיר, כי הכינוי "רבנו" או "מרן" המוזכר במקום מסוים, מכון לאותו רב שאודותיו מסופר בפרק הנדון.

שיר מזמור לתודה ורננה אביע למחברי ספרי היחוס, שהועילו בטובם להרשות לי להשתמש בציירותיהם ופרי עבודתם, ובפרט הנני להביע תודתי להרה"ג ר' יוסף ליברמן שליט"א ולהרב מאיר וונדר נ"י, אשר בספריהם נעזרתי הרבה בעבודתי – תהי משכורתם שלימה מן השמים. וכאן המקום להזכיר לטובה את ר' יעקב לייב שפירא ז"ל, אשר בספרו "משפחות עתיקות בישראל" עיינתי מפעם לפעם לרגל עבודת הספר.

רב תודות גם להרב שבתי וייס נ"י, על שהמציא לידי פרטים חשובים על יחוס משפחת שיק.

שלמי תודה אקרב לכל מי מבני המשפחה ואוהדיה, אשר הקדישו מזמנם לספר אודות יקירי המשפחה, ונדבך על נדבך נבנה הבנין, לכולם חלק נכבד בספר, ברם הוקרה מיוחדת הנני להביע בזה לרבני הנכבד ר' חיים ארי' שפיץ נ"י ולזוגתו מרת אסתר תחי' – בת ר' יוסף אריה פלדמן ז"ל, העומדים אחורי המפעל הזה של הוצאה לאור של הספר ומלווים את הפרויקט בכל שלביו. יצויין לטוב גם אחד הנכדים, ה"ה ר' חיים משה פלדמן נ"י מלונדון, אשר על אף טרדותיו הרבות הקדיש זמן רב לעבור על חלק רב מהחומר והעיר הערות חשובות, כמו כן עמד לימיני ויעצני עצותיו הנבונות להידור הוצאת הספר.

בן פורת יוסף

ברכות שמים ממעל יורעפו לידידי ר' צבי בר נתן נ"י על פעלו הטוב,
בהידור מתכונתו של הספר.

אפריון נמטיה לאברך ר' **מנחם מנדל ויזניצר** נ"י, העומד בראש מכון
"נחלת צבי" ב"ב, בעד עצותיו הנבונות, אשר הוסיפו להידור הספר, ולאברך
היקר ר' מנחם מנדל מרגליות נ"י, שהגיה את החומר והעיר הערותיו
החשובות.

ולסיום, אשפוך שיחי בפני הקב"ה, שיזכני להוציא לאור ספרים
נוספים, לתועלת הרבים ולהנאתם.

בני ברק ט"ו בשבט תשנ"ו

נתן אלי' רוט

בשם משפחות בית פלדמן והמשפחות המסתעפות מהן הי"ו

פרק א

מגד שמים

דיוקן למופת של תורה וגדולה במקום אחד, מיוסד ובנוי כולו על פי דרך החסידות, היה הרב החסיד ר' יוסף אריה פלדמן ז"ל; אישיות דגולה, מפורסמת בכל חוגי היהדות ובפרט בחצרות החסידיות. בר אוריין, אשר על אף עסקי המסחר המסועפים וטרדותיו הרבות שאפפוהו, קבע עתים להגות בתורה, בעמקות רבה.

אוהב תורה היה במקורו וחיים רבנן, ביראת כבוד ובהערצה מופלגת לכל גדול בתורה, חסיד מובהק האדוק ברבותיו בכל נימי לבו ונפשו. ולעומתו ברוך יאמרו – גם הם העריכוהו מאד, זכה ליקר וגדולה מצד גדולי הדור, אשר לא זזו מחבבו, בהפליאם את שלל גווני מעלותיו, צלילות הבנתו והגותו הישרה. הודות לכך, לעתים אף ביקשו לשמוע חוות דעתו ועצתו אמונה, בנושאים שונים.

מחונן היה בשלל תכונות סגוליות ומידות פאר, ועל פי נתיבות שבילי זהב אלו התווה את ארחות חייו משך שנות חלדו, למן תקופת שחר ימיו ועד לעידן של זקנה ושיבה.

תוכן חייו עלי אדמות היה – התגלמות מאמר התנא: "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" (אבות א, ב), וכל חייו היוו מסכת שלמה וצרופה של עמודים אלה, שעליהם נשען העולם.

את עצת והוראת החכם מכל אדם – "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, ו), קיים בכל מעמד ומצב ובכל מקום. כל הליכותיו והופעותיו אמרו "כבוד והדר", וכל מי שהעיף מבטו עליו, ראה לפניו אישיות דגולה, ספוגה תורה וחסידות.

בעל מאור פנים היה, כשזוך וטוהר נשקפים מבעד לאישוני עיניו. אהב וחיבב את הבריות, כבוד והוקרה רחש לכל אחד, למגדול ועד קטן, לזקן ולצעיר, לרש כמו לעשיר. קיבל כל אדם בסבר פנים יפות ובחמימות,

כשדיבורו בנחת ובנעימות. על אף הטרדות העצומות, אשר כרגיל הן ממלאות מוחו של האדם בדאגות, קיים את מאמר החכם: "החסיד צהלתו בפניו" (חובות הלבבות שער הפרישות פרק ד). תדיר היה נסוך על פניו חוט של חן ונעים־דוח, ודרש בשלום כל אחד בארשת בת צחוק נלבבת ובחדוה נפשית.

הודות למידותיו הנעלות האלו, התחבב על כל יודעיו ומכריו, וכמים הפנים אל הפנים גם הם השיבו לו כבוד והערכה בכפלים והעריצוהו בחביבה יתרה. הוא זכה להתאהב עמוקות על נפשות הבריות, ונתקיים בו מאמר חז"ל: "איזהו מכובד, המכבד את הבריות" (אבות ד, א).

סוחר בקנה מידה גדול היה ורוב ימיו אמיד וגביר, אולם ברק הכסף לא סינוור את עיניו הזכות, ואת ביתו ניהל על טהרת הקודש. לא זו מההלכה כמלוא נימה, ובפרט הקפיד בעניני כשרות, שיהיו על צד המהודר ביותר.

חרף טרדותיו הרבות, תמיד מצא לו פנאי להתעניין במצב הזולת, בהבעת תחושה של נכונות נאמנה לסייע לנצרך. לבו היה פתוח ואזניו קשובות לשמוע מתוך הבנה עמוקה לסבלות האיש הנדכה, וניכר היה שהדברים נוגעים לעמקי לבו. בכל הלב היה מגיש את העזרה הנדרשת, והיה לו סיפוק ואושר בהושיטו את תמיכתו. כל זאת עשה מתוך צניעות מופלגת, שאיפיינה את כל דרכי חייו.

בהליכותיו הנעלות, אשר היו בפשטות ובמתינות, בהצנע לכת ובעניות, קנה לעצמו שם טוב משמן טוב. בזכות מעשיו המפוארים, זכה להאהיב שם שמים על הבריות.

פרק ב

בשחרית הימים

א. בית אב

הרה"ח ר' יוסף אריה ז"ל נולד ביום חמישי פרשת מקץ, ב' בטבת – זאת חנוכה – שנת תרמ"ט, לאביו הרה"ג רבי אפרים פישל פלדמן זצ"ל, בעל מחבר ספר "ידות אפרים" ו"דגל אפרים", ולאמו מרת חוה יוטא בת הרה"ח המפורסם ר' יודא אברהם עביר רזנברג ז"ל, בעיירה ביטשקוב שבמרמרוש, אשר בעת ההיא השתייכה לקיסרות אוסטר-הונגריה.

שמו ניתן לו על שם דודזקנו – אחי אמו של ר' יודל עביר – הרה"ח ר' יוסף אריה ^(א) כהנא ז"ל מסיגט. הנער יוסף ארי' נחן בשכל נבון, בפקחות ובמוח חריף, אביו החזיקו כבעל כשרונות מצוינים. כבר בגיל עשר התהלך בחנות היינות של הוריו ועזר לאמו, אשר ניהלה את החנות, בה בשעה שאביו ישב באהלה של תורה, והתעמק יותר בעסק התורה מאשר בעסק פרנסתו.

(א) ר' יוסף ארי' ז"ל בן הג"ר נחמן כהנא (פרק כט סעיף א) זצ"ל, דומ"ץ דק"ק סיגט, בן הגאון בעל "קונטרס הספקות" זצ"ל – ה"ה בר אוריין, בקי במכמני התורה. כבר בימי בחורות התפרסם שמו ברבים, הודות לכך בחר בו הרה"ק ר' יחזקאל מקרלסבורג זצ"ל, בעל "מראה יחזקאל", לחתנו.

היה בעל מדרגה בעבודת השם ומפורסם בצדקותו; במשך ארבעים שנותיו האחרונות (כל עוד היה בריא) לא ישן במטה, כי אם על ספסל (ובמשך שנים רבות עשה זאת – בבית המדרש).

הוא היה גביר וקנה לו שם טוב בנדבת לבו ובצדקת פזרונו. ידו היתה פתוחה לרווחה להגיש עזרה לכל נצרך. היה בעל מכניס אורחים להפליא.

המרא דאתרא, הרה"ק ר' יקותיאל יהודא טייטלבוים זצ"ל, בעל ה"ייטב לב", נהג כלפיו בכבוד רב ובהערצה עצומה (כמו גם יתר גדולי הדור). פעם התבטא אודותיו, כי אין צורך להיות רב, די להיות "בעל בית" כמו ר' יוסף לייב.

בצעירותו הסתופף בצל הרה"ק בעל "תורת חיים" מקאסוב זי"ע, אשר חיבבו מאד והראה לו פנים מסבירות.

עם הסתלקות רבו בעל ה"תורת חיים" בשנת תר"ד, הסתופף ר' יוסף לייב תחילה בצל בנו הרה"ק בעל ה"צמח צדיק" זי"ע מויזניצא, אולם באחד הימים (כנראה בשנת תרט"ז) ביקר הרה"ק בעל ה"דברי חיים" זצ"ל מצאנז בעירו, והתאכסן כשבועיים בבית ר' יוסף

ככל שחלפו השנים התרופפה בריאות גופו של רבי אפרים פישל ז"ל. גם עסקיו התמעטו ובדלית ברירה נקלע לחובות. בשנותיו האחרונות לוח פנים בבנק סכום של אלף גולדין (היה זה סכום עצום). בשנה האחרונה לימי חייו הדבר הזה הטריד מאד את מנוחתו הנפשית, וביקש את בני משפחתו שיפרעו בהקדם את החוב. היה זה בנו הבחור הצעיר יוסף ארי', אשר השתדל למלא רצון אביו, ולאחר מאמצים פרע את החוב. בימיו האחרונים ביקש רבי פישל שיביאו לו את השטר הנפרע. בנו דחהו תחילה בהביעו תמיהתו, כי לשם מה נחוץ לו השטר, אולם רבי פישל העתיר עליו בקשות שיביאו לו את השטר, ובנו מילא בקשתו. גדולה עד מאד היתה שמחת רבי פישל, ורק אז שב למנוחתו הנפשית (כנראה, שהוא חשש שילך מן העולם בטרם נפרע החוב).

לייב. הליכות דרכו בקודש מצאו חן רב בעיני בעל האכסניה, ומאז החל ר"ל להסתופף בצל ה"דברי חיים" זצ"ל, אבל הבטיח, שבניו יסתופפו בצל אדמו"רי בית ויזניץ, ואכן, בניו: הרה"ח ר' מרדכי כהנא (פלץ) ז"ל מסיגט והרה"ח ר' יחזקאל ז"ל ממונקאטש, היו מנכבדי חסידי ויזניץ.

בסוף ימיו היה רתוק למטה, וחדל מלאכול. כל הפצרות בניו שיאכל, שהרי בצומו הוא מסכן את חייו – לא הועילו. כאשר עמד לבקרו המרא דאתרא, הרה"ק בעל ה"יטב לב", ביקשוהו בני ר' יוסף לייב, שישתדל להשפיע על אביהם שיאכל, והרה"ק אכן נעתר לבקשתם, ובעת שביקרו שאלו מדוע נמנע מלאכול. תחילה לא ענהו החולה, ורק כאשר נשאלו שניהם לבדם, הפטיר: "אלינו בא הרה"ק מצאנו זה כחמש שנים 'בהקיץ', ובתקופה האחרונה הוא נותן לנו "שיעורים" לאכילה – והוא שנתן לנו שיעור לאכול 15 תפוחים במעט-לעת, ודי בזה!"

הרה"ק התפעל לשמע אזניו, וחדל מלהפציר בחולה, לשנות דעתו. ר' יוסף לייב נפטר בסיגט בכ' מרחשון שנת תרמ"א. הנוסח שחרוט על מצבתו, מגלה במידת מה על מעשיו הנפלאים, וזה לשונו:

ימים ולילות לתורת ד' הקדיש
ועד לתמימי דרך ביתו פתוח
סעד ועזר לעניי עירו הצמיח
פתו והונו לעוברי אורח הגיש
את בוראו בכל לבבו דרש
דודף צדקה וחסד ולהטיב החיש
יראת ד' ואהבתו הי' מעודו
הפליג בכל עוז ותעצומות בעבודתו.

תנצב"ה

– על מתן שמו זה, גילה פעם ר' יוסף ארי' בעצמו לשאר בשרו ר' יוסף מרדכי הלפרט

נ"י.

אמנם תוכנן בימי נערותו של הבחור יוסף ארי' לשלחו ללמוד אצל הגאון רבי משה גרינוולד זצ"ל, בעל "ערוגת הבושם", אבד"ק חוסט, אולם מפאת חולשת אביו בשנתו האחרונה, נאלץ להשאר ליד הוריו, כי יוסף בן זקונים היה, והוא היה הבן היחידי שהיה בלתי נשוי (כמו כן היתה לו אחות בלתי נשואה, מבוגרת ממנו), ואביו קבע אתו שעורי תורה ללמדו, בהאצילו עליו מחכמתו הגדולה. אך תקופה זו קצרה מאד היתה, כי לדאבונו נקרא אביו לעלות למנוחתו לגנזי מרומים, כשהבחור הצעיר רק בן ט"ב שנה היה.

כפי שיובא להלן (פרק טו סעיף י) , ידע רבי פישל בבוקר של יום פטירתו כי זהו יומו האחרון עלי חלד. שעה קלה לפני שנפטר, חילק ירושה לבניו. בהגיע תור בן זקוניו לקבל חלקו, הפטיר ואמר: "איך האב דיך פארטיילט! (שלא במתכוון חילקתי הכל, בלי שישאר למענך) – נותר לי רק גביע לתת לך, ברם הנני מבטיחך שתצליח תמיד בכל מעשיך!" – כמו כן, נתן לו זוג מכנסים, כדי לקיים מצות ירושה מדאורייתא.

עם פטירת אביו, נאלץ הבחור יוסף ארי' לעסוק גם בעול הפרנסה, ברם לשבחו יאמר, כי עם כל זאת קבע עתים רבות לתורה עם אחיו הגדול, ויגע הרבה בלימודיו, וכבר אמרו חז"ל: "תורה שלמדתי באף (מתוך יגיעה) נתקימה לי" (ילקוט שמעוני קהלת תתקס"ח), ואמנם ראה ברכה בעמלו – הוא עלה על במתי התורה, עד כי היה לבר אוריין מובהק, ששמו הטוב הלך לפניו אף למרחקים.

ב. פרק האיש מקדש

בהגיעו לפרקו, דיברו בו נכבדות עם בתו של הג"ר יעקב פרגר זצ"ל, אבד"ק אדא (עיירה סמוכה לעיר זענטא – בזמנו השתייכה עיירה זה למלכות אוסטרו-הונגריה ואחר כך ליוגוסלביה) בעל מחבר שו"ת "שאלת יעקב" ו"תורת יעקב" על התורה, חתן הגאון ה"מהר"ם שיק" זצ"ל. השדוך נמצא נכון ונשא, ענבי הגפן בענבי הגפן, ובשנת תרס"ט נשא הבחור יוסף ארי' לאשה את זוגתו הנכבדה מרת מינקה ע"ה.

לאחר הנשואין התיישב הזוג הצעיר בעיירת ביטשקוב, באתר מגורי ר' יוסף. חותנו מאן להסכים שהם ישתקעו בעיר מגוריו, כי לא היה שבע רצון מהחינוך שם (ראה בפרק הבא, מה שהתבטא בנדון).

בהיות כבר ריחיים על צווארו והוטלה עליו דאגת הפרנסה, נכנס ר' יוסף יותר ויותר בעולם המסחר, בעסקי היין וכן במצרכי מזון – בסיטונאות, יחד עם אמו. גם זוגתו הצעירה נטלה חלק בעול העבודה. ברכת אביו בעת פטירתו להצלחתו – אכן התקיימה בו, ועסקיו החלו לשגשג. ר"א אף החל לנסוע למרחקים, בעסקי היין. הוא סיפר, כי בצעירותו הגיע פעם לעיר טוקאי שבהונגריה, שם היה מכרז על קניית כמות עצומה של יין בנוכחות סוחרים גדולים, ותיקים. כאשר ראהו – אברך צעיר צנום ממרמוש – חייכו לקראתו: "הגם זה הוא סוחר יינות!" והנה לבסוף, הוא זכה במכרז וקנה את כל היין, להפתעת הסוחרים.

העסקים פרחו ועלו מעלה מעלה בס"ד, והצליח לפרוע חובות אביו וגם של זקנו (אבי אמו) הרה"ח ר' יודל עביר ז"ל, אשר לעת זקנתו ירדו עסקיו, בבחינת פוחת והולך, והיה לבעל חוב – ור' יוסף לבדו פרע חובותיו.

גם לאחר פטירת זקנו (בשנת תרע"ו), נותרו שטרות שר"א פדה אותם, אולם עשה זאת בצנעה. כעבור זמן, בהודע הדבר לאמו מרת חוה יוטא, הוקירה מאד את מעשיו, ופעם שחה בהתרגשות: "יוסל, אתה חושב שאינני יודעת שפרעת חובות אבי – זקנך? יודעת אני היטב, סוועט דיר צוניץ קומען!" (הזכות הזאת תעמוד למליץ למענך).

☆☆☆

בשנת תרע"א נתברך ר' יוסף בלידת בנו בכורו, וקרא שמו אפרים פישל – על שם אביו. בשנת תרע"ג נולד בנו הרה"ח ר' משה נ"י, ובשנת תרע"ד נולד בנו הרה"ח ר' מרדכי ז"ל.

פרק ג

מלחמת העולם הראשונה

באותו יום מר ונמהר המועד לפורענויות לישראל, הלא הוא תשעה באב, בשנת תרע"ד, חיל ורעדה אחזו ביושבי תבל, בהשמע הבשורה הנוראה, כי מלחמת העולם פרצה באירופה, אשר במרוצתה גרמה אנדרלמוסיה, הרס וחורבן לכלל אך בפרט סבל רב לאחינו בני ישראל.

כשנתיים לאחר מכן, בשנת תרע"ו, התקדמו צבאות הקוזקים הרוסיים – דרך הרי הקרפטים – לכיוון איזור מרמרוש, והרי מאז ומעולם סבלו והתענו היהודים תחת עול הרוסים, אי לכן, מרוב פחד שנפל על יהודי האיזור מפני הקוזקים האכזריים, ומגודל חרדתם מהפראים הללו, נמלטו למרכז הארץ.

ר"א שהה בעת ההיא בעיר בודפסט לרגל מסחרו, ואשתו הצעירה היתה אובדת עצות, כשאינה יודעת כדת מה לעשות בעת צרה כזו. לאחר שיקול דעת החליטה להמלט עם שלושת פעוטיה, לעיר טעגלאש – שם התגוררה אחותה מ' לאה רוזנפלד. תקופה מסוימת התגוררה המשפחה באותו ישוב.

בעת ההיא הוצע לר"א לקנות בית מסחר ליינות בעיר ווייטצן שבקרבת בודפסט, והתייעץ בנדון זה עם חותנו. אך הוא סרב להסכים לכך בתוקף, באמרו: "לא לשם כך עשיתי שידוכים עם ילדי לאיזור אינטערלאנד, שילכו אחר כך לגור באוברלאנד" (באיזור אובערלאנד – צפון המדינה – התנהלו הליכות החיים על פי נוסח אשכנז ושרר בו קצת מודרניזם, ולעומת זאת בחבל אינטערלאנד – דרום הארץ – ניכרת היתה ההשפעה החרדית-חסידית; ורצונו של חותנו היה, שבני משפחתו יגדלו וילכו בדרך החסידות).

לצורך פרנסתו עסק ר"א בעת ההיא במשלוחי תבואה מאיזור מגוריו לכיוון גלילות מרמרוש, ואילו משם הביא מלח. כאשר האיזור נכבש בחזרה מאת הקוזקים ושקט האיזור, חזר גם ר"א לישובו, אבל מצא את ביתו הרוס ושדוד. אך לא ארכו ימי השלוה ושוב נתקף האיזור על ידי הקוזקים,

וגם הפעם היה ר"א בדרך, אזי עברה זוגתו לעיר סטמר, שם התגוררו בעת ההיא אחיה הרה"ח ר' מרדכי פרגר ז"ל ואחותה – מ' גיטל ע"ה אשת הרה"ח ר' הרשל פישר הי"ד – אצלם התגוררה בתקופה הראשונה לאחר בואה.

אמנם גם בסיגט הקרובה היה לה אח – הרה"ח ר' חיים פרגר ז"ל – אולם גם משם נמלטו היהודים, כך עלה גם בגורלם של אחי ר' יוסף – הרה"ח ר' שמואל שמלקא הי"ד והרה"ח ר' ישכר דוב ז"ל.

זמן קצר לאחר בואה לסטמר ילדה **מרת מינקה ע"ה** את בנה הרביעי – הרה"ח ר' יודא אברהם עביר נ"י – אך לר"א לא התאפשר לשוב לביתו, כי מחמת המצב המלחמתי היה קשה לנוע בדרכים, והילד הוכנס לבריתו של אברהם אבינו בלי נוכחות אביו. רק שבועות מספר לאחר מכן חזר ר"א אל משפחתו.

בתחילה לא חשב ר' יוסף להשתקע בעיר מקלטו – סטמר, וכאשר נרגעו הרוחות והסכנה חלפה – חזר לביטשקוב, אולם כעבור זמן לא רב שוב התעוררה סכנה, ונאלץ לקחת פעם נוספת את מקל הנדודים בידו ועבר לסטמר, וכשנעשה שקט חזר לביטשקוב – כך ארע שלוש פעמים, ברם בכל פעם שחזר, מצא את ביתו מרוקן מכל חפציו ומטלטליו, לפיכך החליט לנטוש לצמיתות את אתר מולדתו, וגם בתום המלחמה מאן לשוב שמה, אלא השתקע בסטמר.

פרק ד סאטמר

א. בעול הפרנסה

העיר סטמר שכנה לפני המלחמה במרכז הממלכה האוסטרו-הונגרית, ואילו לאחר מלחמת העולם הראשונה נמסרה לרומניה, ועד היום היא שוכנת בצפון מערב המדינה. מאז ומתמיד היתה בה קהילה חרדית מפוארת, בעלת מוסדות דת מפותחים, עם רבנים חשובים ומפורסמים בראשה, וכמו כן תלמידי חכמים בני תורה, ולצדם בעלי-בתים, בחלקם אמידים, ועד מהרה מצא ר' יוסף ארי' את מקומו המתאים בעיר.

פרנסתו הראשונה בעיר זו היתה – בעסקי היין, שהרי בשטח זה היה מומחה. **אס אט עלו עסקיו** ובמרוצת השנים פרחו והסתעפו, עד כי בתקופה מסוימת היה מכונה "מלך היין".

כעבור זמן צרף לעסקיו את אחיו ר' שמלקא, שהתגורר תחילה בסיגט. לימים עברו למסחר במצרכי מזון, בקנה מידה סיטונאי.

בשנת תרע"ט – בתום מלחמת העולם – נסע ר' יוסף ארי' לאתר הקיט גלייכנברג שבצ'כיה, לפוש קמעא. בדרכו לשם נודע לו, כי רבו הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע – אשר בצלו הסתופף מימים ימימה – נמצא בעיר וינה, בירת אוסטריה, על כן החליט לנסוע שמה תחילה. אגב כך נכנס לבורסה, לשמוע על הנעשה בשוק הכספים, והופתע לשמוע על השינויים שחלו בערך המטבעות.

בנסעו מביתו היה מחיר הלעי (מטבע המדינה) הרומני 0.7 קרונה צ'כית, והנה בבורסה בוינה נודע לו, כי ערך הלעי קפץ ועלה עד כדי 7 "קרונה" – עקב בעיות מדיניות שהתעוררו בשעתו, איבדה הקרונה את ערכה. חשב ר' יוסף ארי' בלבו, כי ניתן להרוויח אוצר גדול של ממון, באם יקנה בעד מטבע הלעי קרונה זולה, ובעירו יוכל למכרה ברווח גדול.

הוא נכנס אל הרה"ק מאטניע זצ"ל, והתייעץ אתו בנדון זה, בהסבירו את גודל הרווח העומד בפניו, אולם רבו ענהו בקצרה:

"לא לקנות!" – וכמובן שרי"א ציית לדבריו.

בשעות שאחרי הצהרים שוב נכנס לבורסה, והנה שמע שמקבלים בעד הלעי – 14 קרונה. הזדרז ר"א חיש אל רבו להתייעץ אתו, שמא בכל זאת יסכים שיקנה קרונה בעוד שהיא כל כך זולה, אבל גם הפעם יעצו רבו לא לקנות. ר"א ניסה להתמקח אתו, כי עסקיו היו חלשים בעת ההיא וחשב שכעת יש לו סיכויים להרוויח סכום הגון ולהתאושש מהחובות הרובצים עליו, אך לא הצליח לשנות דעת רבו.

כאשר ר"א עמד לצאת מהחדר, קראו הרה"ק לחזור ושח לו: "יוסף, שמא יעלה בלבך הרהור לא לציית לי – אבל דעתי היא לבל תקנה! – והפטיר – יש לך מכולת, קנה סוכר!"

נכח שם אחיו ר' ישכר ושאל: "רבי, האם אקנה גם כן סוכר?"

"הרי לך אין חנות מכולת!" – השיבו הרה"ק.

ר"א יצא משם בהחלטה לקבל את עצת רבו – לקנות סוכר, לפיכך טילפן לעיר טירנוי, אל המנהל היהודי של הסינדיקט (הממונה על הזמנות הסוכר) וקבע אתו פגישה ליום ראשון הבא, לעשות אתו חוזה לקנות כמות גדולה של סוכר, ובינתיים נסע לגלייכנברג.

ביום המיועד נסע ר' יוסף לטירנוי ועשה חוזה לקניית עשרים קרונות סוכר (רוב הסוכר ברומניה בעת ההיא ייבאו מצ'כיה), אבל התנה אתו

ר' יוסף אריה בצעירותו

תנאי, שלא יספק את כל הכמות בבת אחת אלא בסרוגין, לפי הודעותיו והוראותיו. את החוזה שלח לסטמר אל אחיו ר' שמלקא (שהיה שותפו), שיחתימהו בבנק על ערבות כספית.

והנה, בהתקבל המכתב, נדהם ר' שמלקא ממעשה אחיו, ובמכתב דחוף אליו הביע תמיהתו על פעלו הפזיז, בהסבירו, כי בבית החרושת לסוכר שהוקם ברומניה זה לא מזמן כבר מייצרים סוכר מקומי, ובקרוב אפשר יהיה להשיגו בזול, אזי עלולים הם להפסיד דמים מרובים בגין הסוכר הצ'כי הזה, על כן מהרצוי היה לצאת מהעסק.

בעוד שר' יוסף ארי' עדיין שהה בצ'כיה, קיבל מכתב שני מאחיו ר' שמלקא, שהודיעו, כי נתקבלה ידיעה מבית החרושת אשר בצ'כיה, שהם עומדים לשלוח בקרוב – בבת אחת – עשרים קרונות הסוכר שהוזמנו, אי לכן קיימת עילה לבטל את כל החוזה, בהפרם את ההסכם.

ברם רי"א, שקנה את הסוכר בעצת הרה"ק מאטניע, לא רצה לוותר עליו, אלא טילפן אל מנהל הסינדיקט, והתרעם באזניו על אי קיום החוזה. הלה התנצל, כי תפקידו רק לעשות את ההזמנות ואילו ביצוע המשלוחים נעשה בבית החרושת, והללו טוענים שאין להם מקום לאכסן את הסחורה, לפיכך נאלצים לספקה בבת אחת, לעומתו טען ר' יוסף ארי', כי יש כאן סטיה מהמוסכם, ולכאורה היה יכול לבטל את החוזה, אולם איננו עושה זאת אלא שהוא מבקש לעכב משלוח הסחורה עד שובו לעירו, כדי שיוכל לטפל בה.

כשחזר רי"א לביתו, לא סיפר לאחיו (שהיה מבוגר ממנו, וחשש מהקפדתו) כי בכל זאת קנה את הסוכר בניגוד לרצונורעצתו, ובהגיע אחר כך משלוח הסוכר, עשה הסכם לומברדו עם בנק – כלומר קיבל הלואה תמורת השכנת הסוכר ברשותם בתור משכון, והסוכר אוכסן תחת פיקוח הבנק.

כעבור חדשים מספר נתקבלה הודעה מהבנק, שמבקשים את פרעון החוב. אבל בינתיים ארעו תמורות, כי החליפו את ה"קרונה" וחל שינוי בשער המטבעות, אולם לרי"א היתה הזכות לפרוע את החוב במטבע הישן (שערכו ירד פלאים), כך שהסחורה עברה לבעלותו בעד תמורה מועטת מאד – ממש בזיל הזול.

במשך התקופה התברר, כי אותו בית חרושת לסוכר שהוקם ברומניה

לא עמד בתקוות ולא סיפק את התצרוכת, מאידך, לא נעשו הזמנות לייבא סוכר מחוץ לארץ, כך שנוצר מחסור בסוכר ברומניה, כמובן שמחירו האמיר מאד.

באחד הימים ההם, הפטיר ר' שמלקא בפני ר' יוסף: "חבל שאין לנו אותו סוכר שהזמנת בשעתו, כי עכשיו היינו יכולים להרוויח עליו יפה!" — אזי גילה לו ר"א, כי הסוכר אכן נמצא ברשותו... הסוכר הוצא למכירה והרוויחו סכומי כסף גדולים. בעת ההיא התעשר ר"א. אזי החל לעסוק במסחר מצרכי מזון בסיטונאות — בעיקר דברי מתיקות: סוכר, קקאו, שוקולדה, חלבה וכדומה, ועשה עסקים גדולים.

במרוצת הזמן קנה לעצמו בית גדול מאד, שהשתרע על פני שני רחובות, ובו עשרות דירות מושכרות.

☆☆☆

אך לא לעולם חוסן — כעבור מספר שנים העסקים פחתו והלכו ור' יוסף ארי' הפסיד ממון רב, עד כי נעשה בעל חוב גדול — היה זה בסביבות שנת תרפ"ט-תר"ץ, שאז היה משבר כלכלי בכל העולם.

הבית בסטמר, בו התגוררו ר' יוסף אריה ומשפחתו

מאידיך, במרוצת השנים גדלה המשפחה בלעה"ר – אחרי חמשה בנים, נולדה הבת הראשונה. כמובן ששררה שמחה עצומה בבית, בהולדה. אחריה נולדו עוד חמש בנות. עם גידול המשפחה, רבו ההוצאות והמצב הכספי נעשה קשה.

נסע ר' יוסף אל הרה"ק מאטניע זצ"ל, ובכה מרורות על מצבו הקשה. רבו התבטא וסח לו: "יוסף, כאשר יש ילדים רבים, בלי עין הרע – צריכים להיות גביר!" – ויעץ לו לסחור בצמר גפן, באחלו הצלחה בעסקו זה.

ר"א שמע בקול רבו, הזמין קרון צמר גפן מצ'כיה, והצליח למכרו ברווח גדול. לאט לאט נכנס לעסק החדש, ובמשך תקופה קצרה הצליח לפרוע את חובותיו.

עם התפתחות עסקי הצמר, יצא לגמרי מעסקי היין, הוא מסרם לאחיו ר' שמלקא, ואילו עסקי המזון בסיטונאות מסר לבנו ר' מרדכי ולר' אברהם חיים, בן אחיו ר' שמלקא.

בתקופה ההיא הגיע הרה"ק מאטניע לביקור בסטמר, והתאכסן אצל ר' שמלקא. בבואו אל הקודש פנימה, סיפר ר' יוסף ארי' לרבו בשמחה על הצלחתו בעסקו החדש, אלא שהתאונן, כי צבור הקונים מעדיף לקנות צמר מחברת רוז'ה-העג' שבצ'כיה, מאשר את הצמר שהוא משווק.

ביקש הרה"ק שיביאו לפניו חבילה מהצמר שלו, כי רצונו לראותו. כאשר הונח הצמר לפניו, העיר הרה"ק: "עוד יגיע הזמן, שיקחו את הצמר של רוז'ה-העג' ויארזוהו בשקיות שלכם, כדי שיוכלו למכרו!" – וברכו בהצלחה. ברכת הרה"ק אכן נתקיימה – ובמרוצת הזמן הקים ר' יוסף ארי' חברה ליבוא צמר גפן, והצמר של חברת פלדמן קנה לו שם טוב ופרסומת גדולה, עד כי העדיפוהו על פני הצמר המפורסם הנ"ל.

העסקים של ר"א פרחו ושגשגו, העפילו ועלו מעלה מעלה, עד שהתעשר עושר רב. גם הפרשי שערים של המטבע, אשר חלו בשנים הללו, הביאו לו רווחי הון רב.

– יצויין, כי רבו בעל ה"נמוקי חיים" הגדירו פעם:

"האברך שהמזל רודף אחריו!"

במשך השנים הרחיק לכת בעסקיו ולרגליהם נסע עד אנגליה, לקנות

טקסטיל, ולשם כך הגיע גם לעיר מנצ'סטר – מקום משכנם של בתי החרושת הגדולים בענף הזה.

יצויין, כי כל השנים התהלך ר' יוסף ארי' בלבושו החסידי, אשר היה נקי למופת. פעם בהפליגו באניה מצרפת לאנגליה, הקניטו יהודי מודרני, שנסע גם כן לרגל עסקיו, כי בודאי לא יתנוהו להכנס למדינה "מתקדמת" זו, בלבושו החסידי. והנה, בהגיעם לנמל – ההוא נעצר על ידי השלטונות לחקירה, מסיבה כל שהיא, ובאניה הראשונה גורש מהארץ, ואילו רי"א הורשה ללכת מיד לדרכו.

החזרה
לדרכו

באחד מימי שהותו שם, בהתהלכו בחוצות העיר, נגש אליו אדם שהציג עצמו כאיש הבולשת, ביקש סליחתו והתנצלותו, באמרו, כי אמנם היה מעקב אחריו כתוצאה מהלשנה מסוימת עליו, ברם התברר כי הוא איש ישר ואינו חשוד חלילה לדבר בלתי הגון.

בשנים האחרונות שלפני מלחמת העולם השנייה נכנס ר' יוסף ארי' לעסק נוסף – בית החרושת הגדול ביותר ברומניה ליצור כימיקלים מסר לידו את הסוכנות הראשית הכל-ארצית להפצת מוצריו. היה זה עסק מכניס אף יותר מאשר עסקי הצמר-גפן.

ב. צרכי צבור

ברם, חרף טרדותיו הרבות בעסקי הפרנסה, מצא ר' יוסף את הפנאי לפעול למען הכלל. זמן קצר לאחר הגיעו לסטמר, כאשר תושבי העיר עמדו על תכונותיו הנעלות ומידותיו הסגוליות, הוא נבחר להיות אחד מז' טובי העיר, ובתפקידו זה פעל רבות ונצורות לתיקון ענייני הדת והגשת עזרה למעוטי היכולת. הודות לפעולותיו הברוכות ותכונותיו היקרות והנאצלות, אף נבחר לכהן בתפקיד "ראש הקהל", במשך תקופה מסויימת.

אחד מעיקרי הליכות דרכו בחיים בכלל, ובעיר בפרט, היה – ענין הכשרות ^(ב). הוא ביקר הרבה באטליזים, להשיג שימכרו רק בשר כשר

(ב) מובא בספר "ברכת אברהם" (פרשת ואתחנן) בשם כ"ק מרן קה"ק הבעל שם טוב זצוק"ל, כי בשמים נפסקה ההלכה, שעל שלושה יסודות חייב יהודי להקפיד, והם: זביחה (שחיטה), ערובין ומקוה, ורמז על כך בפסוק: בזע"ם תצעד ארץ (חבקוק ג, יב), האותיות זע"ם הן ראשי התיבות: זביחה, ערובין מקוואות.

האצטעלע וואס
האט געמאכט

ר' יוסף אריה (הראשון בצד ימין) בחברת ועד הקהילה בסטמר (אחריו - רה"ק)

למהדרין. לדאבוננו הרב, לא כל הקצבים היו יראי ד', שאפשר היה להסתמך על ישרותם וצדקותם, והיה דרוש פיקוח קפדני עליהם. הוא ראה בפניו משימה גדולה לפעול למען כשרות הבשר בעיר.

על עירנותו לנושא חשוב זה ועל פקחותו הרבה, למדים אנו מהמעשה דלהלן: בתקופה מסוימת ריננו על אחד הקצבים, כי הוא מביא בשר (בקר) מחוץ לעיר (בלי רשות הקהילה), וכמובן שפקפקו על הידור כשרותו. ר' יוסף החליט לחקור את הענין בבינה ובהשכל: נהוג היה בעיר, כי הבשר שנשחט הוחתם בחותמת בבית המטבחים, ושוב הוחתם - כל איבר בנפרד - לאחר הניקור. כדי לבקר את הקצב החשוד, הלך רי"א לבית המטבחים, ובהחבא החתים את הבשר בחותמת נוספת - שלו, פרטית. למחרת הלך לאטליז של אותו קצב, וביקש לבדוק את החותמות שעל הבשר.

בעל האטליז, שחש עצמו נפגע מהבקורת, העיר בתרעומת: "ר' יוסף, גם אתם חושדים בי בהבאת בשר מן החוץ?!" - והנה בבדקו את בתרי הבשר, לא מצא ר' יוסף את חותמתו - אזי גילה לבעל האטליז את אשר

חקר, והנה התברר לו כעת, כי אכן אין זה הבשר שנשחט בבית המטבחים ואשר הוחתם על ידו, אלא הובא מבחוץ – כך נתפס הקצב בערמתו ובקלקלתו – כמובן שנקטו אמצעים נגדו.

ר' יוסף היה פעיל גם בעניני התלמוד-תורה בעיר. אך כאשר הנהיג תקנות חדשות שהיו זרים לרוחו ולחוג ידידיו בבית מדרשו, הקים "חיידר" נפרד.

אף לחינוך הבנות שם דגש – בראותו כי חינוך הבנות שבעיר אינו מתנהל לפי שביעות רצונו, רצה להקים בית ספר "בית יעקב" (בזמנו היה זה דבר חדש ולא כל כך מקובל בצבור – יצוין כי לצדו סייע גם בנו ר' פישל). אך בהוודע הדבר להרה"ק המרא דאתרא, הזמינם אליו והורה להם להפסיק את הטיפול בזה. בדלית ברירה, בכאב לב רב, נאלצו לבטל את התכנית.

כעבור כעשרים שנה, בהיות ר"א בארצות הברית וביקר אצל הרה"ק מסטמר, שאלו הרה"ק האם ביקר במוסדותיו. השיבו ר' יוסף בחיוב, וכדרך אגב העיר, כי ראה את המוסדות למען בנות וכולו תמה: "הרי כשרצינו להקים בית חינוך לבנות בסטמר, התנגד הרבי?!"

"אמריקה שאני!" – השיבו הרה"ק, בכעין נימת הצטדקות.

שם טוב קנה ר' יוסף לעצמו גם ביסוד בית המדרש של חסידי אטניע-ויזניץ שבסטמר, אשר הוקם ביזמתו שלו ושל אחיו ר' שמלקא – למעשה, ר' יוסף הוא שקנה את המגרש ברחוב טמפה ומימן בניית בית מדרש מפואר. בשנת תר"ץ, בעת ביקורו של הרה"ק מאטניע זי"ע בעיר, נחנך בית המדרש, אשר בו התפללו חסידי אטניע וויזניץ. יצוין, כי בין מתפללי בית המדרש שררה ידידות מיוחדת במינה, ממש כאילו הם משפחה אחת.

בית המדרש סויד להפליא ביופיו, על פי הוראת זוגתו מ' מינקה.

משנת תר"ץ בערך ועד עזיבתו את העיר (בשנת ת"ש) כיהן ר"א בתפקיד של גזבר הקהילה.

כמעט כל השנים שהתגורר בעיר, היה ר' יוסף יושב ראש ועד המצות, כלומר, היה ממונה על אפיית המצות, אשר חלקן נמכרו לתושבים, וחלקן חולקו חינם לעניים. הטיפול בזה היה כרוך בהרבה ביטול זמן, ואף שהוא היה סוחר בעל קנה מידה גדול והיה עסוק וטרוד במסחריו, הקדיש למטרה

זו זמן רב, מדי יום ביומו תמידין כסדרן – לפעמים מספר שעות ביום – היה נכנס למאפיה להשגיח על האפיה וכל הכרוך בנדון.

לר"א היה חלק גדול בקבלת הג"ר אליעזר דוד גרינוולד זצ"ל, בעל "קרן לדוד", למרא דאתרא – בשנת תרפ"א. גם במשך כל שנות רבנותו שם היה ר' יוסף מיווד מאד עם הרה"ג, אשר מפעם לפעם אף היה מתייעץ אתו.

מאידך, לאחר הסתלקות ה"קרן לדוד" (בשנת תרפ"ח) היה בתחילה נגד הבחרו של הרה"ק רבי יואל טייטלבוים זצ"ל כמרא דאתרא – כשנימוקיו עמו. ברם כעבור זמן, לאחר שבבחירות נבחר הרה"ק על ידי חברי הקהילה, והוא בא העירה, הלך ר' יוסף לקבל פניו ואמר לו בגלוי, כי אמנם עד כה, בעודנו רב של העיר קראלי, התנגד לבואו לסטמר, אבל לאחר שנבחר, הוא מקבל עליו מרותו. הרה"ק התייחס אליו בכבוד רב והעריכו מאד, הגם שידע כי איננו נמנה על חסידיו.

תקופה מסוימת לאחר שהתיישב בעיר, פנה הרה"ק אל משמשו ר' פיוויש אשכנזי ז"ל ואמר לו: "הנך רואה! יוסף פלדמן כבר שלח לי עשרים וחמשה אלף לעי (סכום עצום), ואילו אנשי שלומי – עדיין לא!" מרוב דאגתו לצרכי הכלל, נוהג היה ר' יוסף לשלוח עצי הסקה בחורף, לבית המדרש העירוני.

בהיותו אחד מיקירי העיר, כובד תמיד להיות אחד ה"חתנים" בשמחת תורה, וכנהוג, הזמין בתום התפלה את כל תושבי המקום לקידושא רבה, כיד המלך.

בשני מאורעות נוספים היו מתכנסים בביתו על מנת לשמוח: בפורים ובחול המועד דחג הסוכות – והשמחה ששרתה שם היתה "לעילא ולעילא".

ג. בית ועד לחכמים

ביתו של ר"א שימש כמקום אכסניה לגדולי התורה שביקרו מפעם לפעם בעיר. ראויה לציון העובדה דלהלן: כ"ק הסבא קדישא בעל "אהבת ישראל" מויזניץ זי"ע הגיע פעם לסטמר ללינת לילה, והיה מתוכנן מראש שיתאכסן אצל אחד מתושבי המקום. ברם בהגיעו לשם פנה אל ר"א, שקיבל פניו בכרכרה, ושאלו: "האם תתן לי להכנס לביתך?" כמובן שר"א

ענה כי הוא מוכן לכך ברצון ובשמחה רבה. למחרת היום, לפני שהסבא קדישא נסע לדרכו, נכנסו אליו בעל האכסניה וזוגתו, לקבל ממנו ברכת פרידה. פנה הס"ק אל ר' יוסף ואמר: "אבקשך מאד, שבעלת הבית תציית לדברי – ותהיה בריאה!"

דבריו היו קצת תמוהים בשעתו ולא הבינו פשרם, כי לא סבלה בעת ההיא משום מחלה וממילא לא ביקשו ברכה על כך, אבל מי יעז לשאול על דברי קדשו של הצדיק.

כעבור חדשים אחדים חלתה קשות מרת מינקה אשת ר' יוסף, ובני המשפחה טילפנו לגרוסוורדיין, שיזכירוה בפני הס"ק לרפואה שלמה. כאשר מסר השליח את הידיעה, העיר על כך הס"ק בלשון קדשו:

"הלא כבר אמרתי לה שתהא בריאה!" – ואכן, לאחר זמן קצר החלימה לחלוטין – אזי הבינו שהרה"ק בעל "אהבת ישראל" חזה חדשים מראש על מחלתה, על כן זיכה אותם במצות הכנסת אורחים, וכבר אז דאג לברכה בברכת רפואה שלמה. יצוין, כי הס"ק ביקר אצל ר' יוסף בהזדמנות נוספת.

זמירות התורה
זמירות השנות

ברם לא רק גדולי תורה מצאו להם מנוח ואכסניה במעון זה, אלא פתוח היה הבית לרווחה בפני כל מי שבא, כל אחד נתקבל כאורח חשוב וכובד לסעוד לבו. בני המשפחה שבאו לבקר בסטמר, ידעו כי אצל ר"א מתקבלים בסבר פנים יפות מיוחדת, לכן פנו לשם. מספר בחורי ישיבה שלמדו בעיר, אכלו "טעג" אצל ר"א. על אחת כמה וכמה השתדלו בני המשפחה, שבשבת קודש יסבו אורחים ליד שלחנם.

ד. זורע צדקות

כבר אמרה התורה "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו, יא), ומובן שגם בעיר סטמר לא חסרו כאלה שחיו חיי עוני ודחקות, עד כי פרוסת הלחם חסרה בביתם.

מחשבה רבה זמן ללא הגבלה הקדיש ר"א במעשי החסד והצדקה שפעל, בדרכים שונות ובאופנים מגוונים, ברוחב לב ובענוות הרוח, בהצנע לכת למופת, בהשכל ובתבונה, שלא ירגישו המקבלים נחיתות ועלבון בקבלת התמיכה – בין אם המקבל היה בנן של קדושים ובין שהיה זה אדם פשוט מה"עמך".

וה"עזר" שלו – מרת מינקה – עזרה לו במעשי הצדקה שלום. לעתים שלחו את נדבת לבם על ידי ילדיהם הקטנים, כדי שהמקבל לא יחוש עלבון בקבלת התמיכה.

בתקופה שר"א עסק במסחר היין, היה שולח יין כל ערב שבת לדייני העיר.

בכל ערב יום הכפורים, בערב פורים ובערב חג הפסח, עשה ר"א "הקפה" בעיר, והעניק מתת כסף לרבנים, בנן של קדושים ועניים.

כהנה וכהנה רבתה התכונה בבית לקראת חג הפסח: שקי תפוחי אדמה לרוב, מצות ויין בכמויות גדולות נשלחו למשפחות נזקקות, כדי לשמח לבם ולהנעים להן את החג.

בימים האחרונים שלפני חג הפסח, שיתף ר"א גם את בניו ובנותיו במצוות – לסייע לו להגיש את התמיכות, בפרט כאשר סחר ביין, הורה לבני משפחתו לחלק יין חינם ללא הגבלה לכל מי שבא לבקש.

אולם מאמץ מיוחד השקיע בקיום הפסוק "וכי ימוך אחיך... והחזקת בו" (ויקרא כה, לה) – להעמיד על הרגלים את המט ליפול, את האיש מהמעמד הבינוני אשר קרס תחת העול הכבד של הפרנסה, במטרה להקימו בחזרה על רגליו, בכדי שיוכל למצוא פרנסתו ומחייתו בצורה מכובדת, ושלא ייאלץ חלילה להגיע למצב של "חוזר על הפתחים".

אך לא הסתפק להיות רק עושה אלא היה גם מעשה, ומלבד הנתינות שתרם מכספו, עסק גם באיסוף כספים מאת הגבירים בעיר לצרכי צדקה, ולא התרצה לתרומות קטנות, אלא דרש מהם סכומים גדולים – ואמנם הצליח מאד במפעלותיו.

כל הפעולות האלו נעשו בשותפות – ר"א וזוגתו, ברם היו גם נתינות שכל אחד מהם נתן בלי ידיעת השני – הן לבני משפחתם והן לזרים. נציין מספר עובדות – בבחינת פרט המלמד על הכלל – השופכות אור על מעשיהם הברוכים.

כאשר ר' יוסף ארי' התחתן, קיבל נדן סכום כסף נכבד, והיה מתוכנן להשקיע את הממון בעסק, אשר יכניס רווחים. אולם בעת ההיא ארעו כמה הפסדים כספיים במשפחתו, בפרט שאביו חובות בעת

פטירתו, וזמן קצר לאחר מכן תבעו הנושים החזרת החובות, ובמקרה של אי פרעון היו עלולים להכריז עליהם כפושטי רגל – עם כל הצער והעלבונות הכרוכים בזה – על כן מסר ר' יוסף לאמו את הנדן שהיה ברשותו, שיפרעו את החובות.

כעבור שנים, בעת מלחמת העולם הראשונה, כאשר מצב הפרנסה היה בכי רע ולא היה מקור הכנסה להתפרנס, הציעה לו זוגתו, שישתמשו בכסף הזה לצורך מחייתם. אולם ר"א התחמק מבקשתה, בנותנו אמתלה כלשהי על העדר הכסף – כי לא רצה לצער אותה על הפסד הממון שהוא (אף כי גם אילו ידעה על כך, בודאי היתה מסכימה על פעלו).

וזה לעומת זה בראם הקב"ה – גם לה היו כתובות ומקומות שכפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון, בהושיטה עזרה בלי ידיעת בעלה – כפי שיגוללו מעשיה בהרחבה בפרק י"ד.

רבות עזרו שניהם לבני משפחתם: אחיו הגדול של ר"א – הג"ר משה ישראל הי"ד, אבד"ק דרגמירשט – פרנסתו היתה דחוקה, וממשכורתו הדלה לא היה מסוגל להתפרנס, לפיכך היה ר' יוסף ארי' תומך בו בחשאי. בניו, שלמדו אצל אחיו בישיבה, בכל פעם שהיו נוסעים לשם, לקחו אתם – ממחסן המכולת של ר"א – משלוחים גדולים של מצרכים, שהיו מספיקים לתקופה ארוכה, מלבד סכומי הכסף שהיה שולח למענו בכל עת. מצאו.

הרה"ג מדרגמירשט היה בכור הבנים, ואילו ר' יוסף ארי' היה בן הזקונים אצל אביהם, והיה מקושר אליו מאד ומכבדו כעין כיבוד אב – בפרט שר' יוסף היה צעיר בעת פטירת אביהם. בכל פעם שהרה"ג בא לסטמר, היה מתאכסן אצלו, ור"א היה מעניק לו מלוא חפנים מהברכה שברכו ד'.

הרב מדרגמירשט ערך והוציא לאור מספר כרכים של שו"ת מהרש"ם, שחיבר חותנרזקנו הגאון רבי שלום מרדכי מברז'אן זצ"ל – וזה נעשה במימונו של ר"א.

ולא זו אף זו – הרה"ג מדרגמירשט בהשיאו את בתו להרה"ג ר' משה שטרולי הי"ד, נתן לו דירה בתור נדן והבטיח לו מזונות סמוך על שלחנו, למשך מספר שנים – את כל ההוצאות האלו מימן ר' יוסף. יתרה מזאת, ר' יוסף גם דאג למען עתידו של החתן, והוציא ממון רב למצוא לו כהונת

רבנות בעיר באניא – קהילה גדולה ומכובדת. והמעשה שהיה כך היה: לר"א נודע, כי בישוב הנ"ל קיים מקוה הרוס למחצה, אשר בקושי ניתן לשימוש, וכמו כן שמע כי הם מחפשים רב מורה הוראה. הציע להם ר' יוסף, כי הוא מוכן לבנות מקוה חדש בישוב, בתנאי שיקבלו את חתן אחיו הנ"ל בתור רב הקהילה – אשר זה כעשר שנים שישב ואכל "קעסט" אצל חותנו, שם גם השתלם בתורה בחכמה ובדעת, והיה ל"כלי מפואר".

קהילת באניא קיבלה ברצון ובהתלהבות את ההצעה, וכך זכו בבת אחת לשני כתרים: כתר תורה וכתר טהרה. הרב כיהן שם לשביעות רצון כל יהודי הישוב, עד שהוגלה לאושביץ עם צאן מרעיתו הי"ד.

ולעומת ר' יוסף, כן גם זוגתו מרת מינקה – כשנסעה מפעם לפעם לבקר את אחיה הרה"ג ר' שלמה ברוך פראגער הי"ד, אבד"ק פטראוואסעלא, היתה לוקחת אתה מכל טוב – כי בהיותו מפזר ממונו וחפצי ביתו לצדקה, נותר ביחו ריקם מכל, ובכל ביקור היתה קונה למענו את חפצי הבית מחדש.

כאמור, במשנה מרץ פעל ר' יוסף להעמיד על הרגלים את הזקוק לכך, להמציא לו מחיה ומזון בכבוד, שלא יזדקק לבריות, לידי מתנת בשר ודם. היות שבעיירה מיהאיפאלווא ייצרו יין עבור ר' יוסף ארי', בכל פעם שהיה נוסע לשם, היה לוקח אתו, בתור מלווה, את אחד מתושבי סטמר שהיה מחוסר פרנסה, כשכוונתו העיקרית היא – על מנת לפרנסו בכבוד.

גם המעשה דלהלן מלמדנו על מידתו הנעלה בקיום מצות "והחזקת בך", שהיה מהדר אחריה: לאחר מלחמת העולם הראשונה פתח ר"א בית מסחר ליינות בסטמר, בתחילה בקנה מידה קטן, כשפרנסתו מצומצמת. עם כל זאת, בשמעו על אחד ממשפחתו שהוא חי בדחקות ומחוסר פרנסה, הזמינו לבוא לגור בעירו, גם איכסנו בדירתו – על אף שבעצמו התגורר אז בדירה קטנה עם חמשה ילדים – עד שההוא מצא דיור מתאים, וכמו כן לקח אותו כשותף מלא בעסקיו, ויחד עסקו בזה מספר שנים. נוסף לכך, לאחר שר' יוסף פתח חנות למצרכי מזון בסיטונאות, גם הפעם צרפו כשותף שוה, וכעבור שנים מסר לו את כל עסקי היין, שיוכל להתפרנס בכבוד.

ומידה גדולה ונשגבה יש לציין אודות בני הזוג, כי חלק גדול מפעולותיהם עשו בהצנע לכת ובהסתר רב, עד כי גם ילדיהם לא ידעו על כך. רבים מהמעשים האלה נתגלו רק במרוצת השנים, בפרט לאחר שהמשפחה עלתה לארץ ישראל בשנת ת"ש, ומשפחות רבות שנתמכו על ידי ר' יוסף וזוגתו נותרו ללא משען וסעד, אזי נתגלה חלק מפעולות החסד שלהם.

פרק ה חסידות

א. אטניע

חסיד מובהק היה ר' יוסף, קשור בכל לבו ונפשו בעבודת אהבה וחיבה ברבותיו אדמו"ר בית אטניע – תחילה בצל הרה"ק רבי חיים זי"ע, בעל "נימוקי חיים" ו"טל חיים", ואחר כך בצל בנו הרה"ק רבי ישראל שלום יוסף הי"ד. את גודל אמונתו בהם היה מבטא לעתים גם בסיפורי מופתים שארעו לו, בהוושעו מברכותיהם. עם כל זאת מצא לנכון להסביר, כי גם בדרך הטבע כדאי ומועיל לבקש עצתו הטובה של צדיק, ואפילו מי שאינו מאמין בכחו העל-טבעי. את רעיונו זה הוא ביסס בהסבר, כי ידוע שאל הרבי באים אנשים רבים לבקש עצתו, ואם כן הרבי הוא בעל נסיון, אשר שומע על דרכים שונות ומגוונות בכל נתיבי החיים, לאור זה נפתחים בפניו אופקים גדולים ורחבים, ממילא יש לו היכולת לייעץ נכונה על הצד הטוב ביותר. על אחת כמה וכמה מאושר חלקו של האיש המאמין ברבו כאיש הא-לקים. אגב כך היה מספר עובדות שארעו לו אצל רבו הרה"ק בעל "נימוקי חיים", כי בכל פעם שיעץ לו לקנות דבר מה – הצליח בו יפה.

בהזדמנות מסוימת, כאשר פגש חסיד מגזע אחר של החסידות, העמידו במבחן אישיותו ושאלו: "אם הרבי שלכם יאמר בלילה כי זה יום – מה תגידו על כך?"

"אם הרבי יגיד שזה יום – אזי זה יום!" – השיבו אותו חסיד.

"אני מקנא בכם!" – הפטיר ר' יוסף ארי', בעניויות.

את קשריו אל האדמו"ר מאטניע ינק עוד מבית אביו הרה"ג רבי פישל זצ"ל, ואת אדיקותו העמוקה ברבו ניתן היה לראות כאשר החל לשוחח אודותיו, כי תיכף אפשר היה להבחין בעיניו הנוצצות, מהדמעות שניקו בהן מרוב התרגשותו. הקשר הנפשי אל רבו היה חזק עד אין לשער, בכל פעם שהזכירו, התלהב מאד.

בצמאון נפש השתוקק לחזות בנועם זיוו ולבקר בהיכלו. פעמים רבות נסע להסתופף בצלו במקום מגוריו – סטניסלוב שבגליציה – בשבתות ובחגים, או לשם התייעצות מסחרית, כל שכן שחסה בצלו כשביקר רבו באיזור מגורי ר' יוסף.

כל שנתיים היה מבקר הרבי מאטניע באיזור מרמרוש – בדרך כלל בחורף. לרוב שבת בסטמר או בסיגט, ולעתים גם בבורשא, בויושי או במסיעב. כאשר היה שוהה בסטמר, היה מוזמן ובא בדרך כלל לסעוד סעודה חלבית אצל ר"א – כשאליו נלווים כמה עשרות מקורבים. בחנוכת ביתו ^(א) נכח גם רבו, אשר קבע את המזוזות.

ב. ישועה – בשליחת מברק

הגם שהעיר סטניסלוב שוכנת הרחק מהעיר סטמר, והקשרים בימים ההם היו קשים, מעולם לא עשה ר' יוסף איזה עסק מסחרי גדול, מבלי להתיעץ תחילה ברבו.

כמו כן, בכל בעיה קשה שנעמד בפניה, פנה אליו; ארע כי באחד הימים עמדה להגיע בקורת קשה מבוקרסט, לבקר את ספרי החשבונות שלו. ר"א היה במתח רב, בחששו שהמבקרים יחפשו עלילות וימצאו פגמים, אי לכן היה מודאג מאד, **בפרט כי ידע שבקורתם יסודית, והעונש הצפוי לו – גדול.**

שלח ר"א מברק אל רבו וביקש את ברכתו. בשובו מהדאר, כבר היה שלוו ורגוע, מלא אמונה ובטחון בישועתו, והתבטא בפני רעיתו: "שלחתי מברק אל הרבי – הורדתי מעלי את ה"פעקל" (חבילת הצרות) – כבר נושעת!"

(ג) על פרט מעניין שארע בעת הביקור ההוא, היה מספר ר"א בהתפעלות: בעת ההיא הדפיס הרה"ח ר' משה העניג ז"ל ספר תהלים עם פירוש, באותיות מאירות עינים, ובבואו אל הרה"ק מסר קוויטל, בצרפו את הספר בתור "פדיון", כשתהלה בפיו על הידורו הרב של הספר, אשר כבר שיבחוהו מרנן ורבנן, כי הוא בתכלית היופי, מוגה מכל שגיאה. פתח הרה"ק את הספר, ובהציצו בו רגע קט, הצביע בפניו: "הרי לכם טעות!" ר' משה הופתע לראות זאת, והתנצל כי מתפלא על כך, שהרי הראה את הספר לכמה גדולי תורה ואף אחד לא מצא בו פגם.

העיר הרה"ק והפטיר: "לא די לכם?" – ובפתחו בדף אחר הראה לו שגיאה נוספת. ר' משה יצא מרוגש, בהשתוממו על מבטו החד של הרה"ק מאטניע ז"ע.

באחת השנים קיבל רשיון מהשלטונות, לייבא לרומניה שלושים קרונות צמר גפן מצ'כיה, אולם בטרם בוצעה ההזמנה יצא חוק, אשר ביטל יבוא סחורות מחוץ לארץ, כתוצאה מזה היה חשש של התמוטטות פרנסתו. נסע ר' יוסף אל הרה"ק מאטניע והתאונן על מצבו. תגובת הרה"ק היתה:

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

הרה"ק ר' חיים מאטניע ובנו הרה"ק רבי יש"י זי"ע

"הרי הגזירה עבדא דבטלא, אבל הרווחים – היתרונות מהגזירה, לא יתבטלו!" וכן הוה – כעבור זמן לא רב נעשה מחסור גדול בצמר גפן במדינה, והשלטונות נאלצו לבטל את הגזירה. הרשיון הקודם של ר"א נשאר בתוקף, ומיד הזמין וקיבל כמות גדולה של סחורה, ועקב המחסור שהיה בארץ, מכר את סחורתו במחירים גבוהים.

ואף בזאת היה מוכיח את גדלות רבו – כי פעם אחת ויחידה לא ציית לדברי קדשו וקנה סחורה בניגוד לעצת רבו, והפסיד בפעם ההיא.

ג. אשר יצוה את בניו

זוהרית התורה
זוהרית השוה

גם את בניו חנך בדרכו זו של דבקות ברבו, וכשהיה מבקר הרה"ק בסטמר, היה מבקש ר' יוסף שיחזרו בניו מהשיבה, כדי להסתופף בצל הרבי. ארע פעם, כי כאשר הרה"ק ביקר בסטמר (בדרך כלל שבת שם בפרשת חיי שרה), למדו בניו בישיבת אחיו בדרגמירשט, אולם רבם־דודם מאן בתחילה להרשות להם לנסוע לביתם לשבת קודש – משום ביטול תורה – ורק לאחר העתרת בקשות והשתדלויות רבות, ניאות לתת הסכמתו על כך.

למחרת השבת בא הרה"ג מדרגמירשט לקבל פני הרה"ק, שהתאכסן בעת ההיא בבית ר' יוסף. באחת השיחות, בשבת הרה"ג יחד עם אחיו ר"א בפני הרה"ק, העיר ר' יוסף בצחות, כי יש לו תרעומת כלשהי על אחיו הרב מדרגמירשט, על כי מקשה על בואם של בניו לביתם, כאשר הרבי נמצא פה.

התנצל הרה"ג, כי רואה בזה ביטול תורה של כשבועיים, שהרי באמצע השבוע כבר עוזבים הם את הישיבה, ושבים לשם רק באמצע השבוע הבא, ויוצא אפוא, כי שבועיים אינם לומדים את השעורים כסדרם. העיר על כך הרה"ק ואמר:

"אי, משה ישראל, שכחת ירושלמי! שהרי הגמרא אומרת במסכת ברכות (לב ע"ב), כי "מתוך שחסידיהם הם – תורתם משתמרת", והירושלמי (ברכות ה, א) משנה וגורס: "על ידי שהיו חסידים, היתה ברכה ניתנת בתורתן" – ואם כן אין שייך לומר כי זה ביטול זמן, שהרי תורתם מתברכת".

ד. יפה כח הבן

עם הסתלקות הרה"ק בעל ה"נימוקי חיים" זי"ע (א' חנוכה תרצ"ב), ובנו הרה"ק רבי ישראל שלום יוסף הי"ד נטל את שרביט ההנהגה בידו, קיבל עליו ר' יוסף את מרותו של הרבי הצעיר, נכנע בפניו בכל ההכנעה ונקשר אליו בכל הנאמנות, כמו אל רבו הקודם – לעתים אף היה מספר ממנו מופתים גלויים. בין השאר סיפר, כי ליומא דהילולא הראשון של בעל ה"נימוקי חיים" זצ"ל נסע לסטניסלוב, אגב כך התייעץ עם הרבי הצעיר בבעיה קשה מאד שעמדה בפניו – היות שזמן מה לפני כן הזמין עשרים קרונות צמר גפן מצ'כיה, ובינתיים הוציאה הממשלה איסור על שיווק סחורות מחוץ לארץ, כי רצתה לייסד קואופרטיב אשר רק הוא יעסוק בשיווק, וכתוצאה מהצו הזה הוא עמד להפסיד כסף רב.

לאחר שמעו פרטי הענין, יעץ לו הרבי, שיתקשר אל הסוחרים לשווק את סחורתו, כי היא אכן תגיע לארץ ויוכל לשווקה ללא חשש.

ר"א ראה בזה סיכון גדול, על כן רצה להוציא מפי הרבי הבטחה מוחלטת ובטוחה, ויען היותו מקורב אל אביו הק', העז והפטיר: "אילו הרבי הזקן היה אומר זאת..." (כלומר, אזי היה מסתכן לפעול על סמך הבטחתו).

הגיב על כך הרה"ק ואמר: "אין זה כלל ענין של רבי, אלא חשבון בעל-ביתי של עסק מסחרי גרידא! שהרי כמה זמן אפשר להשאר בארץ בלי סחורה?! – המצב כה גרוע עד כי מוכרחה לבוא ישועה, אלא מאי, השתדל ב'חלונות הגבוהים', שיסירו את האיסור מעליך".

לאור דברי הרבי, שלח ר' יוסף את אחיו ר' ישכר ז"ל לבוקרסט, לנסות לסדר את הענין. והנה ברחוב העיר פגש ר' ישכר בעסקן ממכריו, ואגב שיחתם התפאר הלה ושח לו: "כעת אני יכול לעשות לך טובה – לסדר עבורך מה שאתה חפץ, כי הממשלה היא שלי" (כלומר, יש לו גישה ל'חלונות הגבוהים' – כי המפלגה שאיתה עמד בקשרים, היתה בשלטון בעת ההיא). סיפר לו ר' ישכר את הבעיה שעומדת בפניו, וביקש השתדלותו לפתור את הענין.

ההוא הלך למקום המתאים, ולאחר זמן קצר הביא לו צו, כי כל הסחורות שהגיעו עבור משפחת פלדמן מסטמר עד תאריך פלוני, רשאים לשווק בארץ. על סמך הצו הזה שוחררה כל סחורה שהגיעה מחוץ לארץ

עבור ר"א, ומאחר שהיה מחסור בסחורות, נמכרה סחורתו ברווחים גדולים.

כאביו כן גם הרה"ק רבי יש"י מאטניע, בעת שהותו בסטמר היה מוזמן ומבקר בבית ר' יוסף, לסעודה חגיגית.

אמנם היה ר"א מקושר בכל לבו ונפשו לאדמו"רי אטניע (וגם כחלוף שנים, בהתגוררו כבר בארץ ישראל, התבטא פעם, כי אחרי אטניע אינו יכול להצטרף לאדמו"ר אחר בתור חסידו), בכל זאת ביקר מפעם לפעם בחצרות קדשו של הרה"ק הסבא קדישא בעל "אהבת ישראל" ז"ע בגרוסוורדיין (וכמוזכר, התאכסן הרה"ק אצלו, כשביקר בסטמר).

מובן גם, כי בהתגוררו בעיר סטמר, ביקר לפרקים את הרה"ק רבי יואל טייטלבוים זצ"ל. במרוצת השנים ביקר בחצרות קדשם של אדמו"רים רבים, כפי שנראה בפרק ח'.

אגב, כפי שיובא להלן בפרק ט"ו, אביו של ר' יוסף – הג"ר אפרים פישל פלדמן זצ"ל – נולד למשפחת חסידי סטרטין, ובצעירותו עבר לחסידות ויזניץ. לזכר חסידות זו, הנהיג ר' יוסף לעצמו מנהג אחד: בחצר חסידות זו נהוג היה, ליטול ידים במים אמצעיים – נטילת ידים ממש – אחרי אכילת דגים, ור"א קבע לעצמו לנהוג פעם בשנה על פי מנהג זה, זכר למקור אבותיו מחסידות זו.

פרק ו ארץ ישראל

א. תור בארץ

בשנת תרצ"ג ביקר ר' יוסף בארצנו הקדושה בלוויית זוגתו – במסגרת קבוצת יהודים, שבאו להכיר את הארץ ולעמוד על טיבה. כמובן שבראש רשימת אתרי הביקור, נועדו הביקורים במקומות הקדושים. וראויה לציון העובדה שארעה להם: באחד הימים התאחר ר' יוסף לשוב מתפלת שחרית, ושותפיו לנסיעה התרעמו עליו, כי עקב זה נאלצים לצאת לדרכם – לביקורים – באיחור. באם הדרך, התקדרו השמים בעבים וגשם זלעפות החל לרדת. נהג המכונית שבה נסעו, הביע תמיהתו על השינוי במזג האוויר, באמרו, כי הקיץ הפך להיות לחורף. לפתע עצר את המכונית, בהעירו, כי דרכם נחסמה עקב שטפון, מחמת שבר ענן שארע במקום. הוא חיוה דעתו, כי אילו היו יוצאים לדרך בשעה יותר מוקדמת, כפי שתוכנן, היו נקלעים למרכז השטפון והיתה צפויה להם סכנת חיים, והודות האיחור ביציאתם, כלומר ההתעכבות עקב תפלת ר' יוסף, ניצלו בחסדי השי"ת.

בארץ ביקר ר' יוסף במעונם של גדולי הרבנים. כמו כן נסע לפגוש את אחי אביו – ר' פנחס פלדמן ז"ל, שעלה כשלושים שנה לפני כן. שניהם שמוחו מאד לפני שיתם. ר"א תר במקומות רבים בארץ והתרשם באופן חיובי מהמצב הכלכלי. בשובו הביע את דעתו, כי אילו היו מתארגנים אברכים חרדים לעלות ארצה, היו יכולים למצוא מקורות להתפרנס בכבוד. סביר להניח, כי בעקבות התרשמותו זו נכספה נפשו וערגה לציון, והשפיעה עליו שיחשוב בכיוון עליה ארצה, כאפשרות נכונה ונאותה גם לעצמו, אלא שהיה צריך לבוא דחף חיצוני שיגרום לכך, ואמנם מן השמים זימנו לו זאת כעבור זמן, לשום לו שארית בארץ ולהחיותו, למען תהיה נפשו ונפשות ביתו לפליטה.

ב. תכנית עליה

בחודש טבת שנת תרח"ץ עלתה לשלטון ברומניה ממשלה פאשיסטית

— אנטישמית (בראשות מנהיגיהם קוזה־גוגה), אשר החלה להצר ליהודים. חוקים גזעניים הוצאו נגדם חדשים לבקרים. כל האוירה הכללית ברומניה הורעלה בארס האנטישמיות.

בימים ההם, באחת השבתות, כאשר ר' יוסף פסע בחוצות העיר בלווי בנו להבל"ח הרה"ח ר' משה נ"י, באו לקראתו מספר סטודנטים, חטפו את השטריימל מעל ראשו וזרקוהו לאחת החצרות, לתוך השלג. רי"א נפגע קשות ממעשה הבריונים, ובשובו לביתו הודיע נחושות: "החלטתי שאני עוזב — בעזרת השם יתברך — את המקום הזה!"

אחרי שבת קודש, אמנם החל לטפל בעזיבת המקום, בהגישו בקשות להגר לארץ ישראל או לקנדה או לאוגנדה — העיקר לצאת בהקדם מהמדינה. אבל כאשר במשך תקופת הטיפול השתפר המצב שם, ניאות להמתין בסבלנות והעדיף את הנסיעה לארץ ישראל, על כן השקיע מאמץ להשגת סרטיפיקט (רשיון עליה) לארץ הקודש.

הוצעה בפניו גם הצעה לנסוע לארץ קניה או טנגניקה, שהיו גם כן תחת שלטון אנגלי, אבל ההצעה לנסוע לארץ ישראל משכה אותו יותר.

בשנים הללו הארץ היתה תחת שלטון המנדט האנגלי, והם הקציבו מכסה מסוים של סרטיפיקטים לחודש. כמעט כל הזכאים לכך היו צעירים — חלוצים — בעלי כח, שהיו מסוגלים לעבוד עבודה גופנית קשה, כשהמטרה המוצהרת היא — בניית הארץ והפרחת שממותיה. פרוצדורה זו עברה דרך המפלגות, שהן היו מקציבות את הרשיונות לחבריהן, על פי אמות־המידה שלהן.

ברם, כמו כן הוקצבו סרטיפיקטים לעשירים, אשר הוכיחו כי הם בעלי רכוש, ושבכחם לסייע לפיתוח הארץ. לאלה, השלטון עצמו הקציב את הרשיונות, בהיותו מעונין למשוך הון לארץ. האפשרות הזו היתה מעשית לגבי רי"א, אם כי גם זו לא היתה קלה ביותר, אבל ניתן היה להתגבר עליה. לשם כך התקשר ר' יוסף עם מאן דהוא בארץ ישראל, אשר קנה לו מגרשים ליד חיפה. בצעדו זה חשב להקל על השגת מטרותו, בסברו שזה יזכהו מיד בסרטיפיקט.

בינתיים הופלה הממשלה הפאשיסטית ברומניה, והעסקים המשיכו לשגשג ולעלות, כך שהמצב הנוח שם לא לחץ עליו שיזרז את השגת הסרטיפיקט, וכל הענין נדחה לזמן מה.

בחודש אלול שנת תרצ"ט פרצה המלחמה העולמית השניה. אמנם בשלב הראשון התחוללו הקרבות בפולין, ואילו ברומניה טרם הורגש המצב המלחמתי, אולם בארצות אירופה התחילו לפרוח ניצני האנטישמיות הנאצית, וכמובן שגם ברומניה. אזי החליט ר"א לבצע את תכניתו, והחל לפעול נמרצות לעלייתו לארץ ישראל, אבל רק אחרי טיפול יגע ומפרך של חדשים רבים, השיג את המסמכים הדרושים. אמנם בינתיים הגיעה ויזה מקנדה וניתן היה להגר לשם, אולם לבסוף הוחלט להעדיף לעלות לארץ ישראל.

יצוין, כי ברגע שר' יוסף החליט לממש תכניתו – בערך כחצי שנה לפני עלייתו – הוא החל להפנות מעסקיו, על אף שהיתה אז תקופה טובה למסחר, עם אפשרויות גדולות להרוויח – בחששו שמא יסתבך בעסקים, וכאשר יגיע הרגע שיוכל לצאת מרומניה, יאלץ לדחות זאת עקב הסתבכויותיו בעסקי המסחר.

ג. עליה לארץ הקודש

מיד לאחר חג הפסח שנת ת"ש קיבל הודעה מהמשרד הארץ-ישראלי שבבוקרסט, אשר טיפל בעניני העליה, כי אושר לו סרטיפיקט לעלות ארצה עם ילדיו שהם למטה מגיל י"ח, כלומר שש בנותיו. אמנם לא בנקל עשה זאת, אבל הוא החליט לעזוב את כל עסקיו בידי בניו ולעלות לארצנו הקדושה.

כל ההכנות הנ"ל נעשו בסודי סודות, אבל במרוצת הזמן נודעו אי אלה פרטים בעיר, כי הנה אחד מיקירי קרתא, איש אמיד ומכובד, עומד לעזוב את העיר עם כל בני משפחתו, על מנת לעלות לארץ ישראל – והעיר סטמר רעשה וגעשה מידיעה סנציונית זו. רבים היו הניחושים, מי הוא זה ואיזה הוא אשר יעשה צעד כזה? על עצם המעשה התחלקו הדיעות: היו כאלה שראו זאת כזכות גדולה – עליה לארץ הקודש! בפרט בעת כזו, כאשר דם יהודי נשפך בפולין, רשעי ישראל זוקפים את ראשם, ובעולם רועמים התותחים, ואין איש יודע מה יילד יום, מאידך, אחרים הביעו דעתם כי מעשה כזה כרוך בסבל רב, ומי יודע האם לא יתחרטו לאחר מכן אותם הנוסעים, וכחלוף זמן מה יתגעגעו לשוב לעיר מכורתם...

אט אט החלו לחישות מפה לאוזן, כי המועמד לנסיעה הוא לא אחר

מאשר הנגיד הנכבד ר' יוסף פלדמן – וכאשר נפוצה השמועה על החלטתו זו, ותיהום כל העיר. "פני" העיר השתדלו למנעו מצעד נועז זה, בהביעם תמיהתם באזניו ובהסבירם, כי אין זה מעשה נבון להשאיר שם את בניו ובני משפחתו, את עסקיו ופרנסתו, ולנדוד לארץ ישראל החמה, בה צורבת השמש הלוהטת ברוב ימות השנה. היו כאלה שנימקו שלילת המעשה בדברי רש"י ז"ל בריש פרשת "לך לך", כי הדרך ממעטת את השם והממון, שהרי בעירו הוא גביר נכבד בעל שם מפורסם שיודעים להעריכו כראוי, לעומת זאת בא"י – מי מכירהו ומי יוכל להעריכו לפי רום ערכו, ומי יודע האין יוכל להתפרנס שם בכבוד הראוי לו.

גם חלק מאחיו ניסו להניעו מצעדו. היו מבני משפחתו שהזהירוהו, כי הוא מסכן את עתיד בנותיו, העלולות להתקלקל ח"ו מהאווירה החילונית השוררת בא"י. ברם ר' יוסף טען: "אני כבר מעל לגיל חמשים – מגיע זמן שצריך לעלות לארצה"ק. קיבלתי ידיעה "מלמעלה" שצריך לנסוע, ואינני שומע בקולו של אף אחד!" – הוא ראה בעיתוי של קבלת הסרטיפיקט רמז מן השמים, שעליו לעזוב את המקום ולעלות לא"י.

היחידי שתמך בהחלטתו לנסוע, היה אחיו הגדול, אבד"ק דרגמירשט, אשר אף ביקשו, כי בהגיעו ארצה יפעל למענו, שגם הוא יוכל להשיג סרטיפיקט.

ר"א לא שת לבו ולא קיבל כל העצות ואזהרות להמנע מנסיעתו, ועשה כל ההכנות ליציאתו לדרך. יתרה מזאת, אף פירסם ברבים, כי מי שחפץ לעלות לארץ ישראל, הוא יסייע לו לבצע זאת ויממן הוצאותיו.

אולם כבר אמרו חז"ל (ברכות ה ע"א), כי אחד הדברים הנקנים ביסורים הוא – ארץ ישראל, וגם לר"א נכונו קשיים רבים בביצוע תכניתו למעשה, ואחד מאלה, כי זמן קצר לפני כן נאלץ לעבור נתוח פוליפים בבודפסט בירת הונגריה. עם כל זאת, לא נרתע בפני כל המכשולים שנערמו בפניו, והוא הזמין שמונה מקומות באניה טרנסילבניה, שעמדה להפליג מעיר הנמל קונסטנצה, בשלהי חודש אייר שנת ת"ש, לכיוון ארץ ישראל.

וכאן המקום לציין את הבעיה הקשה ביותר אשר בפניה עמדה המשפחה, והיא – התפלגותה; כי כאמור, הרשיון ניתן רק לר' יוסף, זוגתו ושש בנותיהם שהיו מתחת לגיל שמונה עשרה, ואילו הבנים נאלצו

להשאר שם – שלושה שהיו נשואים ולא הושג רשיון למענם, ושנים – אשר היו מגויסים לצבא הרומני, ובינתיים מצב המלחמה בעולם הסתבך יותר ויותר, והלבבות חרדו מפני הבאות. ברם, בלב קיננה התקווה, שהתפצלות המשפחה היא זמנית, וסוף כל סוף תתאחד בהקדם.

לקראת הנסיעה התקבצו בני המשפחה משני הצדדים, שגרו באיזור, על מנת להפרד – בפרט אחיי ר' יוסף. כאשר ליווה הרה"ג מדרגמירשט את אחיו לרכבת (אף נסע אתו כברת ארץ כדי ללוותו), התבטא בצער: "יוסל, יוסל! אני שאפתי והשתדלתי תמיד לעלות לארץ ישראל – והנה אתה זכית לכך?"

מזעזעת עד מאד היתה הפרידה מבני המשפחה! לב יודע מרת נפשו – עם רובם לא התראו יותר, כי ניספו בשואה הי"ד.

גם הפרידה מיתר תושבי העיר היתה קשה מאד. הידיעה אודות הנסיעה הכתה גלים והגיעה גם לערים אחרות, ובתחנות בהן עצרה הרכבת אשר בה נסעו ה"עולים", המתינו בני משפחה ומכרים, שבאו להפרד מהנוסעים – כל זאת בליווי דמעות חמות בשפע – עד כי הלב כמעט נקרע לגזרים, מרוב צער ועגמת נפש.

מרת מינקה בכתה הרבה מאד, עקב הפרידה הקשה. אולם גם ר' יוסף הביע את מועקת לבו בהזדמנות מסוימת: היה זה באחד מימי ההפלגה באניה, עמד פעם בתפלת שמונה עשרה במשך שעה ארוכה. בסיימו, שאלה אותו זוגתו, האם התפלל היום שמונה עשרה של "מוסף דראש השנה"... ענה לה ר"א קצרות:

"לא חשבתי שהפרידה תהיה כל כך קשה!"

– בנם ר' אפרים פישל ז"ל ליווה עד עיר הנמל קונסטנצה.

בעטיה של המלחמה היתה זו הפלגתה האחרונה של האניה, בשנות המלחמה. יתרה מזאת, במרוצת ההפלגה הצטרפה איטליה למלחמה בצד גרמניה (בכ"ט באייר) וכל האיזור נכלל בזירת המלחמה, עקב זה נאלצו להאפיל את האורות באניה בעת הפלגתה, מחשש הפצצה מהאוייר.

המצב המביך בו היו נתונים מילא את הלבבות בפחד, ובחרדה רבה ציפו לקראת הבאות. בפרקי תהלים רבים שפכו הנוסעים את צקון לחשם בפני בורא העולמים, שיזכו להגיע לחוף מבטחים לחיים ולשלום.

רב החובל שקל בדעתו שמא עדיף לחזור לעיר קונסטנצה, ולא לסכן את הנוסעים, אך כמה מהצעירים – שאימת המלחמה העיבה על נפשם – הזהירוהו ואיימו עליו באקדח, כי אם יחזור, יוציאוהו להורג. אחרי לבטים קשים הוא החליט בכל זאת להמשיך, אולם סטה מדרכו הרגילה, ונאלץ לשוט תחילה לנמל אלכסנדריה שבמצרים, שם שהתה האניה כיממה, עד שהוחלט להמשיך בהפלגתה לחיפה.

באחת התפללות שהתפללה מרת מינקה באם הדרך, האריכה מאד בתפלת שמונה עשרה. כאשר שאל אותה בעלה אחרי זה על סיבת הדבר, ענתה לו, כי התפללה שהאניה תאלץ לשוב לרומניה... (כי תקפוח געגועים עזים לילדיה שנותרו שם).

לאחר עשרה ימי טלטולים על הים – ביניהם מספר ימים של אימה קשה – הגיעה האניה לנמל חיפה, יום לפני ערב חג השבועות. אולם לא הרשו לה לעגון שם, כפי שהיתה רגילה לעשות בכל הפלגותיה. אמנם רומניה עדיין לא הצטרפה בעת ההיא למלחמה בצד גרמניה, אבל בהיות שהמשטר שלה לא היה דמוקרטי, לא נחשבה כידידותית כלפי אנגליה, אשר שלטה בא"י בעת ההיא, והיחס כלפיה היה עויין, לפיכך התעורר גם חשש, שיחזירוהו כלעומת שבאה. אולם לבסוף הופנתה לנמל יפֿרתל אביב, אך גם שם לא הורשתה לעגון בנמל עצמו, אלא הטילה עוגן בלב ים, וספינה קטנה יצאה לקראתה, לתוכה הועברו הנוסעים ומטעניהם, ובה הגיעו לנמל. היה זה ערב חג השבועות.

גדולה עד אין לשער היתה שמחת ר' יוסף ובני המשפחה בהציבם רגליהם על אדמת הקודש. קרוב משפחה שאמור היה לקבל פניהם ואשר דאג לסידורם, המתין בנמל חיפה, כי הרי לשם תוכננה להגיע האניה, ורק שארם ר' פנחס הלפרט ז"ל, שנודע לו על השינוי, המתין להם בנמל יפו, אך דירתו היתה צרה מלהכיל בתוכה את משפחת האורחים העולים שהגיעו.

בהיות ר"א מותיקי חסידי אטניע אשר שמו הלך לפניו, חפצו מספר חסידי אטניע לקבל פניו, ונסעו לשם כך לחיפה, אלא שנחלו אכזבה בהוודע להם, כי האניה עברה לעגון ביפו.

ד. בשלבי הקליטה

אמנם דאגה גדולה הטרידה את המשפחה, כי הרי ערב חג היה ועדיין לא ידעו היכן יניחו ראשם אחרי עמל הדרך והמתח שחלף עליהם בימים האחרונים, ברם ר' יוסף היה במתח מסיבה חשובה יותר בעיניו – כי נכספה וגם כלתה נפשו לחצרות בית ד', לעלות בו ביום ירושלימה, לחוג את חג השבועות בעיר הקודש, להודות ולרנן לאֵל חי על החסדים הגדולים שעשה עמו.

יהודי שהתהלך שם והבחין בגודל הדאגה שהיתה נסוכה על פני ר' יוסף, נגש אליו ושאלו במה יוכל לסייע לו. שפך רי"א בפניו את מר לבו, כי הנה החג ממשמש ובא, ועדיין איננו יודע היכן יוכל להתאכסן עם משפחתו. הציע הלה, כי היות שיש לו בית מלון בקרבת הים, יוכל להתארח אצלו. גדולה עד מאד היתה שמחת בני המשפחה לבשורה זו, ועברו להתגורר שם – עד שנמצאה דירה מתאימה, בשכירות.

מאחר שרי"א עדיין לא הכיר את סדרי הכשרות בעיר, נמנע מלאכול מלחם הארץ, וכל בני המשפחה אכלו רק מהצידה לדרך שהיתה ברשותם.

ונציין כאן את הבעיה הראשונה שנקלעה בפני ר' יוסף מיד למחרת עלייתו, והשופך אור על זהירותו בעניני חינוך: כאמור היו לו שש בנות, שהיו בגילים משש עשרה ועד שבע, וכמובן, שהן היו סקרניות, וחפצו לראות את העיר היהודית הראשונה שהזדמנו לתוכה בארץ הקודש, וביום החג רצו לטייל קצת. אך אביהן לא הרשה להן ללכת לבדן, אלא הצטרף אליהן, ויחדיו הלכו לטייל. בטיולם הוא השתדל לחבב את המקום על בנותיו, ובחדוה רבה הצביע לעבר שלטי החנויות, כי הנה הכל כתוב באותיות לשון הקודש.

כמו כן, ימים מספר לאחר מכן, כשהופיעו הענבים הראשונים בשוק והביא מהם לביתו, הראה בשמחה, כי הנה אלה ענבי הגפן של ארץ הקודש, הארץ שהקדוש ברוך הוא הנחיל לאבותינו הקדושים. בכל פעם שהיתה לו ההזדמנות, היה מחדיר בבנותיו אהבה לא"י. לעתים העמיד אותן בנסיון ושאלן, מי רוצה לחזור לסטמר?

גם זוגתו סייעה לו בעבודתו החינוכית, ועם כי היתה תקיפה במידה

מסויימת בענייני הדת והזהירה מפני התרחקות מפורקי העול, היתה זהירה מלדבר סרה גם על החילוניים.

☆ ☆ ☆

אחרי החג החל ר' יוסף להתעניין אודות דירה, והזדמנה לו לשכור דירה ברחוב ביאליק מספר 5, שם היה מקום מגוריו עד אחרית ימיו. אולם בשנת תש"א, כאשר האיטלקים (אשר נלחמו לצדה של גרמניה – נגד אנגליה) הפציצו את תל אביב פעמים מספר, קנה דירה (בית טיכו) בירושלים והעתיק את מקום מגוריו לשם – למשך מספר חדשים (כולם הבינו, כי את ירושלים הקדושה לא ירהיבו להפציץ, והחיים שם יהיו יותר רגועים מאשר בתל אביב). דירה זו נשארה ברשותו גם להבא.

אגב כך, בשנת תש"ב, כאשר המלחמה היתה בתקפה והיה חשש שצבא הגרמני יכבוש חלילה את ארץ ישראל, התכנסו בני המשפחה לדון במצב, ועלתה הצעה לנסוע להודו (שהיתה גם כן תחת שלטון האנגלים), כדי להמלט מכל צרה שלא תבוא, אבל ר"א ורוב בני משפחתו מאנו לקבל את ההצעה.

☆ ☆ ☆

מיד לאחר עלייתו, בישר ר' יוסף על כך לאחיו שבחוף לארץ, והביע שביעות רצונו ממצבו. כעבור זמן קצר קיבל מכתב ברכה מאת אחיו הרה"ג מדרגמירסט, אשר בו ברכו ואיחל להצלחתו בישובו החדש, אף ביקשו לפעול למענו שיוכל לעלות ארצה (ראה דבריו בפרק יט סעיף ו).

כמו כן קיבל מכתב מאת אחיו ר' שמלקא הי"ד מסטמר, אשר ברכו לרגל עלייתו, ובהעריכו את גודל הזכות שעלתה בחבלו, כתב לו בין השאר: "מצאתי מדרש (שמות רבה כז, ה), משל לצייד שהיה צד צפרים, צד את הראשונה. בא לצוד את השניה, הלכה וישבה לה על איקונון (תמונה) של מלך. עמד הצייד תוהה בה, ואמר לה: אם אזרוק עליך אבן – אני מתחייב בנפשי. איני יודע מה אומר לך, אלא, למקום יפה ברכת – ונפלטת!

הנמשל: בכל מקום רודפים ומענים אותנו, ברם מי שזוכה להתיישב בארצנו הקדושה, הריהו כאלו התיישב על תמונת המלך ושם הוא ניצל מכל עול – כן גם אתה, אשריך שזכית לעלות לארצנו הקדושה!"

פרק ז

בעול ההצלה

בהגיע ר' יוסף לארץ ישראל, לא נח ולא שקט על השמרים – הוא החל מיד להשתדל להשיג סרטיפיקטים, עד כמה שאפשר יותר, להעלות ארצה את בני משפחתו. מאמצים מרובים השקיע על מנת להשיג את המטרה הזו. הוא פנה לשם כך אל הרה"ג ר' משה אביגדור עמיאל זצ"ל, אב"ד תל אביב, ובהמלצתו הצליח לקנות שני סרטיפיקטים עבור שני בניו הבלתי נשואים – ר' יודל נ"י ור' יעקב נ"י, ששרתו בעת ההיא בצבא הרומני.

בינתיים (בחודש אלול ת"ש) סופחה טרנסילבניה – שכללה בתוכה את העיר סטמר – להונגריה, ושני הבנים הנ"ל עברו לבוקרסט, כדי לטפל במסמכיהם, בפרט בהשגת הויזה הטורקית, אשר ניתן היה להשגה בקשיים גדולים, בעד הון רב.

אגב היותם בבוקרסט, נפגשו שני האחים עם ר' יעקב גריפל ז"ל, חסיד אטניע ותיק שנמלט מפולין, ושני האחים קנו עבורו סרטיפיקט, מכספם, בעד מאה אלף לעי – סכום עתק. הודות לכך עלה ר' יעקב אחריהם לא"י בשנת תש"א – והתקשר מאד למשפחת פלדמן, כפי שנראה עוד בהמשך.

ר"א המשיך במאמציו להשיג סרטיפיקטים המיועדים לגבירים (בתור בעלי רכוש – צריך היה להפקיד סכום כסף גדול, בתור ערבון, לצורך זה), למען יתר בני משפחתו: שלשה בניו הנשואים, אחיו, גיסיו ומשפחותיהם, ואף לידידים.

אחת הבעיות שנעמדו בפניה – גם לאחר השגת הסרטיפיקט – היתה: הויזה (רשיון מעבר) הטורקית – כי העולים האלה שבאו באופן רשמי, נסעו ברכבת דרך ארץ זו. טורקיה היתה נייטרלית בעת המלחמה, ושימשה כארץ מעבר לנמלטים מחרב הצר הצורר הנאצי, אולם השלטונות לא הטיבו לטובים ולא הקלו על המצוקים הנמלטים על נפשם. רשמית הם קבעו מכסה זעום של תשע ויזות לחודש (זאת עקב בקשת השלטונות האנגליים, אשר לא היו מעונינים בעליית היהודים לארץ ישראל). ברם

תמורת מחיר רב אפשר היה להשיג ויזה, בעקבות זאת יכלו הללו לצבור הון רב בעד הויזות שהנפיקו באופן בלתי רשמי.

לפי האמור, גם לאחר שר' יוסף הצליח להשיג סרטיפיקטים עבור בני משפחתו, עדיין לא התאפשרה עלייתם, מחוסר הויזה הטורקית. לפיכך שלח את ר' יעקב גריפל הנ"ל (אשר עבד אצלו בבית החרושת ליהלומים, ונכח לדעת כי הוא איש מוכשר), ושילם לו משכורת חדשית, שישהה באיסטנבול בירת טורקיה, כמה זמן שיידרש, בלי לחסוך שום עמל ומאמץ ולא כסף, עד ששיגי ויזות טורקיות לבני משפחתו, ואגב כך גם יסייע לכל יהודי שיזדקק לעזרה כלשהי.

כדי לתת תוקף רשמי לפעילותו של ר' יעקב גריפל, הוא היה מכונה: הנציג האגודאי למטרות ההצלה, אבל למעשה הוא קיבל את משכורתו מר' יוסף.

חפץ ד' בידו הצליח, וכתוצאה מפעילותו עלו בני ר"א: ר' פישל ז"ל, ר' מרדכי ז"ל, ויבדל לחיים ר' משה נ"י, עם משפחותיהם – בשנת תש"ג. כמו כן הרה"ח ר' ישכר דוב (אחי ר' יוסף) עם חלק מבני ביתו, הרה"ח ר' מרדכי פרגר ז"ל (אחי מרת מינקה פלדמן) וזוגתו מ' פעסיל ע"ה ואתו (בתור שלושת בניו) שנים מבני משפחתו: ר' הרשל פרגר נ"י, ור' נחמן פלדמן נ"י, ואתם גם ר' נחמן פריינד. כמו כן עלו ר' יוסף פריינד ז"ל ומשפחתו, הרה"ח ר' לוי יצחק מגיד ז"ל (בן אחות ר"א) ומשפחתו. הוצאות עלייתם עלו לר' יוסף בהון תועפות.

גם למען אחד מנכבדי העיר סטמר השתדל ר' יוסף לעלייתו, בפרט בהשגת סרטיפיקט עבורו, ואילו בנו ר' פישל טיפל בהשגת המסמכים שם בהונגריה, ואכן הצליח הלה בס"ד לעלות ארצה עם משפחתו. ברם, עקב תנאי החיים הקשים בארץ, בתחילה התרעמו בני המשפחה ההיא, וכאשר שמעו על כך בני משפחת פלדמן, טענו בפני אביהם ר' יוסף, כי לא היה צריך להתאמץ למען המשפחה ההיא. על זה השיב: "אינני יודע מדוע – אבל הטילו עלי שליחות מן השמים, הצטרכתי להצילם!"

כעבור זמן, משנודע לבני אותה משפחה על השואה, ועל האסון שפקד את אחינו בני ישראל בעיר מכורתם, לא היו להם מלים להודות למשפחת פלדמן, על כי הם היו השליחים, שבחסדי השי"ת נותרו בחיים.

כפי שיובא להלן (פרק יט סעיף ו) בפרוטרוט, לאחר עלות ר' יוסף,

ביקשו אחיו אבד"ק דרגמירשט הי"ד, שישתדל למען השגת סרטיפיקט עבורו, ואכן הצליח ר"א למלא בקשתו. לאחר מאמצים הצליח להשיג גם ויזה טורקית, והרה"ג מדרגמירשט נסע לבודפסט, משם עמדה לצאת לדרך קבוצת יהודים, ברכבת הבינלאומית, לטורקיה. הרה"ג מדרגמירשט כבר עלה לרכבת, אולם נצטווה לרדת, על פי פקודת פקיד "הסוכנות היהודית", ובאמתלה כלשהי מנעו ממנו מלנסוע. בהודע הדבר לר' יוסף, החל שוב לטפל בעליית אחיו, אך בינתיים פגה תקפה של הויזה, והצטרכו לחדשה. אבל עד שהדבר יצא לפועל, בינתיים נעקד הרה"ג על קידוש השם הי"ד.

ר"א שלח סרטיפיקטים גם עבור מחותניו – חותניהם של בניו, אך הללו מאנו לעלות לא"י, מחמת סיבות שונות.

גם לאחר שעלו בני משפחתו של ר' יוסף, ולכאורה תם תפקידו של ר' יעקב גריפל בטורקיה, הורה לו ר"א שישאר שם על חשבוננו, להמשיך בפעולות, לעזור למי שנזקק לכך. בארכיון אגודת ישראל קיימים מסמכים המאשרים על הענקת סכומי כסף גדולים על ידי ר' יוסף למטרה זו.

בשנת תש"ד הצטרף אליו העסקן הנכבד ר' יחיאל בנדיקט ז"ל מתל אביב, אשר עזב את כל עסקיו ושהה באיסטנבול במשך כל הקיץ, בשליחותה של אגודת ישראל, ויחד פעלו בעניני ההצלה.

פרק ח קשר עם גדולי הדור

כמוזכר, היה ר' יוסף חסיד אטניע מובהק, קשור לרבותיו בכל נימיו לבבו ונפשו, עם כל זאת לא נמנע מלהתאבק בעפר רגליהם של גדולי דורו. בהיותו בר אור"ן, פיקח ונבון, וגביר מפורסם לשם ולתהלה במעשי הצדקה שפעל, מצא לו מהלכים בכל חצרות הצדיקים וגדולי התורה, והיה מבאי ביתם.

א. הוסיאטין

ר' יוסף היה מבקר לעתים קרובות בחצרות קדשו של הרה"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע – בן בנו של הרה"ק מרוז'ין זי"ע – שגר בתל

Grand Rabbi
ISRAEL FRIEDMANN
TEL-AVIV, P. O. B. 4044
PALESTINE

ישראל פרידמן
(מהוסיאטין)
תל-אביב, ת.ד. 4044
ארץ-ישראל

ב'יה, יום... כב' שבט חש'ד

שלום וכט'ש ממקור הברכות
להנגיד החסיד, עושה טובות ר'
יוסף פלדמן נ"י,

בהפסך להפעולות שהתחילו בהן חברי הועד לבנין מקואות
במושבות א"י תובב'א, עומדים כעת לפעול בכדי לחקן ולגמור בנין
שני מקואות לאחר שנוכחו לדעת, שהקמתם היא הכרחית מאד ואינה
סובלת דיחוי.

אבקש את כב', שיאבה להמציא לידי כעת 50 לא"י ע"ח
התחייבותו לכפעל הנ"ל, למען לאפשר בעהי'ת בכחות משותפים להוציא
לפועל את המגבה של החיקון והבנין.

והשי'ת יברכהו ויצליחהו בכל אשר יפנה ונזכה לראות
בגאולתנו השלמה כעחירת,

המצפה לישועת ישראל,

ישראל פרידמן

אביב. ברם, קשריו עם הרה"ק החלו שנים מספר לפני כן, כשהרה"ק עדיין התגורר בוינה, כבר ביקרו רי"א, כי בהיות הרבי חתנו של רבו הרה"ק רבי חיים מאטניע זצ"ל, חש אליו אהדה רבה וקירבה מיוחדת. בעת שהרה"ק התגורר בתל אביב, היה רי"א הולך לפעמים להתפלל אצלו קבלת שבת. כמו כן היתה לו קביעות ללכת בכל מוצאי שבת, לשמוע הבדלה מפי הרה"ק זי"ע.

ב. בעלזא

הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע בטרם עלותו לארץ ישראל שהה זמן מה בטורקיה, משם שלח מכתבים לשלושה יהודים בא"י, בבקשו עצתם היכן להתיישב לאחר שיעלה ארצה – אחד מאלה היה ר' יוסף. יש לציין, כי רי"א עשה השתדלויות למען עליית הרה"ק זצ"ל – באותה קבוצה שעלה הרה"ק, נסע גם הרה"ח ר' ישכר דוב – אחי ר' יוסף. בתשובתו לרבי מבעלזא, יעצו רי"א שיתיישב בתל אביב, כשנימוקו

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

פגישה בין הרה"ק ר' אהרן מבעלזא והרה"ק ר' יואל מסטמר – זצ"ל

עמו: רוב אנשי ירושלים אינם חסידים הנוהגים להסתופף בצל אדמ"ר (כזאת היה המצב בעת ההיא), עקב זה רוב האדמ"רים מתגוררים בתל אביב. כמו כן חיוה דעתו, כי באם האדמ"ר יתיישב בתל אביב, והיה כאשר פליטי השואה יתחילו לעלות ארצה ויתיישבו בקרבתו, תתייסד ותכונן, בעזרת השי"ת, חצר חסידית נאה בכחו של הרבי.

בפני קהל החסידים טען, שלפי דעתו, הרבי בעצמו חפץ וציפה לתשובה כזו, והסברו אתו: כי לכאורה הסברה הפשוטה נותנת שהאדמ"ר יתיישב בעיר הקודש ירושלים, אבל אילו הרבי אמנם היה רוצה בכך, לא היה שואל אותו אלא היה מחליט מיד על ירושלים, אם בכל זאת שלח לשאול אותו, כנראה שהוא ציפה לעצה שיתיישב בתל אביב – מקום מגוריו של ר"א.

עיקר כוונתו של ר' יוסף בעצתו זו היתה – בקוותו שבעקבות הרבי יבואו לשם חסידים, ותל אביב תקבל צביון יותר דתי-חרדי.

בהגיע הרה"ק לארץ ישראל ור"א ביקרו, חזר על חוות דעתו, שהרבי ישתכן בתל אביב – ור' יוסף אף תמך רבות, מבחינה כספית, על מנת לאפשר ביצוע הצעתו.

עצת ר' יוסף אכן הכריעה את הכף, והרה"ק התיישב בתל אביב. במשך הזמן התבטא הרה"ק בפני ר"א, כי הוא מכיר לו טובה בעד עצתו הנכונה והנבונה. הגם שכעבור שנים העתיק הרבי מקום מגוריו לירושלים, אך רק חלקית, כי לא נטש לחלוטין את תל אביב.

לעתים היה נכנס ר' יוסף אל הרה"ק. בתום אחד מביקוריו, קם הרה"ק מכסאו וליווהו עד הדלת. לתמיהת ר"א מדוע מטריח עצמו הרבי ללוותו, ענהו הרה"ק: "יהודי העושה כל כך למען היהדות, מגיע לו לטרוח למענו!" הרה"ק שלח לפרקים אנשים אל ר"א, להתייעץ אתו בעניני מסחר.

ג. סדיגורא

בתל אביב התגורר בימים ההם הרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא זי"ע, בעל "אביר יעקב", וגם אליו נכנס ר"א פעמים רבות.

כמו כן התגורר בתל אביב הרה"ק רבי מרדכי שלום יוסף מסדיגורא זצ"ל, בעל "כנסת מרדכי". ר"א היה נכנס אליו מפעם לפעם, ובפרט התחזקה התקשרותו להרה"ק לאחר שנעשו מחותנים, כאשר בנו של

הרה"ק – הרה"צ רבי אברהם יעקב שליט"א, האדמו"ר מסדיגורא – נשא לאשה את הרבנית פייגא (צפורה) תחי' בת ר' יוסף אריה ז"ל.

כ"ק האדמו"רים מסדיגורא – ה"אביר יעקב" וה"כנסת מרדכי" – זצ"ל, ר' יוסף אריה ומחותניו ר' ישעיה רייכמן, והרב זאב לאנדא

ד. הגרי"ץ דושינסקי

ידידות עזה שררה בין הגאון רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל, המרא דאתרא דקרתא קדישא דירושלים לבין ר' יוסף, שהיה קרוב משפחתו (הגאון המהר"ם שיק זצ"ל – אבי אמה של מרת מינקה פלדמן – היה אחי אמו של הגרי"ץ דושינסקי), רי"א היה מבקר בביתו לעתים קרובות. כשנכנסה מרת מינקה לחדרו של הגאון, הוא קם בפניה – מחשיבות היותה נכדת דודו. פעם אחת כיבד אותה שתשב על כורסת הגאון המהר"ם שיק, שהיתה עומדת בבית הגרי"ץ.

פעם בעת ביקורו בבית רי"א בתל אביב, שיבחו הגרי"ץ בפניו, באמרו, כי ראהו בלכתו ברחוב – והיה בזה קידוש השם, איך שהולך לבוש סוחר חרדי.

דרכו של הגר"ץ היתה לא לנסוע לסדר קידושין מחוץ לירושלים, ברם כשהשיא ר' יוסף את בנו ר' יודל נ"י בתל אביב, חרג הגר"ץ ממנהגו ונסע לשם. גם בחתונת בנו ר' יעקב נ"י (בירושלים), סידר הגר"ץ את הקידושין. ר"א ליווה פעמים רבות את הגר"ץ בלכתו לעתים לטייל, כדי לשאוף אויר צח. באחת הטיולים סיפר לו הרב דושינסקי, כי כד הוה טליא, נסע עם אביו אל דודו הגאון מהר"ם שיק זצ"ל, ואביו ביקשו שיברך את הילד. המהר"ם שיק נענה לבקשתו, ובהניחו ידו הקדושה עליו לברכו, לחץ עליו בחזקה ובכבידות. העיר על כך הגר"ץ בצחות, כי כנראה שאז הטיל עליו את העול הכבד של קהילת חוסט^(ד) — כידוע, המהר"ם שיק היה רבה של חוסט בשנים תר"ט — תרל"ט, וכעבור שנים (תרפ"ב — תרצ"א) הוטל עול הרבנות בעיר הזו, על כתפי הגר"ץ.

ה. רדמישלא

לרגל מסחריו היה נוהג ר' יוסף לנסוע כמעט כל שבועיים לאיזור הסודטים (בשעתו — צ'כיה), אגב כך היה עושה חניה בעיר קאשוי, והיה מבקר אצל הגאון האדיר ר' שמואל ענגל זצ"ל, בעל שו"ת מהר"ש, אשר התגורר שם.

ו. דעת סופר — פרשבורג

בירושלים התגורר הגאון ר' עקיבא סופר זצ"ל, אבד"ק פרשבורג, בעל "דעת סופר" זצ"ל. ר' יוסף היה מיודד אתו ופעמים רבות ביקר בביתו — כנראה שהכירו זה את זה עוד מחוץ לארץ. באחת השנים — בערך תשי"ב — הציע ר"א להרה"ג, שהיהדות החרדית תתאחד ותקים קהילה

(ד) על רמז נוסף מספר הרב משה מרדכי דושינסקי — אחיו המבוגר של הגר"ץ — בספרו "עוד יוסף חי", כי בלמדו בישיבה של הגאון מהר"ם שיק זצ"ל, באחד הימים שאל את חוות דעתו של רבו האם רצוי שאחיו הקטן יוסף צבי יבוא כבר לישיבה ללמוד. השיבו רבו, כי "עוד יבוא לכאן" — אך בסופו של דבר לא איסתייעא מילתא שיבוא ללמוד בישיבתו. כעבור שנים, בדרשתו הראשונה של הגר"ץ כמרא דאתרא בחוסט, הזכיר את העובדא הזו, באמרו, שבודאי צפה דודו המהר"ם שיק זצ"ל מראש על בואו, ועל זאת התכוון בדברי קדשו, כי "עוד יבוא לכאן".

בהיות הגר"ץ בגיל שש, התבטא עליו המהר"ם שיק: "הוא ילמד הרבה בחוסט" — והדברים נשמעו כתמוהים בשעתו, ברם הם התקיימו אחר כך במלואם...

נפרדת כפי מתכונת הקהילות האורתודוקסיה בהונגריה, אך מסיבות שונות הדבר לא יצא לפועל.

הג"ר עקיבא סופר זצ"ל, אבד"ק פרשבורג, ור' יוסף אריה

ז. דמשק אליעזר

בחול המועד דחג הפסח שנת תש"ד נודע בארצנו הקדושה, כי הרה"ק רבי אליעזר מויזניצא זי"ע, בעל "דמשק אליעזר", ניצל בחסדי השם יתברך מצפרני הנאצים, הוא יצא מהעיר טמשוואר שברומניה, והגיע לטורקיה. לשמע הבשורה הטובה, התכנסו מספר תלמידיו בדירת ר' יוסף אשר בירושלים, ויחד עם בני משפחת פלדמן דנו מה להציע לאדמו"ר, היכן להתישב. האוירה היתה, להציע לו לגור בירושלים (כמחצית השנה לפני כן, הוקמה שם ישיבת ויזניץ). אולם רי"א חיווה דעתו להציע להרה"ק, שיתישב בתל אביב, כדי שישפיע מרוחו הטהורה על תל אביב החילונית. הנוכחים נימנו וגמרו לקבל את ההצעה הזו. בהגיע הרה"ק ארצה, סיפרו לו על כך, והוא ניאות לקבל את ההצעה. ר' פישל – בן ר' יוסף – מסר להרה"ק את דירתו שברחוב פיארברג.

יובל שנים חלף מאז, ועד היום קיים שם בית מדרש על שמו של

הרה"ק.

הרה"ק ה'דמשק אליעזר' זצ"ל לאחר החופה, בנשואי ר' אהרן שקוביצקי נ"י

סברתו של ר"א אכן התאמתה, כי הרה"ק השפיע רבות על יצירת אוירה חסידית בתל אביב, חרף התקופה הקצרה שחי בארצנו.

בשנת תש"ג נוסדה בתל אביב "אגודת ישיבת ויזניץ", אשר תפקידה היה להקים את ישיבת ויזניץ ולדאוג לצרכיה. ר' יוסף נבחר למועצת האגודה ובנו ר' פישל נבחר להנהלה המצומצמת, ובמסגרת זו פעלו רבות למען התפתחות הישיבה. כאמור, שנה לאחריה עלה כ"ק הרה"ק ה'דמשק אליעזר' והישיבה עברה תחת נשיאותו, אגב כך בא ר' יוסף בקשרים הדוקים עם הרה"ק.

אגב, בקיץ שנת תש"ו, כאשר הרה"ק שכב על ערש דוי במלון באבד שבירושלים, לפני הסתלקותו, ור' יוסף נכנס אליו עם בתו מרת חוה שקוביצקי תחי' לקבל ברכתו לקראת נשואיה, התבטא הרה"ק, כי כעת מבין יותר בקשת יעקב אבינו, שביקש מהקב"ה לחם לאכול ובגד ללבוש, שהיא נראית כאילו בקשה פשוטה, אבל כאשר האדם חולה ואינו יכול לאכול ולהתלבש, כי אז הלחם והבגדים מיותרים לו ללא תועלת – הרי זו בקשה חשובה מאד.

ח. אמרי חיים

לאחר עלות כ"ק אדמו"ר הרה"ק בעל "אמרי חיים" מויזניץ זי"ע לארץ ישראל – בשלהי שנת תש"ז – לפעמים היה חוסה ר' יוסף בצלו. בפרט היה בא להתפלל במחיצתו ביום הכפורים, אבל מפעם לפעם גם במועדים אחרים. ידוע, שהסתופף בצלו בשמחת תורה שנת תשכ"א.

אדמו"ר זצ"ל שיתפו בתפקיד של עסקנות, וצירפו להיות מחברי הועד שטיפל בהקמת השכון ויזניץ.

פעם בהיות כ"ק ה"אמרי חיים" בשווייץ, נכנסה אליו מ' מינקה ע"ה בליווי בתה להבל"ח מ' רייכמן תחי', לבקש ברכתו בבעיה רצינית ביותר. תוך כדי שיחה, שיבח כ"ק אדמו"ר זצ"ל את צאצאי ר' יוסף ואמר לה:

"איהר זענט א מיליאדערקא!" (את מיליאדריית)

בראותו את תמיהתה, מחוסר הבנת דברי קדשו, הסביר:

"אם זכית כי אחרי שעלית לארץ ישראל בשנים קודמות, וכל ילדיך ונכדיך גדלו ב"ה על טהרת הקודש – הרי את מיליאדריית!" – וברך

כ"ק אדמו"ר ה"אמרי חיים" מויזניץ זצ"ל, באירוסין של ר' חיים אריה שפיץ נ"י. לימינו – הג"ר אברהם צבי ויס זצ"ל, הרב של נוה אחיעזר

אותה, וכן את בתה מרת רייכמן – אשר אכן נושעה בפקודת ישועה ורחמים מהברכה ההיא.

בשנת תש"י התגורר עדיין כ"ק ה"אמרי חיים" בתל אביב. בשכון ויזניץ בבני ברק היו קיימים בעת ההיא רק שני בתים בודדים עם בית כנסת קטן. לקראת חג הפסח השתדל ר"א אצל הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, ראש ישיבת פוניבז' (אשר אתו היה מיוודד), שירשה לכ"ק ה"אמרי חיים" לאפות מצות-מצוה בערב פסח, בתנור שהיה בישיבת פוניבז'.

גם הגאון בא לחזות באפיית המצות. נגש אליו ר' יוסף ושאלו איך זה מוצא חן בעיניו, האם בהיותו רבה של פוניבז' (בחוץ לארץ) היה לו "עסק" עם חסידים כאלה (כלומר, המהדרים באפיית מצות בערב פסח).

"עסק – הגיב הגאון – היה לי בפוניבז' עם ה"משכילים", איתם הצטרכתי להתקוטט, וכי עם חסידים הצטרכתי להתעסק?!"

דרך אגב, בעת ההיא היתה מאורסת בת ר' יוסף עם הבחור חיים ארי' שפיץ נ"י, שבא אז לביקור מפאריס, ביקש ר"א את ה"אמרי חיים", שיזמין את החתן אליו להסב אצלו בליל הסדר – כמובן שנענה לבקשתו.

קשריו של ר' יוסף עם הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע נמשכו גם בשנים הבאות.

באחת השנים, בהפסקה שלפני תפלת נעילה, שוחח ר' יוסף עם הרה"ג ר' יודא ליכטנשטיין שליט"א, אבד"ק בעטלאן, בעניני חסידות ובין היתר שוחחו אודות כ"ק ה"אמרי חיים". אגב כך התבטא ר"א: "עד לפני שנתיים לא נתתי קוויטל לרבי מויזניץ, אבל מאז שהבטיח זרע של קיימא לאברהם אדלשטיין (ממונטריאול) ואכן נושע באותה שנה – מאז התחלתי לתת גם קוויטל!" (לר' אברהם לא היו ילדים במשך שנים רבות מאד לאחר נשואיו, וזכה אחר כך להתברך מפי אדמו"ר זי"ע ונושע).

ט. סאטמר

על קשרי ר' יוסף עם האדמו"ר מסטמר ה"דברי יואל" זצ"ל לפני החורבן, כבר הובא לעיל. קשרים אלה נמשכו גם לאחר מכן, ביתר שאת וביתר עוז.

בהגיע הרה"ק לארץ ישראל בשנת תש"ד, נסע ר"א לקראתו ואמר לו בצחות: "אין סטמר זענען-מיר אייך אקעגען געגאנגען, דא זעמער אייך אקעגין געפאהרין!" (בסטמר יצאנו כלפיכם-נגדכם, כאן נסענו לקראתכם).

להרה"ק היו בעת ההיא מתי מעט חסידים בארץ, וגם אלה חיו בדחקות, מחוסרי אמצעים שיוכלו לתמוך בהרה"ק. ר' יוסף, שהיה ממכריו הבודדים ואשר היה בעל יכולת, תמך בו בימין צדקו ודאג למען קליטתו והתיישבותו, לפי ערכו הרם. אף את נסיעתו לאחר מכן מארץ ישראל לאמריקה, מימן ר"א. לאמיתו של דבר, נסיעתו של הרה"ק היתה על מנת לערוך מגביות למען יסוד וביסוס מוסדותיו בארץ, ודעתו היתה לשוב לא"י. בתקופה ההיא היה ר' יעקב פלדמן נ"י בן ר"א מטפל בענינים הכספיים של מוסדות סטמר, אגב כך עמד ר' יעקב בקשרי מכתבים עם הרה"ק. כעבור זמן מסוים ששהה בארצות הברית, ביקש הרה"ק לדעת חוות דעתו של ר' יוסף בנדון שובו, כמשמע מהמכתב דלהלן, אשר כתב ר' יעקב נ"י:

זוהרות התורה
זוהרות השות

ירושלים, יום ב' לסדר ועלו מושיעים בהר ציון וכו' תש"ז

שלום וברכה לכבוד האי גברא רבה, רבן של כל בני הגולה, ה"ה כ"ק האדמו"ר מסאטמאר שליט"א.

אחדשכ"ת הרמה, הנני בזה לכתוב לו תשובה "מאהבה" בענין שאלת חזרתו של כ"ק לאה"ק בהקדם — את חו"ד בנדון זה כבר כתבתי לכ"ק במכתב בשבוע העל"ט (הביע דעתו, שישוב בהקדם) — וכעת הנני להביע את חו"ד של א"א (אדוני אבי) שליט"א — והנה הדברים אשר שם בפי א"א שליט"א, דברים כהויות: היות ואני חושב כשכ"ק יחזור לאה"ק זה יהי' כבר באופן סופי, היינו להשתקע, וממילא לא ירצה שוב לעשות בעוד מועד נסיעה כה ארוכה ומיגעת — לכן דעתי היא, שכ"ק ישתדל להשאר עוד זמן ידוע באה"ב לטובת הענין שלמענו נסע — בכדי שיוכל אח"כ להתמסר במשנה מרץ לעבודת הקודש שהחל בו באה"ק ת"ו — ולא יהי' מופרע בגלל חוסר אמצעים לניהול הישיבה הק' וכו'.

ואפשר אולי לומר בדרך צחות "כל מי שמרח בערב שבת, יאכל בשבת", אה"ק היא בבחינת שבת וחו"ל בבחינת חול (ע"ש)

ובאם טורחים בחו"ל אפשר אח"כ לשבו"ת במנוחה על נחלת התורה הק' ולעשות גדולות למען חיוקה באר"י — אי לזאת חושבני, שכדאי שכ"ק ימשיך לפעול באמריקה, עד שיהי' במוח שכשישוב יהי' מקור מבוסס להשיבה הרמה של כ"ק.

ובזה הנני מסיים בברכה מעין התחלה "ועלו מושיעים בהר

ציון וכו'"

תלמידו הרושה"ט

יעקב בן מינקא

אך כידוע, בסוף החליט הרה"ק להשתקע בארצות הברית ורק מפעם לפעם היה מבקר בארצנו הקדושה.

כעבור שנים, בהיותו כבר באמריקה, סיפר הרה"ק, כי בעת שהתגורר בארץ ישראל, ר' יוסף היה היחידי שתמך בו בקביעות מדי חודש בחדשו. כשר"א היה בא לחצרות קדשו, היה הרה"ק מכבדו באופן יוצא מן הכלל, בפנים צוהלות ובשמחה רבה. שעות רבות היה יושב אתו לשיחה — היתה תחושה, שהרבי נהנה ומתענג בשיחותיו אתו. תמיד ביטא הרה"ק את חיבתו וידידותו כלפיו, על אף שידע כי הוא מעסיקני אגודת ישראל בא"י.

באחת השיחות התבטא ר' יוסף, כאילו מתוודה ומתנצל על לשעבר: "אומר את האמת, כי בעוד שהרבי היה בקראלי — בתור הרב מקראלי — הייתי ממתנגדיו (כלומר, שיתקבל כמרא דאתרא בסטמר), אבל בהגיעו אחר כך לסטמר — קיבלתי מרותו ונהייתי ידידו!"

"אני יודע, אני יודע" — השיבו הרה"ק בלשון מרגיעה.

באחד מביקוריו בניו יארק, בהכנסו אל הרה"ק, שאלו הרבי: "ר' יוסף, ראיתם את ספרי החדש שכתבתי אודות ארץ ישראל — נגד השלטון שם? כעת אף אחד לא יוכל להפריך את שיטתי!"

"אני משער שהרבי יכול לכתוב פי כמה, מספר כרכים — בשבחה של ארץ ישראל!" — השיבו ר"א בצחות, והרבי חיך לדבריו.

הרה"ק התבטא פעם בפניו כאילו בהתנצלות מה: "מה אעשה? אינני יכול להתאפק — מה שיש לי לומר, אני אומר!"

פעם בין כסה לעשור, בהכנס ר"א לבקש ברכתו לקראת יום הקדוש, שאלו הרבי מה כותב בנו ר' פישל מארץ ישראל. היות שבכיסו של ר' יוסף

היה מונח מכתב שקיבל מאת בנו בעת ההיא, הוציא את המכתב והראהו להרה"ק. הרבי קראהו בעיון. היה אז סמוך לבחירות לכנסת, ור' פישל, אשר היה פעיל בנידון זה, כתב לאביו שהוא טרוד מאד, כי הוא עסוק בדבר מצוה, אולם מרוב מהירות כתיבתו, טעה ובמקום לכתוב "מצוה" – כתב "מצבה".

בסיימו קריאת המכתב, העיר הרה"ק בחיוך: "הנכם רואים! פישל הוא ערליכער יוד – מן השמים לא הניחוהו שיכתוב כי עוסק ב"מצוה", לפיכך אינו לידו שיכתוב "מצבה".

על הערכת הרה"ק כלפי רי"א והאימון בו, ניתן ללמוד מהעובדה, כי היה שולח כסף לארץ ישראל אל ר' יוסף, שיחלקו בין חסידי סטמר הזקוקים לתמיכה וסעד.

לפנינו ברכתו של הרה"ק לרי"א, לרגל נשואי בתו:

ב"ה ג' דסליחות תשי"ד

שוכמ"ס לכבוד ידידי הרבני הנגיד החסיד המפואר נכבד ונעלה וכו' כש"ת מוה"ר יוסף ארי' פעלדמאן נ"י.

אדש"ה מכתב הקריאה לחתונת בתו היקרה תחי' נכון הגיעני בזמנו, והנני לברכו, שהשי"ת יעזור שהזיווג יעלה יפה ויהי' קשר של קיימא ובנין עדי עד, ויזכה לראות מהם דורות ישרים יבורך ברב נחת מהם ומכיו"ח (ומכל יוצאי חלציו), ואך טוב וחסד ישכון באהליכם כה"י.

כחפץ לבבו ולו"נ ידידו דו"ש באה"ר

הק' יואל מייטלבוים

תוצאות התורה
תוצאות השו"ת

באחרית שנותיו, כשביקר רי"א את הרה"ק, התאונן כי הוא איננו בקו הבריאות, אי לכן ביקש שהרבי יזכרהו לרפואה שלמה. אמר לו הרה"ק, כי גם הוא אינו בריא, על כן מבקש שר' יוסף יזכרהו לרפואה שלמה.

הגיב על זה רי"א: "הרבי יחשוב עלי שאהיה בריא, ואני אחשוב על הרבי!" – וכנראה שרי"א קיים הבטחתו, כי כשבוע לפני פטירתו, בהיותו רתוק למטה והתפלל שמונה עשרה בקול, שמעו שב"הי רצון" אשר בברכת "רפאנו" הזכיר "יואל בן חנה".

י. בית ישראל

בקשר חזק היה קשור ר' יוסף גם אל הרה"ק ה"בית ישראל", האדמו"ר מגור זי"ע. פעמים רבות ביקר בחצרות קדשו, והרה"ק היה מכבדו מאד. ארע פעם שהרה"ק שהה בחיפה למטרת מנוחה, אי לכן לא הרשו הגבאים לבוא אליו להטרידו, וגם את טיוליו לשאוף אויר צח העלימו מהאנשים, כדי שלא יזדמנו אפילו לפגשו בדרך.

אולם הרה"ק נודע שר' יוסף נמצא גם כן בעיר לצורך הבראה ורצה לפגשו, לפיכך שלח שליח אליו, להודיעו מתי והיכן יוכל לפגשו, ורי"א בליווי, להבדל לחיים, חתנו ר' חיים ארי' שפיץ נ"י, המתינו להרה"ק באחד הרחובות, במקום שעמד לעבור.

הגבאים, בראותם אותם מרחוק כי הם עומדים במקום מעברו של הרה"ק, ניגשו אליהם לגרשם, אבל הרבי מגור בהבחינו במעשיהם, רמז שירשו להם לגשת אליו, ושוחח עם ר' יוסף בנושאים שונים.

תוך כדי שיחה התרעם רי"א על סידרי הכשרות בעיר, שהם לקויים בפרט מסוים. ביטל הרה"ק את דבריו במחי יד, באמרו בצחות: "יוסל, תמיד אתה מתכוון על האוכל!" (הרה"ק ידע כי הוא מקפיד מאד על הידור הכשרות ובררן גדול בהכשרים, אך למעשה ממעט באכילה — ואף הכרת פניו ענתה בו, ומראה פניו הצנומות העיד על כך).

באחת השנים, כאשר התחתנה נכדת ר' יוסף בירושלים, בפסק הזמן שבין החופה והסעודה, הלך רי"א עם מחותנו הרב ר' זאב לאנדא ז"ל, אל הרה"ק ה"בית ישראל" לקבל ברכת שלום, ובפרט רצה ר' יוסף לבקש ברכתו, כי עמד לנסוע בעת הקרובה, לחתונת נכדה אחרת בארצות הברית.

בהכנסם נאמר להם, כי אין כעת זמן קבלת קהל, על כן הדלת נעולה ומן הנמנע להכנס אל הרבי. אולם יחד אתם בא הבחור אברהם שמואל פולק נ"י — נכד הרב לאנדא (אשר כעבור שנים אף הוא נשא את נכדת ר' יוסף — בת בנו ר' מרדכי ז"ל), ורי"א ביקשו, שישתדל באיזה אופן שיוכלו להכנס אל הקודש פנימה, כי עז רצונו לקבל ברכת הרבי עובר לנסיעתו, והבחור אכן הצליח להכנס לתוך הבית דרך המטבח. להפתעתו פגש שם את הרה"ק, אשר שאלו על חפצו (הכירו מלפני כן). הסביר הנ"ל, כי זקנו הרב לאנדא ור' יוסף פלדמן מבקשים להכנס, אך המשמש אינו מרשה להם, באמרו, כי אין זו שעת קבלת הצבור.

"אי, שיכנסו! אצלי הדלת תמיד פתוחה" – הפטיר הרה"ק.

בהכנסם, הסביר הרבי מגור, כי איתא בגמרא (ברכות כח ע"א) אצל רבן גמליאל, שהכריז, כי כל תלמיד שאין תוכו כבדו לא יכנס לבית המדרש. וכי מנין ידע השומר בשער מיהו תוכו כבדו? אלא, כי מי שהתאמץ ונדחף להכנס, בזה הוכיח שתוכו כבדו.

ר' יוסף סיפר, כי עומד לנסוע לאמריקה לחתונת נכדתו, לכן הוא מבקש מאת הרבי מטבע, כשמירה בדרך.

"הנכם רוצים להיות מקבל מבלי להיות משפיע?" – שאלו הרה"ק בצחות.

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

"מאחר שהרבי איננו "מקבל" (כידוע, שלא קיבל פדיונות), צריך הוא להיות המשפיע" – ענה ר' יוסף בחיוך.

קם הרה"ק ממקומו, חיפש מטבע בארזו ונתן לו.

כפי שיובא להלן (פרק מט סעיף ג) בעת הקמת החינוך העצמאי, סמך הרה"ק ידיו, שר' יוסף יהיה הגזבר הראשי.

כשר"א חלה בסוף ימיו, נסע אליו הרה"ק – מספר פעמים – לתל אביב, לבקרו. גם בהלווייתו השתתף. בבואו אחר כך לנחם את המשפחה, פנה אל הרה"ח ר' משה נ"י – בן המנוח – והפטיר: "את הדור הולך ראיתי..., ואת הדור בא...?" (קהלת א, ד).

בזכות ר' יוסף קירב הרבי גם את בני משפחתו. פעם בבוא ר' חיים ארי' שפיץ נ"י – חתן ר' יוסף – לעריכת שלחנו הטהור, אחזו הרה"ק בידו, והוליכו לראש השלחן – מסתבר שהיה מכבדו בזכות חותנו.

לאחר פטירת ר"א, בבוא ר' חיים ארי' הנ"ל אל הרה"ק, היה שואלו הרבי, איך "מחזיקה עצמה" חותנתו.

פעם בהיותו אצל הרה"ק בסעודה שלישית, ישב ר' חיים ארי' עם חתניו באחת הפינות בבית המדרש. לפתע שמע, שהוא נקרא לבוא אל הרבי. בגשתו, קיבל שיריים ענבים, ונאלץ לאכלם במקום – אחרת היו נמעכים בידו בצאתו ממקומו, מרוב דוחק הקהל שעיטר את הרה"ק. בשובו למקומו הביע צערו בפני חתניו על שקיבל ענבים, כי אילו היה מקבל פירות יבשים, היה יכול לקחת חלק מהם עבור חמותו (כך עשה בהזדמנויות קודמות), והיתה נהנית מאד. באותו רגע כמימרא, שמע

שנקרא שוב לבוא לקבל שיריים. הפעם קיבל חבילת שקדים – הגם שבאותה סעודה שלישית לא חילק הרבי שקדים לצבור.

יא. בויאן

בהיותו בארצות הברית, ביקר ר' יוסף את הרה"ק רבי מרדכי שלמה מבויאן זצ"ל – שהיה גיסו של מחותנו הרה"ק מסדיגורא זצ"ל.

כ"ק האדמו"רים ר' מרדכי שלמה מבויאן, ה"כנסת מרדכי" מסדיגורא ור' יוסף אריה, באירוסין האדמו"ר מסדיגורא שליט"א

יב. ליובאוויטש

פעמים אחדות ביקר ר"א את הרבי מליובאוויטש זצ"ל, אשר קרבו מאד, וקבע לו שעה ארוכה ליחידות. בהזדמנות, הוא כיבד את הרבי בספרו של אביו – ה"ידות אפרים". כעבור זמן אמר לו הרבי, כי עיין בו.

בשוב ר' יוסף מאמריקה לארץ ישראל, מסר לו הרבי י"ן, שיחלקו לחסידיו בארץ הקודש. מאז, בכל פעם שביקר בארצות הברית, לפני שובו ארצה נפרד מהרבי זצ"ל וביקש ממנו י"ן למען חסידיו, ברצותו להיות בזה שליח מצוה.

בהפרדו פעם מהרבי ואמר שהוא נוסע ללונדון, מסר לו האדמו"ר מטבעות כסף, על מנת לחלקם לחסידיו שם.

בהיות לו התחושה כי הרבי רוכש לו ידידות, העז ושאלו פעם מדוע איננו מבקר, לכל הפחות (כלומר, אם לא להתיישב), בארצנו הקדושה.

"בתור נשיא (חב"ד) טרם הגיע הזמן לביקור" – היתה תשובת האדמו"ר זצ"ל.

מכל האמור בפרק זה למדים אנו, על קשרי ר' יוסף עם גדולי הדור, והכבוד הרב שחולק לו בשהותו במחיצתם.

נוסף לרבנים המנויים כאן, היה מבקר מפעם לפעם בחצרות קדשם של אדמו"רים שאינם כה מפורסמים, כדי להנאותם מנדבת לבו – בפרט בעת מלחמת העולם, כשהדחקות היתה משוועת, תמך בהם ר"א בימין צדקו, בהצנע רב בתחבולות ובחכמה יתרה, שלא יפגע ח"ו בכבודם.

פרק ט הליכות דרכו

דבקוּתו של ר' יוסף בגדולי הדור, השפיעה רבות על הליכות דרכו, על פי הבחינה (פרדר"א כ"ה), כי המבקר בחנות של בשמים, קולט לקרבו ריחות נעימים, והיה בזה נדבך נוסף לאישיותו הנעלה, עד כי התעלה במדרגות גבוהות בעבודת השם יתברך. בפרק שלפנינו נתאר עלי גליון הנהגותיו ומעשיו הטובים של האי גברא יקרא, אשר חייו היו שרשרת ארוכה של תורה ועבודת השם, מתוך יגיעה ומסירות:

א. תורה

כמוזכר, ^{ענין הנהגה} בלימוד התורה עוד בשחרית ימיו. הכוונה יעילה בשיטת למודו קיבל מאביו הדגול ובתקופה מסוימת מאחיו הגדול, כמו כן, כעבור שנים היה נוסע בקיץ לאתר הנופש גלייכנברג, שם היה נוהג לפוש הגאון ר' משה גרינוולד זצ"ל, אבד"ק חוסט, בעל "ערוגת הבושם", ועם בנו הג"ר ר' יעקב יחזקיה זצ"ל, אבד"ק צעהלעם, בעל "ויגד יעקב", היה ר' יוסף לומד בצוותא חדא, בהדרכת בעל "ערוגת הבושם". בזכות הנתונים האלה ובכח התמדתו הרבה, הגיע להשגים גדולים – הוא נעשה לתלמיד חכם מופלג. את דף הגמרא שלמד – "חרש" לעמקו, לארכו ולרחבו, עד שידע אותו הדק־היטב היטב־הדק. בצד פעילותו הרב־גוונית להתפתחות עסקיו ולביסוסם, שקד מאד על התורה. גם עסקיו הצבוריים המרובים לא מנעו בעדו מלהקדיש עתים להגות בתורתנו הק'. זמן רב הקדיש ללימוד, אף שהיה סוחר בהיקף עצום. שקידתו ועמלו הרב בתורה אמנם הניבו את הפירות הרצויים, כך שבמרוצת השנים היה ללמדן "חזק וחריף" – בפרט היה בקי בהלכות שבת.

ידיעות רבות היו לו גם בתנ"ך. בעת סעודתו, בין מנה אחת לשניה, היה נוהג לעיין בתנ"ך.

הירבה לעיין בספרי חסידות, במיוחד בספר "בני יששכר" – אומרים שידע אותו בעל פה.

גם מבניו דרש שילמדו בהתמדה. כבר בילדותם השגיח על כך בעין פקוחה, לבל יתבטלו, חלילה. בלילות שבת, לפני קידוש, היה רגיל לבחנם בעמקות רבה, במשך שעה ארוכה.

כשהתגורר בתל אביב, אירגן בביתו שיעור קבוע בדף היומי – ועוד שיעורים – בשעות הערב, והטיל חובה על כל בניו וחתניו להשתתף בו. הוא השגיח מאד, שאף אחד מהם לא יתחמק מלהשתתף בשיעורים, תמידים כסדרם.

בהגיעו לגיל ס"ה, הפסיק מלעסוק במסחר בשעות שאחרי הצהרים, ולאחר מנוחה היה מתיישב להגות בתורה, במשך שעות רבות.

אם כי היה זהיר בלשונו, התיר לעצמו להתבטא בשלילה אודות התנהגותו של עם־הארץ הבא־בימים, באמרו: "אין לך דבר יותר מאוס מאשר עם הארץ זקן, אשר את כל ימיו השקיע בהווי העולם הזה, והנה בהגיעו לעת שיבתו, מה יעשה כל היום? מבלה הוא זמנו במשחק הקלפים – אך זה נמאס. משחק ב"שח" – אבל במשך הזמן הרי זה נגעל בעיניו. לישון – אינו יכול הרבה, אם כן מה יעשה אותו זקן? משעמם לו מחוסר תעסוקה, עד כי חיי נמאסים בעיניו" – לפיכך, השתדל שבניו ילמדו בהתמדה ויגדלו לתלמידי חכמים, ממילא לא יגיעו ח"ו למצב הנזכר, בעת זקנותם.

ב. תפלה

ביחס רם ונישא התייחס ר' יוסף לענין התפלה – בבואו לבית המדרש להתפלל, היה מקפיד להתפנות מטרדותיו ומעסקיו הרבים, הן מעניני המסחר והן מצרכי הצבור. שעת התפלה היתה מוקדשת רק למטרה נעלה זו, ונזהר היה מלשוחח בשעת התפלה או בעת קריאת התורה שום שיחה – כך בהיותו בסטמר וכך בעת מגוריו בארצנו הקדושה.

ג. שבת קודש

אם בכל ימות החול הקדיש זמן רב ללימוד התורה, על אחת כמה וכמה שנהג כך בש"ק. כמובא לעיל, בליל שבת בשובו מבית המדרש לא התיישב מיד לסעודה, כי אם אחרי שמילא כרסו בתורה במשך שעה ארוכה,

והתעדן בספרי חסידות. בעודנו גר בסטמר, כאשר ילדיו היו צעירים, היה בוחן אותם מבחן מעמיק, ובהיותו בארץ ישראל היה בוחן את נכדיו.

באם היה אורח בביתו, היה שואלו האם אכל בצהרים, כלומר שאינו רעב, כי במקרה כזה היה מקצר, כדי לא לגרום עגמת נפש לאורחו.

בכלל היה מקפיד לא לקדש בין השעה שש לשעה שבע (כמובא באר"ח סימן רע"א, מג"א סק"א – כי אז שולט מזל מאדים בעולם).

במרוצת השנים, לאחר נשואי בניו ובנותיו, היה נוהג בכל פעם למנות לפני הקידוש את יוצאי חלציו – ילדיו ונכדיו.

זמירות התורה
זמירות השנה

ד. כשרות

והואיל דבסעודה עסקינן, יש לציין שהוא השקיע מאמצים גדולים ורבים בהידור כשרות המזון, שעלה על שלחנו. כבר הובא לעיל, על השתדלותו בשטח זה בעת מגוריו בסטמר. נוסף עוד פרט מהתקופה ההיא – מעשה שהיה: ר' יוסף השתתף בחתונה משפחתית בעיר האלמין, וכל המשתתפים בסעודה חלו מהרעלת קיבה – חוץ מר' יוסף. כאשר נשאל איך זה שהוא לא ניזוק, גילה, שאינו אוכל סעודה במקום זר, כי אם בביתו, והיות שלא טעם מהסעודה ההיא ממילא לא ניזוק.

בעלותו ארצה גם כאן פעל רבות בנדון הכשרות. בהתגוררו בתל אביב אף ביקר בבית המטבחים, על מנת להוכיח בטיב הכשרות, ומאחר שלא מצא הכל לשביעות רצונו, רצה להקים קהילה נפרדת עם שחיטה מהודרת – כפי שיובא להלן (פרק י סעיף ד).

במשך זמן רב לא השתמשו בביתו בבשר בקר, אלא קנו עופות חיים, אשר נשחטו על ידי שוחט ירא שמים, והבשר הוכשר בבית ר' יוסף. בכלל הקפיד לא להשתמש בבשר קפוא.

בהיותו בחוץ לארץ לבקר את בני משפחתו, מהדברים הראשונים שעסק בהם לאחר הגיעו לאכסניתו היה – לברר אודות הפיקוח על הכשרות, ואף היה מבקר בבית השחיטה המקומי, שיווכח במו עיניו בסדרי הכשרות. בבואו פעם לעיר אנטוורפן לבקר את בנו ר' יעקב נ"י (כי נפצע בתאונת דרכים), ראשית דרכו היתה לבקר בבית המטבחים, על אף שידע כי זו עיר ואם בישראל והכשרות בה היא מהמפורסמות – לא רצה לאכול שם בשר בקר עד שיראה בעצמו בעיניו את סדרי השחיטה בעיר. הרה"ח ר'

יוסף וייס ז"ל, שהיה ראש השוחטים בעת ההיא, הסביר לו את כל הידורי השחיטה והבדיקה שהונהגו במקום, והם מצאו חן רב בעיני רי"א. בשובו אל בנו הפליא את הסידורים שנעשו, כי הם ממש כמו שהיו בעירו סטמר – ורק על סמך מראה עיניו ניאות לאכול שם בשר בקר.

רבות התעניין במטבח ביתו. אמנם זוגתו היתה מפורסמת בצדקותה והיה סומך על כל מעשיה, ברם היות שבזמנו לא היו הכשרים מפורסמים, על כן היה נכנס לעתים למטבח, ברצותו לדעת באלה מוצרים משתמשים, באיזה מפעל הם מיוצרים, ממה הם מורכבים, מיהו הנותן את ההכשר – ומפעם לפעם היה מזהיר לא להשתמש במוצר פלוני או אלמוני, וכאשר מוצר מסוים יצרוהו בשני מפעלים, גם אם היו בהכשרים טובים ומוכרים, אלא שאחד מהם היה בהשגחה יתרה, היה מורה להעדיף אותו, ללא שום התחשבות במחירו הגבוה.

לרגל מסחריו שהה פעם כחודש ימים בעיר מאנטשסטר שבאנגליה, ולא אכל שם רק מהצידה שלקח עמו.

דרך אגב – הוא היה איסטניס במאכליו, בדרך גדול במה שהוא אכל, והיה מקפיד בנקיון הגשתם.

רבות פעל גם בכשרות היין. לרוב היה מייצר בעצמו יין עבור משפחתו, על מנת שלא יצטרך להסתמך על הכשר הזולת.

בפרט היה זהיר במצרכי המזון לחג הפסח, שיהיו בהכשר בהידור המירבי ביותר.

כללית יש להדגיש, כי היה איש ההלכה – מקפיד מאד בקיום המצוות על פי כל הדקדוקים.

אמצרות התורה
אמצרות השנות

ה. זהירות בדיבור

ר' יוסף היה זהיר לא רק במה שהיה מכניס לתוך פיו (מאכלים ומשקאות), אלא גם מה שהיה מוציא מפיו, דהיינו כשרות הדיבור. כבר הוזכר, כי היה מקפיד שלא לשוחח בבית הכנסת בשעת התפלה – אף בפרקים שמותר להפסיק בדיבור.

בהיותו סוחר בקנה מידה גדול עם קשרים בהיקף רחב, וכרגיל רבים בשטח המסחר אין חוסכים ממלל הפה ומתירים את חרצובות הלשון לחלק הבטחות לרוב – ולעתים בלי כיסוי לקיימן – לא כן היו נתיבות

דרכו של ר"א, כי זהיר היה מאד בדיבורו, בבחינת אומר – ועושה, מדבר – ומקיים. מילת-ההבטחה שלו היתה כנכס צאן ברזל, וערובה שהיא תבוצע במלואה; כל הגה מהגיגיו – קידוש השם ברבים.

נזהר היה מאד שלא לדבר רכילות ולשון הרע. לרגל מסחריו חוג מכריו היה גדול מאד, והרבה מקניני העולם הזה חזה בעיניו בעת שהיה מבקר בהיכלי פאר של סוחרים עשירים, אולם הוא התרחק כמטחוי קשת מדברי קנאה כלפי הזולת – לא ישמעו אלה מפיו.

אזהרת חז"ל (ערכין ט"ז ע"א) "לעולם אל יספר אדם בטובתו (רש"י והר"ף: בשבחו) של חברו, שמתוך טובתו בא לידי גנותו", היתה אצלו עקרון יקר מאד; הוא לא הרשה לדבר בביתו על הזולת, מחשש לשון הרע ורכילות – ילדיו הורגלו לא לספר על שום אדם, אף לא בשבחו ולא כל שכן בגנותו.

ו. דובר אמת

האמת היתה נר לרגליו – אם כי אין זה דבר קל בעולם המסחר, אשר נוהגים בו להעלים מאת הקונה נתונים כלשהם על טיב הסחורה או שמפארים אותה במה שאין בה, כדי לשווקה בקלות ובמחיר טוב, ברם ר' יוסף בדרך אחרת בחר – דרך האמת, על כן היה מגלה לקונה את סודות מסחריו ולא חשש מזה, ואף שהזהירוהו לפרקים כי הוא עלול להפסיד בזאת, הוא לא שת לבו לכך, ועל אף הכל, חפץ ד' בידו הצליח בדרכו האמיתית הזו.

הודות לסגולותיו אלו, הוא נחשב כסוחר אמין וישר, אשר משאו ומתנו באמונה. זהירותו במידה ובמשקל – מן המפורסמות היו, מוניטין יצאו לישרותו ולהגינותו.

גם בעניני עסקנות הצבורית הקפיד לומר את כל האמת ללא כחל ושרק, בלי צביעות וחניפות. כשדאב לבו על עוול שנגרם לכלל, לא התאפק מלומר את האמת כמות שהיא, הוא קבל על כך בגלוי – בפנים ולא אחורי הגב, בחריפות ובתוקף, אם כי לפעמים היו כאלה שהתרעמו עליו עקב זה והתנגדו למעשיו, הוא לא נרתע מכך, כי מידת האמת היתה כלפיד אש המאיר לו בהליכות דרכו.

ז. ענוה

מידת הענוה היתה מתכונות נפשו, ואם היתה לו תחושה כי מישהו נעלב על ידו, היה מסוגל ללכת אליו לבקש סליחתו, אף להעניק לו מתת כסף כדי שימחל לו.

לא רק שלא היה רברבן, אלא אף גם זאת כי היה נחבא אל הכלים, וחרף מעשיו הכבירים, לא החזיק טיבותא לנפשיה. רצונו היה "לבנות" את בניו בעסקנות, על כן אף מינה אותם על קופות החסד שהיה מעניק, והוא רק היה עומד אחורי הקלעים של המפעל הטוב המסוים. בספרנו מובאים מספר מכתבי בקשה לעזרה, (שהיו מיועדים לכתובת בית החרושת), והנה בחלקם מופנים אל בנו ר' פישל, אשר העניק את התרומות מכספי המפעל של אביו.

לעתים ראוהו, כי מגיש כסא לאחד מחתניו העומד – היה זה דבר טבעי אצלו, להכנע גם בפני הקטן ממנו.

מרב ענוותנותו התמימה, ראוהו לפעמים שהראה כניעה אף בפני ילדים, בפרט כשהדבר היה נוגע לחינוכם.

ח. גאווה דקדושה

חוג המכרים בעסקיו היה בהיקף רחב מימדים, ובימים הללו רוב המסחר היה נתון בידי כאלה שהיו רחוקים מתורה וממצוות, ולעתים סחר גם עם שאינם בני ברית, בכל זאת לא היה מתבייש ר' יוסף מפני המלעיגים בלבושו החסידי, אדרבה, היה גאה בהופעתו החסידית – היה לבוש מעיל קצת ארוך (המכונה שלושת רבעי, כפי שחסידים היו נוהגים ללבוש באיזור ההשפעה ההונגרית) ומגבעת קטיפה – וכפי שהוזכר, התבטא עליו הגאון מהר"ץ דושינסקי זצ"ל, כי בהופעתו החסידית המסודרת, מעורר קידוש השם ברבים.

בהתיישבו בתל אביב היה מהראשונים שחבשו שטריימל בשבת קודש, ועשה זאת בגאון ובגאווה דקדושה – בלכתו בש"ק בחוצות העיר בלבושו החסידי, הביטו אחריו בהתפעלות.

זאת ועוד, יש לציין, כי הקפיד באופן מיוחד על לבוש נקי ומסודר, עד כי אמרו, שהכתונת שהוא מחליפה עקב "לכלוכה", היא יותר נקיה מאשר הכתונת שאדם אחר לובשה בתור נקיה – וכך נהג בכל חלקי לבושו. לפני

צאתו לרחוב, היה מנקה בגדיו, וקיים בזה את מאמר חז"ל (שבת קיד ע"א), שתלמיד חכם אל יצא עם רבב על בגדו.

ט. הסתפקות

ברוב תקופות חייו היה איש אמיד ולעתים אף היה גביר אדיר. עם כל זאת הנהיג בביתו את מידת ההסתפקות – אמנם נהג ברחבות מבוקרת ולא בקמצנות, אך לא בפזרנות, כפי שהיה מסוגל לנהוג לפי עשירותו. כך בתפריט המזון בבית – היתה תשומת לב לא לשקוע בתאוות האכילה, בסוגי מאכלים יקרים, וכך גם בלבוש – שלא ילבשו בניו ובנותיו בגדים יקרים, המעוררים קנאה בעיני אנשים ולעז שפתיים בפי הבריות. בפרט הושם דגש להתרחק מהלוקסוס והמודא (אופנה), שהעולם המודרני כה שקוע בהם, הוא לא הניח למודרניזם שיחדור לתוך ביתו, ב"כי הוא זה".

כשהתגורר בתל אביב, הסתפק בדירה שכורה קטנה יחסית, על אף שמשפחתו היתה גדולה, בלי עין הרע – הגם שהיתה לו היכולת לגור בוילה מפוארת, פרטית. כל זאת לא מנע ממנו מלהכניס לביתו אורחים לרוב, חסרי הכל, שנאלצו לצפות לשלחן הזולת.

י. הכנסת אורחים

דלתות ביתו היו פתוחות לרווחה לקבל פני האורחים הרבים שהתדפקו על שעריה. משקופי הבית יכלו להעיד על מעשי החסד למכביר והכנסת אורחים לרוב, שנעשו בין כתלי הבית. אורחים רבים סעדו את לבם שם – כל מי שנכנס, כובד לאכול ולשבור רעבונו. אורח שסעד בבית ולא היה לו היכן ללון, הוזמן להתאכסן שם. לעתים כשכל המטות היו תפוסות, ובכל מקום פנוי כבר נפרסו מזרונים, בדלית ברירה צורפו הכסאות אחד לאחד, וישנו עליהם.

בפרט כאשר עלו ארצה שרידי השואה – הצפיפות הגיעה עד כדי כך, שגם את הגוזזטרא סגרו בקירות, שתהיה אפשרות להתאכסן בה – מעולם לא אמר איש מבאי הבית "צר לי המקום שאלין שם". במיוחד רבו האורחים בשבתות ובחגים.

בני המשפחה רואים בזה עד היום צעד חינוכי ולימוד לקח עבורם, למידת ההסתפקות וצמצום לצריכה עצמית מחד גיסא, ומאידך, הושטת יד

רחבה כלפי הזולת, ורצון מצד הוריהם להוכיח בזה, כי יש לפנות מקום עבור אורח אף כשהדירה מצומצמת.

יא. רודף צדקה וחסד

וכאן אנו מגיעים לאחת ממדרגותיו הנעלות של ר"א, אשר כל ימיו חייו היו כמחרוזת פנינים יקרות של מעשי צדקה וחסד – החל מהושטת יד תומכת עוד בימי צעירותו באתר מולדתו ביטשקוב, דרך היד המסייעת בימי עמידתו בעיר מגוריו סטמר, ועד למעשי הצדקה המקיפים בערוב ימיו, בארצנו הקדושה.

יוסף הוא המשביר – ר' יוסף נולד לפעול גדולות ונצורות במידת הצדקה והחסד. הוא ראה בזה יעוד ומשימה בחייו עלי חלד, להרבות בפעולות העזרה לזולת. נתינותיו לא היו מתוך הכרח וכפיה, אדרבה, היתה לו התחושה כי זוהי זכות שיכול לעזור לאדם הנצרך. צבירת הממון אצלו לא היתה לשם עשיית הון לעצמו, כל מטרתו היתה, כדי שיוכל לסייע לזולת – לעצמו לא הצטרך רק מעט. הוא סבר, כי "אם אין קמח אין תורה", ממילא צריכים ממון רב, על מנת שאפשר יהיה לקיים את התורה ולהחזיק מוסדותיה.

ויש להדגיש, שהרבה ממעשי הצדקה נעשו בצנעה, במתן בסתר – במידה זו היה גדול בענקים – עד כי גם לזוגתו ולבניו לא נודעו רבים ממעשיו הטובים, אי לכן חלק מהם נותרו פרטיהם נעלמים, ואילו על חלקם נודע **מפי זרם רק לאחר פטירתו**, כאשר רבים מהנתמכים גילו בהערכה ובהערצה את פרשת פעליו הרבים למענם בכל עת ועידן.

פעמים רבות התנה בעת מתן התמיכה, שהמקבלים בל יגלו ברבים את נדבת לבו, הן בנתינותיו לאנשים פרטיים, והן בתרומותיו למוסדות צדקה.

ברם יצויין, כי נדבת לבו הרחום והושטת ידו האדיבה באו לידי ביטוי באופן מיוחד בשלהי מלחמת העולם השניה, בעלות ארצה פליטי ושרידי השואה, אודים מוצלים מאש שהגיעו בעירום ובחוסר כל, שבורים ורצוצים גופנית ונפשית.

היתה תחושה, כי במעשי החסד שפעל, רצה להודות להש"ת על חסדו הגדול שגמל עמו והצילו ממוראות השואה הנוראה – ממש על סף החורבן, ולעומת מה שמליוני הקרבנות הניספים קידשו שם שמים במסרם

נפשם על קידוש השם ה"ד, הרי שהוא השתוקק לקדש שם שמים במעשי הטובים, על ידי שיסייע לשרידי החורבן להשתקם ולבנות ביתם מחדש.

רבים מהם מצאו מקלט בביתו, היכן שנתקבלו בזרועות פתוחות ובסבר פנים יפות. בהיותו איש נבון, ירד לעמקי מחשבות לבם וחש במועקת נפשם, על כן, נוסף לתמיכה הגשמית, אף חיזק לבבם בדברי נוחם ועידוד. היו כאלה שהתארחו במעונו – זמן קצר, אחרים התאכסנו שם תקופה ממושכת, עד שעזר להם למצוא מנוח לכף רגליהם, כשכפו פרושה לתמוך בהם להקלט בארץ.

לדוגמה: לקרובת המשפחה מרת פעסיא פלדמן תחי', אשר התארכה בבית זה לאחר עלותה ארצה כשרידת השואה, אין מלים בפיה לתאר את שבח מעשיהם של בני משפחת פלדמן, בהדגישה, כי לאחר היאוש שהיה מכרסם בלב כתוצאה מהחורבן האיום, בעת העליה ארצה נוספה הדאגה, כי מי ימלא את מקום ההורים ולו בכלשהו, מי יגיש לה עזרה מינימלית ביותר, למי אפשר יהיה לפנות לקבל עצה טובה, בעת הצורך. ומה גדולה היתה ההפתעה לטובה וההרגשה הנעימה, כאשר נתקבלה בחיק משפחת פלדמן בשמחה, בחמימות ובסבר פנים יפות, ממש כבת מן המנין. גם בנות המשפחה נתחנכו בדרך זו, והיא נתקבלה ביניהן כאחות שוה להן, בלי שתרגיש נחיתות כלשהי לגביהן.

אתגרות התורה
אתגרות השו"ת

דוגמה אחרת – צעיר מקרובי המשפחה שהגיע ארצה לפני קום המדינה כיתום גלמוד, נסע ר' יוסף למחנה עתלית, שהיה בפיקוח האנגלים, והוציאו משם ולקחו לביתו. במרוצת הזמן עזר לו להקים בית ואף שהלה התגורר רחוק ממרכז העיר, השתדל ר' יוסף שההוא יתפלל בשבתות בשטיבל של אטניע אשר בתל אביב. בתום תפלת מוסף היה מזמינו לקידושא רבה בביתו ומקרבו בכל מה שאפשר – ניתן לומר, כי רק הודות לכל הפעולות הללו נשאר ההוא במסגרת היהדות החרדית – מעשים אלה הם מעטים מני רבים, כפרט המלמד על הכלל.

מרב העוברים ושבים והאורחים שפקדו את המעון הזה, נגרם רעש בבית, ומספר שכנים "אניני דעת" הגישו תלונה לשלטונות, כי הבאים לבית פלדמן מפריעים למנוחתם. ברם, היות שמעשיה הטובים ופעולות החסד של משפחת פלדמן היו מוכרים וידועים גם לאנשי הרשות, ביטלו הללו טענות המתלוננים, באמרם, כי אם זה איננו מפריע לר' יוסף פלדמן ומשפחתו, אין זה צריך להפריע גם לאחרים – לשכנים.

כבר אמרו חז"ל: "עניי עירך קודמין" (ב"מ עא ע"א), כשעלו ארצה פליטים יוצאי העיר סטמר, כל מי שנזקק לעזרתו, תמך בו ר' יוסף בסכום כסף גדול, לעתים כדי שיוכל לשכור לעצמו דירה, לפרקים על מנת להקים עסק לפרנסה, ולפעמים בעד שניהם כאחד – בדרך כלל בתור מענק, אבל כשהמקבל היה איש נכבד לשעבר, אשר התבייש להיות "נתמך", שידלו רי"א לקבל תמיכתו בתור הלוואה לטווח ארוך, שיחזירנה לכשירחיב...

עשה זאת רי"א כלפי אנשים זרים, כל שכן שהעניק מנדבת לבו בהרחבה לקרוביו, ואפילו זה היה בן משפחה רחוק, על אחת כמה וכמה אם זה היה בן של קדושים.

אחד מחסידי אטניע הותיקים שירד ר"ל מנכסיו, היה מקבל תמיכה חדשית קבועה ממנו, עד סוף ימיו – במשך שנים רבות.

רבים היו הפונים לבקשת עזרה למטרות שונות. נביא פה מכתבים אחדים הדנים בנושא זה. וכאמור, אם כי לעתים הופנו המכתבים על שם ר' פישל, יען כי הוא היה ממונה על כספי הצדקה, ברם הכל נעשה מקופת רי"א.

לפנינו פניית הרה"ק מסטמר זצ"ל, בדבר תמיכה למען פליטים:

ב"ה

שלו' וכמ"ס אל כבוד ידידי האברך היקר הנגיד החסיד המפואר יו"ש כש"ת מו"ה פישל פעלדמאן נ"י.

היות כי בעת היותו פה דברנו באריכות אודות הענין של הפליטים, ויען שהדוחק הוא בכל יום יותר, דוחקא בתר דוחקא, ואין אנו יודעין באיזה אופן לנהל הדבר להלאה, אבל יכאב לב כל איש ישראל לבטל דבר גדול וחוב קדוש כזה אשר אין למעלה הימנו, ולכן נוסע כעת בשליחות מצוה רבה, הלא (הוא) ידידנו הה"ג וכו' מוה"ר מנחם זאב שיק שליט"א, הדומ"ץ דק"ק טאקאי יצ"ו, ואקוה כי ימסור לידו בלי איחור מכל המשפחה תרומה הגונה, כראוי לענין נחוץ כזה.

ויסדר כל הענין לפני אביו הנגיד הקצין בעל המעשה נ"י, ובוודאי תקחו חבל בהענין ביד רחבה ומלאה, ובאלו אמרו: מקדימין ולא מאחרין, מחמת הצורך הגדול בוריות.

אברהם"ק

בעיה'ק ידו של ים חיו

6105 .7 .n

(Handwritten signature)

[illegible]

והשי"ת יהיה בעזרכם, שתזכו להרבות במצוות ומע"ט
בישראל, מתוך נחת והרחבה, עדי נזכה לראות במהרה בישועת
כל ישראל ושמחתן. —

והנני ידיכם ד"ש באה"ר

הק' יואל מייטלבוים

☆ ☆ ☆

ב"ה

שלו' וכמ"ס אל כבוד ידידי האבדק היקר מו"מ בתו"י, הנגיד הקצין, כש"ת
מוה"ר פישל פֿעלדמאן נ"י.

היות כי ש"ב הה"ג החסיד בנש"ק האבדק"ק יאסי שליט"א
נוסע כעת אליו לדבר לטובת אדם נכבד, ת"ח חשוב ובנש"ק יקר,
אשר הוא במצור ובמצוק ר"ל, לזה אבקשו נא למלאות מבוקשו
בכל מה דאפשר, ביפה שעה אחת קודם. והשי"ת יהי' בעזרו
להרבות במצוות ומע"ט בישראל, מתוך נחת והרחבה גדולה
כאשר עם לבבו וכלו"ג ידיו דו"ש באה"ר.

הק' יואל מייטלבוים

תוצרות התורה
תוצרות השות

☆ ☆ ☆

להלן פנייתו של הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בדבר תמיכה עבור
רב נכבד:

ב"ה ירושלים יום ב' ט' לחודש תמוז שנת תשכ"ג

כבוד ידידי מאד נכבד מו"ה יוסף פלדמן נ"י
ובניו היקרים שיחיו.

אבקשו בזה לעזור בענין מאד נכבד, עבור גדול אחד בתורה
ויראה, רב פעלים לזכות הרכים, שהגיע ארצה עם משפחתו, והוא
מתוך הכרת. ואני סומך על ידידי הרב פלומן שי', שיסביר לכם
את הענין.

בטוח אני כי תשימו לב לדברי ותענו בתשובה חשובה.

ידיו החותם בכרכה

איסר זלמן מלצר

☆ ☆ ☆

לקמן מכתב תודה וברכה מאחד האדמו"רים, על קבלת עזרה:

ב"ה יום ב' לס' ושמחתם לפני ה' תחל שנת ישועה לפ"ק

חיים ארוכים ורב שלום וברכה וכל טוב סלה לכבוד הנביר החסיד המפורסם
לשבת ולתהלה

מוה"ר יוסף פֿעלדמאן נ"י.

אחדש"ה, הנני להודיעהו כי הגיעני לנכון נדבת לכו
הטוב — הסך שלושים א"י לירות, ע"י ידידנו מוה"ר שלמה
שפירא נ"י, ולא אוכל לשער על הכתב גודל המצוה שעשה
בתמיכה הזאת — ממש החי' את נפשנו, כי באנו מחוץ לארץ
בעירום ובחוסר כל, ובכאן ג"כ אין לנו לעת עתה שום הכנסה.
וג"כ אין לנו לעת עתה שום דירה, יען כי בעבור דירה מהוגנת
בעבורנו, שנוכל לעשות שם בית תפלה, שנוכל להוציא משם איזו
הכנסה, מבקשים אלף — וי"ב מאות א"י לירות, ולרש אין כל.

והנני לברכו מעומקא דלבא, כי בזכות המצוה הגדולה שעשה
בתמיכה הזאת, ובזכות אבותינו הצדיקים זצ"ל"ה, יעזור לו השי"ת
שינצל מכל רע ומכל מחלה, ויתברך באריכות ימים ושנים טובים,
ובשפע ברכה והצלחה מרובה וכל טוב סלה.

באות נפשו ונפש ידידו הדורש שלומו תמיד, מעתיד בעד ישועתו והצלחתו
והרמת קרנו בכלל כל ישראל במהרה.

הק' חיים בהרה"צ ר' משה זצ"ל"ה

☆☆☆

תוצרות התורה
תוצרות השו"ת

להלן פנייתו של אחד מגדולי ישראל אל ר' פישל בדבר עזרה:

ב"ה ט"ז שבט תשי"ד ירושת"ו.

יפתח ה' את אוצרו הטוב, לכבוד יד"נ הרבני המופלג בתו"י בעל רוח נדיבה,
כש"ת מוה"ר פישל פלדמן הי"ו.

אחדש"ה באה"ר, ישא נא לי אהובי ידידי על בואי אליו
בבקשה, ... מלתא לעשותה, אבל יאמין לי כ"ת אשר הדבר הוא
נגד טבעי ומדתי להיות שואל ומבקש צורך עצמי ולהטריח אחרים
למעני, אולם בעל כרחי אני יוצא הפעם חוץ משיטתי, ... אין לי
מודע ומכיר לפנות אליו, לבד את כ"ת.

ובעוה"ר זה לי זמן טובא שאני ידוע חולי ל"ע, כלוא ולא
אצא מחדר המצות, עד עת בוא דברי יד"נ להשיבני לסמכני, לכן
מלאכתי נעשית ע"י אחרים מוכ"ז נ"י.

הנה בדירה שאני מתגורר בה לא מסתדר לי בשו"א (בשום
אופן). וכבר אינה ה' לידי בית דירה יותר מרווחת, אבל חסר לי
לזה לפחות עוד אלף לא"י, לכן בקשתי שמוחה לפניו שיעשה לי
אות **למנוחה למידת מצדקי דאפשר לי**, לחלצני מן המצר. וה'
אלקים עמדו לשלם פעלו תמים, שכל המרחם ירוחם, וישלח ה'
ברכה בכל משלח ידו, ונוכה כלנו לאור חדש על ציון יאר.
כנפשו ונפש ידידו"ש למנוחה ידידו מוקירו.

מקום החתימה

כל מוסדות התורה שבארץ ידעו על נדבת לבו של ר' יוסף, כולם היו
פונים אליו בבקשה שיתרום למענם, ואמנם נענו ברצון, בסבר פנים יפות.
במשרד בית החרושת היתה כרטסת מיוחדת עם דף לכל ישיבה ומוסד,
לכל אחד הוקצב סכום התמיכה, שקיבלוהו ללא עיכוב, במועד שנקבע,
ומבלי צורך בתזכורת למשלוח התרומה.

כשעמדו להקים את תלמוד תורה "סינ" בתל אביב, היה ר' יוסף
ראשון התורמים להקמתו.

ליד התלמוד תורה היתה קיימת ישיבת מתמידים, ור' יוסף היה
מהתורמים הגדולים למען המטרה הזו.

גם למען הסמינר בית יעקב "שצ'רנסקי" אשר בתל אביב, היה
מהתורמים הנכבדים, חלק גדול מתקציב החדשי מומן וכוסה על ידי ר"א.
לקמן פנייתו של הגאון ר' זאב מבריסק זצ"ל למען מוסד לילדי עולים:

ברכה מרובה לכבוד יד"נ החה"נ המצוין בכל יקר ונעלה, רב פעלים, עושה
ומעשה וכו' וכו' כש"ת מ' ר' פישל פֶּעֶלדמאן שי'. נעימות בימינו נצח

אחרי הברכה, המוכ"ז היקר ורב פעלים מ' ר' הענך
קראנזשעק שיחי' נוסע לתל אביב בשביל המוסד "מחנה מעבר"
שהוקם על ידינו עוד אשתקד, שתכליתו להמציא עזרה ראשונה
לילדי העולים החרדים, שלא יתפשו ברשת הטמונה להם
מהחפשים כידוע, ובהמוסד הזה ימצאו מחסה ומזון וכסות עדי

יסדר באיזה מקום הנאות להם, וכבר הצילו עי"ז הרבה נפשות, ועד זמן לא כביר עסק בזה "ועד הישיבות" והשלים את המחסור להוצאה הדרושה, גם הזדמן במקרה מקום פנוי לזה.

וזה איזה חדשים שועד הישיבות הסתלק מזה והענין כולו הושם על שכמו של הר"ר הענך הנ"ל שעוסק בזה יותר מכחו. גם היה הכרח עכשיו לשכור בית מיוחד לזה, אשר עולה קרוב לאלף לירות, והעסק דורש לשכור עוד מקומות אשר עולה כהיום בסכום מרובה כידוע, ולתכלית זה נוסע הוא לתל אביב כאשר יספר בעצמו למע"כ שי'.

הנני לבקש בזה את מע"כ כי יאבה נא לשים דעתו להעסק הגדול הזה ולהתענין בזה בכל מדת יכלתו, גם במעשה גם בהשתדלות אצל מכיריו ומיוחד מיוחדיו, כי יקחו חבל בזה בסכומים הגונים, כיאות להעסק ולהמטרה הדרושה, כי הוא ענין גדול העומד ברומו של עולם, להצלת נפשות רבות, וכל המסייע בזה הרי הוא בכלל מזכי הרבים.

אקוה כי מע"כ יתן מקום לדברי ולא יתירשל מהתענין בזה, והיה ברכת כל טוב למע"כ שי' ולכתב עכיו"ח לחיים טובים וארוכים בשאב"י, ויזכה לראות בישועת ישראל.

הנני מוקירו ודושו"ט מל"ג

הק' יצחק זאב באמנו"ר הגאון החסיד רשכבה"ג מרן
חיים הלוי זצוקללה"ה סאלאווייציק

ר"ח אלול התש"ז ירושלם תוכב"א.

יב. הכנסת כלה

רבות פעל ר' יוסף אריה במצות הכנסת כלה, בפרט בנשואי הפליטים שרידי השואה, שעלו ארצה בחוסר כל. מסיבות אירוסין רבות התקיימו בביתו, כשהוא המחותן הראשי, מצד החתן והכלה כאחד. רובם ככולם, משלא השיגה ידם לקנות את הציוד המינימלי לסידור הבית, הוא עזר להם במידה רבה להקל על מצוקתם ותמך בהם בימין צדקו. לעתים היו אלה צעירים שמחמת מצוק העתים ובעטין של הצרות התרחקו מנתיבות התורה, ועל ידי שהעניק להם מטובו, השפיע עליהם להטיב דרכם ולשוב לצור מחצבתם, מסורת אבותיהם.

מספר צעירות יתומות ממשפחתו השיאו, בעמדו מצדן בתור מחותן הראשי, ממש כאילו היו בנותיו – כאשר הוא נושא בעול כל ההוצאות. אף לאחר נשואיהן היה מתעניין במחסורן, כדי להשלים את הנחוץ לסידור הבית.

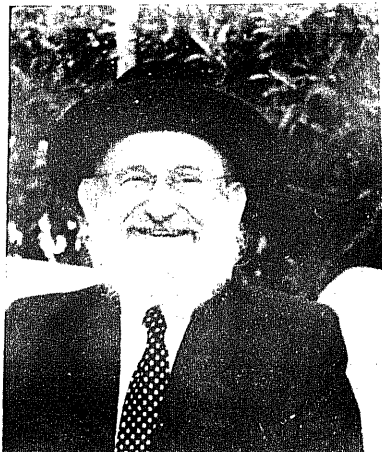
בין מאות הפועלים שעבדו במפעליו, רבים מהם היו עדיין בלתי נשואים, וכאשר הספיקו לחסוך מעט כסף, החלו להקים בית משפחה. מי מהם שהתחתן, זכה לתמיכה הגונה ביד רחבה מר' יוסף.

יג. גמילות חסדים

אחד משלושת העמודים שהעולם נשען עליהם הוא – גמילות חסדים. וכבר שיבחו חז"ל (סוכה מט ע"ב) מידה זו, שהרי שייכת היא בין ביחס לעניים ובין כלפי עשירים. ר' יוסף דאג לקיים גם את המצוה החשובה הזו, והוא פעל רבות בנדון זה. קופת הגמ"ח שלו נקראה על שם משפחת פלדמן, והיא קיימת עד היום.

יד. והחזקת בו

ברם, כבר מובא ביורה דעה סימן רמ"ט סעיף ו', כי המעלה הגדולה שבצדקה שאין למעלה ממנה – המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה או הלואה, כדי לחזק ידו שלא יצטרך לבריות, ועל זה נאמר: "והחזקת

בר', וכמו בעת מגוריו בסטמר, כן גם בארץ ישראל פעל ר' יוסף רבות, לקיים את מצות "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך – והחזקת בר" (ויקרא כה, לה), בהושיטו תמיכה גדולה על מנת שהנתמך יוכל להתאושש, לקום ולעמוד על רגליו, ויהיה מסוגל להתפרנס בכבוד, מבלי שייאלץ להזדקק לקבל צדקה.

הטיפול בתמיכות כאלו היה בלעדי בידי ר' יוסף ארי', וזה נעשה בסודיות מוחלטת ובהצנע לכת – לעומת מעשי הצדקה השוטפים למוסדות וכדומה, שיצאו לפועל על ידי בניו ובנותיו.

נציין מספר עובדות, השופכים אור על מפעלותיו: ר"א נכנס פעם לחנות קטנה ברחוב אלנבי שבתל אביב, וראה כי בעליה מודאג מאד, ופניו מביעות צער רב. לשאלת ר' יוסף על סיבת דאגתו, סיפר הלה, כי החנות רק שכורה בידו, ומאחר שהפדיון דל ומתפרנס ממנה בקושי, לא הספיק לשלם שכר דירה זה כמה חדשים, לפיכך רוצה בעל הבית לסלקו, אזי ישאר בלי פרנסה כלל. שח לו ר"א, כי הוא מוכן לשלם בעדו את שכר הדירה למשך חצי שנה, עד שיתאושש בעזרת השם יתברך, בתנאי שלא יגלה אף לאחד שהוא נתן את הכסף.

יהודי שחנותו נשרפה ונותר בלי פרנסה, בא אל ר"א לבקש הלואה, שיוכל לשקם חלק קטן מעסקו. לשאלת ר' יוסף כמה כסף צריך לעלות להקים את הכל מחדש, השיב הלה: "ארבע מאות לירות". העניק לו ר"א את כל הסכום (הון רב בזמנו) שיוכל להשתקם ולהבנות מחדש, ויהיה מסוגל להמשיך בעסקו.

מאן דהוא שפך פעם את מר לבו בפני ר"א, כי ה"שלום בית" רעוע במשכנו.

"ופרנסה יש לך?" – חקרו ר' יוסף ארי'.

"לא – ענהו הלה במרירות – גם זה חסר לי".

"אשתדל שתהיה לך פרנסה – ניחמו ר"א – ואז תהיה לך בס"ד גם שלום-בית, אך בתנאי שלא תגלה כי אני נתתי לך!" – והושיט לה הוא תמיכה רחבה, שהודות לה התאושש בפרנסתו, וכפי שאומר רשיז"ל (בראשית מא, ב) כי "בימי השובע, הבריות נראות יפות זו לזו" – כאשר

הפרנסה היתה מצויה בביתו של הלה, גם השלום-בית השתפר וחזר על כנו.

☆ ☆ ☆

יהודי מתל אביב הזדמן לו לקנות קיוסק לצורך פרנסתו, אך ידו לא השיגה לבצע את העסקה. בהגיעה השמועה לאזני ר' יוסף, הושיט לו ידו האדיבה וסייע לו לקנות את ה"עסק".

לאחר פטירת ר"א, בבוא הלה לנחם את המשפחה, גילה סוד זה ברבים.

☆ ☆ ☆

לפעמים לא הסתפק ר' יוסף במתן העזרה אלא היה מבקר במקום העסק שנתמך על ידו, ומבלי לחסוך מזמנו היקר, היה מתעניין בהתפתחות העסק, ויעץ לבעליו איך לפעול, כדי שיצליח ויעמוד איתן על רגליו.

אלמנה שעלתה ארצה מסטמר בחוסר כל, קנה ר"א עבורה חנות מכולת עם הסחורה שבתוכה. כעבור מספר חדשים ביקר בחנות והתעניין על התפתחות העסק. אך הנה נודע לו, כי מאחר שמחזור הקונים קטן והרווחים לא הספיקו כדי מחייתה, השתמשה האשה למען צרכי משפחתה בחלק גדול מהמצרכים, עד כי גם חלק מהקרן נאכל.

הציע ר' יוסף לתת לה תמיכה חדשית לכלכלת ביתה – עד שתגיע למצב רווחי מלא מהחנות – ובלבד שמהמלאי (אשר דאג לחדשו) בל תשתמש לצריכה עצמית. כך נהג לבוא מפעם לפעם להתעניין על מצב פרנסתה וניהול העסק.

☆ ☆ ☆

בקרבת ביתו היה איש עני אשר התפרנס בדחקות ממכירת עתונים. ר"א היה קונה אצלו עתון – שלא היה קורא בו כלל – והיה משלם תמורתו סכום הגון, כשמטרתו העיקרית היא לתמכו בכבוד, מתוך השכל ודעת, שהלה לא יחוש עלבון כי הוא נצרך לבריות.

☆ ☆ ☆

וכאן המקום לציין, כי לר"א היה בן-דוד, ידיד נעוריו, תלמיד חכם עצום, הלא הוא הרה"ח ר' יעקב רוזנברג ז"ל (בן הרה"ג בעל "צוואת אבא" זצ"ל – אחי אמו), שהתגורר באמריקה, וכאשר ר' יוסף רצה לפתוח משרד

לשיווק יהלומים באמריקה, כתב אליו, כי רצונו שינהל את משרדו שם – כשכוונתו העיקרית היא, לתמכו בפרנסתו.

ר' יעקב ענהו, כי איננו סוחר ואין לו ידיעה בענף הזה, על כן אינו יכול לקבל עליו אחריות כזו. ברם ר"א, שחפץ מאד לסייעו, ענהו כי נחוץ לו איש נאמן שיעמוד בראש המשרד, ומה ששייך לחלק המקצועי – שיקח לו מומחה בענף הזה, אשר יעסוק בצד המקצועי, ואילו הוא רק ישגיח עליו. אף הציע לו משכורת כפולה ממה שהוא מרוויח מעבודתו הנוכחית – ואמנם נעתר ר' יעקב להצעה וקיבל את המשרה.

☆ ☆ ☆

כשפתח ר"א את בית החרושת ליהלומים, קיבל לעבודה רק פועלים חרדים. הוא פתח את המפעל בקנה מידה קטן, ומשבוע לשבוע התפתח העסק, וגדל מספר הפועלים. רבה היתה הנאתו כאשר מדי סוף שבוע היה מבשר לזוגתו, כי עוד עשרה ועוד עשרה פועלים חרדים מתפרנסים ממפעלו.

עצומה עד אין שעור היתה שמחתו, כאשר בעת שיא התפתחותו יכול היה לפרנס בשלושת בתי החרושת שלו – בירושלים, תל אביב, נתניה – כחמש מאות פועלים, כולם שומרי שבת.

את בית החרושת שבירושלים פתח בשנת תש"ג – בתקפה של מלחמת העולם – כשעיקר מטרתו היה, לתת תעסוקה לבני תורה, אשר רובם ככולם היו מחוסרי פרנסה ורעבו לפת לחם, ובכל כחו רצה לעזור להם שיתפרנסו בכבוד מיגיע כפם (עדיין לא היה נהוג הלימוד בכוללים מיד לאחר החתונה, עם משכורת חדשית קבועה).

את תפקיד ניהול בית החרושת מסר לידי בנו ר' יעקב נ"י, והורה לו לקבל לעבודה בעיקר בעלי משפחות מרובות ילדים (רווקים כמעט שלא נתקבלו בתקופה הראשונה לעבודה), ובין השאר נתקבלו לשם תלמידי חכמים, אשר מפורסמים כיום בתור גדולים בתורה ובחסידות.

בהבחינו במישהו ממכריו שיש לו חוש מסחרי, יעץ לו להכנס למסחר היהלומים, אף הדריכו והמליץ בעדו שיתקבל בבורסה. רבים מהסוחרים החרדים הראשונים בארץ הצטרפו לענף זה בהשפעת ר"א ובהשתדלותו.

כבר הוזכר, כי הרה"ק מבעלזא זי"ע היה שולח מפעם לפעם אנשים שבאו לבקש עצתו בעניני מסחר, שילכו להתייעץ בנדון זה עם ר"א.

אחרים באו להתייעץ אתו בעצת ידידים, או שפנו אליו ביזמתם הם, בידעם שפקחותו ורצונו העז לסייע לכל אחד, יכוונם לאפיק הנכון ויהנו מעצתו הנבונה.

הגה"צ ר' יוחנן אבד"ק מערלוי שליט"א המליץ פעם בפני ר' יוסף לקבל לעבודה את אחד מקרוביו, שעלה ארצה. במשך הזמן, משראה ר' יוסף כי ההוא איש נבון ומוצלח, הכניסו לעסקי תיווך מסחר היהלומים, ואת הסחורה הראשונה שהיתה לו מסר לההוא לשווקו.

גם בעניני סכסוכים ודיני-תורה היו מתייעצים אתו, כי בשכלו הישר ידע לנתח דבר לעומקו ולהגיע לאמת הצרופה. אחד מעורכי הדין החשובים בארץ, אשר הכיר **ה"טב את ר"א** התבטא, כי מסתפק האם קיים בארץ ישראל עוד פיקח כמו ר' יוסף פלדמן.

כבר אמרו חז"ל (בבא בתרא ט ע"ב): "כל הנותן פרוטה לעני – מתברך בשש, והמפייסו בדברים – מתברך ב"א", ור"א במעשי הצדקה שלו אכן זכה בכולן, הכל ראו את השמחה של מצוה שהיתה נסוכה על פניו בהגשת עזרתו, והבחינו בחוש את הנאתו המרובה על שזכה להקל על מצוקתו של הזולת ולהביא לו רווח בדחקותו. למקבל היתה הרגשה נעימה, כי הוא עושה טובה בזה שהוא מקבל את התמיכה.

פרק י לטובת הכלל

הפעילות למען הכלל היתה טבועה בדמו של רי"א, ואם במקום מגוריו בסטמר פעל בעיקר לטובת תושבי עירו, הרי שבארץ הקודש התרחבה פעילותו והסתעפה להנאת כלל ישראל כולו. הוא חש צורך נפשי לפעול למען הכלל, אם זה בענייני הצלת נפשות או סתם עזרה לנזקק ואם זה בשטח הדת – מצד אחד בבחינת "עשה טוב", היינו הפצת התורה על ידי הקמת או תמיכה במוסדות החינוך או האדרת כבודה של השבת, ומאידך, בבחינת "סור מרע", על ידי גדירת גדרות וסתימת פרצות, וכן בכל דבר טוב שאפשר היה לסייע לצבור. הוא לא חס על כבודו, על זמנו ועל טרחתו, תמיד התייצב כחייל נאמן לפעול ולהפעיל, מבחינה חמרית – כספית או מבחינה רוחנית – במתן עצה, בחכמה ובתבונה.

בזכותו הגדולה שנפלה בחבלו – לעלות לארץ ישראל ובהצלתו מהשואה, ראה דירבון זורז לעשייה למען הכלל. לעומת קידוש ד' של בני משפחתו שניספו על קידוש השם, שאף הוא ונכסף לבו לקדש שם שמים במעשיו ובפעולותיו לצרכי הצבור, וראה לעצמו את התפקיד הזה כיעוד ומשימה; הוא סבר, כי מסיבה זו הצילו הקב"ה מהאסון הנורא, והותירו בחיים יחד עם משפחתו.

אמצעות התורה
אמצעות המצות

א. ועד ההצלה

כמובא לעיל, תיכף בהגיעו ארצה, החל לעסוק בענייני הצלה מכבשן האש של הצוררים באירופה. תחילה בהצלת משפחתו וידידיו, אולם במרוצת הזמן, בהוודע על מוראות השואה בארצות אירופה, נוסדו בארצות החפשויות אירגונים שטיפלו בהצלה, וגם כאן הוקם ועד הצלה של הישוב בארץ ישראל, שהיה מורכב מנציגי כל החוגים בארץ, לוועד זה נבחר גם ר' יוסף ארי', והשתתף בדיונים שהתקיימו בענייני ההצלה של הכלל.

אך בשובו פעם מאחת הישיבות כשהוא נסער מאד, הביע החלטתו, כי מתפטר מחברותו בוועד, יען כי אחד מהמנהיגים החילוניים בוועד התבטא

בעת הדיונים, ש"אצלו חשובה יותר פרה אחת בקיבוץ, מאשר הצלת יהודי בחוץ לארץ" – עם אחד כזה, הוא איננו יכול לשבת יחדיו.

בכ"ז בניסן שנת תש"ד עלה ארצה מרומניה, הרה"ק בעל "דמשק אליעזר" מויזניצא ז"ע, ודיווח על גודל האסון שפקד את אחינו בני ישראל במדינות מזרח אירופה, בפרט התריע על המצב האיום בו שרויים יהודי הונגריה, ועל גודל הסכנה הצפויה להם (היה זה לפני הקמת הגיטאות) – לאחר שהמדינה הזו נכבשה ב"ט באדר על ידי הקלגסים הנאציים. הוא דרש להרעיש עולם ומלואו להצלת היהודים האלה, המעונים תחת שלטון הרשע הגרמני, ושעדיין קיימת אפשרות להצילם משואה וחורבן.

ביזמת הרה"ק התארגן ועד הצלה חרדי, שפעל בדרכים שונות להגשת עזרה ליהודי הגולה. אחת הפעולות היתה – לארגן משלוחי חבילות למקומות המצוקה. באחד הימים נקראה אספת אדמו"רי בית רוז'ין, לביתו של הרה"ק מהוסיאטין זצ"ל, זקן האדמו"רים בארץ בעת ההיא. גם רי"א ומספר עסקנים הוזמנו להשתתף בישיבה זו. רבות ומגוונות היו הדיעות, ברם חוות דעתו של רי"א נשמעה בתשומת לב רבה, והנאספים התחשבו בה.

דרך אגב – באספה זו דנו גם בנושאים אחרים של עניני דת, בין היתר בעניני טהרת המשפחה והמקוואות בארץ (ראה פרק ח' סעיף א'), בהקשר לתמיכת ר' יוסף לבניית מקוואות, על פי בקשת הרה"ק מהוסיאטין).

באספה הוחלט לשגר משלחת של שלשה אדמו"רים ושני עסקנים – שאחד מהם היה ר' יוסף – למסור דין וחשבון על המצב, אל הגאון רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל ^{מראי דקרתא דירושלים} – כדי לפנות בכחות משותפים אל השלטונות, שיפעלו למען הצלת היהודים הנדכאים. לדאבוננו הרב, הנאצים הארורים לא התחשבו בכל הפניות, והשואה הומטה על יהדות הונגריה בעת ההיא בסערה ובחטף, בתקופה קצרה ביותר.

היות שהיה ידוע כי רי"א יש לו מהלכים ב"חלונות הגבוהים" וקשרים טובים עם מנהיגי הארץ, לעתים פנו אנשים אליו לנצל את קשריו, להמליץ למען השגת סרטיפיקט (רשיון עליה). כמובן שהוא השתדל לסייע, עד כמה שהיה ביכולתו. לקמן פנייתו בנדון זה:

CONSOLIDATED DIAMOND INDUSTRY LTD.
TEL. AVIV
4, MIKVEH ISRAEL ST.
Phone 3819

תעשית יהלומים מאוחדת בע"מ
הל"א ב"ב
רחוב סקוה ישראל 4
מלפון 3819

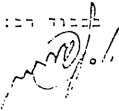
ב"ה תל"א ב"ב כ"ז סנחם אב תש"ד Tel-Aviv

לכבוד
הועד הפועל של ההסתדרות אגודת ישראל,
לידי הרה"ג ר' יצחק מאיר לויין שליט"א,
י א ר ש ל י ס .

א. ג.

קרובי הבחור יוסף מרדכי הלפרס פונה אלי בבקשה דלהלן היות שהוא כבר בקשה לעלי' בשביל קרובו הבחור נח כהנא כעיר אראד, רוסניא, שהיה חבר פעיל ועסקן באגודת ישראל שם כפי המלצות שצדף לבקשתו ככבוד האדמו"ר בויזניץ שליט"א כ"כ המציא שופט בקשה לסוכנות. היות והענין דחוף ביותר כי להוריו יש כבר רצון עלי' ולא יכולים להשאיר את בנם יחידם הנ"ל, לכן הנני בבקש להודיעם את בענין הנ"ל, אולי קבל כבר רשיון, ובמקרה שלא קבל עדיין בבית אבני הדין את סדורו בהקדם הכי אפשרי.

לכבוד רב:

חברות התורה
חברות השנות

כעבור ימים מספר הגיעה תשובת הרב יצחק מאיר לויין, כי יחקור בדבר ויזרז את הטיפול בנדון.

☆☆☆

גם בתום המלחמה המשיך ר' יוסף בפעילותו, להושיט עזרה וסעד לניצולים. לשם כך אף שלח לאירופה – למקום ריכוזי הפליטים – את בנו ר' אפרים פישל ז"ל, ויבדל לחיים ר' יעקב נ"י, וכן את בנותיו מרת שפיץ ומרת בורנשטיין שיחיו; מצד אחד – לחפש קרובי משפחה שניצלו בס"ד, כדי לסייע להם במצבם הדחוק והמדוכה, מאידך – לעמוד על מצבם הכללי של יהודי הגולה, במטרה לעודד ולעזור לשארית הפליטה במצוקתם הגשמית והרוחנית כאחת – בנותיו עסקו בעיקר בפעולות חינוכיות. הם שהו במדינות: איטליה, הונגריה, צ'כיה, ועד שבדיה הגיעו, ופעלו רבות מאד בסיוע לשארית הפליטה.

בשנים תש"ו ותש"ז, לקראת חג הפסח שלח ר' פישל (על חשבון אביו) כמות גדולה של מצרכי מזון כשרים למהדרין, על מנת לחלקם לפליטים, שרידי השואה, שנדדו בארצות אירופה – לעתים בחוסר כל. לפנינו מכתב הדן בנושא זה:

מרכז אגודת ישראל בארץ ישראל
CENTRAL AGUDAT ISRAEL IN EREZ ISRAEL
ירושלים-תל-אביב • JERUSALEM-TEL-AVIV

TEL-AVIV
27, ROTHSCHILD BLVD.
P. O. B. 1055 - PHONE 5624

ח ל י א כ י כ
שדרות רוטשילד 27
ח ד נ 1055 - טלפון 5624

כ"ז שבט תשי"ז

1118

ד"ר יוסף עמוד

REF.:

DEPARTMENT:

מזכירות: המזכיר

לכבוד
מרכז אגודת ישראל בארץ
לידי הרי"ם פרוש הי"ו

ירושלים

א.מ.נ.

הרינו מחבדים לבקש מכב' את דלהלן:
חברנו ר' פישל פלדמן רוצה לשלוח במחנה לחו"ל צרכי פסח
שונים, הוא מבקש לבן, שהמרכז יואיל להשתדל להשיג את הרשיון
הדרוש כמו שעשה את זה לפני שנה, והיות ולפני שנה הגיעו
הדברים בכמה מקומות אחרי הפסח הוא מבקש להשתדל כבר עכשיו
להשיג את הרשיון כדי לאפשר את המשלוח בהקדם.

והנה רשימת הדברים:

1. חמש מאות ליטר יין כשר לפסח, לשבדרה.
2. אלף ליטר יין וחמש מאות ליטר שמן כשר לפסח, לשויעריה.
3. אלפיים ליטר יין וחמש מאות ליטר שמן כשר לפסח, לבלגיה.

הכתובות למשלוח הן:

בלגיה, נ. פלדמן, אנשורמן.
שוויץ, הסבורגר יוסף, ליגאנו.
שבדיה, הרב יקובזון, קופנהגן.

בחקוה שימלא בקשמו ויודיענו בהקדם על סדור הדבר, הרינו
מודים לו מראש.

בכבוד רב,
י.מ. אברמוביץ

אגודת התורה
אגודת השבת

במרוצת הזמן הגיעו ארצה יתומים שרידי השואה. המפלגות
החילוניות עטו עליהם והכניסום תחת מסגרתם. לאחר מלחמות נועזות
איתם, זכו רבים מהילדים להכנס למסגרתה של אגודת ישראל, ונקלטו
במוסדות - פנימיות שהוקמו למענם, היכן שניצלו גופם ונשמתם, וחונכו
בדרך ישראל סבא. כמובן שהחזקתם היתה כרוכה בהוצאות גדולות, ור"א
הטה שכם לשאת בעול הזה. להלן פנייתו של הרב יצחק מאיר לוי"ן ז"ל
בנושא זה:

כ"ט טבת תש"ז

מ/מ 463

לכבוד

ידידנו עוז, איש האשכולות ורב פעלים
הר"ר יוסף פלדמן הי"ו,
תל אביב

שלום רב וברכה מרובה!

א. מ. נ.

יורשה נא לנו לפנות אל כב' אודות תרומתו השנתית הנדיבה
למפעלנו בסך מאה (100) לא"י, אשר כב' מרימה מדי שנה
בשנה מאז יסוד מפעלנו.

קרבנו הנפשית למפעלנו קובעת בלבנו את הבטחון, כי
למותר הוא לספר לפני כב' את שבחיו ופעולותיו של מפעלנו,
המהווה ממש עוגן-ההצלה לנשמות ילדי אחינו קדושי הגולה,
אשר נשארו מעט מזער מהרבה. אולם אין אנו יכולים, ואין אנו
רשאים להעלים מכב' את דאגתנו העמוקה לנוכח מצבו הכספי
של המפעל הזה, מצב המאיים ח"ו על אפשרות קיומו.

ומשנה כבדה היא הדאגה, כי בו בזמן שהכחות השליליים,
שנגד החיים הדתיים בישוב, אינם חוסכים כל עמל ואמצעים
לתפוס בלכותיהם של הילדים התמימים הללו — בו בזמן
אינה נראית אותה החמימות שבלב אצל כחות הקדושה, אצל
חברנו לדעה — פעולותיהם אינן נמדדות באותו קנה-המדה של
פעולותינו, במדת אחריותנו לפני אלקים והאומה.

לפי אומדנה שיש לה יסוד, ^{זמירות התורה} עודם מולבטים במחנות אירופה
כארבעים אלף יתומים, והלא כל זה מחייב אותנו לפעול וליצור,
ואנו עומדים ושואלים: הן לשמור על הקיים קשה לנו עד מאד;
הן למלא את צרכיהם של 700 יתומים, הממלאים את 17
הפנימיות שלנו, דורש את קצה גבול התאמצותנו — איך נמפל
לחדשים; ומאידך האם נכונים אנו ח"ו לוותר על רבבות היתומים
הללו — הנראה כבלע את הקודש ונדרוס?

את דברינו אלה הננו מרשים לנו להציעם לפני כב', ובלבנו

אין ספק, כי מברכת לכו ומתנובת מעשיו יהנו היתומים הללו.
חובת אחים היא לנו, הבה נדע לקיימה כראוי.

והנני אליו בכבוד ובחוקרה, בברכת התורה והאגודה,

יצחק מאיר לוין

ברם לא הסתפק ר' יוסף בסיוע כספי גרידא, אלא אף גם זאת, כי בנו ר' יעקב נ"י – בעידודו של אביו – נרתם לפעולות נועזות, במסירות עצומה, על ידי חדירתו למקום קליטת הילדים – במוסדות סגורים אשר בשליטת החילונים – הוצאתם משם והעברתם למוסדות תורניות, ובזאת ניצלו הילדים מצפרני הכפירה.

ב. אגודת ישראל

שטח פעולה נרחב ביותר מצא ר"א במסגרתה של אגודת ישראל. בשנים הראשונות התרכזה פעילות התנועה בעיקר בירושלים. משהחלו להתיישב יהודים חרדים רבים באיזור המרכז, אט אט התחילה אגודת ישראל לפעול גם בישוב החדש, שמרכזו היה בתל אביב. עד מהרה השתלב ר' יוסף בפעילות זו, ומשעמדו מנהיגי אג"י על סגולותיו התרומיות, מינהו לגזבר הכללי של אג"י בארץ ישראל.

המצב הכספי של אג"י היה קשה מאד, הצרכים היו רבים והמקורות דלים, ור' יוסף, למרות טרדותיו העצומות במפעליו, פעל בכל עוז ותוקף, הקדיש זמן רב לתפקידו, ברצותו לדעת כל פרט מהנעשה ונשמע – וחפץ ד' בידו הצליח.

המנהיג המפורסם הרב משה בלוי ז"ל, יושב ראש אג"י בארץ, שיבחו באחת ההזדמנויות והללו באזני המזכיר הכללי של אג"י בעת ההיא – הרב יהודא מאיר אברמוביץ שליט"א, והתבטא בהתפעלות ובהערצה: "ראה, יש לנו גזבר טוב, פעיל וזריז, המתמסר מאד לתפקידו!"

יש לציין, כי ידידות עצומה שררה בין הרב משה בלוי ור' יוסף, ושפה משותפת היתה קיימת ביניהם בפעילותם.

בעת ההיא עדיין לא היה קיים עתון יומי של אג"י בארץ (מלבד השבועון "קול ישראל"). הופעת עתון יומי היה כרוך בהוצאות גדולות,

ר' יוסף אריה בישיבת ועד הפועל של אג"י – במרכז, מימין: הרב מאיר שצ'רנסקי, הרב זלמן יענקלביץ, ר' יוסף אריה והרב יהודא מאיר אברמוביץ

אולם חסרוננו היה מורגש מאד, על כן התארגנו מספר מנהיגים, לדון במציאת פתרון לבעיה זו.

ביום ט"ו בתמוז תש"ג התקיימה אספת עסקנים בבית ר' יוסף, בראשותם של הגאון ר' יוסף שלמה כהנמן זצ"ל – ראש ישיבת פוניבז' – והרב ר' משה בלוי ז"ל, והוחלט לייסד עתון יומי של אג"י.

לשם כך נבחרה ועדה שתטפל בבעיות הכרוכות בנושא זה. ר' יוסף נבחר לראש הוועדה. הוא גם תרם תרומה גדולה עד מאד למטרה זו.

להלן שני מסמכים הדנים בנושא זה:

ב"ה

פרטי-כל מהישיבה אצל מר יוסף פלדמן

ביום א' ט"ו תמוז תש"ג, למען העתון היומי של אג"י

נוכחו: הרב מפוניבז', הרב משה בלויא, יוסף פלדמן, דוד ציטרון, משה לייטנר, מ. ד. לוונשטיין, יוסף קרלנשטיין, אלכסנדר כהן - הרצליה, ישראל שטרן, מר דייטש, שפרינצילס מבני ברק, ברוך פניגשטיין, צבי אברט.

התחייבו לטובת העתון על המקום:

יוסף פלדמן 500 לא"י

משה לייטנר

דוד ציטרון

לוונשטיין

קרלנשטיין

ה"ה הרשומים מטה הבטיחו לתת תשובה ע"ד
 התחייבותם במשך כמה ימים:
 ישראל שטרן
 שפרינצילס מבני ברק
 כהן מהרצליה
 ברוך פניגשטיין
 מר דייטש
 לפנינו הודעה לר' אברהם שלמה שטוב ז"ל – מחותנו של ר' יוסף
 על הבחרו כחבר הועד:

ועד הבחון היומי

התאגדות אגודת ישראל
 CENTRAL AGUDAT ISRAEL IN EREZ ISRAEL
 ירושלים-תל-אביב • JERUSALEM - TEL-AVIV

TEL-AVIV • פ. 1053
 ס. 5824
 PHONE 5824

ח. ר. א. ב. י. ח. ד. נ. 53
 ש. ד. ר. ח. מ. ש. י. ר. 27
 ס. 5824

כינוס המועד השני

THE

ב. י. 27

REP

מ

DEPARTMENT

המחלקה

לכבוד

המדרן הנכבד מר שמואל הי"ר
 ירושלים

א. מ. כ. א.

נחמד להודיע למעייב לבהשטבה שנערכה
 בבית מר יוסף פלדמן הי"ר כיום שמו
 בדבר יסוד עתון היומי של אגודת נבחר מעייב
 הי"ר לחבר ועדת העתון, חבריו בועדה הם:
 ר' יוסף פלדמן יו"ר
 ר' משה לייזנר
 ר' אליהו מזור
 ר' דוד ציטרון
 ר' מ. ד. לוונשטיין
 מר קסטנר ירושלים
 מר שמואל ירושלים
 מר פלאוס חיפה

אנו בסופים שמעייב הי"ר יקבל
 ברצון את המינוי הזה לעזור בהשטתתו וכמראו
 להשטת המפעל הנשגב לחזק היהדות בחרדים.

בכל הכבוד

הרב משה בלוי

בט"ז בכסלו שנת תש"ח (29 בנובמבר 1947) הוחלט ב"אומות המאוחדות", על חלוקת ארץ ישראל ולהקמת שתי מדינות: של יהודים ושל ערבים. הערבים התנגדו בתוקף לחלוקה הזו, ויצאו במלחמת חרמה נגד היהודים, על מנת לסכל את ההחלטה הזו. מפעולותיהם הראשונות היתה: הסלת מצור על ירושלים. מאז ובמשך חדשים רבים נותקו קשרי התחבורה התקינים בין עיר הקודש לבין מרכז הארץ.

עד אז היה מרכז פעילותה של אגודת ישראל – בירושלים, שם גרו רוב מנהיגיה, אך עם ניתוק הקשרים, היה מן הצורך לבחור פעילים נוספים – חדשים, שירכזו את הפעילות במרכז הארץ, בפרט עם ההכנות שנעשו בעת ההיא לקראת הקמת המדינה.

לפנינו חלק מפרטי-כל של הנהלת הסניף בתל אביב, אשר בו מודיעים למרכז שבירושלים, על בחירת ר' יוסף ובנו ר' פישל ועוד כמה חברים, למרכז החדש, וכן גם להנהלה המצומצמת:

מרכז אגודת ישראל בארץ ישראל
CENTRAL AGUDAT ISRAEL IN EREZ ISRAEL
ירושלים-תל-אביב • JERUSALEM-TEL-AVIV

TEL-AVIV
27, KOHNSCHILD BLVD.
P.O. 9, 1051 - PHONE 5424

ב' שבת כח"ט, זמא וזנוכא

ר' יוסף יצחק
ירושלים
5424

לכבוד

מרכז אגודת ישראל בארץ

ירושלים

ה.כ.כ.

הרינו בחברותינו להודיע לכם, את דלעמן:

לדוג זה באין מפלגות בגלל תיבדס הדרכים לקיום יחידה מליאה מכל חברי מרכז אגודת ישראל, והיותו ופוטנציות יום יום על הפרק ענינים דחופים וחשובים כאינם סובלים כום דיתורי ואם אגודת ישראל בינוב ההדס לא תעמוד עכ"נו על הסכנה להגן על זכויות היהדות בחרדות יכ סכנה רצינית במאחר דברים חשובים הנוגעים בעסוק נפשה כל היהדות הכללית, התאספו ביום חסידי ר' הנוכח חברי מרכז אגודת ישראל בירושלים החדש והאחר דיון רציני ונכבד על הסכנה החלוצה מה אחד,

א. הברר הערכו בירושלים החדש מהיום מרכז חוקי לעניני כעת-חירום.
ב. בחוקי החלטה זו תחלוש הערכו לסעף אליו עם כל הזכויות בעניניו כעת חירום את היה יוסף סלדמן, פישל סלדמן, אליהו גזור, יחיאל בנדיקט, יעקב לנדוי, ד"ר א. דויטש, דוד צישרון, פנחס ליבק, י. זקאס, אברהם פריינד, כלשה קניג.

ג. הערכו כותר עקרבד הנהלה עצומצמת בח' חברים בהרכב זה:
יוסף סלדמן, א. פישל סלדמן, פנחס גונדרי, ב"ר. לוונשטיין, ד"ר צ. למברג, הרב צ. כצרוביצקי, יעקב לנדוי, אבך חשקדור להחליט על צעדים דחופים כאינם סובלים כל דיתורי ולהוציא לפועל את החלטות הערכו לעניני כעת-חירום.

ד. עם ירכבת הסלימה הראשונה כל הערכו הארצי, יובאל החלטות הנ"ל קירי איכר רכסי.

בימים אלה עכב ערכו אגודת ישראל פעולה חשובה כחירום אולי בהיסטוריה כל אגודת ישראל בעתיר בברי לענוש את גירום הנכרם. אחר מ"ל והכתרתיות אל איכרם, ארגונים כונים והמוטלות כל " מרכז הספקד לכעת חירום" הצלחנו להעביר הולשה טכנים ונעלזם מפורום גם מהחייצבות בלכנס " הספקד לברות הוסי"א.

בתור חבר בועד הפועל היה ר"א מסור בלב ובנפש לאגודת ישראל והטה שכמו לסבול. הוא התפנה מעסקיו והשתתף בישיבות, כשהוא נוטל חלק פעיל בכל נושא העולה על הפרק.

גם המסמך הבא מלמדנו על פעילותו הנרחבת של ר' יוסף במסגרת אגו"י, ואף בענייני בחירות לעיריית תל אביב:

שד. רוסטילד 27
ט 1975 5624
חבת דאר 1053

לשכת הבחירות לעיריית תל-אביב

של

אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל בתל-אביב

בית, יום ..... כ"ה סיון ..... תש"ז

לכבוד ^{התנועה} ~~אגודת ישראל~~
~~אגודת ישראל~~
ירושלים

שלום וברכה.

בקשר עם הבחירות הקרובות לעיריית תל-אביב, רצוי מאד לקחת דברים ולכוא בקשרים עם עסקנים דתיים ובעלי השפעה שבין אחינו הספרדים, עדות המזרח וצכור החלמנים בארץ.

תואילו-נא להודיענו אם לכבי ישנה גישה ויחסים הדוקים עם עסקנים אלה וכי המרכז מקיים קשר אתם או עם המנהיגים של חטיבה צבורית זו ואם ישנה אפשרות - מעדכם - להשפעה על אחינו אלה באיזו צורה שביא .

בבקשה חשובה בהקדם.

בכל הכבוד ובכוח
בשם זהבהלה

יוסף מלמד

ג. למען קדושת השבת

בשנת תש"א נוסד בירושלים ארגון למען שמירת השבת. היה זה ארגון בלתי מפלגתי, שחבריו נמנו על כל החוגים, מכל המפלגות. הפעילות

התנהלה על ידי הועד הפועל של אגודת "ברית השבת", שקיבל עליו את התפקיד למנוע חילולי שבת על ידי חברות התחבורה, מוסדות צבור, מפעלי תעשייה, חנויות וכדומה. כמו כן נעשתה תעמולה בצבור בחוצות העיר, על ידי חלוקת כרזות וחוברות הסברה העוסקות בשבח שמירת השבת ובזכותה, לעומת גנות חילולה.

בשנת תש"ג החלה פעילות בשטח זה גם בתל אביב, ובמשך הזמן התרחבו הפעולות בישובים נוספים, עד כי הקיפה את רוב חלקי הארץ. בראש הארגון עמדו אז רבנים מפורסמים, גדולי התורה בא"י.

ר' יוסף, אשר לקח חלק בכל דבר טוב ומועיל, הצטרף גם כן לאגודה זו ופעל במסגרתה. לדוגמה נגולל פה אחת מפעולותיו: פעם בליל שבת קודש, בשובו מהתפלה עם בני משפחתו ואורחיו, מצא כי בבית קפה שבקרבת בית מגוריו מסובים אנשים רבים, זוללים וסובאים, כשהתזמורת מנגנת בקולי קולות.

נכנס לשם ר"א ואחריו כל מלוויו, ודרשו להפסיק את חילולי השבת ושיסגרו את העסק. פרצו וכוחים סוערים והתחולל רעש גדול עד כי הגיעה המשטרה האנגלית.

בתור הערכה לפעילותו המסורה למען הרחבת מנוחת השבת והפצת קדושתה, קיבל ר' יוסף את תעודת ההערכה דלקמן, שנכתבה על קלף:

ב"ה
ברית השבת בארץ ישראל
 תזכורת השבת
 תזכורת השבת
לאות ברית והעדות הוקרה
לבר יוסף פלדמן הי"ו
 אשר כרת אמונה לבית העבודה
 לבית מיוחדת ולהשרות קדושתה בחיי עם ה'
 העם לחדש ימיו בארץ אבותיו
 מי שברך את יום העצת וצוה לקדשו
 יהא בעזרו ויברכהו כדבר הנביא:
 "אז תקלע על ה' והרכבהיך על במתי ארץ
 והאכלתה נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר"
 ייחשלם ע"ה"ק ה"ב תש"ח
 הנשיא הרב הראשי לארץ ישראל
 מנהיגהדש אדר ב' תש"ה ברית השבת בירושלם

ד. קהילה חרדית

בהזדמנויות מספר כבר באה לידי ביטוי הקפדתו של ר"א על כשרות המאכלים, בפרט על שחיטה כשרה למהדרין. אחד מהדברים הראשונים שעשה לאחר עלותו ארצה היה – ביקור בבית המטבחים העירוני, כדי לעמוד מקרוב על מצב השחיטה, אולם מה שראה שם לא מצא חן בעיניו, על כן לא אכל מהבשר שנשחט שם, אלא בני משפחתו קנו עופות חיים, שנשחטו על ידי שוחט ירא שמים, ומבשר זה היה אוכל – כך נהג במשך שנים רבות. במרוצת הזמן, בחפצו למצוא פתרון לבעיה זו, התארגן יחד עם עוד מספר יהודים יוצאי הונגריה, בראשם הרה"ג ר' יואל פולק זצ"ל, הרב דקהילת "חוג חתם סופר" שבתל אביב, ורצו להקים קהילה נפרדת, כדוגמת הקהילות החרדיות שהוקמו בהונגריה, אשר תדאג למען ענייני הדת על טהרת הקודש.

מנהיגים דתיים-ציוניים, שחששו כי הקהילה תתחרה במוסד הרבנות שבעיר, פנו אל הגאון רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל בקובלנא, כי זה יגרום להתחרות קשה ולפירוד לבבות בין החרדים ודתיים, דבר שיזיק לענייני הדת בעיר, וביקשוהו שישתדל לבטל את התכנית. מאידך, כעין פיצוי, החליטו למנות את הג"ר צבי אייזנשטט זצ"ל (חתן הג"ר עקיבא קורניצר זצ"ל, אבד"ק קראקא) כרב בתל אביב, ואשר ישתדל לפקח כראוי על ענייני הכשרות – וכך בוטלה כל התכנית הנ"ל.

בשאיפתו של ר' יוסף להפצת אורה תורתית בארץ, השתדל לייסד תנועה דתית מאוחדת, בלתי מפלגתית, כדי להלחם בכחות משותפים לחיזוק ולביסוס היהדות הדתית בא"י. לשם כך הוקם ועד שטיפל בהקמת התנועה.

להלן הזמנה מטעם **הוועד**, בראשה מתנוססת חתימתו של ר"א:

ב"ה חל-אביב, ה' אייר תש"ו
15 מנח 1946

לכבוד
מר אברהם טלמה שטוב
רחוב אברבנאל 25
ירושלים

א. ס. י.

כב' מוֹסֵס לַמִּסְבָּה חֲסוּבָה מְצוּמְצֶמֶת סִתְהֵקִים
אִי"ה בִּירוֹט נ' חֲסָ יִגִּי אִייר תש"ו (14.5.46), בִּשְׁנֵה
4 אֲחֵה"צ בְּדִיוֹק בְּמִלּוֹן חֲלֻטִּיּוֹת רְחוּב אֲחֵה-הָעָם 56, לִשָּׁ
הַתִּיַּצּוֹת עַל יְסוּד הַמִּאֲרָזוֹת הַיְהוּדִיּוֹת הַחֲדָשִׁה לַחֲזוֹק וּלְבָסוֹס
הַיְהוּדִיּוֹת הַחֲדָשִׁה בְּא"י לְאוֹר הַמַּעֲבָד הַנּוֹכְחִי.
נִזְכָּרוֹת יְבִי הַטּוֹבָה עַד מָאֵד.

הַמִּזְמִינִי:

יְעֻקֵּב נֶוֶזְנֵטְוִיץ, יִצְחָק לִיבֶר, אֶפְרַיִם יִחְזוֹר
[חתימות]

ה. חינוך

כמו בסטמר כן בארצנו הקדושה, המשיך ר' יוסף את פעילותו בעניני החינוך. התלמוד-תורה "סיני" שהיה קיים בעיר, היה רחוק מהמרכז החרדי, על כן הוחלט להקים את התלמוד-תורה "יסודי התורה". ר"א פעל נמרצות בשטח זה, יחד עם הרה"ג ר' יואל פולק זצ"ל הנ"ל.

לאחר הקמתו, היה ר"א נכנס לשם (וגם לתלמוד תורה "סיני") לעתים קרובות – מספר פעמים בשבוע – לבחון את הילדים, כשכיסו מלאים סוכריות, "לכבד" בהן את המצליחים במבחן, ולעודד בזה את התלמידים ללמוד בהתמדה. מפעם לפעם היה מחלק גם ספרים (בתקופה מסוימת היתה לו כריכה, וספרים שהיו קצת פגומים – נשאו ברשותו). הדבר גרם לדירבון והתחרות בלימודים, והתלמידים ציפו בכליון עינים לביקורו.

בתלמוד תורה למדו גם ילדים שגידלו בלוריות קטנות – ואף כאלה שבאו ממשפחות חרדיות – היה זה בהשפעת המודרניזם שהשתולל בחוצות העיר, ומצא לו אחיזה כלשהי גם במחנה החרדי. ר' יוסף היה מעניק חמשה "גרוש" לילד שהיה מסתפר חלק – בלי בלורית, והדבר אכן הועיל.

פעם התנה אתו אחד הילדים, כי הוא מוכן להסתפר ולהוריד בלוריתו, בתנאי שר' יוסף יקנה לו כדור רגל, ור"א הסכים לכך. הוסכם ביניהם, שבערב שבת, בסיום הלימודים, יבוא ר"א לתלמוד תורה, ויחדיו ילכו לחנות לקנות את הכדור. ואמנם, הוא עזב את עסקיו באמצע היום, ובגמר הלימודים בבית הספר, כבר המתין לילד והלך אתו לקיים את תנאו – הוא ראה בזה עקרון, לשבור בכל הדרכים את אורת המודרניזם, שחדרה זעיר פה זעיר שם גם לעולם החרדי.

לאזניו הגיעה שמועה, על אחד מילדי המשפחה, שרפו ידיו מלימודי התורה עקב שובבותו. נחלץ ר' יוסף לסייע לתיקון המצב, הוא התנה תנאי עם הילד, כי באם ישתפר – יקנה לו כדור, והילד ניאות לתנאי. כחלוף זמן מסוים אכן ראו שיפור גדול בהתמדת הילד ובהתנהגותו. באחד הימים התפנה ר"א מעסקיו, והלך עם הילד לקיים הבטחתו, לקנות לו כדור.

חלק מבנותיו של ר"א למדו בבית הספר "בית יעקב" שבהנהלת הרב מאיר שצ'רנסקי ז"ל. סכומים עצומים הקדיש ר"א לשם החזקת בית ספר זה.

הוא היה חבר בועד ההורים וסייע לשיפור התנאים בבית הספר. בארכיון אגודת ישראל בירושלים קיים דיווח מתחילת חורף תש"ח, אודות ביקורו של ר' יוסף יחד עם הרב משה פרוש ז"ל מירושלים ור' אלי מזור ז"ל (ממנהיגי אג"י בפולין ואחר כך בתל אביב) אצל ראש עיריית תל אביב, בדרישה להשוות את תמיכת העיריה למען מוסדות החינוך של אגודת ישראל, לתמיכה הניתנת לשאר מוסדות החינוך בעיר (יחסית לפי גודל האחוזים).

עם הקמת המדינה, כאשר עלו ארצה המוני יהודים מארצות רבות, הועברו רבים מהעולים למקומות נדחים, רחוקים ממרכזי החינוך החרדי. ביניהם היו שומרי תורה רבים, בפרט אלה שעלו מארצות המזרח, אשר בעיות החינוך בארץ לא היו נהירות להם, וילדיהם הופנו והוכנסו לבתי ספר חילוניים או דתיים על קצה המזלג, וגדלו ללא קורטוב של תורה ומצוות.

אוצרות התורה
אוצרות המצוות

מספר עסקנים התעוררו לתקן את המעוות, והחליטו להקים מוסד בשם "אור החיים", שיקלוט בנות ממשפחות כאלו, כדי להצילן מרדת לתהום החילוניות. כמוכן שהדבר היה כרוך בהוצאות גדולות. ר' יוסף היה מהראשונים שנרתם בעול הכספי של המוסד הזה; אך לא הסתפק רק במתן הדמים, אלא גם התעניין בנעשה בין כתלי המוסד מבחינה רוחנית. במרוצת השנים גדל המוסד והתפתח להפליא, וחניכותיו זכו לבנות משפחות חרדיות לתפארת בית ישראל.

בשנת תש"ד, כאשר הוקם החינוך העצמאי על ידי גדולי הדור, וחיפשו עסקן מסור ונאמן, נבחר ר"א לכהן בתור הגזבר הראשי. במשך תקופה מסוימת הוא היה בעל משקל הקובע במשרד – מבחינה כספית – צ"ק שהוצא בלי חתימתו, לא היה לו ערך. הוא פעל רבות במסגרת החינוך העצמאי.

1. בית חסידיים

בעלות ר' יוסף לארץ ישראל, קבע לו מקום תפלתו בבית הכנסת של "חוג חתם סופר" שברחוב גאולה, אשר בה כיהן הרה"ג ר' יואל פולק זצ"ל.

עם ריבוי קהל החסידים מתפללי בית הכנסת, בפרט חסידי אטניע, הוחלט להתפלל שם במנין נפרד – בנוסח ספרד.

כחלוף הזמן הוצא צו מטעם העיריה להריסת הבנין, עקב היותו רעוע, אזי קנה ר' יוסף דירה רחבה בבנין חדש שנבנה ברחוב צ'רניחובסקי, ושם הקים את השטיבל לחסידי אטניע, אשר נהרו מכל חלקי העיר להתפלל שם.

ר' יוסף נבחר לכהן כגבאי הראשי – כעין ראש־הקהל – בבית המדרש.

ז. הכנסת ספר תורה

לקראת יובל החמשים לנשואי ר' יוסף עם זוגתו, החליטו צאצאיהם להכניס ספר תורה על שמם לשטיבל זה. הכתיבה החלה בכ"ג בכסלו – יומא דהילולא של הרה"ג ר' פישל פלדמן זצ"ל, בעל "ידות אפרים", אבי ר' יוסף. ספר התורה נכתב על ידי סופר מומחה ירא שמים.

הג"ר לוי יצחק גרינוולד אבד"ק צעהלעם, במסיבה לרגל יובל החמשים לנשואי ר' יוסף, בימין
– ר' שמעיה רייכמן ור' חיים ארי' שפיץ

כשבוע לפני הכנסת ספר התורה שהו ר' יוסף וזוגתו בארצות הברית, ולרגל יובל הנשואין שלהם התקיימה מסיבה משפחתית גדולה, ברוב צהלה ושמחה, אצל בתם וחתנם, משפחת ר' חיים ארי' שפיץ נ"י.

כעבור מספר ימים, בא' דחנוכה, יומא דהילולא של הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע, התקיימה חגיגת הכנסת ספר התורה, לבית המדרש של אטניע אשר בתל אביב. עד צהרי היום ישב ר' יוסף בבית המדרש ועסק בתורה ובתפלה, כשבחוץ יורד גשם. בשובו לביתו, העיר לו מאן דהוא בנימת אכזבה וספקנות, האיך תוכל להתקיים הכנסת ספר התורה בעת גשם כזו! הגיב על כך רי"א:

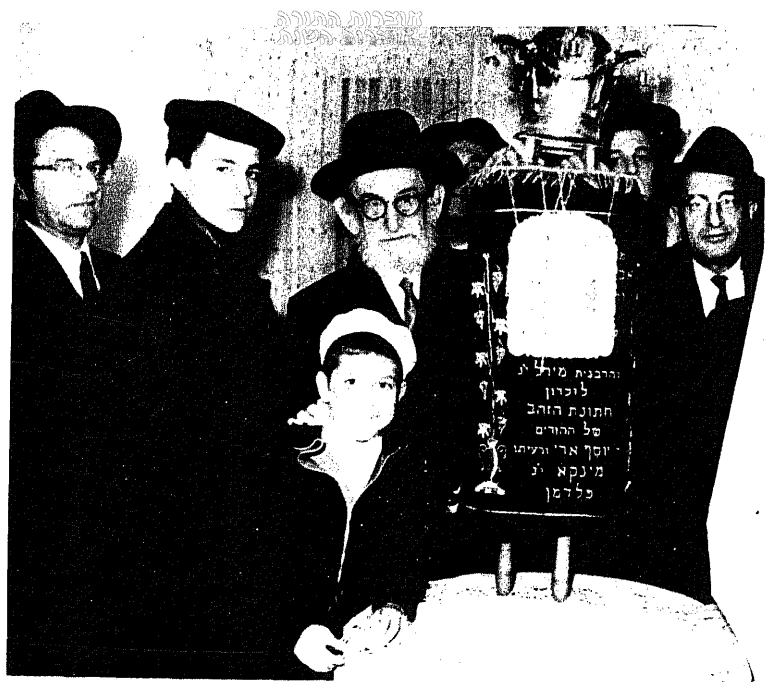

התכנסות בני המשפחה במסיבה לרגל יובל החמישים לנשואי ר' יוסף — עומדים בראש: ר' יוסף, ר' יעקב רוזנברג, ר' אברהם שאהנברון ור' ברוך רוזנברג

"נו, עד השעה שתיים (התחלת כתיבת האותיות) יחדל הגשם!" – ואכן כך היה, כעבור זמן קצר התבהרו השמים, והשמחה היתה בשלימות ללא מניעות.

אחרי הכנסת הספר כובד כל הקהל להשתתף בסעודה גדולה, ברוב עם. ההתרגשות במשפחה, בפרט להורים, היתה רבה. ר' יוסף גם דרש דרשה בשעת הסעודה, ואגב כך סיפר על יחוס והשתלשלות המשפחה המפוארת. מרת מינקה ע"ה לבשה בגדים לבנים – כביום הכפורים – לרוב חשיבות היום, בעיניה.

בשנת תשל"ב, לאחר שהוקם הבנין המרכזי של אטניע בבני ברק, הועבר אותו ספר התורה לבית המדרש שנוסד שם על ידי משפחת פלדמן, על שם ר' יוסף ומשפחתו.

הכנסת ספר תורה ע"י ר' יוסף אריה

ח. קרית יוסף

בעל מעוף עצום היה ר' יוסף, ותמיד חיפש איך לעורר קידוש השם ברבים, להגדיל תורה ולהאדירה. בתום מלחמת העולם השנייה, כאשר החלו להגיע ארצה שרידי השואה, בתי החרושת שלו הגיעו לשיא התפוסה, ומנו 480 פועלים ו-25 פקידים. והנה עלה ברעיונו להקים קריה חרדית בשם "קרית יוסף", לשם חשב להעביר את בתי החרושת שלו, תיכנן להקים בתי מגורים לפועליו, והבין שבעקבותיהם יבואו בעלי מלאכה שונים, יוקמו חנויות ומפעלים שונים, ותתפתח קריה חרדית בת שמונה מאות משפחות, בערך, לשם ולתפארת בכל הארץ.

בהבינו כי זה רעיון מצוין, עשה מיד צעד ממשי לכיוון הזה – הוא קנה מגרש רחבת ידים ליד המושבה רעננה, בעד סכום עצום, והחל להכין את התכניות לביצוע.

תכניתו היתה, כי הוא ישקיע חלק מהכסף, וכמו כן יקח משכנתא בנקאית לבניית בתי המגורים. הבניה תתבצע בשתי אפשרויות: מתיישב שירצה – יקבל מגרש שעליו יבנה ביתו כאוות נפשו, וכמו כן חשב לבנות גם בתים משותפים, על מנת לספק דירות זולות למעוטי היכולת. סברתו היתה, כי את התמורה יחזירו המתיישבים במרוצת השנים, בתשלומים חדשיים שינוכו משכרם, ובתום התשלומים תעבורנה הדירות לבעלות הקונים. הפועלים בבתי החרושת שלו היו מרוצים מאד מהתכנית הנועזת הזו, ובשמחה ציפו לביצועה.

אולם הבעיה הראשונה שנתקלו בה היתה, כי השטח המיועד היה איזור חקלאי, והשלטונות לא הרשו להעבירו לאיזור עירוני – לבניית בתי מגורים.

דבר נוסף שהשפיע במיוחד על התפתחות הענינים, כי ברצותו להשיג הלואה מבנק יפת, שאתו היה בקשרי מסחר, שטח ר' יוסף בפני מנהלו את כל התכנית. אבל הלה הסביר את הצד השלילי שבדבר, כי הרי כל מאות המשפחות שתתיישבנה שם, תהיינה תלויות בפרנסה שיספק להן ר"א, אך מנין לו הבטחון כי המצב השפיר הקיים בתעשיית היהלומים ימשיך להתקיים זמן רב? עליו לחשוב ולחשוש שמא יקרה איזה משבר, אזי כולם ישארו ללא מקור פרנסה וירעבו לפרוסת לחם, ההתמרמרות תהיה ללא נשוא, חובות המשכנתאות ילחצו, ועלולים יהיו להגיע למשבר

שאין לשער, מבלי למצוא מוצא לצאת מהסבך ההוא, עד כי ייאלץ להמלט מהארץ באישון לילה. אחריות גדולה הוא מקבל עליו בתכניתו זו, על כן עצתו היא, שיגנוז אותה, ואף כי יפה היא מאד, אבל מסוכנת לביצועה.

בשוב ר"א לביתו והתייעץ עם בני משפחתו, הבינו גם הם שאכן סיכון גדול קיים בכל זה, והוחלט להסתלק מכל הרעיון. ר"א קרא לאספת פועלים, והסביר להם את כל הבעיות הקשות הכרוכות בהקמת הקריה. הסברו נתקבל בהבנה רבה.

זמירות התורה
זמירות השנה

במרוצת שנים מעטות נוכח ר' יוסף לדעת, שהחשש הנ"ל הפך למציאות, כי בשנת תש"ז החל משבר בענף היהלומים, ואחד־אחד נאלץ לסגור את בתי החרושת שלו.

ט. קרית ויזניץ

ר' יוסף אמנם נטש את רעיונו, אבל בהזדמנות מאוחרת, בראותו כי תכנית דומה עומדת לביצוע, הטח שכמו לסייע לכך. היה זה בשנת תש"ח, כאשר כ"ק האדמו"ר הרה"ק בעל ה"אמרי חיים" זי"ע הגה את רעיונו להקים את שכון ויזניץ, תמך בו ר"א – גם מבחינה כספית – ויחד עם בנו ר' פישל ז"ל שימשו כחברי האגודה להקמת השכון.

הפעם בוצעה התכנית במלואה, בעזרת השי"ת, והקריה הפכה למציאות, לתפארת עולם.

נסיונם של ר' יוסף ובנו ר' פישל בבעיות של הקמת קריה זכה לפרסום, לפיכך כאשר כ"ק האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל ביקר בארץ ישראל ותיכנן להקים את קרית צאנז, כינס אספת עסקנים בבית ר' פישל, לדון בתכנית. האדמו"ר זי"ע סיפר לנוכחים, כי בתכניתו להקים קריה, וסביר שיקימנה ליד בני ברק.

הגיב על כך ר' יוסף ואמר: "במחילת כבוד הרבי, בני ברק היא עיר חרדית ותשאר אי"ה כך גם להבא. לעניות דעתי, על הרבי לצאת לשטח חדש – למקום שחסרה "יהדות". הרבי אכן קיבל חוות דעתו, וקרית צאנז הוקמה בנתניה.

גם כאשר הרה"ק רבי מרדכי שלום יוסף זצ"ל, האדמו"ר מסדיגורא, תיכנן להקים בית מדרש חדש, חשב תחילה להקימו בבני ברק, בהודע הדבר לר' יוסף, פנה אל הרה"ק – שהיה כבר מחותנו בעת ההיא –

ויעצו להקימו בתל אביב, כדי להפיץ ולהרחיב בזה את אור התורה דווקא במקום שחסר ונעדר, והרה"ק אכן קיבל את חוות דעתו.

— כמוזכר לעיל, כשעמד לדיון מקום מגורי הרה"ק מבעלזא זי"ע והרה"ק בעל "דמשק אליעזר" זי"ע, יעץ להם ר' יוסף שיתיישבו בתל אביב, על מנת להרחיב את גבולות הקדושה, והצעותיו אמנם נתקבלו.

רעיון נוסף שיש לזקוף לזכותו של ר' יוסף — בהגותו תמיד להפצת אור התורה ברבים, על כן מיד בהגיעו לארץ ישראל והחל לסחור עם בנק דיסקונט, הציע להנהלת הבנק, שינהיגו היתר עסקא כללי לכל הבאים בקשר עם הבנק, כדי להמנע מאיסור ריבית. הצעתו אכן נתקבלה, וכעבור זמן גם הבנקים האחרים הלכו בעקבותיו, והנהיגו מסמך חשוב זה במשרדיהם.

י. מבצע ירושלים

פעילותו של ר' יוסף למען הכלל לא ידעה גבול, תמיד חיפש שטח פעולה חדש, שיוכל לעזור לנזקקים ולהטיב לבריות. במלחמת שנת תש"ח היתה ירושלים נתונה במצור הצבא הירדני — בעיר גרו גם שלושת בניו עם משפחותיהם.

אחד מהם הצליח להעביר מכתב אל ר"א, ובו תאר את המצב הקשה בו הם נתונים, בפרט גולל בפניו סבלם של התושבים עקב המחסור במזון, בצינו, כי **אף הים** **לשתיה מחולקים** לפי מידה ומשורה. בין השאר התבטא, כי ממש "באו מים עד נפש". הביטוי הזה הסעיר מאד את רוחו, והחליט להגיש עזרה לעיר הקודש הנצורה, במהרה עד כמה שאפשר.

הוא החל לארגן מבצע של עזרה והצלה. לשם כך ערך קניית תרופות, מצרכי מזון המחזיקים מעמד זמן רב ועוד מצרכים חיוניים ביותר. בתיווך בעל בית מרקחת בתל אביב, אשר קיבל רשיון להעביר תרופות לירושלים, התקשר עם מגן דוד אדום והצלב האדום, שיתנו את הגיבוי לרשמיות מבצע העזרה, וציפה לאפשרות הראשונה לנסיעה.

ואמנם, לא רחק היום וההזדמנות הזו הגיעה, כי ההפוגה הראשונה של הקרבות נכנסה לתקפה, ולשיירות ניתנה הרשות לעלות לירושלימה.

בהשמע הבשורה הטובה הזו, הזמין ר' יוסף משאית, העמיסה

במצרכים שהכין, ערך קניות נוספות של מצרכי מזון טריים, מילא כדי מים – לשם חלוקה, ובעצמו הצטרף לנסיעה – יחד עם בתו מ' אסתר שפיץ תחי'.

דומה למיבצעו עשה גם העסקן המפורסם ר' יחיאל בנדיקט ז"ל, ושניהם הצטרפו לשיירה שנסעה לירושלים, בליווי צבאי, בדרך לא דרך, שהיתה מכונה – "כביש בורמה".

אמנם היתה אז הפוגה, בכל זאת עדיין נפלו פגזים בודדים בעיר, והסכנה היתה רצינית, לכן, אחדים מבני משפחתו של ר' יוסף לא היו מרוצים מנסיעתו, אבל הוא טען, כי יש לעזור ולהציל גם בעת שאורבת סכנה.

בהגיעו, נסע למרכז היהדות החרדית בתקופה ההיא – לשכונת מאה שערים, ובעצמו חילק את המזון. אין לתאר את השמחה העצומה של הקהל בקבלת המצרכים החשובים, אשר לאחר מספר חדשים שהיו במצור, רעבו לפת לחם וצמאו לכוס מים. כל אחד נהנה עד אין לשער, במה שזכה. רק לאחר שחילק את כל המצרכים, הלך לבקר את בניו ובני משפחתם, אך רק לדקות ספורות, כי היות שזה היה ערב שבת קודש, הזדרז לשוב בהקדם. שמח וטוב לב חזר לביתו, על שזיכוהו מן השמים במצוה כה גדולה וחשובה, להביא טרף לרעבים ולהחיות לב נדכאים.

ואם למען מזון גשמי היה דואג, על אחת כמה וכמה שהיה דואג למען מזון רוחני; ומעשה שהיה, כי לאחר מלחמת תש"ח נסע ר' יוסף במונית לירושלים, ואגב שיחה עם הנהג סיפר הלה על הנסים שקרו בעת המלחמה. הביע ר' יוסף תקוותו, כי לאור זאת בודאי יתחיל כעת להניח תפלין. תגובת הנהג היתה, כי אמנם מוכן לכך, אלא שאין לו. הציע לו ר' יוסף, כי הוא מסכים לקנות לו זוג תפלין באם יניחם – ההוא ניאות לכך ור' יוסף קיים הבטחתו.

פרק יא בתעשיה

כאמור לעיל, בעת עליית ר' יוסף לא"י כבר שרר מצב מלחמה בעולם, לכן לא היה יכול להעביר ארצה את כל רכושו, אולם כחכם שעיניו בראשו ורואה את הנולד, דאג מראש, עוד לפני שהצרות ניתכו על ראשי בני ישראל, להעביר לא"י סחורה יקרה, שתהיה לו מקור להכנסה ולפרנסה – הוא שלח לכאן כימיקלים שונים וכן כמות גדולה של טקסטיל: בדים מסוגים שונים, שהזמין מצ'כיה, ובפרט מפות מסוג דמאסק.

זמן קצר לאחר עלייתו, פתח חנות לבדים ברחוב בצלאל, ומאחר שמכרם **בזול**, הספיק למכור את כל הסחורה במשך ארבעה שבועות, ומהפדיון הקים את בית החרושת ליהלומים. כמו כן, שנים לפני כן העביר סכום כסף מחוץ לארץ לא"י, אשר כעת שיפר מאד את מצבו.

א. מפעלי יהלומים

כל ההתחלות קשות – לא בנקל הצליח בהקמת המפעלים, כי ר' יוסף לא הסתפק רק בזה שיוכל להרוויח ולצבור נכסים לעצמו, אלא כמו בכל הליכותיו, שם לו למטרה לעזור גם לזולת, ובעיקר – להביא לידי האדרת כח התורה ולהרחיב שטח הקדושה, לכן עמד על כך שהפועלים במפעלו יהיו שומרי תורה ומצוות, שהרי בפני יהודים חרדים עמדה בעיה עצומה של חוסר אפשרות להרוויח כדי פרנסתם המינימלית, יען כי המפעלים היו תחת פיקוח הסתדרות הפועלים, וליהודי חרדי כמעט שלא ניתנה דריסת רגל שם. אף אם התמזל לו המזל והשיג עבודה כלשהיא במקום כזה, היה חשש לפועל החרדי העובד בסביבה חילונית, שיסחף עם הזרם של החילוניות. לפיכך, שם לו רי"א למטרה, לאפשר לשומרי תורה ומצוות, לעבוד בסביבה חרדית, ומפעליו אמנם היו עוגן הצלה מבחינה רוחנית וגשמית כאחת.

בפרט בהגיעם ארצה שרידי השואה בעירום ובחוסר כל, והיו זקוקים למקור מחיה כלשהו, ראה ר' יוסף לעצמו יעוד לתמוך בהם בצורה מכובדת, על ידי שימציא להם עבודה המפרנסת את בעליה.

ברם הוא נתקל בקשיים גדולים בעקרונו זה, עקב התנגדותה של הסתדרות הפועלים לתכניתו, כי הערימה מכשולים עצומים בפני הקמת מפעליו. אחד ממנהיגיהם, בעת שיחה בנדון זה, פשט ידו נוכח ר' יוסף והתבטא בלעג: "אדון פלדמן, כאשר כאן על כף ידי תגדלנה שערות, אזי תצליח להקים בית חרושת!" אולם רבות מחשבות בלב איש ועצת ד' היא תקום! – רי"א לא נלאה, הוא המשיך במאמציו, ובעזרת השי"ת הצליח להקים את מפעלי תעשיית היהלומים הגדולים ביותר בארץ.

ראשית דרכו היתה בנתניה, שם עשה שותפות עם קרוב משפחתו ר' אנטשיל דסקל ז"ל, אשר היה לו כבר מפעל כזה, והיה מומחה במקצוע. אך השותפות לא האריכה ימים, וכעבור זמן הקים ר' יוסף שם בעיר מפעל עצמאי, וכחלוף תקופת מה הקים מפעלים נוספים – בתל אביב ובירושלים.

ב. מפרנס לכל

גדולה עד מאד היתה שמחתו בראותו שמפעלו מתפתח בצעדים מהירים, ותכניותיו מתבצעות בעזרת השי"ת. צהלה היתה נסוכה על פניו בבואו לביתו בסוף השבוע ובישר לזוגתו, באמרו: "ב"ה אני נותן כבר פרנסה לכך וכך יהודים חרדים, שומרי שבת!" וכך בכל סוף שבוע בישר לה על גידול נוסף במספר הפועלים החרדים שעובדים במפעליו – היה בזה ממש קידוש השם ברבים.

גדולי תורה וגבירים אשר חיים ב"ה כיום בינינו, מצאו להם בשעתו מקור פרנסתם בבתי החרושת שלו. מאות אנשים נרשמו בתור, כדי שיתקבלו לעבודה במפעליו, אך רק יהודים חרדים יכלו לזכות לכך. מקום עבודה – מקור למחיה – בימים הללו היה יקר המציאות, והעובדה ^{העובדות התורה} ~~במפעל פלדמן~~ מתקבלים רק חרדים, היתה כצנינים בעיני מנהיגי ההסתדרות. אחד מעסקניה איים פעם על רי"א והזהירו, כי אם יתעלם מההסתדרות וימשיך לקבל לעבודה רק פועלים חרדים – צפויה סכנה לחייו.

רי"א לא נרתע מאזהרתו החצופה, וענהו בעוז ובבטחון: "אם השי"ת עזר לי שניצלתי מידי הגרמנים הרשעים ומהחורבן הנורא, וזכיתי לעלות לארצנו הקדושה, באם נגזר עלי שבגלל מעשי אלה אסולק מהעולם – לא איכפת לי; כל כמה שאוכל – אסייע ליהודים חרדים, גם להבא!"

השפעה גדולה בקבלת פועלים היתה לכ"ק האדמ"ר בעל ה"דמשק אליעזר" זי"ע. והרי לנו אחת העובדות מני רבות: כאשר הרה"ק יעץ פעם לבחור מבוגר, יתום שריד השואה, שיכנס ללמוד בישיבתו, התנצל הלה כי הוא נאלץ לדאוג לעצמו ללמוד מקצוע, שיוכל להתפרנס בעתיד, שהרי אין מי שידאג למענו. הבטיח לו הרה"ק, כי בבוא העת ימליץ בעדו אצל משפחת פלדמן, שיתקבל לעבוד במפעליהם, ועל סמך זה התיישב אותו בחור ללמוד בישיבה. כעבור זמן אמנם נתקבל הלה לעבוד שם – ובזה ניצל מהשפעת הרחוב ובנה ב"ה ביתו על אדני הקודש – מקרים כאלה היו לרוב.

לפנינו מכתביו של הרה"ק – ועוד כמה צדיקים – אל ר' יוסף ובנו ר' פישל, בנדון קבלת פועלים לעבודה:

כ"ה, יום כ"א לחודש אדר תש"ו

לכבוד ידידי הרבני הנגיד מו"ה ר' יוסף פלדמן נ"י
ולכנו האברך היקר מו"ה ר' אפרים פישל נ"י.

תערב נא חין מליצתי עבור האברך מו"ה ... והב' מ' ... , המיועדת לו, שבאותה ממוחנות האויבים, ונצלו ע"י נסים וחסדי השי"ת והגיעו הנה בחוסר כל, וצריכים לעשות נישואין כדי לשבת בית, ואין להם שום מבוא לפרנסה, והאברך הוא בר אוריין ולמד בישיבה והם ממשפחה הגונה מאנ"ש מטרניווא.

אני מבקש מן כה"ר שיקבל אותו לעבודה בביהח"ר ליהלומים שלו, כדי לעזור להם למצוא פרנסתם מיגיע כפיו. ולמצוה גדולה יחשב לכם להושיב יחידים ביהח, ומוציא אסירים בכושרות, יעזור וירחם עלינו ועל פליטתנו ועולם חסד יכנה. ובמחוני חזק שבוודאי יעשה כל אפשרות לטובת האומללים האלו, וכל המרחם על הבריות וכו'.

מנאי ירדו דוש"ט באה"ר

הק' אליעזר ביהח"צ מוהר"י זצללה"ה

☆☆☆

להלן מכתבו של הרה"ק ר' מרדכי מבולגריי זצ"ל בשם אחיו הרה"ק מבעלזא זצ"ל, ומעבר השני של המכתב באה המלצתו של כ"ק ה"דמשק אליעזר" זצ"ל:

ב"ה א' פקודי תש"ו, ת"א יצ"ו

שוכמ"ס לכבוד ידידנו הרה"ח הנעלה הנכבד, מופלג וחסיד ממשפחה אצילה,
אביר העסקנים וכו' כש"ת מוה"ר יוסף ג"י פעלדמאן.

אחדשה"ט באה"ר,

באתי בזה בשם כ"ק מרן אחי אדמו"ר שליט"א, לשחר פני
הוד מעלת כבודו נ"י, ולבקשו לטובת ה"ב החרף המופלג ירא
ושלם כמר ..... נ"י, פליט מאונגרן, מתנהג בדרך ישרה, ועתה
הזמין לו השי"ת זווגו, אבל בלי משען ומשענה. והורי הכלה הם
אנשים בלתי אמידים, אין בידם להחזיקו, רצונו לכנס למלאכת
יהלומים, ויש בזה מצות הכנסת כלה ומצות והחזקת בו, ובפרט
לנכה רוח פליט אומלל ואין לו שום מודע פה.

בקשת קדשו, שימחול בטובו לספחהו למלאכת יהלומים,
ואי"ה נחת ינחת ממנו, וזכות גם מצוה זו תגין על מע"כ נ"י,
שיהא עם כב"ב יחי' בבריאות, ויזכה להרבות פעלים להרמת קרן
כלל יהדות החרדית.

והנני ידידו דו"ש וטובתו ומברכו ברוכ נחת וכמ"ס

ידידו הנאמן מצפה לתשובה.

הק' מרדכי באאמו"ר מבעלז זצוקלה"ה אחרון רוקח מבעלזא

— הפוך לטוב —

ב"ה

אוצרות התורה
הנצחית

לידידי הנה"ח יו"ש מוה"ר יוסף ג"י

אחדשה"ט באה"ר, באתי כיהודא ועוד לקרא לבקש על
הנמע"ל, ודי מכתבו ותעודתו של הה"צ מבילגורי שליט"א להיות
לסעד ולעזר ולבוא לעזרתו בכל מילי דאפשרי.

מאתי ידידו דושה"ט

ה"ק אליעזר בהה"צ מוהר"י זצללה"ה

☆ ☆ ☆

להלן פנייתו של הרה"ק בעל "אמרי חיים" מויזניץ זצ"ל, בו מציע
וממליץ על אדם שהוא מכירו, שיתקבל כפועל במפעל היהלומים:

ידידי יקירי הר' פישל פלדמן נ"י.

אוהבך בכל לב

חוזרות חוזרות
חוזרות חוזרות

ב"ה ירושלים, יום ג' לחודש ניסן תש"ו לפ"ק.

לכבוד ידידי האברך היקר הנגיד הנכבד יו"ש מז"ה פישל פעלדמאן נ"י

אד"ש הנני בזה להמליץ עבור מוכ"ז הב' החשוב בנש"ק, כמר ... נ"י, שאם רק יש אפשרות לקבלו ולקרבו אל המלאכה בביח"ר שלכם, אזי כדאי הוא בזכות אבותיו הק' ה"ה הה"צ מ... והגה"ק מצאנו ורה"ק ר' אלימלך מליזענסק וצלה"ה זי"ע, כדי שלא יצטרך להיות בין חברים לא טובים וללמוד מעשיהם ח"ו, וזה יוכל לגרום לו שיוכל לילך בדרכי אבותיו הק' זי"ע.

והנני בזה ידידושה"ט מברכו בחג כשר ושמח

הק' יואל טייטלבוים

שלום לך אהובי כנפשי, האברך המו' בתוי"ש חו"י פישל שיחי'.

אשר על כן אבקשך לבא לעזרתו בכל אפשרות, וליתן מקום לעבוד, ובוודאי לא המכתב האחרון הוא ממני — ואפשר עוד היום. אבל כבר גיליתי מעמדי בענין הזה.

אליעזר בהה"צ מוהר"י זצלה"ה

 אתגרות והחלוצה
 אתגרות השונות

תל-אביב
ת.ד. 185)

[illegible]

ספר בן פורת יוסף עמוד 1 הודפס מתוך אוצרות התורה, עמוד 114

כ"ח שבט תש"ג

כבוד

ידידי הנגיד הנכבד מזה"ר יוסף פלדמן נ"י

הל אביב

שלום וברכה !

כאשר הבטיחני להתקשר עמי בעת סדור הפועלים בבית החרושת שלו.

אבקשו איפוא בבקשה דחופה לקבל בבית החרושת שלו את הפועלים:
לייבל רייכברט, לייבל ליכטנשטיין, עקיבא פישר, נחמיה זיידמן.

הנני בכל לשון של בקשה לקבלם לעבודה, ותקותי חזקה שכב' ימלא
מבוקשי.

בכבוד רב וכידידות נאמנה

יצחק מאיר לוין

— יצויין, כי כל המוצעים לעיל אכן נתקבלו לעבודה.

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

ג. ומטיב לכל

היו גם מקרים, כי חילוניים אשר חפצו להתקבל לעבודה במפעל,
התייצבו בפני ר' יוסף כשכיפה חבושה על ראשם וציציות תלויות חוץ
לכתנתם, והצהירו כי הם דתיים. היות שמראם החיצוני התאים לפי
התקנון, נתקבלו לעבודה. הללו, כאשר עבדו וחיו באוירה חרדית — מתוך
שלא לשמה באו לשמה, ובמשך הזמן קיבלו עליהם עול מלכות שמים, עול
התורה והמצוות, וגם את כל ביתם הנהיגו על אדני התורה.

מ' טובה בורנשטיין תחי' — בתו של ר' יוסף — הזדמנה פעם לבעל
מקצוע מסוים באמריקה, ואגב שיחתם נודע להווא בת מי היא. סיפר הלה
בהתפעלות, כי אמנם מחצבתו מבית חרדי, אבל לאחר שניצל מהשואה,
מחמת הצרות שניתכו עליו, פרק מעליו עול התורה והמצוות. והנה,
בהגיעו לארץ ישראל היה מחוסר עבודה. בשמעו על בית החרושת של
אביה, הלך לבקש עבודה, ובדלית ברירה חבש כיפה על ראשו ולבש טלית
קטן, שייראה דתי, ועל סמך זה נתקבל לעבודה. בהיותו באוירה חסידית,
התעוררו בו רגשי קודש וכבוד ביחס לדת, כפי מה שחזו עיניו בבית
אבותיו — לפני השואה — וחזר להיות שומר תורה ומצוות, אף השתתף
בשעורי התורה שנלמדו במפעל. במרוצת השנים עזב את הארץ והתיישב

באמריקה. כיום, בניו לומדים בכולל ותורתם אומנתם, והוא מחזיק בהם, כדי שיוכלו ללמוד תורה ללא דאגות.

ר"א דאג גם להמשך רוחני אחרי העבודה – כאשר סיימו הפועלים את עבודתם, בשעה חמש אחרי הצהרים, נשארו בבית החרושת לשעורי תורה ברבים. לרוב אמר את השעור גיסו הרה"ח ר' מרדכי פרגר ז"ל או אחד מבני ר"א.

גם בלילות שבת קודש היו מתאספים – במפעל התל אביבי – הפועלים שגרו באותו איזור, וכרגיל הצטרפו אליהם יהודים שהתגוררו בסביבה, וישבו במסיבת מרעים בצוותא חדא "באטא". במשך מספר שעות התענגו בעדן הנפשות, בזמירות ותשבחות לא־ל חי, בהתרוממות הנפש.

ההוי הרוחני ששרר במפעל, השרה אורה מיוחדת, מרוממת יותר, והשפיע לטובה על החלק הגשמי – העמל והיגיעה של ימות החול; גם חיי החולין התעלו והתקדשו.

ר' יוסף התייחס אל פועליו יחס הוגן ביותר – אם כי לא ויתר על עבודה מסורה. הוא השתדל לתת תנאים טובים לפועליו, וגם כשבמפעלים אחרים פרצו שביתות לשם שיפור תנאי העבודה, המשיכו הפועלים במפעלי פלדמן בעבודתם – הם קיבלו תנאים טובים, שלא יזדקקו לנקוט באמצעי השביתה. בארץ היה ידוע, כי פועלי בתי החרושת של פלדמן נהנים מתנאי עבודה משופרים ביותר.

הישג עצום נוסף היה לפועלים אלה, כי גם פועל שהתחיל ללמוד את המקצוע, קיבל משכורת כבר בעד היום הראשון של עבודתו, כלומר גם בזמן למדו את המקצוע, אשר כרגיל אורך מספר שבועות או חדשים – השתכר כדי מחייתו, מה שלא היה קיים בשום מפעל בארץ. דבר זה הקל על הפועל, ואיפשר לו להכנס בקלות לענף הזה ולהקלט בה. ובכלל, בקבלת פועל לעבודה לא הושם דגש האם מסוגל האיש לעבודה, אלא נלקח בחשבון כי הוא יהודי חרדי הזקוק לפרנסה מכובדת, ועל ידי כך יוכל לבנות את ביתו על אדני התורה והיראה. עד היום רבים הם מכירי התודה לבני משפחת פלדמן, על כי עמדו לימינם בשעת הדחק ההיא, והמציאו להם פרנסה בצעדיהם הראשונים בארץ ישראל.

היות שהיה ידוע כי פרנסת פועלי בית חרושת פלדמן מצויה בשפע, שיתפו אותם במעשי חסד, כפי שאנו למדים מהמכתב דלקמן:

כ"ג אייר תש"ח

כבוד חברינו ואוהדינו פועלי בית חרושת ליהלומים פלדמן ובניו.

כאן.

שלום וברכה,

הגני בזה לעורר אתכם על חובתכם להשתתף במפעל ההצלה והעזרה לגולה. מהדיעות המגיעות לכאן יוצא, שאפשר להושיט עזרה עוד להרכה יהודים, שרידי עמנו בכלל ושרידי היהדות החרדית בפרט. כל עזרה חשובה מאד. הודות למגבית ההצלה יכולנו להושיט עזרה עד עכשיו לאחינו החרדים בכל אתר ואתר, וכיחוד עתה שיש להצילם מרעב וכליון. אף אחד אל ישתמט חלילה ממלוי חובתו הקדושה לתשלום מגבית ההצלה, ויושיט עזרתו ברוח

תוצרת התורה
תוצרת השנות

בכל הכבוד,

יצחק מאיר לוין

את המפעלים ניהל ר' יוסף בעזרת בניו ובנותיו. את המפעל בנתניה ניהל תקופה מסוימת הרב זאב לאנדא ז"ל מתל אביב, שהיה גם מחותנו, כמו כן ר' משה נ"י. ר' פישל ז"ל היה ממונה על בית החרושת בתל אביב – רחוב מקוה ישראל 4. בירושלים היו ממונים: ר' מרדכי ז"ל על מחלקה אחת, ועל השניה להבל"ח ר' יעקב נ"י. ר' יודל נ"י היה מטפל במפעל שבתל אביב, והיה הרוח החיה בבית החרושת, אבל בעיקר היה עוסק בעניני היצוא, עקב זה הירבה בנסיעות לחוץ לארץ.

שמונה סוגי צבעים של יהלומים עיבדו וליטשו במפעלים אלה.

ר' יוסף הצליח בס"ד לפתח את ענף היהלומים בארץ ולבססו. גם ראשי התעשיה הכירו לו טובה בעד פעלו הכביר, ובתור תודה בחרו בו כנשיא התאחדות היהלומנים בארץ. פעמיים נבחר לכהן בתפקיד זה. שמו מוזכר לשבח בתור ראש מקימי תעשיית היהלומים בארץ.

על ההערכה ביחס לר"א ניתן ללמוד גם מהעובדה דלהלן: לארץ ישראל הובא פעם, לצורך ליטוש, יהלום ענק של שבעים קרט, בעל שווי עצום, עד כי חברות הביטוח סרבו לאבטחו מרוב ערכו. מכל המפעלים בארץ נבחר דווקא ר' יוסף שהוא יקבלו לעיבוד, בהיותו איש אמין מאד ובעל סיכוי להכנינו בתכלית הגימור וההידור.

היהלום נמסר לעיבוד לאחד הפועלים המומחים, הוא הדביקו על האבניים והניחו ליד ה"פרימוס" (פתיליית בישול) שיתייבש, ובינתיים הלך לעבוד עבודה אחרת.

בשובו כעבור שעה – לא מצא את היהלום במקומו. אחוז אימה ופחד נכנס למשרד, והודיע על כך לר' יוסף. המשטרה הזמנה לחקור בדבר, אך לא נמצא פתרון להעלמות היהלום.

היה מי שדאג והודיע על כך לכ"ק האדמו"ר בעל ה"דמשק אליעזר" זי"ע, אשר התגורר בעיר, וביקש ברכתו למצוא את היהלום.

הפועלים חיפשו במרץ רב את היהלום בכל שטח המפעל, והנה, ר' הרשל פרגר נ"י – אחי כלתו של ר' יוסף – מצא את היהלום. כמובן ששמחה פרצה בכל המפעל.

לפנות ערב, כשר' הרשל הנ"ל הלך לתפלת מנחה אצל כ"ק בעל ה"דמשק אליעזר", אמר לו הרה"ק בצחות – מתוך רצונו לטשטש את תוצאות ברכתו...: "לפי מזלו הרב של ר' יוסף, ידעתי שיימצא היהלום" – וסיפר מעשה שארע, כי יהודי הציע פעם לברון רוטשילד הראשון לקנות כרטיס להגדלת מפעל הפיס, אשר יכול לזכות בו באותו יום סכום כסף גדול. ולאחר הפצרות רבות, ניאות הברון לבקשתו וקנהו. למחרת היום הבחין רוטשילד דרך חלון ביתו, כי המוכר ההוא – אשר פניו צוהלות – רוצה להכנס לארמונו, אבל השומר אינו מניחו. מיד הודיע הגביר, שירשהו להכנס.

בהכנסו, אמר לו הברון: "לפי מראה פניך אני מבין שבאת לבשרני כי זכיתי בגורל – אם כן, את הקרן רצוני שתכניס לבנק על שמי, ובתור מתנה, אני נותן לך את הרווח של הזכיה, למשך כל ימי חיך – האם הנך מרוצה מזה?"

"האמת, שאינני מרוצה – הצהיר היהודי – עדיף שיתן לי אדוני עשרת אלפים 'קרונה' מיד, במענק חד פעמי".

תמה עליו רוטשילד ושאלו: "הלא תרוויח יותר אם תקבל את הרווח במשך כל ימי חיך?"

אמר לו היהודי: "אדוני, אני יודע את מזלך הרב, כי אני עלול למות כעבור זמן קצר, כדי שלא אוכל להנות תקופה ארוכה מהרווח וכל הכסף יוותר למענק, אי לכן אני מעדיף שאקבל מענק מדי, ואף אם זה סכום

יותר קטן" (ובזה רצה הרה"ק לרמז, כי מזלו של ר' יוסף הוא שגרם למציאת האבדה ולא ברכתו).

פרט צדדי יצויין; ישראל קדושים, בפרט בימים קדושים שאימת הדין רוחפת על הכלל — כי במשך השנה היו "נעלמים" מפעם לפעם יהלומים בודדים, ולפרקים גם חבילות שלמות (כי הרי היו גם כמה פועלים שלא היו תוכם כברים, ולעתים נכשלו ב"לקיחה"), והנה בחדשי אלול-תשרי, כאשר לב כל אחד נפתח ומתמלא בחרדת קודש מפחד הבורא, היו מוצאים מנהלי בית החרושת חלק גדול מהיהלומים שנעלמו במשך השנה, וכנראה שה"מעלימים" היתה להם נקיפת מצפון ורצו לחזור בתשובה, לפיכך בימים הנוראים האלה החזירום לבעליהם.

שנים אחדות חלפו שהמפעל היה בשגשוג, אך לא לעולם חוסן — בחלוף מספר שנים פרץ משבר בענף היהלומים, עברו הימים הטובים ואט אט נאלץ ר' יוסף לסגור את מפעליו. המפעל בנתניה נסגר בשנת תשי"ז, המפעל בתל אביב — בשנת תשכ"ח, והמפעל בירושלים — בשנת תש"ל.

אגב, בשנת תש"ט פתח ר' יוסף גם כריכיה, אשר העסיקה מספר יהודים חרדים.

פרק יב בית למופת

א. המסגרת החינוכית

אם כי ר' יוסף וזוגתו היו עסוקים מאד בניהול עסקיהם המסועפים, בכל זאת השקיעו עמל רב ומחשבה עצומה – מלבד סכומי כסף לרוב – בחינוך ילדיהם, מקטנותם ועד לבגרותם. רי"א ראה חשיבות לאין ערך בלימוד בניו, בבחינת "ותלמוד תורה כנגד כולם". שאיפת חייו היתה – להקים דורות נאמנים לד' ולתורתו, תלמידי חכמים, בעלי מידות טובות. מטרת חיים זו משתקפת גם בצוואתו, שכתב לזרעו אחריו.

בעת שהתגורר בסטמר, בניו למדו בתלמוד תורה העירוני, אבל בראותו כי אחדים מהם מסוגלים לקלוט יותר ממה שלומדים שם, שכר עבורם מלמדים פרטיים, בשאיפתו שיגדלו תלמידי חכמים בעלי תריסין. הוא שכר להם חדר בקרבת ביתו, שילמדו שם ללא הפרעות.

ר' יוסף היה איש נוח ולא תקיף בהליכותיו, לא היתה דרכו להעניש את ילדיו בקטנותם, לא כן בעניני חינוך, במקרים כאלה היה מעניש בעת הצורך, בפרט כשראה שמבטלים את הזמן לריק.

כאשר גדלו הבנים, קיים בהם את מאמר המשנה: "הוי גולה למקום תורה" (אבות ד, יד), ושלחם ללמוד בישיבות בעלי רמה גבוהה, בכסיפתו שיגדלו לתלמידי חכמים, אוהבי תורה. ויש לציין, כי אכן עמדו במשימה ובצפיה, ובס"ד גדלו לבני תורה במלוא מובן המלה – בתקוה ששרשרת הזהב תמשך בעזרת השי"ת גם בדורות הבאים, בדרך המפוארת של האבות.

לדרכו בלימוד יצויין, כי בהיותו איש פיקח ונבון, שאף להרגיל גם את בניו לדרכי חשיבה, לפיכך, מפעם לפעם היה מעמיד בפניהם שאלות מסובכות, ברצותו שיחדדו מוחם ושכלם, על מנת למצוא את הפתרון הנכון והתשובה הנאותה.

אף לחינוך הבנות שם דגש – וכמוזכר (פרק ד סעיף ב), בראותו כי

חינוך הבנות שבעיר סטמר אינו לפי שביעות רצונו, רצה להקים בית ספר "בית יעקב", אולם התכנית לא יצאה לפועל, כפי שהוזכר לעיל.

בעלותו ארצה, בנותיו של ר"א היו בגילים שונים (משש עשרה עד שבע). בהשגחה רבה היה שם לב שלא יושפעו ח"ו מהשפעות הרחוב (כמובא בפרק ו סעיף ד, למחרת הגיעם ארצה, ליווה ר' יוסף את בנותיו בטילון, אך כמובן שזה לא היה פתרון לקביעות). עבור הגדולות החזיק מורות פרטיות כדי ללמדן, ואלו הקטנות למדו בבית הספר בית יעקב, שבהנהלת הרב מאיר שצ'רנסקי ז"ל. יש להדגיש, כי ר"א היה מכיר טובה לרב המנהל, על ההצלחה הגדולה בחינוך בנותיו בבית ספר זה, ובטובו הגדול תמך בשפע רב במוסד זה.

ר"א לא ראה סיום תפקידו החינוכית לאחר בגרות ילדיו – אלא גם אחרי שהם בנו בית משפחתם המשיך בדרכו זו, ובעת מצוא הדריכם לתפארת מידותיהם. בהבחינו פעם, כי בעת הקפת אחד המתפללים בבית המדרש עם קופסת הצדקה, אחד מבניו לא נתן צדקה, העיר לו אחרי התפלה – היתכן שנהג כך!

דוגמה אופיינית היא גם העובדה דלקמן: אחת מבנותיו קשתה פעם בלדתה. בעת ההיא ביקרה אצלו בת אחרת שבאה מהתפוצות, והיא חפצה לנסוע מביתו – בתל אביב – לעלות ירושלימה. תמה עליה ר' יוסף ושאל: "היתכן? אחותך שוכבת במצב קשה, ולך יש סבלנות לנסוע...!" – הוא הבין, כי בעת כזאת יש צורך לשבת ולומר תהלים.

בשנים שלפני קום המדינה מעטים היו היהודים החרדים שהתגוררו בתל אביב, ונשים חרדיות חבושות פאה נראו שם רק לעתים רחוקות. ר"א, אשר כדרכו בכל הליכותיו שאף ולחם להאדרת התורה ולהפצת דרכה, השתדל שלכלותיו (הן התחתנו תחילה) ולבנותיו תהיינה שש-שבע פאות בבית, ובצאתן לחוצות העיר תהיינה תמיד חבושות פאה, כדי להראות בזה, שאשה יכולה להופיע מכוסת ראש על פי ההלכה (הפיאות שבימים ההם בלטו יותר במראיהן כי הן פיאות נכריות ואינן השער העצמי).

כמובא לעיל, התקיימו בביתו שעורי תורה בשעות הערב, ור' יוסף הקפיד שכל בניו וחתניו ישתתפו בה, כששתי מטרות עומדות לפניו: האחת, עצם החובה ללמוד, ומטרה נוספת היתה לפניו, בבחינת "רואה

את הנולד" – שילדיהם יראו וילמדו לקח, כי בבגרותם הם, אף כשיהיו טרודים כל היום בעניני מסחר, יקדישו זמן ללימוד.

דרך אגב, כל יום אחרי הלימוד התקיימה במשפחה התייעצות בדבר תכנית העסקים שלמחרת היום, ובעת כזו היו גם משוחחים תמיד בדברי תורה וסיפורי צדיקים.

דגש רב אמנם הושם בבית ללימוד, אולם משקל רב ניתן גם לעניני החינוך, ובעיון רב למדו את הפרקים במסכת ובהלכות "דרך ארץ" – היינו, להתהלך ולהתנהג בדרך ארץ, בנימוסים ובמידות טובות, וחפץ ד' בידם הצליח.

אם קרה מפעם לפעם שהיה צורך להטיף דברי מוסר למאן דהו מהמשפחה, עשה זאת ר"א בעדינות וברכות, ואת הוכחתו עטף בלבוש מלטף, שההוא לא ייפגע חלילה.

משבגרו בניו, התבטא פעם ר"א, כי נמנע מלדרוש מהם דבר שאינו בטוח שיוכלו לקיימו, מחשש שלא יעברו על מצות כיבוד אב ואם.

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

ב. כיבוד הורים

ר' יוסף היה בן הזקונים אצל הוריו, והיה האחרון שעזב את בית אמו. כבוד מיוחד נהג בהוריו, ושכרו היה מידה כנגד מידה, כי גם ילדיו כיבדוהו מאד.

רבות הם הושפעו בזה גם מאמם, בראותם את יחס הכבוד שהיא מחלקת לבעלה. מעולם לא שמעו הילדים שהוריהם יקראו זה לזו וזו לזה בשמותיהם הפרטיים. יחסי הכבוד ההדדיים שביניהם, הקרינו זוהר של כבוד גם על ילדיהם. היה יסוד מונח אצלם, כי על דברי ההורים אין עוררין – מעולם לא פעלו הפוך מדבריהם.

שגור היה בפי ר' יוסף לשנן את מאמר חז"ל: "מאן דסייר נכסיה – משכח אסתירא" (חולין קה ע"א – מי שמסייר נכסיו – מוצא סלע, ומפרש רשיז"ל, כי מתקן מה שנחוש), ובסברו כי נכסיו היקרים ביותר של האדם הם ילדיו, היה מבקרים לעתים בביתם. היתה לו קביעות לסעוד את סעודת המלוה מלכה בכל פעם אצל ילד אחר; לסעודה הוזמנו גם המחותרים. ההורים מצד השני.

הנכדים, בראותם את הכבוד שנוהגים הוריהם כלפי ההורים, גם הם הלכו בעקבותיהם, וחלקו כבוד רב לסבא ולסבתא.

ברם גם ר' יוסף נהג ביחס של כבוד כלפי נכדיו – ולדוגמה: לעולם לא הרשה להם שינקו מגבעתו או יצחצחו נעליו וכדומה.

מספר נכדים שגרו באיזור מגוריו, בכל בוקר בלכתם לתלמוד תורה, תחילה נכנסו לבית המדרש ששם התפלל, לברכו ב"בוקר טוב", והוא גמלם במטבע.

גם בהזדמנויות אחרות היה מחלק מתנות יפות לנכדיו – כגון לפני חג, ^{תחנות התורה} דמי חנוכה וכדומה, ובכליון עינים הם ציפו למתנה מהסבא – ובכלל, בכל הזדמנות אפשרית ביטא את חיבתו הגדולה אליהם. עם כי הוא היה איש בעל הומור, גדול היה הדרך ארץ ויחס הכבוד כלפיו.

בהיותו אוהב דעת, כאשר התקיימה תערוכה עולמית של מכשירים משוכללים וכדומה, הלך לראות את החידושים. לעת כזאת לקח אתו נכדיו, להראות להם פלאי הבריאה.

במרוצת השנים היה ר"א מרבה בנסיעות לרגל עסקיו, ובשובו היה מביא דורונות לילדיו ונכדיו.

הוא נחשב בתור "איש משפחת", ואת יחסו האדיב ביטא לא רק כלפי ילדיו ונכדיו, אלא ביחס לכל בן משפחה, את כולם הוא זכר כמו את ילדיו – לעיל כבר בא לידי ביטוי גודל תמיכתו בהם בכל עת שהיה נחוץ, מאידך, כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, גם הוא היה מכובד ונערץ באופן מיוחד בעיני כולם, כשכל אחד מחפש קרבתו וחדוות רוחו.

ג. שידוכים

מאמצים רבים השקיעו ההורים בחינוך ילדיהם עד שהתבגרו, ובבוא הזמן, כאשר עמדו בפני שידוכים, או אז השקיעו הרבה מחשבה והשתדלות למצוא להם שידוכים מצויינים, שבן־בת זוגם יתאמו לחינוך הטוב שבו התחנכו.

שלושת הבנים הראשונים התחתנו עוד בחוץ לארץ, עם בנות ממשפחות מיוחסות. בעיה יותר קשה היתה כשהבנות עמדו לבנות ביתן – כאן בארץ ישראל – כי היה זה בתקופת מלחמת העולם השנייה. אם חז"ל אמרו (סנהדרין כב ע"א) כי קשה זווגו של אדם כקריעת ים סוף, הרי

שבתקופה ההיא המצב היה הרבה יותר חמור מהרגיל, וקשה היה למצוא חתן מתאים שיענה לכל הדרישות, בכל המובנים. בעיקר חיפשו תלמיד חכם, ירא שמים ובעל מידות, ואם יהיה בעל פרנסה – מה טוב, אך לא זה היה העיקר ולא על זה שמו את הדגש. הרבה מחשבה ושיקולי דעת הגו ההורים בנושא זה.

בהיות ר"א איש אמיד ונגיד, תלמיד חכם ועתיר יוחסין, רבים היו הקופצים, אישים גדולים ומפורסמים, בעלי אמצעים היו מצפים להשתדך עם משפחה מפוארת זו, אולם הפרסומת והכסף של הללו לא קסם לו, אלא חיפש תלמידי חכמים ויחד עם זה יראי ד'; רצוי ממשפחה מיוחסת, אך לאו דווקא רבנים – עיקר הכוונה היתה, להבטיח שילכו בדרך האבות, ללא פשרות.

בהזדמנות מסוימת, כשהציעו לו בחור תלמיד חכם עצום, לאחר שר"א שוחח אותו זמן מה, הפטיר: "בחור זה אמנם תלמיד חכם הוא, אבל מינות נזרקה מפיו, על כן אינו ראוי לבתי!" במרוצת הזמן התברר, כי צדקו דבריו ועיניו חזו נכונה...

לרגל נשואי צאצאיו, נתברך ר"א ברכות מזל טוב למכביר מאת צדיקי הדור, להלן אחדים מהמכתבים האלה:

חיים מאיר הגר

בהרחיצ בוחדיי וצללהי מיוני
שכון אהבת ישראל ואיר החיים

בית בנימין שכון ויוני יום ג' ט"ז תמוז תר"ל

לכבוד ידידי הגביר החסיד נכבד והפורה מו"ה יוסף נ"י

ולבנו ידידי קרובי מו"ה זלמן נ"י

ולנכדו אהובי לבבי החתן חשים בשגלות ומדות בחור כהלכה כמר חיים מו"ה נ"י

שקרב לבבי הננו לברכם לרגלי הנישואין בברכת מו"ה ויהא רעוא

מן שמיא. החופה תהי' וי"ה בטו"ש ויהי' קיר של קיימא ובנין צדי עד

ברב תענוג ונחת דקדוקה ויזכו להנשיך דורות ישרים בדרך החורה

והחסידות, וחזכו לרעות משנו ושכל יו"ה רב עונג ונחת, ויזי"ה יללו כל

משאלות לבבכם לטובה.

בברכת זמחה פורים וחג ט"ז תמוז, כאורה נפיש ונפש הרוק על רוב

ילוחכם ורוח הצלחתכם, הנצפה לירועת ד'

חיים מאיר הגר
ויהי' קיר של קיימא ובנין צדי עד
ברב תענוג ונחת דקדוקה ויזכו להנשיך דורות ישרים בדרך החורה
והחסידות, וחזכו לרעות משנו ושכל יו"ה רב עונג ונחת, ויזי"ה יללו כל
משאלות לבבכם לטובה.

ב"ה, יום ד' חודש תמוז תשי"ד

שלום וכט"ס לכבוד ידידי הנגיד הנביר המפורסם לשם ולתהלה הח' המו' וכו'
כש"ת מוה"ר יוסף ארי' פלדמן נ"י.

אחדשה"ט באה"ר!

מכתבו עם בשורת מז"ט מכלילת בתו שתי' לנכון קבלתי,
והנני לברכו מעמקא דלכאי, יהא רעווא מן שמיא, שיהי' לגדא
ולמזלא טבא, חוונגם יעלה יפה, ויזכה לראות מהם ומכל יו"ח דור
ישרים מבורך, זרע בירך יראי ד', ויזכה לבשר בשורות טובות
כה"י.

ידידו דושה"ט כה", המצפה לישועת ד' בקרב

ברוך כהה"צ מוהר"י וצללה"ה

☆☆☆

ב"ה

שלומים מרובים לכבוד ידיד נפשנו, הנביר הנכבד ומפואר,
חו"נ מו"מ וכו' כמזה"ר יוסף פלדמאנן נרו יאיר.

אחדשה"ט, הזמנתו לנשואי בתו תחי' הגיעני, והנני בזה לברך
את כ"ה בברכת מזל טוב. יה"ר מלפני אבינו שבשמים, שהחתונה

י"ב

לאומים מלכותי' אצל יצחק ופאטל הגדול הנכבד
אצל אבא חור אבא וכו' כמזה"ר יוסף פלדמאנן נרו יאיר

אחתה' פצמיתא אצל אבא חור הגדול והנני יצחק
אצל אבא חור - זכרתי אצל אבא חור הגדול והנני יצחק
להחיותה יהא שלום ושלום ושלום ושלום ושלום ושלום
כה' אבא חור אצל אבא חור הגדול והנני יצחק
והנני יצחק אצל אבא חור הגדול והנני יצחק
כמזה"ר יוסף פלדמאנן נרו יאיר

אחתה' אבא חור הגדול והנני יצחק

י"ב
זכרתי אצל אבא חור הגדול והנני יצחק

תהא בשטומ"צ, ויהא קשר של קיימא ובנין עדי עד, ויזכה כ"ה לראות אצל כל יו"ח רב נחת ותענוג דקדושה, דורות ישרים יבורך, ויבנו את ביתם בית נאמן לד' ולתורתו.

כאות נפשו ונפש ידידו דושה"ט לנצה,

ומצפה לישועה ורחמים בקרב אכ"ר

הק' משה יהושע בהה"צ שלימ"א

בס"ד זכו ר' יוסף וזוגתו לראות את בניהם ובנותיהם בהקימם בתי אב לשם ולתפארת, וגם זכו לשמוח בשמחת הכלולות של נכדיהם, ברוב נחת דקדושה. מרת מינקה ע"ה האריכה ימים, ואף בני רבעים (נכדי הנכדים) זכתה להחזיק על ברכיה — כולם זרע ברוכי ד', ההולכים בדרך האבות בלעה"ר.

מימין — רח"א שפיץ, ר' הרשל רייכמן, ר' יוסף, ר"ש רייכמן ובנו החתן ר' משה יוסף (באירוסיו עם בת ר"מ ב"ר יוסף), הג"ר דוד יונגרייז

פרק יג

בערוב הימים

במלאות לר' יוסף אריה שבעים וחמש שנה, החליט לעזוב את עסקי המסחר לחלוטין. ברם בעת ההיא חלה בטרומבوزה בריאותיו – אחד מעורקי הריאות נסתם, וגרם לו סבל רב במשך מספר שנים. בפרט הורע מצבו בשנתו האחרונה – רוב הזמן נאלץ להיות רתוק למטה.

אך פי כמה גדל סבלו, על כי הוא נאלץ להשתמש לפרקים בעזרת הזולת. מפעם לפעם כאשר מי מהמשפחה הגיש לו את האוכל, היה שואל האם הלה כבר אכל – עד אז מאן לאכול את אשר הובא לפניו.

אגב – בשבועות האחרונים לחייו, ניצבו בני המשפחה ליד מטתו לשמירה מתמדת: הגברים בלילה והנשים ביום, והוא היה מזרז אותן כל פעם לשוב בהקדם לביתן, על מנת לטפל במשפחתן, כדי שלא ייגרם חלילה סבל בביתן, בגללו. באותם הימים נקבעה תורנות של נוכחות ליד מיטת החולה, ובין השאר בא לשם מטרה זו נכדו ר' חיים משה פלדמן נ"י, מלונדון. הרופא המטפל התבטא באזניו, כי מצבו של ר"א קשה, עד כי הלב שלו הוא רק כמו נייר...

זמירות התורה
זמירות השנה

ברם גם בתקופה הקשה ההיא לא נאנת, אף כי היו לו כאבים עזים, וזאת – כדי לא לצער את הקרובים אליו, אלא היה מבקש שיתפללו למענו.

בעת שחרור הכותל המערבי, היה כבר רתוק למטתו ונמנע ממנו מללכת לבדו, לפיכך ביקש שיקחוהו לשם, אבל עקב מצבו הקשה, הדבר נדחה מפעם לפעם – הוא הצטער מאד על כך.

גם בימים הקשים ההם, היה מתעניין בנעשה במשפחה. פעם לאחר התקפת כאבים, כאשר הוטב קצת מצבו ובא אליו בנו ר' מרדכי ז"ל לבקרו, מיד בהכנסו התעניין אביו בעסקי פרנסתו.

בחול המועד סוכות שנת תשכ"ח, כחצי שנה לפני פטירתו, בבקרו נכדו הרב ר' מרדכי פלדמן נ"י, תוך כדי שיחה התבטא ר"א, כי הוא חושב שיכול לומר על עצמו, שמטתו שלימה ב"ה ואין פסול בזרעו.

בתקופה האחרונה שלפני פטירתו, בא לבקרו כ"ק האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זי"ע.

כ"ק האדמו"ר מסדיגורא שליט"א – חתן ר' יוסף – התגורר בעת ההיא באמריקה, ובני משפחתו הפצירו בו במשך זמן רב, שיבוא לארץ ישראל לבקר את חותנו החולה, אך הוא דחה כל פעם בקשתם באמתלאות שונות, עד כי בתחילת חודש אדר תשכ"ח נעתר לבקשתם ובא לא"י. כאשר ראהו, סח לו ר' יוסף: "כעת באת צוליב מיר (לכבודי), אם כן השאר כאן גם לפורים!" – ואכן נשאר, והיות שהמצב החמיר מאד, נשאר עוד שבוע, וכתוצאה מזה היה כאן בעת פטירת חותנו.

בימיו האחרונים חש ר' יוסף מועקה כבדה על לבו – על הפסד מצוה; כי הוא היה מקפיד תמיד על קידוש לבנה, אך בחודש האחרון לא איסתיע לו לקיים את המצוה, בהיותו רתוק למטה, ובינתיים חלף המועד. כאשר שאל אחר כך את חתנו להב"ח כ"ק האדמו"ר מסדיגורא שליט"א אם מותר לו עוד לקדש את הלבנה, נענה בשלילה, שהרי תם המועד – ור' יוסף הצטער מאד על שהפסיד את המצוה הזו, כי סימן היה לו בזה, שאם הוא זוכה לקיים את המצוה – בטוח הוא שיאריך ימים באותו חודש.

מצבו התדרדר מיום ליום, ובערב שבת קודש פר' ויקהל-פקודי, כ"ב באדר שנת תשכ"ח, תמו כחותיו, והחזיר נשמתו ליוצרו ובוראו, בגיל ע"ט – למגינת לב משפחתו, ידידיו וכל מכריו.

בהלוייתו השתתפו גדולי תורה והמוני ישראל, שבאו לחלוק לו הכבוד הראוי, ולהביע בזה רחשי לבם והוקרתם כלפי האי גברא רבה, שהיה אהוב ונערץ על ידי כולם, הוא נטמן בבית החיים "שומרי שבת", שבבני ברק.

לפי רוב הקהל שבא לנחם את המשפחה, ניתן היה להווכח על ההוקרה והערצה להאי גברא יקרא – כמוזכר (פרק ח סעיף י), גם כ"ק אדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זי"ע בא לנחם את המשפחה.

יצויין, כי לפני כל ביקור של ר' יוסף ורעיתו בחוץ לארץ אצל בני משפחתם, היו נותנים תקיעת כף ביניהם, כי אם יקרה ח"ו אסון בדרך ואחד מהם ישבוק חיים לכל חי, יעשה השני כל המאמצים להחזירו ארצה, להטמן באדמת הקודש. ברם זכה ר' יוסף, שלא הצטרך להטלטל מחוץ

לארץ, ונשמתו עלתה לגנזי מרומים בארה"ק (בזוה"ק פרשת אחרי דף עב ע"ב מובא גודל החשיבות של הדבר).

זכה ר"א גם בזה, שהניח אחריו ברכה, דור ישרים מבורך, הממשיכים בס"ד את שרשרת הזהב של עטרת אבותיהם, לתפארת בית ישראל.

ר' יוסף ומחותניו — לימינו ר' געציל ברגר ולשמאלו ר' שלמה באומגרסן — בנשואי בנו ר' יעקב נ"י

פרק יד אשת חיל

א. בית לתפארת

אחדים ממעשיה הכבירים של מרת מינקה ע"ה, אשת נעוריו של ר' יוסף ז"ל, אמנם כבר באו לידי ביטוי בפרקים הקודמים, כשהם שזורים בקורות חיי בעלה, אולם היו אלה רק פרטים מזעריים שהושחלו כדרך אגב, ועתה נרחיב את יריעת פעולותיה הגדולות, אשר ראויות הן לתשומת לב רבה ולשמש כדוגמה ולימוד לקח, במיוחד לצאצאיה, ברם גם לכל אדם החפץ לפלס לו דרך לחיים נעלים של מידות ומעשים טובים.

— וזאת למודעי, כי מתוך הכרח נאלצים אנו לחזור על אי אלה פרטים שכבר הזכרו בסיפור תולדותיו של ר"א, למען רצף הסיפורי.

מרת מינקה ע"ה נחונה בתכונות סגוליות, שאליהן נוספו מידותיה התרומיות; היא היתה אצילת רוח, וכהגדרת החכם מכל החכמים: "אשה יראת ד' — היא תתהלל", כל הליכותיה נשקלו בתבונה ונמדדו על פי אמת המידה של יראת האֱלֹקִים שקיננה בלבה — ובזה בפרט ראויה היא להללה. אולם רבות מספור היו מידותיה הנעלות, ובפרט מידת החסד והנדיבות היתה כנר לרגלה, היא לא חיתה למען עצמה; תענוגה האמיתי בחיים היה — כאשר יכלה לעזור לנכה רוח ולסייע לנדכאי לב, ובכלל, לכל אדם הזקוק לסעד כלשהו.

תמונות ותורות
אמנותיות הצוות

הגם שהיא היתה רכת הלב ובעלת חסד, אך בעיניי יהדות — תורה ומצוות, לא ידעה פשרות; בדברים אלה היתה תקיפה בדעתה ואיתנה בערכיה, בלי לוותר על עקרונות המקודשים שהביאה איתה מבית הוריה הצדיקים. שפע הכסף לא השפיע חלילה על ביתה ולא הזיז אותה מה"שלחן ערוך". היא ידעה איך להלחם נגד השפעת הרחוב המודרני, בלי להיות ח"ו מהפוסחים על שני סעיפים — תורה עם מודרניזם. ואכן הצליחה בס"ד להנהיג את ביתה על אדני הקודש, על אף תהפוכות החיים שעברו על בני ביתה, בעקבות מלחמת העולם. היא חינכה את ילדיה לתורה וליראה, בהשרישה בהם את מידותיה הנישאות, הצנועות והחסודות, וכך בנתה את ביתה לשם ולתפארת אבותיה הקד'.

ב. בית הורים

ראשית עריסתה בבית הוריה – אביה הג"ר יעקב פרגר זצ"ל, בעל שו"ת "שאלת יעקב" ו"תורת יעקב" זצ"ל, אבד"ק אדא, ואמה הרבנית הצדקת מרת בריינדל ע"ה בת הגאון רבי משה שיק זי"ע, בעל שו"ת "מהר"ם שיק". שם, בבית הוריה, צאצאי גזעי תרשישים ונטעי שעשועים, ספגה הנערה מינקה בנעוריה, אוצרות של אהבת תורה ויראת שמים, מידות נשגבות וסגוליות, אשר הדריכוה בנתיב העולה בית אל, במשך כל שנות חייה.

כאשר נולדה, רשם אביה בפנקסו בלשון זו: "ביום כ"ז אייר שנת בונ"ה ירושל"ם – תט"ר, נולדה לי למזל טוב בתי אשר קראתי שמה בישראל מינקה תחי', לאורך ימים טובים ונעימים, ואזכה לגדלה לכל טוב ולהשיאה בעזה"י לתלמיד חכם גדול ומושלם בכל מעלות ומידות. השי"ת ישמחנו תמיד, ונזכה לראות בשמחות כל בנינו ובנותינו, כולם יחיו ותחינה לאורך ימים טובים, ונזכה לראות גם כן בשמחת כל זרעם וזרע זרעם, השי"ת ימלא כל משאלות לבנו לטובה ולברכה עד העולם".

צאצאיה מציינים, כי מכל אחד עשר ילדיו, אביה רשם בפנקסו – לאחר לדתה – רק אצלה את ענין "ירושלים" (בתאריך הלידה), וכנראה שרמז בזה, שהיא תזכה לעלות לא"י ולהתגורר בירושלים (כמוזכר, התגוררה שם תקופת מה), היא וצאצאיה.

היא נקראה בשם זה, על שם אחות אביה בעל ה"שאלת יעקב" – מ' מינקה היימפלד – שנפטרה בצעירותה זמן קצר לפני כן, והפלא, שאביה לא הוסיף לה שם, כנהוג לעשות כאשר נותנים שם אחרי מי שנפטר בגיל צעיר.

היא היתה הצעירה ביותר אצל הוריה – אחרי ששה בנים וארבע בנות. לאחר נשואי אחיה (פרט לאחד) ואחיותיה, נשאר עול ניהול משק הבית על שכמה. בהיות אביה בעל אישיות רבנית מפורסמת, רבים השכימו לפתחו, ועל בתו הצעירה הזו הוטלה משימה לא קלה.

בפרט הכביד העול עליה, לאחר שבשנת תרס"ח חלו אביה ואמה כמעט בעת ובעונה אחת. אמה חלתה קשות, עד כי היתה רתוקה למטה במשך תקופה ארוכה. מינקה האצילה היתה מטפלת בה יומם ולילה. על מנת שתוכל לטפל בה כראוי בלילות, היא נשארה לישון בחדר אמה בקרבתה,

כדי לסייע לה בעת הצורך, אבל האם, בידעה על העמל הרב שמתייגעת בתה במשך כל היום, היתה מרחמת עליה ונמנעה מלהעירה בלילה, אלא היתה מתאמצת לרדת מהמטה בכחות עצמה, על כן מצאה בתה עצה, ונשכבה לישון על מזרן שהניחה על הרצפה ליד מיטת האם, כך שאם תקום, היא תאלץ לדרוך עליה ותעיר אותה.

אך כאשר נכחה לדעת שגם עצה זו לא הועילה, היא נקשרה היטב אל אמה, כדי שברגע שתתעורר האם בלילה, תתעורר גם היא – כך יכלה לקום מיד לשרתה.

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

לעת זקנתה של מרת מינקה, כשהתעניינו ושאלוה בני משפחתה במה זכתה לאריכות ימים, תלתה זאת בקיום מצות כיבוד אם במסירות נפש רבה.

בפעם אחרת, כשנשאלה במה זכתה לילדים טובים, בלי עין הרע, נימקה זאת גם כן, יען כי התמסרה רבות למען אמה, על כן גמל לה הקב"ה וברך אותה בילדים טובים.

בהזדמנות התבטאה, כי יש לה ברכה, שילדיה יזכו לאריכות ימים, בזכות מה ששרתה את אמה באמונה.

אחרי סבל של כשנה, נפטרה אמה – בכ"ב בשבט תרס"ט.

ג. בניית בית המשפחה

לאחר פטירת האם, החל אביה לעסוק בשידוכים למענה. בהיותה בעלת יחוס ובעלת יופי – במעשים ובמראה, הוצעה לבחור המיוחס כמר יוסף ארי' פלדמן, ובשעה טובה חגגו את שמחת ארוסיהם (השדכן היה גיסו ר' יצחק זאב מושקוביץ מסטמר). לאחר נישואיהם, השתקעו בישוב ביטשקוב – מקום מגורי האברך הצעיר. חמיה הג"ר אפרים פישל זצ"ל כבר לא היה בחיים בעת ההיא, ואילו חמותה האשה הנכבדת והמלומדת מרת חוה יוטא ע"ה ניהלה את בית המסחר שלה ליינות, יחד עם בנה האברך יוסף ארי', ואליהם הצטרפה גם הכלה הצעירה, לעזור בבית המסחר.

חמותה היתה שבעת רצון מהכלה החשובה שהשיגה, ופיה היה מלא שבחים אודותיה. בהזדמנות התבטאה ואמרה: "אילו הייתי מרקיעה

שחקים ועולה השמימה לבחור כלה משובחת, לא הייתי יכולה למצוא אחת יותר טובה מאשר זו שזימנו לי ממרומים!"

בשנת תר"ע נפקדה מרת מינקה בשעה טובה בבנה הבכור, שנקרא אפרים פישל, על שם זקנו – אבי אביו. שנתיים לאחר מכן נולד הבן השני, שנקרא שמו בישראל – משה, על שם זקנו הגאון מהר"ם שיק זצ"ל, ובשנת תרע"ד נולד הבן השלישי – מרדכי, שנקרא על שם זקנו – אבי אביה של מ' מינקה – הג"ר מרדכי פרגר ז"ל.

ד. במצוק העתים

כפי שהוזכר (פרק ג), בשנת תרע"ו, באמצע מלחמת העולם הראשונה, עמדו הקוזקים הרוסיים לכבוש את מרמרוש, והיות שר' יוסף היה אז בבודפשט לרגל עסקיו, ובעקבות מצב המלחמה מן הנמנע היה לו לשוב לביתו, נאלצה האם הצעירה לקחת מקל הנדודים בידה, ויחד עם שלושת פעוטיה נמלטה תחילה לישוב טעגלאש (שם התגוררה אחותה מ' לאה רוזנפלד ע"ה) כעבור זמן חזרו לביטשקוב, אך לאחר זמן קצר שוב נאלצה להמלט והפעם עברה לסטמר, שם התגוררו אחיה הרה"ח ר' מרדכי פרגר ז"ל ואחותה – מ' גיטל פישל – אצלה התגוררה בתקופה הראשונה לאחר בואה. זמן קצר לאחר בואה לסטמר, ילדה את בנה הרביעי, שנקרא יודא אברהם עביר, על שם זקנו הרה"ח ר' יודא אברהם עביר רוזנברג ז"ל, שנפטר זמן קצר לפני כן.

אחרי שמלאה סאת היסורים מהנדודים (מסטמר שוב לביטשקוב וחזור), השתקעה המשפחה בסטמר ור' יוסף פתח בית מסחר ליינות. אם אמנם מרת מינקה היתה כבר מטופלת בעת ההיא במספר ילדים, בכל זאת עמדה לימין בעלה ונשאה גם היא בעול הפרנסה, בהיותה יושבת בחנותם. במשך תקופה ארוכה היא היתה הקופאית.

בערך בשנת תרפ"ג חלתה במחלת טיפוס, אשר גם כיום היא מחלה קשה, על אחת כמה וכמה בתקופה ההיא. מצבה היה מסוכן מאד, עד כי היה חשש שהגיעה לימים האחרונים של חייה.

באחד מצהרי היום, בשוב בנה הנער בן העשר מה"חידר", מרוב עייפות שכב לנוח, והנה חלם שאמו נפטרה, בעת שבחוץ ירד גשם זועף, והוא חשש שהיא תתרטב בגשם.

בהתעוררו, היה נפעם ונרגש מהחלום המזעזע רב הסייט, וחפץ בכל נפשו לסייע לאמו, שלא תגיע חלילה למצב שראה בחלומה, על כן הלך לבית המדרש והחל להתפלל בדמעות שליש חמות.

בעת ההיא ישב ר' יוסף ליד מטת החולה, שהיתה בלי הכרה, והנה הופתע לראות, כי רעיתו התעוררה. בהתאוששה קצת סיפרה, כי אביה בא והתיז עליה אש ואמר לה, שבנה פדה אותה – ומרוב פחד למראה עיניה, התעוררה.

בנה הנ"ל היה מתוח ומרוגש בימים ההם, ובמשך שבועות מספר היה מתפלל בכוונה עצומה ולמד תורה בהתמדה רבה מאד.

— מרת מינקה חיתה אחרי זה עוד כששים שנה.

כעבור שנים אחדות שוב חלתה במחלה קשה, וכפי שהוזכר (פרק ד סעיף ג) זכתה אז לברכת כ"ק הסבא קדישא בעל "אהבת ישראל" מויזניץ זי"ע, והחלימה.

כאמור לעיל, למרת מינקה נולדו תחילה חמשה בנים זה אחר זה. כמובן, כי כאשר נולדה אחר כך הבת הראשונה, רבתה השמחה בבית. אחריה נולדו עוד חמש בנות זו אחר זו.

ה. חינוך הבית

אמנם כל אם מעוניינת ומשתדלת לחנך ילדיה שיגיעו לשיא המעלות — מכל הבחינות — ברם ההישגים תלויים בהרבה גם בגודל המאמצים שמשקיעים בהם כדי להגיע למטרה זו. יצויין, כי מרת מינקה השקיעה הרבה מרץ במשימה זו, ומאמציה **אכן ניכרו בתוצאות היפות שהשיגה.** לזכותה ייאמר, כי לא רק במלל ובשיחה השיגה זאת, אלא גם בדוגמה האישית הנשגבה שנתנה — היא סימלה לילדיה את הטוב והנעלה, את הדמות המושלמת והאידיאלית, אשר כדוגמתה יש לחקות, ולמעלותיה הנשגבות יש לשאוף להגיע.

את בניה היא שלחה ללמוד תורה בישיבות אשר במרחקים, ולא פינקה אותם שילמדו סמוך למקום מגוריה, יען כי מטרתה היתה, שיגדלו לתלמידי חכמים. עמלה אמנם לא היה לריק, ההשקעה היתה כדאית, הישגיה היו גדולים — האילן רב הפירות שכה טיפחה אותו, הניב פירות מעולים, מצויינים.

המאורע דלהלן שופך אור זוהר על חרדתה לחינוך ילדיה: בנסעה פעם לבקר את בניה בישיבה (ברצותה למנוע מהם ביטול זמנם לנסוע לביתם), לקחה איתה את בתה הגדולה, שהיתה נערה בעת ההיא. אגב כך נאלצו להשאר ללון בעיר, שנקראה גדולה יחסית למקום ולזמן, אשר נגע המודרניזם כבר אחז בקירותיה ונתן בה אותותיו, עד כי החל לפרוח שם. האם היתה במתח כל עת שהותן שם בעיר, מחשש שהבת תראה דבר מודרני ותושפע מזה חלילה.

בשנת ת"ש, בהגיעה לארץ ישראל עם שש בנותיה, אשר היו בגילים משש עשרה עד שבע, השגיחה עליהן בעין פקוחה תמידית, שלא יסוו חלילה כמלוא נימה מהנתיב שאותו סללה למענן.

לא קל היה לחנך בימים ההם שש בנות, בעיר חילונית כתל אביב. החינוך החרדי בישוב החדש שבארץ ישראל עדיין היה בצעדיו הראשונים, ולא היה מגובש די צרכו; לא היתה מסגרת קבועה ודרך סלולה עתיקת יומין. גדרי החינוך והצניעות שבחוצות העיר היו פרוצות להלכי הרוח של החילוניים, אשר נלחמו בכל תוקף ועוז לקעקע את אשיות התורה. מאידך, אי אפשר היה לנעול את הבית על מסגר וברית, לומר לבנות "אל תצאינה לרחוב". בתבונה רבה היו צריכים לנהוג, כדי לנווט בין הגלים הסוערים של ים החילוניות.

הצעד הראשון לאחר עלייתם ארצה היה – לדאוג למורות מעולות עבור בנותיה, כדי שיקבלו את החינוך הטוב ביותר שאפשר לרכוש. כמוזכר לעיל, בהיותה בחוץ לארץ היתה עוזרת לבעלה בעניני הפרנסה, למרות שילדיה היו קטנים, ברם בארץ ישראל מאנה לשאת בעול הפרנסה, ברצותה להשקיע כל מרצה ולהקדיש כל תשומת לבה בחינוך בנותיה, באמרה: "כאן צריך להשגיח יותר על הילדים, מאשר בחוץ לארץ". יש לציין, כי מרת מינקה היתה תקיפה מאד בעניני החינוך.

בהגיע הבנות לפרקן, השתדלה למצוא למענן חתנים המעולים ביותר שניתן היה להשיג. כשהציעו, למשל, למען אחת מהבנות הראשונות בחור תלמיד חכם בעל מידות, עם יחוס אבות, עורך דין במקצועו – בעל פרנסה טובה – מצא הלה חן רב בעיני המשפחה וניאותו לקחתו לחתן, ברם היא שאלה שאלה נוקבת: "באם ניאות לקחת חתן כזה, מנין נקח עוד חמשה עורכי דין כאלה כשתגיע עת שידוכן של יתר הבנות". התעורר

חשש, שבדלית ברירה ייאלצו אז לקחת חתן שהוא ברמה פחותה בתורה ובמידות, ובלבד שיהיה עורך דין (או בעל מקצוע דומה), ואף על פי שההצעה היא קסמה מאד – דחיה, כי נהגו בבחינת "איזהו חכם – הרואה את הנולד", היה זה שיקול דעתה, אשר הכריע בנדון.

כמו כן, בעמדה לבחור כלות עבור בניה, ישבה אתן תחילה לשיחה במשך שעה ארוכה, על מנת לעמוד על טיבן, חינוכן ומידותיהן.

תוצאות התורה תוצאות השנה

ו. מהליכות ביתה

"אשה יראת ד' היא תתהלל" (משלי לא, ל) אמר שלמה המלך ע"ה – ואת השבח הזה יאות לומר על מרת מינקה, עם כל רבת האנפין המשתמע מכך: כל דיבור שלה, כל מעשה שלה, וכל מידה שלה – היו שלובים ביראת שמים, כל צעדיה היו מחושבים על פי יראת האלקים שקיננה בלבה. היא היתה בעלת אמונה ובטחון מלא בהשי"ת בדרגה נעלה, ורק על פי זה אפשר להבין את מידות החסד והצדקה אשר היו נר לרגלה, כפי שיתואר בהמשך.

עוד בהתגוררה בעיר סטמר, בלכתה לבית המדרש בשבתות, כשהיא עטופה בצעיפה השחור ובגרביה השחורות (כל ימיה גרבה גרבים שחורות – מתוך צניעות ולא עקב ה"מודא" חלילה...), ראו בהליכתה דמות אצילית של רבנית, כראויה לנכדת הגאון המהר"ם שיק זצ"ל.

בארץ ישראל היתה משכימה קום (בימות הקיץ – סביבות השעה 5), ומראשית מעשיה היתה – תפלת שחרית. הירבתה לומר תהלים, במיוחד לעת זקנתה, קראה ב"צאינה וראינה" או פירושים אחרים על התורה, שנכתבו באידיש.

היתה מכבדת מאד את יום השבת קודש; בערב שבת היתה משכימה קום מהרגיל, על מנת להכין את צרכי השבת, וכבר בשעות המוקדמות שלפני הצהרים הכל היה מוכן ומזומן לכבוד השבת. ברם לא רק למען משפחתה, אלא גם עבור האורחים הרבים – בפרט עניים – שהיו מוזמנים תמיד להתארח בביתה לסעודות השבת.

כבעלה כן גם היא, הקפידה מאד על כשרות המאכלים. בפרט עשתה הידורים רבים לקראת חג הפסח. שלושים יום קודם החג – כבר החלה אורית החג; מאחרי פורים נסגרו שלושה חדרים בדירה, שאותם ניקו

והכינו תחילה לכבוד החג, ולשם רוכזו כל מצרכי הפסח. שמה לא ניתנה להיזהר להכנס לכל מאן דבעי, מחשש שיחדור לשם פרור חמץ – ופרט זה שופך אור להקפדתה על כשרות המאכלים במשך כל ימות השנה.

מלבד לכשרות המאכלים, היא שמה לב לצניעות המזון, היינו – לפשטותו, וכמו שנזהרה מפני השפעת המודרניזם בחינוך, כך נזהרה מפני הגנדרנות בסוגי המאכלים, הנפוצה לעתים בבתים מסויימים – במיוחד אצל בעלי יכולת – בהשפעת הרחוב. תפריט הארוחות היה פשטני, לא בישלו מאכלים יקרים, אף כי לפי האמצעים יכלו לנהוג כבני מלכים.

וכמו במאכלים – כך נהגה, ועוד במשנה זהירות, בצניעות הלבוש – דגש רב הושם לכך לכל היקפיה. אין צורך לומר שהלבוש תאם את ההלכה, אלא אף גם זאת, שתלבשנה בפשטות, שווה עם כל החברות, ולא בגדים יקרים שיזדקרו לעיני הצבור. התלבשו בטוב טעם, אבל בפשטות, בלי לנקר עיני הזולת, ובלי לגרום לקנאה אצל החברות – אין זה דבר קל בבית שגדלות ומתפתחות שש בנות, בעיר גדולה שאוירה חילונית שוררת בה. ברם השפעת החינוך של האם הנבונה והצנועה נתנה אותותיה גם עליהן, בהשקפתן האיתנה, חדורה יראת שמים, על פי דרך התורה והחסידות.

ז. עשות צדקה וחסד

בפרקים הקודמים אמנם כבר תוארה צדקת פזרונו של ר' יוסף ארי' ואילו כאן יצויין כי העזר שכנגדו – כנגדו במובן מולו – היינו כמוהו, כן גם היא הלכה באותו תלם, כשני פסים ישרים המהווים מסילה אחת, אשר דרכה ניתן להגיע למרחקים. לעתים פעלו מעשיהם הטובים יחדיו, ולפרקים כל אחד לחוד, הצד השווה שבהם שדרכם לילך להטיב. לשניהם היו כתובות קבועות של משפחות אשר נתמכו על ידם, ובשליחים שונים היו משתמשים להגיש את התמיכה בסבר פנים יפות, על מנת שהמקבל לא יבוש ולא יכלם בקבלו את העזרה.

את רעיונה הנשגב במידה זו ביטאה מרת מינקה בהזדמנות מסוימת, בהתארחת פעם בבית משפחתה, גביר אדיר אשר רבים פנו אליו לבקש עזרתו, והנה כאשר נקלע לשם איש עני לבקש נדבה, קלטו אזניה דברי אחד מבני הבית, שהעיר בדרך גנאי: "אי אפשר להפטר מהקבצנים האלה!"

הדבר הרתיח אותה וכאב לה על יחס הזלזול הזה כלפי שבורי הלב הנצרכים, אך לא הגיבה על אתר, ברצותה לעשות זאת בישוב הדעת ובמחשבה תחילה, ולא בעת התרגשותה.

כעבור זמן העירה להנ"ל ואמרה: "רצוני לומר לך דבר הראוי שתתבונן בו! וכי סובר אתה שהשפיעו לך עשירות מלמעלה בגלל שמגיע לך? – הקב"ה העניק לך עושר ומינה אותך להיות גבאי צדקה על הכסף, כדי שתחלקהו – על כן השתדל נא להיות גבאי ישר ואמיתי!"

בנתיב מפואר זה של מעשי צדקה צעדה מרת מינקה עוד בימי צעירותה כשהתגוררה בביטשקוב, שם גידלה יתומים בביתה. כמו כן, כמוזכר (לעיל סעיף ד), היא נמלטה משם בעת מלחמת העולם הראשונה, מחמת הקוזקים שעמדו לכבוש את הישוב, ומצאה מקום מקלט זמני בעיירה טעגלאש. מאחר ששם היה המצב שפיר בהרבה מאשר מקום מגוריה הקודם, על כן כשהתאפשר לה להשיג תרנגולת, היתה שולחת זאת לבני משפחתה שנותרו בביטשקוב, שיוכלו להנות מקצת בשר לכבוד שבת קודש, אף כי גם היא סבלה ממחסור, בפרט בהעדר בעלה מהבית, בתקופה ההיא.

בהתגוררה בסטמר, רבו פעולות החסד שלה למכביר: היא היתה אופה לחם (בימים ההם עדיין לא היו נפוצות המאפיות המוכרות לחם, אלא כמעט כל משפחה אפתה פת לעצמה) ושולחה לנצרכים. בעיר גרו שתי משפחות של בנן של קדושים, כל ערב שבת היתה שולחת להן צרכי השבת.

לפני חג הפסח ידיה היו מלאות עבודה בעזרה לזולת; הכינה שומן רב (בתקופה ההיא קשה היה להשיג שמן למהדרין לפסח, אי לכן היו מטגנים את המזון בשומן אווזים, שהוכן מראש לפני החג), וחילקה לעניים, כמו כן היתה מחלקת להם בשר ותפוחי אדמה.

ולא זו אף זו, לא הסתפקה רק במתן משלה, אלא אספה תרומות מאמידי העיר למען דלים ורשים, במשך כל ימות השנה, ובפרט עסקה בקמחא דפסחא.

בית מגורם היה בנין גדול בן שלש קומות, שהשתרע על פני שני רחובות, עם עשרות דיירים, אשר היו משלמים שכר דירה. גביית

התשלומים – במשך שנים רבות – היתה בידי מרת מינקה (למעשה, היא שטיפלה בכל בניית הבית). דמי השכירות שגבתה נשארו ברשותה – גם כן לצרכי צדקה – ולא נכללו בקופת הבית.

ר' יוסף ידע אמנם שזוגתו מחלקת הרבה כסף לצדקה, אבל הבין כי כמה מליוני לעי בודאי נשארו בקופתה מהגביה ההיא. והנה, בשנת תרפ"ט, בעת המשבר הכלכלי שפגע בכל העולם, ללא הבדל בין מדינה למדינה, גם ר"א נפגע קשות (היה לו אז עסק סיטונאי של מצרכי מזון), אנשים נשארו חייבים לו סכומי כסף גדולים מאד, באין להם פרוטה לפרוטה, ולא יכלו לפרוע חובותיהם, וגם ר"א היה חייב כסף לספקים. באחד הימים הללו הוא פנה לרעייתו ואמר לה, היות שלפי הבנתו יש ברשותה כמה מליוני לעי מגביית שכר דירה במשך מספר שנים, על כן הוא מבקש, כי בעת צרה כזו תלווה לו את הכסף שנחסך אשר ברשותה, עד יעבור זעם והעסקים ישתפרו. אך מה מאד הופתע לשמוע, שאין לה כלום מאותו כסף, כי צרכי עם ישראל מרובים, והשתמשה בו לסייע לנצרכים.

בת משפחתה שנשארה אלמנה עם מספר ילדים, נתמכה על ידי מ' מינקה בסכומים גדולים, אך היא לא הסתפקה בזאת, אלא שפנתה אל בעלה ואחיו ושידלה אותם להקים לה חנות, שממנה תוכל להתפרנס – ואכן קיבלו עצתה והעמידו את האלמנה על רגליה.

כבר הוזכר לעיל, כי ביתם היה פתוח לרווחה בפני האורחים, בפרט עניים. היא קיבלה אותם בסבר פנים יפות ולא חסכה שום מאמץ או טרחה מלכבדם. כל מר נפש ונכה רוח מצא בבית זה פינה חמה לריענון הגוף ולמשיבת הנפש.

היא תמכה הרבה גם במשפחתה ולא פחות מזה במשפחת בעלה.

היתה לה אחות מבוגרת בסטמר, ומרת מינקה היתה נוהגת, כי לאחר שהיתה מסיימת עבודתה בחנות, לא הלכה לביתה, אלא תחילה ביקרה את אחותה, כדי לראות מה חסר ומה נחוץ לה, ורק לאחר שסייעה לה קצת בניהול וסידור הבית, שבה לביתה היא.

את מעשה החסד כלכלה בהשכל ובדעת, שהמקבל לא ייפגע חלילה. והמעשה דלהלן יש בו משום לימוד לקח: ארע פעם, כי לנערה של אחת מקרובותיה, אשר נתמכה על ידה, היתה שמלה יפה, ובתה של מרת מינקה

חשקה בה, וביקשה שאמה תקנה את השמלה מהבת ההיא, בכל מחיר – וההיא אמנם ניאותה למכרה – אך מ' מינקה מאנה להעתר לבקשת בתה, בשום אופן. הבת אף שידלה את בנות משפחתה שיפצרו באמה שתסכים למלא בקשתה, אך אמה סרבה בכל תוקף.

כעבור שנים התברר, כי מרת מינקה היא שנתנה בזמנו את הכסף לקנות אותה שמלה לקרובתה, וחששה שההיא תפגע ותרגיש רגש נחיתות באם תקח ממנה את השמלה, אפילו בעד ממון, לפיכך סרבה למלא רצון בתה.

חלק גדול ממעשיה נעשה בהסתר מוחלט, וגם המקבלים לא ידעו על כך. בעת מגוריה בסטמר, לעתים שלחה את ילדותיה הקטנות בשליחויות, למסור את התמיכה – על מנת שאדם לא ידע זאת, והמקבל בל יעלב בקבלת המתת. מעשיה הנעלים התבררו והתפרסמו בעיקר לאחר עזבה את המקום, לאחר שהנתמכים הרבים נותרו בלי משען ותומך. עניי סטמר דאב לבם וביכו בדמעות חמות עזיבתה את העיר – בעלותה לארץ ישראל – באמרם: "האמא שלנו נסעה, מי יחזיק בנו כעת?!"

בארץ ישראל המשיכה בהליכותיה הנאות האלו. לפרקים שלחה את התמיכה על ידי שליח, והזהירה שלא לגלות מי היא השולחת. גם ביקשה את השליחים, לא לגלות את מעשיה אף לא לצאצאיה.

עסקניות־צדקה היו מבקרות בביתה לעתים קרובות, וקיבלו ממנה את תרומותיה באדיבות ובסבר פנים יפות, בשמחה ובצהלה. היו כאלו שהיתה להן קביעות לבוא להתרימה, ולפעמים כשאחרו לבוא, היתה מקדימה היא ושולחת את התרומה על ידי אחת מבנותיה הקטנות, במעטפה סגורה.

כאשר היו מצלצלים בדלת ביתה, היתה נגשת עם הארנק ביד, כדי שאם זה איש עני החוזר על הפתחים, לא יצטרך להמתין עד שהיא תכנס שוב לביתה לחפש את צרור הכסף. היא נהנתה שבאים אליה, לזכותה במצוה.

נתינותיה היו בסכומים גדולים – חמשים ועד מאה דולר. אימרתה היתה: "אם מאן־דהוא מושיט ידו לבקש צדקה – יש לתת לו ביד רחבה!"

בעלות ארצה שרידי השואה, נפתחו דלתות הבית לרווחה בפני הבאים. הם נתקבלו על ידה באהבה ובחיבה, וחשו כי הם אורחים רצויים – יתרה

מזאת, הם אף עושים טובה בבואם להתארח בביתה. רובם ככולם הגיעו יתומים ויתומות גלמודים, שבורים ורצוצים משנות עינויים וטלטולים. קבלת הפנים החמה שלה, הפיחה נשמת רוח חיים בלבם. מילות הנוחם שהשמיעה באזניהם, עודדם במצבם הקשה, והיו מתוקים מדבש ונופת צופים. דבריה המשמחים הקרינו עליהם השראה ורוממות הרוח, חזון ותקוה, לעתיד ורוד ולימים טובים.

בהגיע קרובת משפחה עם ילדיה, שלחה את בתה לקנות עבורם בגדים חדשים בשפע, והגם כי היו לה בביתה בגדים מתאימים, במצב משובח – משל בנותיה – לא רצתה להעניק מאלה, שמא תרגיש ההיא נחיתות כלשהיא, שנתנו לה בגדים משומשים. כמו כן דאגה לקנות לה דירה נאותה.

בעמדה לעזור להשיא יתומה, היתה קונה לה צרכי הבית כמו עבור בתה – בשפע רב.

במשך זמן רב הפצירה בבעלה שיזמין שלחן וכסאות חדשים לאחד מחדריהם, כי אלה הקיימים רעועים וראויים כבר להחלפה, אבל הוא דחה כל פעם בקשתה באיזו שהיא אמתלא. באחד הימים נעתר למלא רצונה, ורצה להפתיעה – הוא נכנס לחנות, בחר ברהיטים שחפצה בהם ושלחם לביתו עם מוביל, כשהוא פונה לעסקיו.

בשובו לביתו וחפץ לראות היאך סודרו הרהיטים החדשים, הופתע לראות את הריהוט הישן. לשאלתו האם לא נתקבלו רהיטים חדשים, ענתה זוגתו בחיוב, אבל התנצלה, כי היות שזוג צעיר התחתן לפני זמן קצר ואין ידם של הללו משגת לקנות שלחן וכסאות לביתם, הבינה כי להללו זכות קדימה, ולעצמם יכולים להסתפק בינתיים בקיימים...

רבות פעלה בתקופת ה"צנע" בארץ, כאשר קשה היה להשיג מאכלים, והיא הושיטה ידה להעניק לנצרכים.

כשהיתה קונה לעצמה בגדים, היתה קונה דברים זולים, באמרה, כי הכסף נחוץ לה למען עזרה לזולת. אולם למען עניים ואביונים היתה קונה חפצים יקרים, שיהנו מהם בחדוה שלימה.

כאשר בנות־משפחתה היו מביאות לה לעתים בגדים בתור מתנה, לרוב חילקה אותם לנזקקים. לפרקים היתה אומרת למביאה את המתנה: "עדיף

שתתני את זה לנצרכים – אני אינני זקוקה לכך!" לפעמים היתה סחה לה: "דעי לך כי יש לי די והותר עבורי, אם את מסכימה שאתן את החפץ לנצרכים, אני מוכנה לקבל, אם לאו – החזיקי לך את שלך!"

אלמנה החזיקה מעדניה קטנה באיזור מגוריה, אשר פרנסתה היתה בצמצום רב. היתה שולחת מרת מינקה את בנותיה (כשלמדו עדיין בבית הספר) לקנות אצלה סנדביצ'ים, כשמטרתה העיקרית היא – לתת פרנסה בכבוד לאותה אלמנה.

אלמנות רבות התפרנסו מהתמיכה שהיא היתה מעניקה להן, בעין טובה וברוח נדיבה.

היתה מחזיקה כסף אצל בני משפחתה, שיהיה מוכן בעת הצורך, ועל ידם היתה שולחת את התמיכה לנזקקים. תוצרות התורה
תוצרות השלום

צדקה ניתנת לעניים, אבל קיימים גם בעלי אמצעים הזקוקים לפרקים לעזרה, דהיינו "גמילות חסד" לתקופה מסוימת, וגם למענם רצתה לסייע, על כן הקימה קופת גמ"ח – שהיא קיימת עד כיום.

גם בעת זקנתה היתה מתרימה אחרים, ואספה כסף לנצרכים.

בשנותיה האחרונות רבו המבקרים בביתה, מתוך הערכה למעשיה הנשגבים, ולמעוטי היכולת היתה מעניקה תמיד תרומות ביד נדיבה, בסברה כי זו מטרת ביקורם, באמרה: "אחרת מה יש להם לבוא אלי..."

עד סוף ימיה המשיכה לצעוד בדרך מפוארת זו. אף בעת מחלתה האחרונה, כשבקושי התהלכה על רגליה, כאשר באו לבקש נדבה, היתה קופצת ממקום שבתה והזדרזה להעניק את הצדקה בנדיבות לב ובצהלה על פניה, על אף המחושים שסבלה.

ח. במשפחה

ר' יוסף ארי', אשר שגב מעשיה של רעיתו היו נהירין לו היטב, גם ידע את היראת שמים המפעמת בלבה והכיר גודל צדקתה, הוקיר אותה מאד וחלק לה כבוד רב, ובזה שימש דוגמה לילדיו ולנכדיו. יחס הכבוד ההדדי במשפחה – בין ההורים והילדים – היה להפליא.

מאז ומתמיד היתה מרת מינקה מסורה לכל קרובי המשפחה, על אחת כמה וכמה לילדיה ולנכדיה. היא הכירה גם את כל ניניה, ועד סוף ימיה היתה מתעניינת בנעשה אצלם. אף נהגה כבוד בהם; חתנה, כ"ק אדמו"ר מסדיגורא שליט"א, כשהיה נכנס אליה, היתה קמה בפניו. היא שאבה מלוא חפניים נחת בראותה את צאצאיה בונים את קיני משפחתם על אדני התורה והיראה, על פי מסורת אבותיה הגדולים.

כאשר בנה ר' משה נ"י שיבח פעם בפניה את נכדיה, ואמר לה כי יש לה במה להתפאר בהם, התרעמה ושאלה נמרצות: "וכי ילדים טובים אני לי?!"

את כלותיה כיבדה בדיוק כמו את בנותיה – אי אפשר היה להבחין שום הבדל בין יחסה לכלה לבין יחסה לבת.

וכמעשה כן גמלו לה, כי כולם אהבוה וכיבדוה לאין שעור. כבוד רב חלקו לאמא – כמו למלכה. בעת הסעודות, למשל, לא הצטרכה לקום מהשלחן כדי להגיש או לחלק את האוכל – הכל נעשה על ידי הבנות, וכחלוף השנים על ידי הנכדות; הן ערכו וסידרו את הכל על הצד הטוב והיפה ביותר, כדי לשוות לה מנוחה נפשית וגשמית כאחת. גם הקניות בחנות – נערכו על ידי הבנות.

כשהאמא ישנה, אסור היה לעבור סמוך לחדרה, מחשש שתתעורר חלילה מהרעש. כאשר הבנות הקטנות עמדו לשוב הביתה מבית הספר או מאספה כתתית, בשעות הערב, וההורים נחו, המתינו להן אחיותיהן הגדולות ליד החלון, על מנת להבחין בבואן ותפתחנה להן את הדלת, כדי שהבאות לא תאלצנה לצלצל – מחשש שיתעוררו ההורים על ידי כך.

בשנת ת"ש, בעת שהאיטלקים הפציצו את תל אביב, נמלטו כל דיירי בית מגוריהם למקלט, וכן בנות משפחת פלדמן. לשאלת השכנות – היכן אמן, ענו הבנות: "האמא ישנה, אין זה כבוד להעירה!" – מפני הסיכון להשאר בדירה, הלכה אחת השכנות והעירה את מרת פלדמן, ורק אז היא ירדה למקלט.

זכתה מרת מינקה ליראת כבוד ולהערצה ללא גבול מצד כל בני משפחתה. לעת זקנתה, כל ערב היו מתאספים אצלה בני המשפחה – בחילופין – וכהגדרת אחד מהם: "באו אליה כמו אל "גוטער יוד" (צדיק).

וגם זרים, אשר הכירו את רום מעלותיה ושגב פעולותיה, היו באים מפעם לפעם, לבקש ברכתה, כמו מאישיות נעלה.

ואולם, אם אמנם אהבה את בני משפחתה אהבת נפש, בכל זאת לא חסכה את שבט בקורתה בעת הצורך. פעם התבטאה: "אני מכירה כל ילדי, חתני וכלותי – אני יודעת לדבר עם כל אחד מהם כלשונו!" כאשר מי מהמשפחה לא התנהג כראוי על פי אורחותיה – בדברים עקרוניים – נהגה בו צעדי ענישה מסויימים, מותאמים לפי הנסיבות.

אם היה לה להוכיח מישהו, היתה עושה זאת פנים אל פנים, בארבע עינים, אחר ששוב הייתה ולא בעת ריתחה.

אפילו במקרה שהיו לה לומר מלים כדרבנות, כעבור מספר דקות כבר התייחסה לה הוא באהבה ובצהלת פנים, כאילו לא קרה כלום.

ט. אריכות ימים

מרת מינקה ע"ה האריכה ימים. עד זקנה ושיבה היתה צופיה הליכות ביתה בכשרון רב ובטוב טעם. היא לא רצתה להיות לנטל אף לאחד מילדיה. עד אחרית ימיה גרה לבדה (בקרבת בתה), אלא ששהתה אשה בביתה, אשר היתה משרתת אותה ומטפלת בה. זכתה מרת מינקה, כי גם לעת שיבתה לא דעכה מבחינה רוחנית ולא שקעה במובן הנפשי – אותה שמחה ואותו מאור פנים, אותה אצילות ואותה חדוה, המשיכו לפעום בה בכל עוזם. גם בעת זקנתה התעניינה בכל ודאגה לכולם, ורבים מצאו תקוה ונוחם בדבריה הנעימים ושובי הלב. מן השמים זיכו אותה, שגם בגיל שיבתה זכרונה לא פג – היא זכרה את כל נכדיה וניניה והתעניינה בהם.

בהיותה בגיל תשעים, באחד הימים, כאשר בנותיה היו על ידה, התיישבה וסחה: "רצוני לתת שבח והודיה להקב"ה, על כי צאצאי – ילדי, נכדי וניני – הולכים בדרך התורה והיראה", ועשתה סקירה קצרה על ימי חייה, כי היו לה זמנים טובים וגם קשים, אך אין לה טענות כלפי רבנו של עולם. אגב כך הודתה לחתניה, על כי דאגו שכל בנותיה יוכלו לגדל ולחנך את צאצאיהם על ברכי התורה.

תחילה תמהו הנוכחים, מה היום מיומים שסחה על נושא זה, ולאחר מחשבה מעמיקה נזכרו, כי זה יום ההולדת שלה התשעים, על כן שאלוהו

האם תסכים שיערכו לה מסיבה בערב, וענתה בחיוב. המסיבה המשפחתית שנערכה למענה, התנהלה בשמחה מרוממת ביותר.

☆ ☆ ☆

שבועיים לפני פטירתה היתה בלי הכרה, ברם לאחר זמן התעוררה שוב. כשפקחה את עיניה, שאלה: "היכן אני, באיזה עולם אנכי?!" גם למחרת חזרה על השאלה הזו.

מתוך שאלתה הובן, כי העולם הזה זר לה וכי כבר ראתה לפניו עולם אחר, על כן שאלה אותה בתה: "אמא, מה ראית שם?" אך היא מאנה לגלות לה, אלא השיבה: "את זה אין מספרים!" רק זאת סיפרה, כי ראתה את אביה בחלום, כשהוא בפנים זוהרות ומאירות, והזמין אותה אליו.

זמן מסוים לפני פטירתה הביעה רצונה, כי כל כספה שיימצא בבית בעת יציאת נשמתה, יחולק לצדקה – כמובן שבקשתה אכן קוימה.

יום לפני פטירתה – יום ג' פרשת תרומה תשד"ם – אמרה למטפלת שלה דבר מה, אך ההיא לא הבינה דבריה. בבוא אחר כך בתה מרת חוה שקוביצקי תחי' ושאלה אותה מה חפצה, ענתה מ' מינקה: "אברהם אבינו ביקש על זיקנה, יעקב אבינו ביקש על מחלה (לפני הפטירה), מה ביקש יצחק אבינו? – אינני זוכרת!" (בראשית רבה סה – ביקש על יסורים).

ביום פטירתה, כאשר ראו כי כחותיה אוזלים, הוזמן רופא. כשראתה אותו, תמחה לשם מה קראוהו, כי אין כואב לה מאומה. כעבור שעה קצרה השיבה נשמתה לבוראה בטהרה, ביום כ"ח בשבט שנת תשד"מ, בגיל למעלה מתשעים וארבע, בהותירה אחריה שם טוב במשפחתה ובין כל מכריה, ולנצח היא תזכר לטובה, בזכות מידותיה הנעלות, פעולותיה הברוכות, ומעשי החסד שפעלה במסירות רבה.

זכתה מרת מינקה ע"ה לראות ולהחזיק על ברכיה אף בני נינים, כאשר כולם הולכים בדרך השם, כשאהבת תורה ויראת ד' טהורה וצרופה מאירות כלפיד אש את דרכם הסלולה על ידי אבותיהם. מידותיה התרוממיות ואורחותיה הנעלות, אהבת החסד שפיעמה בלבה, ככל פעולותיה הנשגבות – תשמשנה בודאי כדוגמה וסמל לבני משפחתה, אשר ילכו בנתיב שפילסה ובדרך שהתוותה בפניהם, יהי זכרה ברוך.

זכו ר' יוסף ארי' ז"ל וזוגתו מ' מינקה ע"ה לגדל זרע ברך ד' לתפארת
בית אבותם והם:

הרה"ח ר' אפרים פישל ז"ל

הרה"ח ר' משה נ"י

הרה"ח ר' מרדכי ז"ל

הרה"ח ר' יהודא אברהם עביר נ"י

הרה"ח ר' יעקב נ"י

מרת חוה יוטא שקוביצקי תחי'

מרת בריינדל — ברוריה פפר תחי'
אוצרות השו"ת
אוצרות התורה

מרת אסתר שפיץ תחי'

מרת גיטל — טובה בורנשטיין תחי'

הרבנית פייגא פרידמן תחי'

מרת ניסל — אגוזה רייכמן תחי'.

— אודות בני משפחתם יובא להלן בפרק מ"ד —

פרק טו יְדוּת אַפְרִים

א. אילן רב פארות

כאמור, ר' יוסף ארי' ז"ל היה בן הרה"ג רבי אפרים פישל פלדמן זצ"ל, בעל "יְדוּת אַפְרִים"; אישיות נעלה ביותר – גאון בתורה ומפורסם בחסידות, מופלג בעבודת השם יתברך ומוכתר במידות נשגבות, ידיד ד' וירא אֱלֹקִים, אשר יד ושם לו בין גדולי הדור, הצנע לכת ושונא שררה, ובו בזמן סוחר העוסק בפרנסתו, נושא ונותן באמונה, אשר עסקיו מסתעפים ומשתרגים על פני מדינות – תורה וגדולה במקום אחד.

רבי פישל נולד בשנת תקצ"ט, לאביו הרבני החסיד המפורסם, רודף צדקה וחסד, הרה"ח ר' משה ישראל ז"ל, מנכבדי קהילת מיהאילן אשר ברומניה, ולאמו האשה הצדקנית, המפורסמת במעשי החסד הרבים שפעלה, מרת פייגא ע"ה. על מקור מחצבתו של ר' משה ישראל ידוע לנו מעט מזעיר; במשפחת פלדמן רק ידוע, כי הוא הסתופף בתחילה בצל כנפי חסידות סטרטין – ובצעירותו גם רבי פישל נסע אתו לשם – ובמשך השנים חסה ר' משה ישראל בצל קדשו של הרה"ק בעל ה"תורת חיים" זי"ע מקאסוב ולאחר מכן בצל הרה"ק בעל "צמח צדיק" מויזניצא זי"ע, ואף את ילדיו הדריך בדרך חסידות זו.

ר' בערל הערש בריטוויץ ז"ל כותב בפנקס ה"זכרונות" שלו, ששמע מפי ר' פנחס פלדמן ז"ל, כי פעם אחת ששבת אביו ר' משה ישראל (הראשון) בקאסוב בצל הרה"ק בעל ה"תורת חיים", בעמדו לשוב לביתו, לאחר שקיבל ברכת פרידה מאת הרה"ק, ניגש לקבל ברכת פרידה גם מבניו, ובין היתר הלך להפרד מאת הבן הצעיר – הרה"ק ר' מנחם מענדיל. הדבר היה בשעות שלפני הצהרים, ובבית הרב נאמר לו, כי טרם שב לביתו וכי הוא נמצא עדיין בבית המדרש. בהכנס ר' משה ישראל לשם, מצא את רבי מנחם מענדיל בעמדו בתפלת שמונה עשרה, כשהטלית משוכה עד חזהו ומכסה את פניו. המתין ר' משה ישראל עד גמר תפלתו של האברך, כדי לקבל ברכתו. כשגמר את תפלתו ונגלו פניו, ניראו עיניו הקדושות יוקדות

כאש. העיר על כך ר' משה ישראל: "ער וואקסט א סחורה!" (הוא גדל כסחורה יקרה).

ב. במעלות התורה

על שחרית ימי רבי פישל מעטים הפרטים, ברם ידוע כי מימי נעוריו הקדיש עתותיו לתורה ולתעודה, וחפץ ד' בידו הצליח, שעלה מעלה מעלה. גם לאחר שבנה בנין אפריינו, התאמץ בלמודו בשקידה רבה ויגע בעמלה של תורה, שם לילות כימים וכחמור שבר גרמיו ויט שכמו לסבול את עולה של התורה הקדושה בהתמדה עצומה, וכך מעיד עליו גיסו (אחי אשתו) בספרו "צוואת אבא" עמ' ל"ו: "ראיתי להזכיר בזה צדקת מורי גיסי הרב החסיד המפורסם מר"ה אפרים פישל ע"ה, אשר כל ימיו לא היה יוצא, כמעט, מפתח ביתו והיה מתמיד בלימודו, היינו כשהיה לו פנאי לא היה יושב בטל, רק חזר תיכף ללימוד".

רבי פישל ז"ל ראה ברכה רבה בעמלו, ובמרוצת הזמן התפרסם כמורה הוראה מובהק, גברא רבה דמרא מסייע ליה. בפרט שקד ויגע מאד בתדירא בהלכות טהרה. ארע פעם שהובאה שאלה חמורה בעניני אישות בפני רבים מגדולי הדור, אך לא מצאו פתח להתיר אשה לבעלה, ורבי פישל, בגודל רחמנותו על בני הזוג, התאמץ בתבונתו הרבה ובעומק חכמתו, ועל ידי המצאות גדולות ונפלאות המציא מזור ותרופה, שבני הזוג מותרים לדור יחדיו. גדולי הדור הודו לפסקו, שבחו ואמרו: "אשרי יולדתו והוראתו!"

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

ג. עם גדולי הדור

בכל זאת לא הגיס לבו ודעתו בהוראה, ומרוב ענוותנותו לא סמך על דעתו, אלא תמיד צרף עמו צרופא דרבנן, כי היכי דלמטייה שיבא מכשורא, והיה מתייעץ עם גאוני דורו בעניני איסור והיתר, וכולם חיבבו את הוראותיו, כמוכח מספרי השאלות ותשובות מאת ענקי הרוח שבדורו. חליפת מכתבים במשא ומתן של הלכה התקיימה בינו לבין אחד ומיוחד מגאוני דורו, הלא הוא הגאון המובהק רבי שלמה קלוגר ^(ה) זצ"ל, מעיר המעטירה ברודי.

(ה) גאון זה חיבר ספרים כמספר שלמ"ה. מספריו נדפסו: שו"ת "טוב טעם ודעת", "ספר החיים", "עבודת עבודה", "נדרי נזירין", "אמרי שפר", "האלף לך שלמה" (אלף תשובות). נפטר א' דר"ח תמוז תרכ"ט.

כמו כן מובאות תשובות אליו בספרים דלהלן:

ש"ת "שואל ומשיב" ⁽¹⁾ מהדורא תליתאה תשובה מ"ב.

על קשריהם ההדוקים מאלפת העובדה דלהלן: פעם לפנות ערב פנה רבי פישל אל בני ביתו וביקש להזמין כרכרה עבורו, כי נחפז הוא לנסוע ללמברג – אל הגאון רבי יוסף שאול. לתמיהת בני משפחתו, מה היום מיוממים ומה ראה על ככה, הסביר, כי נערמו בפניו מספר קושיות בש"ס, המטרידות מוחו, באינו מוצא תרוץ עליהן – והפטיר: "וכי אתהלך כך עם הקושיות?" על כן החליט לנסוע ללמברג אל הגאון, שיתרץ לו קושיותיו.

ש"ת "בית שלמה" ⁽²⁾ יר"ד חלק א' סימ' קפ"ו, קפ"ז, קפ"ח – התשובות נכתבו בשנת תרל"ב.

ש"ת "מהר"ם שיק" – יורה דעה סימן רמ"ו (על תולדותיו ראה פרק יח).

ש"ת "אבני צדק" ⁽³⁾ יר"ד סי' ס"ח, פ"ו, ק"ו, ק"ז.

ש"ת "מהרש"ם" ⁽⁴⁾ חלק א' סי': כ', ק"ה, קמ"ו. חלק ג' סי': פ"א, פ"ב, רכ"ה, רל"ג, שכ"ז, שכ"ח, שס"ד, שע"ג. חלק ה' סימן פ"ד. חלק ו' סי' ע"א (שנת תרנ"ז), ק"ו (שנת תרנ"ח).

(1) מאת הגאון העצום רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל, אבד"ק למברג, מגדולי הפוסקים בדורו. יחד עם גיסו הג' ר' מרדכי זאב איטינגא זצ"ל חיבר את הספרים: "מגן גבורים", "מאורות עיניים", "מעשה אלפס", "נר מערבלי", "הגהות הש"ס ומפרשי הים", ועוד חיבורים רבים. נפטר כ"ז באדר א' תרל"ח.

(2) חיברו הגאון רבי שלמה ב"ר יעקב דרימר זצ"ל, אבד"ק סקאלא, מגדולי חכמי דורו. הסתופף בצל הרה"ק בעל ה"תורת חיים" זי"ע מקאסוב. הרה"ק מרוז'ין זי"ע בבואו לגליציה וראה את הגר"ש, אמר עליו, כי הוא הרב הראשון במלכות אסטרייך שראה עליו צלם האלקים בשלמות. הגאון רבי דוב בעריש מטשבין זצ"ל התבטא אודותיו, כי הפוסק הבא אחרי הגאון החת"ם סופר הוא – ה"בית שלמה". חיבר את הספרים: ש"ת "בית שלמה", "ישרש יעקב". נפטר כ"ב תשרי תרל"ג.

(3) חובר על ידי הרה"ק רבי יקותיאל יהודא טייטלבוים זצ"ל, רבה של סיגט. חיבר הספרים: "ייטב לב", "ייטב פנים", ש"ת "אבני צדק" ר"ב טוב". נפטר ו' אלול תרמ"ג.

(4) חיברו הגאון רבי שלום מרדכי שבדרון זצ"ל מברז'אן. היה מבעלי ההוראה המפורסמים בעולם הרבני. הסתופף בצל האדמו"רים: הרה"ק רבי שלום מבעלזא זצ"ל, הרה"ק רבי אברהם מסטרטין זצ"ל, והיה מקורב להרה"ק רבי דוד משה מטשארטקוב זצ"ל.

השאיר אחריו חיבורים רבים, מהם נדפסו: ש"ת מהרש"ם ח' חלקים, "גילוי דעת", "דעת תורה", "משפט שלום", "תכלת מרדכי", "כללי הש"ס". בנו כותב אודותיו בהקדמה

ש"ת "הרי בשמים" ^(י) מהדורא תנינא סימן ק"ל (שנת תרנ"ו), מהדורא ג"ד סימן י"ג (שנת תרנ"ז).

ש"ת "פרי השדה" ^(יא) חלק ב' סימן מ"ט (שנת תרס"ב).

ש"ת "זכרון יהודא" ^(יב) חלק א' אר"ח סימן נ"ז (שנת תרס"ב).

שמו הגדול של רבי פישל הלך לפניו ונפוץ בכל אתר כשמן אפרסמון הנודף למרחקים, וכבוד רב חולק לו על ידי גדולי התורה בכל מקום בואו. בהגיעו פעם לעיר סעליש שבהונגריה (מקום עשיר בכרמים) לרגל עסקיו (מסחר ביינות), אגב כך נכנס לישיבה של המרא דאתרא הג"ר שמואל שמלקא זצ"ל, בעל "צרור החיים", להאזין לשעורו.

הרב אחז בעת ההיא באמצע השעור, ובהבחינו שרבי פישל נכנס, סגר את הגמרא והלך לקבל את פני האורח הנכבד, ומיד התיישבו להתפלפל בסוגיות הש"ס.

לאחר שרבי פישל עזב את המקום, העיר הרה"ג באזני תלמידיו: "כעת ראיתי ערליכען סוחר-יין" (ירא וחרד).

רבי פישל מצא ידו גם בחכמת הנסתר – עוד בימי עלומיו נמשך לכתבי הקודש ורדה דבש מגווית האר"י הקדוש, ולקח מ"פרי עץ החיים"

לספרו "תכלת מרדכי": "בכל ימיו ששאלו אותו, בענין משא ומתן וכדומה, מנהגו היה לפתוח את ספר התנ"ך ומן השמים השיבו לו, והיה כמו ששאל באורים ותומים, וכמו שהשיב כן היה תמיד".

כפי שיובא להלן (פרק יט) הם היו מחותנים, כי הרה"ג ר' משה ישראל ה"ד בן רבי פישל נשא לאשה את בת בנו של המהרש"ם זצ"ל. נפטר ט"ז שבט תרע"א

(י) את הספר חיבר הגאון רבי ארי' ליבש הלוי הורוביץ זצ"ל, שהתפרסם כגאון מופלא מגדולי חכמי דורו. כיהן ברבנות הערים זאלוויץ, סטרי וסטניסלוב. נפטר כ"א סיון תרס"ט.

(יא) מאת הגאון רבי אליעזר חיים דייטש זצ"ל, אבד"ק בוניהאד, מגדולי הונגריה, אשר עמד בקשר תורני הדוק עם גאוני דורו. התפרסם כבר בימי בחרותו, כי ידע את כל סדר קדשים בעל פה עם רש"י ותוספות. חיבר את הספרים: "תבואת השדה" ו' חלקים, ש"ת "חלקת השדה", ש"ת "פרי השדה" ג' חלקים, "שיח השדה", "צמח השדה", "דודאי השדה" – ספריו התפשטו בכל העולם.

נ"א ספרים יצאו לאור בהסכמתו. נפטר כ"ט אלול תרע"ה.

(יב) חיברו הגאון רבי יהודא גרינוולד זצ"ל, מגדולי דורו. רב בסובוטשט, בוניהאד, שוראני ומשנת תרס"ב אבד"ק סטמר. חיבר את הספרים: "זכרון יהודא", "שבט מיהודא", "עוללות יהודא". נפטר י"ט אדר תר"פ. ע"כ

וחי בהם. גם בשאר ספרי הקבלה נחלתו שפרה לו במידה גדולה, והם היו שעשועיו הנחמדים בעתות ידועות – בשבתות ובמועדים.
רבות עסק גם בספרי מרן הבעל שם טוב זצוק"ל ובני היכלו זי"ע.

ד. ושנא את הרבנות

על רבי פישל יאות לומר את מאמר המשנה (אבות א, י) אהב את המלאכה ושנא את הרבנות, בקיימו זאת בכל הפירושים והכוונות, כי אמנם חייב את מלאכת התורה וחגר כלי קרב ללחום מלחמתה, אולם התרחק כמטחוי קשת מלשאת עליו משרה רשמית ומאן לקבל עליו עול הרבנות, על אף גדלותו בתורה.

קהילה גדולה ונכבדה פנתה אליו וביקשה לקבלו לרב אב"ד ומנהל עדתה, אולם הוא ברח "שלא עשני אב"ד" ומשועבד למשרה קבועה, באשר היה שפל ברח בעיניו, וטען כי אינו ראוי לאיצטלא כזו – ורק בקהילתו, לבני ישובו פסק בהוראה, כמובן שלא על מנת לקבל פרס.

עם כל זאת רבה היתה השפעתו על תושבי ישובו, ומאלפת העובדה שלפנינו: כאשר עמדו לקבל שר"ב בביטשקוב, הוצעה מועמדותו של הרה"ח ר' אפרים פישל ויזל ז"ל (נסע עוד להרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע), וכפי שקורה לעתים, התחלקו הדעות בעד ונגד. בשבת קודש אחרי התפלה, קם רבי פישל פלדמן הכריז וקבע ברורות: "שוחט חייב להיות ירא שמים – ר' פישל ויזל הוא ירא שמים, על כן יש למנותו שוחט בישובנו!" נסתתמו טענות המתנגדים ונתקבל פסקו של רבי פישל, על דבריו אין עוררין, הנ"ל התמנה לשוחט בביטשקוב.

ה. בחצרות הקודש

קשריו עם החסידות בימי עלומיו לוטים בערפל, כמוזכר, רק זאת ידוע, שממקורו השתייך לחסידות סטרטין ובצעירותו נסע אל הרה"ק רבי אברהם מסטרטין^(י). ברם כבר בימי בחורותו הסתופף יחד עם אביו בצלו של הרה"ק בעל ה"צמח צדיק" זי"ע מויזניצא.

(יג) בן הרה"ק רבי יהודא צבי מסטרטין זצ"ל (מתלמידי הרה"ק ר' ארון לייב מפרמישלן זצ"ל, ותלמיד מובהק של הרה"ק רבי אורי מסטרליסק זצ"ל). הרה"ק ר' אברהם עצמו גם כן

מסופר, כי אחיו ר' שמואל אליעזר, אשר היה מקושר מאד לבעל ה"צמח צדיק", הוא שהשפיע על רבי פישל שיתקשר אל הרה"ק מויזניצא.

ה"צמח צדיק" היה מכבדו מאד. בהיותו אברך כבר סחר ביינות, והיה הוא ה"בעל הבית" היחידי שה"צמח צדיק" הורה לקראו לעלות לתורה בתואר "מורה מורנא", עם כי בחצר בית ויזניץ הסתופפו עוד סוחרים גבירים נכבדים בני תורה.

שמו של רבי פישל הלך לפניו והיה מפורסם ברום תורתו גם בחצרות אחרות של החסידות; מסופר, שהרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זצ"ל, אשר דרכו בקודש היתה להתפלל שחרית בשעות שאחרי הצהרים, היה נוהג להכריז לפני התפלה, כי אלה שכבר אכלו היום (ואשר באו רק להאזין, כדי להתענג מתפלתו הלוהטת) – יצאו מבית המדרש, כי נוכחותם מבלבלת אותו. פעם הזדמן לרבי פישל להיות בשוב אחד עם הרה"ק, וגם הוא הלך להאזין לתפלת הצדיק.

הרה"ק הכריז את הכרזתו הנ"ל, אך לא הסתפק בזאת, אלא נגש אל אנשים, שידע כי כבר אכלו, וסילקם מבית מדרשו.

רבי פישל, אשר גם הוא סעד כבר באותו יום, קם ממקומו ורצה לצאת. הרה"ק, בהבחינו זאת, נגש אליו ושח לו: "איך האב איך נישט געמיינט, איהר שטערט מיר נישט!" (אליכם לא התכוונתי, אתם אינכם מפריעים לי).

תוספות התורה
תוספות השו"ת

לאחר שרבי פישל נעשה חתנו של הרה"ח ר' יודל עביר רוזנברג ז"ל, עבר לדור בכפר ביטשקוב שבמרמרוש. באותו ישוב לא היה מורה הוראה בתקופה ההיא, וכאשר היתה מתעוררת שאלה בהלכה, היו פונים אל מורה הוראה שבאחד מישובי האיזור.

לרבי פישל לא מצאו חן פסקיו והוראותיו של אותו דיין, לכן נסע לסיגט אל האב"ד הרה"ק רבי יקותיאל יהודא טייטלבוים זצ"ל, בעל "ייטב לב" – שהישוב השתייך לגלילות רבנותו – וביקש הסכמתו, שיורשה לו לפסוק בישובו.

הסתופף בצל הרה"ק מסטרליסק. הוא ניהל עדתו משנת תק"ץ. אלפים הסתופפו בצלו. עלה לשכון בגנזי מרומים ג' בטבת תרכ"ה.

תשובת הרה"ק היתה, כי דרכו לא לתת הורמנא (רשות לפסוק), רק אם הוא בוחן תחילה את המבקש זאת.

הציע רבי פישל, שיעמידהו לנסיון בפניו. לאחר שהרה"ק טייל אתו ארוכות בש"ס ופוסקים במשך שלושה ימים, התפעל מאד מידיעותיו העמוקות והמקיפות, והפטיר: "אני מוכן לתת לו הורמנא, בתנאי אחד – אם תקבלו עליכם לפסוק גם את השאלות שתתעוררנה אצלי בבית!" – מכיון שהרה"ק נמנע מלפסוק לעצמו – ורבי פישל אמנם הסכים למלא רצונו. מאז חולק כבוד רב לרבי פישל בחצר הרה"ק מסיגט.

במשך שנים רבות היה סועד את סעודת הראש חודש אצל הרה"ק ה"ייטב לב", ואם ארע לפעמים שרבי פישל אחר לבוא, המתין לו הרה"ק בסעודתו.

במרוצת הזמן היה רבי פישל המורה-הוראה והמנהיג הרוחני בישובו – בתואר זה היה מוכר בעולם התורני וכך מכונה לעתים בתשובות בהלכה שכתבו אליו גדולי הדור.

בשנת תרל"ו, לאחר שרבי פישל הסתופף בצל רבו הרה"ק ה"צמח צדיק" ז"ע במשך הימים הנוראים וחג הסוכות, בעמדו לשוב לביתו, נדבר עם בן דודו ר' אלתר שטיינמץ ז"ל, שיסעו לצאנז לשבות שבת אחת בצל הרה"ק ה"דברי חיים" זצ"ל, זקן האדמו"רים בדורו, אולם ברגע האחרון שלפני הנסיעה חל עיכוב מסוים, ורבי פישל נאלץ לדחות נסיעתו, לפיכך נדברו ביניהם לנסוע בהזדמנות אחרת.

בן דודו אכן נסע לצאנז כעבור מספר שבועות, ואלו רבי פישל נתקל כל פעם בטרדות שונות ולא איסתיעא מילתא לנסוע במשך כל ימות החורף. בכ"ה בניסן בשנה ההיא הסתלק הרה"ק מצאנז לעולמו.

כאשר ביקר הרה"ק רבי יחזקאל משינובה זצ"ל בגלילות מרמרוש, נסע אליו רבי פישל לשבות בצל קדשו.

והנה דרכו של רבי פישל היתה להמנע ולהתרחק מלידור נדרים, וכאשר היה נקרא לעלות לתורה, היה דורש לא לומר "מי שברך" למענו, כדי שלא יצטרך לידור, והפעם, בנסעו לשבות בצל הרה"ק משינובה, היה

מודאג קצת, מחשש שיקראוהו לעלות לתורה ויצטרך לידור, ומאידך, להודיע כי יש לו גדר שלא לידור – חשש שתראה כיוהרא, אך לעבור על גדרו גם לא רצה.

בשבת קודש כשנקרא לעלות "אחרון", עמד נבון, מה לעשות בעת כזאת, בפרט שהרה"ק בעצמו היה ה"בעל קורא". והנה בסיים רבי פישל לברך את הברכה שלאחר עלייתו, והגבאי רצה להתחיל לומר "מי שברך", פנה אליו הרה"ק והפטיר: "עזוב כבר, מה אתה מתעכב עם ה"מי שברך", אין לי פנאי!" – גדולה היתה שמחתו של רבי פישל, שלא נאלץ לשנות ממנהגו.

לאחר הסתלקות רבו הרה"ק ה"צמח צדיק", היה נוסע רבי פישל להסתופף בצל בנו – הרה"ק בעל "אמרי ברוך" זי"ע מויזניצא, ולאחר שרבו זה נקרא לשכון בשמי מעונים בדמי ימיו – לאחר שמונה שנות הנהגת העדה – היה נוסע לחסות בצל כנפי הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע, בעל "נימוקי חיים" ו"טל חיים".

על הסיבה שנמשך אליו יותר מאשר אל שאר בני רבו, סיפר רבי פישל, כי באחת השנים בהיותו בויזניצא, שלחו רבו הרה"ק ה"צמח צדיק" לראות איך נוהגים נכדיו (שהיו עדיין בימי שחרותם), והנה מצא את רבי חיים באמרו תהלים בבכיות עצומות. בתחילה לא הבחין רבי חיים בנוכחותו, אולם כאשר הרגיש בו, פנה לעבר הקיר ומחה דמעותיו, שלא יראהו בעינים דומעות – כאילו נתפס ח"ו בקלקלה. הדבר מצא חן רב בעיני רבי פישל ומאז החל לעקוב אחריו, והיות שהליכות דרכו ישרו בעיניו, נקשר אליו בעבותות אהבה, ובהגיע עתו למלוק, נדבק לחצרות קדשו.

ו. אהב את המלאכה

כאמור מאן רבי פישל להנות מתורתו, להשתמש בה כקרדום לחפור בו, וסרב לקבל עליו משרת רבנות, על כן לצרכי פרנסתו עסק רוב ימיו במסחר היין, וליד ביתו היתה לו חנות למכירת יינות. עסקיו הסתעפו והגיעו עד לאיטליה, גליציה והונגריה. לרגל מסחריו נאלץ מפעם לפעם לנדוד מביתו למרחקים, כפי שהוזכר לעיל.

לפנינו מודעה שהתפרסמה בעתון "מחזיקי הדת", שהופיע בעיר לבוב, בפרשת מקץ שנת תרנ"ה:

בע"ה ביטשקיב יע"א.

קושט דבר ניתן לכתוב, איך שעשיתי מסחר יין עם הגביר ב. רוזיטשקי מפיאמא לויט נאכשטעהענדע אדרעססע (יד) בענין עשיית יין כשר במדינת איטאליע בהשגחה יתירה על צד היותר טוב, באופן שכל השגחת ועשיית היינות יהי' כפי אשר אצוה עליו מקטן ועד גדול כל יפול דבר, וגם האנשים הדורכים והעובדים בעשיית היינות יהיו אשר אבחר אני מכאן מחוץ מארמארוש.

ועתה הנני מהמודיעים ולפנים, כי שלחתי את אחי הרבני החסיד מו"ה פנחס פלדמאן נ"י ועמו עשרים וחמשה אנשים כשרים ומהם כמה בני תורה וחסידים, והמה היו שמה לעבודת היין מתחילה ועד סוף, ות"ל היינות נעשו שמה בהכשר רב, הכל כפי שנועצתי עם מחותני הרב הגאון המובהק אבדק"ק ברעזאן ועם מחותני הרב הגאון מו"ה שלמה ליב מסיגיט כדת וכהלכה, ועשרה אנשים משלי באו עם היינות בספינה עד פיאמא, ונתתי אותם במאגאזינען (מחסנים) המיוחדים רק ליין כשר. וגם על המשכת ומילוי היינות בחרתי גם כן ארבעה אנשים שלי שיהיו שמה כל משך הזמן (וליתר שאת לחוש לאמרם ז"ל בע"ז דף ל"ג ע"א, דלמא אנב טירדי' וכו', דנראה קצת שאיש הפועל אינו שומר, הגם שיש לחלק מטעם ששמה זמנו בהול כמ"ש רש"י ז"ל שם ד"ה "ונתן לתוכן יין", כי כונתן שצריך מהירות בעוד שהזפת חם וכו', משא"כ בהמשכת היין ושאר עבודות כיוצא בו אין טירדא יע"ש), בכל זאת החמרתי עלי' שיקח עוד איש משגיח לבד העובדים, על כן שלחתי את חתני המופלג החסיד מו"ה יצחק טאבאק נ"י, נכד הרה"ג מהרש"ל מסיגיט, שהוא יהי' המשגיח שמה ותחת ידיו המפתחות והחותמת מהמאגאזינען הנ"ל. ומעתה מי שירצה לקנות יין מהגביר הנ"ל, היוצא מתחת יד חתני הנ"ל, נכון לבו בטוח יהי' שיוכל לשתותו גם מהמהדרין בעם.

והנה בית מסחר היין שלי ידוע זה כמה שנים לרבים, אולם במקום רחוק שאין מכירין אותו יוכלו לשאול עלי אצל רבני מארמארוש גם מכמה גאוני גאליציא המה יתנו עדיהם, כי בכל

עוז אני מתאמץ בענין השגחת יין כשר בכל היכולת, ויין מזויף עם שפיריטוס (כוהל) עדיין לא נכנס לבית מסחרי ת"ל, השי"ת יהי בעוזי תמיד.

פישל פֿעלדמאן

ואגב אודיע ג"כ, כי בבית מסחרי כאן בימשקיב יהיו ג"כ מאלו היינות, גם יינות ישנים אונגארישע העדיליכיר סאמאראדני טובים ומשובחים במקח השוה, גם קאנאק ולאגור י"ש, הכל כשר לפסח, וממרחק יבואו לקנותם.

הנ"ל

ברם עם כל עסקיו הגדולים והמסועפים, ראשו ורובו של רבי פישל היו שקועים בתורה ואילו עסקיו היו רק טפלים, כפי שמעיד עליו גיסו בספר "צוואת אבא" (עמוד לו אות יט): "מורי גיסי ע"ה, שהיה לו מסחר יין והיה טרוד בפרנסה, בכל זאת תיכף שהיה לו פנאי, חזר ללימודו לעיין באיזה ספר".

חלק גדול מהיום ישבה רעיתו בחנות, ולפעמים כאשר היתה נחוצה נוכחותו של רבי פישל בחנות ונקרא לבוא שמה, היה מתרעם כביכול על עצמו ומתחטא, באמרו: "מה חטאתי היום שמפריעים לי בלימודי!"

נוסף לכך, היה לו איש נאמן שהיה מטפל בעניני מסחריו, כדי שלא יצטרך הוא בעצמו להיות שקוע בעסקים.

פרנסתו היתה מצויה ברחבות ובשפע, אך לא היה גביר בעל נכסים.

משארומתנו היה באמונה טהורה. מקפיד היה שממונו יהיה מקשה אחת זהב טהור — כשר וישר. ותרן היה משלן, וכעין מטבע של אש היה לנגד עיניו ממון הזולת, ונזהר שלא להתקרב אליו ולהכוות ממנו.

בערוב ימיו גדלה מאד דאגתו עקב חובות שהשתרגו על צווארו, ושפך שיח בפני בורא העולם, שלא יכשל בממון של אחרים. בדלית ברירה מכר חפצי ערך יקרים מביתו, למען יפרע חובותיו לנושים.

ז. עצתו אמונה

גדלותו המופלגת בתורה מחד, חכמתו ותבונתו בכל עניני דעלמא ופרסומו בתור סוחר ישר מאידך, הקנו לו מעמד מיוחד, עד כי רבים

השכימו לפתחו. ביתו הפך לתל תלפיות, מקום שאפשר להנות מעצה ותושיה בכל שטחי החיים; בני תורה באו להתפלפל אתו בסוגיא שהתקשו בהבנתה, סוחרים באו להתייעץ בעניני מסחרם, ואילו שבורי לב ונדכאים באו לקבל עצתו אמונה במצבם העגום, והוא בפקחותו העצומה היה משיב לכל אחד תשובה נאותה ומתקבלת, קולעת אל השערה, איש איש על פי שאלתו.

ה. במעלות המידות

באהבתו ובחמלתו השתתף בצערם של תלמידי חכמים, אלמנות ויתומים, והטיב להם כפי כחו בכל גופו, נפשו ורוחו, לתמכם ולסעדם בכבודו ובעצמו או על ידי בניו, אשר שלחם לעתים לקבץ על יד למען עניים ואביונים. במתק מאמריו המציא מזור ותרופה, הרווה סמי מרפא של עידוד וחיזוק בלב כל אחד.

גיסו בעל "צוואת אבא" בספרו (דף ט עמ' ב ודף כב עמ' א) משבח את אמו, שהיתה מפורסמת במעשי הצדקה שפעלה, ובין היתר הוא כותב: "...היא השתדלה בדברים עלי ועל מורי גיסי, הרב החסיד המפורסם מוה"ר אפרים פישל ז"ל, ובין שנינו נגמר הדבר לטובת המבקש..." (כלומר, להמציא את הסעד והעזרה לאדם הנזקק).

יקר היה בעיניו כבודו של כל איש – קטן כגדול, עני כעשיר, רש כשוע, ובפרט חביב היה עליו כבודם של תלמידי חכמים, יותר מכבוד עצמו. נזהר היה מלצער שום אדם ולו הפשוט ביותר, ואפילו כזה שהיה נצרך אליו.

הרבה השקיע בחינוך ילדיו. פיזר ממון רב להחזיק מלמדים מומחים למען בניו, על מנת לגדלם לתורה ולעבודת השם.

וכך מעיד עליו גיסו ב"צוואת אבא" (דף לו אות יט): "והדריך את בניו לתלמוד תורה ולא הסיח דעת מבניו, כמעט אפילו רגע, מלהדריכם לתורה וליראת שמים, והיה גברא דמריה סייעא, שכן כל בניו תלמידי חכמים ויראי ד'".

בדבר שיטת רבי פישל בחינוך כותב שם באות כב: "...פעם אחת חטא בנו הצעיר, ולקח (רבי פישל) ספר שמות והראה לו עשרת הדברות, שכתוב בהן אותו עון שעשה".

על הקפדתו בקיום המצוות למדים אנו מהעובדה דלקמן: פעם בעברו בחוצות הישוב, פגש יהודי בעל-עגלה העוסק במלאכתו וזקוק לעזרה של "עזוב תעזוב" – להטעין משא. פנה אליו רבי פישל ואמר לו, כי אדיר חפצו לסייע לו, ברם כדי שיוכל לקיים את המצוה בשלמות, בדחילו ורחימו, רצונו ללכת תחילה לטבול במקוה, לפיכך הוא מבקשו שימתין לו בעבודתו.

ענהו הלה, כי אמנם הוא מוכן לכך, אולם יפסיד ממון בהמתינו לו, אלא באם יפצוהו בעד הפסדו – מוכן הוא לחכות לו. רבי פישל הסכים לכך ברצון, הזדרז למקוה ובשובו שילם בעד הפסד השהיה, ועזר ליהודי להטעין את המשא.

חזונו התורה
חזונו השווה

ט. בית תפארתו

עזר גדול היה לו בביתו, הלא זו רעיתו מרת חוה יוטא ע"ה, בת הרה"ח ר' יודל עביר רוזנברג ז"ל. כבר אמרו חז"ל (סנהדרין כב ע"א) "קשה לזווגם כקריעת ים סוף" (בפרט זווג שני) – כברת ארץ קשה עברה עליה עד שבנו ביתם בצוותא, כי בתחילה היתה נשואה עם האברך הירא-שמים הרה"ח ר' יחזקאל אברהם ויזל ז"ל.

אמנם כשנישאה מרת חוה יוטא היא היתה רק בת ארבע עשרה, אבל כבר אז היתה מפורסמת בחכמתה ובמעשיה הטובים, גם מיוחסת מאבות עתירי יחס, נוסף לכך בת גביר בראורין, על כן ניתנה לאשה לבחור המפורסם בתורה ובחסידות, במעלות ובמידות, הלא הוא יחזקאל אברהם הנ"ל, ובהיותה בת שש עשרה נולד להם בן, אשר נקרא שאול יהודא (הוא גדל אחר כך אצל אמו).

אולם זווגם לא עלה יפה – מן השמים נגזר עליהם שקשר הנשואין שביניהם יתקיים רק משך תקופה קצרה – האשה הצעירה, אף שהעריכה את בעלה, טענה כי אינה יכולה לדור יחדיו עם אדם שהוא מתנהג כמלאך (טו) עלי אדמות, לפיכך החליטה להתגרש ממנו.

(טו) כדי להסיר מעליה חשדות כי מבחינה השקפתית אינה חפצה בבעל ההולך בדרך החסידות, התבטאה, שילדיה בעתיד יעידו עליה את הנכון – ובמשך השנים אכן התברר, כי כולם היו חסידים, יראים וחרדים לדבר ד' ובניה התפרסמו לשבח ולתפארת.

כאשר אחת מנשי המשפחה ניסתה לדבר אל לבה שתמלך בדעתה ותחזור מהחלטתה, בשבחה את מעלותיו הנשגבות של בעלה החשוב הבן יקיר, פאר המשפחה, ענתה לה חוה יוטא: "כמה ערליכער יוד ובן חביב הוא – הלואי עלי בנים כאלה, אבל איזה בעל שהוא – אני מאחלת לך...!" ועל אף כל הנסיונות לאיחוד המשפחה – לא הועיל דבר, והם התגרשו (טז) כשהיא רק בת שמונה עשרה.

כחלוף תקופה מסוימת, הציע הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע לר' משה ישראל פלדמן ז"ל ממיהאילן שידוך עבור בנו המצויץ אפרים פישל, את מרת חוה יוטא, בתו הגרושה של ר' יודל עביר רזנברג ז"ל. ברם רבי פישל טען, כי לפי משמעות הזהר הקדוש לא רצוי לקחת גרושה (יז).

כעבור חצי שנה בערך שוב פנה הרה"ק ה"צמח צדיק" אל ר' משה ישראל ואמר לו: "חתן אצל ר' יודל עביר הוא יהיה אי"ה – שיסע לשם, הרי יש לו גם בת בתולה!"

לאור הדברים האלה, ניאות רבי פישל לנסוע לביטשקוב. בהיותו שם, הוצעו בפניו שתי המועמדות לשידוך מבנות ר' יודל עביר, וכאשר עמד על חכמתה וצדקותה של מרת חוה יוטא, ונוכח לדעת כי היא אשת חיל, מצויינת במעלות ובמידות, הפטיר: "לא עליה התכוון הזהר הקדוש!" – אי לכן הסכים לשאת אותה לאשה.

מסופר, כי בעת ההיא הוצע לה שידוך נוסף והמועמד גם ביקר שם "לראות וליראות", ומ' חוה יוטא עקבה אחריהם בעת נטילת ידים. היא אמרה אחר כך, כי היות שה"נטילה" של רבי פישל מצא חן בעיניה יותר, על כן העדיפה להנשא אליו.

את שבחיה מספרים עד היום נכדיה וניניה בהערצה וביראת כבוד – בהיותה מלומדת, היתה בוחנת לעתים קרובות את בניה ונכדיה בחומש

(טז) ר' יחזקאל אברהם התחתן שנית ובזוגו זה נולד לו בנו הגה"צ ר' שלמה אליעזר ויזל זצ"ל, אבד"ק טרנובה, אולם ר' יחזקאל אברהם לא האריך ימים ובגיל כ"ח שבק חיים לכל חי, כששמו הולך לפניו ומפורסם כאיש מושלם בתורה, ביראה ובמידות. רבו הרה"ק ה"צמח צדיק" התבטא בשעת הלוויה שלו: "האברך הזה – על עניני העולם הזה בטח שלא התכוון (לעבוד), ברם גם לא למען עולם הבא – בלתי לד' לבדו!"

(יז) אולי הכוונה לדברי הזהר בפרשת משפטים (דף ק"ג עמ' ב') אודות אשה גרושה.

ורש"י, ולפרקים גם בגמרא! לא בכדי התבטא אודותיה הרה"ק ר' יואל טייטלבוים זצ"ל, האדמו"ר מסטמיר, כי "היא היתה שם-דבר!"

ופרט קטן לדוגמה: כאשר שאלה פעם את בן אחיה, הנער ברוך רוזנברג, אם הוא מוכן להבחן אצלה את התפלה "ברוך שמיה" בעל פה עם הפירוש, התחמק הנער באמתלא כי אין לו פנאי כרגע, וכי יבוא באחד הימים הקרובים להבחן.

בהיות כבודה של הדודה חוה יוטא יקר בפני כל בני המשפחה, התיישב הילד ללמוד את התפלה עם הפירוש המובא בסידור עם "עברי טייטש", וכעבור ימים מספר התייצב בפניה להבחן, ואמנם בחנה אותו.

מאמצים רבים השקיעה בילדה, לגדלם לתורה וליראת שמים, ואכן הצליחה בזה, כי גדלו לשם ולתפארת.

רבות עשתה גם בפרנסת הבית – היא היתה מומחית גדולה ליינות, וכאמור לעיל, היא נשאה בעול המסחר. חלק גדול מהיום ישבה בחנות, כדי לאפשר לבעלה שיקדיש עתותיו לתורה, במנוחת הנפש ובלי טרדות.

ביתה היה פתוח לרווחה לקבל פני אורחים; וחידוש חידשה בהלכות הכנסת אורחים, כי בעת שחילקה את המזון, לקחה תחילה לעצמה, כדי שלא תצמצם בעת החלוקה – מחשש שלא ישאר אוכל עבורה.

היא האריכה ימים יותר מבעלה, וגם בעת אלמנותה ניהלה את חנות היינות, יחד עם בנה ר' יוסף ארי' ז"ל – כפי שהוזכר בפרק ב'. בעת מלחמת העולם הראשונה עברה לגור בעיר סיגט, אצל בנה ר' ישכר דוב ז"ל.

בערב שבת קודש דחול המועד סוכות – י"ט בתשרי שנת תרפ"א, בשעות שאחרי הצהרים, כנראה שחשה כי כלו ימי חייה, ובעוד היום גדול הדליקה נרות שבת. כעבור זמן קצר ביותר יצאה נשמתה בטהרה, ועוד הספיקו להביאה למנוחת עולמים לפני כניסת השבת.

י. יודע נסתרות

ואילו על הסתלקותו של רבי פישל מספרים נפלאות; ואם כי אחד הדברים הצפונים ונעלמים מידיעת האדם הוא – יום פטירתו, אולם ידוע שליחידי סגולה מגלים זאת לעתים ברמז, כפי שהוכח זאת לפעמים, וכנראה שרבי פישל היה אחד מהזוכים לכך.

כבר הוזכר שהוא היה נחבא אל הכלים, וחידושי התורה שכתבם בשנות חייו היו צפונים וגנוזים אצלו, וכל עוד כחו היה במתניו והיה בריא אולם – עיני הבריות לא שזפתם. ברם בשנתו האחרונה, כאשר חש כי הגיע זמנו להסתלק מהעולם, צוה לבניו להעתיקם ולהעלותם על מכבש הדפוס. כמו כן ברגעים האחרונים של חייו רחושי מרחשין שפתיה, שיוציאו לאור תעלומות את חידושי.

תקופה מסוימת, בשנתו האחרונה, סבל חולי ומכאוב ומפעם לפעם אף היה מרותק למטה, בעת כזאת נסע אליו לבקרו הסבא קדישא בעל "אהבת ישראל", וכמו כן הרה"ק בעל "נימוקי חיים" מאטניע – זי"ע (כל אחד בנפרד).

שגור היה בפיו לשנן בעתות הללו את הפסוק (תהלים כה, יח) "ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי", בהוסיפו בענוותנותו: "כי מעטות הן זכויותי!"

זמן קצר לפני פטירתו חלה קלות וכתב אל בנו הרה"ג ר' משה ישראל (שהתגורר בברז'אן בעת ההיא) שיבוא אליו.

בלילה האחרון בימי חלדו ערך תיקון חצות – כדרכו מאז ימי עלומיו – כשעיניו זולגות דמעות למכביר. בחיל ורעדה ובמרירות רבה קונן על חורבן בית המקדש, בהכריזו מפעם לפעם: "הריני מוסר נפשי על קידוש שם צבאות!" – כמעט כל אותו לילה היה ער.

בבוקרו של יום החמישי לסדר וישב, כ"ג בכסלו שנת תרס"ה – יום הסתלקותו, קם משנתו וביקש שיקחוהו למקוה לטבול, ושיסעו לסיגט (מרחק של כשלושה עשר קילומטרים) להביא לו תכריכים, כי היום הוא נלקח מעלמא הדין. גם דרש, שבניו ילכו לטבול וילבשו בגדים נקיים. כמו כן ביקש להביא לו בדחיפות את פנקסי החשבונות של עסקיו, כדי לסדר את הענינים הטעונים טיפול, וביקש שבניו יתחייבו לפרוע את החובות שהוא נשאר חייב.

למותר לתאר את הבהלה שהתעוררה בבית. אמנם בני הבית התעלמו תחילה מדבריו התמוהים, אולם הוא זירזם בבקשותיו, כי הזמן קצר וכי עליו להפרד מהעולם; יתרה מזאת, עליו להגיע בהקדם לעיר סיגט, כי רצונו לשכב שם ליד אחיו שמואל אליעזר (ראה אודותיו בפרק כו).

לשאלת אשתו מנין יודע זאת, השיב, כי אחיו שמואל אליעזר היה אצלו.

גירסה אחת אומרת, שבקשתו להעבירו לסיגט היתה מסיבה אחרת – כי לא רצה להטמן באתר מגוריו ביטשקוב, מחשש שראש הקהילה (אשר בתו השתמדה ר"ל) ירצה להשיג את חלקת האדמה ליד קברו, כדי שיוטמן שם בבוא עתו לצאת מהעולם. עוד גירסה קיימת, כי יען שאדמת המקום רוויה מים, לפיכך ביקש להסיעו לסיגט.

רבי פישל צוה לאסוף את כל ילדיו וחילק להם ירושה. בהגיע תור בן זקוניו – ר' יוסף ארי', שהיה עדיין בחור צעיר בגיל שש עשרה, הפטיר ואמר: "איך האב ד"ך פארטיילט (שלא במכוון חילקתי הכל בלי שיוותר לך) – נותר לי רק גביע לתת לך. ברם הנני מבטיחך, שתצליח תמיד בכל מעשיך!" – גם נתן לו זוג מכנסיים, כדי לקיים מצות ירושה מדאורייתא.

אגב כך נזכר, כי הגיע ספר מרב מסוים וטרם שילם בעדו, על כן נתן "קרונה" ("כתר" – מטבע הליך במדינה), שישלחו לאותו רב בעד הספר.

כל בני המשפחה שהתגוררו ביישוב באו להפרד ממנו, ולפני צאתו מהבית, נשק כל המזוזות.

בניו ומספר גדול של קרובי משפחה נסעו אתו ללוותו. היות שהשלג כיסה את פני הארץ, נסעו במזחלות.

והנה, באם הדרך נתקלו בשיירה ארוכה של מזחלות, אשר הובילו קורות עצים שהוידו מההרים, ואלו זחלו באיטיות, כשממלאים את כל דרך המלך, מבלי אפשרות לעקפן ולעבור לפניהן. כנראה שרבי פישל חש כי נותר לו רק זמן קצר עד צאת נשמתו ולא יספיק להגיע לסיגט, על כן בהגיעם ליישוב הסמוך – קרטשינוב – הביט בשעון ושאל שם המקום. בשמעו היכן הם, הפטיר: "פה אשב כי אויתיה". הוא שאל מי גר בבית הסמוך, וכאשר אמרו לו מיהו, הורה להכנס שמה. הוא ביקש מבעל האכסניה, שיתן לו בתור "גמילות חסד" למשך כחצי שעה את ה"באנק בעטיל" (כעין ספה), ושלח לקרוא בדחיפות לאנשי חברה קדישא. בבואם, הביע רצונו להשכיבו ליד המרא דאתרא הקודם, השוכן שם בבית החיים, אך נאמר לו, כי בנוי מעליו אוהל ואין מקום לקבר נוסף על ידו. ביקש רבי פישל שילכו למדוד את המקום, שמא בכל זאת ימצא מקום גם עבורו.

כאשר יצאו לבית העלמין וראו את המצב לאשורו, אמרו אנשי החברה קדישא, שאמנם קיימת אפשרות למצוא מקום ליד הרב, באם יהרסו את אחד הקירות, ולאחר מכן ניתן יהיה לבנות קיר חדש – אך כל זאת בתנאי שהמשפחה תשא בהוצאות הכרוכות בכל העבודות האלו.

בני המשפחה הסכימו ברצון להצעה, כדי למלא רצון רבי פישל.

ברגעים האחרונים שלפני פטירתו – לאחר שהורה להדליק נרות – צוה את בניו ובניו אחריו להדבק במידות טובות וישרות, וביותר הזהירם בענין קידוש לבנה ונר חנוכה ^(יח) (כנראה שהיה לו סוד כמוס בענינים אלה דווקא). כמו כן חזר על בקשתו, להוציא לאור עולם את חידושי.

לאחר הפרדו מהם, מילא פיו תחנונים להשם יתברך ותפלות המיועדות לעת כזאת – ועד הרגע האחרון לא פסק פומיה מתפלה; הוא אמר את הוידוי הגדול וקיבל עליו עול מלכות שמים, וכאשר סיים את הפסוק "שמע ישראל ד' א' ד' אחד..." החזיר נשמתו ליוצרו בקדושה ובטהרה, ובו ביום – לפנות ערב – הובא למנוחות, על יד המרא דאתרא, כפי שאיזה מושב לו.

על קבורתו הוקמה אחר כך מצבה, ועליה חרות הנוסח דלקמן:
איש תם וישר אשר למד טרח ויגע בתורה לאסוקי שמעתתא
אליבא דהלכתא ביראת ה', ונהנה מיגיע כפו ועסק בגמ"ח בגופו
וממונו בעהמח"ם ידות אפרים, ה"ה כבוד מו"ה אפרים פישל בן
הר' משה ישראל.

נפטר כ"ג לחודש כסלו התרס"ה תנצב"ה

יא. תורת אמת

לאחר הסתלקותו החלו בניו לטפל בקיום בקשתו, להוציא לאור את כתביו. בפרט עסק בזה בנו בכורו הרה"ג ר' משה ישראל הי"ד, אבד"ק דרגמירשט – בעת ההיא היה דיין ומורה צדק בעיר ברז'אן – ובשנת

(יח) עיין מסכת שבת (כג ע"ב): "הרגיל בנר, הוויין ליה בנים תלמידי חכמים", ופירש רש"י ז"ל: "דכתיב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור התורה".

מצבת בעל "ידות אפרים" זצ"ל

זוהרות התורה
זוהרות השו"ת

תרס"ח יצא לאור הספר, שהוא מורכב משני חלקים: "ידות אפרים" (יד"ת גימטריא פישל) – דרושים וחידושים על פרשת השבוע, על תהלים ועל פרקי אבות. אליו צורף וחובר החלק השני, הנקרא "דגל אפרים" – המכיל מ"ח סימנים של פלפולים וחידושים בסוגיות הש"ס, מהם תשובות בהלכה שהשיב לשואליו. עליהם מוסף גדול כבד-משקל, בשם "עוללות משה" – חידושים שהוסיף העורך, בן המחבר, הרה"ג אבד"ק דרגמירסט, כמו כן תשובות שהוא השיב לשואליו בנושאים הנדונים בספר.

הספר יצא לאור בהסכמת גדולי הדור. ראוי לציין מספר ציטטות, בהן מההללים ומשבחים את רבי פישל וספריו, כמו גם את בנו העורך:

הסבא קדישא בעל "אהבת ישראל" זצ"ל מויזניצא כותב בין היתר: "...והנה מלבד כי ידעתי האיש ואת שיחו, את ידו הגדולה לתורה ולתעודה

ויראת ד' אוצרו, עוד הספר יעיד על מהותו, את שאהבה נפשי בו מצאתי, פנינים יקרים בנויים על דרך האמת, בחכמה ומוסר ודעת...

גם עיינתי בחלק ב'... "דגל אפרים" ודגלו עלי אהבה, כי הוא קולע אל השערה בחכמה ותבונה..."

הרה"ק רבי חיים מאטניע זצ"ל כותב בין השאר: "...ידידי המנוח שם לילות כימים וכחמור שבר גרמיו ועצמיו על התורה הקדושה... ועברתי בין בתרי אמרותיו היקרים ומצאתי בהם חידושים נפלאים מפז מסולאים על התורה, וגם בהלכה הראה ידו וחילו לאורייתא בפלפול ובאגדה ידו הדה בדברים מתוקים, כולו מחמדים וחכו ממתקים, בנויים על אדני החכמה והתבונה והיה פרוי למאכל ועליהו לתרופה, הפליא עצה הגדיל תושיה, בפלפול וסברה ישרה".

הגאון ר' שלום מרדכי שבדרון זצ"ל, אבד"ק ברז'אן – מחותנו של רבי פישל – מעיד בהסכמתו: "מחותני הרב המאור הגדול לממשלת התורה והיראה, חסידא ופרישא, שושן סודות כש"ת... והנה ידעתי את האיש ואת שיחו מאז ומקדם, שכל ימיו יגע בתורה ויראת ה' אוצרו, חסיד ועניו, שייף עייל ושייף נפיק, והצנע לכת עם אֱלֹקֵינו... וראיתי את אשר הגה רוחו בדרך פרד"ס, דברים יקרים מאירים כספירים, מלאים זיו ומפיקים נוגה בנגלה ובנסתר..."

לחלק ב' – "דגל אפרים" – כתב המהרש"ם הסכמה נוספת, בה כתב בין השאר: "...ידעתי זה שנים רבות ועוד בימי גאוני הדור הקודם – הגאון בעל "שואל ומשיב" והגאון בעל תשובות "בית שלמה" ז"ל נשא ונתן באמונה בחידושי תורה לפנייהם והכירוהו בשם, ועם רוב טרדותיו במסחרו שקד על דלתי התורה בחזקה, והיה מיראי הוראה, ומצא כדי מדתו עד כי הגדיל לעשות חיל בתורה והוראה לאמתתה של תורה... הוא קולע אל המטרה בסברה ישרה..."

הרה"ק ר' צבי הירש שפירא זצ"ל ממונקאטש, בעל "דרכי תשובה", משבחו בהסכמתו, בכתבו: "ידיד נפשי הה"ג החרף ובקי, החסיד וירא אֱלֹקִים... וראיתי בהם דברים ערבים, טובים ויקרים, וראויים למי שאמרם... וביודעי ומכירי קאמינא, שהיה תלמיד חכם גדול ומובהק בתורה ובחסידות, נגיד וירא אֱלֹקִים וחכם ומוכתר במדות טובות, ואיש כזה מציאתו קשה בדורנו..."

הגאון ר' משה גרינוולד זצ"ל, אבד"ק חוסט, בעל "ערוגת הבושם", מהללו בהסכמתו וכותב: "...עלים לתרופה מנופים בי"ג נפה, מגברא רבא שדעתו יפה, כתבי קודש שהניח אחריו ברכה... מצאתי שדבריו ואמרותיו אמרות טהורות מזוקקות... חכמה ומוסר מפיקות, וראויים הדברים להשביע נפשות שוקקות, ודברי חידושי הלכות טללי אורות..."

הגאון ר' ארי' ליבש הורוביץ זצ"ל, אבד"ק סטניסלוב, בעל "הרי בשמים", כותב בהסכמתו ל"דגל אפרים": "...ואמצא בהם דברים טובים נכוחים וישרים למוצאי דעת... בעודנו חי עמנו היה אחד מיוחד ממאהבי הנאמנים, בחרתי בו ובמשנתו ולא זזתי מלחבבו עד לאחת, מפאת חין ערב תורתו ויראתו הקודמת לחכמתו..."

בספר קיימת הקדמה, שנכתבה על ידי בני המחבר. נוסף לכך ישנה תוספת להקדמה, שנכתבה על ידי ידידיו: הרה"ח ר' יצחק שר"ב דקרטינוב ז"ל והרב יוסף שמואל ז"ל, שר"ב ומורה הוראה בקהילת לעה, שהכירוהו עוד מנעוריו. הם מרבים בשבחו בהערצה עצומה.

בספר "ידות אפרים" ק"ך דפים, ואילו ב"דגל אפרים" — צ"ד דפים.

המהדורה הראשונה יצאה לאור בשנת תרס"ח, ובמרוצת השנים אזלה מן השוק, לכן התעוררו נכדי המחבר ובראשם ר' אפרים פישל ב"ר יוסף ארי' פלדמן ז"ל והוציאו לאור את הספר בשנת תשל"ט, במהדורה שניה, בתוספת סדר היחס של המשפחה, שנכתב על ידי ר' פישל ברי"א.

לפני שנים מספר, כאשר נתגלה בירושלים הילד הפלא שידע לומר כל התורה כולה (לאחר שהיו מתחילים לומר בפניו התיבות הראשונות), פנה ר' יוסף אל הילד והחל לומר לו את המלים הראשונות שבספר "ידות אפרים", והילד המשיך לומר בלי הפסק. שמח על זה מאד ר' יוסף באמרו, כי בזה התברר ללא ספק, שהספר "ידות אפרים" הוא תורה מן השמים.

רבי פישל השאיר אחריו זרע ברוכי ד' והם:

הרה"ג רבי משה ישראל הי"ד (פרק יט)

ר' שמואל שמלקא ז"ל (פרק כ)

ר' ישכר דוב ז"ל (פרק כא)

ר' יעקב אליעזר ז"ל (פרק כב)

ר' יוסף ארי' ז"ל — צעיר ילדיו

מ' רייזל זלאטא (הבכירה) אשת ר' צבי חיים מגיד ז"ל מטעטש

מ' צפורה אשת ר' יצחק טבק ז"ל
זוהרות התורה
זוהרות השו"ת

מ' ניסל אשת ר' יצחק אייזיק הופמן ז"ל

מ' חיה אשת ר' יצחק וואלף מושקוביץ ז"ל.

פרק טז שאלת יעקב

א. ימי בחרות

כמוזכר, מרת מינקה היתה בת הגאון ר' יעקב פראגער זצ"ל, בעל "שאלת יעקב". שמשו של הגאון זרח בעיר המעטירה פרשבורג ביום י"ט לחודש מנחם אב שנת תר"ג, לאביו הצדיק הרבני החשוב מוהר"ר מרדכי סג"ל פראגער ז"ל, מיקירי קרתא שם, ולאמו הצדקת מרת פיגלא ע"ה ב"ר יעקב ז"ל – שעל שמו נקרא בעל ה"שאלת יעקב".

כבר במעלליו התנכר נער, שהוא הולך וגדל בשקידתו בתורה, ומאז ילדותו התברך בברכת מחדש חידושים, כפי שמזכיר זאת פעמים מספר בספריו, ואף היה מעלה את חידושיו על הכתב, כמו כן היה רושם חידושי אגדה לפי סדר פרשיות השבוע.

את מרבית תורתו **שאב בעיר מולדתו** מפי רבו המובהק הגאון ר' אברהם שמואל בנימין סופר ז"ל, בעל "כתב סופר", אליו היה אדוק בכל נימי נפשו, כמעט שלא זזה ידו מתוך ידו. וכמים הפנים לפנים – גם רבו חיבבו כבנו ממש. בישיבתו שקד על התורה בדיבוק חברים בהתמדה עצומה, לן בעומקה של הלכה, שם לילות כימים וצלל במים אדירים של ים התורה.

כאמור, דרך לימודו היה מחדש חידושים, והיות שכבר בימי בחרותו נהג מפעם לפעם לקבל פני צדיקי וגדולי הדור, היה מציע לפניהם את אשר התחדש לו. בספרו "שאלת יעקב" חלק א' סימן לב אות ג כותב: "ובימי בחרותי בשנת תרכ"ה זכיתי לקבל פני קדשו של מרן הגאון רשכבה"ג מר"ה חיים הלברשטאם (בעל "דברי חיים" מצאנז) זצוק"ל, וכבדני לומר לפניו דברי תורה ואמרתי וכו'".

לעתים מזכיר בתשובותיו את דברי התורה שהציע לפני גדולי הדור, והם שיבחוהו והסכימו לדבריו.

אך לא רק בעל פה, כי אם גם בכתב הביע חידושיו – על אף

גילו הצעיר עמד בחילופי מכתבים עם גדולי התורה, הציע בפניהם את חידושיו, כשהוא מבקש לקבל הסכמתם על דבריו.

מהשרידים שנותרו, קיים מכתב שכתב אל רבו הגאון ה"כתב סופר" זצ"ל וכן מכתב אל הרה"ג ר' מרדכי דוב פינטשאבער זצ"ל מצאנדאוויטץ.

עמלו של הבחור העילוי הניב פרי נחמד וראה סימן ברכה בלימודיו, הוא רכש ואגר לקרבו אוצר תורתם של ראשונים ואחרונים ונעשה כמעין המתגבר, התעטר בכתר התורה והתפרסם בכתר שם טוב כתלמיד חכם מובהק, הוא היה מטובי תלמידי ישיבת פרשבורג המעטירה.

בהגיעו לפרק האיש מקדש, דיברו בו נכבדות והציעו למענו את בתו של הגאון המפורסם בעל "מהר"ם שיק" זצ"ל, אבד"ק חוסט. מורו ורבו שלחו לחוסט, שהגאון יתהה על קנקנו, ויחד עם אביו נסע לשם.

בהתייצבו בפני הגאון – בעת שהותו בישיבה – וסיפר כי נשלח על ידי רבו למטרה הנ"ל, הציע הגאון שיאמר את השעור בפני התלמידים. תחילה התחמק הבחור האורח, באמרו כי לא התכונן לכך. ברם המהר"ם שיק הפטיר: "מי שרוצה בבתי, צריך שידע בלי הכנה!" אי לכן, בדלית ברירה ניאות האורח לומר את השעור. ואכן עמד בהצלחה בכור המבחן – הופעתו עשתה רושם והשידוך נקשר, בשנת תרכ"ז, עם בת גילו המהוללה הצדקנית מרת בריינדל בת המהר"ם שיק זצ"ל.

ב. חתן המלך

באותה שנה נשא לאשה את זוגתו ונשאר סמוך על שלחן חותנו. בתחילה הובטחו לו מזונות לתקופה של שלוש שנים, ברם חותנו הוסיף לו כהנה וישב שם שש שנים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בדרשת הפרידה שלו משם בשנת תרל"ג (שאלת יעקב ב' סי' א אות ז).

הליכותיו של האברך הצעיר עשו רושם רב גם על תושבי המקום, ושבועות אחדים לאחר נשואיו ביקשו ה"בעלי-ביתים" את חותנו, שיורה לחתנו ללמוד עמהם שעור בתורה. האברך הצעיר ניאות לכך, ובמשך קרוב לשש שנים לימד שעור קבוע מדי שבת בשבתו (שאלת יעקב שם אות ד). נוסף לכך היה מוזמן לדרוש בפני הצבור בשבתות ובמועדים, כשהקהל נהנה ומתענג בשפע של נחת מנועם אמרותיו.

הרה"צ ר' אברהם יהושע פריינד זצ"ל מנאסוד סיפר, כי בלמדו בחוסט

אצל הגאון המהר"ם שיק זצ"ל, היה נוהג ללכת בשבת קודש לסעודה השלישית של חתן רבו, אשר היה נוהג מנהג חסידים, להאריך בסעודה השלישית ובאמירת דברי תורה בסעודה זו.

עוד סיפר הרה"צ מנאסוד על דרכו בחסידות, כי בתחילה הסתיר האברך הצעיר בפני חותנו שהוא הולך למקוה בשבת קודש בבוקר, מאידך חותנו הביט עליו בכעין תרעומת על שאיננו הולך למקוה, ובהזדמנות העיר לו על כך. רבי יעקב הצטדק, כי אמנם הולך הוא. והנה בשמוע המהר"ם שיק דברי חתנו, העיר בשמחה: "גייא גייא, הלא כ"ק אדמו"ר ה"חתם סופר" היה א גרויסער מקוה-מענטש גייער!"

בהיותו סמוך על שלחן חותנו הגאון, שקד האברך הצעיר על התורה בקדושה ובטהרה והתעלה לאילנא רברבא. חותנו התווה לפניו דרך הלימוד, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. אל חותנו הגיעו שאלות מכל קצוי הארץ, ולפרקים צוה עליו גם כן להשיב תשובה לשואלים.

מלבד זאת, כמו בצעירותו כך לאחר מכן, היה מבקר מפעם לפעם בהיכלם של גדולי הדור ומרצה בפניהם חידושי, כמו כן עמד בקשרי מכתבים אתם — בראשם הגאון רבי שמואל שמלקא זצ"ל, אבד"ק סעליש, בעל "צרור החיים", אשר אתו היה לו משא ומתן בעל פה וגם בכתב — כמוזכר ב"שאלת יעקב" במספר מקומות.

גדולי תורה נוספים שאתם היה בקשר, הם:

הגאון רבי יוסף שאול נאטאנזאהן זצ"ל, אבד"ק לבוב, בעל "שואל ומשיב",

הרה"ק רבי יקותיאל יהודא טייטלבוים זצ"ל, אבד"ק סיגט, בעל "ייטב לב",

הגאון רבי אברהם יהודא שווארץ זצ"ל, אבד"ק בערעגסאז, בעל שר"ת "קול ארי",

הגאון רבי יעקב יוקיל עטלינגר זצ"ל, בעל "ערוך לנר",

הגאון רבי אליעזר זוסמן סופר זצ"ל, אבד"ק פאקש,

הגאון רבי אברהם ליטש רזנבוים זצ"ל, אבד"ק נייטרא, בעל שר"ת "בן יהודא",

והגאון רבי שמואל ערנפעלד זצ"ל, בעל "חתן סופר".

במשך שש שנות שהותו של הג"ר יעקב בצל חותנו, השלים עצמו בכל מכמני התורה וידע לרדת לעומקה של הלכה, עד כי זכה להתעטר בעטרת חכמים להיות מורה בישראל, וקיבל הורמנא מאת הגאונים: רבי שמלקא מסעליש, רבי אברהם יהודא שווארץ מבערעגסאז, ומורו ורבו בעל ה"כתב סופר" – זצ"ל.

ג. אדא בר אהבה

בינתיים גדלה משפחתו וטפלי תליא ביה. חותנו, שראה כי חתנו גדל ונעשה לכלי שלם עד כי ראוי הוא להנהיג קהילה, השתדל למצוא לו מקום מנוחה מתאים לכך, והיות שגמרין מציאה מחיפוש, אכן מצא, ונתקבל כמרא דאתרא בקהילת אדא הסמוכה לעיר זענטא – בשעתו השתייכה לקיסרות אסטרייך-אונגרו וכיום בצפון יוגוסלביה (סרביה), קרוב לגבול עם רומניה.

אמנם היתה זו קהילה מודרנית באותה שעה, מושפעת מרוח ההשכלה שנשבה בימים ההם, והרב הצעיר היסס מאד בתחילה האם לקבל את המשרה, אבל חותנו לחץ עליו, בהסבירו, כי יש לפעול למען ד' ותורתו וללמד תועים בינה, ובהשפעת זרזו חותנו, ניאות לקבל את הכהונה.

מיד ביום בואו לשם **הג"ר יעקב** – דרש בצבור וכן עשה גם בשבת הבאה, ודבריו נעמו מאד באזני הקהל.

זמן קצר לאחר הגיעו, כבר נאלץ לטפל בסידור גט, דבר שהיה חדש בעיניו כי טרם התנסה בזה, ונוסף לכך היה זה גט בעייתי. עם כל זאת סידר אותו לשיעויות רצון הצדדים, והדבר הקנה לו שם טוב בצבור.

את עדתו ניהל ברמה ללא מורא וחת. ומסופר באחד בשם "מעסער", שהעז לפתוח חנותו בשבת קודש, בא אליו המרא דאתרא בערב שבת וביקשו לנעול את החנות בשבת קודש; אך הלה השיב, כי הוא שייך לקהילה אחרת – כך הזהירו הרב שלש פעמים. זמן מה לאחר מכן התבטא הרב: "א "מעסער" (סכין) וואס איז טריפה – שטעקט'מען אריין אין דער ערד!" (סכין שנטרפת – תוקעים באדמה). דברי קדשו עשו רושם – וכן הוה... לא חלפו רק ימים אחדים והלה נעדר לבית עולמו ונטמן באדמה...

אמנם דבר זה הרתיע את הפוקרים והפוחזים בעם, אולם לא כל כך בנקל הצליח להטיל מרותו על כל הצבור, כי גם מתנגדים לא חסרו, וארע גם, כי בתקופה אחת צמצמו את משכורתו, על שהעז לפגוע באחד מראשי ה"מחדשים", אבל כל זה לא הבהילו ולא נסוג מדרכו. לעתים כאשר בשבת קודש יצא בדרשה תקיפה למען שמירת השבת, ביום החמישי הבא לא שלחו לו את המשכורת השבועית (היה נהוג לשלם מדי שבוע בשבוע).

מלבד כהונתו באדא, היתה פרושה מצודתו גם על הקהילה הסמוכה פעטראוואסעלא, ומזמן לזמן היה נוסע לשם, לפקח על עניני העיר ההיא, בפרט בעניני הדת, אגב כך היה משמיע דברותיו ברבים, במוסר ובהדרכה.

רבנו ניחן בכשרונות מיוחדים לרבנות ולהנהגת קהילה. בהיותו פה מפיק מרגליות, נשא מדברות קדשו בהזדמנויות שונות (מהם עשרה ימים קבועים בשנה). דרשותיו נאמרו בהתעוררות גדולה ונסובו על נושאים מגוונים של היהדות. אולם בפרט דרש רבות ונלחם נגד ה"מחדשים" שזקפו ראשם בתקופה ההיא, ואשר עקב דרכיהם הנלוזות גרמו לפירוד במחנה ישראל, ובעטיים נאלצו להקים קהילות חרדיות נפרדות.

מלחמה עצומה ואיומה התחוללה בשנים הללו עם ה"מתחדשים" הרפורמיים-הנעאולוגים, אשר רצו לחולל שינויים בדת היהודית ולכרסם באשיות תורתנו הקדושה; סכנה גדולה רחפה על חינוך הבנים. רבנו שינס את מתניו להלחם מלחמת ד' בגבורים, לעורר את הצבור בדרשותיו הנלהבות, להקפיד על טהרת החינוך על פי התורה המסורה לנו מדורי דורות. כמו כן עורר על התרחקות מאלה הפושעים בנפשותם, המחבלים בכרם ד' צבאות.

עמידתו התקיפה על משמרת הדת, בפרט בקהילתו, נשאה פרי, ובכח סגולותיו היקרות ודבריו החוצבי להבות, הצליח לשכנע את בני הקהילה להפכם ליראים ושלמים, וכתוצאה מהשפעתו זו, בשעת מבחן – בהתחלקות הקהילות במדינה, הצטרפה כל הקהילה כאחד, לקהילות החרדיות האורטודוקסיות שבהונגריה.

בהיותו דורש טוב לעמו ופה מפיק מרגליות, היה מוזמן ומכובד לעתים תכופות להספיד רבנים וכן אנשים חשובים שהלכו לעולמם. בספרו "תורת יעקב" חלק ב' אנו מוצאים כ"א הספדים ששרדו ונותרו לפליטה.

בעניני הקהילה יש לציין הקפדתו הרבה בעניני השחיטה, כפי שמזכיר זאת בספרו "שאלת יעקב" ח"א סי' מ"ו: "...שאני לעצמי רואה הסכין של שחיטה קודם כל שחיתות, ובפני שוחט את העוף..."

דגש חזק היה שם בקהילה על תפלה בצבור וכמו כן על תפלה בכוונה. היה מעורר רבות בדבר ביטול תורה ובפרט בשבת קודש, שאז פנויים מעבודות החולין ויש להקדיש את הזמן הפנוי להגות בתורה.

חותנו הגאון שבע נחת מאופן ניהול עדתו ומרוב הערצתו אותו, היה מכנהו לעתים בכינוי של חיבה – "רב אדא בר אהבה", על שם אתר רבנותו – אדא.

כדאגתו לנהל בני עדתו על פי דרכי התורה, כך שם מעיינו גם להרבות צדקה וחסד עם עניי עירו. אלמנות ויתומים, והיה מעורר את צאן מרעיתו לפעול בדרך הישירה הזו.

אך לא הסתפק בפעילותו הברוכה בעירו, אלא השתדל לטובת אחינו בני ישראל די בכל אתר ואתר; מצד אחד למען חיזוק הדת ולהעמידה על תילה, ומאידך, לעמוד לימין אביון או כל מי הנתון במצור, להושיעו בעת מצוקתו בסיוע חמרי או במתן עצתו אמונה, לשם כך הריץ מכתבים או שאחרים פנו אליו, בנושאים מגוונים.

בפרט היה תומך ביושבי ארץ הקודש, בשלחו לכאן סכומי כסף נכבדים, ואף היה מעורר רבות את בני קהילתו לנהוג בדרך זו.

מלבד עיסוקיו הרבים היה גם – מוהל מומחה, כפי שמזכיר זאת בספרו, שהוא מל את בניו. כנראה שאת מלאכת קודש זו למד מחותנו, אשר היה מוהל מומחה.

הגם שבהקדמה לספרו "שאלת יעקב" כותב רבנו: "...שאין המקום פה מוכשר להחזיק ישיבה, ואנכי יושב בדד", ברם התברר כי בתקופות מסוימות כן ניהל ישיבה באתר רבנותו, בה למדו בחורי חמד.

יצוין, כי בהליכות דרכו היה מקפיד מאד בקיום מצוות על פי הידור רב ביותר, וכאשר דבר כזה היה מן הנמנע מלהשיגו בעירו, ביקש להמציא לו את החפץ ממרחקים. ולדוגמה: קיימים מכתבים בהם מבקש לשלוח לו ממקום רחוק טלית שכולה צמר או יין כשר למהדרין.

ד. שואל ומשיב כהלכה

כמוזכר לעיל, כבר בצעירותו היה עומד בקשרי מכתבים בפלפולא דאורייתא עם גדולי הדור, בפרט החליף מכתבים עם חותנו הגאון בימי כהונתו כמרא דאתרא.

מלבד הגאונים שהוזכרו לעיל שאתם עמד בקשר, היו לו חילופי מכתבים עם הגאון רבי שלמה גנצפריד, אבד"ק אונגוואר בעל "קצור שלחן ערוך", הג' רבי אשר אנשיל יונגרייז, אבד"ק טשענגער בעל "מנוחת אשר", הג"ר יוסף רוזנברג, אבד"ק פישפאק-לאדאני בעל שו"ת "דברי יוסף", הג"ר משה לייב כץ, דיין דניקלסבורג, מוהר"ר פנחס נפתלי ירושלמי, בעל "נפש טובה", הג"ר זוסמן סופר, אבד"ק פאקש, הג"ר יוסף לייב סופר, אבד"ק פאקש, הג"ר דניאל פרוסטיץ, ראבד"ק פרשבורג, הג"ר שלמה קליין, אבד"ק קערעסטעש, הג"ר אשר אנשיל יונגרייז, אבד"ק פאדיאנהאז, הג"ר מרדכי לייב וינקלר, אבד"ק ברעזאווע – מאד, בעל "לבושי מרדכי", כמו כן עם אחיו הג"ר אברהם פראגער, אבד"ק טאפלאשען – זצ"ל.

נוסף למנויים לעיל, היו כאלה שאתם עמד בקשר מכתבים לאחר שיצא לאור ספרו שו"ת "שאלת יעקב", והעירו עליו הערותיהם, בין השאר: הגאון האדיר רבי שלום מרדכי שבדרון – המהרש"ם, הגא' ר' פנחס ביליטצער, אבד"ק סערענטש, הג"ר אברהם פולק מסעבען ואחיו הג"ר שמעון פולק אבד"ק בעלעניעש – זצ"ל, ועוד.

רבנו מוזכר בספרי שו"ת דלהלן:

מהר"ם שיק – או"ח, סימנים: כב, קי, קיא, קיב, קפד,

בן יהודא: סי' נ,

ניר לדוד: סי' נא, סא, עג,

חתן סופר: סי' צח, קכט,

מנוחת אשר: סוף חלק ב' סי' ה,

יענה בקול סי' טז,

קונטרס – וכתורה יעשה.

מלבד לכל אלה, פירסם חידושים רבים בכתבי עת תורניים שהופיעו בתקופה ההיא, בין השאר ב"תל תלפיות", שבעריכת הרב דוד צבי קצבורג,

אשר הופיע בווייטצען שבהונגריה, ורבנו פירסם בכתב עת זה בשנים תר"ס – תער"ב למעלה משלושים תשובות.

"וילקט יוסף" – בעריכת הרב יוסף הכהן שווארץ ז"ל, שהופיע בעיירה "באניא" בשנים תרנ"ט – תרס"א, וחידושי רבנו מפארים אותו כתב עת.

ה. "שו"ת שאלת יעקב"

בשנת תרס"ג החל רבנו לסדר את כתביו ולהכינם לדפוס. אך לא בקלות ניתן היה להדפיס ספר בשנים הללו, מחמת רוב ההוצאות, על כן התעכבה העבודה, ורק בשנת תרס"ו יצא לאור חלקו הראשון של הספר, בהסכמת הגאון האדיר רבי שלום מרדכי שבדרון זצ"ל, אבד"ק ברעז'אן – המהרש"ם – אשר בהסכמתו העריך את בעל המחבר וכתב בין השאר: "...כי שת פניו לברר האמת והצדק, יגע ומצא די מידתו, מתון ומסיק שמעתא כדת של תורה..." – ועיטר את הספר בהערותיו הנפלאות.

ברוב ענוותנותו כתב רבנו, כי קרא לספרו בשם זה, כי לא בא להורות אלא כשואל דעת אחרים בסוגיות שדן בהן, על כן, הוא מבקש, לבל יסמכו עליו.

בחלק א' קיימות קל"ד תשובות, ובסופו מפתח התוכן.

תוצרת התורה
תוצרת השו"ת

ו. בערבית הימים

בתחילת שנת תרס"ח תקפה חולשה את רבנו וחלה, ובעת ההיא חלתה גם זוגתו הרבנית ע"ה. מחלת רעיתו הטרידה אותו מאד, כפי שזה בא לידי ביטוי במכתביו לפונים אליו בשאלות – בכתב. עם כל זאת, מגודל צדקותו וכחותיו הרוחניים שהיה אוצר בקרבו, התגבר והתעלם מטרדותיו והשיב לשואליו.

מרב ענוותנותו אף היה מבקש את הרבנים שאתם התכתב, שיזכרו אותו ואת הרבנית לטובה בתפלותיהם.

בתקופה ההיא היה עסוק גם בהדפסת חלקו השני של ספרו "שאלת יעקב".

בשנת תרס"ט – עת צרה היא ל"יעקב", כי רעיתו הרבנית מרת בריינדל החזירה נשמתה לבוראה ועלתה לשכון בגזי מרומים, ביום כ"ב בשבט, לאחר סבל של יסורים רבים.

אשה צדקנית זו, כל ימי חייה היו קודש, שבעלה – רבנו זצ"ל – יוכל לשקוד על התורה ועל העבודה, ולחינוך בניה ובנותיה לתורה וליראה טהורה.

לאחר שהוסרה עטרת ראשו בפטירת הרבנית, נטרד בטרדות נוספות – מלבד למצב בריאותו – כגון: נשואי בנו ובתו הצעירים, הדפסת החלק השני של ספרו, עם כל זאת המשיך בכתיבת תשובות לשואליו.

אולם על אף השתדלויותיו הרבות, לא הספיק להביא תחת מכבש הדפוס את החלק השני של ספרו, בפרט כי בערוב ימיו פרצה מלחמת העולם הראשונה, אשר מחמת תלאותיה הוכרחו להפסיק את עבודת הדפוס, ולא זכה לגומרה של תורה, כי נחבקש לישיבה של מעלה והחזיר נשמתו ליוצרו בקדושה ובטהרה ביום ז'ך לחודש סיון שנת תרע"ח, בשנת ע"ה לחייו.

לפנינו קטע מצוואתו:

"ואני מבקש ואתחנן בכל כחי מכל זרעי וזרע זרעי עד עולם, שייתאמצו בכל כוחם שיהיו כל זרעם וזרע זרעם עד עולם כולם צדיקים וקדושים, עובדי ה' בחמימות, כי זה כל אדם".

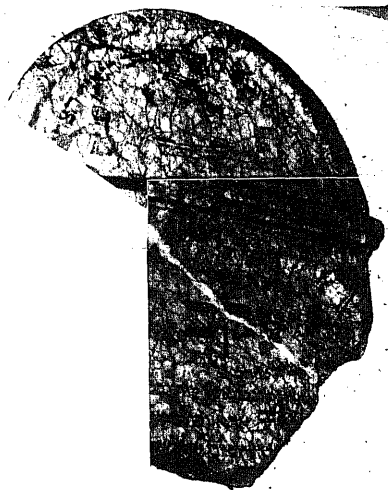
הק' יעקב פג"ל פראגער

לאחר פטירתו הודפס החלק השני של "שאלת יעקב" המכיל פ"ד סימנים. בשנת תשל"ח יצאו לאור מחדש במהדורה נאה שני החלקים בכרך אחד, על ידי משפחת פלדמן – נכדי המחבר – בתוספת הערות והוספות שנרשמו על ידי המחבר עצמו על גליונות ספרו (חלק א') וכן הערות מאת בנו הרה"ג ר' שלמה ברוך זצ"ל.

אמנם רובו ככולו של הספר בנוי על משא ומתן – שאלות ותשובות בהלכה, אולם בדף השער של הספרים מובאות רשימות של קטעי דברי אגדה, השזורים ומובאים בתוך התשובות.

בשנת תשמ"ט יצאו לאור חידושי באגדה, הנקראים בשם "תורת יעקב": חלק א' על תנ"ך וש"ס, וחלק ב' – דרשות על המועדים, מילי דהספידא ועוד. בהקדמה לחלק א' מתאר נינו הרב אשר אנטשיל קליין נ"י בטוב טעם ודעת את גדלות זקנו, ומגולל את תולדותיו בהרחבה גדולה. כאן הבאנו רק מקצת שבחו של ענק זה, על מנת לראות מעט מזעיר משבחי חותנו של הרה"ח ר' יוסף ארי' פלדמן ז"ל.

לאחר השואה הקימו נכדיו מצבה חדשה על קברו, ברם כעבור זמן ביקר שם נכדו ר' חיים ארי' שפיץ נ"י עם בני משפחתו, והחליטו לחפש את המצבה המקורית. והנה בהיות בנו ר' שלמה ב"ר חיים ארי' נ"י אצל נכרי הגר בשכנות בית העלמין ורצה לשאוב מים מתוך הבאר הכפרית, הבחין בחלק מתוך המצבה המקורית, ולאחר חיפוש מצאו חלק נוסף (כפי שמצולם כאן):

מצבת בעל "שאלת יעקב" זצ"ל

פרק יז

משפחת פראגער

א. תולדות "יעקב"

ששה בנים וחמש בנות נולדו לרבנו ואלה הם:

א) בתו הבכירה מרת לאה — בזווגה הראשון היתה אשת הנגיד הנכבד ר' יוסף היימפלד ז"ל, ראש הקהילה בחוסט. ר' יוסף היה בתחילה גיסו של רבנו, כי היה נשוי עם אחותו מ' מינקה, ולאחר שהיא נפטרה בצעירותה ונשארו ארבעה יתומים ביקש ר' יוסף את רבנו, שיתן לו לאשה את בתו מ' לאה, כדי שהילדים יגדלו בחיק המשפחה ולא יפלו לידי אשה זרה שישא, אשר עלולה להתנכר להם — וגיסו קיבל הצעתו. נולדו להם הילדים: ר' שמואל משה, ר' דוד, מ' גיטל אשת ר' יעקב מיטלמן מהאלמין, מ' מינקה אשת ר' יהושע היימפלד מסטמר, מרת פייגא אשת ר' משה אדלר — הי"ד, ר' יעקב ז"ל, ולהבל"ח מרת בריינדל אשת ר' יואל וויינר הי"ו.

אך לאחר עשר שנים שחיו יחד, נפטר ר' יוסף והיא נישאה שנית. בעלה בזווג שני היה ר' מאיר רוזנפלד ז"ל מטעגלאש, ונולדו להם הילדים: ר' זלמן לייב רוזנפלד מסטמר ור' מרדכי אברהם רוזנפלד — ז"ל.

אחותה מרת מינקה פלדמן היתה קשורה אליה למאד, כי היות שמ' לאה היתה הבת הבכירה במשפחה, ובהולדת מ' מינקה — האחיות הצעירות ביותר במשפחה — אמן לא היתה בבריאיות שלימה, נטלה מ' לאה על עצמה את הדאגה לטפל בפעוטה, וכן גם במשך כל שנות צעירותה דאגה למענה באופן מיוחד.

ופרט השופך אור על יחסי החיבה ביניהן: בימים ההם היה הוג, כי צעירה הנישאת מקבלת מעיל פרוה מהוריה, בתור נדן, אך היות שבעת נישואי מ' מינקה לא היו לבעל "שאלית יעקב" האמצעים לתת מעיל כזה למען בתו, נתנה מרת לאה את המעיל שלה למען מרת מינקה, כדי שלא תהיה אחותה מקופחת משאר בנות ישראל ולא תצא נעלבת מבית אביה.

מרת מינקה גמלה לאחותה בעד טיפולה המסור בשנות צעירותה,

ולאחר שמ' לאה התאלמנה בשניה, התגוררה בסטמר, ומרת מינקה היתה מבקרה מדי יום ביומו ודאגה שלא יחסר לה מאומה.

(ב) ר' חיים פראגער ז"ל, איש מכובד, מראשי קהילת סיגט – מוזכר ב"שאלת יעקב" חלק א' סי' קכא אות ה. בניו: ר' מרדכי צבי, שהוציא לאור את הספר מהר"ם שיק על מסכת אבות במהדורה השניה, בהוספת תולדות הגאון, ר' שלמה יהודא, ומ' גיטל מאנדא אשת ר' שלמה הכהן טרויב ז"ל.

(ג) ר' שמואל וואלף שמואל בנימין מפאקש הי"ד. היה איש צנוע, נזהר כל ימיו לא לדבר שיחה בטלה. אף כי היה מתפרנס ממסחר בעורות, היה ממעט בעסק הפרנסה אלא עוסק והוגה בתורה. מלבד שעוריו ברבים ב"חברה ש"ס", היה מסיים ש"ס כל שש שנים ביחידות – שבע פעמים סיים את הש"ס. הצטיין בתור איש עניו ושפל ברוך.

היה גבאי של התלמוד תורה והיה בוחן את התלמידים מדי שבת בשבתו. בתור גבאי גם דאג למצבם החמרי של המלמדים.

היה זהיר מאד במשא ומתן באמונה, בפרט היה מקפיד לא לעבור על "בל תלין", אף כלפי פועליו הנכרים.

יוצאי חלציו: ר' משה, ר' שלמה, מ' חיילא אשת הרה"ג ר' יעקב קאפיל בינעט, מ' פייגלא אשת ר' יוסף זיגלמן, מ' ליבא אשת ר' צבי סופר נ"י, מ' בריינדל אשת ר' יעקב היימפלד – הי"ד, ובנו ר' יוסף ז"ל, שהתגורר בישוב קוממיות.

(ד) פייגלה – נפטרה בימי נעוריה, בכ"ג אדר.

(ה) הרה"ג ר' צבי הירש זצ"ל, נולד בי' בכסלו תרל"ו. בימי בחרותו למד בישיבת פרשבורג אצל הג' בעל "שבט סופר" זצ"ל. היה תלמיד חכם וירא שמים להפליא, הוסמך להוראה על ידי הגאב"ד מפרשבורג בעל "שבט סופר" זצ"ל והג"ר דוד לאקנבך זצ"ל ראב"ד דפרשבורג ומעוד שני רבנים. כמו כן היה דרשן עצום, מגיד נפלא, פה מפיק מרגליות.

זוגתו הרבנית ניחה ע"ה היתה בת הג"ר יעקב שי"ק, אבד"ק נאד'אודוואר, בעל "ישרש יעקב" (בן ה"אמרי דוד" אב"ד טאקאי וחתן ה"מנוחת אשר", הרב יונגרייז מטשענגער) – זצ"ל.

בשנת תרס"א השתדל אביו ה"שאלת יעקב" להשיג עבורו משרת

הרבנות, לשם כך פנה אל הג"ר יוסף צבי דושינסקי זצ"ל, בהיותו אבד"ק גאלאנטא, מאחר שחותנו (של הגר"צ) הגאון בעל "לבושי מרדכי" עזב את הרבנות בק"ק ברעזאווע ועבר לק"ק מאדע, על כן ביקשו שימליץ טוב עבור בנו, כי ראוי הוא לאותו איצטלא, לנהל את עדת ברעזאווא.

ואם אמנם שבעל ה"לבושי מרדכי" המליץ בעד המינוי הזה, אך משום מה זה לא יצא לפועל, אלא נתקבל לדומ"ץ בעיר קראמפאק, שם ניהל את כל עניני הקהילה. אולם כנראה שפרנסתו היתה מצומצמת מאד, ובני משפחתו סייעו לו להטבת מצבו, בהשתדלם למצוא לו רבנות מכובדת יותר. והנה בשנת תרס"ט אינה ד' לו למצוא משרת רבנות ונקרא לכהן פאר כאב"ד דק"ק פאפראד (באיזור קאשוי שבסלובקיה). אמנם מצא שם קהילה שהיתה בהנהגת כת "המתחדשים", אבל לאחר שהשקיע עמל ויזע להשתית את ההנהגה על פי דת תורתנו הק', ובכח סגולותיו וחנו, הצליח לשכנע את בני הקהילה להפכם ליראים ושלמים תחת דגל הקהילות החרדיות. כשלושים ושלוש שנים ניהל עדתו ברמה.

אך הנה הגיעו ימי הזעם; בכ"ה בטבת תש"ב התנפלו עליו קלגסים נאצים ורצו להרגו וניצל בנס על ידי בנותיו, אולם המאורע השפיע עליו לרעה וכעבור יומיים השיב נשמתו לבוראו, בכ"ז לחודש.

הג"ר צבי פראגער זצ"ל, אב"ד פאפראד

יש לציין, כי יומיים לאחר מכן הוחמר מצב היהודים בעיר, ואף נסגר בית הכנסת של הקהילה.

מעט מזער מחידושיו נותרו לפליטה, וחלקם נדפסו בסוף חידושי המהר"ם שיק על בבא מציעא, בשם "שארית צבי".

בניו: ר' אשר אנשיל ראש הקהל במאראש-וואשארעלי (חתנו היה העסקן המפורסם הרב שמחה בונם קליין ז"ל מירושלים), ר' דוד מסעליש, ור' משה – הי"ד. בנותיו: מ' פייגא, מ' בריינדל הי"ד והרבנית גיטל אדלר-בריסק ע"ה.

(ו) מ' גיטל ע"ה אשת ר' צבי פישר, מנכבדי קהילת סטמר. היא נפטרה ה' באדר תש"א בסטמר, ואילו בעלה ורוב בני משפחתם נעקדו על קידוש השם בט' בסיון תש"ד הי"ד. בניהם היו: ר' שמואל משה, ר' ברוך מרדכי, ר' בנימין זאב וחתניהם: ר' יקותיאל יהודא בן ר' מאיר רזנפלד.

(ז) הב' משה – נפטר בימי עלומיו, בגיל ט"ז, בכ"א מרחשון שנת תרנ"ו. אביו הספידו מספד תמרורים ובין היתר משבחו, כי "עסק בתורה וביראה בהתמדה" (תורת יעקב חלק ב' דרוש סח).

(ח) ר' מרדכי ז"ל מסטמר, תלמיד הג"ר יהודא גרינוולד זצ"ל, אבד"ק סטמר, בעל "שבט מיהודא". היה גבאי של התלמוד תורה בעירו, אך הוא עצמו היה חשוך בנים. היה מקפיד מאד על כשרות המאכלים. מעולם לא אכל מאכל הטעון בדיקה. כל יום היה הולך אל אחותו מרת מינקה פלדמן לפרוס בשלומה, אף כי היא היתה צעירה ממנו.

כמובא להלן (פרק מה סעיף ו), עלה לארץ ישראל בשנת תש"ד. בערוב ימיו, בשכבו על ערש דוי בבית החולים, מפעם לפעם היה מתגנב החוצה לטבול במקוה, לפני התפלה. אך לדאבון כל לא האריך ימים בארץ וחי בה רק כארבע שנים, כי עלתה נשמתו לגנזי מרומים בכ"ג באלול תש"ח.

(ט) מרת חיה פיגלא הי"ד, אשת ר' אהרן אלי' אדלר ז"ל, תלמיד חכם מתושבי הישוב ניגרשט, אשר על יד סטמר. היא עלתה על המוקד עם בנה האברך המופלג ר' יוסף אברהם חיים ומשפחתו, ובנותיה מרת גיטל והילדה אסתר – בח' בסיון תש"ד הי"ד. בעלה נפטר בסטמר בי"ב באדר תש"א ובנם האברך היקר ר' משה נפטר בדמי ימיו בניגרשט, ו' בטבת תרח"ץ.

משארית הפליטה של המשפחה הזו, נותרו בחיים לאחר השואה: בתם

זמירות התורה
זמירות השות

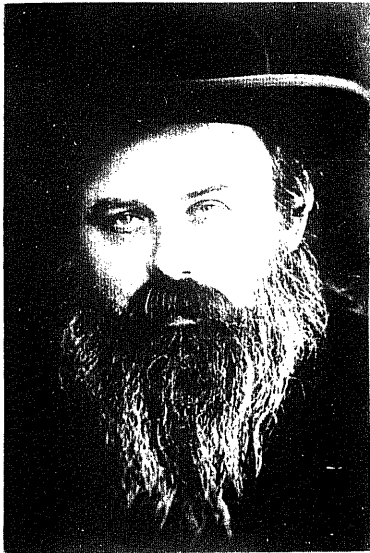
ר' מרדכי פראגר ז"ל, גיס ר' יוסף

מרת בריינדל ע"ה אשת ר' אפרים פישל פלדמן ז"ל, ולהבל"ח בניהם: ר' יעקב נ"י מבני ברק ור' צבי (פרגר) נ"י מתל אביב.

(י) הרה"ג ר' שלמה ברוך הי"ד, נולד בכ"ז באלול תרמ"ז. קנה תורה בישיבת הג"ר יהודא גרינוולד זצ"ל, ה"שבט מיהודא". כבר בימי בחרותו הצטיין כעובד ד' בלב ונפש, ענוותן ושפל ברך בדרגה רמה. רבו התפאר והתעטר בו ולעיתים היה מתבטא, כי בזכות שני תלמידים יזכה להכנס לגן עדן: בזכות הרב של פעטראוואסעלא והרב מטשימפא (הג"ר משה דוד אסטרייכר זצ"ל).

גם במראהו החיצוני היה בעל הדרת פנים.

זוגתו הרבנית רבקה הי"ד היתה בת הג"ר יהודא ליכטנשטיין זצ"ל אבד"ק בעטלאן.

הג"ר שלמה ברוך פראגער זצ"ל, אב"ד פטראוואסלא

כמוזכר לעיל, כיהן אביו כמרא דאתרא גם בק"ק פעטראוואסעלא הסמוכה לעירו אדא. בשנת תרע"ג מסר לו אביו את הכהונה הזו והגרש"ב נתקבל כמרא דאתרא שם, וכיהן בה עד שנות הזעם של מלחמת העולם השנייה.

אביו מזכירו פעמים מספר ב"שאלות יעקב": סימן צד אות יא, סימן קלב ובפרשת מצורע.

השאיר אחריו חידושי תורה, שהם עדיין בכתובים. מהם שרשם בפנקס הדברי תורה של אביו. ב"תורת יעקב" על התורה מאת אביו, מובאים דברי תורה רבים גם ממנו.

תפלתו היתה מרוממת מאד – כשעתיים היה עומד בתפלת שמונה עשרה.

היה בעל צדקה וחסד להפליא. כל הכסף שהגיע לביתו, היה מחלק לצדקה – גם את משכורתו היה מחלק לנצרכים. פעם בערב שבת, בהיותו במקוה, הבחין כי יהודי עני הולך בנעלים קרועות. החליף הרב את נעליו של שבת בנעלי העני, והוא הגיע לביתו בנעלים הקרועות והמלוכלכות.

כאשר הבחינו בזאת בני ביתו ותמחו על כך, סיפר כי ראה את הנעלים האלו אצל איזה איש אביון ולא היה יכול להניחו שילך כך – ואילו הוא נעל באותה שבת את נעלי ימות החול ובשבוע הבא קנה לעצמו נעלים חדשות לשבת.

באחת השנים, כאשר גיסו ר' יוסף ארי' שלח לו לפני חג הפסח יין למען צרכי ביתו, עם תוספת מרובה לחלק למען עניי העיר, חילק הרה"ג וחילק כל עוד שהיה לו יין... עד כי למענו לא נותר מאומה.

כאשר עני ואביון שפך לפניו מר לבו כי עומד להשיא את בתו ולרש אין כל לתת נדן כרים וכסתות, כנהוג, אמר לו הרב שילך לחלון ביתו – כדי שהרבנית לא תבחין במעשהו – והוציא למענו את הכרים והכסתות שלו.

על ענוותנותו מספר תלמידו הרה"ג ר' יהודא ליכטנשטיין שליט"א, אבד"ק בעטלאן, כי בבחרותו למד בחברותא עם הבחור משה בן הגרש"ב, והיה בא בשעה מוקדמת של הבוקר לבית הג'. בבואו פעם ומצא את השער נעול, דפק בחזקה, והנה יצא הגרש"ב לפתוח את השער. לתמיהת הגר"י מבעטלאן היתכן שהטריח הרב את עצמו לבוא לפתוח, ענהו, כי זכות לו לשמש בחור הלומד תורה.

בשר היה אוכל רק בשבתות, מועדים וראש חודש ואילו בימות השבוע היה ממעט באכילה.

בעת השואה, כאשר הוגלה מעירו למחנה ההשמדה, לקח אתו ספר תורה, והנאצים ימח שמם פקדו עליו לקרעו, אך כמובן שהוא סרב, על כן לקחו ממנו את הספר וקרעוהו לגזרים. אחר כך צוו עליו שידרוך על הגזרים, וכאשר סרב, היכוהו מכות רצח. הוא ורוב בני משפחתו נעקדו על קדוש השם הי"ד. בניו: הרה"ג ר' משה זאב, הרה"ג ר' הלל, הב' חיים יעקב, יודא צבי, מרדכי דוב, בנותיו: מ' חוה אשת ר' יוסף היימפלד, מ' רחל אשת ר' מרדכי ומשפחתם הי"ד.

ארבעה ילדיו שניצלו בחסדי השי"ת הם: הרבנית בריינדל – אשת הגר" חיים יעקב ברזניץ הי"ד בזווג ראשון, אשר נישאה שנית להרה"ק מסטראפקוב זצ"ל ובשלישית להגר" לוי יצחק גרינוולד זצ"ל, אבד"ק צעהלם – מרת פייגא תחי' אשת שאר בשרי ר' יעקב מרדכי טייטלבוים זצ"ל, מ' זיסו אשת ר' יונה ויטריאול נ"י ומ' לאה אשת ר' יצחק מייזלס נ"י.

מעשי נסים ארעו לרבנית בריינדל בעת השואה: בעת הגלייתה למחנה ההשמדה, ילדה תינוק בדרך ואושפזה בעיר מאקווא. לאחר ימים מספר הועברה לטריינישטאט, שם היה מחנה לשם "תצוגה", שהרשעים הנאצים הקימו על מנת להראות לעולם כי הם מטפלים ביהודים כראוי. אמנם בתקופה הראשונה חלתה הרבנית וכשלושה חדשים היתה כמעט בלי הכרה – חברתה טיפלה בתינוקה – אבל לאחר מכן התאוששה, והגם שעבדה עבודות קשות במכבסה ובפרט שהקפידה לאכול אוכל כשר, החזיקה מעמד בעזרת השם ונותרה בחיים, יחד עם תינוקה, אשר גדל לגדול בישראל, הלא הוא הרה"ג מצעהלם שליט"א.

יא) בת הזקונים היתה מרת מינקה ע"ה אשת ר' יוסף ארי' פלדמן ז"ל, שקורות חייה מתוארים לעיל בפרק יד.

ציוין, שרבנו השיא את ילדיו למרכזים חסידיים, בהקפידו בתוקף שלא יתחתנו לאיזורים בהם שורה אורה מודרנית.

ב. בית אבותיו

כפי שהוזכר, בעל "שאלית יעקב" היה בן הרה"ח ר' מרדכי סג"ל פראגער, שנולד בכ"ה אב תקנ"ט. הגאון ה"חתם סופר" זצ"ל התבטא ואמר על ר' מרדכי, שהיה לו גילוי אליהו הנביא. הגאון ה"כתב סופר" זצ"ל העיד עליו, שהיה מל"ו הצדיקים שבדורו, ואף בנו מגדירו בתואר "צדיק", כמובא ב"שאלית יעקב" פרשת זאת הברכה: "שמעתי מאדוני אבי זצ"ל..." הוא היה חוסר מגזע קדושים, נין ונכד להגאון הצדיק הקדוש בעל "מגלה עמוקות" זי"ע ולמעלה בקודש (פרק לב).

במשך ארבעים שנה היה הגבאי של התלמוד תורה, קופת גמילות חסדים ושל החברה קדישא.

ר' מרדכי נפטר בשבת קודש כ' מר חשון תרל"ה. בנו ה"שאלית יעקב" כותב, כי אביו התפלל עד רבע שעה לפני פטירתו. בהלוויתו ביום א' בשבוע השתתף קהל גדול והוספד מספד תמרורים על ידי גדולי תורה. הוא נטמן בעיר פרשבורג. בין יתר השבחים צוין על מצבתו: "כחש בשרו משמן בבכי ובצום".

לפני שנים מספר, בהתהלך ר' פישל פלדמן בבית החיים בפרשבורג

לחפש את ציון זקנו, נגש אליו השומר ושאלו האם הוא מחפש את ה"פראגר" וכאשר ענהו בחיוב, מיד הוליכו לציון ר' מרדכי.

אמו של בעל "שאלית יעקב", מרת פיגלא ע"ה, היתה אשה חשובה מאד. בהספידו את אמו, מנה את שבחיה ובין השאר, שהיתה אשה חכמה עד כי גם גדולי תורה היו שואלים בעצתה, השתדלה לפעול טובות לכלל, ובפרט דאגה למען כלות יתומות, יולדות עניות ועבור חולים במצוקתם, הרבתה לעסוק בהשכנת שלום בין איש לאשתו, ועוד טובות לאין שעור. נפטרה בכ"ה בסיון תרל"א.

אבי ר' מרדכי היה ר' בנימין זאב הלוי מפראג (נפטר ג' טבת תקצ"ט) בן ר' מרדכי הלוי זעקלעס מפראג ובן מ' אסתר (או מרים).

אמו של ר' מרדכי היתה מרת לאה (נפטרה בש"ק כ"ב אב תרכ"ז).

מרת לאה היתה בת ר' משה ברסלוי (נפטר יום ב', ד' אדר תקע"ב) ומ' מרים (נפטרה ו' חשון תקמ"ד).

ר' משה ברעסלוי היה בן ר' ברוך ומ' בלימא. בתקנות שנתקנו בעיר פרשבורג ונחתמו בח"י לספירת העומר שנת תקכ"ח, חתומים רבני העיר ואתם י"ג טובי הקהילה, ביניהם ר' ברוך ברעסלוי ובנו ר' משה.

מ' בלימא היתה בת ר' יוסף דיקס מפראג.

הורי מרת פיגלא (אם ה"שאלית יעקב") היו: ר' יעקב ווייס מפלאס — בן מ' שיינדל, (נפטר י"ט בסיון) וזוגתו מרת געלא (נפטרה ז' בשבט). מ' געלא היתה בת ר' אברהם בלאך וזוג' מרת פעסל.

ג. משפחתו

אחיו ואחיותיו של בעל "שאלית יעקב" היו:

(א) ר' משה ז"ל — נזכר בספר "אבני בית היוצר" ח"ב אות ס', מאת הג"ר יצחק ווייס זצ"ל אבד"ק קאדלבורג (בן אחות ה"שאלית יעקב"). מנוחתו כבוד בפרשבורג אחורי אביו.

(ב) הרה"ג ר' אברהם זצ"ל, היה מבוגר מרבנו, ומוזכר בספריו פעמים מספר. היה גאון מפורסם וצדיק תמים. נולד בפרשבורג בכ"ה מנחם אב תקצ"ח. למד בישיבת הג"ר שלמה קוועטש זצ"ל, אבד"ק ניקלשבורג, והיה תלמיד מובהק להג' בעל "כתב סופר" זצ"ל. בשנת תרמ"ה התמנה

למגיד בחברת "פועל צדק" בפרשבורג, ובשנת תרמ"ז נתקבל לאב"ד בק"ק טאפלאשאן. נפטר בכ' בכסלו תרס"ב.

מוזכר בספרים: שו"ת מהר"ם שיק, שו"ת שבט סופר חיו"ד סי' נג, שו"ת ניר לדוד סי': ה, ח, יז, כ, לד, לה, לט, מג, נב, סב, עה, פג, צג, בשו"ת בית שערים חא"ח סי' שסח. אחיו מזכירו ב"תורת יעקב" פר' חיי שרה ובפירושו על תהלים פרק יד, בדרוש כד אות ה ובדרוש נו, ב"שאלת יעקב" בסי': קל, קלא, קלב וקלג אות ב.

ג) הבחור לייב ע"ה.

ד) החסיד ר' בנימין וואלף ז"ל – רבנו מזכירו ב"שאלת יעקב" בדרושים נא ונו. עלה לארץ ישראל בעת עליית תלמידי הג' ה"חתם סופר" זצ"ל, בעידוד רבם, והתיישב בירושלים.

ה) מרת מרים אשת ר' ישעיה ישכר וייס – אשה חשובה, שזכתה לגילוי אליהו הנביא.

ו) מרת אסתר, אשת ר' משה אדלר – בנם ר' אהרן אלי' מניגרשט הנ"ל היה חתן ה"שאלת יעקב", בנשאו את בתו מרת חיה פיגלא (כמוזכר בפרק הקודם סעיף א').

ז) מרת מינקה, אשת ר' יוסף היימפלד. כאמור, היא נפטרה בצעירותה ובעלה נשא לאשה את מ' לאה, בתו הבכירה של רבנו. מרת מינקה פלדמן נקראה על שמה.

ח) מרת פעסל – אשת ר' משה גלבר ז"ל. בנם היה ר' מרדכי ז"ל, יוצאי חלציו – חתניו: הגאון האדיר רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א, בעל "שבט הלוי", אבד"ק זכרון מאיר, ר' זאב קרויס, ור' בנימין פוריס, בניו: ר' שמואל מאיר נ"י ור' יוסף נ"י.

ט) מרת לאה.

פרק יח

מהר"ם שיק

א. ימי שחרית

כאמור, אמה של מרת מינקה היתה בת הגאון המפורסם מוהר"ר משה שיק זצ"ל, בעל "מהר"ם שיק". גאון אדיר זה, רבן של בני ישראל בדורו, נולד בכ"א באדר תקס"ז, בעיר ברעזאווה שבמחוז נייטרא (סלובקיה), לאביו הרבני התורני הנעלה ירא אֱלֹקִים, כמוה"ר יוסף שיק ז"ל (פרק לח), חוטר מגזע הג' ה"תוספות יום טוב" (פרק ל), ולאמו מרת רבקה ע"ה, נכדת הרה"ג ר' פרץ זצ"ל, אבד"ק געדינג שבמדינת מעהרין (צכיה), מצאצאי רבנו פרץ (ב"ר אליהו) מבעלי התוספות. רבי יוסף היה סוחר נכבד וידוע לאיש צדיק, תמים בדרכיו וחסיד במעשיו, מראשי הקהילה בעיר.

בילדותו היה כח תפיסתו של המהר"ם שיק חלש מאוד ולא השיג להבין אפילו דף גמרא, אולם הוא התמיד בלימודו ונדד שינה מעיניו, בשננו פעמים רבות כל מה שלמדו עמו עד שהבין את הנלמד. בספר "עוד יוסף חי" עמוד כ"ז מביא, שרבנו סיפר לתלמידיו, כי בצעירותו היה קשה־תפיסה והבנה, עד כי לעתים נאלץ לחזור ארבעים פעם על הלימוד, אולם הוא בכה להקב"ה עד שחננו דעת — וסיפר זאת רבנו, כי רצה לזרז בזה את תלמידיו לשנן את הלימוד. ומידה נעלה נוספת היתה בו — כי כבר מגיל קטן (חמש) לא שח שיחה בטלה.

גם בטבעו הגופני היה חלש המזג, מסיבה זו הזהירוהו הרופאים, שאם לא יחדל מהתמדתו — יחלה. אך הוא לא שת לבו לדבריהם, אלא קיים את הכתוב (במדבר יט, יד): "זאת התורה — אדם כי ימות באהל".

שקידתו העצומה נתנה אותותיה, ומשמי מרומים סייעו לו, שנפתחו לפניו מעיינות החכמה. עד מהרה הבחינו בו מוריו, כי הילד הזה לגדולות נוצר ועתיד לעשות חיל, על כן שמו עיניהם עליו, לחנכו ולנהלו בנתיבי ישרים, והשקוהו מנופת צופים של חכמת התורה. בזמן קצר התפרסם כמתמיד גדול וכבעל מידות נעלות. פעם הוכיח את נכדו הצעיר אודות התמדתו, באמרו: "בהיותי בן ח' שנים, הייתי צריך לדעת מדי שבת קודש

מה שמחדש ה"אור חדש" על התורה בכל סדרה וסדרה" (רוב תוכן הספר פלפולים חריפים).

בהיותו בן עשר שנים כבר היה בקי בתנ"ך ובששה סדרי משנה, ובגיל י"א נסע ללמוד בישיבה של דודו הג' ר' יצחק פרנקל זצ"ל, אבד"ק פרויענקירכען (מוזכר בספרו של רבנו על תרי"ג מצוות, מצוה ג). פעם מצאו דודו, כי בליל חורף קר ישב בחדר קר כשהוא מכורבל בבגד ישן של דודו, ולמד בהתמדה, בהחבא. בגיל י"ג כבר היה בקי ביורה דעה עד סימן ק"י. בראות דודו כחו הגדול באורייתא, יעצו לנסוע לפרשבורג, ללמוד בישיבת הגאון ה"חתם סופר" זצ"ל.

אך בינתיים פקדו אסון נורא, כי התייתם מאביו – כנראה שזה קרה בשנת הבר מצוה שלו.

כעצת דודו כן עשה, ובהיותו בגיל י"ד עלה למרום בית מדרשו של הג' ה"חתם סופר" זצ"ל. דודי זקני הרה"ח ר' ישכר בעריש ארנשטיין ז"ל – בן חורגו של רבנו – סיפר אודות התקופה ההיא, שרבנו רצה להגיע לפרשבורג לפני התחלת "זמן" החורף, ובהיותו נער עני דל אמצעים, יצא לדרך ברגל ובעגלות, והגיע ליעדו ביום אמירת סליחות י"ג מידות.

ביום הכפורים, בתום תפלת מוסף, אמר הג' ה"חתם סופר" פלפול בפני תלמידיו, והנער הצעיר שהאזין גם כן לדברי קדשו, השמיע סברה יפה בסוגיא, אשר ישרה מאד בעיני הגאון, על כן הזמינו לאכול אצלו את הסעודה במוצאי יום הקדוש. גם בסעודה זו התעורר פלפול חריף, והנער אמר סברה, שמצאה חן רב בעיני הג'.

אמנם בשמוע הג' בקשת הנער להתקבל בישיבה הביע תמיהתו על משאלתו, בהסבירו לו, כי תלמידיו הם בחורים גדולים, אולם כאשר העמידהו על המבחן וניסהו בעשרה נסיונות, ראה כחו הגדול בתורה, וכי לפניו קנקן חדש מלא ישן, כשיראתו ניכרת בפניו – על כן ניאות לקבלו כתלמיד לישיבתו.

במרוצת הזמן, בהכירו את ערכו הרב, נהג בו כבוד, אף הזמינו להיות מאוכלי שלחנו בשבתות ובימים טובים – במשך שלוש שנים אכל ליד שלחן רבו. רבו הפליג מאד בשבחו והתבטא אודותיו: "לא אוכל לחדש שום דבר כלפיו, כי הכל הוא יודע!" לעתים אף היה מכנהו "ארון ספרים".
 בהזדמנות התבטא רבנו בדבר התקופה ההיא, כי בהיותו בן י"ז שנה, היה בקי בכל שלחן ערוך אורח חיים.

בשש השנים שלמד אצל ה"חתם סופר", מילא כרסו בש"ס ובפוסקים, והיה מהחריפים שבתלמידים. היו לו קונטרסים בהם רשם את חידושי רבו והיה חוזר עליהם תמיד. זמן מה לפני הסתלקותו התבטא בפני בנו הרבני ר' יוסף ז"ל, כי כל מה ששמע מפי רבו, הן חידושי אגדה והן חידושי הלכה, אף אחד מהם לא נשכח ממנו – כולם חרותים על לוח לבו וזכורים במוחו באופן ברור. תלמידיו העידו עליו, כי תמיד לפני השמעת חידושיו היה מקדים לומר דברי תורה מרבו, ובדמעות היה מרבה לספר בשבחיו. ברם גם רבו התפאר בתלמידו, ובכל פגישתם היה חוזר החתם סופר בפני שומעיו, על חידוש שהשמיע בפניו המהר"ם שיק.

על עובדה מופלאה מתקופת בחרותו של רבנו סיפר הגר"ץ דושינסקי,

ב. נות ביתו

ג. יערגען

ספר בן פורת יוסף עמוד 1 הודפס מתוך אוצרות התורה, עמוד 191

בחרו לכם את הרב ר' משה שיק, ואם תשמעו לעצתי, אזי תהיו מאושרים ומוצלחים בעזרת השי"ת כל הימים". הללו אכן שעו לעצתו, ורבנו נתקבל כמרא דאתרא שם – בר"ח אייר תקצ"ח (בהיותו בן כ"א) כבר כתב תשובה להלכה באתרא הדין.

על דבר יגיעתו והכנותיו לקראת עול הרבנות, סיפר רבנו בדרך אגב; כי הרה"ג ר' אליעזר דייטש זצ"ל, אבד"ק בוניאהד בבואו לבקש הורמנא, שהה אצלו משך שבועיים ורבנו בחנו כל ערב במשך שלש־ארבע שעות. פעם כשהרב אמר לו פלפול, הגיב רבנו: "אין כתוב שרב צריך לדעת לומר "פשטיל" – רב צריך לדעת היטב את ה"הוראה". כאשר רציתי להיות רב, הלכתי פעמים רבות לבית המטבחים לראות את הבהמה, לנתחה לנתחים, וכן גם בעופות. גם מדדתי בעצמי מקוה – כי רב אינו מחוייב להאמין... אלא להוכיח בעצמו".

לישיבה שהקים רבנו ביערגען נהרו תלמידים מכל המדינה. היו מהם, שנעשו כעבור זמן גדולי תורה, רבנים מפורסמים.

מקום רבנותו היה אתר נופש, ורבו ה"חתם סופר" היה בא שמה מפעם לפעם, להנפש. באחד הימים, בעת שרבנו ישב עם תלמידיו, הגיע רבו לביקור. הוא הפציר ברבו שיאמר את השעור לתלמידים, אבל ה"חתם סופר" סרב, אלא גזר עליו שימשיך. התיישב רבנו בדעתו והחל לומר חידושים בשם רבו – כך עשה כל עת שהגאון נכח שם. בתום הביקור העיר רבו: "אני כבר שכחתי הרבה מדברי אלה, שהשמעת!"

שמו הגדול של רבנו התפרסם בתפוצות ורבים פנו אליו בשאלות. חלק מתשובותיו נכתבו בשנים הללו. בשנת תר"ו נדפס הספר "מצות השם" על ידי הרה"ג ר' יוסף גינץ זצ"ל, ורבנו כתב הגהות והוספות לספר.

קרוב לכ"ד שנה ישב ביערגען מתוך דוחק רב, והדריך את בני קהילתו בדרך התורה והיראה.

במרוצת השנים יצא שמו וטבעו בעולם, כי מפורסם היה במידותיו הנעלות והנשגבות ובמכמני התורה שאצרם בקרבו, וקהילות נכבדות פנו אליו בבקשם להכתירו בעטרת הרבנות שבעירם, אך הוא סרב. הג"ר מנחם כץ פרוסטיץ זצ"ל, אבד"ק צעהלם, בשמעו כי בעיר גדולה מסוימת מחפשים רב גאון מופלג תופס ישיבה, נסע באופן מיוחד לשם, להציע את רבנו בפני טובי הקהילה ההיא, והמליץ שיקבלוהו כמנהיגם, והללו אכן

הסכימו. לאור זה נסע הגר"מ אל רבנו, להשפיע עליו לקבל את ההצעה, אך הוא דחה הצעתו בכמה נימוקי סרוב, המלמדות על תכונותיו הנעלות, בהסבירו:

(א) וכי ראוי אני להנהיג קהילה כה גדולה שמאז ומעולם ישבו בה גדולי ישראל, אשר קטנם עבה ממתני ואילו אני פחות שבערכין!

(ב) בקהילה כזו אצטרך להיות עסוק וטרוד בצרכי הצבור ולא יהיה לי פנאי לעסוק בתורה בהתמדה, אשר זה חלקי מכל עמלי.

(ג) אם הללו אכן מחפשים רב מפורסם, מדוע אינם מושיבים את כבודו על כסא הרבנות שלהם, הלא כבודו מפורסם לגדול הדור, עוד מימי רבנו ה"חתם סופר", ברם, בלתי ספק אצלי שגם כבודו אינו חפץ ללכת – וגם אני אנהג כמוהו. האמת אומר לו: שירא אנכי ללכת שמה, כי ישנם שם בתי ספר לחכמות ויצוניות, וחוששני לבל יתגאלו תלמידי במדעים כאלה, אשר הם כספחת לנפש יהודי אמיתי!

ויהי כי ארכו הימים, נתפנה כסא הרבנות בעיר חוסט, כי רבה הג"ר שמואל שמלקא זצ"ל נתמנה לאבד"ק סעליש, אזי המליץ הרה"צ רבי משולם פייש מטאש זצ"ל בפני קהילת חוסט, כי קיים גדול הדור ביערגען, בו יבחרו למנהיג וראש עליהם.

רבנו שקל הרבה בדעתו האם לקבל את הכהונה הזו, בחשבו שמא עדיף להשאר בעיר מצער, אף כי איננה מקום מפורסם בתורה, מחשש שאם יעזוב את המקום, יחלש כח התורה שם. אך מאידך, קהילתו הקטנה לא היתה ביכולת להחזיק ולכלכל ישיבה גדולה מפוארת כזו שרבנו היה מסוגל לנהל (ואילו עם ראשי קהילת חוסט התנה מראש וקיבל הבטחה, כי הם ידאגו להחזקת ישיבה גדולה שתוקם על ידו), על כן התייעץ בנדון זה עם ידידו הרה"ג ר' ישראל דוד מרגליות יפה זצ"ל, אבד"ק פעזינג, בעל "חזון למועד", והוא יעצו לקבל את ההצעה. בכל זאת לא עזב רבנו את העיר, עד שנמצאו מועמדים מתאימים למלא מקום כהונתו ביערגען.

ד. חוסט

בכבוד רב נתקבל רבנו באתר כהונתו החדש. מכל קהילות הגליל התכנסו לכבודו, לשבות בצלו בשבת הראשונה שלאחר בואו – שבת

קודש פרשת בהר-בחקותי שנת תרכ"א – מרוב כמיהתם לשמוע אמרי פיו, ובחפצם לשאוב ממעייני התורה והחכמה שבו.

רק בן נ"ד שנה היה בימים ההם, אולם יראת הכבוד בפניו היתה כמו בפני זקן ורגיל ובא בימים. את קהילתו ניהל ביד רמה, מבלי לשנות זיז כלשהוא ממנהגי רבו, כי בכל הליכות דרכו בקודש נהג כמנהג הגאון ה"חתם סופר" זצ"ל, ואף את הגמרא למד ולימד בניגון בו למד רבו. גם בדבר מנהגים שהקשו על רבו, השתדל להצדיקם ולהגן על דבריו. עם כל זאת, לא רצה לשנות מהמנהגים שהונהגו בעיר על ידי הרבנים שקדמו לו. אמנם, רבים ממנהגי אשכנז, אשר על פיהם גדל והתנהג ביערגען, היו שונים בעיר חוסט, אשר בה נהגו בדרך החסידות, אבל במשך הזמן התרגל והתאים עצמו למנהגי המקום.

אגב, בהיותו תלמיד הג' החתם סופר וגם יליד הונגריה לא היה חובש שטריימל בתחילה, אולם זמן מה לאחר בואו לחוסט החל לחבוש, באמרו, כי איננו רוצה לשנות ממנהג המקום – שהרי רוב תושבי העיר חבשו שטריימלים.

השגחתו היתה נתונה על כל פרט מחיי העיר – כך בעניני דת וכך בעניני החינוך. כמעט עד סוף ימיו היו באים אליו תלמידי התלמוד תורה מדי יום ששי להבחן – כל שבוע כתה אחרת. אם מצא שהתלמידים לא הצליחו במידה מספקת, מסיבת התעצלותם, היה מוכיחם על כך. נער לא נשלח ללמוד בישיבה מחוץ לעיר בלי הסכמתו, וקרה פעם שאילץ אב להחזיר העירה את בנו ששלח ללמוד בישיבה אחרת בלי ידיעתו. אסור היה להוציא נער מהתלמוד תורה ללמוד אומנות בלי ידיעתו, והסכים לכך רק במקרה שהנער לא היה מסוגל ללמוד.

בכל העיר היו רק שתי נשים שהלכו בגילוי שער (אחת מהן – אשת הרופא), ובדרשות של שבת הגדול ושבת שובה היה דורש בשבח נשים צדקניות והיה מכריז, שהוא נודר על דעת רבים (נדר שאין לו התרה), כי לבית כזה שעוברים איסור דאורייתא בפרהסיא, לא יכנס לשום דבר מצוה בעולם – על נדרו זה חזר בכל דרשה. כאשר הרופא השיא את בתו, מאן רבנו ללכת שמה. היות שגם החתן היה דומה לחותנו ופער פיו לדבר שלא בכבוד ביחס למנהגי ישראל, הגיב על כך רבנו במלים כדרבנות – הלה לא הוציא שנתו ר"ל.

בן חורגו ר' בעריש ארנשטיין סיפר עובדא שארעה בזמנו, כי היה נהוג בחוסט – לפי הוראת הרב – להכריז שלושה שבועות לפני כל חתונה, כי פלוני ופלונית עומדים להנשא בקרוב. פעם כאשר עמדו להכריז על בחור שעומד לשאת את פלונית (שהתגוררה בעיר אחרת), התנגד המהר"ם שיק ומנע את ההכרזה.

בני משפחת החתן חרה להם מאד על כך וראש הקהילה עמד לצדם וגם הוא רתח מרוב כעס. כרגיל בעת מחלוקת נמצאים מצדדים לשני הצדדים. סכסוך חריף פרץ בעקבות זה, עד כי הענין נמסר למשפט בערכאות. עורכי דין נשכרו משני הצדדים, ואגב כך חקרו מי היא המועמדת הזו. מה מאד הופתעו כולם, כאשר התברר כי היא – גויה... ותהום כל העיר על עיניו הטהורות והקדושות של המרא דאתרא.

לא חלף רק זמן קצר וראש הקהילה חלה במחלה קשה ונפל למשכב. הוא הבין היטב את הרמז מן השמים, וחפץ לפייס את הרב ולבקש סליחתו. יחד עם כמה אנשי הקהילה (שהיו מעורבים בפרשה) נכנסו אל רבנו, כשהם חלוצי נעלים, וביקשו מחילה וסליחה על שפגעו בכבודו.

לרבנו היתה עין פקוחה על השוחטים של כל הגליל. בכל ערב ראש חודש היו צריכים להתייצב בפניו להבחן בהלכות הש"ב. בתחילת בואו לעיר ארע, כי מצא שאחד השוחטים נעדר ממלאכתו מפעם לפעם לתקופת מה, ושאלו על כך. ענהו השוחט, כי הוא נוסע לעתים אל רבו הרה"ק מויזניצא (בעל ה"צמח צדיק"), כדי לשאוב יראת שמים וחסידות. העיר לו רבנו: "אם כן מדוע אתה נוסע כל כך מעט לשם...?"

דרכו היתה לדרוש בפני צאן מרעיתו בבית הכנסת בימים דלהלן: שבת הגדול, יום א' דסליחות – לפני "שמע קולנו", ראש השנה – לפני תקיעת שופר, שבת שובה, ליל יום כפור – לפני "כל נדרי" ובכל שבת מברכין החודש.

ה. הליכות עולם לו

נציין מספר נקודות מהליכותיו:

לקראת חג הפסח היה הולך בעצמו לבדוק את הרחיים, האם הוכשרו כראוי. את מצותיו אפה בתום האפיה הרגילה במאפיה, כשכל העובדים הם תלמידיו. הוא חילק בעצמו את העיסה. לכל "מיירע" (לישת הבצק)

השתמשו בקערה נקיה. לאחר רידוד כל מצה, רחצו ידיים. פעם כשבחור הפך את המצה בעת רידודה, העיר לו חברו כי המצה נחמצה. בשמעו זאת, העיר רבנו: "היכן זה כתוב?" אבל היות שכבר כינו את המצה בשם חמץ, הורה להשליכה.

סיפר דודי־זקני הרה"ח ר' בעריש ארנשטיין – בנו חורגו של רבנו – כי בפורים ובליל הסדר היו יכולים לשמוע מפי רבנו הרבה דברי "קבלה" – בפורים, כי שתה יין "עד דלא ידע", פשוטו כמשמעו, כמו כן בליל הסדר, הגביע שלו היה גדול – ומשנכנס יין יצא סוד ("צדיק כתמר יפרח" עמ' כ).

בליל א' דחג הפסח, בתום עריכת הסדר היה נשאר לשבת ליד שלחנו הטהור, לספר חסדי השי"ת וטובותיו, שגמל עמו.

היה מקונן תמיד על חורבן בית המקדש, בפרט בימי המצרים היה ניכר יותר דאבון לבו. בימים אלה היה עורך פעמיים "תיקון חצות", ביום – ברבים ובלילה – ביחידות.

פעם בשיחת רבנו עם חתנו בעל ה"שאלת יעקב" זצ"ל אודות אספת הרבנים בבודפשט בשנת תרכ"ט, סיפר לו, כי לעתים התארכו הישיבות עד קרוב לחצות הלילה, והעיר: "הרבה פעמים עשינו תיקון חצות על אבני חוצות העיר פעסט, ויחד בכינו שם מאשר בכינו בביתנו".

בימי הסליחות התפלל בבית המדרש העירוני – לפני התיבה (פרט לשנתיים האחרונות).

גם בערב יום כפור היה מתפלל שם תפלת מנחה, ובשובו לביתו היה מסתגר בחדרו למשך כחצי שעה, לאחר מכן באו תלמידיו ויהודי העיר לקבל ברכתו לגמר חתימה טובה. תחילה היה אומר לכל אחד כמה דברי מוסר והדרכה ולאחר מכן היה מניח ידו הק' על המתברך וברכו. במשך היום היה מבקש סליחה בבכיות מספריו, על שלא למד בהם כראוי במשך השנה. בתום הסעודה המפסקת היה הולך לטבול במקוה ומשם לבית הכנסת.

דרשתו לפני "כל נדר" היתה בהתעוררות עצומה. אחרי תפלת ערבית אמר עם הקהל ספר אחד מתהלים.

אחד מתלמידיו ביקרו לעת זקנתו בחג הסוכות ומצא, כי הגם שהיה

כבר קר בחוץ ושלג כיסה את היקום, ישן רבנו בסוכה, כשהוא בשמחה ובחדוה על קיום המצוה.

בתפלת ערבית ביום טוב לא היה אומר פיוטים (כנהוג לומר בקהילות אשכנז), אלא אמרם לאחר תפלת השמונה עשרה.

בשמחת תורה התפלל בבית הכנסת העירוני והלך בראש כל שבע ההקפות עם ספר תורה. בתום ההקפות ליווהו הצבור לביתו תחת חופה, כשהוא מעוטף בטלית וחבוש שטריימל. בבוקר ערך את ההקפות בבית מדרשו ועלה "חתן בראשית", אחר כך הלך לבית הכנסת העירוני, שם עלה שלישי וגם היה "חתן תורה" (שלוש פעמים עלה לתורה ביום זה). בעת ה"מי שברך" היה מנדב "פשט"יל" – סוגיא.

בשמחת־תורה ובפורים, בסעודת היום היה נוהג לומר דברי תורה.

מעולם לא היה ישן שינת צהרים, אף לא בשבתות ובמועדים, ורק ביום טוב אחרי הסעודה היה יוצא החוצה לשאוף אויר צח, במשך כעשר דקות, בהעירו: "לכבוד יום טוב!"

בשמחת־תורה היה קובע את השעורים שילמדו ב"זמן" הבא – בחורף.

רבות השקיע בניהול קהילתו על מי מנוחות. גדולה היתה בעיניו אהבת האמת והשלום; מטבעו היה אוהב שלום ודן כל אדם לכף זכות, עקב תכונתו הנעלה הזו היתה לו השפעה גם על קהילות אחרות, ולפעמים כאשר פרצו דברי ריבות בשעריהן, ואף גם רבנים חשובים לא הצליחו ליישר ההדורים, הוזמן רבנו להשכין שלום ולפשר בין הצדדים, וישם לדרך פעמיו למרות מצב בריאותו הרופף, על מנת להרבות שלום בישראל – ודבריו נתקבלו תמיד באהדה.

ודבר גדול הנהיג – כי אם היה בא מישהו לדבר רכילות על הזולת, היה מזמין מיד את האיש שעליו רוצים לדבר סרה והיה אומר לאיש המרכל, שיאמר דבריו בפני חברו – כמובן שהעדיפו לא להביא אליו דברי רכילות.

ו. צדקה וחסד

הואיל ובעניני קהילה עסקינן, נקדים לגולל את עמוד החסד, אף כי הוא השלישי בסדר שקבעו חז"ל – שעליהם עומד העולם – ואשר גם

אותו טיפח רבנו בכל מאודו, בהיותו מפורסם כגומל חסדים טובים. מלבד מה שהיה נותן "חומש" מכל אשר לו, הוסיף לעמוד לימין כל הזקוק לסעד ולתמיכה, להיות לו לאחייעזר ולאחיסמך, בפרט היה משתתף בצערם של תלמידי חכמים ובחסרונם – כך ביחס לעניי עירו וכך כלפי עניים עוברים ושבים. ביתו היה תמיד פתוח לרווחה לקבל כל אדם, בסבר פנים יפות, הגם שלעצמו היה מסתפק במועט ומצמצם בהוצאות.

באחת השנים, כאשר הקצב סיפר לראשי הקהילה בחוסט כי הרב קונה בשר בצמצום, החליטו להוסיף על משכורתו. בבוא אחרי זה השמש והביא את המשכורת, מנה רבנו את הכסף ומצא תוספת, אי לכן עורר תשומת לב השמש, כי חלה טעות בסכום, אלא שהלה השיבו, כי ראשי הקהילה החליטו להוסיף על משכורתו.

אך רבנו הגיב: "אינני מוכן לקבל תוספת, כי לפני כשנה ביקשתי שיוסיפו למשכורתו של ה"מלמד", בעל משפחה מרובת ילדים, וענו לי, כי אין ממון, אם כן גם לי אי אפשר לקבל" – והחזיר את התוספת.

ראשי הקהילה, בחפצם שהרב יאות לקבל את התוספת, הוסיפו גם למלמד ההוא.

ארע פעם שהיתה שנת רעבון, והיות שהמחירים האמירו מאד, החליטו אנשי הקהילה להוסיף למשכורתו של הרב חמשה ר"כ לשבוע, אולם הוא סרב לקבל את התוספת, באמרו: "העולם שרוי בצער והכל ביוקר ואני אחיה ברחבות? לא אוכל לעשות כזאת!" ורק כעבור זמן, כשהוא אצלו נכדיו והוצאותיו רבו, ניאות לקבל תוספת למשכורתו.

כשהיה לו סכום עודף בביתו, היה מחלקו לאלמנות, יתומים ועניים. בפרט בערב יום כפור ובפורים זכר כל אלמנה, יתום ועני לשלוח להם מתנה הגונה, על מנת לגרום להם נחת רוח. כל מאווייו היו, לסייע לנזקק לעזרה.

הדבר ארע עוד ביערגען – פעם ביום שקיבל רבנו משכורתו לשלושה חדשים, נכנס אליו יהודי כפרי ובכה לפניו כי חייו בסכנה, לפי שחייב מאה זהובים לשר בעל האחוזה, והלה איים עליו שאם יתראה בפניו טרם ישלם חובו, אזי ימיתהו – וכסף אין לו. רבנו ניסה לשכנעו שילך לפייסו, באמצעות מכתב ממנו, אך ללא הועיל. עד שלבסוף מסר לו רבנו מכתב,

ששלחוהו על ידי שליח, ואחר כך ילך לראות פניו. והנה התברר, שבמכתב שלח רבנו את דמי החוב, במסרו את כל המשכורת שקיבל באותו יום. ציויין, שרבנו עמד לימין עניי ארץ ישראל, בשלחו תמיכות לישוב הישן – גם היה נשיא אחד הכוללים, של יהודי הונגריה.

ז. זה חי...

בני הקהילה נהגו כלפיו ביראת כבוד ובדרך ארץ להפליא, גם חיבבוהו אהבת נפש. בעת צרתם היו באים לבקש ברכתו, וכבר העיד עליו תלמידו הג"ר שאול בראך זצ"ל, אבד"ק קאשוי, באמרו: "מורי ורבי המהר"ם שיק זי"ע, כשבאו לבקשו שיתפלל בעד חולה, היה במדרגת רבי חנינא בן דוסא, שהיה אומר: זה חי וזה... כדאיתא במסכת ברכות ל"ד ע"ב, אם שגורה תפלתי בפי – יודע אני שהוא מקובל וכו"

אל רבנו בא פעם יהודי ושפך בפניו מר לבו, כי יש לו חולה בביתו ומבקש ברכתו לרפואה שלימה. ענהו רבנו, כי הוא אינו רבי, לשם כך עליו ללכת לרבי וישעיהו.

השכיל הלה בחכמתו להשיב: "הרי הרבי (כך היו מכנים לרבנו) מודה שכתוב: כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה... שכל העולם כולו כדאי הוא לר' (אבות ו, א).

"כך?! – הפטיר רבנו, לקח גמרא והחל ללמוד. כעבור זמן מה פנה אל היהודי בברכה: "השי"ת ישלח רפואה שלימה בקרוב לחולה פלוני..." – היהודי שב לביתו מעודד מהברכה שנתברך בה. לא חלף זמן רב והחולה הבריא באופן מוחלט.

בדרך כלל היתה נעולה דלת חדרו, וכאשר מאן דהוא רצה לפנות אליו בשאלה, היה מתהלך ליד חלון ביתו, וכשרבנו היה מבחין בצלו, היה פונה אליו דרך החלון. ארע כי אחת מנשי העיר חוסט קשתה ללדת במשך זמן רב, עד כי הרופאים התייאשו מלהושיע לה, בהפטירם, כי "רק אבינו שבשמים יכול לשלוח לה ישועתו..."

בשמוע זאת בעלה, הזדרז חיש אל רבנו בלב נשבר ונדכה, התהלך ליד חלון חדרו, אך רבנו לא הבחין בו. הרהר הלה בלבו, הרי זו סכנת נפשות ובדלית ברירה ינקש בחלון, והנה באותו רגע נגש רבנו לחלון ושאל על חפצו. בכה ההוא בפניו מרורות, בספרו דברי הרופאים.

"המתן מעט – השיבו רבנו – אני עומד לפרש כעת דברי הר"י בעל התוספות, אחזור ללמוד עוד הפעם דבריו, ובזכות זאת תוושע אשתך!" – והלה נשאר עומד ומחכה.

בשוב רבנו לחלון, אמר לו: "הר"י מבעלי התוספות שולח לך מזל טוב! כי אשתך ילדה עכשיו בן זכר, למזל טוב!" – שם הילד היה לייב' לטלר ("עוד יוסף חי" עמ' כז).

גם בעניני "נסתר" היה בקי רבנו, וכך העידו עליו גדולי הדור. ופרט המלמד על הכלל – כי בתו באה פעם ממרחקים לבקרו, אגב כך חפצה ללכת להשתטח על קבר אמה, אך אביה אמר לה להמנע מללכת בעת כזאת, אולם היא לא יכלה להתאפק והלכה בלי ידיעתו. באמצע תפלתה, לפתע ראתה חתול שחור ענק מתקרב אליה. מיד החלה לרוץ, כל עוד נשמתה בקרבה, עד הגיעה לבית אביה ברוב בהלה. בהכנסה לחצר, בא אביה לקראתה ושח לה: "הלא אמרתי לך לבל תלכי – אף פעם לא עשיתי זאת, אבל עכשיו, כדי להציל את חייך, הנני נאלץ להשתמש בשמות קדושים..."!

דודי זקני הרה"צ ר' מנחם ארנשטיין זצ"ל מסטראפקוב – בן חורגו של רבנו – נכח בשעת מעשה, כי פעם בשעת השעור בא כלב גדול לבית המדרש, הרים שתי רגליו על הספסל וכיון מבטיו על רבנו.

אמר לו רבנו: "מה רצונך? אין לך תקנה – לך מכאן..."! – והכלב עזב את המקום. יודעי דבר סיפרו אחר כך, כי זמן מה לפני כן היה מישהו לדין תורה אצל רבנו וסרב לציית לפסק דינו, ולא חלף זמן רב עד שהלך לעולמו. כנראה שהוא התגלגל לכלב, ובא לבקש תיקון, אך כאמור, ענהו רבנו כי אין לו תקנה למענו.

ש"ב הרה"ח ר' בערל עהרמאן ז"ל, בעל "דברים ערבים" – בן אחי הרבנית השניה – סיפר, כי בלמדו אצל רבנו ראה פעם, שבא כלב גדול לבית המדרש של הישיבה והתלמידים לא יכלו לגרשו בשום אופן – אף המכות שהיכוהו לא הועילו. כאשר סיפרו זאת לרבנו, אמר להם: "לכו הגידו לו, כי התרתי את העגונה מכבלי העיגון על פי התורה, ושילך לדרכו!"

באמור התלמידים את דברי קדשו, יצא הכלב מבית המדרש... חיל ורעדה אחזו בנוכחים למראה עיניהם ולמשמע אזניהם.

עוד סיפר ר' בערל הנ"ל, שבעת למדו אצל רבנו ארע, כי בת ראש הקהילה קשתה ללדת ובני משפחתה באו בבכיות אל רבנו, לבקשו שיתפלל בעדה ויעורר רחמי שמים עליה. השיב רבנו: "אם היא תגזוז שערות ראשה, הנני מבטיח שתלד בנקל, ואם לאו – מרה תהא לה..." , אך היא סרבה להבטיח – היא לא עמדה ביסוריה ושבעה חיים לכל חי. (בימים ההם, לרוב, ראש הקהילה היה איש מודרני).

באחת מתשובותיו (אר"ח סי' קנב) מציין רבנו, כי היה מוהל במשך יותר מארבעים שנה ומעולם לא ארע מקרה וחולשה בגלל מציצה בפה (יצא חוצץ נגד אלה שרצו לשנות את המנהג ולעשות מציצה במכשיר). קיים פנקס המילה שלו, בו רשומים הילדים שנימולו על ידו.

ח. אלומות אור

שתי אלומות אור זרחו וקרנו משמשיו של רבנו: ראשית, בתור מנהיג לעדת ד', א' – באתרי מגוריו בפרס, ב' – בתור סמכות תורנית עליונה בקרב היהדות בכלל, ושנית, בתור תופס ישיבה ומרביץ תורה לרבים. בקורות חייו שגוללו לעיל, ראינו את החלק הראשון שבאלומה הראשונה, היינו הליכותיו בתור מנהיג עדתו, עתה נראה את השפעתו על הכלל, אולם כדי שנשכיל לאמוד זאת ביתר שאת, נכיר תחילה במידת מה את גודל ערכו האישי.

בהתלהבות עצומה הפליג לספר בשבחו תלמידו הגר"ש זצ"ל אבד"ק קאשוי, אשר התבטא: "מורי ורבי המהר"ם שיק היה גדול וקדוש מאין כמוהו. הוא היה הלוחם הראשון והגדול בדורו נגד כל ה"מחדשים" שרצו לשנות אפילו זיז כלשהוא מתורתנו הקדושה, המסורה לנו מסיני. בכל מקום שהיה צריך לשמור לבל יחרסו ח"ו את הדת, יצא חוצץ במסירות נפש ממש, ללא כל מורא ופחד מאיש, ודבריו היו נשמעים בכל המדינה, וכן הקים עולה של תורה בכל מקום".

בהזדמנות אחרת אמר: "דעו לכם, שמורי ורבי המהר"ם שיק היה גדול וקדוש כמו רבותינו מלפני אלפי שנים!"

הערצה זו כלפיו באה הודות לגדלותו התורנית, אשר היתה מעוררת התפעלות. ומעשה שהיה, כי בעת שהגאון ה"כתב סופר" זצ"ל שהה במקום

קיט – קרלסבד או מאריאנבד – הגיעה אליו שאלה בענין התרת עגונה. על פי זכרוננו ידע, כי התשובה עליה נמצאת ב"בית יוסף" שב"אבן העזר" סימן פלוני, אך לא היה שם ספר לעיין בו, על כן שלח את תלמידו אל רבנו, ששהה גם כן שם, וביקש את ה"טור" אבן העזר.

כשבא השליח עם בקשתו, ענהו רבנו כי אין לו הספר, ואגב כך שאלו לשם מה זה נחוץ לרבו. השיבו השליח, כי רבו רוצה לעיין בבית יוסף סימן פלוני סעיף פלוני. אמר לו רבנו שימתין מעט ויתן לו את זה בכתב – והוא נכנס לחדרו, רשם את הסעיף על פי זכרוננו ומסר את הפתק לשליח.

בשוב הלה אל רבו וה"כתב סופר" ראה את הפתק, תחילה היתה לו חלישת הלב, והביע תמיהתו על כי אינו נאמן בעיני הרב מחוסט להשאל לו את הספר, אלא העתיק לו את התוכן! אולם התלמיד סיפר לו דברים כהווייתם – כי אין לרב מחוסט הספר המבוקש, ורק על פי זכרוננו רשם הכל. עתה גדלה פליאת ה"כתב סופר" והכריז: "אוה! זורואס! (עד כדי כך)... גם אצל האבא (ה"חתם סופר") לא ראינו כזאת! – אך בין רגע נחה דעתו, בהפטירו – אבל בכל זאת, בכח האבא השיג זאת!"

נתן ה"כתב סופר" סכום כסף לתלמידו, שיסע לעיר הגדולה הסמוכה, אשר שם ימצא ספר הטור, ויבדוק האם נרשם הקטע במדויק. והנה התברר, כי אכן נרשם מלה במלה.

תלמיד רבנו, הג' ר' שאול בראך זצ"ל אבד"ק קאשוי, שהיה עילוי כבר בימי צעירותו, נבחר על ידי רבנו להצטרף אליו בנסעו למקום מרפא בקיץ שנת תרל"ח, בשנתו האחרונה, שם שהו יותר מארבעה שבועות. הגר"ש שהה עם רבנו יומם ולילה, אף ישן אתו בחדרו. במקום ההוא היו מעיינות מרפא, שאת מימיהם היה שותה רבנו, והנוהג היה, כי היו צריכים לשתות מספר כוסות מהמים, אך לא בבת אחת כי אם בדרך טיול בהליכה איטית, רצוי בשעות הבוקר, לפני הסעודה. היות שרבנו לא רצה לערוך טיול זה בזמן שהיו כבר מבריאים אחרים בחוצות, על כן עשה זאת השכם בבוקר בעלות השחר, וסיימו כשעתיים עוד בטרם הגיעו המבריאים הראשונים.

ברם נוסף לתועלת הגשמית שבטיול, היתה גם הנאה רוחנית, שאודותיה סיפר התלמיד הנ"ל בלשון זו לתלמידיו: "מה הנכם חושבים שהיה ה"קוהר" הזה כל בוקר? כשהתחלנו לטייל, התחלתי אני להגיד לרבי

ארבעה-חמשה דפי גמרא ותוספות עם מהרש"א ומהר"ם בעל פה, והרבי הגיד את הראשונים על הדפים האלה, אחר כך המשכתי שוב בגמרא ותוספות עם מהרש"א ומהר"ם, והרבי את הראשונים – באופן לימוד זה טיילנו כל בוקר במשך שעותיים, ולמדנו כל יום עשרים עד שלושים דפי גמ', תוס' עם מפרשים. חזרנו לבית הכנסת להתפלל במנין, עוד בטרם תום זמן קריאת שמע, כמובן" – אותו בחור עילוי היה אז בן י"ד שנה!

עוד סיפר הנ"ל פרט זעיר, השופך אור על דרכי רבנו: כפי שידוע היה רבנו לוחם גדול נגד ה"מחדשים" ובין היתר התנגד בחריפות לדבר בלע"ז, בפרט גרמנית – אפילו תיבה אחת – ומאחר שאת סדר שתיית המים היו מכנים "קוהר", שהיא בגרמנית, היה נזהר רבנו מלבטאה בשפה זו והיה מכנה את זה "קיר".

בדבר עוצם ידיעות רבנו ראה להלן סעיף יז, מה שכתב הגר"ש הנ"ל, כי "כל התורה חרותה בזכרוננו כמונחת בקופסה".

אחד מגדולי התורה האדירים ביקר את רבנו לעת זקנתו, כאשר שכב על מטתו מרוב חולשה, ואגב ביקורו העיר: "אם ייטב בעיני הרב מחוסט, אציע לפניו פשט"ל הפלא ופלא, גרעל-גג, בסוגיא אשר לומד אני זה כמה שבועות עם תלמידי ישיבתי" – והתחיל להרצות חידושו. רבנו, מרוב חולשתו עצם עיניו ושתק, והיה נראה כמנמנם. באמצע דבריו אמר הגאון האורח בלבן, כי כנראה שלפשט"ל כזה צריכים מוח חזק, ואיננו רוצה להטריח עוד את רבנו בעת כזאת, ועוד חזון למועד, כאשר ישוב לאיתנו – והפסיק מלהרצות דבריו.

התורה
החדשה

על זה פקח רבנו עיניו ואמר לבחור שעמד לידו, לקרוא לבחור קטן מהקטנים שבישיבה. בבוא הלה, פנה אליו רבנו ושח לו במתק לשונו: "הגד נא, בני, איזה דיוק הסברתי אתמול ברש"י בקטע פלוני?" – והתלמיד אמר את הדיוק ההוא. בשמוע אותו גאון את דבריו, עמד משתומם והפטיר: "הלא זה הפשט"ל שלי, אשר אמרתי כי הוא כפתור ופרח! – ימחול נא הרב, אבל רואה אנכי כי ללמוד – אתם יודעים...!"

הגר"ר שמעון גרינפלד זצ"ל אבד"ק סמיהאלי, תלמיד רבנו, כתב כי רבנו הוא גדול כמו ה"פרי מגדים", ואילו הגר"ר מרדכי וינקלר זצ"ל, בעל "לבושי מרדכי" התבטא, כי רבנו הוא "גדול האחרונים בדורנו".

ט. התמדה

אחת מהסיבות להצלחת רבנו לעלות בתורה היתה – שקידתו עד להפליא. בלילות, לפעמים ישן עד חצות וקם ללמוד, או שלמד עד חצות ושכב לנוח קמעא, אך לא ישן יותר משלוש עד חמש שעות (תלוי באיזה גיל משנותיו), אבל היו גם תקופות שלא פשט בגדיו משבת לשבת. בלילות היה מחזיק בידו בעת הלימוד נר קטן דולק, כדי שאם יירדם מרוב עייפות, יתעורר חיש כשיחוש את האש.

פעם מצאו נכדיו בין כתביו, רשימה שרשם לעצמו כמה פעמים שינן כל מסכת: מס' שבת וערובין – ארבעים פעם, מסכת פסחים – שלושים פעם וכן זבחים ומנחות, כמו כן שלחן ערוך מספר פעמים, והתנצל בפני חתנו בעל ה"שאלת יעקב", כי רשם זאת על מנת שילמדו מזה יוצאי חלציו ושאר חובבי תורה מוסר השכל, עד כמה שצריך לחזור על הלמודים.

כשהתמרמר פעם על שלא חזר על לימודו כראוי, רצה אחד מתלמידיו להשקיט רוחו ולהפיס דעתו והעיר בצחות: "רבנו מתאונן אולי שלא חזר על לימודו משך ל'ו... שעות במעט-לעת!"

הגיב על כך רבנו: "באמת לא אוכל לומר שעברה עלי שעה שהייתי יכול ללמוד ולא למדתי...!" – ואכן, הן כששכב על מטתו, נסע בדרך או השתתף בכינוס ציבורי, אשר בעת כזאת דרך בני האדם להתבטל קצת, תמיד היו שפתותיו דובבות ולא נחו אף רגע מלמוד התורה. גם בלכתו לבית הכנסת – ממש עד הפתח – היה לומד (עם הבחור שליוהו), וכן גם בשובו לביתו.

גם בעת סעודתו היה מקפיד לא לבטל אף רגע, ובזמן הקצר שבין תבשיל למשנהו היה מעיין בספר. בסעודת שחרית היה לומד תנ"ך בעיון, ואילו בסעודת הצהרים היה רגיל ללמוד בספר "עין יעקב" – כמות קבועה בכל יום, באופן שבמשך שנה אחת היה מסיים את ספרי "עין יעקב". הוא התבטא בצער, כי להמון העם לא נחשב ביטול הזמן של כמה רגעים – לכולם, ברם אפשר להשיג בהם הרבה למוד.

בחדרו לא היה כסא, כדי שלא יצטרך לכבד אורח שבא למעונו, שישב ממילא יקצר הלה את ביקורו – כל זאת מחשש של ביטול זמן. כשהיה נאלץ לנסוע בדרך, מיד בהתיישבו בכרכרה שהסיעתו, החל ללמוד עד

הגיעו למקום יעודו. פעמים רבות היה חוזר בשעת הנסיעה על הרשב"א, עם התלמיד שליוהו.

בשנת תרכ"ט כשהשתתף באספת רבנים גדולה בעיר בודפשט (יותר ממאתיים רבנים וצדיקים התכנסו לשם ורבנו היה מראשי המדברים – אזי הוחלט על הקמת קהילות חרדיות נפרדות), בעת הדיונים ראוהו מתהלך באולם הגדול כששפתותיו דובבות, ובכל פעם שהיה צורך להעיר הערה בענין חיזוק הדת, עמד מלכתו ודיבר בלהט אש בנדון.

באחרית ימיו, כאשר מפאת חולשתו נאלץ לשכב לנוח במטה בשעה מוקדמת בערב, היה חוזר על כל מה שלמד במשך היום – כך היתה דרכו כל לילה ולילה, ולפעמים במשך כל הלילה...

על אף גדלותו העצומה בתורה, ענוותן גדול היה, וציין תלמידו הג"ר שלמה זלמן שפיצר ז"ל, אבד"ק וינה, חתן הג' ה"חתם סופר" זצ"ל, באמרו: "...גדלותו בתורה ובצדקות, בקדושה ובטהרה, אי אפשר לשער, מה שאנו יודעים הוא רק – ענוותנותו עד להפליא, כי היתה נפשו כעפר לכל, כל אחד היה גדול ממנו, בעיניו. אף היה חולק כבוד עצום לתלמידיו, עד כדי הכנעה בפניהם – היה ממש כדמות הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, אשר לא היה יודע ערכו כלל מחמת ענוותנותו".

במכתבים שקיבל למכביר, לא היה קורא את התארים, באמרו, שזו רק "הכתובת" ואין מה לקראם, כי הם מביאים רק לידי גאווה.

בין כתביו נמצא רשום בכתב יד קדשו בלשון זו: "התשובות שכתבתי לא יסמוך אדם עליהן, כי ידעתי את מך ערכי שאין אני ראוי להוראה, ולא מפני רמות רוחא השבתי לשואלי דבר, אלא מפני שהיה נראה לי שאסור למנוע בר ולא אמרתי אלא להעיר, וגם היה נראה לי שרצון השי"ת בזה. וגם, מפני חולשת עיני נעשה על ידי בחורים וכתבו כמה טעותים, וצריך תיקון על ידי "יודע ומבין".

על פי דרכו זו בעניויות הוא מפרש את דברי דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, צט) "מכל מלמדי השכלתי, כי עדותיך שיחה לי", בהסבירו, כי כל יהודי יש לו חלק בתורה, היינו האות שלו, שהרי ששים רבוא אותיות בתורה כנגד ששים רבוא נשמות, לפיכך כל אחד מחויב ללמוד מכל אדם, אפילו מהקטנים, כי גם להם חלק מיוחד בקדושת התורה, כל אחד באות שלו.

י. מלחמת ד' בגבורים

הודות למעלותיו וסגולותיו הנשגבות התפרסם שמו בעולם ונעשה לסמכות תורנית עליונה, אשר הכל סרו למשמעתו, בפרט בשנים הקשות הללו, שפוקרים למיניהם זקפו את ראשם.

כמו רבו הגאון ה"חתם סופר" זצ"ל, שהתריע תמיד נגד ה"מחדשים", כן גם רבנו נלחם בתוקף ובעוז נגד המשכילים, השועלים המחבלים בכרם ד' צבאות וסוטים ממנהגי דת ישראל סבא. בני דורנו אינם מסוגלים להעריך נכונה את תוקף המערכה שהיתה נטושה בשנים הללו נגד פריצי עמנו ומהרסי חוקי תורתנו הקדושה. לדאבוננו, רבים ממחנה הדתי הלכו שולל ונתפתו מלשונם החנופה של ה"מתקנים-המחדשים", ואילו במחנה החרדי לא היתה אחידות דיעות באלה טכסיסי מלחמה לנהוג נגד המהרסים.

בראותו דרכם הנלוזה בהרס הדת, אזר רבנו כגבור חלציו ושינס מתניו לצאת חוץ לגדרו – דרך הענוה – ללחום מלחמת מצוה, והיה מראשי הלוחמים, תחילה נגד הקמת הסמינר לרבנים שחפצו הפוקרים לייסד, ואחר כך בעד ההפרדות מעדת פורקי העול – הניאולוגים – ונלחם למען הקמת קהילות נפרדות של האורטודוקסים – חרדים. בספריו, בתשובות רבות בא לידי ביטוי תוקף מלחמתו. בפסקיו הוא הניח את היסודות ההלכתיים לאירגון הקהילות האורטודוקסיות. גם בשנים שלאחר הסתלקותו, תשובות רבנו שימשו כקו מנחה לגורדי גדר ועומדים בפרץ, בכל פעם שהתעוררה שאלה בענין שיתוף או פירוד בין יראי ד' וחושבי שמו לבין זולתם.

המלחמה אכן הועילה והחרדים נחלו נצחון – בשנת תר"ל הצליחו, בעזר השי"ת, לקבל הסכמת בית המלכות והכרת השלטונות, כי המחנה החרדי רשאי להקים קהילות נפרדות. אך למעשה, עד סוף ימיו עדיין היתה נטושה מלחמה על ביסוס הקהילות האורטודוקסיות, ורבנו נטל חלק גדול במערכה זו. ימים מספר לפני הסתלקותו, בבוא הג"ר שמואל פרנקל אבד"ק דאראג זצ"ל לבקרו, ביקשו רבנו להשתדל למען צירוף קהילה מסויימת תחת דגל קהילות החרדיות.

תמיד כאשר ראה צורך בחיזוק הדת, אף כשלא נתבקש להתערב, התריע על כך, ועורר חניתו ללחום מלחמת ד' בגבורים, ובהזדמנות הוכיח גדול בתורה, בדרשו ממנו לצאת חוצץ נגד ה"מחדשים-הריפורמיים".

כאשר בגרמניה עמד על הפרק נושא ההפרדות מהרפורמיים, השתדל להפרד מהזוממים להרס הדת. גם בגליציה, ששם לא התחלקו, חפצו ה"מחדשים" לייסד סמינר לרבנים, ויד רבנו היתה פרושה עד שמה לסכל מזימתם והשתדל להפר עצתם ולקלקל מחשבתם.

יא. ישיבה

כאמור, אלומת אור שניה באישיות רבנו היתה – הרבצת תורה לתלמידים, אשר כבר מצעירותו עסק בה, ובכהנו ברבנות ביערגען, הקים ישיבה לתפארת. בהשתקעו אחר כך בחוסט, הצטרפו אליו גם תלמידים שלמדו אצלו ביערגען, כי מרוב התקשרותם הנפשי אליו, לא יכלו להפרד ממנו. אליהם נוספו תלמידים חדשים למכביר. במרוצת השנים למדו אצלו אלפי תלמידים, מהם שגדלו לרבנים מפורסמים, אשר האירו את העולם בתורתם. במשך הזמן, אף הם הקימו ישיבות גדולות, וכך התפרסמה על ידו דרכו ושיטתו של הג' ה"חתם סופר" בכל איזור מדינות הונגריה.

ראויה לציון עובדה אחת מני רבות, ממנה למדים אנו על שבח תלמידיו: כמוזכר, לעתים היה מבקר הרה"ק ה"נימוקי חיים" זי"ע מאטניע, בסיגט. פעם בשבו משם התבטא בפני הדיין שבעירו – הרה"ג ר' מנחם מרגליות מהארינטש הי"ד: "הייתי בסיגט וראיתי שם את הרב יעקב גרינוולד (המגיד דמתא) ודיברתי עמו, הוא עשה עלי רושם עז; מלבד גדלותו בתורה, עוד ראיתי צדקתו ותמימותו, והכרתי על פניו כי הוא בודאי מתלמידיו המובהקים של המהר"ם שיק".

בישיבה התקיימו השעורים דלהלן: (א) שיעור פשוט, שלמדו גמרא ותוספות עם מהרש"א, מהרש"ל, מהר"ם, רא"ש ור"ן – שיעור זה נבחן כל שבוע, (ב) שיעור עיון, שלמדו סוגיא עם ראשונים, אחרונים ושלחן ערוך – שיעור זה נבחן כל חמשה-עשר שבועות, (ג) ש"ע אורח חיים, (ד) ש"ע יורה דעה.

הבחורים הגדולים היו צריכים להבחן בכל ארבעת השעורים, ואילו הצעירים, שלמדו אצל "חזר-בחור" (בחור גדול החוזר אתם) נבחנו רק בשני השעורים הראשונים.

סדר הלימוד היה: בבוקר לאחר תפלת שחרית לימד רבנו מעוטף בטלית ותפילין דרש"י, בעמידה. תחילה לימד שיעור בספר "חובות

הלבבות" או ספר מוסר אחר, כמחצית השעה. אחרי זה לימד שעור אורח חיים – מגן אברהם – לפי הסדר, מלבד הלכות החג לפני כל חג. לאחר מכן לימד שעור עיון – ארבע פעמים בשבוע, ואילו ביום ה' היה בוחן.

השעור שלפני הצהרים התקיים מהשעה עשר וחצי עד חצות, אזי היה משחרר את הבחורים, שיוכלו ללכת לאכול אצל "בעלי הבתים" (אכילת "טעג", כפי שהיה נהוג בימים ההם), בהעירו: "שבעל-הבית לא יצטרך להמתין לבחור, בסעודתו".

השעורים בערב: שלוש פעמים בשבוע היה "נעבין שעור" (שעור פשוט-נוסף), פעם בשבוע – טור וש"ע יורה דעה, ואילו ביום ה' היה בוחן.

לאחר מכן לימד חומש ורש"י עם פירוש הרמב"ן, עד רביעי. בשעורו היה משריש בתלמידיו אהבת ד' ויראתו והיה מעוררם למידות טובות. במיוחד הפליא ללמד את מלאכת המשכן בפרשיות תרומה-תצוה, בבירור יתר, כאילו הדברים נצבים חיים בפני שומעי לקחו. את השעור הזה היה בוחן בשבת קודש אחרי תפלת מוסף או לפני תפלת מנחה.

בעת לימוד השעורים, כאשר תלמיד שאלו שאלה היה נהנה מאד, אך לא הסכים להתפלפל בסוגיא, ורק בתום השעור היה מתיישב על כסאו, אזי ניתנה הרשות לכל אחד לשאול ולהתפלפל כאוות נפשו. בכל לימוד תמיד היתה מגמתו, להלהיב לב תלמידיו לתורה הקדושה.

הקפיד שילמדו תחילה גמרא וראשונים בעיון היטב הדק, ורק לאחר שמילאו כרסם באלה, יפנו אל גדולי האחרונים.

אהב מאד את הסדר והדיוק בשעוריו, וכאשר היתה מגיעה העת להתחיל בשעורו החדש, היה מפסיק באמצע השעור שבו עסק.

כל השעורים, הן של עיון והן ה"פשוט", לימד רבנו בעצמו וכן גם ביחס לבחינות, ואף כי חתנו בעל "שאלת יעקב" היה בר הכי לסייע לו, עשה רבנו הכל בעצמו.

כמו כן היה אומר בפני התלמידים דברי חריפות בסוגיא מסוימת בימים: ז' דחג הפסח, ב' דשבועות ובשמיני עצרת – וגם עליהן היה בוחן, באסרו חג. למעשה – לא עבר יום בשנה, זולת תשעה באב, שלא למד שעור עם התלמידים.

מלבד זאת היה דורש בסעודה השלישית בש"ק במסיבת תלמידיו ותלמידי החכמים שבעיר. בעת כזאת היה מרבה לתבל דברי קדשו במוסר

ותוכחות, ברם נזהר מאד שלא לבייש שום אדם, אלא היה מוכיח את הכלל באומץ לב. אולם כשהוכיח ליחיד, עשה זאת במענה רך ישיב חימה.

בעת המבחן השבועי היה שואל כל תלמיד שאלה אחת, ורק במבחן הגדול, בסוף ה"זמן", הירבה לשאול ובחן מהבוקר עד הערב, עם הפסקת צהרים. בהכנסו למבחן זה היה מבקש שכל בחור ישב במקומו כל עת המבחן ובל יתערב בשאלות הזולת. בתום המבחן היה נותן לכל תלמיד כתבת-עודה על עמידתו במבחן – כל אחד לפי ערכו ותשובותיו.

כרגיל היה בוחן כשהוא לבוש בגדי שבת.

יב. השגחה

השגחה יתרה היתה לו על כל תלמיד מהישיבה, והקפיד על סדר מופתי בכל. בימים ההם היו לומדים בחברותא גם באכסניות התלמידים, אך לא הרשה ללמוד בצוותא ליותר משני בחורים, כי שלושה עלולים לפטפט.

היה משגיח על דיוק בוא התלמידים הן ללמוד והן לתפלה, בפרט על התמדתם והיה זהיר מאד שלא יתבטלו. אף את חידושיו לא היה אומר בפני הבחורים תוך כדי שעורו, כדי שהתלמידים הצעירים, אשר אינם משיגים את עומק הפלפול, לא יתבטלו בעת כזאת. ומעשיו מוכיחים: פעם בהיות בתו חולה, נסע לבקרה וכבר בבוקר השכם שב לביתו, שלא יתבטל שעורו בישיבה. פעם בהשתתפו בסעודת ברית מילה של בן בתו, מיד בתום הסעודה שב לביתו, שלא יתבטלו חלילה לתלמידיו.

מתוך הקפדתו על ביטול זמן, לא הניח לבחורים לשחק שום משחק – כגון "קוויטלעך", שהיה נפוץ לשחק בימים ההם, בפרט בימי חנוכה. דרכו היתה להדליק נרות חנוכה בין מנחה למערב, ולפני ההדלקה היה פונה אל תלמידיו ואומר: "יודעים אתם כי הנני אוסר לשחק... מי שסובר כי אינו יכול להתאפק מלשחק, הנה בעוד זמן מה תסע מכאן רכבת, ויכול לשוב לביתו. בישיבה אין לו יותר מקום!"

פעם בערב חג הסוכות, בהוודע לו שבחורים שיחקו "שח", פרץ בבכי סוער, בהסבירו, כי כואב לו שמבטלים את הזמן, והורה לאותם תלמידים, שישבו לביתם עוד לפני חג הסוכות.

ארע כי אחד הבחורים עלה בלבו לעיין בספרי חיצונים ר"ל, אך הסתיר זאת מחברו שהיה ישן באכסניתו, ולאחר שחברו נרדם, לקח

ספר לקרוא בו – אך העששית כבתה. הוא הדליק אותה שנית ושוב כבתה, על כן ניסה להעלות בה אור בשלישית, ובהחלו לקרוא – תקפוהו יסורים נוראים, לפיכך, בדלית ברירה שכב לישון. למחרת בבוקר התקיים מבחן, וכשהגיע הלה, כבר ישב רבנו בבית המדרש. בפתוח הבחור את הדלת בשקט, שלא יבחינו באיחורו, עוד בטרם ראהו, הזדעק רבנו: "בחור המסתכל בספרים חיצוניים, צריך שיסבול יסורים..."!

היה מסור מאד לתלמידיו, וכאשר אחד הבחורים, שהיה חלש המזג, סבל מבריאות רופפת, שמר עליו רבנו והקפיד שלא יהא נעור עד מאוחר בלילה, אלא פקד עליו שישכב לישון בשעה עשר בערב, בהבטיחו שיעוררהו משנתו בשעה ארבע לפנות בוקר – ובלבד שישן שש שעות בלילה.

יג. עמידה – זו תפלה

תפלותיו היו בדמעות שליש. היה מתפלל תמיד בסדור "דרך החיים". דפי הסידור העידו על פלגי מים שניגרו מעיניו הטהורות, בעמדו בתפלה. בימות החול – בקיץ ^{החזרות התורה} היה נהג להתפלל תפלת שחרית בשעה שש ואילו בחורף – כשהאיר היום. בשבת קודש בבוקר היה רגיל להתפלל עם תלמידיו בשעה רבע לשמונה ובתום התפלה היה בוחן בחומש ורש"י, ובהגיע זמן קריאת התורה בבית הכנסת העירוני, היה בא השמש לקראו, ורבנו היה הולך ושוהה שם עד תום התפלה.

יד. אהדה לחסידות

רבנו, שהיה תלמיד הג' ה"חתם סופר", אמנם לא נסע לחסות בחצרות אדמו"רים מנהיגי החסידות, אבל הוא עודד את תלמידיו לעשות זאת. דודיזקני הרה"ח ר' ישכר בעריש ארנשטיין ז"ל גדל בבית רבנו כבן חורגו, ובהיותו נער היה נותן לו רבנו מפעם לפעם שני זהובים, שיסע להסתופף בצל צדיקי הדור, בחגים ומועדים.

אחד מתלמידיו שאלו פעם בכתב, היות שבמקום מגוריו קיימים שני בתי כנסת: אחד בנוסח אשכנז ואחד חסידי – היכן יתפלל, ענהו רבנו: "אצל החסידים, כי הם מאוחדים ונאחזים בצוותא".

בפעם אחרת השיב על שאלה דומה, ביתר פרוט: "מפני שלושה דברים

נראית לי דרכם של החסידים: (א) שנזהרים בטבילת מקוה, (ב) שמתפללים בהתלהבות, (ג) כי הם מסתופפים בצל צדיקי הדור".

ידידות מיוחדת היתה לו עם הרה"ק יקותיאל יהודא טייטלבוים זצ"ל מסיגט, בעל "ייטב לב", ולעתים בשעוריו היה אומר חידושים בשמו. כאשר יהודי בא לבקש ברכתו, היה שולחו אל הרה"ק מסיגט.

פעם כשנסעה קבוצה מתלמידיו לראש השנה לסיגט, נכנסו הבחורים להפרד מרבם. הניח רבנו ידו הק' על ראש כל אחד מהם לברכו, וסיים במלים "איהר זאלט ניצל ווערין פון גוי'שע הענד" (שתנצלו מידי גויים). הברכה נראתה כמוזרה בעיניהם.

המרחק בין חוסט לסיגט אינו רב, אבל היו צריכים לעבור דרך יער. והנה עוד בטרם הגיעו לסיגט כבר נודע לבחורים, כי בעת שעברו ביער, התנפלו שודדים על אנשים שנסעו גם כן דרך שם, והרגו ר"ל אחד מהם. אזי הבינו הבחורים את פשר ברכת רבם. אחרי החג, בהפרד הרה"ק מהבחורים, הפטיר: "הרבי שלכם הנו באמת איש קדוש וטהור!"

ויהי בנסוע – בשנת תרכ"א – הרה"ק בעל ה"צמח צדיק" מויזניצא לעיר הקיט סוברנץ, נסע רבנו לקבל פני הרה"ק – עד אז לא הכירו – והתבטא אודות אותה פגישה: "בראיה בעלמא קנה!"

בתום הביקור, נכנס רבנו גם אל בנו של הרבי – הרה"ק ר' ברוך (ה"אמרי ברוך) – שהיה אז אברך בן ט"ז, ולאחר שיחה אתו, התבטא רבנו: "דער קלאנער געפעלט מיר נאך בעסער – ער איז א קורפויער אתרוג!" (הקטן מוצא חן בעיני עוד יותר – הוא אתרוג קורפוי [משם היו מביאים את האתרוגים המהודרים ביותר]).

טו. "בית שני"

בג' בניסן שנת תרל"ג פקד אסון את רבנו, בהלקח ממנו אשת נעוריו הרבנית הצדקת מרת גיטל ע"ה, שהיתה לו לעזר בקודש, שיוכל להגות בתורה בלי דאגות.

כעבור זמן לא רב נשא לאשה את זקנתי הרבנית מרת שרה רחל ע"ה, בת אא"ז הגה"צ ר' נתן אלי' עהרמאן זצ"ל, אבד"ק אירשע, אלמנת אא"ז הגה"צ ר' חיים אברהם ארנשטיין זצ"ל, אבד"ק בארדיוב, בעל "דברי אברהם", מגדולי תלמידי הג' ה"חתם סופר" זצ"ל.

היוזם לשידוך היה בנה, אא"ז הג"ר ישראל מרדכי ארנשטיין זצ"ל, אבד"ק קרסטור, (כנראה לפי הצעת הרה"ק מצאנז זי"ע), אשר יעץ לר' מענדל שווארץ מברדיוב, שיציע את הרבנית לרבנו, אך רבנו לא ענהו תשובה מידית, אלא התייעץ בנדון זה עם ידידו הג' בעל ה"גורן דוד" זצ"ל, אבד"ק באלוש דיארמט, גם כן תלמיד ה"חתם סופר", (בזווגו הראשון נשא לאשה את אחות הרבנית שרה רחל, אך נפטרה בדמי ימיה), אשר המליץ בפני רבנו לקבל את ההצעה, כי טובה היא מאד, והוא שהציע את השידוך לרבנית – ואכן נעשה הקשר.

באחד מימי ה"שבע ברכות", בצהרי היום, הגיע ר' מענדל הנ"ל עם מכתב מהרה"ק מצאנז זצ"ל אל רבנו, כי מאחר שר' מענדל התחיל בשדוך, מגיעים לו חמשים זהובים (סכום נכבד) דמי שדכנות. לרבנו היה הדבר כפלא, והזמין את השליח לסעודת הצהרים. הלה ניאות ברצון להזמנה. בתום הסעודה כיבד רבנו את השליח בברכת המזון, ולאחר מכן נתן לו עשרה זהובים בהפטירו: "ארבע הברכות של ברכת המזון שוות ארבעים זהובים (חולין פו ע"א), הא לך עוד עשרה זהובים, כדי לקיים דברי הרה"ק מצאנז". כאשר ר' מענדל סיפר אחר כך להרה"ק מצאנז על "המצאתו" של רבנו, חייך הרה"ק.

יחד עם הרבנית עברו לחוסט גם ילדיה שטרם נישאו, הם גדלו בביתו של רבנו והוא אף השיאם, בהגיעם לפרקם. בחורף שנת תרל"ו, כאשר בנו חורגו הרה"צ ר' מנחם ארנשטיין זצ"ל התחתן בעיר סטראפקוב, נסע לשם רבנו בתור מחותן מצד החתן. המסדר קידושין היה הגה"צ ר' יחזקאל משינובה זצ"ל, בעל "דברי יחזקאל", בן הרה"ק מצאנז, אשר הראה חביבות עצומה כלפי רבנו – אף נשק על מצחו מרוב חיבה והערצה.

הרבנית, שבזווגה הראשון היתה קשורה אל הרה"ק מצאנז, השתדלה אצל ה"דברי יחזקאל", שרבנו יסע לבקר בחצרות קדשו של אביו ה"דברי חיים" זצ"ל, אולם ה"דברי יחזקאל" התבטא: "הוא כלי מפואר ואינו זקוק לתורת אבי". הרבנית בכל זאת השתדלה למען הפגישה, והרה"ק משינובה הבטיח להילוות אל רבנו ולנסוע אתו לצאנז, בתום ימי ה"שבע ברכות" של החתן הנ"ל. אולם בינתיים חלה ה"דברי יחזקאל", והנסיעה נדחתה לאחר חג הפסח. אך לא אסתייעא מילתא, כי הרה"ק מצאנז הסתלק בכ"ה בניסן. כשנודעה הבשורה המרה לרבנו, הצטער מאד על שלא נפגש עם ה"דברי חיים", והביע צער פני הרבנית, באמרו, כי חבל שלא התאמצה יותר

שיפגש עם הרה"ק מצאנז, כפי שתוכנן בחורף שחלף. אבל לאחר שמסרה לו את דברי הרה"ק משינובה – כנזכר לעיל – נחה דעתו.

בנה הבכור של הרבנית השניה, הוא אא"ז הרה"ג ר' ישראל מרדכי ארנשטיין זצ"ל, היה חביב על רבנו ולעתים נסע זקני לבקרו בביתו. גם עמד בקשרי מכתבים אתו בעניני הלכה, ותשובות אחדות אליו מופיעים ב"מהר"ם שיק". ואילו בנה הצעיר הרה"ח ר' בעריש ז"ל, שגדל בבית רבנו והתחבב עליו מאד, למד שם בישיבה והיה מכותבי חידושיו של רבנו.

מרת מינקה פלדמן ע"ה, נכדת רבנו, סיפרה על מה ששמעה ממקור מוסמך, כי הרבנית שרה רחל ע"ה הבחינה פעמים מספר, שרבנו יושב בחדר סגור ומסוגר ולומד בצוותא עם מישהו... אך גדול עד מאד היתה תמיהתה, שהרי לא ראתה איש להכנס אליו וגם לא לצאת בתום הלימוד. משנשנה הדבר פעמים רבות, גדלה פליאתה, עד כי פעם העזה להסתכל לחדרו דרך חור המנעול, והנה ראתה, שרבנו יושב ועוסק בתורה עם איש בעל צורה, אשר הדרת פנים מיוחדת לו. התרגשות עצומה אחזה בה למראה עיניה, ובהזדמנות, שאלה את פי רבנו על כך. רבנו תמה על שזכתה לראות את "חברו" ללמודים, אך מאן לגלות מיהו, אלא התרה אותה לבל תגלה את הסוד כל ימי חייו.

הרבנית הפליגה לספר בשבחו של רבנו וסיפרה, כי הגם שראתה גודל הקדושה והטהרה, ורוב השקידה בתורה אצל בעלה הראשון – אא"ז הג"ר חיים אברהם ארנשטיין זצ"ל – עם כל זאת גדלה התמדתו של רבנו, אשר לא ביטל ממש רגע אחד מלימוד התורה, בשימו לילות כימים ואף בליל שבת קודש.

הרבנית השגיחה מאד על בריאות רבנו, וגם הוא ידע להעריכה. בכל ערב שבת היה משגר לה תפוחיזהב, דבר שהיה יקר המציאות באיזור ההוא.

טז. בריאות

אם כי כבר מילדותו היה רבנו בעל מזג חלש, עד כי הרופאים ציווהו שימעיט מלימודיו, אבל כפי שכותב תלמידו הג"ר שאול בראך זצ"ל, גופו הקדוש היה משועבד לו כליל. הוא היה יכול לנקות גופו לתפלה בזמן קבוע, בלי פעולות כלשהן. גופו היה כמו שעון מדויק, בלי שום צורך

לסטות זיז כלשהו מדרכו וממנהגיו — כך היה עד יומו האחרון. וזו לשונו: "כל בוקר, בדיוק באותה שעה, שמענו את רבנו המהר"ם שיק כשהוא הולך, ומשמשו, עם נר בתוך עששית, מלווהו עד "בית הכבוד". אזי ידענו שהשעה היא בדיוק כפי שהיתה אתמול ושלשום בעת כזאת".

בערוב ימיו סבל רבנו הרבה, כי כהו עיניו והוחלש כח ראייתו, על כן נסע בחורף שנת תרל"ג לוינה לדרוש ברופאים, אך לא מצאו לו תרופה, אלא קבעו כי עליו לעבור ניתוח. אחרי חג הסוכות תרל"ד אכן עשו לו ניתוח, בכל זאת נשארה ראייתו חלשה, לכן ציווהו הרופאים שיפסיק ללמוד, ממילא לא יאמץ את עיניו ויוטב לו, אך רבנו השיב, כי אם אסור לו ללמוד — למה לו עינים. הוא בכה מאד, באמרו, כי כל זה בא לו יען כי לא הגה בתורה כראוי. והנה, בשובו מוינה לעירו, הורה לעצור את הכרכרה ליד בית מדרשו ונכנס לבחון את תלמידיו, רק לאחר מכן שב לביתו.

סבלו הרב מעיניו לא מנעהו מלימודו ואף מכתובת תשובות לשואליו. באותה תקופה, מדי יום ביומו היו באים אליו ארבעה עד ששה מתלמידיו, שהיו כותבים את חידושיו. אולם מאחר שהיה חס על ביטולם מלימודיהם, ביקשם לבוא רק למשך שעה אחת, לאחר ארוחת הצהרים. ממש ראו אז ששכינה מדברת מתוך גרונו, במסירת תשובותיו לכל אחד מהכותבים.

תלמידו אבד"ק ניר-מאדא בהקדמתו לספר מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מתאר את סדר הכתיבה בשנתו האחרונה, כי לפני רבנו ישבו ארבעה בחורים והוא אמר להם מה לכתוב: האחד כתב בעניני שאלות ותשובות להלכה ולמעשה, השני כתב חיבורו על תרי"ג מצוות, השלישי — חיבורו על המסכת והסוגיא אשר עסק בה והרביעי כתב דברי אגדתא (ולעתים היה תלמיד נוסף, שכתב איגרות בעניני הדת) — ודבר זה היה לפלא בעיני כל רואיו, כי היה אומר קטע לראשון, ועד שההוא רשם דברי קדשו אמר קטע לשני, וכך גם לשלישי ולרביעי ולחמישי וחוזר חלילה לראשון, לשני וכו', ותמיד ידע להמשיך מיד לכל אחד ברצף אחד.

בספר "עוד יוסף חי" (עמ' כו) מביא, כי באחד הימים קיבל רבנו חמש שאלות: באורח חיים, ביורה דעה ובחושן משפט — אחת-אחת, ובאבן העזר — שתיים. הזמין אליו רבנו חמשה תלמידים, לכתוב תשובות. הושיבם סביב השלחן ולכל אחד אמר את הלשון מה שיכתוב, והכל — תשובות הלכה למעשה.

גם בשנת תרל"ז נפל למשכב – ימים מספר לפני פורים, והרופאים ציווהו לא להתאמץ בבחינת תלמידיו, ולא לצום בתענית, אך הוא לא שת לבו לדבריהם, אלא קם ממטתו לבחון ב"נסיון הגדול" של סוף ה"זמן" (בקבוצות של עשרה תלמידים), ובתענית אסתר הלך לבית הכנסת לקריאת המגילה.

יז. באחרית הימים

בשנת תרל"ט הרגיש בנפשו כי אפסו כחותיו, לפיכך נסע שוב לוינה, ואף שהרופאים פקדו עליו שימנע מלעסוק בשום דבר עיוני, לא חשש לדבריהם והמשיך לכתוב תשובות לשואליו.

בחדשים האחרונים לימי חייו איבד לחלוטין את מאור עיניו. והנה פעם בבוא אליו משמשו, מצאו בוכה. לשאלת המשמש על פשר בכיו, ענהו: "אילו הייתי יודע שאבוא לידי כך, האיך הייתי לומד...?"

"ואם היה יודע זאת רבנו, היה לומד כ"ה שעות ביום...!?" – שאלו משמשו.

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

"מיום עמדי על דעתי – השיבו רבנו – לא ביליתי אף רגע, אם היה אפשרי ללמוד, אלא שאם הייתי יודע כי אבוא לידי כך, הייתי ממעט בלימוד ומרבה לחזור על הלימוד".

וכותב הרה"ג מקאשוי בספרו "חלק לעולם הבא" (פרק ב משנה ח אות ג): "...התלמידים ראו כן תמהו, שמרן למד כל השעורים התמידים עם תלמידיו, בעת שהיה סגי נהור, ולא שינה מלשון רש"י ותוספות – כל כך היתה כל התורה אצלו כמונחת בקופסא, מבלי לשנות מהכתוב. היו בין התלמידים שאמרו, שאין במציאות לזכור לשון הגמרא ורש"י ותוספות בלי שום שינוי, וסברו שבודאי יש לו קצת ראייה, וכשעמד רבנו ללמוד השעור בישיבתו, הפכו הגמרא מראשה לסופה – ורבנו לא שינה באות אחת. אזי ראו והבינו, כי מתנת השם היא ליראיו. ולאחר כל אלה, בכל ערב יום הקדוש ביקש מחילה מספריו בבכיה, על שלא למד בהם כראוי".

ובהזדמנות סיפר הרה"ג מקאשוי, שנכח בערב יום כפור האחרון של רבנו, כי הסתובב כשעתיים על יד ארון הספרים שלו, הוציא כל ספר ממקומו, ביקש מחילה על שלא למד בו דיו, הבטיח ללמוד בו יותר להבא, אחר כך נשקו והשיבו למקומו.

באחד הימים בתחילת חודש טבת שנת תרל"ט, באמצע השעור בבית המדרש, החזירו פני רבנו וידיו התנפחו קצת. מיד הובהלה הרבנית, אשר ביקשה אותו שיחזור לביתו. רבנו רצה להמשיך ללמוד, אך היא מאנה לעזוב את המקום עד שישוב למעונו. רבנו אמר קדיש דרבנן (כך היתה דרכו לומר כל פעם אחרי שעורו) וחזר לחדרו. הרופא שהובהל, פקד עליו לשכב, בפרט שגם רגליו התנפחו. בכל זאת, לפנות ערב הלך לבית המדרש לתפלת מנחה ולמד שם עד תפלת ערבית. אולם מששב לביתו, נפל למשכב אשר ממנו לא קם – מחלתו היתה אנושה וסבל יסורים רבים.

ברם גם בשבועות האחדים שהיה רתוק למטה וחוליו הכביד עליו, לא פסק מהלימוד, ולימד במטתו "שעור פשוט" בפני תלמידים, אף השיב תשובות בהלכה.

בימי מחלתו הקפיד שתלמידיו יבואו לבקרו ולשאול בשלומם, ויברכהו בברכת רפואה שלימה.

הרה"ק בעל "ייטב לב" זצ"ל ביקרו פעמים מספר באותם הימים, ובכל פעם נשקו על ראשו, נחמו מיסוריו ובהזדמנות התבטא: "תמיד אנו זוכרים אתכם בעת אמירת "ברם עתיק יומין" (אזמר בשבחין – ליל ש"ק), בר"ם – ראשי תיבות משה בן רבקה, שיזכה עוד לעתיק יומין" (אריכות ימים). רבנו התנצל בפניו כי אינו יכול להשגיח עתה על תלמידיו ולא יכול ללמוד אתם.

זמירות המורה
זמירות השות

באחד הביקורים נכח גם אבי זקני הג"ר ישראל מרדכי ארנשטיין זצ"ל, אבד"ק קרסטור, שהיה בן חורגו של רבנו (רבנו אהבו מאד), ובא גם כן לבקרו. אגב שיחתם, העיר הרה"ק מסיגט, כי אומרים שהתאמצות רבנו בלמודיו גורם לו את חולשתו, אי לכן לחש לו זקני שיאמר לרבנו לחדול מלימודיו בישיבה. אך הרה"ק לא העז להציע את ההצעה, אלא אמר לו: "וכי לא שמעת מה שסיפר? כי פעם כאשר חלה, בכל זאת אמר דרשה בשבת קודש, ובשכר זה – במוצאי שבת כבר החלים" (דרכי משה החדש).

בביקורו האחרון ישב הרה"ק על מיטת רבנו ושני הצדיקים אחזו יד ביד חברו רגעים ממושכים, כשכל אחד מנשק יד ידידו, תכופות. רבנו נאנח קצת ואמר: "רב דסיגט! אני סובל יסורים, התפללו עלי שלא אסבול. באמת, מדוע מגיע לי שאהיה חולה? נכון שהגמרא אומרת (ברכות ה ע"א): "אם רואה אדם שיסורין באין עליו – יפשפש במעשיו, יפשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה" – אך אינני מרגיש עצמי בביטול תורה...!"

לשאלת הרה"ק מסיגט מה חסר לו, ענהו רבנו: "מאומה – רק כח!"
ענהו הרה"ק: "וקוי ד' יחליפו כח!".

בהיותו אחר כך באכסניתו, העיר הרה"ק בפני אחד מתלמידי רבנו:
"את הפשפש ולא מצא הוא כבר עבר – ועכשו הוא שואל, אולי יתלה זה
בביטול תורה...!"

בעת הביקור ההוא אמר ה"יטב לב" "חידוש" באיזו סוגיא. לאחר לכתו
משם, העיר רבנו באזני תלמידיו: "דער חידוש האט א לאך!" (בחידוש קיים
חור, כלומר, אפשר להפריכו). היו מהבחורים שהזדרזו לאכסנית הרה"ק,
ומסרו לו תגובת רבם. העיר הרה"ק בהתפעלות: "מה שרבכם מצא "חור"
בדברי, אינו חידוש כל כך, אבל ראו נא איזו גדלות וקדושה זו – הוא ידע
שאפשר להקשות אך לא הקשה, כי לא רצה לסתור דברי!"

כשבועיים לפני הסתלקות רבנו, ביקרו הרה"ג ר' שמואל קאמאדער
וצ"ל, אבד"ק דאראג, בעל "אמרי שפר", ודיבר אתו מעניני "שומרי הדת".
לאחר שעזב הרב את הבית, נחלש מאד רבנו, וצוה לקרוא לאנשי החברה
קדישא והורה שיניחו מטתו באמצע החדר. כמו כן ביקש לקרוא לבנו,
לבנותיו ונכדיו, וברכם בברכה משולשת, בבקשם שלא יטו מדרך הטובה
והישרה. גם הרה"ג הנ"ל חזר לשם וכן אנשי העיר התכנסו ובאו עקב מצבו
הקריטי של רבם, אשר נראה כאילו הגיע לרגעיו האחרונים והוא גוסס.
התעורר ויכוח האם מותר בעת כזו לתת לרבנו רוטב מרקחת, כדי להחיות
נפשו. הרה"ג הנ"ל הורה להתיר ואכן הביאו. רבנו ברך "שהכל" ואכל קמעא
ובסיימו אמר, שברכה אחרונה אינו מחויב לברך, כי היה פחות מהשעור.

בינתיים הגיע הרופא והורה להוציא את הצבור מהחדר, והנה הוטב
לרבנו. לאחר שעה קלה, ביקש להביא לו נייר, כי עליו להשיב תשובה
נחוצה בענין גדול, בדין טהרת מקוואות, ואמר בלשון זו: "רבנו של עולם!
הנה נפשי מסורה לך, אבל אבקשך תן לי עוד חיים בעבור כלל ישראל
הצריכים לי, וזכות הרבים תעמוד לי!" ואכן סיים את התשובה – (הורה
לתלמיד מה לכתוב). את תשובתו פקד לשלוח באמצעות מברק (הוא פסל
את המקוה שאודותיו נשאל). הרה"ג מדאראג שעדיין היה במקום, העתיק
את תוכן המברק, להראות להרה"ק מסיגט על גודל כחו של רבנו בשעה
אנושה כזו.

דודי־זקני הרה"ח ר' בעריש ארנשטיין ז"ל סיפר, שבאחד מאותם הימים

שמע מפי רבנו באמרו, כי אם יעזור לו השי"ת ויקום מחוליו, אזי ירשה לבוא אליו עם קוויטלך ולחטוף שיריים, כנהוג אצל הרביים ("צדיק כתמר יפרח" עמ' כ, מפי ר' בעריש).

סיפר הג"ר יעקב יוסף גינז זצ"ל, אבד"ק בעסערמין, מגדולי תלמידי רבנו, ואשר שהה במחיצתו בימיו האחרונים, כי באחד הימים ההם נכנסו טובי העיר אל רבנו, לשאול את מי מציע לקבל כממלא מקומו – והוחלט ביניהם, כי אם יבקש לקבל את חתנו הרב מאדא, ימלאו את רצונו. אך רבנו לא הציע אותו, על כן שאלו הם בעצמם, שמא ירצה רבנו להטיל את כהונת הרבנות אחריו על חתנו. **על זה השיבם:** "וכי מה הנכם רוצים, שאשא אתי את האחריות של הרבנות לעולם העליון?! – קבלו לרב את מי שאתם מבינים, אלא שישמור ויעשה את מה שאני שמרתי ועשיתי".

עוד ביקשם, לבל ישנו שום מנהג בבית הכנסת, כי גם הוא לא שינה מה שהנהיגו הרבנים שקדמוהו, ושיקבלו עליהם רב ומנהיג לכל הפחות כמוהו, אשר ירביץ תורה לתלמידים. את ראש הקהילה ביקש, שיסייע גם להבא בעניני שחרור מהצבא, כי אזי מבטיח לו שיצליח.

תלמידו הג"ר שמואל בראך זצ"ל, אבד"ק ניר-מאדא, ביקר את רבנו זמן קצר לפני פטירתו ומצאו כי כל אבריו, מראשו ועד כף רגלו, נפוחים. בין השאר אמר לו רבנו, כי הוא מתחנן להשי"ת שיחיה, ואפילו נגזר עליו שישכב במטה כל ימיו במצב הנוכחי ולא יהיה לו כח לעשות מאומה, בכל זאת מרוצה לשכב ביסורים, רק שיזכה לומר פעם אחת ביום את הפסוק "שמע ישראל... ד' אחד!"

בשבת קודש פרשת וארא, ראש חודש שבט שנת תרל"ט, בשעה שש וחצי בבוקר, נצחו אראלים את המצוקים ומשה עלה אל הא־לקים, בע"ב שנים לימי חייו. השמועה המרה התפרסמה בכל המדינה והשרתה אבל כבד בכל שדרות הצבור.

ההלוויה התקיימה ביום ב' ^(יט) לסדר בא. אלפים באו מקרוב ומרחוק

(יט) כך מביא הרה"ג ר' מרדכי צבי פראגער ב"תולדות הגאון מהר"ם שיק", ואילו הרה"ג ר' יקותיאל י' גרינוולד בספרו "תולדות המהר"ם שיק" (עמ' 114) כותב, בשם אביו (תלמיד רבנו) שנכח בהלוויה, כי עוד בליל ב' בשבט חפרו את הקבר, אבל מיד התמלא מים ולא יכלו לנקות, למרות כל היגיעות, והצדיק נקבר ביום א', ב' בשבט.

לאשכבתא דרבי. תחילה הספידו הרה"ק בעל "ייטב לב" במספד תמרורים, בבכיות גדולות ללא הפוגות. בין היתר אמר: "הוי אחי! כל זמן שהרב הקדוש ר' שמלקא מסעליש היה חי אתנו, היינו עם הרב מחוסט כסגול, משהסתלק הרב מסעליש נשארנו עם הרב מחוסט כצירי, ועתה שהסתלק הרב מחוסט, נשארתי לבד כמו חיריק" – ובכה מאד.

אחריו הספידו הג"ר חיים צבי מנהיימר זצ"ל, אבד"ק אונגוואר, אשר אמר בין השאר לאנשי חוסט, שלא ימתינו עד שימצאו רב כמו רבנו, כי אישיות נעלה כמותו בלתי אפשרי למצוא. כמו כן הספידוהו, הג"ר חיים סופר זצ"ל, בעל "מחנה חיים", אחיו הג"ר זוסמן סופר זצ"ל, הג"ר בנימין זאב זוסמן סופר זצ"ל, מרבני בודפשט, ועוד רבנים מגדולי ישראל.

שלוש צוואות כתב רבנו לבני ביתו: א. בג' נצבים שנת תרל"ה, ב. בחנוכה שנת תרל"ו, ג. באלול שנת תרל"ו – בהן הורה איך להתנהג עמו בבוא עת פקודתו, כמו כן ביקש מיוצאי חלציו ללכת בדרך התורה והיראה ורשם להם דברי הדרכה. גם ביקש את תלמידיו ללמוד משניות לעילוי נשמתו.

יח. צאצאיו:

רבנו הותיר אחריו זרע ברך ד' והם:

בתו הרבנית בריינדל, אשת הג"ר יעקב פראגר זצ"ל, בעל ה"שאלת יעקב".

בנו ר' אהרן חיים, תלמיד חכם גדול, מוזכר במהר"ם שיק יר"ד סימן ל'. הוא נפטר בחיי אביו, ורבנו, ברוב ענוותנותו, היה אומר לבן בנו – ר' אלי: "אביך היה ירא שמים יותר ממני!" גם בפני חתנו בעל "שאלת יעקב" הגדירו במידה זה, ואף שיבחו כי היה צדיק גדול.

בנו הרבני ר' יוסף – אשר הוציא לאור חיבורי אביו.

בתו מ' בלומה אשת ר' מרדכי רויז – גיס הגה"צ אבד"ק סעליש.

בתו מ' חיילה אשת ר' משה גלאזנער – גיס הגה"צ אבד"ק סערדאהעלי.

בתו מ' אסתר אשת ר' דוד וואלף – אחי הרב מקאלאטשא.

בתו מ' רבקה אשת ר' אברהם גראס – מוינה.

יט. אוצר ספרים:

רבנו היה תל תלפיות, שהכל פונים אליו, כל הדבר הקשה הביאו אל "משה", והוא השיב לכולם כיד ד' הטובה עליו, לשביעות רצון הכל. יותר מאלף תשובות השאיר אחריו, שמהן הודפסו בספריו:

מהר"ם שיק חלק אורח חיים – שמ"ה תשובות, חלק יורה דעה – ת"י תשובות, חלק אבן העזר – קנ"ה תשובות, וחלק חושן משפט – ס"ב תשובות. מרוב ענוותנותו היה חותם על תשובותיו: ה"ק משה שיק מברעזאוע (מקום לידתו ולא אתר כהונתו).

מהר"ם שיק – תר"ג מצוות, ספר רב היקף על תר"ג המצוות ובימי חוליו, בשכבו על ערש דוי סמוך להסתלקותו הוסיף שבעה כללים, להשלים למספר כת"ר התורה. בספרו זה כמעט שלא הניח רמב"ם מוקשה אשר אינו מיישבו בתרוצים נכונים ואמיתיים.

ברם שנים רבות לפני כן היה לרבנו חיבור גדול על תר"ג מצוות מושלם בתכלית השלימות, וכאשר יצא לאור ספר ה"מנחת חינוך" המיוסד על תר"ג מצוות, אמר רבנו, כי בעל המנחת חינוך הקדימו במחצית ספרו, על כן גמר בדעתו לשנות את ספרו ולקצרו. אך בינתיים טרדות הכלל, בפרט מלחמתו נגד מהרסי גדרות התורה, גזלו ממנו זמן רב, ובמרוצת הזמן כהה אור עיניו ומלאכת הכתיבה נעשתה על ידי תלמידיו, אולם לא רצה להטריחם לשם כך רק שעה אחת ביום, על כן קיצר הרבה ממתכונתו הראשונה של הספר.

מהר"ם שיק על התורה – היוצא עתה לאור במתכונת חדשה בחמשה כרכים, על ידי "מכון בני משה".

מהר"ם שיק על ש"ס – כתב חידושים על רוב המסכתות – מדף לדף (בינתיים יצאו לאור חידושיו על המסכתות: חולין, גיטין, סנהדרין, מכות, קדושין), וכן על רוב סוגיות הש"ס – על כל סוגיא וסוגיא כמה קונטרסים.

מהר"ם שיק על פרקי אבות.

מהר"ם שיק – הגדה של פסח.

דרשות מהר"ם שיק.

חידושי אגדה וספרי מוסר רבים.

הגהות על ספר מצוות השם, מהג"ר יוסף גינץ זצ"ל, שהוזכר לעיל.
רבנו נזכר בספרים דלהלן:

שו"ת חתם סופר – או"ח: יז, יר"ד: רצב, ח"ז: מג.

כתב סופר – יר"ד: פה.

מהר"י אסאד – או"ח: הפנ, רב, יר"ד: שמז.

תוספות המורה
לחובות השו"ת

יד אלעזר – לח.

בנין ציון – ח"א: יד, ק, קסו, קעא, ח"ב: סד, פד, קנה, קסז, קסח.

מנוחת משה – מט.

פרק יט עוללות משה

א. שמן אפרסמון

בין רבני מרמרוש המפורסמים, רמי המעלה, אשר כיהנו באיזור ארץ זו בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, נמנה הג"ר משה ישראל פלדמן זצ"ל הי"ד, בנו המבוגר של בעל "ידות אפרים". בנעוריו לא הצטיין בראש חריף, אבל בלט בשקידתו הנפלאה. אלא שידוע הכלל, כי "קנאת סופרים תרבה חכמה", ובראותו שאחיו הצעיר ממנו – הבחור שמעלקא – קיבל התרת הוראה בגיל בר מצוה, החל גם הוא ללמוד בהתמדה עצומה. אביהם אמנם היה מכבה את האורות בחדרם בשעה עשר בערב, כדי שינוחו ויאגרו כח, ויוכלו להשכים קום לעסוק בתורה, ברם הבחור משה ישראל הכין לעצמו נרות ועלה לעליית הגג, שם עסק בעבודת הקודש ברוב שעות הלילה. את חלקו הראשון של הליל הקדיש לתפלה, בשפכו את צקון לחשו בדמעות שליש בפני הש"ת, שיפתח לבו לתורה, אחר כך התיישב ללמוד עד שעות הקטנות של הלילה. עיניו היו אדומות מרוב התאמצות בלימוד, גם שערות ראשו נשרו בטרם עת, מרוב יגיעתו. שקידתו העצומה מחד ודמעות עיניו בפני הקב"ה מאידך, הניבו תוצאות גדולות ונשאו פרי – מעיינות התורה והיכלי עליון נפתחו בפניו, עד כי במרוצת השנים נעשה גאון בתורה: ש"ס ופוסקים, אף מדרשים – ספרא, ספרי וכדומה, הכל היה שגור על לשונו מלה במלה. הוא התפרסם כלמדן מופלג השולט בכל אוצרות התורה. שיטת לימודו היתה בעמקות ובחריפות, בדיוקנות יתרה, ואת הדרך הזו הנהיג אחר כך גם בישיבה שהקים באתר רבנותו.

שמו הטוב נפוץ עוד בבחרותו, כשמן אפרסמון, השולח ריחו הנעים למרחקים. שמעו הלך עד לגליציה, ובהגיעו לפרקו הוצע לו שידוך עם בתו של הג"ר יצחק שבדרון זצ"ל, אבד"ק חצעמיר, בן הגאון האדיר רבי שלום מרדכי זצ"ל, אבד"ק ברז'אן, בעל שר"ת מהרש"ם.

הבחור המועמד התייצב בפני הגאון מברז'אן למבחן, ובדיוק בעת ההיא הגיע שמה בחור עילוי שני, לשם אותה מטרה. הגאון הצביע בפני

שניהם על קטע גמרא, שיתכוננו עליו, כי יש לו לשאול קושיא מכאן. מועמדנו לקח את הגמרא לעיין בה, ואילו הלה העיר, שאין נחוץ לו לעיין, כי יוכל לענות בלי זה. על כך הפטיר הגאון כלפי ההוא: "אתה כבר לא תהיה חתן בני!"

כאשר הגאון טייל ארוכות בש"ס ופוסקים עם הבחור משה ישראל, ומצאו מלא וגדוש בכל מכמני התורה, ניאות לקחתו כחתן עבור נכדתו מרת חנצי.

לאחר נשואיו חזר הגרמ"י אל אביו וישב על התורה ועל העבודה, וכמו אביו, שעשה את התורה עיקר ונקט גם בקצת טפלות – בעסקו בעניני פרנסה במסחר היין, כן גם מהרמ"י סייע לאביו בעסק זה, ומפעם לפעם אף הרחיק נדוד לרגל העסקים.

התורה
העבודה
העסקים

באחד הימים הזדמן למהרמ"י לפגוש את הגאון המפורסם רבי מאיר אריק זצ"ל, בעל שר"ת "אמרי יושר", וכאשר הגאון תהה על קנקנו ומצא בו יין ישן שדעת זקנים – זקן זה שקנה חכמה – נוחה ממנו, וראה כי בפניו נצב עילוי, התרגש מאד מידיעותיו וכתב לו מיד היתר הוראה, בהעירו: "סוחר יינות יהיה מישהו אחר, ואתה קבל עליך משרת רבנות!" – אבל למעשה הדבר לא יצא עדיין לפועל.

בשנים הללו ביקר פעם הגאון המהרש"ם בביטשקוב אצל הגרמ"י.

ב. ברז'א

כחלוף מספר שנים, הזמינו אליו חותנו־זקנו הגאון המהרש"ם, לסייע בידו בעניני הרבנות בעירו.

בבית זקנו שם הגרמ"י לילות כימים, בשקידה על התורה ועל העבודה, בהוסיפו פרישה על פרישותו וקדושה על קדושתו, והתעלה במעלות רמות בתורה ובחסידות, על פי הדרכתו של המהרש"ם. בביתו זכה הגרמ"י לספוג לתוכו את כל הנעלה והנאצל שמצא שם. שנים הללו של שימוש אצל גדול הדור, נתנו אותותיהם בגרמ"י, ועמדו לו לעזר בכל שנות חייו. הוא השתלם גם בהוראה, הלכה למעשה. אף שהמהרש"ם היה אז כבר לעת זקנתו, הדבר לא מנע ולא עצר כלל את זרם השאלות שהופנו אליו מכל קצוי תבל, בתוכן בעיות הלכה מסובכות, ולא מעט נעזר הגאון בנכדו המוכשר הגרמ"י, אשר כתב את תשובותיו וגם סידר את כתביו.

זקנו, שהכיר במידותיו ובמדרגותיו, לא פסק מלכבדו, להללו ולשבחו, ודיבר עליו גדולות.

במרוצת הזמן, בהשפעת הגאון, נתמנה כמורה צדק בעיר ולאחר מכן כיהן בתור ראש בבית דינו של זקנו. מהמעשה דלקמן למדים אנו על הוקרת חותנו אותו והערצתו אליו: ארע, כי פעם בליל הסדר של חג הפסח, כשהגאון כבר ישב לבוש עם הקיטל לפני עריכת הסדר, בא יהודי לשאול שאלה דחופה שהתעוררה בביתו אודות חטה שנמצאה בעוף, אשר הוכן לסעודות החג. הרב התיישב לעיין בדבר השאלה, אך לא ענהו תשובה, אלא הורה לו שילך לקרוא לנכדו הראב"ד, אשר בשמעו על דחיפות הקריאה, הזדרז חיש אל זקנו. הג' הרצה בפניו את הבעיה, והתחילו לפלפל בדבר. בסיכום אמר הגאון: הבה נסכם כל הדיעות והשיטות כמה הן להיתר וכמה לאיסור ונראה מי הם הרוב, ומצאו כי מספר המתירים שווה למספר האוסרים. סח לו הג': "הנני מצרף את הרבוננו של עולם ברוך הוא וברוך שמו להמתירים וגם אני מצטרף למתירים וגם אתה תודה למתירים, ובזה יהיה רוב מוחלט והרי אחרי רבים להטות" – והתיר את העוף לחג הפסח.

צורבי דרבנן רבים השכימו לפתחו של הגאון, בחפצם לזכות בסמיכות שלו – כי לקבל התרת הוראה ממנו היתה חשיבות גדולה ומכובדת, אולם מאחר שזמנו היה מצומצם, יען כי ידיו היו מלאות תעסוקה בכתיבת תשובות שהופנו אליו מכל תפוצות ישראל, על כן היה שולח תחילה את המועמד שיבחן אצל הגרמ"י, ועל פיו ישק את מי להסמיך – רק לאחר שהוא בחנו "ישר והפוך" וטייל אותו ארוכות במשא ומתן של הלכה, המליץ עליו כי אכן ראוי זה להסמכה, אזי הסתמך הגאון על המלצתו של הגרמ"י, בחן את המועמד זעיר פה וזעיר שם והסמיכו בתעודת ההוראה.

בתקופת שהותו בברז'אן, הוציא הגרמ"י לאור את ספרי אביו: "ידות אפרים" ו"דגל אפרים", כפי שיובא להלן.

לאחר הסתלקות הגאון (ט"ו בשבט שנת תרע"א), הציעו טובי העיר לגרמ"י למלא את מקום חותנו־זקנו כאב"ד דמתא, אולם הוא מאן לקבל את המשרה, מחששו להשאר לדור בגליציה, בשל הקשיים הצפויים לחינוך ילדיו – בראותו כי ההשכלה החלה להתפשט שם בצעדי ענק וגרפה עמה חלקים גדולים מהקהל. הוא נשאר שם עוד כשנתיים ולאחר מכן חזר למרמרוש.

בינתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה, עם כל סבלותיה ותלאותיה, ומאיזורים רבים של מרמרוש נמלטו היהודים למרכז הארץ, בגלל התפרצות הקוזקים הרוסיים לאיזור. גם הגרמ"י נטל מקל הנדודים בידו, נמלט מביתו והעתיק מגוריו לעיר גרוסוורדיין, שהיתה בעת ההיא עיר מקלט לרבנים רבים.

ג. בגרם המעלות

כבר ראינו לעיל (פרק טו סעיף יא) דברי ההסכמה של גדולי הדור על ה"ידות אפרים", ספרו של אביו. בהסכמותיהם באים לידי ביטוי ומאלפים ביותר, דברי השבח וההלל על ההוספות מהגרמ"י – חיבורו "עוללות משה" – אשר מהם אפשר לעמוד על גדלותו, וכה לשונם הטהורה:

רבה"ק בעל "אהבת ישראל" מויזניצא זי"ע כותב בין השאר: "... ומאד הוטבו דבריו בעיני, כי המה בנויים על אדני השכל ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בבקאות נפלא..."

הג"ר משה ישראל פלדמן זצ"ל

רבו הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע כתב אליו: "... עיינתי, טעמתי דבריו והיה כדבש לפי, כי מצאתי בהם דברים יקרים ונחמדים בבקיאות רבה..."

וכה הם דברי חותנו זקנו, המהרש"ם: "... ואת הכל יפה עשה בעטו עט סופר מהיר, וכל רואיהם יכירון כי הם נטעי נעמנים, ציצים ופרחים יקרים, בבקיאות רב וראוים להעלותם ביעקב ולהפיצם בישראל..."

הרה"ק רבי צבי הירש ממונקאטש זצ"ל, בעל "דרכי תשובה", כותב בין היתר: "...עוללות משה, הנהו כאיש גבורתו ורב חילו לעומק ולרוחב של הלכות העלה פנינים, ואמינא לפעלא טבא, אין טוב אלא תורה ויפוצו מעינותיו חוצה..."

הג"ר משה גרינוולד זצ"ל, בעל "ערוגת הבושם", אבד"ק חוסט, מהללו בלשון זו: "... גברא דכוותיה טובינא דחכימא... עוללות משה – כולו אומר כבוד למחברו הנעלה, כי דבריו מיוסדים על אדני הדעת, נחית לעומקא דדינא והעלה פנינים יקרים מסולאים בפז, וכל המעיין יבין כמה נפיש חילא דהאי גברא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולברר הלכה על בוריה, וראויים הדברים להתבדר בעלמא להגדיל תורה ולהאדירה..."

הג"ר ארי' לייביש הורוביץ זצ"ל, אבד"ק סטניסלוב, מביע הערכתו בשבחו: "...ותעלזנה כליותי לראות כמה נפיש חילי' למשקל ולמטרי בהלכות גדולות, לבררן לאשורן ולהתחקות על שרשן בהגיון זך ושכל ישר, בחריפות ובקיאות, דבר דבור על אופניו..."

גם בשיחות בעל פה עם גדולי הדור הראה הגרמ"י את כחו, כגבורת האריה; הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע שיבחו והתבטא אודותיו: "משה ישראל – הוא יודע ללמוד!" **כאשר הרה"ק** היה בא לביקור במרמרוש, היה הולך הגרמ"י לבקרו. המוני ישראל היו פוקדים את אכסניתו בעת כזאת ולא בקלות אפשר היה להכנס שמה, אולם בפני הגרמ"י תמיד היתה פתוחה הדלת. בהזדמנויות כאלו, בדרך כלל, היתה מתפתחת ביניהם שיחה תורנית שארכה מספר שעות. בעת כזאת לא הרשו לאנשים אחרים להכנס אל הרה"ק.

הגרמ"י היה מבקר לעתים קרובות גם בחצרות קדשו של הרה"ק ר' פנחס מבורשא זצ"ל.

הגרמ"י נפגש פעם עם הרה"ק בעל "חקל יצחק" הי"ד, אגב כך העיר הרה"ק הערה על אחד מחידושי הרה"ג בחיבורו על הגדה של פסח, והרב

באחת מפגישותיו עם הרה"ק רבי יואל מסטמער זי"ע, התפתחה שיחה בת שעות אחדות, בעסק התורה.

יום ו' עש"ק נצבים תרפג"מ קאשוי.

שוכ"ט לכבוד ידידי ה"ה הרב הגאון חו"כ בחדרי התורה, חסיד ויר"א
כש"ת מו"ה משה ישראל נ"י פעלדמאן
אבד"ק דרעגמירשט והגליל יצ"ו.

אחד"ש כת"ה, יסלח לי על אחרית תשובתי, כי בעו"ה לא הייתי בשלימות הבריאות, כאשר יעיד ע"ז כבוד אחיו הרה"ג ר' יעקב אליעזר נ"י, שהיה שמה במרחץ עמי ביחד, וגם היום אני רק כמשיב מפני הכבוד.

בענין שאלתו, הנה כבר נמצא שאלה זו בספר "דגלי תורה" הנדפס כעת בפולין, מלוקט מגדולי הראשונים עיי"ש בסי' ט"ו. ובאמת מוכח דהעיקר כז"א ... (תשובה ארוכה בפלפולא דאורייתא).

שמואל עמנואל אביר דק"ק קרייטשניץ

[Handwritten text in Hebrew script, likely a continuation of the previous page's account.]

וזאת בקשתי מכ"ת להתפלל בעדי שאהי' בשלימות הבריאות
ותורתי, ונזכה לישועה בקרב.

דברי ידידו דוש"ת באהבה וכלונ"ח, מברכו בברכת כוח"ט, שנה טובה
ומבורכת.

הק' שמואל ענגיל האבר"ק ראדמישלא
כעת בין הגולים בעיר הנ"ל

☆ ☆ ☆

ב"ה, יום ה' מ"ז למב"י תרפד"ל קאשוי.

שוכ"ט לכבוד ידידנ' ה"ה הרב הגאון החו"ב המפורסם ירא ה' כש"ת מו"ה
משה ישראל פעלדמאן נ"י
האבר"ק דראגמירשט והגליל יצ"ו.

אחד"ש כת"ה, יקרתו השגתי ושמחתי בשמעי משלומי הטוב.
ובעיקר שאלתו, בענינים כאלו העיקר אם נפשו משתוקק לעשות
חבור בסגנון זה (כ), בוודאי זה הוא חלקו בתוה"ק, וכל איש יש
לו חלק בתורה כ"א כפי שורש נשמתו כידוע. ע"כ בוודאי מהראוי
ונכון שיגמור מחשבתו המהורה לערוך הכל בכתב ולהוציאם
לאור אי"ר. הש"י יעזור לנו שנזכה להגות בתוה"ק מתוך נחת
ולחדש חידושי תוה"ק שיהיו נחת רוח לפניו יתברך שמו, ונזכה
לקבל תוה"ק בחג הק' הבע"ל מתוך שמחה.

דברי ידידו דוש"ת באהבה וכלונ"ח, מצפה לכש"ט

הק' שמואל ענגיל אבר"ק ראדמישלא

מה נענה אנן אבתרייהו דהני גדולי הדור, אשר ידעו להעריך גדלותו
של הגרמ"י על פי אמת המידה שלהם. עם כל זאת בעת שהותו
בגרוסוורדיין – כנ"ל – לא רצה לעשות את הרבנות כקידום לחפור
בה ולהתפרנס ממנה, אלא העדיף לעסוק במסחר, והחל לסחור ביינות
– מסחר שעסק בו בעבר בבית אביו.

(כ) כנראה דכוונתו לסגנון החיבור לקוטי מהרמ"י – קיצור הלכות פסח, שהודפס בחיבורו
"שם ישראל" על הגדה של פסח.

ד. בעול הרבנות

ברם לא לתפקיד כזה עלי חלד הוא נועד מן השמים, כנראה שלפיכך ההצלחה במסחר לא האירה לו פנים, אי לכן, בדלית ברירה, נאלץ לסלק ידיו מהמסחר, בהעמיסו על שכמו את עול הרבנות.

כשלוש שנים אחרי מלחמת העולם הראשונה – בשנת תרפ"א – נבחר לכהן פאר כרבה של קהילת דרגמרשט (שעל שמה הוא נקרא), ברם מצודתו היתה פרושה גם על הישובים קעכניע וסלישט, השוכנים במרמרוש הרומנית, לא הרחק מהעיר סיגט.

בדרגמרשט גרו בעת ההיא תלמידי חכמים מופלגים בתורה, בתוכם גם מוסמכים להוראה, לפיכך חיפשו רב בעל אישיות נעלה, שיהיה מסוגל להקרין אור על כל הסביבה, ואכן מצאו את אשר חיפשו בבחירתם המוצלחת, כי הרה"ג נכנס לעול הרבנות בכל כחו ומרצו, ובמסירות נפש העמיד שם הדת על תילה.

בנטלו בידו את שרביט ההנהגה, כרב וכמנהיג בחדש עליון וכרועה נאמן לעדתו, התגלה שעור קומתו הרוחנית בכל היקף גאונותו, זיו חכמתו, טוהר רוחו וענותנותו העצומה. ברם על אף מזגו העדין והרך, היה תקיף בעת הצורך, שלא לסטות זיז כלשהו מדרך הסלולה של מסורת אבותינו, ולמשל, כאשר יהודי אמיד מאחד הישובים מאן לקיים פסק דינו, הוציא הרב כתב סרוב כנגדו. משלא ציית ההוא – פנה הרב בקובלנא עליו אל האדמו"ר שלו, עקב זה רבו של הלה לא נתנו להכנס אליו, עד שילך לפייס

את הגרמ"י ויקבל פסקו. אוצרות התורה
אוצרות חכמה

דיני תורה למכביר הובאו לפניו, והוא התייחס בכבוד ראש לדין פרוטה כמו לדין מאה.

היה גודר גדרים ועומד בפרץ בעניני הדת; בהשפעתו הגדולה ובעמידתו התקיפה השיג, כי בקהילותיו לא היה ילד בלי חינוך תורתי, גם לא נמצאה אשה שתצא לרחוב בגילוי שער או בלבוש בלתי צנוע. אם נקלעה לשם אשה שהלכה בגילוי ראש, לא הורשתה להכנס לבית המדרש, לעזרת הנשים.

בראש השנה וביום הכפורים העמיד שומרות ליד בית המדרש, ולא הניחו לנשים המגדלות שער, להכנס לעזרת הנשים.

היה מקפיד שלא ילכו יחדיו צעיר וצעירה בחוצות העיר, והיה תקיף מאד נגד מעשה כזה.

בישוביו לא בדקו ושט – כי לא התיר לאכול בשר אווזים מפוטמים. כדרכו של חותנרזקנו הגאון המהרש"ם, שהיה משתמש הרבה בכלל של "כחא דהיתרא עדיף", כן גם הגרמ"י היה מתאמץ בכל כח שיפוטו לנהוג בדרך זו.

גאון היה בתורה, אולם גדול היה כחו גם באגדה ובדרוש, מחונן היה בכשרון של דרשן נפלא, המסוגל לרתק את הקהל במשך שעות רבות ברעיונותיו המבריקים. שומעיו לא התעייפו מלהאזין שעה ארוכה לדבריו חוצבי הלהבות, מעוררי לב ומשיבי נפש.

בשבועון "טרסילבאנישע יודישע צייטונג" גליון כ"ז מפרשת שלח תרצ"ו, מובאת הידיעה מעיר סיגט, כי ביום א' דפרשת שלח התאספו בבית הכנסת הגדול המקומי כשלושת אלפים איש – לבד מנשים וטף – לשמוע הספדים על הסתלקות הסבא קדישא הרה"ק בעל "אהבת ישראל" מויזניצא זצ"ל. אחרי המרא דאתרא והראב"ד, הספיד הרה"ג אבד"ק דרגמרשט – כבר במלים הראשונות שלו פרץ בבכי מר וזעק מקירות לבו, באמרו: "רק לפני שנה היינו פה אצל הרבי זצ"ל, כאשר ביקר בעיר. הרבי ישב ראש ואנו עמדנו סביבו ביראה. היום שוב באנו לכאן, אבל הרבי איננו. התאספנו לבכות על נשמתו הקדושה. כן! נשמתו הקדושה כבר שוכנת בגנזי מרומים ואנו כאן יושבים אבלים על הסתלקותו מאתנו...!" – ובאופן פתאומי פרץ בבכי מזעזע כל קהל האלפים שנכח שם. כולם התיישבו על הארץ להתאבל, לרגעים מספר. אחרי זה המשיך הרב בהספדו המרגש.

בהספדיו בכלל היה מרבה לומר דברי מוסר, ומעורר מאד את הקהל עד כדי דמעות.

מהליכותיו: ליל שבת קודש לא היה מקדש לפני השעה תשע – ואפילו בחורף, כאשר סיימו את התפלה בשעה מוקדמת – אלא עסק תחילה בתורה ובספרי חסידות.

היה עורך שלחן כמנהיג חסידי, עד לאחר חצות הלילה, בחמימות ובהתרגשות.

כל עשרת ימי תשובה נמנע מלדבר דיבור של חול.

זמן קצר לאחר התיישבו בדרגמרשט, יסד שם ישיבה בשם "דעת תורה" – על שם אחד מספרי המהרש"ם – בה למדו כחמשים בחורי חמד, ביניהם גם בני אחיו. מהישיבה יצאו תלמידי חכמים מופלגים, מהם גם בעלי הוראה. הישיבה התקיימה עד השואה.

כמעט כל יום אמר שעור בפני התלמידים. בסוף השבוע בחן בעצמו. למדו שם בעמקות רבה, על כל "כלומר" של רש"י היו צריכים לדייק ולברר הדק היטב את הקשה בו. גדולה היתה ההתמדה בישיבה, בפרט שראש הישיבה שימש בזה כסמל וכדוגמה. מספר על כך עד ראה – תלמידו, בן אחיו, ר' משה פלדמן נ"י, אשר בתקופה מסוימת ישן בביתו, והיה רואה כי בבוקר לא רוקנו מהנטלה המים שהוכנו לנטילת ידים, כי הגרמ"י עשה את הלילות כימים בהגותו בתורה. כמו כן מספר הנ"ל, כי הגם שהיה נכנס ויוצא רבות בבית דודו – ראש הישיבה, אף פעם לא מצאו ישן – תמיד עסק בלימוד.

ר' יעקב פלדמן נ"י – תלמידו ובן אחיו – נסע אתו לביקסאד לנופש, אך גם אז לא מצאו שישן – הוא התמיד יומם ולילה, כמו כן היה עסוק הרבה בכתיבת חידושים.

הקפיד מאד שתלמידיו בל יבטלו את הזמן. בשנים הללו הבחורים התאכסנו באכסניות פרטיות, והיה נפוץ מאד בחוץ לארץ, שבלייל חנוכה היו משחקים "קוויטלך", היה הולך הרב (גם בלילות כפור ושלג) בזמנים כאלו מאכסניה לאכסניה, לבקר ולבדוק האם אין משחקים חלילה.

ר' יעקב פלדמן הנ"ל היה מלווהו לעתים קרובות למקוה, בבוקר, אך היות שהמקוה היה רחוק מביתו וחבל היה לו על ביטול זמן ההליכה, לפיכך היה טובל מפעם לפעם בנחל ה"איזה" שניגר סמוך לחצרו. לפעמים עשה זאת גם בחורף, בעת כזאת היה שובר את הקרח וטובל במים הקרים. כאשר ר' יעקב גם רצה לעשות כך, לא הרשה לו, באמרו: "אתה עדיין צעיר מדי לזה!"

ה. אוצר ספרותי

רבות פעל הגרמ"י בשטח הספרות התורנית. ראשית פעלו היתה, להציב יד ושם לאביו – הוא ערך את ספריו והוציאם לאור, הלא הם: ספר "ידות אפרים" על תורה ו"דגל אפרים" – שר"ת וברורי הלכות

(כמובא בפרק ט"ו סעיף י"א), אליו צורף חיבור רחב בשם "עוללות משה" – הגהות, באורים ותוספות חידושים מפרי עמלו. אלה הודפסו בשנת תרס"ח, בעת שהגרמ"י התגורר בברז'אן.

לאחר מכן התמסר והשקיע עמל רב לסדר ולערוך חלק גדול מתשובות חותנו זקנו – שו"ת מהרש"ם חלקים ג' ד' ה'. את חלק ג' הדפיס בסטמר בשנת תר"ע – בחיי המהרש"ם. אחרי הקדמת הגרמ"י, כתב הגאון כמה דברי ברכה:

"אפריון נמטי לכבוד חתן בני הרה"ג וכו' מו"ה משה ישראל שליט"א, אשר בהשתדלותו יצא לאור ספרי הנוכחי... תהי משכרתו כפולה משמי מעונים ויתברך בברכת כהנים" (הגאון היה כהן).

יתר החלקים הוציא הגרמ"י לאור לאחר הסתלקות הגאון: חלק ד' – בשנת תרע"ג בלמברג, חלק ה' – בתרפ"ו בסעאיני. הגרמ"י סידר גם את המפתחות, בצרוף הערות רבות והוספות. בחלקים א' ב' ג' מופיעות כמה תשובות מהגאון אל הגרמ"י.

ספרים נוספים של חותנו זקנו הוציא לאור:

"דעת תורה" על הלכות שחיטה ^{אוצרות התורה} בתרע"א, בטאלטשווא.

"גילוי דעת" על הלכות טרפות – בשנת תרע"ג, בברז'אן.

"תכלת מרדכי" על התורה – בתרע"ג, בסיגט.

"גילוי דעת" על יר"ד, מסימן ס"א עד ס"ט – הופיע בתרפ"ה, בסטמר.

הגהות מהרש"ם על הש"ס – יצא לאור בשנת תרצ"ב בסטמר, בצרוף הערות הגרמ"י, אשר בהן הראה את כחו הגדול בתורה. צר מאד, שלא זכה להוציא לאור רק חלק ראשון – על זרעים ומועד, כי באו זרים בנחלתו ויחללוהו, ויתר כתבי היד הלכו לאיבוד בתקופת השואה.

ליקוטי תורה מספר "תכלת מרדכי" – תרצ"ג, בסטמר.

למעשה, כל שנות חייו הוסיף הגרמ"י לטפל בסידור יתר כתבי היד שנותרו מהגאון, אולם תלאות וטרדות שונות מנעוהו מלבצע מחשבתו הטובה, להוציאם לאור.

רק בערוב ימיו החל הגרמ"י לתת דעתו לחיבוריו הוא, אך לא הספיק להוציא לאור אלא שני חיבורים:

הגדה של פסח עם פירוש "שם ישראל" – הודפס בשנת תרח"צ בסטמר.

לקוטי מהרמ"י על הלכות פסח – הופיע בשנת תרצ"ה בסטמר.

והנה זה מקרוב (שנת תשנ"ד) זכינו שיצאו לאור ספר "שם ישראל" – חידושי על תורה נ"ך, מועדים ואגדות הש"ס, על ידי מכון "בני משה" בראשותו של הרב אשר אנטשיל קליין נ"י – מתוך כתב יד שקנה הרה"ח ר' אפרים פישל פלדמן ז"ל, בן אחיו ותלמידו של המחבר, אשר נכתבו בשנים תרל"ז – תרפ"א, וכמו כן תכריך כתבים שהם בידי ר' יעקב פלדמן נ"י מאנטוורפן, גם כן בן אחיו ותלמידו של המחבר, שנכתבו בשנים תרפ"ח – תרצ"ז.

נשארו עוד לפליטה שר"ת על ד' חלקי שלחן ערוך וחידושי סוגיות, אשר יראו אור בעזהש"ת בתור חלק ב'.

במרוצת השנים עמד הגרמ"י במשא ומתן של הלכה עם גדולי הדור. תשובות אליו מודפסות בספרים שונים, כדלהלן:

שר"ת מהרש"ם: חלק א' סימן רח, ח"ב – פה, ח"ג – שב (אלה נכתבו עוד בעת שהרה"ג התגורר בביטשקוב). חלק ג' סי' רסט (בברז'אן).

שר"ת אמרי יושר חלק ב' סימן פב (בעת מגוריו בברז'אן).

ואלה נכתבו בכהנו בדרגמירשט:

שר"ת מהר"ש ענגיל חלק ו' סא (שנת תרפ"ט), ח"ז סי' קלג (תרפ"ו), ח"ח – ד' (תרפ"ב).

שר"ת אבני זכרון (מהרב אלטר שאול פפר, סטמר תרצ"א) ח"ב – סימן כ (תרפ"ג), סי' כט (תרפ"ה), סי' סה (תרפ"ג).

שר"ת חקל יצחק (מהרה"ק ר' יצחק אייזיק מספינקא הי"ד) סימן ד.

שר"ת באר חיים מרדכי (מהגאון ר' חיים מרדכי רולר זצ"ל, אבד"ק ניאמץ) ח"ג – סי' נז.

שר"ת בנין צבי (הרב צבי הירש מייזלש, ניו יארק תשט"ז) ח"ב – סימן יט (תש"ג).

שר"ת מקדשי השם ח"א סי' לה (תרפ"ו), סי' מו (תרצ"ד).

אסון השואה קטע גם את עבודתו הספרותית של הגרמ"י – בעלותו

על המוקד על קידוש השם הי"ד, ויחד עם זאת, גם כתבי היד שהיו ברשותו הלכו לאיבוד. רק מעט מזעיר נותרו לפליטה בס"ד.

ו. קשר לארץ ישראל

בקשר נפשי עמוק היה מקושר הגרמ"י לארץ הקודש, וגדולים היו געגועיו שיזכה לעלות ולהתיישב בה. בשנות תרצ"ג-ה עלו ארצה עשרות משפחות ממרמרוש והתיישבו במושבה רחובות, ביניהן גם כמה מתלמידיו. הוא עמד בקשרים אתם, השתדל לטובתם – להטיב מצבם הכלכלי ודאג לעתידם **הרחובות קשר** זה עורר בו ביתר שאת וביתר עוז את הכיסופין לא"י.

לפנינו מכתבו למרכז אגודת ישראל בירושלים, בו מתריע בדבר מצב החינוך של ילדי העולים הנ"ל:

משה ישראל פעלדמאן
אבד"ק דראגמירעשט והגליל

בס"ד ה' דסליחות תרצ"ה דראגמירעשט

כוח"ט לכבוד האלופים, מרכז אגודת ישראל ירושלים תוב"א,
ובראשם הרה"ג מר משה בלוי נ"י, ד' עליהם יחי'.

אחדש"ה בכבוד הראוי, מצאתי את עצמי מחויב לעורר את לבכם הטוב, לאשר ידעתי כי כל מגמתכם ומטרת האגודה להגדיל תורה ולהאדירה. והנה לדאבוני קבלתי מכתב מאנשי קהילתי הדירים ברחובות, ומתנצלים לפני בבכיות על מר גורלם, כי עד עתה היו בניהם הבחורים נתגדלו בתורה ויראת שמים, כאשר היו תמיד עיני עליהם להעמיד מורים מובהקים בתורה ויראה, וכעת נהפוך הוא, כי נתגדלו כפראים במדבר, ללא יראה וללא תורה, כי לא נכחד, כי כ"ה שלחו להם מלמדים, אבל אינו להם לשום תועלת.

ע"כ למען ציון לא אחשה ובמטותא מגייכו, חוסו נא על צאן קדשים הצמאים לתורה, ויש לקוות מהם שיהיו לנטע שעשועים, בחורי חמד, כאשר היו באמנה אתי, כי כמה בחורים כבר למדו בישיבתי הק' "דעת תורה" בטוב טעם ודעת, ועתה נפשם יבשה.

על כן, נא ונא, ואין לך מצוה רבה מזו, כי ימחלו נא לבחור

מורים תלמידי חכמים ויראי שמים, ואשר המה אומנים להסביר
להתלמידים אשר יהי' לתכלית ולעשות פרי תבונה. ואקוה כי
דברי אלה יעשו מסילות בלבכם ויקדימו נעשה לנשמע.

ובזכות זה ישיב שבותינו כבראשונה ויעשו כולם אגודה אחת
לרצונו יתברך שמו, בבנין בית הבחירה בב"א.

כנפשם העדינה ונפש ידיד"ש בהוקרה

משה ישראל פעלדמאן

והנה כנראה מן השמים נסבה זאת, כי נסע מכאן לרחובות אברך
כמשמעו וכמדרשו, ה"ה הרה"ח ובקי ומופלג ועמוס בתורה ויראה
מו"ה משה אברהם שטיינמעטץ מסיטשעל ודר גם כן ברחובות,
והנה אך למותר להרבות בשבחו, כי בידעין ומכירין קאמינא, כי
הוא תלמידי תלמיד מובהק, וגם ניסה כבר כמה שנים ללמוד
עם בחורים והי' לתכלית הנרצה, על כן קחו ברכה ותזכו בו,
ואשרי תבחר ותקרב את האברך הנ"ל, ואקוה כי הוא יטע בלב
התלמידים תורה ויראה יחד צמודים, כי האנשים הנ"ל, אבות
התשב"ר, נפשם חשקה בזה ואין למעלה ממנו

הנ"ל

☆☆☆

פי כמה התחזקה זיקתו של הרה"ג לא"י אחרי עליית אחיו ר' יוסף
ז"ל. כמוזכר (פרק ו סעיף ג), בעת הפרדס ביקש הגרמ"י את אחיו,
שישתדל להשיג סרטיפיקט עבורו, שיוכל לעלות לארה"ק. לאחר עליית ר'
יוסף, שלח לו הגרמ"י מכתב, בו ציטט את המשנה במסכת פסחים (פט
ע"א): "האומר לבניו הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון
לירושלים, כיון שהכניס הראשון ראשו ורובו – זכה בחלקו ומזכה את
אחיו עמו". כוונתו היתה לרמז בזה, כי הוא נחשב כשליח אחיו, ולאחר
שהוא זכה לעלות לארצנו הקדושה, עליו לזכותם – להעלות גם אותם.

ר"א פנה אודותיו אל הרב הראשי הגר"א הרצוג זצ"ל, וביקשו
שימליץ בפני השלטונות להקציב סרטיפיקט עבור הרב מדרגמירשט.
הרב הרצוג השיב, כי לאמיתו של דבר הוא מחויב לגמול טובה עבור
הרב מדרגמירשט בתור חוב ישן, וסיפר, כי בצעירותו, בבואו אל הגאון
המהרש"ם מברז'אן זצ"ל להבחן ולקבל "הורמנא", לא הצליח תחילה

במבחן כדבעי, והגאון הורה לו להשאר שם זמן מסוים להתכונן ולהבחין שוב, והרה"ג מדרגמירשט עזר לו והכינו, וכעבור ארבעה שבועות העמידו למבחן – אזי הצליח.

הרב הרצוג אכן השתדל ולאחר תקופה די ארוכה נתקבל סרטיפיקט למען הגרמ"י, אבל שוב נעמדה למכשול הבעיה של ויזה הטורקית. לאחר מאמצים מרובים הוסרה גם אבן נגף זו והושגה עבורו גם הויזה. בהיות ר"א בטוח שאחיו יעלה ארצה בקרוב, אף קנה לו דירה בירושלים, בשכונת עץ חיים.

לאחר סידור כל המסמכים, נסע הרה"ג לבודפסט, משם עמדה לצאת לדרך קבוצת יהודים מאושרים שזכו להשיג את הרשיונות הדרושים לעלות, ברכבת הבינלאומית שנסעה לטורקיה. בקבוצה זו נסע גם הרה"ק רבי אהרן מבעלזא ז"ע וכן אחדים ממשפחת פלדמן, ובה עמד לנסוע גם הרב מדרגמירשט, אשר כבר עלה לרכבת ותפס בה מקומו. אך כעבור זמן מה, לגודל תמיהתו ואסונו נתבקש לרדת.

בבודפסט היה קיים משרד של "הסוכנות היהודית" שטיפל בעניני העליה, ואשר נקרא "המשרד הארץ ישראלי". הממונה על המשרד נטר איבה ליהודים חרדים, כל שכן רבנים, ועל אף שכל המסמכים של הרה"ג היו מסודרים, נצטווה לרדת מהרכבת, ובאמתלא כלשהי מנעו ממנו מלנסוע. הלה העיר בלעג: "כבר ישנם מספיק פלדמנים בארץ ישראל", והרה"ג נאלץ להשאר שם.

בהוודע הדבר לר"א, החל שוב לטפל בעליית אחיו. בינתיים פגה תקפה של הויזה הטורקית, והצטרכו לחדשה עוד הפעם. ר"א טיפל בזאת באמצעות ר' יעקב גריפל, וכעבור זמן הוא השיג ויזה חדשה על חשבון הקוויטה (ההקצבה) של אגודת ישראל, כפי שאנו למדים זאת מהדיווח של ר' יעקב למרכז אגודת ישראל בירושלים, בתאריך י' בסיון תש"ד (למעשה, הרה"ג נעקד על קידוש השם כשבועיים לפני כן, אך הדבר הזה היה נעלם מידיעת ר' יעקב). –

באחרון של פסח תש"ד הובאו יהודי דרגמירשט לגיטו, וביניהם גם הרה"ג. בכ"ג באייר הוכנסו לקרונות שנועדו להסיעם לדרכם האחרונה, לגיהנם עלי אדמות, שהיה מכונה אושביץ. אחדים מתלמידיו, שנשארו לפליטה בחמלת ד' עליהם, סיפרו, שבדרכם האחרונה, כאשר הובילום

לשם, שמעו המגורשים המיואשים דברי עידוד מפי רבם. במשך כל המסע הנורא דיבר בפני צאן מעות על עניני קידוש השם, ומשמעותו המידית לגביהם.

באור ליום ערב שבת קודש כ"ו באייר הגיעו לתחנתם האחרונה, ובו ביום הועלו על המוקד וקידשו שם שמים הי"ד.

צאצאיו היו: בנו הרב הצעיר, הרה"ג ר' חיים הי"ד, חתן הג"ר שלמה הלר זצ"ל, ראב"ד בסיגט. בתו מ' יענטא אשת הרה"ג ר' משה שטרולי ב"ר פרץ הי"ד, דומ"צ פעלשאבאניא, בתו מ' לאה אשת הג"ר משה פרידלנדר בן הרה"ג אב"ד בורגופרונד – הם וצאצאיהם כולם ניספו בשואה הי"ד.

פרק כ ר' שמעלקא

א. בצל החכמה

הרה"ח ר' שמואל פלדמן הי"ד, אשר היה מוכר ומפורסם יותר בכינויו ר' שמעלקא, היה בנו השני של הרה"ג בעל "ידות אפרים" זצ"ל. הוא נולד בשנת תרל"ח. עודנו באבו נתגלו בו סימני חכמה ופקחות, כבר בילדותו ניכר עליו כי לגדולות נוצר. היה בעל ראש חריף – גאוני, נוסף לכך נחן בזכרון להפליא. בגיל הבר מצוה כבר נבחן וקיבל התרת הוראה. ככל שגדל בשנים פי כמה גדלו חכמתו ולמדנותו, ושמו התפרסם לשם ולתהלה. הוא התעטר בסמיכות מגדולי הדור, ובין השאר מהגאון רבי אשר עניזל זצ"ל, אבד"ק סטרי.

בתקופה מסוימת הוצעה לו משרת רבנות, אך הוא דחה את ההצעה בתוקף, באמרו: "לחם טבול במים אוכל, אך לא אכהן ברבנות". על התמדתו מסופר, כי יכול היה להתייצב במוצאי שבת ליד הסטענדר להגות בתורה, ולמד עד אור הבוקר.

בהגיעו לפרקו, נשא לאשה את מ' שרה, בתו של הגביר ר' נתנאל פוקס ז"ל מטרנובה, ועבר לגור ליד חותנו. באותה תקופה התגורר שם גם החסיד המופלג והמפורסם ר' מרדכי חנא פוקס ז"ל, ויחד התרועעו – אף כי ר' מרדכי חנא היה מבוגר ממנו ביותר מעשר שנים.

גם עשרות שנים לאחר מכן היה ר' מרדכי חנא מפליג בשבחו של ר' שמלקא והיה מרבה להללו בהתפעלות וביראת הכבוד. פעמים אין ספור היה מתבטא באזני שארו (של ר' שמלקא) הרה"ח ר' אנטשיל זילבר ז"ל: "וכי יודע אתה מי זה ר' שמלקא?! – איזו השגה יש לך בו!"

בצעירותו, בהיותו פעם בבציר בהונגריה, כאשר התפנה מעט מעבודתו, נכנס לבית המדרש שבאחד הישובים והתיישב ללמוד בקול. נעימות לימודו משך אליו תשומת לבו של המרא דאתרא, אשר נכנס אתו בשיחה ובפלפול, והופתע למצוא בפניו אברך תלמיד חכם בעל ראש גאוני. בהוודע לרב מיהו, פנה במכתב אל אביו בתרעומת, היתכן שהוא שולח

ר' שמלקא פלדמן

בן מוכשר כזה לעסוק במסחר, במקום שיחזיקהו בביתו על התורה, כדי שיגדל ל"כלי מפואר", גדול בתורה.

בהזדמנות אחרת, בהיותו במרחקים לרגל מסחרו, נכנס לישיבה מסוימת, ומשראהו ראש הישיבה, הפסיק את לימודו עם תלמידיו והחל לשוחח עם ר' שמלקא. התלמידים השתוממו מאד על זה, עד כי אחד מהם העז אחר כך והביע תמיהתו באזני רבו, על שהפסיק לימודיו לכבוד איזה "בעל בית". תשובת הרב היתה:

"תלמיד חכם עצום כמוהו וגם סוחר באמונה — מגיע לו הכבוד הזה!"

ר' שמלקא היה מסתופף בצל הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע, ואחרי זה בצל בנו הרה"ק רבי ישראל שלום יוסף הי"ד, וכאשר הם היו מבקרים בסטמר, היו מתאכסנים בביתו.

גם אדמו"רים אחרים ובנן של קדושים שבאו לפרקים לעירו, היו מתאכסנים במעונו.

מפעם לפעם היה נוסע גם לגרוסוורדיין, לחסות בצל הרה"ק בעל "אהבת ישראל" מויזניצא זי"ע, ובעתות כאלו היה עוקב אחרי כל צעד

ושעל של הסבא קדישא, אף היה מציץ בין החרכים, על מנת ללמוד דרכיו הקדושות. גם בעת שהיה לו דבר נחוץ ודחוף היה מתייעץ אתו – וראויה לציון העובדה דלהלן:

פעם כאשר התלבט בענין שידוך שהוצע לו למען אחד מילדיו, ולא ידע לשית עצות בנפשו, התקשר בטלפון אל שאר בשרו ר' אליעזר זילבר הי"ד שהתגורר בגרוסוורדיין, וביקשו שיסגור חנותו וילך תיכף אל הרה"ק הסבא קדישא מויזניצא, להתייעץ אתו בנדון, והנ"ל נענה לבקשתו.

מיד בפתוח ר' אליעזר את הדלת, פנה אליו הסבא קדישא ושאלו: "מה יש – שמלקא?!" (כלומר, הוא שלח אותך?) ור' אליעזר אישר דברי הס"ק, כי אכן הוא ששלחו להתייעץ בנדון שידוך – כשהוא כולו תמה, על תפיסת המחשבה של הס"ק, כי בשליחותו של מי הוא בא.

גם אצל הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"א ביקר לפעמים. ארע פעם, בהיותו במרחקים לבציר ענבים (עסק בזה יחד עם אביו), קיבל הודעה דחופה מביתו, כי בתו הקטנה חלתה קשות וזקוקה לרחמים מרובים – היא כבר היתה במצב גסיסה. בהיותו בקרבת אתר משכנו של הרה"ק מבעלזא, נכנס אליו והפציר למען רפואת בתו. הרה"ק חזר שלוש פעמים על שם הילדה ואיחל לה רפואה שלימה ואכן באותו זמן ראו שיפור במצבה, הוטב לה והחלימה. היא זכתה בס"ד לאריכות ימים.

אחרי מלחמת העולם הראשונה עבר ר' שמלקא לגור בסטמר, ואחיו ר' יוסף ארי' לקחו כשותף בעסקיו, אזי באה רווחה לביתו והתפרנס בכבוד. לימים, כאשר רי"א עבר לעסוק במסחר הצמר, מסר לר' שמלקא את כל עסקי המזון.

ברם על אף טרדותיו בעסקי פרנסתו, עסק התורה היה אצלו העיקר והמסחר כדבר טפל. גם בשבתו בחנות, אפשר היה למצוא אותו עם ספר הטור הפתוח, כשהוא מעיין בסוגיא קשה, ואגב כך משוחח בטלפון באיזה שהוא עסק, כי בראשו החרף היה מסוגל לעסוק בשני הדברים כאחד.

מתמיד גדול היה וגם בלילות הגה הרבה בתורה הק', כשהוא מדיד עיניו משינה. שגור היה בפיו לומר: "בעד שינה – אין משלמים...!"

לפעמים כאשר ילדיו הקטנים בכו בלילות, היה מנענע ברגלו את עריסת התינוק, על מנת להרגיעו שלא יבכה, ואילו הוא היה שקוע ראשו ורובו בגמרא.

כפי שיובא להלן (פרק כג סעיף ה), פעם הופתע מאד בהגיע אליו זקנו הרה"ח ר' יודל עביר רזנברג ז"ל בשעות הלילה, בהתנצלו, כי מאחר שהתקבצו לו מספר שאלות קשות בלימוד, הטעונות ברור וליבון, והיות שהוא יודע כי ר' שמלקא הוא תלמיד חכם, על כן בא אליו שיפתור את ספקותיו.

בהיותו מפורסם כבר אוריין ובעל ראש חריף, היה מוזמן תכופות להיות "בורר" בדיני תורה. ארע פעם, כי שני סוחרים התדיינו במשך שנה תמימה בסכסוך שפרץ ביניהם, ולא יכלו למצוא מוצא מן הסבך, עד שהביאו טענותיהם בפני ר' שמלקא וביקשוהו שיפטר ביניהם. ר' שמלקא ביקש להביא את כל ספרי החשבונות שלהם לביתו, ולאחר עיון בהם, הציע פשרה שנתקבלה על ידם ברצון.

ב. אוהב צדקה ומשפט

אולם בכסף שהיה מקבל בעד הבוררות לא היה משתמש לעצמו, אלא היה קונה עצי הסקה לחורף עבור העניים.

יהודי שנקלע לדחקות — ידע כי בבואו אל ר' שמלקא, ידאג הוא למענו ויסייע לו במצוקתו. בפרט דאג למספר אלמנות בעירו, שתקבלנה תמיכה מכובדת ותוכלנה להתפרנס כראוי.

כאשר חיתן את בתו השניה, לאחר החופה ערך סעודה מיוחדת למען העניים, בה נטלו חלק: החתן, הכלה והמחותנים. ר' שמלקא הורה להביא את כל האוכל שהוכן למען האורחים שהזמין — מבלי לשים לב לתרעומת של הטבחית, כי לא ישאר אוכל לאורחים הרבים שהוזמנו לסעודה — לשעה מאוחרת יותר — והשתיה כדת: העמיד חבית יין שישתו מהברז, כל אחד כחפץ לבו. לאחר הסעודה, כטוב לבם ביין, רקדו העניים "מצוה טאנץ" עם החתן והכלה. לסיום, חילק סכום הגון לכל עני. אנשי העיר הפליאו יותר את "חתונת העניים", מאשר את שמחת החתונה לאורחים המכובדים.

ומה מאלפת היא העובדה דלקמן: בשנת תש"א הוגלו כשלושים אלף יהודים ממרמרוש לאוקראינה, ובקמניץ פודולסק נטבחו רובם ככולם, באכזריות איומה. אשה מסוימת הצליחה להמלט משם והגיעה לסטמר.

ר' שמלקא הכניס אותה לביתו ופירנסה כשלוש שנים, עד שהוגלתה

יחד עם כל יהודי העיר לאושביץ. היא ניצלה בס"ד גם מהגיהנם ההוא וזכתה לעלות לארץ ישראל. עד היום פיה מלא שבחים על ר' שמלקא, כי רק הודות לו נותרה בחיים בס"ד.

ביתו היה פתוח לרווחה בפני דלים ורשים וכל חסר פת לחם – היה זה בית של הכנסת אורחים בקנה מידה גדול: שלחנות היו ערוכים עם אוכל, וכל דכפין היה נכנס לאכול. גם למען לינה הוקצב חדר מיוחד.

בתקופת מלחמת העולם השנייה התאכסנו בביתו פליטים שנמלטו מפולין, ובעליית הגג שעל האורווה ישנו בלילות, ואף על פי שקצין גרמני התאכסן באחד החדרים שבבית (כי השלטונות חריומו חדרים בדירות הגדולות, למען הצבא הגרמני), בכל זאת לא התייחס ר' שמלקא לסכנה האורבת לו במעשה כגון זה.

היו לו קשרים הדוקים עם ראשי המשטרה, כי ברוב פקחותו ידע איך לשחדם, בפרט, שבהיותו סוחר משקאות, היה מרווה אותם יינות משובחים, עקב זה היה בידידות עם **ההצינים**, וכל פעם שנאסר יהודי באשמה כלשהי, נשלח שוטר להודיעו על כך, שיבוא לשחררו – כמובן תמורת מתן שוחד הגון.

בהליכותיו היה בעל עזות דקדושה. בערב שבת קודש בלכתו לבית המדרש להתפלל, ומצא יהודי המחזיק עדיין חנותו פתוחה, היה מוכיחו על מעשהו.

גם במשך כל השנה, כאשר היה רואה מעשה בלתי נכון – אם זה בבית המדרש או במקום אחר – היה מטיף מוסר על כך. לביתו אסור היה לנשים להכנס בשרוול קצר ובלי גרביים. כשבאו לביקור החברות של בנותיו, והיה רואה אותן בלבוש לא כל כך צנוע (המודרניזם החל לתת קצת אותותיו גם בחוגים חרדיים בתקופה האחרונה שלפני השואה), היה שואל אותן בכעין לשון לעג וקינטור: "הסבתא שלך גם הולכת לבושה כך?!"

בהגיעו פעם לביקור בעיר חשובה, ששם התקבל שוחט חדש, אשר ריננו אחריו, למחרת בבוקר בהיותו במקוה, הצהיר בפומבי כלפי עם ועדה, כי איננו אוכל בשר בעיר זו, בגלל השר"ב החדש. – הגם כי למעשה לא היה אוכל בשר במקום זר חוץ לעירו, אבל בעיר ההיא רגיל היה לאכול בשר כאשר היה מתאכסן שם אצל קרוב משפחתו – עד העת ההיא.

למעלותיו יש להוסיף תכונה חשובה שנחן בה — הוא היה בעל חוש של שמחה. בפרט היה משמח מאד את הצבור, בפורים.

ר' שמלקא הוגלה לאושביץ עם זוגתו ורוב צאצאיו, וניספו על קידוש השם ט"י בסיון ה'ד".

צאצאיו היו: בנו ר' אברהם חיים ה"ד (גר בסטמר) היה איש יקר, הוא טיפל בהבאת הג"ר שלמה אליעזר ויזל זצ"ל, אבד"ק טרנובה, לסטמר — כאשר חלה — וטיפל בו במסירות רבה.

בנו השני, ר' יודל ז"ל ניצל מהשואה ועלה לארץ ישראל. נפטר י' בסיון תשכ"א.

בנותיו: מ' אסתר מינקה אשת ר' יחזקאל שרגא קאהן (סטמר), מ' פייגא אשת ר' שמחה בונם דייטש (סטמר), מ' פריידא אשת ר' משה כהנא (סטמר), והצעירה פערל — כולם ניספו על קידוש השם.

נותרה בחיים בס"ד בתו הרבנית מ' ניסל תחי', אשת הרה"ג ר' מאיר הלפרט זצ"ל, שהיה אב"ד דסטמר בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה, ובסוף ימיו התגורר ברמת ויזניץ שבחיפה.

פרק כא ר' ישכר

א. חכם לב

בנו השלישי של בעל "ידות אפרים" היה ר' ישכר דוב ז"ל – שנולד בשנת תרמ"ג. תלמיד חכם עצום היה – בפרט היה בקי בהלכות שבת. אישיות מכובדת בעל "שם דבר" בעיר המעטירה סיגט. במשך שנים רבות כיהן בה בתור ראש הקהילה.

איש פיקח ונבון היה, עד כי היה מפורסם בתור "חכם העיר". אנשים היו משבחים אותו בכינוי "מיניסטר קאפ" (בעל ראש של שר). רבים התייעצו אתו בעניני הכלל והפרט.

היה עסקן צבורי מסור, שימש כיושב ראש של אגודת ישראל, ועמד בראש מייסדי בית הספר בית יעקב בעירו, ובכלל – היה מהעומדים בראש כל מפעל טוב ומועיל שנעשה באתר מגוריו.

התמסרותו לפעילות הצבורית אף השפיעה לרעה על בריאותו – בעת מלחמת העולם השניה התקיים בהונגריה ארגון של עזרה לפליטי פולין בשם אומז'ה, ובעירו עמד ר' ישכר בראש ארגון זה. רבות וקשות היו הבעיות שעמדו בפני הפעלת המוסד הזה, ומרוב עגמת נפש החל לסבול מהלב.

את ביתו בנה עם זוגתו מרת חנה, בת הנגיד ר' משה אלי' פרל ז"ל מרזבליא (אשר קיבל הבטחה בכתב מאת רבו הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע, שיזכה לעולם הבא). היא ילדה לו שני ילדים: מרת שרה פייגא אשת ר' יהושע ב"ר צבי חיים מגיד הי"ד (גיס ר' ישכר) ור' נחום ז"ל, שהתגורר בשנים האחרונות באנטוורפן.

לאחר נשואיו ישב ר' ישכר סמוך על שלחן חותנו במשך שש שנים והגה בעסק התורה. בעת ההיא התרועע עם הג"ר שמלקא קיזלניק זצ"ל, אבד"ק רזבליא.

למגינת לבו נפטרה זוגתו בדמי ימיה (בשנת תרס"ח), וחותנו, שהכיר מעלות חתנו, לא רצה להפסיד אבן יקרה כמוהו ממשפחתו, על כן הציע לו

שישא את נכדתו לאשה – את מרת רוסא בת ר' יעקב הערש גרטנר ז"ל, חתן ר' משה אלי'. היא ילדה לו עוד חמשה ילדים: ר' משה ז"ל, ולהבל"ח ר' נחמן נ"י, מרת דבורה תחי' אשת ר' פנחס גרוס נ"י, מרת חוה יוטא תחי' אשת ר' אלכסנדר ביסטריצקי נ"י ומרת חיה אסתר תחי' אשת ר' בן ציון גרין נ"י.

בעת מלחמת העולם הראשונה נמלט מישובו והתגורר תקופת מה בגרוסורדיין, אבל לאחריה חזר לסיגט. במשך שנים מספר היה גביר ונגיד בעמו – היה לו בנק פרטי גדול, אבל שותפו השקיע פעם סכום עצום בנייריה ערך גרמניות, וכאשר היה המשבר הגדול בשנות תרפ"ח – תר"ץ והוכרז מורטוריום (שמיטת חובות), פשט את הרגל. אזי עבר לעסקי היין בהם היה בקי עוד מבית אביו.

כשהסתעפו עסקי אחיו ר' יוסף בצמר גפן, היה זקוק לנציג בעיר הבירה בוקרסט, שיטפל בסידור רשיונות וכדומה, והתפקיד הזה הוטל על ר' ישכר.

ב. בחסות רבותיו

כאחיו כן גם הוא, היה מקושר אל הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע, וכאשר הרה"ק היה שוהה בעירו, היה בא עם קהל חסידיו לארוחת ערב אחת אצל ר' ישכר. לעת כזאת הוכנה סעודה חלבית כיד המלך, שהכילה חמשה עשר סוגי מאכלים. בין היתר הוגשו קציצות דומות לכאלו העשויות מבשר, ומשום מראית עין היה הרה"ק אומר כל פעם להכריז, כי הן חלביות.

בהזדמנות כזאת רבים מבני המשפחה היו נוהגים להכנס אל הרה"ק עם קוויטל.

בליל שבת קודש, בעת עריכת השלחן של הרה"ק, היה תפקידו של ר' ישכר לסדר את מקומות הישיבה ליד השלחן, לשם כך היה רגיל לעלות על השלחן, כשהוא חלוץ נעלים (היה הולך בגרביים לבנות).

המעשה דלהלן מאפיין עד כמה שהיה קשור אל רבו: לאחר פרוץ מלחמת העולם הראשונה נמלט הרה"ק מאטניע מעירו ושהה תקופה מסוימת ביישוב רזבליא, בעת ההיא נולד בן לר' ישכר, והרה"ק הוזמן להיות סנדק. בהגיע הרה"ק לתיבות "ויקרא שמו בישראל" עצר וחיכה

ר' ישכר פלדמן ולימינו ר' מרדכי ברטלר

שאבי הילד יאמר לו איזה שם לקרוא לילד, אך הוא הפטיר: "שהרבי יאמר..." – והרה"ק הכריז **"נחמן"** בהסבירו אחר כך, כי היה לו סבא בשם זה (הלא הוא הג"ר נחמן כהנא זצ"ל – פרק כט סעיף א – דומ"ץ דק"ק סיגט, בן הגאון בעל "קונטרס הספקות").

אחרי לידת הבן הזה חלתה זוגתו של ר' ישכר, ובבוא בעלה להזכירה בפני הרה"ק, הורה להוסיף לה השם באבא, ומאז נקראה באבא רוסא – ואכן, האריכה ימים.

הקשר הנפשי של ר' ישכר אל רבו היה עצום. בשנת תרצ"ב, בהגיע הבשורה המרה על הסתלקות הרה"ק מאטניע זי"ע, בכה ר' ישכר בדמעות שליש נוראות, עד כי ילדיו חששו לבריאותו.

נוהג היה ר' ישכר להתפלל כל השבוע בקלויז אטניע, ברם לאחר שהרה"ק רבי פנחס מבורשא זי"ע התיישב בסיגט, היה מתפלל אצלו בשבתות ובחגים, כמו כן היה הולך לעריכת שלחנו הטהור.

הרה"ק היה נוהג לומר בשבת קודש דברי תורה ארוכים שזורים בגימטריות רבות, ור' ישכר נהנה לשמעם. באחת השנים, בהיות ר' ישכר בבציר בעיירה מרגרטון, נפצע ונאלץ להיות רתוק למטה במשך ארבעה שבועות. היה נוסע הרה"ק מבורשא כל יום ראשון לבקר את ר' ישכר, והיה חוזר בפניו על הדברי תורה שאמרם בשבת קודש.

מהליכותיו: שתקן גדול היה מטבעו, כל דיבור מפיו היה במחשבה תחילה, ויקר בעיניו כמונה מעות. במסחר — היה איש ישר ביותר.

היה מתפלל בדבקות רבה. אנחותיו בעת התפלה נשמעו ברמה. היה מקפיד שילדיו יעמדו לידו בשעת התפלה ולא יסתובבו בבית המדרש אנה ואנה.

בראש השנה וביום הכפורים היה עומד כל עת התפלה — כך נהג עד קרוב לאחרית ימיו.

הקפדתו לקיום מצות הכבוד אם היתה להפליא, עקב זה עברה אמו בסוף ימיה לגור בקרבתו — אף כי היו לה בנות אחדות, וכנהוג מתגוררת האם ליד הבת — מסיבה זו רק הוא היה על ידה בעת פטירתה.

היה בעל מכניס אורחים, ועניים לרוב היו מתאכסנים בביתו — לאכילה, שתיה וגם לינה. מספר פעמים בשבוע היו מחליפים את הכסותות, לאחר התחלפות האורחים שהתאכסנו שם.

בשבת קודש אף פעם לא חזר מבית המדרש לביתו בלי אורח, לפיכך גם לא היה מאריך הרבה בלימוד לפני הקידוש, כדי לא להרעיב את האורח. עם כל זאת, בליל שבת קודש לא היה מקדש לפני השעה שבע, עד אז היה עוסק בלימוד — ואילו כשרבו מאטניע שבת בעיר, היו סועדים כחמשה עשר אורחים סביב שלחנו.

כלות יתומות רבות קיבלו ממנו נדוניה, בהגיע עת כלולותיהן. גם כל הזקוק לעזרה ידע, כי אצל ר' ישכר יזכה לנדבה הגונה, בכבוד ובסבר פנים יפות.

כמוזכר, היה ר' ישכר יושב ראש של אגודת ישראל בסיגט, ובתור שכזה נתן את המלצתו דלהלן:

ב"ה סיגט כ"ח לחדש אייר תרצ"ה

לכבוד מרכז אגודת ישראל בא"י — שלום

ירושלם

א. נ.

בוה הגנו מתכבדים להודיע למע"כ, שידידנו הנכבד הרב ישכר דוב איזקסון יעלה בימים האלו לארצנו הקדושה בענינים פרטיים של אגודת ישראל במרמורש, הוא ידון עם האינסטוציות השונות שבידן לעזור באיזה

מרכז אנדרטת ישראל
בשדה התעופה הבינלאומי
בנתניה

TO: JAGUZA SIGMET- 200000 200

Sighet, ..
 Str. Ducea-ului * *

בית מדרש חב"ד

No. 449 - 613

זיך צו זיין
וואס איז, וואס איז
וואס איז

✓ 5

[illegible]

וְיִפְרֹק חֲבֵלֵי אֵם אֶקוֹל שׁוֹמֵר הַדָּבָר יִפְרָע מִשְׁלֹט יִשְׂרָאֵל
הַהוּא הַיּוֹדֵשׁ הַמֶּלֶךְ הַמְּבַקֵּשׁ חֲפֹצַת חֲבֵלֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּשְׁלֹט אֶם הַשְׂרֵפָה
אֶלְעֹלֶה וְאִמָּה דָבָר הַשְׂרֵפָה הַהוּא הַהוּא

הרב/ה רב י"הוי י"הוי י"הוי

אָנצוברענגן
אָנצוברענגן

125.1 (in)

אופן שהוא להטבת מצבה המעציב של היהדות החרדית במרמורש, ולכן הרינו לבקשכם שתואילו לעמוד לעזרתו של הרב איקסמן בכל ההזדמנות.

אישיותו של הרב איזקסון בודאי הנכם מזכירים, כי עוד מלפני שנים אחדות עמד בראש התנועה של התישבות יהודי מרמרושיים בארצנו הקדושה, אשר לקחה מקום חשוב בחיי היהדות החרדית. הודות לתנועה זו, הוא עומד בקשר עם אישים א"י שונים.

ולפיכך רוצים אנו לקוות, שיעלה בידיו לפעול ממשיית בעד קיבוץ היהודי המרמרושי, הנתון במצוקה כלכלית חזקה, ואתם תסייעו עם השפעתכם להצלחת יזמתו רבת הערך הזאת, ובזה הריני חותמים

בכבוד רב ובהוקרה רבה

ד. מ. פולק   י. פלדמן

ג. מאנחה למנוחה

ראינו אפוא את קשריו של ר' ישכר עם ארץ ישראל עוד בשנות השלום והשלווה, כל שכן שהתחזקה זיקתו זו אחרי עלות אחיו ר' יוסף ארי' לשם. בהשתדלות אחיו קיבל סרטיפיקט, ובחודש טבת שנת תש"ד

ברם ר' ישכר לא רק למען הצלת עצמו דאג, אלא השתדל רבות והצליח בס"ד להוסיף למסמכיו צעיר וצעירה, שעלו בתור בנו ובתו. במכתב אל הרב ר' יצחק מאיר לוין ז"ל, יושב ראש אגודת ישראל, כתב פעם בין השאר:

...הלוואי היו שומעים לעצתי אנשי הסוכנות דהתם, גם אצל בעלי ויזום אחרים לשתף עם נסיעתם "בנים ובנות" ממשפחות אחרות, והיה אפשר להציל עוד הרבה והרבה על זה הדרך" (כא).

(כא) דברי קטגוריה אלה של ר' ישכר נגד אנשי הסוכנות בבודפשט, מסבירים ביתר שאת את מזימותיהם ומעלליהם הנלוזות בתקופת השואה, ושופך אור על התנהגותם כלפי הרב מדרגמירשט הי"ד (פרק יט סעיף ו).

יתרה מזאת, אותה צעירה, אשר אביה – שהיה רב מפורסם – נהרג על קידוש השם באוקראינה עם כל משפחתו והיא נמלטה וניצלה בעזרת ד', הביא אותה ר' ישכר לא"י על חשבוננו (דבר שעלה סכום עצום), ומיד לאחר עלותם ארצה, השיאה לבחור תלמיד חכם, כשכל הוצאות החתונה מוטלות עליו.

לפנינו מכתב קודם (ט"ז תמוז תש"ד) להרב לוי, אשר בו הוא מבקש השתדלותו למען עליית חתנו:

ישכר רב שלום

תל אביב.
ר' מקוה ישראל 4

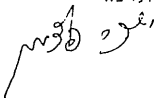
כ"ה תל אביב, 7 יולי 1944

לכבוד
הרה"ג ר' יצחק מאיר לוי, שליט"א,
יו"ר ההסתדרות אגודת ישראל,
י ר ו ש ל י מ.

א. מ. נ.

באתר דלא מכירין אותי סוכרת אני להציג את עצמי בפני כבודו, הייתי יושב ראש של ההסתדרות אגודת ישראל מאז אפרוס (אונגריא) זה עשר שנים ושקעתי חרבה עבודה וסרן להיחלץ לעזרתי, חתני מר שנחם גרוס מצרנוביץ שאודותיו אני פכוון אליכם את השורים האלה הי' עסקן פעיל בתנועה והקדיש את רוב שנות עלומיו לעבודה אגודתית, עמר בראש מפעל קרן התורה. הלה הוא גיסה של מרת אסתר הסבורגר מרת בית יעקב הספורסס, מר. ז. מוזס סכיר הישב את פעולותיו. מר שנחם גרוס קיבל רשיון עליה מכס עוד לפני חצי שנה והוותה למאמציו של מר גריפפל בקושטה עלתה בידו לקבל עבורו גם ויזת מעבר טורקית, אבל לראכוני הרכ עם כל זה עדיין הוא יושב ומתגורר נע ונד עם כספחתו אשה ושני ילדים, כי ספסלת בולגריה אינה נותנת דרך מעבר לאלה שלא הגיעו לגיל של 50 שנה, וככה אין לו שום סיכויים לעלות ארצה, הדרך היחידה שיש לו הוא רק לכוא עם אניות הפליטים המפליגות משם לקושטה אבל ידוע לכם שמשרד הארצישראלי כבוקרסט הספסל כסידורי עליה דנים דיני נפשות ולפי ותק והשתייכות לתנועה הציונית, ולאגודאים הסכוניס אצלם שונאי ציון אינם זוכים להיות בין המאשרים האלה, והנה קבלתי מכתב מאת מר גריפפל מקושטה וכו הוא סודיע אותי, שעלי להסריץ סברק הסלצה למסדר האידי לקושטה מטעם ועדת ההצלה המקומי שהם ימליצו לבוקרסט עבורו. אני פונה איפוא אליכם שתואילו להתקשר עם ועדת ההצלה המקומי ולתאר לפניהם את מצבו האומלל של הנחיל כי הוא כרח כשעתו מצרנוביץ בהיותו עוסד כבר להשלח לארץ הגזירה טרנסדניסטר ועכשיו הוא מתגורר ביחד עם ספסחתו בעירוס וכחוטר כל בבוקרסט וככל רגע הוא כסכנה להתפס בהיותו אי לגלי. תמריץ איפוא ועדת ההצלה סברק הסלצה למסרד הארצישראלי שהם יתנו הוראות סיקבלו אותו ואת ספסחתו בין העולים באניה הראשונה. תקותי חזקה שתתחשבו עם נחיצת הדבר ותחישו את עזרתכם בהקדם הכי אפשרי ואני פאכה לתשובתכם החיובית. ככדי שאוכל להודיע פשר דבר למר גריפפל כי הוא ידוע את הכתובת של חתני נ"י

רוב תודה והערצה

כאמור, עלה ר' ישכר יחד עם הרה"ק מבעלזא וזכה לשרתו הרבה בדרך נסיעתם – מנוסתם, אגב כך התחבב עליו מאד. גם בארץ ישראל היה נכנס לעתים אל הרה"ק. כאשר הודיעו להרה"ק על פטירתו (בשנת תש"ה), קם הרה"ק מכסאו והתהלך בחדרו אחוז שרעפים.

בעלות ארצה הרה"ק רבי אליעזר מויזניצא זי"ע – בכ"ז בניסן תש"ד
– נסע ר' ישכר לקראתו ונשאר לשבות במחיצתו בחיפה. גם אחר כך היה
מסתופף לעתים קרובות בצל הרה"ק, בתל אביב. אך לדאבון לב, שניהם
לא האריכו ימים.

שנה לאחר עלייתו לא"י נקרא ר' ישכר לעלות ולשכון במקום מנוחתו
בגנזי מרומים, בט"ז בטבת תש"ה, ונטמן בהר הזיתים ליד ציון ר' פנחס
– אחי אביו – ז"ל.

פרק כב

ר' יעקב אליעזר

א. תורה וגדולה

בין נכבדי קהילת אונגוואר נמנה ר' יעקב אליעזר הי"ד, מבניו הצעירים של בעל "ידות אפרים" – הוא נולד בשנת תרמ"ו.

לאחר שרכש לעצמו אוצרות של ידיעות בתורה, נשא אשה ממשפחה מיוחסת – את מרת רחל בת ר' מנחם קרויס ז"ל, מבני העליה שבעיר אונגוואר, ולאחר נשואיו התיישב בעיר מגורי חותנו.

בהיותו בקי בעסקי היין, המשיך באומנות אביו ופתח בית מסחר ליינות ובירה בסיטונאות. כעבור זמן התפתח העסק, והקים בית חרושת לליקרים ושמפניה, שהיה היחידי בצ'כיה. עסקיו פרחו ושגשגו, ור' יעקב אליעזר עלה על במתי ההצלחה, עד כי נהיה לגביר ונגיד בעירו. יצוין, כי העגלונים הנכריים מכל האיזור ידעו, שבצאת השבת אין לבוא למפעלי פלדמן כי אם בערב אחרי שנראו שלושה כוכבים בשמים.

לזכותו של ר' יעקב אליעזר ייאמר, כי עם כל עסקיו הפורחים והמסועפים, עיקר עסקו היה – תורה וחסידות, בצרוף עסקנות צבורית.

כאחיו המבוגרים כן גם הוא היה נוסע לאטניע אל הרה"ק בעל "נימוקי חיים" ז"ע. רבו אף כיבדו להיות הבוגל תוקע בראש השנה בבית מדרשו, ואת תפקידו זה מילא במשך שנים רבות (עד היום קיימים שני שופרות שבהם היה תוקע שם). בכל ערב חג השבועות היה כותב לו רבו מכתב, בו היה מזמינו לתפקידו זה, והיה מעוררו שיתכונן לתקיעות של ראש השנה. בבואו אחרי זה בימי הסליחות, היה הרה"ק מסתגר אתו למספר שעות, והיה עוסק עמו בדיני ועניני שופר. אגב, גם זוגתו היתה מצטרפת תמיד אליו בנסיעותיו אל רבו.

הוא קיבל פעם זוג מכנסים מרבו, אותם היה לובש רק ביום הכפורים. היות שהיו גדולים מדי עליו, עזרו לו בניו ללובשו ר' להתעטף בהם.

כשהרה"ק היה בא מפעם לפעם לשבות בעירו, היה מתאכסן אצלו. ברם יצוין, כי אדמ"רים רבים – כגון הרה"ק רבי ישעיה מקרסטור ז"ע,

והרה"ק מסטראפקוב זי"ע ועוד – קבעו להם אכסניתם בביתו, מדי בואם העירה.

כמו כן הרה"ק בעל "אהבת ישראל" זי"ע, בכל פעם שביקר באיזור, היה מוזמן ומבקר בבית ר' יעקב אליעזר. בפרט יש לציין את ביקורו האחרון: בהיות הסבא קדישא באתר הקיט סוברניץ בשנת תרצ"ה, נסע אליו ר' יעקב אליעזר והתנצל על שזוגתו לא יכלה לבוא הפעם – כפי שנהגה לעשות תמיד – עקב מחלתה, כי סבלה משטף דם במוח עם שתוק חלקי בגופה, וביקש את הס"ק, כי בשובו לגרוסוורדיין, יסע דרך אונגוואר ויסור לביתו לטעימה כלשהי, אגב כך יברך את זוגתו ברפואה שלימה – והס"ק ניאות לבקשתו.

ר' יעקב אליעזר פלדמן

בשוב הסבא קדישא מסוברנץ, נסעה מרכבתו דרך אונגוואר, אך המקורבים – מלוויו, אשר ידעו את מצבה הקשה של החולה, התעלמו מכל הביקור ורצו לעבור בעיר בלי לעצור את המרכבה, ברם לאחר שכבר חלפו על פני הבית, הביע הסבא קדישא את רצונו לבקר בבית רחל'ה החולה, בהתבטאו: "היתכן, שאסע דרך ביתו של יעקב אליעזר ולא אכנס לראות מה שלום רעיתו החולה?!" – ולא הועילו כל ההסברים כי עקב זה עלולים לאחר את הרכבת, ודחה דבריהם בטענה, "הרי אפשר לנסוע ברכבת הבאה..." – ובדלית ברירה שבו לשם.

ר' יעקב אליעזר, שהיה אז בבית המדרש הסמוך, הובהל לשוב מיד לביתו, וכאשר נפגשו סמוך לדלת, הפטיר הסבא קדישא: "הפעם לא באתי אליך אלא לביתך?"

היו שהציעו להוציא את החולה לחצר, שלא יצטרך הס"ק להטריח עצמו להכנס לתוך הבית – וממילא יסתיים הביקור בקצרה – אבל הס"ק מאן להסכים לכך, אלא רצה להכנס לבית.

בעל הבית נגש עם הרה"ק לחדר החולה, ובפתחו את הדלת וזוגתו ראתה הדרת כבוד קדושתו, פרצה בבכי מר וביקשה שיברכה ברפואה שלימה. ענה לה הסבא קדישא: "אשת יעקב אליעזר, רצוני שאת תברכי אותי ברפואה שלימה, כי גם אני לא בקו הבריאות!" אך היא אמרה: "אדרבה, שהרבי יברך אותי ברפואה בקרוב!" ענה לה הרה"ק: "כחך גדול מכחי, כי שימשת בחיידך יותר עניים ממני!" על זה ענתה: "אני מברך את הרבי, שתהיה לו זיקנה בריאה ונעימה!" בינתיים הובאו מזונות ומשקה בשפע לקהל הנוכחים ושתו "לחיים". (היא חיה עוד קרוב לשנתיים).

לפרקים היה משכים ר' יעקב אליעזר לפתחו של כ"ק בעל ה"אמרי חיים" זי"ע מויזניץ. אחרי השואה התבטא פעם הרה"ק בפני בתו: "אני ידיד של האבא שלך?"

כמוזכר לעיל (פרק יט סעיף ג) במכתב הגאון מהר"ש מרדמישלא זצ"ל אל הגרמ"י מדרגמירשט, מכנה הג' את ר' יעקב אליעזר "כבוד אחיו הרה"ג".

כל ימות השנה היה מתפלל ר' יעקב אליעזר בבית מדרשו של הרה"ק ר' ישכר דוב ליפשיץ זצ"ל ה"ד, ואילו בשבת קודש היה מתפלל בקלויז של ויזניץ. הוא נדב למען הקלויז שני ספרי תורה, שהיו עטורים בכתרים יקרי

ערך. מחשש גניבה היה מחזיק את הכתרים בביתו במשך כל השבוע, ורק לכבוד שבת קודש היה מביאם לבית המדרש.

היתה לו "חזקה" לקבל את הכיבוד של "חתן תורה" בשמחת תורה, ואחרי התפלה היו מתלווים אליו כל המתפללים בשירה וברקודים לביתו – מרחק של קרוב לחצי שעה הליכה. שוטרי העיר עמדו בכבישים לכוון את התנועה, על מנת לא להפריע לרוקדים, וכל העיר אונגוואר צהלה ושמחה – בחפצם לחלוק את הכבוד הראוי, לאחד הנכבדים ביותר בקהילה. שבוע לפני כן כבר ביטלו ואפו לכבוד שמחה זו, אשר בה השתתפו כל בני העיר.

כמו כן בפורים היה מתאסף קהל רב לבית ר' יעקב אליעזר, לשמוח יחדיו – רק בקושי אפשר היה להכנס לתוך הבית, מרוב לחץ הקהל. אחרי כל פורים היו צריכים לקנות שלחן חדש, כי נשבר מרוב הריקודים שרקדו עליו. את הילדים הקטנים בבית היו מושיבים על ארון הספרים, שיסתכלו משם על השמחה הגדולה, מחשש שהקהל העצום ידרסם מרוב הדחיפות. כל זאת נעשה מרוב הוקרה למעשיהם הטובים של בני המשפחה הזו.

ב. וגדל חסד

לא לחינם חולק כבוד כה גדול לר' יעקב אליעזר, היה זה גמול המתאים והנאות לאדם שהיה כולו חסד, למשפחה שפתחה שעריה וקיימה הכנסת אורחים לכל דכפין – בין עניים ובין עשירים, שנקלעו לעיר ולא היה להם היכן להתאכסן. במרפסת ארוכה – לאורך חמשה חדרים – נערכו שלחנות ועליהם מזון בשפע 20-30 עניים סעדו לבם שם, מדי יום ביומו. האורחים לא שאלו האם יש לאכול, אלא מה יש לאכול. מלבד המאכלים המגוונים היה מתבשל תמיד "גולש" – בשר עם תפוחי אדמה – על התנור, שיהיה מוכן כל עת שייכנס שמה אורח.

בימים ההם היה רגיל שכל משפחה אפתה לחם לצרכה בבת אחת למספר ימים, ואילו בבית פלדמן אפו כל יום לחם טרי וטעים, למען האורחים – דבר שלא היה נהוג לעשות אפילו בבתי אמידים.

עניים שבאו בימי הקור, ראשית דבר הושיבם ליד התנור שיתחממו וישיבו נפשם, ומיד הובא להם תה חם, הוגש לחם עם ריבה, לקינוח ראשון, וכאשר העני התאושש, הוגשה לפניו סעודה דשנה.

בעלת הבית חינכה גם את ילדיה, כי אף פעם אין לומר לעניים את המלים: "אין מה לתת לאכול".

היה ידוע כי אצל משפחת פלדמן: משעה 6 בבוקר עד 12 בצהריים אפשר לאכול ארוחת בוקר, משעה 12 עד 6 לפנות ערב – ארוחת צהריים, ומשעה 6 ועד חצות הלילה – ארוחת ערב. היו אומרים, כי מחליפים ממפה חלבית לבשרית ומבשרית מיד לחלבית – ללא הפסק. גיסו התבטא בצחות, שלמעשה אפשר לפרסם מודעה ברבים, כי מלון "אימפריאל" של משפחת פלדמן פתוח מבוקר עד ערב ומערב עד בוקר...

בעיר היתה קיימת ישיבה של המרא דאתרא, ובימים ההם הבחורים היו נוהגים לאכול "טעג" (כל יום אצל בעל בית אחר). רבים מהם היו אוכלים אצל ר' יעקב אליעזר. פעמיים בשבוע היתה שולחת בעלת הבית אוכל עבור כל בחורי הישיבה – "גולש" בשרי.

הישיבה היתה ממוקמת ליד הקלוז, ובלייל שבת בסיימו את התפלה, היה נכנס ר' יעקב אליעזר לישיבה והיה מכריז: "כל מי שאין לו היכן לאכול, יבוא אלי!" – בדרך כלל היה שואל את הבחור, אם יודע לשיר (זמירות), וכולם היו עונים בחיוב, כדי לזכות להתאכסן בבית זה. בשעת הסעודה, כשהיה מכבדם לזמר, היו מתחמקים מבושה, באמרם כי אינם יודעים. בעל הבית היה אומר בצחות: "פלא! – לפני האוכל כולם יודעים לשיר, ואילו כאשר שבעים, מאבדים קולם...!"

שתי אחיות של מרת פלדמן היו מבקרות בבתי החולים שבעיר (שהיו בבעלות הנכדים), ומחפשות שמא מאושפזות בהן חולות יהודיות, בפרט יולדות, אזי היו מודיעות על כך לאחותן מרת פלדמן, והיא היתה מובילה להן מזון.

אחצרות התורה
אחצרות השנות

בפרט היתה מכינה אוכל בערב שבת לעשרות עניים, באמרה, כי ביום ששי כל האנשים עסוקים ואין דעתם פנויה לדאוג לעניים להאכילם. לעתים אף שלחה ארוחות לבית עניים מכובדים – על ידי שליחים, אשר הוזהרו לא לגלות מיהו השולח.

סוכה גדולה בנויה היתה קיימת בבית, אשר בכל השנה שימשה כמקום לינה לאורחים. לפרקים, כאשר רבו האורחים, היו משכיבים את ילדיהם הקטנים שניים במטה, כדי לפנות מטותיהם למען האורחים.

כאשר אחת השכנות הביעה תמיהתה באזני בעלת הבית על מעשיה,

היתכן שאינה חוששת כי העניים האלה, הנוודים ממקום למקום והם מחוסרי נקיון, ימלאו את ביתה בכנים, בפרט שמשכיבה אותם במטות ילדיה, ענתה לה מרת פלדמן, כי קיבלה ברכה מאת הרה"ק מאטניע לבל תחשוש, כי לא יקרה להם כלום – ואכן, תמיד היה נקי בבית, בלי כנים או נזק אחר מהעניים.

נוסף לכך, היא היתה מטפלת בעניים בכל נשמתה – היתה מכבסת ומנקה בגדיהם, מתקנת את הקרועים ומחליפה את הבלויים שאינם ניתנים לתיקון. היתה דואגת ומשתדלת להקל על מצוקתם בכל מה שאפשר – מעשים אשר לא ייעשו באף מקום נעשו בבית ההוא עבור הדלים והרשעים.

בפרט היו ידי המשפחה מלאות עבודת עזרה וסעד לפני חג הפסח. שלושה ימים לפני החג חילקו לכל מי שבא לבקש: חבילת מצות, שני ליטרים יין ושקית תפוחי אדמה. היו עניים ששלחו את ילדיהם – פעמיים, וקיבלו. תור של מקבלים היה מתארך ובניו היו שומרים על הסדר – שלא תהיינה דחיפות. ארע, כי אחד הבנים הבחין בילד שבא לקבל פעם שניה (ואולי שלישית), וגער בו. ר' יעקב אליעזר עבר בדיוק במקום ושמע זאת. לשאלתו מדוע כועס, הצטדק בנו ואמר: "הוא היה זה כבר פעמיים!"

"מה יש! – שאלו אביו – אפילו אם רימה אותך, לא נורא, וכי שלחתי אותך להיות ז'אנדאר (שוטר)? אספר לך סיפור: אמי חוה יוטא ע"ה בהיותה בבית אביה, חילקה פעם לפני חג הפסח תפוחי אדמה מתוך שק אחד. זקני – אביה – בהבחינו בזאת, תמה ושאל אותה: איך את יכולה לחלק עוד ועוד מתוך שק אחד? את בודאי קמצנית ומחלקת מעט לכל אחד, לפיכך את מספיקה לתת לכל כך רבים מתוך שק אחד! ובאותו רגע התרוקן השק... – וסיים ר' יעקב אליעזר – איפה שמחלקים בלי לעיין בו, נכנסת הברכה!"

גדול היה כחם של בני הזוג הזה גם בהכנסת כלה, בהעניקם לנצרכים בשפע וברוח. במיוחד למשרתים ומשרתות הרבים שעבדו אצלם – אלה לא עזבו את הבית רק לאחר נשואיהם, הם נחשבו כילדיהם. ר' יעקב אליעזר וזוגתו היו השושבינין (אינטערפירער) של המשרתות. בפרט היו להם שלושה משרתים, שר' יעקב אליעזר השיאם בביתו כילדיו. הללו היו נוהגים גם אחר כך לבוא כל שבת עם בני משפחתם לאכול סעודה

שלישית אצל ר' יעקב אליעזר. בעיר היו מכנים אותם ה"חתנים" של ר' יעקב אליעזר.

ידיד טוב היה לו בשם ר' ישראל יעקב – תלמיד חכם עצום, משגיח באומנתו. ר' יעקב אליעזר הציל פעם את חייו. בכל שנה, באותו תאריך, היה בא הלה עם כל משפחתו לבקר את מצילו. ר' יעקב אליעזר חיתן את אחד מבניו ועמד בכל ההוצאות, כאילו היה בנו ממש.

בכלל – בכל דבר טוב שנעשה בעיר, היה ר' יעקב אליעזר שותף לדבר.

ג. ככהן המקריב

במעלה נשגבה נוספת הצטיין – הוא היה מוהל מומחה, אמן ממש, היו אומרים כי באיזור מגוריו הוא השני באומן יד אחרי הרה"ק בעל ה"מנחת אלעזר" ממונקאטש, אשר היה מפורסם כאומן רב במלאכת קודש זו. רבים היו מזדרזים להזמין את ר' יעקב אליעזר להיות מוהל אצל ילדיהם, ואף למרחקים הוזמן – עד לאתר הקיט קרלסבד ועד לעיר הבירה פראג ^{העיר החדשה}. כל זאת רק לשם מצוה, בלי קבלת שכר כלשהו. ברם כדי לא לגרום הפסד למוהל הקבוע – שהיה השוחט דמתא – היה מזמינו להצטרף אליו לסעודת הברית, ר' יעקב אליעזר היה מקיים את המצוה ואילו השוחט היה מקבל את השכר.

יתרה מזאת, כאשר בעל הברית היה עני ואביון, היה ר' יעקב אליעזר מעניק לו את כל דמי הסעודה. ילדים נולדו גם למשפחות שהתגוררו בכפרים נדחים, והמוהלים לא היו ששים לנדוד למקומות כאלה, בפרט אם בעל הברית היה איש עני, על אחת כמה וכמה אם זה התקיים בחורף הקר והמושלג. לא כן ר' יעקב אליעזר – כאשר עני כזה הזמינו להיות מוהל, רתם את הבריצ'קע (עגלה בת שני גלגלים, שהיתה נוחה יותר לנסיעה) או המזחלה, העמיס עליו מכל טוב: קמח, תפוחי אדמה, שמן אווזים, חבית קטנה יין, "שמינית" (החבית) בירה ועוד כמה מצרכים חיוניים למען היולדת ומשפחתה, שלא יחסר חלילה משהו משלמות המצוה והשמחה, ויצא לדרך – בין בחום ובין בכפור – היתה לו שמיכה מיוחדת שקיבל אותה מאת איזה צדיק, שבה היה מתכסה בחורף, כדי שרגליו לא יקפאו בקור העז ששרר באיזור. לפרקים נשאר כל היום אצל בעל הברית, כדי לשמחו, ורק בערב שב לביתו.

היו מקרים שהברית נערך בבית החולים, והרופאים נוכחו לדעת את מומחיותו, על כן במקרים מיוחדים היו מתייעצים אתו. ארע גם, שרופא מנתח מומחה בא אליו לבקש ממנו מהאבקה הצהובה שלו, על מנת להשתמש בה לעצירת הדם.

ד. לטובת הצבור

כל ימיו היה עסקן צבורי, והיה מטובי הקהילה. אף נבחר כנציג היהודים בעיריה, ולא זו אף זו. **בחקירה מסוימת רצו תושבי האיזור קרפטורוס להקים אוטונומיה עם פרלמנט נפרד.** ר' יעקב אליעזר נבחר להיות מועמד החרדים בעת הבחירות, ואילו מפלגות הציוניות והניאולוגים הציגו רשימה נפרדת משלהם. מלחמת בחירות קשה ניטשה במחנה היהודי. כל צד עשה תעמולה על ידי כרזות והרצאות.

והנה באחד הכפרים הרצה ר' מענדל בן ר' יעקב אליעזר בבית כנסת למען רשימת החרדים, ותוך כדי כך הגיעו שני בריונים ואיימו להכותו אם ימשיך לנאום. ר' מענדל פנה אל אחד מהם ואמר לו: "לפני שאתה מעז לנגוע בי, קחני אל אביך, כי רצוני לשוחח אתו דבר מה". הלה היה סקרן לדעת פשר דבריו, והוליכו לבית אביו. היתה זו בקתה עלובה שמטה ליפול, בה מצא יהודי זקן המתפתל מכאבים במטתו, וכאשר ר' מענדל סיפר לו מיהו, הזדקף הלה וסיפר בהתרגשות, כי במלחמת העולם הראשונה הסתתרו יהודים – ביניהם גם הוא – שערקו מהצבא, ביער הסמוך לבית ר' יעקב אליעזר, אשר היה בנוי ליד הנהר אינג.

באחד הלילות התנפלו עליהם שלטונות הצבא, ובהמלטם ירו אחריהם, והוא נפצע ברגלו. מחשש שיתפס, המשיך במנוסתו עד הגיעו לגדר בית משפחת פלדמן, שלא היתה גבוהה מדי, ובשארית כחותיו קפץ מעליה ונפל לתוך החצר.

הכלב שבבית החל לנבוח נמרצות, על כן יצאו בני הבית לראות פשר הדבר, ומצאוהו שוכב באפיסת כחות. מיד הובל לעליית הגג – מחשש שיבואו לחפשו – ובעלת הבית החלה לטפל בפצעו. רופא גוי נמנעו מלהזמין, מחשש שיגלה את הסוד לשלטונות, ורק משמצאו רופא יהודי, הוזמן וטיפל בו. הוא נשאר שם עד שהחלים, כשהמשפחה מטפלת בו במסירות – וסיים הזקן בנזיפה לבנו: "היתכן, על בן המשפחה הזו אתה מעז לאיים במכות!?"

כולם העריכו את מעשיו הכבירים של ר' יעקב אליעזר, ברם לא פחות מזה את פעולות זוגתו מרת רחל הצדקת המפורסמת, כשמן הטוב תורק שמה, קרובים ורחוקים היללו בשערים את מעשיה הנפלאים, ולא בכדי ביקש הסבא קדישא מויזניץ את ברכתה – כנ"ל.

כמוזכר, בשנת תרצ"ה חלתה והיתה רתוקה למטה יותר משנתיים. היא נפטרה בד' אדר שנת תרצ"ז.

בשלוש השנים הבאות מאן ר' יעקב אליעזר להתחתן שנית, אולם היות שבריאיות גופו היתה רופפת, השפיעו עליו בנותיו, שיתחתן שוב, ובשנת ת"ש נשא אלמנה חשובה מתושבי העיר, שהיה לה בן קטן. ר' יעקב אליעזר טיפל בו במסירות כאילו היה זה בנו.

כאמור, הוא היה מוהל, ואת הילד האחרון שמל בחייו היה במסירות נפש ממש. הדבר ארע בחודש אייר שנת תש"ד, כשהובל לגיטו לקח אתו את האיזמל, וימים מספר לפני הגלייתו לאושביץ, התגנב מהגיטו והלך לאחד הבנינים שבו היו מרוכזים החולים והילדות – על מנת להובילם משם למשרפות – והוא מל שם את בנו של ר' יהושע פישגרונד הי"ד, מזכיר הקהילה. היה זה בל"ו בעומר, וכשבוע אחרי זה – בכ"ט אייר תש"ד – הגיע ר' יעקב אליעזר לאושביץ וניספה על קידוש השם הי"ד.

עשרה ילדים נולדו למשפחה והם: מרת פייגא אשת ר' אברהם ברוך שטיינמץ הי"ד (מאונגוואר), ר' אפרים פישל ז"ל, ר' יוסף אורי הי"ד, ר' מענדל ז"ל, ר' אהרן דוב ז"ל, ר' יודא אברהם עביר ז"ל, מרת אסתר הי"ד אשת ר' לייבל סויבל נ"י, ר' משה ישראל נ"י, ר' חיים ישעיה נ"י ומרת חוה יוטא הלינגר תחי'.

יש לציין, כי בני ר' יעקב אליעזר המשיכו במסורת הוריהם במעשי החסד והצדקה – בניו היו מנהלי ארגון "לינת הצדק" שהוקם באונגוואר. לאחר פטירת האם הצדקת, המשיכו בנותיה לשלוח אוכל לנשים יהודיות שאושפזו בבתי החולים של הגויים.

הבנים: ר' מענדל ז"ל ור' אהרן דוב ז"ל ולהבל"ח הבת מרת חוה יוטא תחי' פעלו כבירות בעת השואה בהצלת יהודים, מתוך מסירות נפש רבה, וגם אחרי המלחמה עשו הרבה מאד בהצלת שארית הפליטה, בהנחילם בזה כבוד לאבותיהם, שכל ימי חייהם עמלו כדי להיטיב למען הזולת.

ואלו היו בנותיו של הרה"ג בעל "ידות אפרים" זצ"ל ומשפחותיהן:

ה. משפחת מגיד

בתו הבכירה היתה מרת רייזל זלאטא אשת הרה"ח ר' צבי חיים ב"ר מאיר מגיד ז"ל, מנכבדי העיר טעטש שבקרפטרורוס. הוא היה בר אוריין, אשר למרות טרדותיו העצומות היה קובע עתים לתורה מספר שעות ביום, וכל עתותיו הפנויות היו מוקדשות לתורה ולחסידות. היה מקושר לאדמו"רי אטניע וויזניץ. מלבד יחוסו העצמי, היה לו גם יחוס אבות, בהיותו בן של קדושים – נינם של הרה"ק בעל "קדושת לוי", הרה"ק בעל "צמח ד' לצב" והרה"ק בעל "באר מים חיים" – זי"ע.

אחרי נשואיו התיישב בטעטש, והחל לעסוק במסחר בקנה מידה גדול. במרוצת הזמן הקים בית חרושת ליינות וזיקוק משקאות חריפים. יהודים רבים העסיק במפעלו. עסקיו פרחו והצליחו, והסתעפו גם מעבר לגבולות המדינה. הוא יסד בעיר בנק למסחר ותעשייה. על ידי בנק זה היתה תשועה גדולה ליהודי העיר והסביבה, בשל התנאים הנוחים שמהם נהנו.

ביתו היה מפורסם כבית ועד לחכמים ושימש כאכסניא לצדיקים ורבנים שביקרו בעיר, ובכלל, היה זה בית פתוח לרווחה להכנסת אורחים. כספים רבים יצאו מבית זה למטרות צדקה וחסד.

בעלת הבית היתה אשה צדקנית ואף מלומדת, היא אף בחנה את ילדיה ונכדיה בחומש ורש"י, גם "אור החיים" הקדוש ידעה ללמוד – דבר נדיר בימים ההם.

לאחר נשואיה סבלה הרבה מצער גידול בנים – חמשת הילדים שילדה, שבקו חיים בקטנותם. למותר לציין את צער המשפחה. משפקדוה אסונות אלו, נדרה לא לענוד את תכשיטיה. ידידים יעצו להם, שיסעו להשתטח ולהתפלל על ציון הקדוש של זקנם הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, ועל אף הקשיים הנוראים שהיו כרוכים בנסיעה כזו בימים ההם, יצאו שני בני הזוג לדרך. עמלם לא היה לשוא, כי אכן נושעו – תחילה נולדו להם תאומים: ר' לוי יצחק, שנקרא על שם הרה"ק מבארדיטשוב – כתודה לצדיק על שנושעו על ידו, ור' משה. אחרי זה נולדו עוד שבעה ילדים. סך הכל נולדו למשפחה ששה בנים ושלוש בנות – חיים.

ר' צבי חיים הוציא לאור במהדורא חדשה את הספר "כתר תורה"

מאת אבירזקנו הרה"ק ר' מאיר בן הרה"ק מבארדיטשוב ז"ע, עם הקדמתו והקדמת הרב מדרגמירשט (סטמר תרצ"ג).

ר' צבי חיים ז"ל נפטר בטעטש ביום כ"א באלול תרצ"ט. רוב בני משפחתו ניספו בשואה. תולדות המשפחה ויחוסה על פרטיה הלא היא מתוארת בספר "בית אהרן" (על כללי הש"ס) חלק א', שכתב הרב אהרן מגיד ז"ל — אחד מבני ר' צבי חיים ז"ל.

ילדיהם היו: ר' לוי יצחק ז"ל, ר' משה הי"ד, הרב ר' אהרן ז"ל, ר' יהושע ז"ל (חתן ר' ישכר פלדמן — אחי אמו —), ר' נפתלי הי"ד, ר' דוד ז"ל, מרת חניקה חיה באבא אשת ר' מרדכי פרלשטיין הי"ד (סיגט), מרת פייגא אסתר אשת ר' יצחק זיידמן הי"ד ומרת פערל אשת ר' ישראל דרקסלר הי"ד.

ו. משפחת טבק

מרת צפורה אשת הרבני החסיד הרה"ח ר' יצחק טבק הי"ד, בן הרה"ג ר' מאיר דוד זצ"ל, דומ"ץ בקרטשניף ואחר כך ראב"ד דק"ק סיגט, בן הגאון ר' שלמה יהודא לייב, בעל "ערך שיי" ו"תשורת שיי" זצ"ל, אבד"ק סיגט (גאון מובהק, מגדולי הפוסקים בדורו — נפטר י"א טבת תרס"ח). תחילה התגוררו בביטשקוב ובאותן השנים היה ר' יצחק מסייע לחותנו בעסקי היין (כמוזכר בפרק טו סעיף ו, נשלח לאיטליה בתור משגיח על יצור היין), ותקופת מה גם היה מנהל החשבונות בעסקי היין.

הוא היה אדם חלש וסבל מברונכיט. באחת השנים תקפו שעול איום עם קוצר נשימה, עד כדי סכנת חיים. בני המשפחה החליטו לשלוח את בתם הבכירה בת החמש עשרה לעיר סיגט, להסתפח ולהתפלל על ציון זקנו בעל "ערך שיי", בליווי אשה מבוגרת יותר.

היא הגיעה לסיגט אל אבי אביה — הרה"ג ר' מאיר דוד, הראב"ד דסיגט, ובעת ההיא הגיע שמה גם אחי אביה, אשר התגורר באחד מיישובי הסביבה, וסיפר לאחיו חלום מבהיל, אשר הביאו הנה. הוא סיפר שחלם בלילה, כי אביהם הרה"ג בעל "ערך שיי" דפק בחלון ביתו ורמז לו שיבוא אתו, ואמנם כן עשה. אביו הלך והוא אחריו, עד שהגיעו ל"בית החיים". ליד השער אמר לו אביו: "השאר בחוץ והמתן, לך אסור להכנס!", אביו נכנס ולאחר זמן מה יצא ואמר: "הגזירה בוטלה!" — על זה הוא התעורר והחליט לבוא אל אחיו, הראב"ד.

כמובן שבני המשפחה קשרו את חלום עם מחלת ר' יצחק, והלכו להתפלל על ציונו של ה"ערך שי", להחלמת החולה.

התברר אחר כך, כי בעת ההיא היתה ה"קריזה", ובס"ד הבריא ר' יצחק וחי עוד ל"ה שנים.

לאחר מלחמת העולם הוא עבר לגור בסיגט. רבות בשנים היה עסוק בהדפסת ספרי זקנו בעל "ערך שי" ובשיווקם. במשך עשרות שנים היה גזבר של קופת רבי מאיר בעל הנס.

מרת צפורה היתה אשה מלומדת ובקיאא בחכמת התורה. לעתים היתה בוחנת את אחיה הצעיר ר' יוסף אריה ז"ל בדברי התורה שכתב אביהם ב"ידות אפרים". היא נפטרה בסיגט, בי"ב בתשרי.

ילדיהם היו: ר' בן ציון הי"ד – מונקאטש, ר' שלמה יהודא הי"ד – סיגט, מרת טשארנא ע"ה אשת ר' אלטר שטובר ז"ל, מרת שרה אלטה הי"ד אשת ר' יוסף מושקוביץ ז"ל, ולהבל"ח מרת רחל תחי' אשת ר' ישראל סגל נ"י.

ר' אלטר שטובר היה שותף עם ר' יוסף ארי' בעסקי היין במשך כשנה, אגב כך עבר לגור באראד, שם פתח עסק גדול מאד. בעקבותיו עברו אחדים מבני המשפחה לגור בעיר הזו. הוא היה ממניחי היסוד של הקיבוץ החסידי שם. היה לו חלק רב בהזמנת הג"ר משה דוד אסטרייכר זצ"ל לכהן בתור רב של עדת החסידים באראד.

תוצרות התורה
תוצרות פשוטות

ז. משפחת הופמן

מרת ניסל אשת ר' יצחק אייזיק הופמן גרה בסיגט. ר' יצחק אייזיק סחר בעצים ותקופה מסויימת היה גביר עצום. בנם ר' יעקב היה חתן דודו ר' יצחק שטובר הנ"ל. היו להם עוד שתי בנות: אסתר ושרה. כמעט כל בני המשפחה ניספו על קידוש השם הי"ד.

ח. משפחת מושקוביץ

מרת חיה אשת הרבני החסיד מוה"ר יצחק זאב הכהן מושקוביץ הי"ד מסטמר. ילדיהם היו: ר' אפרים פישל – סקלהיד, מרת ביילא אשת ר' משה הרשקוביץ הי"ד, מרת אסתר ע"ה אשת ר' צבי אלימלך גרינוולד הי"ד ומרת פייגא אשת ר' דוב נידרמן הי"ד.

ט. משפחת ויזל

וכאן המקום לציין, כי הרה"ג בעל "ידות אפרים" גידל בביתו את ר' שואל לייב (יהודא ארי') ויזל, בן זוגתו מבעלה הראשון (כמוזכר בפרק טו סעיף ט). הוא גידלו בביתו כבנו ממש – כאחד מילדיו – בפרט שאביו נפטר בדמי ימיו, בגיל כ"ח.

ר' שואל לייב היה מחשובי העיר סטמר. נכדו – בן בנו ר' דוד – ר' ישעיה ויזל ז"ל ניצל ממוראות השואה והתגורר בעיר חיפה.

פרק כג

ר' יודל עביר רוזנברג

א. נצר מטעי

דמות מופת היה הרה"ח ר' יהודא אברהם עביר רוזנברג ז"ל – חותנו של בעל "ידות אפרים" זצ"ל – בעל שעור קומה, משכמו ומעלה מורם מעם, בר אוריין ובר דעת, מופלג בתורה ומפורסם בחסידות, בעל מידות סגוליות, איש האשכולות, ומאידך, סוחר חריף ושנון עתיר נכסים – תורה וגדולה התאחדו לכפיפה אחת – ועד היום מוזכר בין החסידים ברתת וביראת הכבוד, בשמו החביב המקוצר – "ר' יודל עביר".

שמו ניתן לו על שם אבותיו – יהודא על שם בעל "קונטרס הספקות" (מצד אמו), ואברהם עביר על שם אבי אביו, שנפטר זמן קצר לפני כן – בשנת תקצ"א.

הילד יודל עביר נולד בעיר סיגט, ובימי נעורו עבר עם הוריו לגור בעיירה ביטשקוב שבמרמרוש, אשר השתייכה בעת ההיא למלכות אוסטר-הונגריה.

אביו ר' יעקב מזוויטקא ז"ל היה חתן הרה"ג ר' נחמן כהנא זצ"ל, דומ"ץ בעיר סיגט, בן הגאון האדיר בעל "קונטרס הספקות" זצ"ל, אבד"ק סיגט. אביו וכן זקניו הסתופפו בצל הרה"ק ה"תורת חיים" מקאסוב זי"ע, ובמשפחה כזו של חסידי קאסוב, כמו גם באיזור השפעה של חסידי קאסוב, גדל נצר צעיר זה והתפתח לאילן רב פירות.

בהגיעו לפרקו, נשא לאשה את בת זוגו מרת אסתר בת הרבני החסיד הירא מר"ה שואל יהודא שטיינמץ ז"ל מדיבעווע.

את מקום מגוריו קבע ר' יודל עביר ז"ל בביטשקוב. הוא היה ממניחי היסוד לחיי התורה והחסידות בעיירה זו. הוא בנה לעצמו בית מדרש בחצרו, שם ישב והגה בתורה, ובו התקיימה תפלה בצבור שחרית וערבית – מדי יום ביומו. כחלוף הזמן צר היה המקום מלהכיל את קהל המתפללים, אזי בנה בית מדרש מרווח מעבר לגשר, ולחנכת הבית

— בשנת תרס"ז — בא כ"ק הסבא קדישא בעל "אהבת ישראל" זי"ע עם בניו הק'.

בהיות ר' יודל עביר מפורסם לשם ולתהלה — עוד בשחרית ימיו — והנכבד ביותר בעיירה, נבחר לכהן כראש הקהילה.

ב. בצל כנפי רבותיו

מימי עלומיו היה מקושר בכל נימי נפשו ובלהט נשמתו אל הרה"ק בעל "תורת חיים" זצ"ל. שש עשרה פעם ביקר בחצרות קדשו באותן השנים המעטות שזכה להסתופף בצלו, ועל אף צעירותו, חלק לו הרה"ק ה"תורת חיים" כבוד רב.

כ"ק אדמו"ר ה"אמרי חיים" זי"ע סיפר, כי פעם כאשר ה"תורת חיים" כיבדו ב"מפטיר" בשבת קודש, לרגע קט חלף הרהור של קורת רוח בלב רי"ע, כי הנה הוא, הצעיר לימים, כובד ב"מפטיר". הרה"ק ה"תורת חיים", שהרגיש ברוב קדושתו בהרהוריו, גער בו אחרי כן עקב זה. כעבור זמן סיפר ר' יודל עביר, כי מרוב יראה שהטיל עליו רבו באותו רגע, נמאסו בעיניו כל התאוות.

כידוע היה ה"תורת חיים" מקבל שבת ביום ששי בשעות אחרי הצהרים — כשהשמש עדיין זרחה בתקפה בשמי רום, היה מתחיל בתפלה ומיד בסיומה היה עורך שלחנו הטהור. בימים ההם, כשאמצעי התחבורה טרם היו מפותחים, היה נהוג ושכיח לעבור את הרי הקרפטים ממרמרוש לבוקובינה ברכיבה על סוס — הדרך אינה רחוקה. פעם כאשר ר' יודל עביר נכסף לשבות ש"ק בצל רבו, לא איסתייעא לו להגיע בשעה מוקדמת, ורק בשעות אחרי הצהרים הגיע לקאסוב רכוב על סוסו, ומיד נגש לבית הרבי. בהגיעו נאמר לו, כי הרבי כבר יושב בסעודתו, ומזמר זמירות.

רי"ע הזדרז חיש לטבול לכבוד שבת, התפלל והחיש פעמיו אל הרבי. בהכנסו לבית המדרש, כבר ידע ה"תורת חיים" על בואו. על שאלתו: "היכן אחזנו כשהגיע יודל עביר?" ענוהו המקורבים: "בזמר מה ידידות".

"אם כן עדיין היה אור יום — הפטיר הרה"ק — והיה לו עוד פנאי להתכונן לשבת קודש, בהרחבה!"

הגם שהיה מקושר אל רבו בכל לבו ונפשו, השתוקק להכיר גם גדולי הדור נוספים, שחיו בתקופה ההיא, אבל ביקש תחילה רשות מרבו לבקר

בחצרות קדשם, ואכן הסכים ה"תורת חיים" לבקשתו. לאור זה ביקר מפעם לפעם בבעלזא אצל הרה"ק ר' שלום זי"ע.

על אחד מביקוריו שם סיפר כעבור זמן, כי כאשר היה נוסע לקאסוב היה לוקח אתו קוויטלך מכל תושבי עיירתו. פעם בשבתו כבר בעגלתו שהסיעתו לקאסוב ועמד לצאת לדרך, בא יהודי במרוצה ומסר לו קוויטל שימסרהו לרבי. ר' יודל עביר תחב את הקוויטל לכיס מעילו.

בהגיעו לקאסוב הוריד את המעיל מעליו, ואת דבר הקוויטל הטמון בכיסו שכח לחלוטין, ולא נזכר בו כל עת שהותו שם.

כחלופי ימי החג יצא לדרכו בחזרה, והנה באם הדרך בתוחבו ידו לכיס מעילו, מצא את הקוויטל ההוא. מה מאד הצטער על כי לא מילא את השליחות, אך אין ברירה – הוא כבר היה רחוק מקאסוב, אולם חשב בלבו, היות שהוא נוסע עתה לבעלזא, אל הרה"ק רבי שלום, ימסרהו לו.

ואכן, לאחר שמסר קוויטל למען משפחתו, מסר גם את הקוויטל של היהודי ההוא.

"הקוויטל הזה לא שלחו עבורנו!" – העיר הרה"ק בהביטו בפתקה.

סיפר רי"ע את השתלשלות הקוויטל וחיווה דעתו, שהשולח בוודאי מסכים שיתן למענו את הקוויטל לרבי מבעלז. אזי הסכים הרה"ק לקבלו.

בנו של ר' יודל עביר מביא בספרו "צוואת אבא" (דף כד אות נה): "ושמעתי מאת כבוד אבי יחי', שאמר בשם הגאון הקדוש וכו' מר"ה שלום מבעלזא זצוקלל"ה, שבזמן משיח יהיו יונגע לייט (אברכים) רביים, ויהיו גדולים כל כך, שאילו היו בימיו, היה נוסע אליהם".

גם בצאנו ביקר רי"ע. הוא מצא חן רב בעיני הרה"ק בעל ה"דברי חיים" זצ"ל. שמו הטוב הגיע גם למרחקים, וכבוד רב חולק לו בבקרו בחצרות החסידיות הנ"ל.

שלשה בנים היו להרה"ק ה"תורת חיים", הצעיר ביניהם היה הרה"ק בעל ה"צמח צדיק" זי"ע. באחת השיחות של ה"תורת חיים" לפני הסתלקותו, התבטא באזני בנו ה"צמח צדיק", כי "בבוא העת" ישאיר לו את יודל עביר בתור ירושה. לא חלף זמן רב מאותה שיחה, וה"תורת חיים" נקרא לשכון בשמי מעונים, בגיל צעיר יחסית – פחות מגיל ששים (בכ"ה באייר תרי"ד).

גדול לאין שעור היה צערו של ר"ע על שקיעת השמש שלא בעונתה – על הסתלקות רבו במיטב ימיו, והתקשה להצטרף אל אחד הבנים, בהיותם צעירים מאד, על כן החליט בלב שבור לבקר בחצרות קדשם של כמה מזקני הצדיקים בדור, בחשבו שמא ימשך לבו אליהם, לחסות בצלם.

תחילה נסע לשבות שבת קודש בבעלזא בצל הרה"ק בעל "דובר שלום" זצ"ל, אבל לא חש משיכה נפשית, על כן עשה דרכו לצאנז לשבות שם בש"ק. בליל שבת, בעריכת השלחן התייצב לא רחוק מהרה"ק והביט על הליכותיו בתשומת לב רבה, אך לבו לא נמשך אליו. בלבו הרהר "זה לא הרבי מקאסוב" גם בסעודת היום התייצב בצדו של ה"דברי חיים", והביט עליו בהתבוננות יתרה, אולם גם הפעם לא מצא ענין מיוחד בנתיבות דרכו, ובלבו בכה מרורות, כי הפסיד את רבו ואינו מוצא רבי מתאים כחפצו.

הרה"ק, אשר הרגיש זאת בקדושתו, הפעם הגיב על כך, ובהצביעו לעבר ר"ע, העיר באזני בניו שישבו לצדו ואמר: "דער יונגערמאן רודערט מיך!" (האברך הזה מבלבל-מטריד אותי) וחזר על דבריו. כעבור שעה קלה קראו הרה"ק אליו ושח לו: "אברך – אין זה מקומך, סע אל רבותיך!"

לפי גירסה אחרת, בליל שבת בעת עריכת השלחן שאל הרה"ק מצאנז אודות ר' יודל עביר: "מי הוא האברך הזה?" השיבו לו: "אברך מביטשקוב!" הדבר נשנה גם בסעודת הצהרים. כאשר חזר הרה"ק על שאלתו זו גם בסעודה השלישית, ענהו בנו הרה"ק ר' ברוך מגארליץ זצ"ל: "אבא! זהו אותו אברך ששאלת אודותיו כבר!"

"אינני יכול להחזיקו עלי!" – הפטיר הרה"ק מצאנז.

ג. שיבה למקור

לאור כל זאת החליט ר"ע בלבו, לא להמשיך יותר בחיפושים, אלא לשוב אל מקורו. במוצאי שבת נפרד מה"דברי חיים", עם המחשבה להדבק לאדמו"רי בית רבו מקאסוב. רבו הסתלק בכ"ה באייר תרי"ד – לימים הנוראים שנת תרט"ו נסע לקאסוב להסתופף בצל הרה"ק ר' יעקב שמשון זצ"ל, שהיה בכור הבנים – אליו חשב לנסוע בקביעות – ואילו לחג הסוכות נסע לויזניצא, אל הרה"ק ר' מנחם מענדיל זצ"ל – צעיר הבנים – כדי לצאת ידי חובה, שהרי גם הוא בן רבו.

ביום הראשון של החג, בתום חזרת הש"ץ של תפלת שחרית, יצא הרה"ק למספר דקות ובשובו היה נוהג להתחיל בברכת ההלל מיד בהכנסו, בדרכו אל מקומו, ובשמוע ר' יודל עביר ברכת ההלל מפי הרבי, בדבקות עצומה, בקולו האדיר שהיה כעין שאגת הארי, חיל ורעדה אחזוהו, רתת עבר בכל עצמותיו, והחליט בלבו כי זהו הרבי אשר אליו ישאר מקושר. מאז קיבל עליו מרותו של הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע עם כל לבת האש שיקדה בקרבו, עם כל נפשו וכל מאודו, וביקר לעתים תכופות בחצרות קדשו.

הרה"ג בעל "צוואת אבא" מביא בספרו (עמ' כז) אחת מהליכות דרכו של ה"צמח צדיק", ששמע מפי אביו, ואלה הם דבריו: "והרוצה לקדש בקדושתו, ירגיל את עצמו שלא לישון אפילו באקראי בעלמא באנפילאות שקורין זאקין (גרבים) – ובפרט כמו עם הארץ, במנעלים – ... ירגיל את עצמו לישון ברגלים מגולות. וכן שמעתי מאדוני אבי יחיה, שכך היה נוהג מן הקדוש בעל "צמח צדיק", לכן לא ישן האדם בבית קר רק חם, בכדי שיהיו רגליו מגולות מעט".

בהיותו גביר, הושיט ידו ברוח נדיבה לתמוך ברבו בימין צדקו בסכומים גדולים, אבל כידוע, ה"צמח צדיק" פיזר נתן לאביונים וחילק כל כספו לצדקה, ואילו לצרכי ביתו לא השאיר מאומה, ותמיד היה בחובות. והנה בהגיע העת אשר ה"צמח צדיק" הצטרך לנסוע לרוסיה לחתונת נכדו הרה"ק ר' משה משאץ זצ"ל, לא היה בביתו כסף להוצאות החתונה, באין ברירה נשלח מברק אל ר' יודל עביר, כי צריכים לצאת לדרך ונמצאים באפס דמים...

ר"ע החזיר מברק, שיסעו לצ'רנוביץ ביום המיועד לצאת לדרך, שם ייפגשו ויביא כסף. הוא הלך אל גיסו ר' יצחק מבישטנא ז"ל וביקש ממנו למטרה זו חמש מאות גולדין (סכום גדול מאד) ומהרה"ח ר' מרדכי כהנא (פעלץ) ז"ל מסיגט לקח מאה גולדין ומשלחו – שלושת אלפים גולדין, וישם לדרך פעמיו. בהגיעו לעיר צ'רנוביץ כבר מצא שם את ה"צמח צדיק", ומסר לו שלושת אלפים ושש מאות גולדין – הון רב – שהספיק עבור כל ההוצאות, בהרחבה גדולה.

כחלוף ימים הזדמן להרה"ק להפגש עם מחותנו הרה"ק ר' יהושע מבעלזא זצ"ל, ואגב שיחתם הצביע הרבי מבעלזא לעבר אחד מחסידיו,

אשר נתן לו סכום כסף רב מאד וביקש תמורתו הבטחה בכתב, שיזכה ל"עולם הבא".

"יודל עביר שלי כבר נתן לי יותר – הפטיר ה"צמח צדיק" – ולא ביקש הבטחה כזו, לא מבעיא בכתב אלא אף לא בעל פה, אבל מובטחני – אז ער וועט זיך דאס אליין אויסבאבקען, מיט זיין תהלים!" (הוא ישיג זאת בעצמו, על ידי אמירת התהלים שלו) – כי היה רגיל לומר הרבה תהלים, בדבקות רבה.

הרה"ק ר' יהושע מבעלזא התבטא פעם שהוא מקנא במחותנו מויזניצא (ה"צמח צדיק") בשלושה דברים: א. בכח התפלה העצום הגנוז בו, ב. במידת הצדקה שלו, ג. ובאברך החסידי שלו – יודל עביר.

אגב, גם אצל בנו – הרה"ק ר' ישכר דוב מבעלזא ביקר רי"ע, כשהתגורר הרה"ק תקופה מסוימת בעיר ראצפרד, ולאחר שכוונו עליו לתורה, ליווהו הרה"ק ברדתו מהבימה.

ר' יודל עביר הגיע פעם לשבות שבת קודש בצל הרה"ק ר' ישכר דוב מבעלזא. כשהמשמש בקודש ר' אהרן יהושע נכנס אל הרה"ק להדבר אתו על דבר מקומות הישיבה בעת עריכת השלחן, ונימנו שמות האורחים, העיר המשב"ק, כי בין האורחים נמצא ר' יודל ביטשקווער (כך היה מכונה בבעלזא, על שם ישובו ביטשקוב).

אמר לו הרה"ק, שיושיב את כל הרבנים בצד אחד ואילו את ר' יודל יושיב ראשון בשורה שממול, בהסבירו, כי להושיב את ר' יודל לפני הרבנים – אינו יכול, אך להושיב את ר' יודל אחרי הרבנים – גם כן אין זה נאות, לפיכך ישבו הרבנים בצד אחד ור' יודל ראשון ממול.

ד. עמידה בנסיון

בין נכדי ר' יודל עביר נפוץ הסיפור דלקמן: רי"ע ידע את חובתו רבו ה"צמח צדיק" אליו, לכן העז לבקשו דבר נועז – שיזכה לגילוי אליהו בהקיץ. פעמים רבות העתיר עליו בקשה זו, אולם רבו דחהו כל פעם. עד שהגיע אותו יום...

בית רי"ע היה מפורסם כמקום הכנסת אורחים, עניים לרוב מצאו להם מקום מנוחה במעונו. כולם כובדו באכילה, שתיה ולינה, וכתוספת גם במנה יפה של מטבע. והנה באחד הערבים, בשעה מאוחרת מאד, נקלע

לשם יהודי לבוש קרעים, מלא פצעים וחטטים בגופו, וביקש דבר מה לאכול.

ר' יודל עביר כיבדו בסעודה דשנה של מאכלי חלב, אך הלה לא התרצה בזאת, אלא ביקש מאכלי בשר דווקא. הוציא רי"ע מהמזווה בשר שהיה מבושל מבעוד יום והגיש לו. אבל האורח לא הסכים לאכול מאכל "מבושל מזמך", אלא ביקש אוכל טרי (יש אומרים שדרש ממנו שילך לשוחט לשחוט למענו עוף).

חפץ בעל הבית למלא גם בקשתו זו והעיר את זוגתו משנתה, שתבשל אוכל טרי לאורח.

כאשר הכל היה מוכן לסעודה, עדיין מאן היהודי להתיישב לאכול, עד שגם מארחו ישב בחברתו ויאכלו יחד, ורי"ע נעתר גם לבקשתו זו.

כשההלך גמר לסעוד לבו והשביע רעבונו, הציע לו רי"ע מטה לישון, שינוח מעמל הדרך, ברם ההוא לא אבה לישון אלא במטתו של בעל הבית. נעתר רי"ע גם לבקשתו זו, אך הלז עדיין לא היה מרוצה, אלא דרש שגם רי"ע ישן אתו במטתו — אחרת לא ילך לישון. רי"ע שהבין כי היהודי עייף מאד ויירדם מיד, אזי יוכל לקום וימשיך בשעוריו, ניאות גם לתנאי זה — העיקר שילך כבר לנוח. לא חלף זמן רב והנה הבחין רי"ע כי היהודי איננו — נעלם כלא היה. הדבר עורר תמיהה רבה בלבו והבין כי דברים בגו.

בהזדמנות הקרובה השתדל להיות בויזניצא לשטוח בפני רבו את התעלומה, והנה מיד בראות אותו רבו, העיר: "נו, ראית אותו?... לפי גירסה אחרת, שח לו רבו: "כל הלילה רעדתי עליך, האם תעמוד בנסיון..." — אזי הבין רי"ע מי היה אותו אורח...

ה. שנות חסד א"ל

לר' יודל עביר היה חבר לנסיעות לרגל מסחריו, שאתו היה נוסע לירידים (על ידי כך חסכו מהוצאות הנסיעה למרחקים). פעם לפני צאתם לדרך, התנה רי"ע תנאי עם חברו, שיסעו תחילה לויזניצא לקבל ברכת ה"צמח צדיק", והלה הסכים לתנאו. בהכנסם אל הקודש פנימה, שאל הרה"ק את רי"ע שאלות שונות אודות מסחרו: אלה סוגי פרוות יש לו למכירה, מה מחיר כל אחת מהן, כמה זה עולה עבורו וכמה מרויח בכל סוג — ועוד שאלות דומות — ולבסוף איחל לו הצלחה.

השני, היות שלא היה חסיד ויזניץ, עמד בחוסר סבלנות וחשב כי אלו הן שאלות מיותרות, על כן בגשתו לבקש ברכה והרה"ק שאלו שאלות דומות, העיר: "רבי, מה נפקא מינה מכל זה? העיקר שהרבי יברכני שיהיו לי קונים רבים" – וה"צמח צדיק" מילא בקשתו ואיחל שיהיו לו קונים רבים.

ביום היריד, בבוקר הלך רי"ע לבית המדרש, למד שעוריו לפני התפלה, התפלל באריכות כדרכו, ובסיימו טעם דבר מה ויצא ליריד. בעמדו שם כשעתיים, הספיק למכור את כל סחורתו לשני קונים במחיר טוב, וחזר לבית המדרש, כדי להמתין לחברו, שישובו יחד לביתם. ואילו שותפו לנסיעה, השכים קום בבוקר, התפלל בחפזון והקדים להגיע לשוק עם סחורתו. קונים לרוב הגיעו והתעניינו בסחורה, הפכו בה והפכו בה, אך המשיכו דרכם בלי לקנות. לפנות ערב בא הלה לבית המדרש, להפגש עם רי"ע, כפי שנדברו ביניהם, כשהוא עייף ויגע מעמל היום, והתמרמר בפני רי"ע על מה שקרהו.

רי"ע הבין מיד, כי הלה נכוה מהקפדת רבו, ושח לו כי אינו רואה עצה למענו, אלא שיסע מיד לויזניצא, יכנס עם קוויטל אל הרבי ויבקש ברכתו – ועל כל מה שישאלהו, יענה בפרוטרוט – ואגב כך סיפר לו, כי ברכת רבו נתקיימה בו והוא כבר מכר את כל סחורתו.

הלה הבין כי צדקו דברי חברו וכן עשה. הרה"ק אכן שאלו את השאלות כבראשונה – כשהפעם מאזין היהודי בסבלנות ועונה על כל שאלה – ואיחל לו הצלחה.

בשוב היהודי ליריד, הצליח למכור סחורתו, ולר' יודל עביר הפטיר: "רואה אני, כי אין לקבוע לרבי מה לעשות!"

בעת שהותו של רי"ע בצל רבו, בעריכת השלחן היה יושב אחורי ה"צמח צדיק" ובקרבתו ישב אחד ממחותניו. פעם כאשר הלה נאנח, פנה אליו רבו ושח לו: "מחותנך יודל עביר, עם הרחת הטביק מתקן מה שאתה מתקן עם האנחה!..."

שלושים ואחת שנה (תרי"ד – תרמ"ה) הסתופף רי"ע בצל ה"צמח צדיק", כמספר א"ל, ובהן ראה "חסד א"ל" בנכסיו, בהצלחה רבה. אמרו עליו, כי רבו היה שותף בעסקיו (כב). פעם התבטא הרה"ק, כי אילו היה

(כב) בספר "אבן שתיה" עמ' צ"ח מובא, כי הרה"ק היתה לו שותפות עם סוחרי בהמות, שנתנו

מסיר רגע את ר' יודל עביר מעל מוחו – אזי היו נשטפים כל עציו..." (בעת ההיא סחר רי"ע בעצים והיו לו רפסודות למכביר על הנהרות).

ו. כי בא השמש

בליל הסתלקות ה"צמח צדיק" זי"ע – שבת קודש כ"ט בתשרי תרמ"ה – נזקקו נכסיהם של רבים מהגבירים שהסתופפו בצלו (כמובא בספר "אבן שתיה" עמ' ק"ד ובהקדמה ל"אמרי יוסף"), ביניהם גם רכושו של ר' יודל עביר. רפסודות רבות שהיו לו על הנהר התפרקו, והעצים הלכו לאיבוד.

שומרי הרפסודות הנכריים בראותם זאת בבוקר, שלחו תיכף מברק לר' יודל עביר עם הבשורה המרה שעציו נשטפו, ובהגיע המברק אליו, הפטיר בצער: "כנראה שהשומר איננו!..." – הבין רי"ע, כי רבו, אשר הגן על רכושו, הסתלק לעולמו (הרה"ק היה חולה כבר שבועות מספר לפני כן), וזה שגרם לנזק. רי"ע הפסיד אז הון רב מנכסיו.

לאחר הסתלקות ה"צמח צדיק", קיבל רי"ע את מרות בנו – הרה"ק בעל "אמרי ברוך" זי"ע, והתאבק בעפר רגליו כחסיד מובהק.

ר' יודל עביר, אשר התאושש עד מהרה מנזקיו הנ"ל, תמך ביד נדיבה גם ב"אמרי ברוך", וכאשר הרה"ק עמד להשיא את בנו הרה"ק ר' פנחס מבארשא זצ"ל, יצא לדרך מבלי שתהיינה לו הוצאות החתונה. בעיר נפלוקוביץ היתה צומת רכבות, לשם הגיע ה"אמרי ברוך" בדרכו לפולין, לחתונה, בלב מלא אמונה ובטחון, שהשי"ת יעזרהו וישלח עזרו מקודש וימציא את הכסף הדרוש לו.

רי"ע, שידע כי רבו נסע דרך שם, חישב דרכו כך, שיצטרף אליו ויחד יעברו את הגבול לפולין, על כן נסע גם כן לתחנת הרכבת ההיא ושם נפגשו. בהבינו מראש כי לרבו נחוץ כסף רב לצרכי החתונה, מסר לו סכום כסף נכבד.

גדולה עד מאד היתה שמחת רבו על כך, אשר התבטא ואמר: "השבת את נפשי! כי יצאתי לדרך עם שבעה גולדין, ואתה הרי יודע כי לנסוע לחתונה לפולין נחוץ כסף. ב"ה לך אין חסרה הברכה (כלומר הברכה מצויה

לו אחוזים מרווחיהם, והוא היה מייצעם בעניני המסחר ומברכם בעסקיהם, אך כאשר עשו עסק בלי להודיעו על כך – הפסידו.

בלאו הכי באסמיו) אדער ס'זאל דיר אקעגין קומען פאר דיינע אייניקלעך!" (שתעמוד הזכות בגינך, למען נכדיך).

לדאבון הכל, לא ארכו שנות חיי הרה"ק ה"אמרי ברוך", כי פתאום שקעה שמשו בטרם עונתה, ולאחר שמונה שנות מלכות, בהיותו רק בן מ"ח שנים, עלה לשכון בגנזי מרומים (כ' בכסלו תרנ"ג).

ז. רבי חי...

ר' יודל עביר קיבל עליו עתה מרות בנו בכורו של רבו, הלא הוא הרה"ק בעל "אהבת ישראל" זי"ע — על אף צעירותו (בן ל"ג שנה) — ועמד בפניו באותה הכנעה בה עמד בפני רבו הראשון, הרה"ק ה"תורת חיים". עד סוף ימיו — גם בעת זקנותו — לא ישב רי"ע בעת עריכת שלחנו הטהור של הסבא קדישא ה"אהבת ישראל", רק עמד אחורי כסאו (כג).

רי"ע הרבה להסתופף בצל ה"אהבת ישראל" פעמים רבות (כד) בשנה, בשבתות — היתה לו קביעות לנסוע לכל שבת־ראש חודש — ובחגים, ואף בחג הפסח. פעם בהגיעו לויזניצא ימים מספר לפני חג הפסח, שאלו הסבא קדישא, האם קיבל רשות מאשתו לבוא אליו לחג. רי"ע השיבו בשלילה.

"לחג הפסח אין לנסוע מהבית בלי רשות מהאשה" — הפטיר הסבא קדישא.

דברי רבו היו קדושים בעיניו, ורצה לקיימם במלואם ללא פשרות. היות שהימים עד החג היו ספורים, והנסיעה ברכבת היתה עקיפה ורחוקה, שכר רי"ע עגלה, ובדרך הקצרה העוברת בין הרי הקרפטים נסע לביתו. בהגיעו, בעודנו יושב בעגלה, ביקש לקרוא לרעיתו ואמר לה, כי הרבי צוהו לבקש רשות ממנה לחסות בצלו בחג הפסח, ומשענתה לו בחיוב, המשיך דרכו בחזרה לויזניצא.

(כג) כאשר נכדו ר' ברוך רוזנברג ז"ל הסתופף בצל הסבא קדישא בגרוסוורדיין בשנת תרפ"א, בעת עריכת השלחן העמידו הס"ק אחורי כורסתו, באמרו: "עמוד כאן — זה מקום זקנך!" (כד) מרוב נסיעותיו לרבי, גם הכרטיסן ברכבת לויזניצא הכירו והוקירו. פעם בשעת נסיעתו מצ'רנובין לויזניצא, כשהכרטיסן בא לבקש כרטיסים לניקוב, מצא את רי"ע בשנתו. כאשר הנוסעים רצו להעירו, מנע בעדם הכרטיסן, באמרו שלא יפריעוהו בעת שנתו.

הוא היה מכובד מאד בעיני הסבא קדישא. היתה לו קביעות לקבל את הכיבוד "חתן תורה" בשמחת תורה. באחת השנים, כששהה אצל הס"ק חתנו הרה"ק ר' אלטר מדז'יקוב הי"ד, כיבדו הס"ק ב"חתן תורה". כנהוג, מזמין ה"חתן תורה" את הקהל לקידושא רבה, ור"ע, הגם שהפעם לא היה "חתן", בכל זאת נתן "קידוש" לקהל מתוך שמחה יתרה, בהסבירו, כי זכות גדולה לו, שהרבי מרגיש עצמו כה קרוב אליו, עד כי נטל ממנו את הכיבוד, מבלי לחשוש שמא ייעלב.

נכדו ר' חיים לייב רוזנברג הי"ד כובד פעמיים בכיבוד זה – אצל ה"אהבת ישראל" – בתור ירושה מחבנו. ^{זמירות ותורה שונות}

כיבוד נוסף היה לו – דרכו היתה לישון עם הס"ק בסוכה בחג הסוכות. הוא סיפר, כי פעם באחד הלילות, כאשר ירד גשם חזק, נגש לסגור את הגג הבנוי מעל לסוכה. היות שהיה חושך, לא הבחין האם סגר היטב את הגג. הבוקר אור והנה ראה, כי אמנם סגר את הגג, אולם רק את החלק שהוא ישן שם, ואילו הצד שישן שם הס"ק נשאר פתוח, עם כל זאת לא חדר שמה הגשם וגם בצד ההוא היה יבש לחלוטין.

עוד כיבוד היה לו: היות שהס"ק היה בכור, היה מסיים מסכת בכל ערב חג הפסח והיה עורך סעודה לכבוד הסיום. בסעודה זו היה מכבד תמיד את ר"ע לברך ברכת המזון. פעם נכח בסעודה בנן של קדושים, שהס"ק רצה לכבדו בברכת המזון, על כן פנה אל ר"ע ו"ביקש רשות" ממנו לכבד הפעם את האורח בברכת המזון, והעיר, כי בשנה הבאה אי"ה יחזיר לו את "החזקה".

כמובן שר' יודל עביר ניאות ברצון לוותר, ברם שמח פי כמה לסיום דברי רבו, כי ראה בזה הבטחה, שיזכה להסתופף שנה נוספת בצל רבו (שהרי היה זה לעת זקנתו – יש אומרים, כי זה ארע בשנה כזו שערב פסח חל בשבת, והוא ביקש מהס"ק הבטחה, לברך ברכת המזון בשנה שגם כן יחול כך – ואם כן יתכן שזה ארע בשנת תרס"ג, ואמנם קוימה ההבטחה בשנת תר"ע).

על חשיבותו בעיני הס"ק למדים אנו גם מהעובדה, שהוזכרה בתחילת הפרק, כי בשנת תרס"ז נסע הרה"ק מויזניצא, לחנוכת בית מדרשו החדש שבנה בביטשקוב.

יצוין, שגם עשרים ואחת שנה לפני כן – בשנת תרמ"ו – התאכסן

הס"ק בביתו, כי בהיותו בעת ההיא מרא דאתרא בקהילת בדבליא שבמרמרוש, שלחו השלטונות שוטרים לאסרו, באמתלא כי הוא מתנגד להשכלה והוא מפיץ שנאה נגד לימוד השפה ההונגרית לילדי ישראל, על כן נאלץ להמלט ממקום כהונתו, ומצא מקלט זמני בבית רי"ע.

דבקותו בסבא קדישא היתה עצומה – הוא קיבל עליו מרותו עד כדי כך, שלא הלך להשתטח על הציונים הקדושים של רבותיו הקודמים: ה"תורת חיים", ה"צמח צדיק", וה"אמרי ברוך" – זי"ע, באמרו: "יש לי רבי חי...!"

אומר היה לעתים לחסידים הצעירים: "מקנא אני בכם, אברכים, שתזכו לחיות במחיצתו של רבנו ולהתפלש בעפרו במשך שנים רבות, מה שאין כן אנו, זקנים ובאים בימים, היום או מחר עבר עולמנו. דעו לכם! כי כל מה שראיתי אצל ה"תורת חיים", ה"צמח צדיק" וה"אמרי ברוך" – רואים גם פה! היכן שהם סיימו – רבנו המשיך!" (כלומר, הוא הרחיק לכת מהם והלאה).

לעתים היה מוסיף: "כאן ראיתי דברים ששם לא ראיתי!" אחד מהדברים המפליאים האלה סיפר, אשר נכח בה, בראשית ממלכתו של הסבא קדישא, פעם בחג הסוכות בא אליו יהודי עם קוויטל. בהכנסו לסוכה סח לו רבו: "קר לי מאד, המתן רגע עד שאכנס למטה ואתכסה ואעתר לבקשתי". ^{התורה החדשה} זי"ע, כי אמנם דברים רבים (מדרגות גבוהות) שראה אצל הס"ק כבר חזה אצל אבותיו, אך מדרגה כזו (לקבל קוויטל ולהשפיע ברכה בעת שכבו במטה) לא ראה אצלם.

פעם כשהסבא קדישא שוחח אודות זקנו ה"צמח צדיק", התבטא בענוותנותו ואמר: "מה אתם יודעים איך היה אצל הסבא! אתם מסתכלים עתה וחושבים שגם זה משהו! – וישא משלו ויאמר בלשון קדשו – א ווארעם פרעסט זיך אריין אין חריין, מיינט ער אז קיין זיסערס איז נישט דא" (כשהתולעת מתמקמת בחזרת, היא חושבת שאין מתוק ממנה).

שאלו בנו הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע: "אבא, הרי חסידים אומרים, כי כל מה שראו אצל ה"תורת חיים", ה"צמח צדיק" וה"אמרי ברוך" רואים גם פה, לעומת זאת עיניהם רואות כאן דברים שאצל הראשונים לא חזו?"

"וכי מי הגיד זאת? – שאל הס"ק, והסביר – ר' יודל עביר! הוא הרי חסיד ויזניץ בלב ונפש, ויודע כי יש לי משפחה גדולה, בלי עין הרע,

וצרכי ביתי מרובים, ואם הוא יטוש אותי, ילכו רבים בעקבותיו – לעזבני, ואשאר בלי פרנסה, על כן יש לו מסירות נפש ונשאר אצלי ואומר דברים כאלה, כדי להחזיק את ביתי, ברם הוא יודע את האמת לאמיתה!"

☆ ☆ ☆

וכאן המקום אתי לציין, שר' יודל עביר הוקיר מאד גם את כ"ק האדמו"ר ה"אמרי חיים" זי"ע, אף בשחרית ימיו, וזמן קצר לאחר שנתקבל כמרא דאתרא בעיירה וילחוביץ (בשנת תרע"ח) נסע אליו לשבות שבת קודש בצלו. זקני החסידים השתוממו על כך והביעו תמיהתם בפניו, על כי הוא, הישיש, נוסע לאברך צעיר כזה! (בן כ"ב היה כאשר נתקבל לרב).

תשובתו היתה: "שמעתי פעם מהרבי (הסבא קדישא), כאשר מנה את מעלות חסידיו ^{התבטא} "מיין שווארצער איז א בעל-שם'ס קער יודל" (ה"שחור" ^{כה}) שלי הוא יהודי מהיכל מרן הבעל שם טוב, וכי בגלל שיש לי זקן לבן אמנע מלנסוע אליו?"

בשובו לביתו, שאלוהו בסקרנות: "נו, ר' יודל עביר, איך היתה השבת? האם כדאי היה כל הטלטול?"
 "אוה! איך האב מיך גאר נישט געפאפט!" (לא התאכזבתי כלל) – ענה ר' יודל עביר במלוא התפעלות.

☆ ☆ ☆

ר"ע הרגיש עצמו מקורב מאד לס"ק, וכאשר ראה דבר שהפליאו, העז לשאול פשר הדבר: מעשה שהיה, בראותו פעם כי הס"ק הכניס לכיסו "פדיון" שהיה מצורף לקוויטל שקיבל מאת החסיד ר' מרדכי אנטשיל זלמנוביץ ז"ל, הביע תמיהתו על כך ושאל פשר הדבר.
 "דאס איז ערליך געלט!" (זה ממון כשר) – השיבו הסבא קדישא.

ח. הנסיעה לרבי – היא חיותו

בחודש מנחם אב שנת תרע"ד, ותרעד תבל ויושבי בה, לשמע הבשורה הנוראה כי פרצה מלחמת העולם – עם כל המשתמע מהמצב הזה. בהגיע חודש אלול, רצה ר' יודל עביר לנסוע לויזניצא לימים הנוראים, כפי שהיה נוהג לעשות במשך עשרות בשנים, למרות שהדרכים היו בחזקת

(כה) לעתים היה הס"ק מכנה את האמ"ח בלשון חיבה זו (היה לו זקן שחור מאד).

סכנה, ועל אף זקנותו (היה אז כבן פ"ג שנה), ברם היות שויזניצא (מחוז בוקובינה) היתה סמוכה לגבול ולאיזור הקרבות – החזית עם רוסיה – היה נחוץ רשיון מיוחד לנסיעה לשם, אשר ניתן היה להשיגו בקושי רב, ורק באישור מושל המחוז. ר' יודל עביר הגיש מספר פעמים בקשות לקבל אישור נסיעה לויזניצא, אך כל בקשותיו נדחו.

באיזור מגוריו היה קיים בית חרושת ענקי – בקנה מידה עולמי – לחומץ, ונכדו ר' יוסף פלדמן היה קונה שם סחורה, בהיותו סוחר צרכי מכולת בסיטונאות, ושם קשר הכרות עם מושל המחוז הנ"ל, שהיה מבקר במפעל לעתים קרובות.

באחד מאותם הימים הזדמן לר"א ללכת בחוצות הישוב עם הממונה הנ"ל, והבחין בזקנו ר' יודל עביר, אשר התהלך גם כן לתומו ברחוב. פנה ר' יוסף אל הממונה ואמר לו: "הנך רואה, אדוני, את זקני המתהלך שם – הוא ילך חלילה מן העולם, כי אינו יכול לנסוע לרבי שלו. באפשרותך לעזור לו, בתת לו רשיון נסיעה".

הדברים נכנסו ללב הממונה, ונתן לו את האישור המבוקש – ור' יודל עביר נסע לויזניצא לימים הנוראים. מתי מספר חסידים הגיעו שמה לימים הנוראים של שנת תרע"ה – כחמשה-עשר ממרמרוש – ביניהם היה רי"ע.

גם לראש השנה הבא – שנת תרע"ו – השנה האחרונה לימי חייו, נסע רי"ע להסתופף בצל רבו, אשר העתיק בינתיים מקום מגורו לגרוסוורדיין.

זמירות העזרה
זמירות השנה

פרט מעניין ניתן לציין מעת ההיא, המבטא זריזותו של רי"ע: הוא התאכסן אצל נכדו הג"ר משה ישראל פלדמן הי"ד אבד"ק דרגמירשט, שהתגורר שם בתקופת המלחמה (פרק יט סעיף ב). כאשר חזרו בני המשפחה בליל ראש השנה מעריכת השלחן של הסבא קדישא, מצאו כי השער נעול ואף לאחד מהנוכחים לא היה מפתח (כרגיל היה החצרן ממתין עד בואם והוא היה פותח להם, אך הפעם נעדר משם). הרה"ג הנ"ל התגורר בדירה שבקומה התחתונה, שהיתה בנויה בגובה של חצי קומה. דירת הרב פנתה לרחוב, ובדלית ברירה העירו את בני הבית, שפתחו את החלון ודנו אודות אפשרות הכניסה. והנה בין כה וכה, בלי אומר ודברים, נתן רי"ע קפיצה, טיפס ונכנס לבית דרך החלון.

ט. עבודת הקודש

תלמיד חכם עצום היה ר' יודל עביר ונוסף לכך מתמיד גדול. על אף עיסוקיו המסונפים, הקדיש שעות רבות במשך היממה לתורה ולעבודת השם. ראוי לנו לעיין בדברי בנו, בספרו "צוואת אבא" (דף לד עמ' א):

"ברם זכור אותו איש לטוב – הוא אבא מורי יחי, אשר כמעט לא עבר עליו יום שלא לומר כל ה' ספרי תהלים, והוא לומד בכל יום גמרא עם תוספות, וסיים שתי פעמים ש"ס – פעם אחת עם פירוש רש"י ופעם שניה עם תוספות. ועתה לעת זקנותו, השם יאריך ימיו בטוב ובנעימים, הוא לומד ש"ס פעם שלישית ולומד גמרא חולין, שהוא קרוב לסיים הש"ס עם תוספות. ובעבור זמן הוסיף המחבר – ותהלה לא-ל שסיים בשעה טובה, ועתה הוא לומד פעם רביעית – הש"ת יאריך ימיו שיסיים פעם רביעית.

וכל ה"עולם" יודעים, אשר בצעירותו היה חריף במסחרים גדולים ונוראים, אשר כל ה"עולם" היו משתוממים על גודל חריפותו במסחר, לעשות מסחרים כאלה, והיה משוטט כל היום על הפארטישים (ירידים), שהיא מלאכה כבדה ועצומה, והיה כל ימיו בדאגה גדולה מענין המעות, שהיה צריך לה על המסחר הגדול, והיה בעל חוב גדול בצעירותו, שאני יודע, כי הייתי בוכהאלטיר (מנהל החשבונות) אצלו, שהיה בעל חוב בערך חצי מיליאן כסף ולא היה לו על זה אקטיווא (הון) אפילו חלק רביעי, וחוש מה שהיה צריך לו על המסחר, היתה לו דאגת הפרעון – בצעירותו.

ובכל זאת, כשבא לביתו בערב היה לומד גמרא לפעמים עד השעה 2-1 בלילה. זה היה בצעירותו – ולעת זקנתו הפך הסדר, שהיה לומד בערב מעט עד השעה עשר וקם בכל יום בשעה רביעית, והיה לומד עד השעה שמונה שחרית – ואיש כזה יכול לחייב כל העשירים... ובמה נצטדק בתירוצים כזבים שהיינו טרודים בטרדת הפרנסה ומסחרים, הלא ישובו אמריהם לו: הלא ר' יודל עביר היה טרוד ונתייגע כל היום במסחרים גדולים והיה בעל חוב גדול, ובכל זאת היה נותן כבוד לתורה עד שסיים יותר משלוש פעמים ש"ס, בכדי לקבוע עתים לתורה".

עוד כתב: "...מר אבי החסיד המפורסם ... שהוא כעת לאורך ימים ושנים יותר מבן שבעים שנה, והוא עוד חריף ולוהט במסחר, וקובע עתים לתורה בכל יום: גמרא, תוספות ומפרשים – כדרכו בקודש..."

על עוצם התמסרותו ויגיעתו לתורה, תלמדנו העובדה דלהלן: בערוב ימיו ארע פעם, כי בליל חורף התדפק ר"ע על דלת נכדו הרה"ח ר' שמלקא פלדמן (פרק כ), שהתגורר בעיר סטמר. נכדו השתומם מאד לביקור זקנו בעת כזאת, ושאלו מה הביאו לביתו בשעה כזו?

"כבר זקנתי — התנצל ר' יודל עביר — ונתקבצו לי כמה ענינים קשים בלימוד, שאינני יכול לפתורם, ואני יודע כי הנך תלמיד חכם היודע ללמוד, על כן באתי לברר אתך את הדברים הקשים לי".

ר"ע היה ידוע בחסידותו המופלגת ובעבודת השם המושלמת. כ"ק ה"אמרי חיים" ז"ע היה מספר, כי ר' יודל עביר והרה"ח ר' יצחק דוד — ז"ל מוילחוביץ גיירו את מרמרוש — דרכם היתה לשבות שבתות בכפרים, וללמד את העם תורה ודעת ליראה את ד'. בלילות שבת היו יושבים במחיצת יהודי הישוב, הלהיבו והלהיטו את נפשותיהם לאהבת השי"ת ולעבודתו, בשירות ותשבחות לא"ל חי, שיחות קודש וסיפורי חסידים.

פעם בשבתם בצוותא באחת השבתות, התלהב ר' יודל עביר ומתוך ריתחא דחסידותא קם ממקומו והזדעק: "יהודי צריך להיות מוכן תמיד, למסור נפשו להשי"ת — אפילו כרגע!"

באותו מעמד נכח יהודי פשוט — בעל עגלה — ובשמעו זאת התריס כלפיו: "מה איתכם, ר' יודל עביר! כבודו דורש ממני למסור את נפשי כעת — אני עובד קשה כל השבוע ומצרף ^{תוצאות התורה} ~~פרוסה לפרוסה~~ שאוכל לאכול את הקיגל לכבוד שבת קודש, ואם אמסור נפשי עתה — מה יהא עם הקיגל!?" רצוני לאכול תחילה את הקיגל!..."

תענוג רוחני אפשר היה להרגיש בסעודת השבת שלו; בשבתות ששבת בביתו, היו מתאספים יהודי הישוב לביתו, להתענג בנועם זיוו השבת, להתעדן בעונג הרוחות ועדן הנפשות, כשהוא משפיע יקוד אש קודש על כל החבורה, בגדלותו בתורה ובחסידות.

בתקופות הראשונות, בלילות החורף הארוכים, כאשר בחוץ שרר קור עצום, ויהודי הישוב נמנעו מלצאת מפתח ביתם, לעתים נותר ר"ע לשבת לבדו בליל שבת, והיות שאת הסעודה היו מסיימים בשעה מוקדמת, הקדים ר"ע לשכב לישון, והשכם בבוקר היה קם לעבודת הבורא.

במרוצת הזמן שינה את דרכו, וזאת בעקבות מעשה שהיה: פעם בליל שבת, כאשר כבר שכב לישון, דפקו בחלון ביתו. בקומו לראות מי זה ועל

מה זה, מצא גוי שביקש ממנו למכור לו מידת יין (בתקופה מסויימת היה לו בית מסחר ליינות).

זמן מה לאחר ששב למטתו, שוב נשמעה דפיקה בדלת. בגשתו לפתח, מצא שוב נכרי, שביקש יין. ר"ע השתומם, כי זה פעמיים הקימוהו ממטתו בשעה כה "מאוחרת", אך בהביטו בשעון, ראה כי השעה עדיין רק שמונה! הרהור עבר בלבו, אם בשעה כזו עדיין יכולים לעוררני פעמיים בשביל שתיית יין, אות היא מן השמים שאין לישון בשעה כזו. מאז שינה דרכו, והיה לומד שעה ארוכה עוד לפני קידוש – היה נוהג ללמוד גמרא, תוספות עם "ראש יוסף" – ואת הסעודה ערך בשעה מאוחרת. מאז שנקט בדרך זו, כשיהודי הישוב היו באים אליו לשבת בצוותא, היה ר"ע עדיין בתחילת סעודתו.

בערוב ימיו, לאחר שזוגתו נפטרה, היו מביאים לו את הסעודה מבית בתו – הוא לא רצה ללכת לאכול מחוץ לביתו – בתקופה ההיא תמיד שהה בביתו אחד הנכדים שהיה משרתו.

נכדיו אלה, שראוהו בעבודתו הקדושה בלילי שבתות, היו משתוממים ומתפעלים מגודל חדוותא דקדושה שהיתה שורה על זקנם. בהיותו לבדו בביתו, היה יכול לרקוד במשך שעה ארוכה בדבקות ובהתלהבות – כאברך, כאילו מרחף בעולמות עליונים.

במוצאי שבתות היתה דרכו לערוך מלוה מלכה עם בני משפחתו וידידיו, בסעודה מלאה ודשנה – דגים, חמין וקוגל, שנותרו משבת, ונוסף לכך בישלו תבשילים טריים – בורשט ותפוחי אדמה, ובד בבד תיבלו את הסעודה בתבלינים רוחניים – בזמירות ובסיפורי צדיקים.

ממנהגיו: בחג הפסח לא הרשה להשתמש בביתו בכלי חמץ שהוכשרו לחג, כי אם בכלים מיוחדים לפסח (בימים ההם, שכלים חדשים עלו ביוקר רב, היה נוהג רוב הצבור להכשיר כלי החמץ לחג).

בימי ספירת העומר היה נוהג לתת "גראצער" (מטבע) לנכדו הנער ברוך רוזנברג, שיבוא אליו כל ערב להזכירו לספור ספירת העומר.

י. בעל מידות

ר"ע היה מחונן במעלות ובמידות טובות, ואודות אחדות מהן כותב בנו: "ולא הגעתי למידת כבוד אבא מארי שליט"א – ואני זוכר עוד

כשהייתי נער סועד על שלחנו הטהור, ראיתי איך שחסם את פיו מלדבר דברי הבאי, וכל זמן הסעודה היה מעיין באיזה ספר, ואכל מעט, אשר תמהתי על מיעוט אכילתו – אשרי חלקו.

– וכמעט שאוכל לומר בתורת עדות, שלא ראיתי אותו שיכור ח"ו, אף אשר כל ה"עולם" יודעים, שבימי נעוריו היה יין נשפך כמים על שלחן מר מארי שליט"א, ובכל שבת ושבת באו החסידים החברים המבקשים לקולו, ואבא מארי שליט"א נתן יין לרוב, ובפרט בשמחת יום טוב נתן יין מלא וגדוש לכל אחד – והוא לא שתה יותר משכלר" (צוואת אבא עמ' לב).

בעניני חינוך כותב שם (עמוד יד): "ואם תראו אחד רודה את בניכם – אפילו בחנם, אל תצאו לריב מהר ואל תתקוטטו אתו עמו, ודבר זה למדתי מאבא מארי יחי' ומאמי מורתי הצנועה ז"ל, וממש אני יכול לומר, שאיני זוכר אפילו פעם שהם יריבו את ריבי עבורי, וכל פעם כשבאתי אצלם – בעודני נער – בדברי משפט, היתה תשובתם: אתה הוא החייב!"

עוד שם (עמ' לו): "ותהא אהבת האב קשורה לבניו, אבל בצפון לבו, שלא יראה החוצה – וכן התנהג אבא מורי החסיד המפורסם שליט"א, כי מרגיש אני בנפשי איך שאהבתו תקועה לבניו באהבה גמורה, ועבורי פיזר הון רב ועתק, כמה פעמים שהיתה השעתא דחוקה לי ר"ל ונעשיתי בעל חוב, והוא שילם עבורי כמה אלפים, ובכל פעם שהיתה לי דחיקא מילתא ר"ל בענין פרנסה, הוזיל מכיסו כמה מאות, מחמת אהבתו לבניו, כרחם אב על בנים. בכל זאת לא ראיתי ממנו כל ימיו אהבה נגלית, הן בנעוריו והן בזקנתו, רק אהבה מוסתרת".

ר' יודל עביר עסק במסחר כמעט כל ימי חייו, בשנותיו הראשונות סחר ביין וכעבור זמן עבר למסחר בעצים – קנה יערות, כרת העצים, הורידם מההר והעבירם דרך הנהרות, על ידי רפסודות, למפעלים שבערים הגדולות – עד לעיר בודפסט הגיעו הדוברות שלו. לעתים סחר גם בפרוות.

בדרך כלל הוא סחר בקנה מידה גדול וגם רווחיו היו בהתאם, עד כי לפעמים היה עתיר נכסים.

כדרך העולם, בפרט בשטח המסחר, מבלי משים מתהווים סכסוכים, אולם הוא השתדל תמיד להתפשר ולא להגיע לדין תורה. וכה כותב

בנו הנ"ל: "וכן ראיתי לאבי מורי החסיד המפורסם... שבצעירותו היו לו מסחרים רבים ונכבדים והיו לו כמה וכמה משפטים לפני הדיינים, והוא היה מתנהג תמיד בדרך פשרה, והיה נקל אצלו לתפוס את הסוחר ל"קבלת קנין אגב סודר" על דרך פשרה, והיה בפומיה (לומר) 'מין טאשטיכיל איז פארגאסין מיט בליט' – היינו הסודר של קבלת קנין הזיק (גרם נזק) לי כמה וכמה פעמים דמים – שהוא ממון" (צוואת אבא עמ' יג).

ארע פעם, שיהודי בא אליו עוד לפני תפלת שחרית ורצה לקנות ממנו כמה קרונות עצים לתעשיית רהיטים, ור' יודל עביר ביקש ממנו סכום מסוים. לאחר שהלך הלה, צץ לו הענין בראשו והרהור חלף בלבו, כי אם יבוא שוב אותו סוחר, יתן לו הנחה מהמחיר שביקש.

הסוחר ההוא עשה בינתיים חישוב מחדש ובא לידי מסקנה, שכדאי לו להסכים גם למחיר שביקש ר' יודל עביר, לפיכך בתום התפלה נגש אליו לסכם את העסקה, במחיר שדרש ממנו בתחילה.

ניאות ר"ע לעסק, בהעירו: "אך לא במחיר שנקבתי בראשונה – כי בלבי החלטתי להניח לך מהמחיר" – ואמנם הוזיל לו מהמחיר, כי ישרותו התבטאה לא רק בזאת שהיה עומד בדיבור, אלא גם במה שהרהר בלבו.

בעניני שבועה כותב בנו: "...וכן אני נוהג, שאין אני מאמין למי שהוא נשבע, אחר שנקל לו לישבע – הוא שקרן וכזבן גדול... כי כן פקד עלי אבא, וכן אני אומר שיש לי כך הנהגה מאמי" (צוואת אבא דף כא עמ' ב).

ר"ע הקפיד על לבוש חסידי לעצמו וכן ליוצאי חלציו. בביתו היה הולך לבוש קפטן גם בימות החול – ויצוין, כי תמיד היה נקי מאד – ולעתים גם בשבתו עם שועי ארץ ורחניה בעניני מסחר מחוץ לעירו, ישב בקפטן (בימים הללו, כאשר רשעות הגויים בלטה מאד, היה זה דבר בלתי שכיח).

בשנתו האחרונה לחייו כהו עיניו מראות, וכאשר הציעו שידוך לאחת מנכדותיו ובאו לשאול חוות דעתו בנדון, ביקש שיבוא אליו הבחור המיועד, אגב שיחתו מישש ר"ע בבגדו, כדי להוכיח שהוא הולך לבוש בבגד מכופתר מימין לשמאל.

לרגל עסקי מסחריו, הגיע פעם ר"ע לעיירה מיהאי־פאלווא והתאכסן אצל אחד היהודים. בערב כאשר שכב לישון בחדר שהוקצב לו, רגעים מספר לאחר מכן קם ופנה בשאלה אל בעל האכסניה, האם היה אי פעם תנור במקום שמונחת מיטתו, ובעל הבית אישר כי אכן צדקו דבריו, וכי

אותו תנור נהרס במרוצת הזמן. ביקש ר' יודל עביר שיעבירו מטתו, כי אינו יכול לישון במקום ההוא....

☆ ☆ ☆

בית ר' יודל עביר היה פתוח לרווחה לאורחים, ועניים היו מבאי ביתו. היה לו ויכוח עם בני משפחתו, כי הוא טען שאין לעשות חישוב כמה צדקה לתת, אלא העניק אפילו יותר ממעשר, ואילו הם טענו, כי די בנתינת מעשר.

ארע פעם, שנער המחזר על הפתחים הגיע אל ר"ע וביקש נדבתו. הדבר הכאיבו מאד והוכיחו, על כי נער הולך לקבץ נדבות ואינו יושב לעסוק בתורה, או אם אינו מסוגל לכך, אזי ילמד איזו אומנות. הוציא הנער מכתב המלצה מאחד השוחטים המוכרים, שאשר כי זה נער חולני (פעם בהיותו במרעה, התנפל דוב על הצאן והוא נבהל ממנו, מאז סבל ממחלת עצבים).

בראותו את המכתב, פייסו ר"ע ואמר: "יען שגרמתי לך עגמת נפש, אקחך אל הרבי לויזניצא (אל הסבא קדישא) לימים הנוראים, ואשתדל שיברכך שתבריא!" – ואמנם כן עשה.

ר"ע סיפר לס"ק את כל פרשת הנער וביקש עזרתו מקודש. הרבי הורה לנער שישאר שם עד חג הפסח, אזי יתן לו "שמירה" – סופו של דבר, שהנער החלים לחלוטין (ראה ב"קדוש ישראל" ב' עמ' תקכ, באריכות).

☆ ☆ ☆

על אחת כמה וכמה שביתו היה מקום אכסניה לצדיקים ותלמידי חכמים שבאו לבקר בשוב – ובפרט תצניין העובדה דלקמן: פעם כאשר שבת שם הרה"ק ר' דוד מדינוב זצ"ל, בעל "צמח דוד", התאכסן בבית ר"ע. במוצאי שבת ערך בעל האכסניה סעודת מלוה מלכה לכבוד הצדיק, והוזמנו להשתתף בה גם אורחים מהסביבה. בין הבאים היה גם גיסו ר' יצחק שטרן ז"ל מבישטנא.

בעת הסעודה תינה ר"ע את צערו באזני הצדיק, כי זה כבר ליל י"ד בחודש, ומאחר שבכל הלילות היו השמים מעוננים, עדיין לא הצליח לקדש את הלבנה.

"אם תתנו אוקע (מידה) יין עבור העולם" – אזי תקדשו את הלבנה!" – הפטיר הצדיק, ובעל האכסניה ענה בחיוב.

ר' יצחק שטרן, ששמע את השיחה, העיר כי גם הוא לא ברך עדיין ברכת קידוש הלבנה.

"האם גם אתם תאותו לתת אוקע יין עבור קהל המסובים?" – שאל הרבי מדינוב, אך ר' יצחק התחמק והפטיר בצחות: "כאשר גיסי יודל עביר יקדש את הלבנה, גם אני אקדש".

לאחר שסעדו שרו זמירות, וכאשר האוירה התחממה החלו לרקוד. לפתע הרגיש רי"ע כי מושכים אותו בקפטן. בפנותו אחוריו הבחין, כי זה הרה"ק מדינוב, שזרזו לצאת מיד לקדש את הלבנה – ואמנם הזדרז לצאת ומצא את הירח כשהוא קודם בזהירות מבריק, דרך חלון שנפתח בין העננים, וברך עליו בשמחה.

בסיימו, נכנס בחזרה לבית, כשצהלה בפניו על שזכה לקיים את המצוה, אזי נודע לגיסו כי הלבנה מאירה, על כן יצא גם הוא לחצר, אולם הירח כבר היה מכוסה ומוסתר בין העננים, ולא הצליח לקדשו.

יא. העזר...

שותף גדול היה לר' יודל עביר בעניני הצדקה – זוהי אשתו. בנה משבח מאד את מעשיה הגדולים, וזו לשונו: "ועל טוב תזכר בכאן צדקת אמ"ו הצנועה והחסידה מרת אסתר ע"ה, בת החסיד התמים אא"ז מוה"ר שואל יהודא מדיבעווע ע"ה, אשר כל ימיה היה ביתה פתוח לעוברים ושבים – הן לעניים והן לעשירים, וקיבלה את כל אדם בסבר פנים יפות, והיא בכבודה ובעצמה השתדלה להאכיל לעניים בשמחה ובטוב לבב.

זאת וגם אחרת היתה בה – מידת גמילות חסדים, וכמה משכונות היו מונחים אצלה, ולא היה אצלה דבר קשה ומשא כבד ליסע באיזה ישובים לגבות צדקה להכנסת כלה, וכך היתה דרכה בקודש, שהיו באים אצלה כל איש ואשה – מי שהיו להם בקשות – כמו שבאים לשלחני הזה, והיא כמעט שלא השיבה אותם ריקם, אם לא היתה ביכלתה לעשות כולה – עשתה חציה או רבע בקודש, ואם לא היה באפשרי גם לא רביעית לעשות, השתדלה בדברים עלי ועל מורי, גיסי, הרב החסיד המפורסם מוה"ר אפרים פישל ז"ל (בעל "ידות אפרים"), ובין שנינו נגמר הדבר לטובת המבקש" (צוואת אבא דף ט ע"ב ודף כב ע"א).

מצבת מ' חוה יוטא ע"ה

עוד כותב שם: "...אשר כל ימיה היתה עסקנית במצות גמילות חסדים, לחלק קמח ולחם לעניי עיר סיגט" (דף כא עמ' ב).

כמו כן **מצייני מידה** נאה מאמו בעיני חינוך, וכותב: "וזוכר אני את מוסר אמי הצדקת מרת אסתר ע"ה בימי נעורי, כאשר ילדה את אחי – כמדומה לי את יחיאל יחיה – ולא היתה יכולה להכות אותי... והיתה שופכת דבריה הנעימים עלי בדברי מוסר, עד שהייתי בוכה כתינוק בן יומא – ואשרי חלקה. והנני נותן לה תשואות חן על כל הכאה שהיתה נותנת לי ועל דבריה דברי מוסר הנעימים תנצב"ה" (שם דף טו).

היא נפטרה שנים מספר לפני ר' יודל עביר, ולעומתה הוא האריך ימים והגיע לשיבה טובה, הן בגילו והן בזאת – שזכה לראות בנים ובני בנים וגם נינים העוסקים בתורה ובמצוות והולכים בדרך התורה והחסידות. הוא נפטר בגיל פ"ה (יש אומרים בגיל פ"ו), בכ"ז בסיון שנת תרע"ו, ונטמן בעיירתו ביטשקוב. בן בתו, הרה"ג ר' משה ישראל פלדמן הי"ד, אבד"ק דרגמירשט, הספידו מרות וביכה את האבדה הגדולה בהסתלקותו.

מיחידי הסגולה היה ר' יודל עביר, ושמו נשאר לזכרון טוב, כמושג מרומם וכסמל של גביר בעל תורה וחסידות, העובד את השם באמונה ובמסירות.

יב. צאצאים

בניו היו: הרה"ג ר' אלטר אברהם אבא — בעל "צוואת אבא" זצ"ל (יוצ"ח: ראה סוף הפרק הבא).

ר' שמואל זאנביל ז"ל (בניו ר' ברוך ז"ל, ר' צבי נ"י).
תלמידות התורה
 תלמידות השנות
 ר' יחיאל ז"ל.

ר' שואל ארי' (בנו ר' מאיר שלום) ז"ל.

בנותיו: מ' חוה יוטא אשת הרה"ג ר' אפרים פישל פלדמן זצ"ל, בעל "ידות אפרים".

מ' חיה אשת ר' יעקב כהנא (בנם ר' שואל ארי' — בנו ר' נח) ז"ל.

מ' מרים אשת ר' שמואל שמלקא בריטווין (בנם ר' בערל הערש) ז"ל.

מ' פריידא רבקה אשת ר' ברוך זולדן (בניו: ר' יעקב, ר' שואל לייב) ז"ל.

מ' שרה פייגא אשת ר' משה וורצברגר (בנם ר' בערל) ז"ל.

פרק כד

צוואת אבא

א. תפארת בנים

פאר בניו של ר' יודל עביר היה הרה"ג ר' אלטר אברהם ברוך זצ"ל שהיה מכונה בקיצור – ר' אלטר. הוא היה תלמיד חכם עצום, בקי במכמני התורה, כפי שזה בא לידי ביטוי בספריו "אמרי אבא" ו"צוואת אבא". מרוב ענוותנותו סרב לקבל על שכמו את עול הרבנות, אלא העדיף ללמוד תורה לשמה, ואת פרנסתו משך מעבודת פקידות – כמוזכר לעיל, היה מנהל חשבונות אצל אביו במשך שנים רבות, אבל פרנסתו לא היתה תמיד ברווח, על כן נתמך לעתים על ידי אביו. כמו כן כאשר נקלע לחובות, נחלץ אביו לעזרתו לחלצו ממיצר.

במשך שנים מספר היה פקיד גם אצל אחיו ר' שואל לייב ז"ל, שעסק בכריתת יערות וביצור ספירט, (כמאה יהודים עבדו בעסקיו). רבי אלטר היה מנהל חשבונותיו וישב לו יחידי בחדרו, וביקש את אחד הפקידים הזוטרים, כי כל כמה זמן ידפוק לו בדלת וישאלהו: "מה עם העשרים ושש!?!..." – כוונתו היתה בזה, שיזכירו על שם הוי', שמספרו עשרים ושש.

אולם בשנת תרפ"ח חמסו רשעי ישראל שבשלטון את רכושו של ר' שואל לייב ויצא נקי מנכסיו, ממילא גם רבי אלטר נותר מחוסר פרנסה. בסוף ימיו – בניו תמכו בו בפרנסתו.

רוב שנותיו התגורר בביטשקוב, מקום מגורי אביו, ורק בערוב ימיו העתיק אהלו לעיר סיגט.

רבי אלטר היה מקושר בלב ונפש לאדמו"רי בית ויזניץ – תחילה הסתופף בצל הרה"ק ה"צמח צדיק", אחריו חסה בצל הרה"ק ה"אמרי ברוך" ולאחר מכן במשך עשרות שנים התאבק בעפר רגלי הס"ק בעל "אהבת ישראל – זי"ע, תחילה בויזניצא ואחר כך בגרוסוורדין. בערוב ימיו לעתים בא לגרוסוורדין בתחילת חודש אלול ושב לביתו בסוף חודש תשרי. מפעם לפעם חגג בצל הסבא קדישא גם את חג הפסח – מלבד מה

שהיה נוסע לשובות בצלו שבתות רבות במשך השנה. כאשר התגורר בעיר סיגט, היה הולך כל שבת מברכין להתפלל אצל המרא דאתרא הרה"ק בעל "עצי חיים" זצ"ל. כבוד רב חלקו לו גם שם, והיו קוראים לו לעלות לתורה ל"ששי".

כבר בהיותו אברך צעיר – בשנת תר"מ – נבחר לעמוד בראש ה"חברה ש"ס" באתר מגוריו, כיון שהכירו במעלותיו.

רבות מהליכותיו מובאות בספריו, נביא פה אחדות השמורות בזכרון נכדיו וצויינו על ידם: אם כי במשך כל היום עמל על פרנסתו, את שעות הערב הקדיש לעסק התורה, ובדרך כלל לא שכב לישון לפני חצות הלילה, אלא עסק בתורה בהתמדה. כל ערב היה לומד שמונה עשר פרקי משניות לפני השינה. בליל ששי היה ער כל הלילה בהגותו בתורה הקדושה.

בהקדמה ל"צוואת אבא" כותב בנו: "וכל ימיו היו בפרישות יתירה ותנועותיו היו ביראה ובמורא, ואף שהיה עוסק בסחורה, בכל זאת פנה מעסקיו וקבע עתים הרבה לתורה, ובפרט הלילה היה לו למשמר בלתי לד' לבדו מקדושה... כי עם המון טרדותיו המסחריות הפריש זמן – זמנים טובא משמע, להגות בעיון והתעמקות בש"ס ושלחן ערוך... הקדיש את מבחר עתותיו לעסוק בשקידה בתורה"ק ובכל מרחבי ספרי היראים ותלמידי בעש"ט היתה ידו הדה, והמה לו שעשועיו הנחמדים ובפרט בספר של"ה היה רגיל למאד..."

בליל שבת קודש לפני הקידוש, היה הוגה ב"אור החיים" הקדוש במשך שעה ארוכה.

אם הבחין במישהו כי הוא מגודל צפרנים בשבת קודש, אבד אימונו בו, בראותו בו מבזה את השבת.

כאשר מאן דהוא נשבע בפניו על איזה דבר, גם כן הפסיד אימונו אצלו, באמרו, כי מי שבטוח בדבריו, אין לו צורך בשבועה, אך מי שנשבע – בודאי משקר הוא.

אסור היה לדבר על הזולת בפניו.

היה מרבה לעסוק בעניני צדקה. נוהג היה להתפלל כל יום בבית מדרש אחר – כשאת מקומו קבע ליד הדלת, וכל מי שעבר לידו ידע, כי עליו להניח מעות לצדו למטרת צדקה, ובשובו לביתו כבר המתינו לו מספר עניים וחילק להם תמיכה מכובדת.

בכל ליל שבת היה חוזר עם מספר אורחים, ארחי פרחי, דלים ורשים. כאשר אשתו שאלה: "וכי רק אורחים כאלה אתה יכול להביא?" היה עונה: "מה אעשה, אף אחד לא רצה להזמין – וכי היכן יאכלו מסכנים אלה!?" בליל שביעי של פסח היתה דרכו לשפוך דליי מים על הרצפה – כעין סמל ל"קריעת ים סוף".

ב. מוסר השכל

כאמור, בסוף ימיו התיישב בסיגט, שם הדפיס את ספרו "אמרי אבא" – בשנת תרפ"ו – וכרשום בשער, תכנו הוא: "דרושים כוללים להנהגת האדם... מוסר השכל לפי הזמן הנוכחי... על דבר מדרשי חז"ל... ספרי יראים ועד הקבלה..." בספר ע"ט דפים.

במכתב ההמלצה כותב לו הס"ק בעל "אהבת ישראל" זי"ע, בין היתר: "...וכל יודעיו ומכיריו יודעים אותו, אשר מנעוריו שקד על דלתי התורה והיראה, ובין בעקא ובין בטובו שם לילות כימים, ומצא כדי מדתו, ובספרי יראים ידיו רב לו, כאשר פעולתו תעיד על הפועל, וכל מגמתו רק לזכות את הרבים לנטותם לתחיה..."

ואולם הגדיל לעשות בספרו השני "צוואת אבא", שיצא לאור רק לאחר פטירתו – בשנת תרצ"א בבקלאן, על ידי בניו ר' שאול ארי' ז"ל ור' יעקב נפתלי הערץ ז"ל.

הספר מורכב משני חלקים: א. צוואת אבא – אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וכל בית ישראל בכלל "ושמרו דרך השם...", ב. תלמוד בית אבא – מיוסד על סדר קדשים, ומבאר בו את תבנית בית המקדש וכליו, ובפתיחתו כותב: "...וסדרתי אותם בסדר נאה ויפה מן שער שושן עד בית קדשי הקדשים עם כל הלשכות והבנינים שהיו שם... שאפילו אם יבנה בית המקדש ערב יום הכפורים וכל ישראל יעלו לציון ברנה, ילמדו ספרי זה וידעו האיך לעלות והיכן עומדים כל הלשכות שלא ילכו דרך עקלתון..." בספר צ"ח דפים.

את הספר מפארת הסכמתו של ה"אהבת ישראל" זי"ע, הגותב בין השאר: "...הם דברים היוצאים מלב טהור, שעם כל טרדותיו על המחיה ועל הכלכלה, יגע הרבה בתורה ועבודה בנגלה ונסתר ומצא כדי מדתו לחבר ספרים ברוח דעת ויראת ה', כאשר עיני הקורא תחזינה, וכמה פעמים היר

לו לפני משא ומתן של הלכה בענינים הנוגעים לספרו "תלמוד בית אבא" הנ"ל, וראיתי עוצם שקידתו ועומק עיונו בתוה"ק, והוא חזון יקר בדורנו, וראוי להיות למוסר הן בכח הפועל והן בנפעל ממנו..."

הסכמה נוספת לספר, מאת בן אחותו – הג"ר משה ישראל פלדמן הי"ד, אבד"ק דרגמירשט, בצרוף הגהותיו.

זוהרות התורה
זוהרות השו"ת

מרב חשיבות הספר, הודפס פעמיים נוספות, על ידי בניו ונכדיו.

רבי אלטר נפטר בי"א באדר תרפ"ט (בגיל ע"ו), והלוייתו נערכה בשעות הערב. בחוץ שרר אז כפור איום צורב, אף על פי כן הספידוהו, מרוב הערכה לגדלותו וחשיבותו. לאחר הלווייה חילקו לנוכחים יי"ש בחוזק צ"ו, שיתחממו קצת ולא יקפאו חלילה מהקור. כעבור זמן מצאו רשום בצוואתו, שביקש כי בתום הלווייתו יחלקו יי"ש לקהל, ולכאורה משמע מזה, כי צפה מראש אודות הקור העז שישרור בעת הלווייתו.

זוגתו מ' פייגא ע"ה ב"ר משה יוסף שרף ז"ל, מחסידיו החשובים של הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע, היתה נצר ממשפחה מיוחסת, מגזע הגה"ק רבי אלעזר רוקח זצ"ל, אבד"ק אמשטרדם.

בניהם ובנותיהם היו:

ר' שואל לייב ז"ל מבקלאן (נכדו ר' שואל לייב רוזנר נ"י).

ר' יעקב נפתלי הערץ ז"ל – (בנו ר' ישראל יוסף נ"י).

ר' יחיאל הי"ד.

ר' שלום אפרים פישל ז"ל.

מ' ניסל אשת ר' חיים אריה (לייב) רוזנברג הי"ד, מגרוסוורדיין.

מ' בתיה אשת ר' שלמה שטיינמץ הי"ד.

מ' צפורה אשת ר' חיים משה דסקל ע"ה.

פרק כה ר' פנחס פלדמן

א. תעסוקת המוח – הרבי

תמצית התורה
תמצית השו"ת

כאמור, בעל "ידות אפרים" היה בן ר' משה ישראל הראשון. מלבדו היו לו בנים נוספים, מהם מפורסמים ביותר. ואלה הם: א) ר' פנחס – הבכור, ב) ר' שמואל אליעזר, ג) ר' ישעיה בער, ד) ר' שלמה – ועוד שנים ששמם בלתי ידוע.

ר' פנחס היה יהודי בר אוריין, מופלג במעלות ומוכתר במידות נעלות, מחסידי החשובים של הרה"ק בעל "צמח צדיק" זי"ע מויזניצא, אשר אליו היה קשור בכל נימי לבו ונפשו.

בשנות נעוריו התגוררו הוריו בעיירה סרט (תקופה מסוימת גם במיהאילן) שבאיזור בוקובינה, ואביו היה נוטלו עמו לויזניצא כל אימת שהיה נוסע להסתופף בצל רבו ה"צמח צדיק". כעבור שנים התבטא ר' פנחס אודות הנסיעות הללו, באמרו: "כל נסיעה כזו העסיקה את מוחי שבועות רבים – לפני ואחרי הנסיעה".

בהגיעו לפרקו נשא את בת גילו מרת פעשיא (פעסיא) בת ר' חיים אספלד מסיגט. התמסרותו לתורה ולעבודת השם הפליאה את הכל. מרוב יראת הכבוד אליו, הצמידו לו את הכינוי "ר' פיניע חסיד". נוסף לגדלותו בתורה והצטיינותו בחסידות, היה גם פיקח עצום ורבים באו להתייעץ אתו בעניני דעלמא.

לאחר נשואיו התיישב בביטשקוב. במרוצת הזמן נכסף לבו ועשה מאמצים לעבור לגור בויזניצא, ליד רבו, אך הדבר לא עלה בידו מסיבות שונות.

כמו רבים במשפחתו, כן גם הוא עסק במסחר היין, וכמוזכר (פרק טו סעיף ו) שלחו אחיו בעל ה"ידות אפרים" לאיטליה, בראש קבוצה של כ"ה אנשים, לשמור על כשרות יצור היין למענו.

ב. החסיד — צהלתו בפניו

מועקה קשה העיקה על לבו ועל משפחתו: שבעה ילדים שיכל בקטנותם, אבל על אף צרותיו לא נשבר, ותמיד התהלך כשהחיוך והשמחה נסוכים על פניו. היה רגיל לשנן את דברי ה"חובות הלבבות": "החסיד — צהלתו בפניו ואבלו בלבו..."

זוגתו העתירה עליו בקשות ללא הרף, להפציר ברבו, שיושעו מצרתם, אך הוא סרב להענות לה, בטענה: "הרבי יודע הכל!..." אולם לאחר פטירת ילדם השביעי, כאשר בכייתה של זוגתו הכניעוהו, נכנס אל הרה"ק ה"צמח צדיק" ושאל: "רבי, מה אעשה שילדי יתקיימו?...". יעצו רבו לקרוא להם בשמות מהתנ"ך. מאז נותרו ילדיו בחיים (שלושה בנים ושלוש בנות נולדו אחר כך).

ר' פנחס, שהסתופף לעתים קרובות בצל רבו, סיפר עובדה שנכח בה: פעם בליל שבת קודש בעת עריכת השלחן, כשרבו ה"צמח צדיק" אמר דברי תורה, נמנם נכדו הנער ישראל, אשר ברבות הימים היה הרה"ק בעל "אהבת ישראל", ואביו — בן הרבי, הוא הרה"ק בעל "אמרי ברוך" — דחפו כדי להעירו. ה"צמח צדיק" שהבחין בכך, הפסיק באמצע דברי קדשו ואמר לבנו: "מה אתה רוצה ממנו? וכי יודע אתה מתי הוא הולך לשכב ומתי הוא קם?" — והוסיף:

"אזוי פיהל קען איך דיר זאגין, קינד לעבין, א טאטין האב איך געהאט א שענערין פון דיר, קינדער האסט־דו שענערע פון מיר! (זאת אוכל לומר לך, בני שיחיה, אבא — היה לי חשוב יותר מאשר יש לך, בנים — יש לך חשובים יותר משלי) — והמשיך באמירת דברי התורה.

ג. בארץ הקודש

שיחות רבו אודות קדושת ארץ ישראל הציתו בו ניצוצות עילאיים, ועוררוהו לעלות לארץ הקודש להתיישב בה. במרוצת הזמן התלקחו ניצוצות אלה לשלהבת גדולה, עד כי באחד הימים שח לזוגתו, שהוא החליט לעלות לא"י.

רעיתו הסתכלה עליו בהשתוממות וסרבה להענות לו, אך הוא הבהיר לה, כי החלטתו נחושה, ואם אינה חפצה להצטרף אליו, הוא מוכן ללכת איתה ל"בית הדין" ולהפרד ממנה...

לאחר הפצרות רבות נעתר לבקשת זוגתו, להמתין עד לאחר נשואי בתם הצעירה. בכליון עינים ציפה כבר לאותו רגע, שאכן הגיע. אזי מכר את כל רכושו והתכונן לנסיעה. לא הועילו תחנוני קרוביו והסברם, כי בא"י שוררת עניות ודחקות גדולה ויאלץ לרעוב לפת לחם – שום קושי לא הרתיעו. אשתו הצטרפה אליו ויצאו לדרך. – תאריך עלייתם אינו ידוע בברור, יש אומרים כי עלו בשנת תר"ס, אחרים נוקבים בתאריך מאוחר יותר.

בעת הפלגתו שקל ר' פנחס במאזני שכלו היכן להשתקע, והחליט לבחור בעיר צפת, כי אקלימו נוח, אף תמיכת הכולל "רבי מאיר בעל הנס" יותר גדולה שם, אבל בפרט נמשך לבו שמה, על היותה עיר הקבלה, בה התגורר האר"י הקדוש והחבריא הקדושה שלו.

בהגיעו לנמל יפו, לאחר תלאות לא מעטות, התנפל לארץ ונשק את עפר ארץ ישראל מרוב שמחה, על שזכה להוציא לפועל את מחשבתו.

בימים הללו לא היתה תחבורה סדירה מיפו לצפת, ומחמת סכנת הדרכים היו נוסעים לשם בשיירות, אי לכן נאלץ להמתין לשיירה. בינתיים יעצוהו ותיקי הארץ, היות שמגמתו להתיישב בצפת, ומי יודע מתי תתאפשר לו להגיע לירושלים עיר הקודש, לשפוך שיח לבו ליד שריד בית מקדשנו, והרי נסיעה מצפת לירושלים כרוכה בהוצאה כספית גדולה, מלבד לטרחה עצומה וסכנת דרכים, לכן, מאחר שהוא כבר ביפו, כדאי לו לעלות תחילה לירושלים – ואמנם קיבל את העצה ונסע לירושלים.

סמוך לתקופת בואו, נפטר מזכיר הכולל של ויזניץ בעיר, והיות ששמו של ר' פנחס הלך לפניו כבר אודותיו בעל מעלות ומידות, נוח לשמים ולבריות, העתירו עליו אנשי הכולל, שיאות להשתקע בירושלים ויקבל עליו את התפקיד המוצע. בתחילה מאן להעתר לבקשתם, אך לאחר הפצרתם, הסכים להתייעץ בזה עם הרה"ק בעל "אהבת ישראל" ז"ע. מיד נשלח מכתב בנדון ונתקבלה תשובה, כי סומך ידיו על הענין והוא מייעץ לר' פנחס לקבל את המשרה – על סמך זה התיישב ר' פנחס בירושלים.

הוא שכר לעצמו דירת חדר בעיר העתיקה, סמוך לשריד בית מקדשנו, אשר מחלון דירתו אפשר היה להשקיף על פני הכותל המערבי, ונוסף להליכתו התדירה לכותל, היה נגש פעמים רבות במשך היום לחלון חדרו, ומשקיף בערגה למקום הקדוש הזה.

יצוין, כי בהיותו עדיין בחוץ לארץ היה חי בצפיה תמידית לביאת המשיח, וליד מטתו היה מחזיק צרור חפצים, מוכן ומזומן לרגע שישמע קול תקיעת השופר הגדול ויוכל לעלות לציון ברנה יחד עם הגואל. על אחת כמה וכמה שהתחזק בכמיהה ובאמונה זו, בהתגוררו במקום כה חשוב שאיוה למושב לו.

ר' פנחס כיהן תחילה בתור המזכיר של הכולל הנ"ל, ובמרוצת הזמן נתמנה לנשיא הכולל. על המכתבים שהגיעו לתפוצות ישראל מטעם הכולל, היה מתנוסס שמו בראש החותמים, אחריו ר' נחום אתרוג ויתר חברי ההנהלה.

ר' פנחס פעל רבות למען הכולל. הוא עמד בחליפת מכתבים תמידית עם נדיבי חוץ לארץ, והשתדל להשיג יותר ויותר תמיכה למען חברי הכולל, ואילו לעצמו חי בדחקות נוראה, והסתפק בפת חרבה.

בתקופה מסוימת השתולל רעב איום בארץ ישראל, המצב הכלכלי היה מחרד, עד כי הרעב הפיל חללים רבים. בראותו כי המצב בכי רע, שלח מכתבים לבני משפחתו בביטשקוב וביקשם, שירבו לשלוח לו מכתבים, ובכל מעטפה יכניסו כפית קמח אחת בלבד: א' – שמחיר המשלוח לא יעלה מעל למחיר הרגיל, ב' – שלא יעלו השלטונות על התחבולה. את הקמח שהיה מקבל היה מכניס לתוך מים ומבשלו והיה לו "מרק טוב", להחיות נפשו ונפש זוגתו.

תוצאות התורה
תוצאות השו"ת

רעיתו ניסתה לשכנעו שיחזרו לביטשקוב, אבל הוא סרב להענות לבקשתה. אך היא לא החזיקה מעמד נוכח מצב זה של תת תזונה, ובשנת תרפ"ג, בי' לחודש מנחם אב הלכה לעולמה, מאפיסת כחות.

גם בעת צרה זו, לא אבד ר' פנחס את שלוות נפשו. בני משפחתו ששמעו על פטירת רעיתו מחוסר תזונה, העתירו עליו בקשות שיחזרו לחוץ לארץ, אך הוא לא שעה לדבריהם, אף לא הסכים לעבור לצפת, ששם היה מצב שפיר יותר, כשהוא טוען: "לשם אעבור רק כשאראה, כי חיי בסכנה ממש!"

לאחר מספר שנות מצוקה, הוטב מעט המצב הכלכלי בירושלים. נוסף לכך, כמה מבני משפחתו שהיגרו לארצות הברית החלו לארגן שם מגביות לטובת הכוללים שבארץ ישראל, והכניסוהו לרשימת הנתמכים. גם שלחו

לו בנפרד סכומים הגונים, כדי שיוכל להתפרנס בהרחבה. מאז החל מצבו לעלות מעלה מעלה.

כעבור זמן נשא אשה בשנית, את האשה הצדקנית מרת רוניא בת ר' אהרן – אשה חשובה מאד, מיוחדת במינה.

ד. מהליכותיו

יהודי ירושלים מהדור הקודם, אשר הכירו את ר' פנחס, סיפרו נפלאות על התנהגותו והליכות דרכו. כמעט תמיד מצאוהו כשהוא לומד או מתפלל – כך בביתו וכל שכן בבית המדרש. בתקופה הראשונה קבע משכנו לתורה ולתפלה ב"בית המדרש ההונגרי", ובמשך הזמן העתיק אהלו – אוהל התורה והתפלה – לבית המדרש של חסידי קרלין. שם לימד שעור במשניות ר' שלמה יצחק ז"ל אבי המנהיג המפורסם ר' משה בלוי ז"ל, ור' פנחס הקפיד, לא להעדר אף פעם מהשעור.

נהוג היה באותו בית מדרש ללכת בשבתות ובמועדים להתפלל תפלת מוסף ליד הכותל המערבי. ברם היו כמה זקנים ותשושים שלא היה בכחם לעשות את הדרך הזו, ונאלצו להשאר להתפלל בבית מדרשם. היה ר' פנחס מסתכל תמיד האם נותר מנין בלעדיו, אזי הלך גם הוא לכותל, ואם לאו, היה נשאר בבית מדרשו להשלים את המנין, כדי לגמול חסד עם הנשארים.

דמעות לאין שעור היה שופך ליד הכותל המערבי. כאשר חקרו פעם מאן דהוא, מה מעיק כל כך על לבו שבעטיו בוכה כה מרות, גילה את צפונות לבו, כי יש לו בן אשר היגר לאמריקה הדרומית – היה זה ר' בן ציון שהתגורר באורוגווי – והוא חושש מי יודע מה יהיה עם ילדיו ונכדיו, שלא תאונה להם רעה ח"ו, כלומר שלא יתקלקלו וידרדרו חלילה מדרך הנכונה, דרך ד' ותורתו. דמעותיו הכנות שנבעו מעמקי הלב אכן נשאו פרי, והלה סלל דרכו בנתיב התורה, אף הותיר אחריו זרע ברך ד' נכדים ונינים ההולכים בדרך התורה והיראה.

בעלות ארצה בחורי ישיבה ללא הוריהם, ללא משען ומשענת, היה ר' פנחס מקרבם, מאכסנם בביתו ואף מסייע למצוא זוגם הנאות ולהשיאם.

לאחר שהתאלמן היה מוזמן להתארח בשבת קודש אצל מי מהמשפחות הנכבדות, אשר שמחו לארח יהודי נכבד כמוהו. לעתים ארע,

כי למשפחה המארכת היה אוכל רק בצמצום, אזי היה ר' פנחס קונה חלות הטובות והטעימות ביותר שאפשר היה להשיג, ומביא אתו למען עצמו בשפע, אגב כך היה מכבד גם את בעל הבית ומשפחתו, והיה מחיה נפשם בפרוסה טובה, לכבוד שבת קודש.

על פי הזמנתו הובא לו כל ערב שבת בקבוק יין מבית המסחר ליינות של משפחת שור. לילד השליח היה מעניק תמיד "דמי טרחה".

ר' פנחס היה ממאן לקבל תמונות מנכדיו, כי התנגד לראות תמונות מצולמות מבני אדם.

בשנת תר"צ עלה מגרוסוורדין לארץ ישראל נכדו, וכאשר הלה ביקר את זקנו, מישש ר' פנחס את חלקת פניו המגולחים, בהכריזו בתמיהה: "נכדי – הולך בלי זקן!?!..."

כמוזכר בריש פרק ו', כאשר ביקר ר' יוסף אריה בארץ ישראל בשנת תרצ"ד, ערך ביקור אצל דודו ר' פנחס ושניהם נהנו ושמחו לפגישתם – ר' יוסף היה מספר בהתפעלות אודותיו.

בשנותיו האחרונות חפצו בני משפחתו לשלוח אליו את אחד מנכדיו, למען ישמשהו. בהוודע לו זאת, התנה תנאי, שישלחו רק נכד שהוא נשוי, אחרת יש חשש שהלה יגרר ח"ו אחרי התנועות הציוניות, העושות שמות בנשמות הנוער החרדי, בהעירו: "אינני רוצה שנכדי יסע ח"ו באופנים בשבת קודש..."

כאמור לעיל, בערוב ימיו הוטב מצבו החמרי, אך גם אז הוא לא נטל לעצמו רק כדי חיותו ואת העודף היה חוסך.

ה. שבע ימים

ר' פנחס האריך ימים עד גיל צ"ו, והשיב נשמתו לבוראו ביום א' בטבת שנת תרצ"ז. הוא נטמן בהר הזיתים בחלקת מרמרוש. השאיר אחריו בני בנים שלשים ורבעים, יראי ד' ההולכים בדרך התורה והחסידות.

בפטירתו נותרה ירושה בסך 55 לירות – שנחשב כהון רב בימים ההם, ובהן התחלקו בניו.

לפנינו צוואתו, שנכתבה ביום ד' פרשת ברכה שנת תרצ"ז, כלומר,

מצבת ר' פנחס פלדמן

כשלושה חדשים לפני פטירתו, וממנה ניתן להבין במידת מה על הליכותיו, וזו לשונה:

תל"ה אני בבה"ג (בבריאות הגוף) על כל ואני כותב הצואה
 בשכל הודך איך יתחלקו המעות שיש עכשיו אצלי מזומן:
 הוצאת הדגל (כו) — אפשר 3 פאנט
 המנין לעשרה אנשים שיתפללו שבוע ימים 1½ פאנט
 לז' (לזוגתי) רייני תחי' 6 פאנט
 לבני יצחק גדליה 7 פאנט
 לבני בן ציון 5 פאנט
 לבני יעקב מאמריקע 7 פאנט

(כו) "דגל" — הכוונה לחברי החברה קדישא בירושלים.
 ר' זינדיל האגער — הכוונה להרה"צ מסטאנוביץ זצ"ל, ור' מענדיל — הכוונה להרב
 ר' מ' גפנר ז"ל.

פאנט — הכוונה ללירה שטרלינג, שהיה מטבע הליך בארץ בעת ההיא.

לבתי חנה	6 פאנט
לבתי חיה מביטשקוב	5 פאנט
קודם הלוי' לחלק	1 פאנט
ליהודא אשר לומר 30 יום קדיש	1 פאנט
ליוד'ל קברן	½ פאנט
אם יניחו לו לטבול — ליתן לו	¼ פאנט
טג (טלגרמים) להודיע לבניי	1 פאנט

לבני גדליה ישלחו הזוג תפלין ומגילה. הספרים שלי יחלקו לאנשים דלמטה עפ"י הגורל:

לרב משה ניימאן ולר' נחום ערליך, לר' זינדיל האגער ולר' מענדיל חתן פסח בעקיר, לבן חיים רעשיר והוא חתן לאיש מבתי יתומות.

תל"י להי"ת, עכשיו יש לנו ממה להתפרנס. ח"ו שלא יהי', נקבלו מהמעוות שנתחלקו מעל"ד (מעבר לדף).

כל זה כתבתי היום יום ד' פרשת ברכה שנת תרצ"ז
השי"ת יתן לי אריכת ימים ושנים, שיהי' לי פנאי לשוב להשי"ת באמת ובתמים בכל לב.

בכאן ימצא כל האדרעסים מכולם.
לנכד הה"צ ר' שלמה יתנו א קישין (כר).

כל המטלטלין אני נותן לו' תחי'.

יצויין, כי גם זוגתו השניה נטמנה בקרבתו, לאחר פטירתה בי"א במרחשון תש"ב.

מצבתו נמצאה שלימה לאחר מלחמת "ששת הימים", ובמרוצת הזמן קנו בני משפחתו חלקות קבורה פנויות שהיו סביבו, ובבוא העת נטמנו בקרבת מקום.

צאצאיו היו: ר' יצחק גדליה, שהתגורר בגרוסוורדיין, (חתנו הלא הוא ר' מענדל גנץ ז"ל ממקסיקו).

ר' בן ציון ^(כז), כאמור, הוא היגר לאורוגווי, שם פעל רבות, יחד עם

בנו ר' משה יעקב, להקים עולה של תורה במקום נידח זה. הוא נפטר שם, וכעבור שנים הועלה ארונו יחד עם ארון בנו ר' משה יעקב והוטמנו בקרבת ר' פנחס.

ר' אברהם יעקב, שהיגר לאמריקה. יחד עם ר' מענדל גנץ הנ"ל יזמו שניהם להקים את בית המדרש הויזניצאי בויליאמסבורג לאחר מלחמת העולם השנייה.

מ' חנה אשת ר' זאב טסלר, שגרו בגרוסוורדיין.
מ' חיה אשת ר' מאיר שמואל שמלקא ברקוביטש.

זאצרות התורה
זאצרות השנות

שם תנ"כי, ברם מובא בספר "שם הגדולים" מהחיד"א בסוף אות ב' – בקונטרס אחרון, בשם הירושלמי, כי מי שמתים בניו, יקרא לבנו אשר יולד לו "בן ציון" – ויחיה.

פרק כו

ר' שמואל אליעזר

א. נערץ בפי כל

בנו השני של ר' משה ישראל, היה מנכבדי הישוב בישטנא שבמרמרוש. כאחיו ר' פנחס כן גם הוא הסתופף בצל הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע, וכבר בגיל צעיר היה מהמפורסמים שבעדה – בר אוריין, מופלג בתורה ומופלא בחסידות, עובד השם בלב ונפש, מצויין בכל המעלות שמנו חכמים לגדול בתורה. אמנם בתורת הנגלה אחיו רבי פישל בעל "ידות אפרים" היה מפורסם יותר ממנו, מאידך, העריכו יודעי דבר, כי בתורת הנסתר ר' שמואל אליעזר עולה בידיעותיו על רבי פישל. בנו ר' אברהם יצחק ז"ל מגרוסוורדיין התבטא פעם בנדון זה: "אבי אמנם לימד אותי "קבלה", אבל את בני לא אלמד, כי רואה אנכי שבני הדור הזה אינם מוכשרים לכך!"

כבר בגיל צעיר כתב ר' שמואל אליעזר צוואה ארוכה – כעין ספר – אודות ענינים שונים, ובין היתר בדבר הבאתו למנוחת עולמים, ובה באה לידי ביטוי גדלותו בחסידות וקשריו העמוקים אל רבו הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע, וגם מצוואתו זו מוכח, כי היה בקי בתורת הנסתר.

הוא כתב גם חיבור חידושי תורה, אף הראהו לרבו ה"צמח צדיק". רבו העיר על זה הערותיו, אולם לדאבון כל, נעלם כתב היד.

הרה"ח המפורסם ר' מרדכי חנא פוקס ז"ל מוילחוביץ, אשר עוד הסתופף בצל ה"צמח צדיק", היה משוחח אודות ר' שמואל אליעזר בהוקרה ובהערצה רבה, כשפיו מלא שבחים ותהילות עליו.

ב. מקושר לאילנא רברבא

ר' שמואל אליעזר הרבה לנסוע להסתופף בצל רבו: כמעט כל שבת מברכיין החודש נסע אליו, מלבד בימי חג ומועד, על אף שהנסיעה מביתו עד ויזניצא היתה כרוכה בטלטולי דרך קשים וגם בהוצאות.

על הקשר הנפשי של ר' שמואל אליעזר אל רבו, למדים אנו מהעובדות

דלהלן: דרכו של ה"צמח צדיק" היתה לא להטיף מוסר ולא לומר הדרכה לחסידיו בדברי התורה שהיה אומר בשבתות ובחגים. פעם כשישבו בצוותא חדא גדולי חסידיו – ביניהם ר' שמואל אליעזר – ושוחחו אודות הליכות רבם, ציינו, כי הוא משנה בזה מדרך מרן הבעל שם טוב זצוק"ל, שהיה נוהג לומר דברי הדרכה. הוחלט ביניהם, שיכנסו אל ה"צמח" ויבקשוהו לנהוג בדרכו של מייסד החסידות. אולם כאשר הביעו בקשתם בפניו, לא השיבם מאומה. תגובתו היחידה היתה: "נו!..."

מנהגו של הרה"ק היתה להתפלל שחרית ביחידות, במשך כל השבוע. והנה ימים ספורים לאחר השיחה הנזכרת, הודיע למקורביו, כי חפץ הוא להתפלל בצבור. גדולה עד מאד היתה שמחת החסידים לבשורה כה חשובה, אשר ציפו בכליון עינים להזדמנות כזו. באחד מפרקי התפלה התלהב מאד ה"צמח צדיק" והנוכחים התעוררו והתלהבו מתפלתו עד אין לתאר – הרהורי תשובה עזים אחזו בהם ורבה היתה ההתרגשות.

בתום התפילה פנה ה"צמח צדיק" אל ר' שמואל אליעזר וסח לו: "נו – לימדתי אתכם הדרכה!..."

ר' שמואל אליעזר סיפר, כי פעם בתפלת נעילה, כאשר קרא ה"צמח צדיק" בהתרגשות עצומה ובשאגה אדירה את הפסוק "שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל" (יחזקאל לג, יא), היתה התעוררות גדולה עד כדי כך, שרבים השתטחו על הארץ וגעו בבכיה.

והעיר ר' שמואל אליעזר, כי באותה שעה חשב, שאם לא ישוב בתשובה תיכף ומיד – יגוע וימות, כאזהרת הנביא. הוא שמע אחרי כן, כי גם יתר הנוכחים הרהרו כך בלבם, ושבו בלבב שלם לאבינו שבשמים.

ר' שמואל אליעזר היה בן בית אצל רבן, והוא אשר סיפר את העובדה דלהלן שנוכח בה, כי בבוא לויזניצא הגאון ר' נתן נטע רבינוביץ זצ"ל, בעל "דקדוקי סופרים", לפני שעמד להדפיס את הספר "שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך", נכנס להראות להרה"ק ה"צמח צדיק" את הספר, אגב כך הצביע על כמה קושיות חמורות בתוספות במסכת יבמות, אשר שאל את גדולי וגאוני הדור, אך התקשו לתרצן והניחו אותן ב"צריך עיון". בעיין בהן הרה"ק רק רגע קט, פתח פה קדשו ואמר את הפשט חד וחלק, כהולך במסילה כבושה, ללא עיכוב וגמגום.

הגאון התפלא מאד מדברי קדשו, והעיד עליהן כי "טוב הוא מאד",

וכנראה שמקום הניחו לו להתגדר בו, או שהודיעו לו מן השמים את התרוצים, על ידי מגיד.

ר' שמואל אליעזר היה בעל קומה מבחינה רוחנית, ברם גם מבחינה חיצונית היה מושך עין רואיו, הוא היה אדם יפה תואר בעל חן והדרת פנים אצילית. פעם כשבא הרה"ק ה"צמח צדיק" לביקור בעיר סיגט, ליווהו ר' שמואל אליעזר בכניסתו העירה. הדבר עשה רושם עצום, עד כי אמרו ששני מלכים כיבדו את העיר בביקורם. עשרות שנים לאחר מכן, עדיין סיפרו בהתפעלות על המחזה הנהדר של המאורע ההוא, כשמציינים את תוארו הנסיכי של ר' שמואל אליעזר במחיצת רבו.

אוצרות התורה
אוצרות השנה

ג. צער גידול בנים

ר' שמואל אליעזר לא האריך ימים; רק מ"ב אביבים התהלך בעולם הזה ואיננו, כי לקח אותו אלקים בדמי ימיו. על השתלשלות פטירתו מסופר: בנו התינוק אברהם יצחק נפל ארצה מידי המשרתת שהחזיקה אותו, ושתי רגליו התעקמו (בני המשפחה תלו זאת ב"עין הרע"). הוריו השקיעו רבות בטיפולים רפואיים, כדי להעלות ארוכה ומרפא למומו, אך ללא תוצאות, אי לכן נאלץ ללכת על קביים.

בהגיעו לפרק "האיש מקדש", שידכו למענו את הנערה חיה ביילא, בתו של ר' יעקב אלימלך (יעקל) שטיינמץ ז"ל גיסו של ר' יודל עביר ז"ל, ולאחר שיקולים רבים מצד משפחת הנערה, התארסו בשעה טובה. אולם כעבור זמן התחרטה הכלה ורצתה לנתק את הקשר, עקב נכותו של החתן.

חלפה רק תקופה קצרה והכלה חלתה קשות, בדלקת ריאות חריפה, אשר בימים ההם היתה זו מחלה מסוכנת ביותר, שכל באיה לא ישובון.

בבוא הדוד שלה ר' יודל עביר אל רבו הרה"ק ה"צמח צדיק" להזכיר בפניו את החולה וביקש רפואה שלימה למענה, השיבו רבו: "לך הגד לכלה, כי אם תסכים להתחתן עם אברהם יצחק פלדמן – היא תבריא". בשמוע הכלה את תנאו של הרה"ק, התרצתה להתחתן עם הנ"ל, ואכן הבריאה ונישאו.

כחלוף תקופה מסוימת לאחר נשואיהם, שלח ר' שמואל אליעזר את בנו האברך הצעיר לעיר הבירה וינה, לטיפול אצל רופאים מומחים, כדי

למצוא מזור ומרפא לרגליו (אחרי שנה של טיפולים אמנם חל שיפור עצום במצבו). הוא נאלץ לעבור ניתוח מסובך. ימים מספר לאחר הניתוח הגיע יהודי מוינה לסיגט, ובפגשו את ר' שמואל אליעזר מתהלך ברחוב בשלוות נפש, התבטא בפניו בתמיהה: "אתם מתהלכים כאן במנוחה, ובנכם נמצא שם במצב מסוכן, מתהפך ביסוריו!"

הדבר נגע מאד ללבו של האב, הוא קיבל התקף לב ובאותו יום נפטר והלך לעולמו, כשהוא רק בן מ"ב שנה.

סביר להניח שלר' שמואל אליעזר היתה תחושה מוקדמת כי ימיו עלי חלד קצרים מאד, וכמוזכר, הכין צוואה ארוכה בעודנו בשחרית ימיו. באחד מסעיפי הצוואה ביקש, כי לאחר פטירתו יטבלוהו בנהר. זקן בשם ר' שמואל לייב, מהעומדים בראש החברה קדישא, אשר טיפל בו בשעת הטהרה, סיפר כעבור זמן להרה"ח ר' אנטשיל זילבר ז"ל, נכדו של ר' שמואל אליעזר, כי מאחר שהאסון קרה בתקופת החורף והנהר היה קפוא, נאלצו לשבור את הקרח כדי לקיים את בקשת הנפטר, אך לא בקלות בוצע הדבר – והפטיר הנ"ל בהתפעלות: "אומר לך את האמת – לא הצטרכתי להתייגע בכדי לטבול את זקנך, כי הוא טבל בעצמו!..."

ד. מעלמא דקשוט

האסון הנורא הכה בתדהמה את כולם, כל שומעיו תצילנה אזניו, ובהגיע השמועה לויזניצא, אף אחד לא העז למסור את הבשורה המרה להרה"ק ה"צמח צדיק", בהבינם גודל צערם על כך.

בליל שבת קודש, בעת שה"צמח צדיק" קידש על היין, הבחינו כי עצר מלומר והפנה מבטו פעמים אין ספור אחוריו למקום מסוים (היה זה המקום הקבוע ששם היה עומד ר' שמואל אליעזר כשהיה מסתופף בצל רבו). קהל הנוכחים תמה על הדבר, בלי להבין פשרו. בתום אמירת הקידוש פנה הרה"ק אל משמשו ר' זלמן הרשקוביץ ז"ל, שעמד לידו ושח לו: "זלמן, אתה יודע מדוע הסתכלתי אחורה בעת הקידוש? – ומבלי לחכות לתשובה, ענה בעצמו – שמואל אליעזר היה כאן! מדוע לא אמרתם לי שכבר איננו?... – והפטיר – פלא, שהוא עדיין ב"שבעה" וכבר נתנו לו לבוא!..." ובראותו את תדהמתו של ר' זלמן, העיר: "אל תתפלא – כאשר

באים לעלמא דקשוט, אם מבקש הנפטר לשוב למקום מסוים בעולם הזה ששם היו לו הרהורי תשובה, נותנים לו לשוב!..." (כח).

התאריך המדויק של פטירתו אינו ידוע לנו, אבל כאמור, נפטר לפני רבו (הצ"צ הסתלק בכ"ט בתשרי תרמ"ה) ובספר "אבן שתיה" (עמ' עט, סעיף ג) כותב המחבר הג"ר חיים ישכר גרוס זצ"ל: "על ראש השנה שנת תר"ם הייתי בוויזניצא ושאלתי את פי ידידנו החסיד מר"ה שמואל אליעזר (פלדמן) מסיגוט, אם מרן הק' מהרמ"ם ז"ל יודע מפטירת אחיו הה"ק ר' יוסף אלטר ז"ל (שהתגורר בארץ ישראל והסתלק בקיץ שלפני כן, בח' בתמוז תרל"ט). והשיבני שעדיין אינו יודע, רק כתר לי זעיר, אחר הזכרת נשמות ביום הכפורים, אז בטח יתודע לו, וכן היה, כי קודם סוכות כשבא ידידנו הרה"ח ר' יצחק דוד (פוקס) ז"ל מווילחאוויץ, דרש ממנו שיאמר לו, באיזה יום נפטר אחיו הנ"ל, והגיד לי – יוצא אפוא, שר' שמואל אליעזר נפטר בין השנים תר"מ – תרמ"ה.

בניו היו: ר' משה ישראל, שגר בווישו ור' אברהם יצחק הנ"ל, שהתגורר בגרוסוורדיין (בניו: ר' ברוך, ר' שמואל אליעזר, ר' משה ישראל, ר' אהרן יעקב אלימלך, חתניו: ר' אליעזר זילבר, ר' אלטר משה זושא גליק, ר' שלמה יעקב גוטמן, ר' דוד פלדמן, ר' מרדכי צבי פרידמן, ר' משה שרייבר – ז"ל, ור' יצחק פוקס נ"י).

☆☆☆

ר' ישעיה בער – בן ר' משה ישראל – היה חסיד נכבד, אשר חסה בצל כנפי הרה"ק ה"צמח צדיק", אבל אין ידוע כלל על צאצאיו.
ר' שלמה – בן ר' משה ישראל – עלה לארץ ישראל ונפטר בגיל צעיר.

(כח) כ"ק האדמו"ר ה"אמרי חיים" ז"ע סיפר פעמים רבות את העובדה הזו, בהעירו: "יודעני על חסידים, שציוו סמוך לפטירתם, כי מיד לאחר יציאת נשמתם – יודיעו לרבים".
כמו כן, ר' אנטשיל זילבר הנ"ל סיפר, שהסבא קדישא בעל "אהבת ישראל" סיפר פעם את העובדה בסעודת מלווה מלכה, והשתמע מדברי קדשו, כי הוא נכח בשעת מעשה.
ומובא בשם הרה"ק ר' אהרן מטשרנוביל זצ"ל, כי הרעיון של העובדה זו מרומז במשנה (אבות ה, יז) ארבע מידות בהולכי בית המדרש: הולך ואינו עושה – שכר הליכה בידו. לכאורה קשה, אם אינו עושה איזה שכר מגיע לו? אלא יש לומר, כי הנוסע לצדיק, אף שלא השיג ולא קיבל שם כלום כרגע, כי לא קלט רכוש רוחני, "שכר" – בכל זאת יש לו שכר וזכות, ומהי? "הליכה" – לבקש בעלמא דקשוט שיוליכוהו אל משכן הצדיק שאליו נסע, "בידו" – זכות זו ניתנת בידו.

פרק כז

משפחת חיות

א. ר' יעקב מזוויטקא

הרה"ח ר' יעקב רוזנברג ז"ל, אבי ר' יודל עביר התגורר בכפר זוויטקא שעל יד זידיטשוב. בצעירותו הסתופף עוד בצל הרה"ק בעל "תורת חיים" מקאסוב זי"ע. הוא היה ירא אֱלֹקִים ועובד השם בלב ובנפש. רבו הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע התבטא אודותיו: "הזקן הזה חושב, כי אם עושים עבירה – מתים מיד", וכעין זה רשום על מצבתו: "והעיד עליו הרה"ק בעל "צמח צדיק" מויזניץ, שהוא ירא חטא אמיתי".

כמוזכר, זוגתו היתה מ' ניסל בת הרה"ג ר' נחמן כהנא זצ"ל מסיגט.

נכדו בעל "צוואת אבא" (דף טז עמ' ב אות יז) כותב אודותיו, כי גם לעת זקנתו, בהיותו בן שבעים, היה עוסק במסחר עורות והיה מספק שמן מכונות לשלטונות המדינה, כי לא רצה להנות מבניו, הגם שכולם היו עשירים.

והנה באחד הימים החליט לעלות לארץ ישראל, לחונן את עפרה ולחיות בה את שארית ימיו. הוא השתקע בטבריה. אך אין ידיעה באיזו שנה עלה וכמה שנים חי בה.

לפני עלייתו, בהפרדו מאחיו ר' ישראל, הפטיר: "אני מקוה שנתראה אי"ה בארץ ישראל" – בעת ההיא אחיו לא חשב כלל לעלות ארצה. אולם באחד הימים החליט גם הוא ללכת בעקבות אחיו ועלה לארץ הקודש. דרכו הראשונה היתה להגיע לטבריה, על מנת לבקר את אחיו.

בהגיעו לשם בכ"ד בחשון שנת תרמ"ד, נתקל בהלויה. כדרך אגב שאל את אחד המלווים מיהו הנפטר, וקיבל תשובה: "יהודי ישיש בשם ר' יעקב רוזנברג". רתת עבר בכל עצמותיו, והחל לשאול פרטים אודות הנפטר. מה גדל צערו כאשר התברר כי הנפטר אחיו הוא... נחמה פורתא היתה לו בזאת, שזכה ללוותו בדרכו האחרונה.

ר' ישראל קנה לו חלקת אדמה סמוך לאחיו, ולאחר פטירתו הוטמן שם. לפני שנים אחדות שופצו הקברים על ידי נכדיהם.

מצבת ר' יעקב רזנברג אבי ר' יודל עביר

צאצאי ר' יעקב היו: ר' יודא אברהם עביר (פרק כג), ר' אליעזר, ר' אריה לייביש מבורשא, ר' נחמן מברגסז, מ' ראכל אשת ר' צבי וייס, מ' לאה מלכה אשת ר' נפתלי הערץ (בנו ר' יוסף מרדכי עלה לא"י ונטמן בהר הזיתים).

ר' נפתלי הערץ היה ב"ר שלמה שטיינמץ, אשר היה חתן המקובל ר' אברהם ויזל מבילווארץ, נכד או נין של הט"ז.

ב. ר' אברהם עביר מזוויטקא

ר' יעקב היה בנו של הרה"ח ר' אברהם עביר רזנברג ז"ל מהכפר זוויטקא, הסמוכה לוורצקי שבגליציה. הוא היה חסיד נכבד, אשר הסתופף בצל האדמו"רים הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל, בעל "עטרת צבי", והרה"ק ר' צבי אלימלך מדינוב זצ"ל, בעל "בני יששכר", אשר החשיבוהו באופן מיוחד.

היה מוכר לכל, כאדם המצניע לכת ונחבא אל הכלים.

הוא החזיק בית מזיגה – ארענדא – וד' ברך את אברהם בכל ונתן לו עושר ונכסים. אך לא החזיק טובה לעצמו, כי כפו פרש לדל ופיזר נתן לאביונים, כמו כן היה מכניס אורחים לביתו.

על גודל מעלותיו וצדקותיו למדים אנו מהעובדה דלהלן: בשנת תקצ"א שלטה מגיפה באיזור, שהפילה חללים רבים. והנה באחד מימי הקיץ, בבואו לחסות בצל רבו הרה"ק מזידיטשוב, הסתגרו שניהם לשיחה ארוכה, ובסימם ליווה הרה"ק את חסידו עד הנהר. הרה"צ ר' יהודא צבי מראזדיל זצ"ל, חתנו של הרה"ק, חשק לדעת מה דיבר חותנו עם ר' אברהם עביר, ושאלו כמתמיה, מה היה לו לחותנו להמתיק סוד ולהאריך בשיחה עם "מחזיק ארענדא"?

ענהו הרה"ק: "אילו היו לנו עשרה בעלי ארענדא כמוהו, היה אפשר להביא את המשיח!" – אך לא גילה לו את נושא שיחתם.

כעבור זמן בכל זאת נודע פשר הדבר, והוא – כי שוחחו אודות המגיפה והחמא לצלן: הרה"ק הציע לפניו, כי הוא רוצה לקבל עליו מיתה כדי לכפר על יושבי גליציה, ואילו ר' אברהם עביר יקבל עליו מיתה על מנת לכפר על יושבי הונגריה. ואכן כך היה: הרה"ק הסתלק בשנה ההיא ב"א בתמוז, ור' אברהם עביר נפטר כעבור חדשיים ב' באלול – עד אותו יום הוא היה בריא לחלוטין.

לפני פטירתו צוה ר' אברהם עביר, שישתדלו כי בצאת נשמתו יקברוהו מיד. רק מ"ד שנה היה בפטירתו.

כמו כן הורה לבניו לפני הסתלקותו, לשלוח להרה"ק מדינוב את הגביע שלו של קידוש וקופסת הבשמים של הבדלה, העשויים כסף. בעת שהביא השליח את המנחה הזאת להרה"ק וסיפר על פטירתו של שולחו, שכב הרה"ק חולה על ערש דוי, ובשמעו את הבשורה המרה אמר, כי אילו היה בקו הבריאות, לא היה מניחו שימות, והפטיר: "ברם, עד שלושים יום נציב אותו על מקומו!" – המגיפה אמנם נעצרה בעת ההיא.

ר' אברהם עביר השאיר אחריו ברכה חמשה בנים מופלגים בתורה ובחסידות וארבע בנות שנישאו לתלמידי חכמים וזכו להקים דור ישרים מבורך. אחד מאותם הבנים היה ר' יעקב מזוויטקא הנ"ל.

אשת ר' אברהם עביר היתה מ' רבקה מרים בת הרה"ח ר' צבי הירש

מזוויטקא. לפי כתבי היחוסין של הג"ר יעקב בן ציון רוטנר (כט) זצ"ל, אבד"ק חליסה, יוצא, כי זוגתו של רבי צבי הירש מזוויטקא, מ' ביילא היתה בת –

ר' צבי הערש מטשערין, וזוגתו מ' פערל היתה בת –

הרה"ק ר' שמחה – אבי הרה"ק ר' נחמן מברסלב.

בן הרה"ק המקובל ר' נחמן מהורודנקא – מגדולי החבריא קדישא של מרן קה"ק הבעל שם טוב זצוק"ל. רבי שמחה היה בן רבי נחמן מזיווגו השני, ומובא (מילי דאבות עמ' קפז), כי השדכן היה מרן הבעש"ט.

בן רבי יצחק מזאלקווא.

בן רבי שמואל זאנביל.

בן הנגיד הגדול ר' יצחק מזאלקווא (פרק מב סעיף א).

זוגתו של הרה"ק ר' שמחה היתה מ' פייגא'לי בת –

הרה"ק ר' יחיאל אשכנזי, אשר זוגתו הצדקת הרבנית אדל היתה בת

מרן אור שבעת הימים רבי ישראל בעש"ט זצוק"ל, שהרה"ק ר' ישראל מקאזניץ זצ"ל כתב אודותיו: "ומי יפאר גודל פאר המעלות ורום המלות ורום המדות של האי אילנא רבה ותקיף ורישי מטי עד צית שמיא, הלא הוא המנוח איש אלקי המפורסם בכל קצוי ארץ וים רחוקים, בהיר הוא בשחקים, איש אשר רוח אלקים בו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מוהר"ר ישראל בעל שם טוב זצלה"ה, אשר טבעו יצא בעולם, אשר האיר לארץ ולדירים עליה זצלה"ה".

מרן הבעש"ט נולד לאביו הרה"ח רבי אליעזר ולאמו מ' שרה. וכבר מובא (כרם ישראל פרק א סעיף יג), שאבי הבעש"ט היה מגזע הג"ר אליעזר איסרלס אחי הרמ"א – ולמעלה בקודש (פרק מא).

(כט) כך היה מקובל במשפחתו של הרב אודות יחוס זה, והרב, שהיה בקי ביחוסין, היה בטוח בהנחה זו. ואולם עומדת בפנינו בעיה, כי לפי מרחק השנים בשלשלת הדורות אשר בין ר' אברהם עביר ועד למרן הבעש"ט יוצא, כי בין דור אחד למשנהו לא חלפו, בממוצא, רק י"ח שנים, דבר שאינו שכיח כל כך, בדרך כלל, אבל זה יתכן להיות. ברם במשפחת פלדמן, אשר גם הם נכדי ר' אברהם עביר הנ"ל, קיימת תמיהה, מדוע אין ידוע כלל במשפחתם על יחוס זה.

זוגתו של הבעש"ט היתה הרבנית מ' לאה רחל בת –
הג"ר אפרים מקיטוב.

ג. ר' לייב מיאשינקא

ר' אברהם עביר הנ"ל היה בן ר' לייב מהכפר יאשינקא הסמוך לדיקלא ולטורקא שבגליציה. אמו היתה הצדקנית מרת חיה –
בת הרב ר' מאיר מיאשינקא (גם הרה"ק ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב זצ"ל היה נכד רבי מאיר, מצד אמו) –
חתן הגאון ר' יצחק חיות זצ"ל בעל "זרע יצחק".

ד. זרע יצחק

הג"ר יצחק בן הג"ר יעקב חיות זצ"ל היה גאון מפורסם בדורו. מלבד גאונותו בתורת הנגלה היו לו יד ושם בתורת הקבלה. היה אבד"ק סקליא שבגליציה, שם הרביץ תורה לתלמידים רבים.

במרוצת השנים כהו עיניו והסתנוור, ולא ראה במשך שש שנים, אולם גם אז לימד את תלמידיו – בעל פה. הוקראו בפניו חידושיו שהיו רשומים בקצרה והוא לימדם כעת בהרחבה. בשנה השביעית נפקחו עיניו וחזר לראות כמקדמת דנא.

באחד הימים חלה קשות, עד כי נראה שוכב דומם כנפטר. אנשי החברה קדישא ישבו ^{לידו במשך שלש יממות, כדי להיות נוכחים ביציאת נשמתו.} תוך כדי כך ראוהו בוכה בדמעות שליש, כמו כן קרע בגדיו. לפתע התעורר, לתמיהת כולם, וראו בזה ממש תחיית המתים, כי נשמתו שבה משמי מעונים. על כן ביקשוהו שיספר את אשר חזו עיניו בעלמא דקשוט, אך דחה בקשתם, כי אין לו רשות לגלות נסתרות. כאשר שאלוהו מדוע בכה לאין שעור וקרע בגדיו, השיב כי דברים אלה רשאי לגלות, וסיפר, שבצאת נשמתו בא איש זקן ושח לו, כי הוא זקנו ר' מאניש חיות, אבד"ק וילנא, ובא ללוותו לבית הדין, בהעירו, שהוא ישתדל למענו ומקוה שישאירוהו בחיים. זקנו נכנס לבית מסוים והוא נשאר עומד ליד הפתח.

לפתע הופיע בפניו בעל הדרת פנים, אשר הציג עצמו כי הוא זקנו ר' יצחק אבד"ק פראג, בעל "אפי רברבי", והרגיעו, כי אמנם בבית הדין של מעלה רצו לחרוץ עליו דין מות, אבל בזכות מעשיו הטובים ניצל.

בינתיים חזר גם זקנו ר' מאניש ואישר את הדברים, בהוסיפו, כי עליו לקבל על עצמו גלות. זקניו נעלמו והוא החל ללכת. הוא נאלץ לנדוד ממקום למקום, כשכלבים גדולים אימתניים הקיפוהו ורצו לבלעו, אך הוא התחזק בבטחונו בד' וניצל מהם. לאחר זמן מה של סבל, הגיע להר גבוה, שם התפלל בכוונה ובדמעות – ואלו היו הדמעות שניגרו מעיניו.

אזי חזר אליו זקנו ר' מאניש ולקחו לטייל בחקל תפוחין מלא פרחים ובשמים ניחוחים מהגן עדן. אגב כך גילה לו רזין טמירין.

בין היתר ראה שם בהענשת אשה שלא חינכה את בנה לתורה. כמו כן נכח בקבלת פני צדיק שנפטר, ובמשפט העליון מצאוהו כצדיק במעשיו, אבל כשנשאל האם היה מתכוון כראוי בכל פעם שהזכיר שם השם, הודה כי לא קיים. מיד הגיעו רבבות מלאכים שחורים והעידו נגדו. כל הנוכחים קרעו בגדיהם – אזי גם הוא קרע בגדיו. כאשר הוצעו הענשים לצדיק, בחר בגיהנם מאשר להתגלגל שוב לעולם הזה – יותר לא רצה לספר.

שנים רבות ישב רבי יצחק בשלום ובשלוה בעירו, וברבות הימים כאשר התפשטה מגיפת כת הש"ץ ימ"ש והגיעה לעירו, יצא בחריפות נגד אנשי הכת, אך הללו רדפוהו והציקו לו, עד כי נאלץ לעזוב את העיר ותקע אהלו בעיר דראהביטש. נדיבי הקהילה ההיא החזיקו בו ופירנסוהו.

זוגתו מ' חיה היתה בתו של המנהיג ר' ידידיה גד מקאליש. נולדו להם שלושה בנים ובת אחת – היא אשת הגביר ר' מאיר הנ"ל מכפר יאשינקא.

נפטר בכ"ז באלול שנת תפ"ו, בהשאירו אחריו י"ג חיבורים, מהם על: תורה, תהלים, ש"ס, יורה דעה, תרי"ג מצוות, "עץ חיים" (קבלה), מוסר, דקדוק ועוד. אך לא הודפס רק חיבורו על המשניות בשם "זרע יצחק", שיצא לאור על ידי בנו הר"ג ר' אליעזר זצ"ל, לאחר שאביו נתגלה אליו בחלום וזירזו על כך.

ה. רבי מאניש חיות

הג"ר יעקב חיות – אבי ה"זרע יצחק" – היה רב מפורסם בדורו. בן הג"ר מנחם מאניש חיות זצ"ל, אביר הרועים בדורו ומקובל גדול, אשר כיהן תחילה בעיר טורבין, אחר כך בשידלוב, ומשנת שע"ז אבד"ק וילנא. חיבר את הספר "חוקת עולם". חידושי מובאים גם בספרים רבים.

נפטר ח' באייר שצ"ו. על מצבתו מתואר בין היתר: משיח ד' רוח אפנו... הגאון הגדול, החסיד והעניו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק ועוד.

ו. אפי רברבי

אבי הג"ר מאניש היה הנשר הגדול, הגאון המפורסם המקובל רבי יצחק חיות זצ"ל – הראשון, שנולד בשנת רח"ץ. ראשית ממלכתו כאבד"ק בוסק ומשנת שד"מ אבד"ק פראג המעטירה. היה גאון מופלא ששמו יצא בכל תפוצות ישראל, הרביץ תורה והעמיד תלמידים למכביר. כעבור כארבע שנים עבר לכהן בעיר פרוסטיץ. נפטר י"א תמוז ש"ע.

חיבר ספרים רבים: אפי רברבי, פחד יצחק, שיח יצחק, פני יצחק – שיצאו לאור, ואילו ספריו קרית ארבע ומטעמי יצחק לא הודפסו. חלק מספריו כתובים בחרוזים, בצורת שיר.

בדבר חותנו – נחלקו הדיעות: יש אומרים שזוגתו היתה מ' איידל בת הג"ר אברהם (יעקב יוסף) קצנלפויגן אב"ד לבוב (נפטר ו' באייר שצ"ז) – נכדו הג"ר יחזקאל קצנלפויגן אב"ד אלטונה, בעל "כנסת יחזקאל", כתב אודותיו: "זקני הגאון... אשר היה יחיד בדורו!" – בן הג"ר יואל אשכנזי, חתן הג"ר שמואל יהודא קצנלפויגן, בנו של מהר"ם מפאדובה.

גירסה אחרת אומרת, כי הוא והגאון המהר"ל מפראג זצ"ל שניהם היו חתני הנגיד ר' שמואל שמלקא רייך, בן יעקב – מפראג.

ז. מקור הגזע

ה"אפי רברבי" היה בן הג"ר אברהם חיות מגזע חסידי פרובינציה שבצרפת, ומקום משכנם היה בארץ פורטוגל, והוגלו משם בשנת ויל"ך (ה' אלפים ס"ו). והנה כל מחמדי עיניהם ואוצרות נכסיהם השאירו במכורתם, ברם וילקטו הגולים אבנים מבית הכנסת העתיק שבעירם ועפר מעפרו וישאום על שכמם עד בואם לעיר פראג, שם שיבצו את האבנים בבנין בית הכנסת שבנו אז בפראג, ועל שם זה נקרא בית הכנסת "אלט-ניי" שוהל, כלומר בית הכנסת הישן שהתחדש, ועל שם זה נקראה משפחתם בשם "אלטשולר".

זקנם הג"ר פתחיה נתקבל אז לאבד"ק פראג. המשפחה מתייחסת לצאצאי רש"י הק' (פרק לד סעיף ב).

הרה"ק ר' חיים הכהן כל מזלוטשוב זי"ע, שהיה מצאצאיו, התבטא, כי ט"ז דורות מאבותיו שלפניו לא טעמו חטא אפילו בהרהור, והגאון המהרש"ם מברז'אן זצ"ל, שהיה מניניו, כתב עליו: "...היה נכד רש"י זצ"ל, שהיה לו יחוס דור אחר דור עד רבי יוחנן הסנדלר ורבן גמליאל הזקן עד דוד המלך ע"ה".

פרק כח

משפחת שטיינמן

א. ר' אברהם ברוך

כפי שהוזכר, חותנו של ר' יודל עביר היה ר' שואל יהודא שטיינמן ז"ל מדיבעווע. על מקור משפחתו מסופר, כי במשך שנים רבות היה חבל מרמרוש איזור שומם ובלתי מפותח. המלכה טרזיה שמלכה על קיסרות אוסטרו-הונגריה, ברצותה לפתח אותו גליל, החליטה ליישב שם יהודים, בקוותה כי בחוש המסחרי שלהם יביאו שגשוג לאיזור – כפי שהתקיים על נכונה – על כן נתנה הנחות גדולות ליהודים מגליציה, שיתיישבו שם. בין השאר הגיעו שמה חמשה אחים ממשפחת שטיינמן, שהיו סוחרים מפורסמים. הם התישבו ביישובים: סיגט, דיבעווע, ביטשקוב, וישוי ובורשא.

מצאצאי אותה משפחה שבדיבעווע היה ר' אברהם ברוך ז"ל, אשר כמו רוב יהודי האיזור בתקופה ההיא, חסה בצל הרה"ק בעל "אהבת שלום" מקאסוב זי"ע – יחד עם אחיו ר' משה אליעזר ז"ל. הם היו יראי השם, חסידים מובהקים וגם בעלי רכוש. שאר היהודים ביישוב הושפעו מהליכותיהם בחסידות, ובמרוצת הזמן התקשרו גם הללו לחסידות קאסוב.

מסופר, כי בבוא ר' אברהם ברוך עם חתנו ר' מעשיל אליעזר אל הרה"ק ה"אהבת שלום", היה הרבי אומר: "כשבאים אלי שני חסידים אלה, מתמלא ביתי באורה, שמחה וששון!"

בספר "זכרון אשר" (עמ' טו) מסופר, כי ר' אברהם ברוך היה עוסק במסחר שוורים. פעם היו לו מאה שוורים למכירה ודרש בעד כל שור מאתיים ר"כ. באו אליו סוחרים והציעו לשלם לו רק מאה וששים ר"כ בעד כל שור. התרצה ר' אברהם ברוך להניח להם לסך מאה ושמונים ר"כ, אבל הללו מאנו להסכים והלכו לדרכם בלי לגמור את העסק.

זמן מה לאחר שיצאו הסוחרים מביתו, החליט רא"ב להתרצות למחיר

שנקבו הסוחרים, אי לכן שלח את משרתו להחזירם מהדרך, כדי לסיים את המקח. רדף המשרת אחריהם ומצאם כשהם חוזרים מעצמם לקנות את השוורים במחיר של מאה ושמונים, על כן שתק ולא גילה לסוחרים דבר שליחותו.

חזרו הסוחרים וקנו את השוורים. בתתם למוכר את הכסף – לפי מאה ושמונים השור – שאלם ר' אברהם ברוך בתמיהה: "האם לא טעיתם?"

"הלא סיכמנו למחיר כזה?" – ענוהו הסוחרים.

הבין המוכר החסיד, שמשרתו לא מסר על השליחות ואמר להם: "הואיל וסיכמתי בדעתי למכרם במחיר של מאה וששים ר"כ השור, לא אשנה את החלטתי, ואמכרם לכם במחיר זה".

נכדו ב"צוואת אבא" (דף י עמ' ב) מביא מעשה שארע, כי פעם בחורף נכנס לבית ר' אברהם ברוך גוי נמוך, לבוש קרוע-בלוע ואנשי ביתו רצו לדחפו החוצה, אבל ר' אברהם ברוך אמר להם: "הניחו לו, כי כתוב (משלי יא, א): שלח לחמך על פני המים וכו'" – והורה להשאירו בבית שיתחמם על הכירה (פריפטשיק) ולהאכילו מסעודתם שסעדו, מעשה קדירה של קמח תירס בחלב (טאקאן), ובסיימו לאכול, הלך הגוי לדרכו.

שנים חלפו מאז. דרכו של ר' אברהם ברוך היתה לעסוק במסחר בהמות מפולין, על כן היה רוכב יחידי ביערות (פאלאנינעס). פעם טעה בדרכו ולפתע מצא עצמו מוקף חבורת גזלנים. בהפשיטם את בגדיו, מצאו את החגורה שחגר תחת כתנתו, אשר אליה היה מחובר ארנקו עם הכסף שהכין לקניית שוורים. הם קשרוהו לאילן, עד שיבוא מנהיגם, כי בלעדיו אינם רשאים לעשות דבר גדול או קטן. לאחר מספר שעות הגיע ראשם, שהיה לא אחר מאשר הגוי הנמוך הנ"ל, ואשר הכיר מיד את מארחו. בגשתו אל ר' אברהם ברוך, שאל אותו האם מכירו, אך תשובתו היתה שלילית. אז הזכירו הגוי, כי לפני שנים מספר ארחו בביתו, האכילו סעודה דשנה ובזאת החייהו, אותה סעודה תציל עתה את חייו – וצוה לנתק מיד את קשריו, להחזיר לו את בגדיו וארנקו בשלימות, לבל תחסר בה אפילו פרוטה אחת. עוד הורה, ללוותו עד הדרך הראשית, שלא יגע בו איש לרעה. בשמחה רבה הגיע ר' אברהם ברוך לביתו, שלם בגופו שלם בממונו ושלם בתורתו, כשהלל וזמרה בפיו להקב"ה על כל הטוב אשר גמלהו.

כנראה שר' אברהם ברוך האריך ימים, כי בשנת תרמ"ג חתום על קניית הספר "אמרי שהם".

ב. ר' שואל לייב

אחד מבני ר' אברהם ברוך היה ר' שואל יהודא לייב ז"ל, מחשובי הישוב דיבעווע. בין השאר – הוא יסד חברה משניות בכפרו. כתב אודותיו נכדו ב"צוואת אבא" (דף לא עמ' א אות ה), מה ששמע מפי החסיד ר' יעקב גז ע"ה מבורשא, אשר גדל בדיבעווע, וכה שח לו: "מה שראיתי אצל זקנך ר' שואל לייב ז"ל, אינני רואה כעת אצל אף רבי! אצל זקנך, ערב שבת בשעה שתים עשרה כבר שרתה השבת, היינו כבר היה לבוש בגדי שבת, השלחן היה ערוך והמנורה מוכנה עם שמן – כי כך היה מנהג בעלי בתים הקדמונים להדליק נרות שבת רק בשמן זית. גם בעלת הבית כבר היתה לבושה בגדי שבת, וקדושת השבת היתה ניכרת בכל הבית עוד מחצות היום".

הוא היה איש חסיד וגם בעל נכסים. הניח אחריו שלשה בנים: ר' יצחק מיכל (חותנו של הרה"צ ר' משה מדעש זצ"ל), ר' אהרן יעקב אלימלך (יעקיל), ור' אברהם ברוך, וחמש בנות, שאת כולן השיא לתלמידי חכמים, חסידים ואנשי שם והון: מ' אסתר אשת ר' יודל עביר רוזנברג (פרק כג), מ' פעסיל א"ר יצחק אייזיק הערש פריד, מ' העניא א"ר ברוך ויזל הש"ב בדיבעווע, מ' זלאטא א"ר ר' יצחק שטרן מבישטנא, וחתנו ר' מענדל הערש, שעלה לא"י.

ר' שואל לייב נפטר בב' באייר.

פרק כט

משפחת כהנא

א. הג"ר נחמן

הרה"ג ר' נחמן כהנא זצ"ל, חותנו של ר' יעקב רוננברג מזוויטקא הנ"ל, היה בנו השלישי של הגאון בעל "קונטרס הספקות", אבד"ק סיגט. לאחר פטירת אביו עברה כהונת הרבנות לדיין הקודם – הרה"ג ר' מנחם שטרן זצ"ל בעל "דרך אמונה", ואילו בני הרב שימשו בתור דיינים, ולתקופת מה כיהן רבי נחמן בתור דומ"ץ בסיגט.

יש לציין, כי הרה"ק בעל "דברי חיים" זצ"ל מצאנז התבטא, כי משפחת כהנא היא מיחוסי הכהונה.

בעל "קונטרס הספקות" עצמו לא היה לו קשר עם החסידות, לעומתו ברוך יאמרו – בניו הסתופפו בצל אדמו"רי בית קאסוב: הרה"ק בעל "אהבת שלום" והרה"ק בעל "תורת חיים" – זי"ע.

אולם רבי נחמן לא האריך ימים, כי ב"ליל הסדר" שנת תר"א עלה לשכון בגנזי מרומים.

על מצבתו רשום בין יתר שבחיו, כי היה פועל צדק, הולך תמים, ואילו בספר "דרך יבחר" מתואר בתור "נגיד וקצין".

בנו, הגביר המפורסם ר' יוסף אריה, שעל שמו נקרא ר' יוסף אריה פלדמן, היה חתן הגאון בעל "מראה יחזקאל" זצ"ל. הוא היה רודף צדקה וחסד ובעל מכניס אורחים להפליא (ראה אודותיו לעיל הערה א). בניו היו הרה"ח ר' מרדכי (פלץ) מסיגט והרה"ח ר' יחזקאל ממונקאטש.

ב. "קונטרס הספקות"

הגאון ר' יהודא כהנא – הלר זצ"ל, אבי הג"ר נחמן, המפורסם בעולם התורני על פי ספרו "קונטרס הספקות", היה גאון מובהק, חריף עצום, עד כי גאוני דורו הגדירוהו בצחות, ששכלו חד וחודר עמוק כסכין חדה החודרת עמוק עמוק, ושני ספריו שהותיר אחריו: "קונטרס הספקות" ו"תרומת הכרי" – מעידים על עוצם בינתו.

מצבת הגר נחמן כהנא זצ"ל, מסיגט

רבי יהודא נולד בשנת תקט"ו בעיר קאליש שבגליציה. תחילה עסק במסחר, מאוחר יותר היה בעל בית מזיגה בכפר ליד קאליש, אך לאחר שנכשל בעסקי המסחר ואיבד כל כספו בבית המזיגה, וכתוצאה מזה סבלה משפחתו חרפת רעב, עבר לעיר לבוב ולימד תורה לבחורים מוכשרים ומופלגים. שם הכיר את הגאון בעל "פרי מגדים", שגם הוא לימד תלמידים, והתיידד אתו.

ראשית ממלכתו היתה בכהנו בתור ראב"ד בעיר מונקאטש, משם עבר לכהן כאב"ד בקהילת סעליש, ובשנת תקס"ב נתקבל לאבד"ק סיגט. אף כי היתה זו קהילה קטנה יותר, העדיף את המקום הזה, בהיותה מיושבת ביראים ושלמים, חסידים ואנשי מעשה, וניהל את העיר לשם ולתפארת.

מספרים, כי כאשר עמד לעזוב את סעליש שאלוהו בני העיר: "מה ראה רבנו לעזבנו?" — שהרי ידעו כי לא המשכורת הגדולה שהובטחה לו משכתו לשם — השיב: "יודע אני כי עוונותי עברו ראש, וחכמינו אמרו (ירושלמי בכורים פרק ג הלכה ג, ורש"י בראשית לו, ג), כי העולה לגדולה

מוחלין לו עוונותיו, ועוונותי רבו ועלו עד כי ראשות של עיר כסעליש לא די לי למחילת עוונות".

את פירסומו קיבל עוד לפני כן, כי אחיו המבוגר (בעשר שנים) הגאון ר' ארי' לייב זצ"ל, אבד"ק סטרי, מסר לידו את חיבורו "קצות החושן", שיטפל בהכנתו לדפוס. לשם כך ישב רבי יהודא שלוש שנים בעיר המעטירה למברג, כשלידו מסייע לו בנו הרה"ג ר' יוסף מרדכי זצ"ל.

בהקדמה לספר "קצות החושן", מודה הגאון המחבר לאחיו בעד פעלו הרב, ומציין כי מצא לנכון להוסיף לספרו את חיבורו של אחיו – "קונטרס הספקות" – כשהוא מרבה לשבח את אחיו ואת ספרו. בספר מבאר כללים בדיני ספיקא דממונא בפלפול עצום, ומלבן שמעתתא אליבא דהלכתא.

הספר יצא לאור בשנת תקמ"ח, וקיבל פירסום רב, כך שבהגיע רבי יהודא לכהן פאר בעיר סיגט, כבר היה מפורסם שמו לתהלה בכל המדינה. בשנת תקס"ה הוצעה לו כהונת הרבנות בגרוסוורדיין, אך סרב לקבלה, יען כי תושבי סיגט היו חרדים יותר לדבר ד'.

את רום ערכו נוכל לאמוד לפי העובדה דלקמן: כשפרץ משבר בעניני הרבנות בעיר קרלסבורג שבטרנסילבניה, הציע הגאון ה"חתם סופר" זצ"ל, שהרב דשם יעמוד למבחן בפני "ידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם מר"ה יהודא כהנא אב"ד סיגט וגליל מאראמאראש".

ט"ב שנים בערך ישב בסיגט, הרביץ תורה ונהג עדתו בשבט מישור.

בשנת תקע"ט חלה את חוליו אשר נפטר בה, ומרוב ענוותנותו צוה קודם פטירתו, שלא יתארוהו על מצבתו בשם גאון וכדומה, רק "רב" ולא יותר. סמוך לפטירתו קרא האב לבנו בכורו רבי יוסף מרדכי, ואמר לו:

"בני יקירי, בך בחרתי מבין בני למלא את מקומי, והנני רוצה להתחיל לעשות לך טובה – לשלוח לקרוא ליקירי העיר שיחתמו על "קאנסוס" (כתב קבלת רב לקהילה) למענך", אולם בנו השיבו ברוב צדקותו: "אבא מארי, זכור מה כתיב בתורתנו הקדושה ובספרם של צדיקים, אלו מחשבות צריך האדם לחשוב קודם ההסתלקות – יותר חשובות ונחוצות מאשר ירושת אחוזת הרבנות, ומי יודע האם לא תהיה לך זאת לכיסופא בעלמא דאתי".

בכ"ז בניסן תקע"ט נגזז ארון ד' ונשמתו עלתה לשכון בשמי מרומים,

מצבת הג"ר יהודא – בעל "קונטרס הספקות" – אבד"ק סיגט

כשאבל כבד שורר בחוצות העיר ועננה של תוגה מכסה כל פנים, על כי פנה הודה, הדרה וזיווה של העיר.

הוא הניח אחריו שבעה בנים ובת. שלשה מבניו כהנו בתור רבנים: הרה"ג ר' יוסף מרדכי זצ"ל, דומ"ץ בסיגט, הרה"ג ר' יחיאל זצ"ל אבד"ק מאטע-סאלקא, והרה"ג ר' נחמן זצ"ל גם כן דומ"ץ בסיגט. לאחר פטירת אביהם, סרב בתחילה האח הגדול הרה"ג ר' יוסף מרדכי זצ"ל למלא מקום אביו בכתר הרבנות, מגודל נמיכות רוחו ושפלות נפשו הנפלאה, ובפרט בעטיו של סכסוך עם משפחת רבנים אחרת בדבר כהונת הרבנות בעיר, אף מאן לקבל תפקיד כל שהוא בעיר. רק אחר כך ניאות לכהן בתור רב העיר, במשך תקופה קצרה.

הרה"ג ר' יוסף מרדכי (היה חתנו של הרה"ח הגביר ר' בנימין אביש מדעלטין, על פי הצעת הרה"ק ה"אהבת שלום"), היה בר חילא רבה

באורייתא, וכאמור סייע לאביו בטיפולו בהדפסת הספר "קצות החושן". רוב היום היה מוכתר בטלית ותפלין והיה מתפלל בדבקות גדולה. כאשר חש שמתקרב קצו, נסע לקאסוב, שם נפטר ביום ב' אדר תקצ"ד, והוטמן בקרבת רבו ה"אהבת שלום" זי"ע.

אם כי רק שלושה מבני "קונטרס הספקות" כיהנו ברבנות, אולם גם יתרם היו ראויים לאותה איצטלא, אלא שמרוב ענוותנותם משכו ידיהם מכך. גם חתן מפורסם היה לקוה"ס, הלא הוא הרב הנכבד הגביר ר' שמואל זיינוויל כהנא ז"ל, אשר חתנו הגאון ר' יהודא מודרן זצ"ל הוציא לאור בשנת תרי"ח את הספר "תרומת הכרי" הנ"ל של זקנו, בצרוף הגהותיו וחידושיו. ספר זה סובב הולך על טור ושלחן ערוך חושן משפט.

ג. רבי יוסף הכהן

אבי בעל "קונטרס הספקות" היה הרה"צ ר' יוסף הכהן זצ"ל, שהתגורר בקאליש. הוא היה נכבד בעמו וגדול בעירנו באותו מקום התגוררו עוד שני כהנים גדולי ישראל: הג"ר בנימין, בעל "גבולות בנימין" (היה המגיד) – אחי הג"ר חיים רפפורט אב"ד לבוב – והג"ר שמעון הכהן.

בתחילת שנת תקל"א אמר המגיד רבי בנימין, ברוח ד' אשר דיבר בו, כי מן השמים נגזרה גזירה לבוא עיפוש על העיר קאליש, וציוה כי כל יושביה ימהרו לעזוב את העיר, והוא ושני הכהנים הגדולים הנ"ל יסתלקו מן העולם ובמותם יכפרו על כל התושבים. אף הטמין דבריו ברמז מן התורה הק' (בראשית מב, לו): "יוסף איננו" (הג"ר יוסף), "ושמעון איננו" (הג"ר שמעון), "ואת בנימין תקחר", כי גם הוא יסתלק מן העולם – וכן הוה: הג"ר יוסף הסתלק ב"ג בחשון, הג"ר שמעון – ז' בכסלו, והג"ר בנימין – כ"א בכסלו.

כנראה שעל זה רמז בעל "קצות החושן" בהקדמה לספרו: "מדבר מלטתני ומחלאים רעים ונאמנים דליתני ולמות לא נתנני, לא בצדקתנו ויושר לבבנו, כי אם בזכות אבא מארי דעובדין וחד מבני עליה אאמ"ו מר"ה יוסף הכהן זצ"ל".

הג"ר יוסף (זוגתו היתה מ' ניסל).

בן הג"ר חיים הכהן.

בן הג"ר יחיאל מיכל הכהן.

יש מוסיפים חוליה לשובשלת: בן הג"ר יהודא, אך לפי מגילת איבה עמ' יג – בטעות יסודם.

בן הג"ר יעקב יוסף (יש אומרים, ששמו היה יעקב ונקרא יוסף'ס, כי אביו היה שמו ישראל יוסף) הכהן – ראש ישיבה ופרנס בעיר בריסק (יש אומרים – טוריסק) גליל לודמיר. זוגתו הרבנית רייזל (נפטרה באלול שנת שצ"ט בפראג) היתה בתו השלישית של הגאון בעל תוספות יום טוב (פרק הבא).

ד. "בנין אריאל"

חותנו ^(ל) של הג"ר נחמן כהנא (סעיף א) היה הג"ר אריה לייביש – חתן דודו הג"ר יעקב מעמדין, בן ה"חכם צבי" (סעיף הבא).

בן (ולא נכד, כפי שכתוב ברישום הנ"ל) הג"ר שאול מאמסטרדם, אשר כיהן תחילה אב"ד לוקאטש (משנת תצ"ז), דובנא (תק"ה) ובשנת תקט"ו נקרא למלא מקום אביו באמסטרדם במשך שלושים וחמש שנים. רבי שאול היה מפורסם כגדול מאד בתורה וצדיק הדור, בעל "בנין אריאל" (שני חלקים – על התורה והמגילות ועל ש"ס). בשנת תצ"ד נהיה חתנו של הג"ר אברהם ~~כהנא אב"ד דובנא~~ (סעיף ז וסעיף טו). נולד בשנת תע"ז ונפטר ז' בתמוז תק"נ.

בן הג"ר אריה לייביש – שימש ברבנות בבריסק, קראקא, רישא, גלונא, לבוב, ובסוף ימיו אב"ד אמסטרדם (במשך ט"ו שנים), בה הרביץ תורה והעמיד תלמידים רבים. זוגתו מ' מרים (נפטרה בתמוז תקל"ג) היתה בת הג' ה"חכם צבי", אשר חיבבו מאד. נולד בשנת ת"ן ונפטר בשביעי של פסח תקל"ד.

בן הגאון הגדול ר' שאול, אשר שימש ברבנות לוקאטש, בריסק, ובשנת תנ"ז נקרא למלא מקום אביו בקראקא, ובאותו זמן נתקבל גם כאב"ד באפטא. נפטר י"ז באייר תס"ז.

בן מאור הגולה הג' הרבי ר' אברהם יהושע העשיל מקראקא – הנקרא הר"ר העשיל (נולד בשנת שנ"ה, בערך). עודנו צעיר לימים הפליא

(ל) יחוס זה נמצא רשום על ידי ר' יעקב כהנא (פרק כג סעיף יב), חתנו של ר' יודל עביר רחנברג ז"ל, על דף החלק של ספר משניות.

את כולם בחריפותו ובבקיאותו. יחד עם אביו ניהל ישיבה גדולה בלובלין, בה למדו מאות גדולי תורה. תחילה היה ר"מ בלובלין, אחר כך אב"ד שם, ובשנת תט"ו הוכתר בכתר הרבנות בקראקא. נוסף לגדולתו בתורה היה גם מפורסם כאיש קדוש וצדיק, מפרנס עניים, גומל חסדים עם הבריות ומטיב לכל. על תלמידיו הרבים נמנים: הט"ז, הש"ך, בעל "ברכת הזבח", ה"תפארת למשה", ה"בית שמואל" על אבן העזר, ה"ידי משה" ודומיהם. נדפס ממנו "חנוכת התורה" על התורה, וחלק מחידושיו מופיעים בספרי תלמידיו (על חותניו – ראה סעיף ט). נפטר כ' בתשרי תכ"ד.

בן הג"ר יעקב מלודמיר, אב"ד ור"מ בבריסק ובלובלין. גאון מפורסם, נודע בעולם כאחד מחריפי המוח שעמדו לישראל. השאיר אחריו כמה כתבי יד שלא הודפסו, אולם דבריו מזכרים בספרי גדולי דורו. נפטר ט"ז כסלו ת"ד.

בן הג"ר אפרים נפתלי הירש, אב"ד בבריסק ובלודמיר, פאר הדור והדרו. היה חתנו של ר' יעקב הלוי בן ר' משה הלוי. נפטר כ"ה בתמוז שפ"ב.

בן רבי יוסף יונה, חתן הג"ר משה אפרים זלמן שור (סעיף יד).

בן המקובל הג"ר קלונימוס קלמן, ר"מ בקראקא ובבריסק. היה חתן הג"ר יונה וייל אבד"ק בומברג, בן הג"ר יעקב אב"ד דונה וירטה (סעיף יא). נפטר בשנת של"ח.

בן הג"ר יונה, מרביץ תורה ברגנשבורג (ר"ס), בעל "איסור והיתר הארוך", מגדולי הפוסקים באשכנז, בדורו – תלמיד מהר"ו ו"תרומות הדשן".

בן הג"ר ישראל מרגנשבורג (מהר"י מברונא), מגדולי הפוסקים בשעתו, תלמיד מהר"י וייל ובעל "תרומת הדשן". סבל צרות רבות, וגם נכלא בבית הסוהר. אף נתפס על עלילת דם נגדו בעטיה של הלשנת מומר, אבל בעזר השם, לאחר שיסרו אותו רשע, הודה כי שקר ענה ברב, והלה נשרף על המוקד שנועד לשריפתו של הרב. נפטר בשנת ר"ס בגיל שמונים.

ה. "חכם צבי"

הג"ר יעקב מעמדין הנ"ל בזווגו הראשון נשא לאשה את בת רבו הג"ר מרדכי כ"ץ אב"ד ברודי ופוזנא בן הג"ר נפתלי כ"ץ אבד"ק פוזנא, ולאחר

שנפטרה בגיל צעיר, נשא לאשה את בת אחיו הג"ר אפרים אשכנזי ר"מ בלבוב (זקנו של בעל "חוות דעת"). הג"ר יעקב כיהן ארבע שנים ברבנות שם בעיר, ברם בהיותו איש האמת, התפטר מכהונתו. חזר לעיר מולדתו אלטונה והורשה להקים בית דפוס – באמרו, כי הוא מברך "שלא עשני אב"ד". את ספריו שהדפיס, חילק חינום לכל דורש, ואת פרנסתו הוציא מעסקיו באבני חן ותכשיטים.

לאחר פטירת רב העיר – בעל "כנסת יחזקאל" – הציעו לו את הרבנות באה"ו (אלטונא, המבורג, וואנדסברג), אך סרב, ובמקומו התמנה הג"ר יונתן אייבשיץ. בתחילה היו נוחים שני הגאונים זה לזה, אך במרוצת הזמן פרצו חילוקי דעות ביניהם. חיבר ספרים רבים בכמה מקצועות התורה, ביניהם: שאילת יעב"ץ, תשובות בהלכה – שני חלקים, לחם שמים על המשנה, מור וקציעה על אר"ח שני חלקים, מטפחת ספרים על זוה"ק, סידורו המפורסם **ספר ציצית** ופרחים בעניני קבלה, הגהות על ש"ס ומגילת ספר – על קורות חייו. היה קנאי מאד ונלחם נגד השבתאים. נולד בשנת נח"ת ונפטר בשיבה טובה ל' בניסן תקל"ו.

בן הג"ר צבי הירש אשכנזי (חותנו של הג"ר אריה לייביש מבריסק-אמסטרדם הנ"ל), שהיה מפורסם לגאון אדיר, שר התורה והיראה, איש האמת, לוחם בעוז נגד פורצי גדר התורה. היה נערץ ונקדש בעיני כולם ועמד גם בפני מלכים ושרים, להמליץ לטובת אחינו בני ישראל. נדד לטורקיה, שם קיבל את התואר "חכם". כעבור זמן עבר לכהן בעיר אובן.

לאחר שזוגתו הראשונה ובתו היחידה נהרגו בעיר אובן בעת מלחמה, נשא לאשה את מ' שרה, בתו של הגאון העשיר ר' משולם זלמן מירלס אב"ד אה"ו והתיישב באלטונא. לאחר פטירת חותנו, נתקבל לאב"ד שם. בשנת ת"ע נבחר לכהן בקהילת אמסטרדם. היות שיצא חוצץ נגד מין וכופר, נאלץ לעזוב את העיר ועבר ללונדון, משם עבר אחר כך לפולין ונתקבל לאב"ד לבוב. נולד בשנת ת"כ ונפטר ה' באייר תע"ח.

בן הג"ר יעקב ז"ק מוילנא – בן הרה"צ ר' בנימין זאב. בתחילה היה אב"ד ברוד שבמורביה, ואחר כך מילא מקום חותנו ברבנות בעיר אובן. במרוצת הזמן עלה לארץ הקודש, ומנוחתו כבוד בירושלים עיה"ק. זוגתו של ר' יעקב – מ' נחמה היתה –

בת הג"ר אפרים כ"ץ הכהן מוילנא, בעל "שער אפרים" (אשתו היתה

נכדת רבי אליהו בעל שם מחעלם). נולד בשנת שע"ו. מפורסם כגדול בתורה ובצדקות – כל ימיו ישב בתענית. בתחילה שימש כדיין בוילנא, ובשנת ת"ח עבר לוינה. בשנת תכ"ו נתקבל לאב"ד ור"מ באובן ישן וניהל את עדתו שם במשך י"ב שנים. בשנת תל"ח קיבל הזמנה מירושלים להתמנות שם כדיין, אולם הוא רצה להעלות תחילה לדפוס את ספרו, אך בינתיים נאסף אל עמיו בשנה ההיא, ב"ג בסיון.

בן הרב ר' יעקב בן הרב ר' אפרים, רב בירושלים.

ו. משפחת מירלס

הג"ר משולם זלמן מירלס – חותנו של ה"חכם צבי" – היה אב"ד הקהילות אה"ו. תורה וגדולה שררו בביתו במקום אחד. הוא יסד ישיבה גדולה ומאות תלמידים למדו תורה מפיו. שמו יצא כגדול הדור, פרנס ומנהיג המדינה. נולד בשפ"ד ונפטר כ"ב בכסלו תס"ז. זכה לראות בחייו דור חמישי מצאצאיו.

בן הג"ר יעקב דוד ניימרק, מהמשפחות המיוחסות בישראל, מיקירי העיר וינה ומנכבדיה. גאון גדול ומפורסם, רב בפראג. נפטר כ"ז בשבט תכ"ח.

בן הג"ר נפתלי הערש מירלס, גאון מפורסם, רב בפולדא. נפטר בשנת ת"ט.

בן הג"ר יעקב קאפיל מירלס, רב מפורסם בניימרק. היה חתנו של הג"ר אפרים זלמן שור (סעיף יד).

בן הג"ר אהרן הלר, רב גאון מפורסם בואלרשטיין – חתן הג"ר משה ואלרשטיין – זקנו של ה"תוספות יום טוב" (פרק ל).

הג"ר יעקב דוד ניימרק היה חתן הג"ר יעקב קאפיל סגל פרנקל, רב צדיק מפורסם, מגדולי וינה.

ז. "מגיני שלמה"

הג"ר אברהם כהנא הנ"ל – חותנו של הג"ר שאול מאמסטרדם (סעיף ד) – היה רב בברודי, אוסטרא, ודובנא. נפטר בשנת תק"א.

בן הג"ר שלום שכנא כ"ץ מקראקא – אבי משפחת רש"ך – מגדולי

חכמי דורו; תורה, גדולה וכהונה שררו בביתו כאחת, היה גביר לאחיו ומרביץ תורה לעדרים. בן המנוח מ"ה אהרן מנחם הכהן המכונה ר' מענדל ר' זלמן חזן. נפטר י"ז בסיון תמ"ה.

חתן הג"ר יהושע העשיל חריף מקראקא, בעל "מגיני שלמה", תלמיד מהר"ם מלובלין ובעל הסמ"ע. נמנה בין גדולי הדור, סיני ועוקר הרים בפלפולו, בקי בכל מכמני התורה. כיהן אב"ד ור"מ בערים: פשמישל, טיקטין, הורדנא, לבוב ובסוף ימיו נתקבל לר"מ בקראקא, כממלא מקום ה"מגלה עמוקות", אשר היללו ושיבחו מאד. בין תלמידיו נמנים: הש"ך, בעל "עטרת זקנים" ועוד.

בהיותו עשיר גדול, כיהן שלא על מנת לקבל פרס.

היה חתן הג"ר שמואל, גאון מפורסם בדורו בבריסק (שנת ש"פ).

בספרו "מגיני שלמה", שם לו למטרה להגן על רש"י הק' מקושיותיהם של בעלי התוספות, בסברה ישרה ובפילפול עמוק, בטוב טעם ודעת. כגמול על כך נגלה אליו רש"י, והבטיחו לקבל פניו יחד עם תלמידיו, כשיגיע זמנו לצאת מן העולם, ואכן סיפר על כך הגר"י כחצי שעה לפני פטירתו, כי רש"י בא לקבל פניו, להראות לו דרך החיים. היה מקובל גדול. חיבר פירוש על הספר "עשרה מאמרות" ושר"ת "פני יהושע" על שלחן ערוך. נולד סביב שנת של"ח, נפטר כ"ז באב ת"ח.

בן הג"ר יוסף מוילנא – מגזע רש"י – בן ר' חיים, בן ר' אברהם מברודי.

חתן הג"ר אברהם בודניקר (בלונקיש-בודנקיש), גאון מפורסם בדורו. רב בקאריץ (שנת ש"פ).

בן הג"ר שמשון אב"ד קרמניץ (אחי המהר"ל) – המשך היחוס בפרק לט.

ח. משפחת קלויזנר

אשת הג"ר שאול מבריסק – בן הג"ר העשיל – מ' אסתר היתה – בת הג"ר אריה לייב הגבוה ("דער הויכער ר' לייב"), אב"ד ור"י בקראקא. היה מכונה גם ר' לייב ר' פישל'ס, על שם חותנו הג"ר אפרים פישל אב"ד לוקוב. שימש ברבנות בפשמישל ובווינה, ולאחר פטירת מחותנו הר"ר העשיל בשנת תכ"ד, נקרא למלא מקומו בקראקא וכיהן שם עד

לפטירתו בט"ז באייר תל"א. זוגתו היתה הרבנית מ' יוטא. (בנו היה – הג"ר זכריה מענדל, רב וראש ישיבה בבלז, בעל מחבר הפירוש "באר היטב" על השלחן ערוך. נפטר בתמוז תמ"ז).

בן ר' זכריה מענדל קלויזנר, מנכבדי קראקא ומחכמיה. בשל צדקותו היה מכונה רבי זכריה הנביא. עלה לארץ ישראל ונתקבל בירושלים לנשיא ארץ ישראל. נפטר שם בשנת תל"ב, בערך.

בן הפרנס הרב ר' בנימין בייניש קלויזנר מפוזנא, נפטר בשנת שפ"ו.
בן הרב זכריה מענדל קלויזנר הזקן – תלמידו של הג"ר שלום שכנא – חתן הג"ר בצלאל מוורמייזא, אב"ד פוזנא, (אבי המהר"ל מפראג) – המשך היחוס בפרק לט. (לפי גירסה שניה, הוא היה חתן הג"ר חיים מוורמייזא).

חותנו של הג"ר אריה לייב הגבוה היה הג"ר אפרים פישל אב"ד לוקוב, נפטר בשנת ת"ג – זוגתו, הרבנית גיטל בת ר' מרדכי שרנצל, נפטרה ד' מר חשון ת"ג.

בן הג"ר צבי הירש אבד"ק לוקוב. בשנת שס"ט התמנה לאב"ד לובלין. נפטר כ"ב בתמוז שפ"ו.

בן הג"ר אפרים פישל (וישל) אבד"ק בריסק. בשנת שמ"ה, בערך, עלה לארץ הקודש, התיישב בירושלים ונתקבל כאב"ד לקהילת האשכנזים. נפטר בשנת שמ"ט.

תולדות התורה
הרבנית

היה חתנו של המהר"ל (פרק מג).

☆ ☆ ☆

ר' בנימין בייניש הנ"ל היה חתנו של הרב נפתלי צבי הירש מלודמיר.
בן הרב יצחק הדרשן מלבוב, שנפטר בשנת שצ"ט.
בן הרב אברהם הרצק'ס, (חותן הב"ח), פרנס ומנהיג בלבוב. נפטר בשנת שס"ב – צוה לפני מותו, כי איש בלתי טהור בל יגע במצבתו. זוגתו הרבנית חנה היתה בת הרב יואל זינגר מקראקא.

בן הג"ר נפתלי הירץ (הרצקי), ראש ישיבה בבריסק ואחר כך אב"ד ור"י בלבוב. חיבר פירוש קצר למדרש רבה על התורה ועל המגילות. נפטר בי"ז בניסן שמ"ב. יש אומרים כי הוא היה חותנו של הג"ר אברהם הרצק'ס, ולא אביו.

בן הג"ר מנחם מענדל אב"ד קראקוביץ, וכן ראש ישיבת לבוב – עלה לארץ ישראל ונפטר בירושלים.

רבי יואל זינגר (חותנו של הרב אברהם הרצק'ס, וגם של ה"לבוש") היה

חתן הג"ר יצחק קלובר הנ"ל (אבי אמו של המהרש"ל ואחי אמו של הג"ר יוסף כ"ץ בעל "שארית יוסף") מוורמייזא היה מנהיג קהילת פוזנא ואב"ד העיר קליווא. היה גדול בתורה, והמהרש"ל, שהתייחס מאביו בגיל צעיר וגדל בביתו, כתב עליו, שאנשי פוזנא, הכל עשו על פיו. לפי גירסה אחרת הרב בנימין בייניש קלויזנר היה חתן הג"ר מהר"ם מלובלין.

ט. משפחת וואהל

זוגתו הראשונה של הרבי ר' העשיל מקראקא (סעיף ד) היתה בת ר' משה ר' לייזר'ס (בן ר' אליעזר איסרלס – אחי הרמ"א – פרק מא), אך היא נפטרה בדמי ימיה, ונשא את הגבירה מרת דינה ע"ה (ממנה נולדו לו כל צאצאיו) –

בת הגביר החר"ף ר' שמואל יהודא וואהל.

בן הרב הגביר הטפסר, הקצין המנהיג המפורסם ר' שאול וואהל מבריסק, שר במדינת פולין, אשר נבחר למלך פולין למשך יום אחד (כי במות המלך, שרי המלוכה לא יכלו להתפטר במי לבחור למלא מקומו). בהזדמנות זו ביטל גזירות קשות מאחינו בני ישראל והתקין עבורם תקנות לטובה. היה לו כתב יחוס עד שאול המלך ועד דוד המלך. היה בעל מידות תרומיות, בפרט עניו ביותר. נולד בפאדובה בשנת ש' ונשלח ללמוד בפולין. נפטר בשנת שע"ח. (אשתו היתה – מ' דבורה בת הג"ר דוד דרוקר, מפרנסי בריסק).

בן הג"ר שמואל יהודא קצנלבויגן (מהרש"ק), אב"ד וראש ישיבה בוויניציא ופאדובה, העמיד תלמידים גדולים בתורה. כבר בבחרותו הוכר כגדול בתורה, ובגיל כ"ה נתמנה לחבר בבית הדין בוונציה. עמד בקשרי מכתבים עם חכמי פולין: המהרש"ל, הרמ"א ועוד. היה דרשן מזהיר. מספריו הודפסו י"ב דרשות למהר"י מינץ. היה עשיר ונדיב, עניו וירא חטא.

גם האר"י הק' כיבדו מאד. חי בשנים רפ"א – ו' ניסן שנ"ז. זוגתו מ' אביגיל נפטרה י' אייר שנ"ד.

בן הג"ר מאיר קצנלבוין אבד"ק פאדובה וכל גליל ונציה – (ירושל מחותנו), בעל שר"ת מהר"ם פאדובה, רב ופוסק, מגדולי הרבנים בדורו. תלמיד הג"ר יעקב פולק. עמד בקשר עם גדולי דורו. חי בשנים רמ"ב – י' שבט שכ"ה. זוגתו מ' חנה בת הג"ר אברהם מינץ נפטרה סוף אדר שכ"ד.

בן הג"ר שמואל יצחק (נפטר ר"ל) – חתן הג"ר יחיאל לוריא מעלזאס, אבד"ק בריסק (פרק מג).

אנשי צדקה ואצולה
אנשי צדקה ואצולה

י. משפחת מינץ

הג"ר אברהם מינץ – הנ"ל – אב"ד וראש ישיבת פאדובה, נחשב כגאון בדורו, מראשי המדברים ביהדות איטליה. מחבר "סדר גיטין וחליצה". תשובותיו מופיעות גם בספרי השר"ת של חכמי דורו, ביניהם הרמ"א והרש"ל (הם פונים זה לזה בשם "שאר"י). היה חתן אחותו של הג"ר יהודא ליווא מפיסרה (פיררה), מנטובה, מחכמי איטליה, (שנת ר' – כ"ג סיון ר"ץ).

בן הג"ר יהודא מינץ, בעל שר"ת מהר"י מינץ, בתחילה היה אב"ד במגנצא, ועם גירוש יהודי העיר, נדד לאיטליה ונתמנה לאב"ד וראש ישיבת פאדובה – במשך מ"ז שנה. היה מכובד מאד גם בעיני הגויים. כתביו נשרפו ורק שש עשרה תשובות שנתרו נכללו בספרו של מהר"ם מפאדובה. נולד בשנת קס"ח, נפטר בגיל מאה.

בן הג"ר אליעזר מינץ (אחי המהר"ם מינץ), נפטר בשנת רמ"ב. מגזע רבנו אהרן, מחסידי אסטרייך, דודו ורבו של בעל "תרומת הדשן". ומגזע רש"י הק'.

יא. משפחת וייל

חותנו של הג"ר יעקב מלודמיר, אב"ד ור"מ בבריסק היה – ר' שמואל אורי שרגא וייל, הנקרא ר' שמואל יוטקיס.

בן הג"ר יונה וייל, אבד"ק במדינת בורגה (בומברג) ושוואבן ומדינת שווייץ. מחבר ספר "הניקור".

בן הג"ר יעקב וייל, אבד"ק דונו וירטה וכל מדינת באיייערן.

בן הג"ר מאיר וייל, אבד"ק אולמה והמדינה.

בן הגאון ר' יעקב וייל, אב"ד נירנברג, אויגסבורג, ומשנת קצ"ח רב בערפורט. בעל שו"ת מהר"ו – מגדולי תלמידי המהר"ל (כדמוכח בתשובות מהר"י וייל סימן עק"ב), מגדולי הפוסקים באשכנז. וכתב בסוף תשובות מהר"י מינץ, דמהר"ו היה פוסק כמהר"ם, לפי שהיה מתייחס אחריו. המהרש"ל כותב עליו, שהיה ראש בין האחרונים, ומימיו שתו כל הבאים אחריו. נולד בשנת קל"ה בערך ונפטר בשנת רט"ז (יש אומרים שנת ר"י).

ב"ר יהודא –

נין ונכד להגאון רבנו מאיר (מהר"ם) מרוטנבורג, אשר היה מבעלי התוספות האחרונים, מגדולי הפוסקים. היה תלמידם של ה"אור זרוע" ורבנו יחיאל מפאריס. נחשב כמנהיגם הראשי של יהדות אשכנז וכסמכות התורנית העליונה בכל רחבי אשכנז וצרפת. כתב אלפי תשובות בהלכה. בזמנו סבלו היהודים רבות מעלילות וגזירות קשות, עקב זה עלו רבים לארץ ישראל. גם המהר"ם יצא לדרך, אך בדרך נסיעתו הכירו מומר אחד והלשין עליו בפני השלטונות. הוא נאסר ונכלא בכלא. הקיסר דרש סכום עצום למען שחרורו, אך המהר"ם לא הניח לפדותו. גם בשבתו בכלא הריץ תשובות לשואליו. לאחר שבע שנים שהתייסר בבית הסוהר, עלה לגנזי מרומים שבע ימים ורוגז, ב"ט באייר שנת נ"ג.

רק לאחר ארבע עשרה שנה התירו השלטונות להביא את הגאון לקבר ישראל, תמורת הון עתק ששילם ר' אלכסנדר ב"ר שלמה וימפו מפרנקפורט.

בן רבי ברוך ב"ר מאיר.

יב. משפחת שרנצל

השר הנדיב ר' מרדכי שרנצל – חותנו של הג"ר אפרים פישל אב"ד לוקוב – היה פרנס וראש הקהילה בלבוב. בן למשפחה מיוחסת אשר הקימה דורות של רבנים ופרנסים. הוא פעל גדולות ונצורות למען אחינו בני ישראל, ברם את תורתו עשה לחוק תמידין כסדרן, והקדיש זמן רב להגות בתורה.

בן ר' יצחק שרנצל, מנהיג יהודי לבוב, פרנס ועד ד' ארצות ושתדלן למען הכלל. היה בנקאי עשיר. בנה מכספו בית כנסת מפואר, על פי תיכנון אדריכל מומחה איש רומי. בית הכנסת הזה נקרא על שם ה"ז, כי היה מתפלל בו. בפרוץ מלחמת העולם השניה נשרף בית הכנסת על ידי הגרמנים. זוגתו מ' חוה בת הג"ר אליעזר טריבוס אב"ד שלטשטאט (פרק לו) נפטרה בשנת שע"ו.

בן המנהיג ר' נחמן שרנצל.

יג. משפחת כ"ץ

זוגתו של ר' מרדכי שרנצל היתה – מרת רבקה בת הג"ר יוסף כץ בעל שו"ת "שארית יוסף", מגדולי דורו. (אחותו מרת שפרינצא, נישאה לרבנו הרמ"א בזיווגו השני – נפטרה ד' בטבת של"ה). בזיווג ראשון היה הג"ר יוסף חתנו של ר' משה עבריל מקראקא. היה אב"ד וראש ישיבה בקראקא במשך יותר מחמשים שנה. זכה לאריכות ימים, ונפטר כ"ג בשבט שנ"א.

הג"ר יוסף כ"ץ היה בן ר' מרדכי גרשון כ"ץ, ממגורשי וינה.

בן הקדוש ר' חיים כ"ץ, מהעיר אובין (בודא) שנהרג על קידוש השם בכ"ה בתשרי רס"ט בפראג (אחיו של ר' עקיבא כ"ץ הנשיא מאובן).

בן הג"ר יצחק הכהן, אב"ד במגורשי גאלאטי ופערו בעיר קושטא.

בן הג"ר עקיבא הכהן, ממגורשי ספרד בגירוש שנת קנ"א, ונתקבל כאב"ד קהילת סאלוניקי, ובקבלה, שהיה ממיוחסי כהונה דור אחר דור עד אהרן הכהן (מגילת יוחסין למהר"ל).

חותנו של ר' מרדכי גרשון כ"ץ היה הג"ר יצחק קלובר (סעיף ח).

יד. משפחת שור

הג"ר משה אפרים זלמן שור (לעיל סעיף ד וסעיף ו) ממדינת מעהרין (ואחר כך באשכנז), רב גאון מפורסם בדורו. זוגתו הרבנית חוה היתה בת הג"ר נפתלי הירץ טריבוס אבד"ק פרנקפורט דמיין, בן הג"ר אליעזר טריבוס אב"ד ור"מ בעיר שלטשטאט (פרק לו).

בן ר' חיים בן ר' אברהם, בן ר' שמואל שור, מצאצאי ר' יוסף ב"ר יצחק – בן הנדיב ר' יוסף מקינן מאורליאנס – הידוע גם בכינוי רבי יוסף בכור שור – אשר היה מבעלי התוספות ומתלמידיו המובהרים של רבנו

תם. רבי יוסף היה מגדולי חכמי צרפת וממפרשי התורה החשובים. כתב גם פיוטים. הוא מוזכר בתוספות למסכתות: שבת, יבמות, בבא בתרא, זבחים וחולין.

מגזע יוסף הצדיק, הנקרא בכור שור.

טו. משפחת שכנא

הג"ר שאול מאמסטרדם בהקדמה לספרו "בנין אריאל" (עמ' ב) כותב, כי חותנו הג"ר אברהם כהנא (סעיף ד) היה מזרע –

הג"ר ישראל שכנא, אב"ד וראש ישיבה בלובלין. עשה הגהות על ה"מרדכי", המובאות בספר "ברכת המים" ובספר "ברכת הזבח". נפטר בר"ח כסלו שני"ט.

בן הג' רבי שלום שכנא (חותנו של הרמ"א בזיווגו הראשון) מלובלין, היה ממניחי היסוד של הישיבות בפולין. היה תלמידו המובהק של הג' ר' יעקב פולאק. הרמ"א כותב עליו: "הוא העמיד תלמידים מסוף העולם ועד סופו, אשר כל רבני וגדולי הדור ההוא – תלמידיו". עמד בראש הישיבה משנת רפ"ב, במשך ל"ז שנה. בשנת ש"ב מינה המלך לרב הכולל של פולין, והסמיכו לשפוט ולהטיל עונשין ואף עונש מות. מרוב ענוותנותו נמנע מלפסוק הלכות, שמא יסמכו על פסקיו. נפטר בכ"ח מר חשון שי"ט. בנו הג"ר ישראל, בהספידו את אביו, אמר אודותיו: "מאור הגולה... משיח ד', רב רבנים, גאון הגאונים, נשיא ישראל, שנקרא בשם קדשו מוהר"ר שלום, המכונה שכנא, אשר עליו נאמר שקיים "בקש שלום ורדפהו..." (תשובות הרמ"א כה).

בן הגביר הבנקאי ר' יוסף יושקו שכנא'ס – שור. נפטר בשנת רס"ז. זוגתו גולדא נפטרה בשנת רצ"ב.

בן הנגיד ר' שכנא, בנקאי מפורסם אשר הלוח כספים למלך, זוגתו דינה עזרה לידו.

בן ר' יצחק.

בן הג' ר' שלום מווינר-נוישטט, מגדולי חכמי אוסטריה. תלמידו המהר"ל כותב, כי רוב המנהגים בספרו הם על פי רבי שלום מאוסטרייך. נפטר בשנת קפ"ז.

בן הג"ר יצחק זעקיל אב"ד וראש ישיבה בווינר-נוישטט בדורם של
הר"ן, חריב"ש ורבונו מתתיהו טרייביש. נפטר בשנת קס"ח.
מגזע רבנו יוסף בכור שור מאורלייאנס הנ"ל – מבעלי התוספות,
תלמיד רבנו תם. חיבר פירוש על התורה. מזרע יוסף הצדיק, הנקרא בכור
שור.

פרק ל

תוספות יום טוב

א. מקל נדודים ביד

הנשר הגדול ארץ הכנפים, שנישא באברתו עד רום השמים, הגאון המפורסם בעל "תוספות יום טוב" הופיע אורו הגדול בשנת של"ט בעיר ואלרשטיין (ביירן). נולד בחג השבועות וכנראה שלכן נקרא בשם יום טוב ולא על שם אביו רבי נתן — אף כי כבר לא היה בחיים בעת שנולד רבנו יום טוב. כעבור שנים, כאשר חלה בקראקא, הוסיפו לו השמות גרשון שאול, ועל מצבתו רשום, שנקרא בשם גרשון שאול יום טוב ליפמאן. בהיותו יתום, גדל על ברכי אבי אביו הג"ר משה ואלרשטיין זצ"ל.

בגיל הבר מצוה נשלח ללמוד בישיבת הגאון המהר"ל מפראג ואחר כך היה תלמיד הג"ר יעקב גינצבורג אב"ד ור"מ בפרידבורג. היה בעל מוח חריף ושכל ישר, גדול בענקים בחילא דאורייתא, בקי בכל אוצרות התורה, עד כי בהיותו רק בן ח"י שנה (שנת שנ"ז) נתמנה לדיין בעיר בפראג וכיהן בתפקיד זה עד שנת שפ"ד. בחודש חשון שפ"ה נתמנה כאב"ד בעיר ניקלשבורג, ובחודש אדר בשנה ההיא נתקבל לכהן פאר כאב"ד וראש ישיבה בעיר הבירה וינה.

בשנת שפ"ז חזר לפראג, לאחר שנבחר לאב"ד ורב הכולל לכל קהילות בוהמיה. בדמעות נפרד מאנשי וינה, שאהבוהו מאד ואף הוא אהבם. כעבור ששה ירחים, נבחר גם לראש ישיבה בפראג.

רבנו יום טוב היה מפורסם כשר התורה וההוראה וכצדיק, הצטיין בנועם הליכותיו וקיבל כל איש בסבר פנים יפות, לעומת זאת לחם בעוז נגד המהרסים בדת משה וישראל, ובזה קנה לו שונאים מרובים.

בימים ההם נערכה בארץ מלחמה שארכה שלושים שנה, והשלטונות הטילו מס כבד על היהודים. רבנו יום טוב עמד בראש ועדת ההערכה של המסים, ובהיותו ישר הליכות ללא משא פנים, רכש לו אויבים אשר לא נמנעו מלהציק לו ועד כדי כך העזו, שהלשינו עליו בפני הקיסר, כי בספריו פגע בדת הנוצרית.

כתוצאה מכך נאסר בי"ז בתמוז שפ"ט ונחרץ דינו למות. הוא הפריך את כל העלילות ולאחר השתדלויות רבות של ראשי קהילת וינה, הומר עונשו לקנס כספי – בסכום עתק – גם התחייב למחוק קטעים מספרו, ואף נאלץ להחליף שם ספרו "מעדני מלך" ל"מעדני יום טוב". נוסף לכך, נאסר עליו לכהן ברבנות בכל מדינת אוסטריה – דבר שפגע בו מאוד. ארבעים יום ישב במאסר, ובכ"ח מנחם אב שוחרר.

הנחה קיבל – שישלם את הקנס בתשלומים חדשיים. לצורך פרעון הקנס נאלץ למכור את כל רכושו וחפציו ונשאר נקי מכל. גם אחינו בני ישראל סייעו לו לסלק את הקנס.

בשנת שצ"א, לאחר תשלום האחרון של הקנס, עזב את פראג. הוא נתקבל כרב בעיר נמירוב שבפולין לתקופת שלוש שנים. אבל בהיותו בעל נקי כפיים לאין שעור, יזם תקנה שאסור לקנות את זכות משרת הרבנות בעד שלמונים ובצע כסף, על כן חברו מתנגדיו יחדיו נגדו, ונאלץ לעזוב את המקום.

בשנת שצ"ד הוזמן לכהן בכתר הרבנות בעיר לודמיר, שם כיהן עשר שנים. אך גם פה לא מצא מנוח מפני חמת מתנגדיו.

בחורף שנת ת"ד נבחר על ידי פרנסי קראקא לשמש ראש מתיבתא ואב"ד בעירם, ושימש בתפקידים אלה עד יום פטירתו – כ"ו (או ו') אלול ת"ד. בעיר זו בילה שארית שנותיו בכבוד ובמנוחה.

בכל מקום שכיהן, תיקן תקנות רבות ומועילות. בפרט פעל הרבה לטובת נשות ישראל שהתעגנו מבעליהן ברציחות שבשנות ת"ח-ת"ט, להיתרן מכבלי העיגון.

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

ב. ספרא רבה

משנתו של רבנו היתה ברורה ומסודרה, כי היה בעל שכל בריא וסברא ישרה. כל רבני דורו כבדוהו והעריצוהו, וירוממוהו במו פיהם, בכל זאת לא גבה לבו ולא רמו עיניו, כי כל מעשיו היו לשם שמים. שמו נודע למשגב, בהאירו עיני חכמים בספריו המסולאים מפז, בכל מקצועות התורה. יותר מחמשים ספרים חיבר, מהם:

תוספות יום טוב על ששה סדרי משנה – חיבר בשנים שע"ד-שע"ז.

מעדני יום טוב – בתחילה נקרא מעדני מלך – על הרא"ש (שנת שפ"ח).

דברי חמודות – שנקרא בתחילה לחם חמודות – על הרא"ש.
 פלפולא חריפתא – על הרא"ש סדר נזיקין – הודפס בשנת שע"ט.
 דרכי הוראה – כללי הוראה על טור אבן העזר.
 צורת הבית – על צורת בית המקדש הנראה ליחזקאל הנביא – שנת שס"ב.

תורת האשם ג' חלקים – על תורת החטאת.

הגהות על ד' טורים.

הגהות על "גבעת המורה" – השגות על המורה נבוכים (שע"ב).

מלבושי יום טוב – השגות על הלבוש.

טוב טעם – על רבנו בחיי וסודות הרמב"ן על התורה.

פירוש על "בחינת עולם" – ספרו הראשון (שנ"ח), שחיבר בגיל י"ט.

ארחות חיים – מוסר – פירוש באידיש.

ברית מלח – דיני מליחה והדחה, לנשים, באידיש.

דרוש לפרשת חיי שרה, שדרש בעיר וינה.

שתי סליחות ליום י"ד חשון (פראג שפ"א).

סליחות לכ' סיון – לאחר הרציחות בשנות ת"ח-ת"ט.

מאמר על ספר הדקדוק "ערוגת הלוי".

פירושו כתובים בשפה ברורה, לפיכך ניתנים להבנה בניקל. הוא הוכר כאחד מגדולי הפוסקים.

נוסף לבקיאותו בים התלמוד היה בקי גם בחכמות העולם, וכבר בצעירותו חיבר ספר בתכונה, בשם "דרוש חידושי הלבנה" – על מיעוט הירח.

כמו כן "פרשת החודש", פירוש על קידוש החודש להרמב"ם (כתב יד).

"שאלות ותשובות" (כתב יד).

בין חיבוריו תופס מקום מיוחד ספר זכרונותיו בשם "מגילת איבה", בו מתאר בהרחבה את קורות חייו והצרות הנוראות שפקדוהו. בפרט הרחיב את הדיבור אודות העלילות נגדו, פרשת מאסרו וכן שחרורו.

מצבת הג' בעל "תוספות יום טוב", בקראקא
זאבירות השנות
זאבירות השנות

זוגתו היתה האשה הצדקנית מ' רעכיל (רחל) — נפטרה בפראג בכסלו
שנת תט"ו — בת הקצין מוה"ר אהרן משה אשכנזי ואשתו מ' נעכלי.
הניח אחריו ארבעה בנים וחמש בנות, אשר אחת מהן היתה מ' רייזל
אשת הג"ר יעקב יוסף מברסק הנ"ל (זקנם של בעל "קונטרס הספקות"),
ואילו בנו הג"ר אברהם, אבד"ק סקליא (נולד בפראג בשנת שע"ה) היה
זקנו של הגאון המהר"ם ש"ק זצ"ל. אביו הזכירו לתהלה בספרו, ובין היתר
— כי בגיל בר מצוה הגיה את "מעדני יר"ט" — ספרו של אביו. רבי
אברהם התיישב בלובלין.
ביום ו' באלול ת"ד עלתה נשמתו לגנזי מרומים ונטמן בעירו קראקא.

ג. יחוס אבות – משפחת העלר

בהקדמת רבנו ל"מעדני יום טוב" על מסכת ברכות כותב אודות אביו: "האלוף המרומם כהר"ר נתן (נקרא גם הירש) לוי העלר זלה"ה, אשר נתבקש בישיבה של מעלה בן איש ח"י שנים (בגיל שמונה עשרה – כלומר, נולד בשנת שכ"א ונפטר בדמי ימיו בשנת של"ט), והיה רב פעלים לפי שניו, יודע ספר לפי ענינו, כאשר מצאתי בכתביו אשר בצקלוניו, אך לא ראיתי את פניו, כי אחרי מות קדושת גופו נולדתי ימים לא כביר, וכאב גדלני אביר הגביר, מורי ורבי, אדוני אבי זקני האלוף המרומם שמו נודע בישראל וביהודא, מוהר"ר משה וואלערשטיין לוי העלר זלה"ה. מלבד גדלותו בתורה, גם הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד".

הג"ר משה היה אבד"ק וואלרשטיין – על חשיבותו הרבה בעיני בני דורו יעיד עדות נאמנה, דבר מינויו לרב ראשי של יהודי גרמניה על ידי הקיסר. על מצבתו רשום בין היתר: "...זה האיש אשר העלנו, הצילנו מן הרועים וגם דלה לנו, האשל הגדול מורנו, משה הלוי העליר מאור עינינו, בן הקדוש ר' אברהם צדקנו, יום ב' כ"ד שבט לאלף הששי ש"י".

היה מקובל במשפחה זו, כי הם מבני הקהתי, אשר עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו.

משפחת הלר-וואלרשטיין היא חוטר מגזע הגאון רבי נתן בעל "הערוך", (נולד ברומא בד"א תשצ"ה ונפטר תתס"ו). היה תלמיד רבנו חננאל ורבנו משה הדרשן מנרבונא (מוזכר גם ברש"י) – גם הראב"ד ורבנו זרחיה בעל המאור היו תלמידיו. היה חברו של רבנו גרשון מאור הגולה. רש"י שאל שאילתא מבעל הערוך. התייחס לרבי קלונימוס מלוקא (פרק' ל"ד, ל"ו).

חיבר גם ספר תשובות שהוזכר בפוסקים.

אבי רבי נתן בעל "הערוך", רבנו יחיאל גאון בן רבנו אברהם – עמד בראש ישיבה ברומא, בן הרב יואב.

היה ממשפחת התפוחים משבט יהודא (מארבעה בתי־אב מיוחסים שהגלה טיטוס לרומא).

בעל "הערוך" היה חתנו של רבנו חננאל גאון מרומי, בן רבנו שמואל.

פרק לא

משפחת הורביץ

פרקנו עוסק במשפחת הורביץ, אשר היא מהמשפחות המפורסמות בעמנו, וכבר מובא בהקדמה בשם מרן הבעל שם טוב שהתבטא, כי שלוש משפחות בישראל נקיות מכל שמץ, דור אחר דור, והן: שפירא, מרגליות והורביץ.

חותנו של בעל התוספות יום טוב היה הקצין הנכבד מוה"ר אהרן משה הלוי ^{אוצרות התורה} ^{מדרש} אשכנזי, ראש בית החולים בפראג ואשתו מ' נעכלי (יש אומרים: נחלה – נפטרה י"ח תמוז שס"א), בת הרה"ג ר' משה אהרן (לעמלין) תאומים מפראג, אבי משפחת תאומים (נפטר בשנת שפ"א).

הג"ר משה אהרן תאומים היה בן הג"ר נתן וידאל (ויידל) דומ"ץ בוורמייזא, רב בפרנקפורט דמיין ואחר כך בווינא, גאון מופלג, מגדולי החריפים בזמנו. הגאון ר' שלום שכנא מלובלין אמר עליו, אשר לדעתו הוא מבניהם של קדושים, מנשמות הקדושים של בעלי התוספות. יחוסו מגיע עד רש"י הק'. אבי רבי נתן היה ר' שמעון לעמיל. רבי נתן נפטר בשנת ש"ץ.

אשת הג"ר משה אהרן תאומים – מ' רבקה שטרן (אחיה הג"ר פנחס היה גיס הרמ"א) היתה –

בת הג"ר ישראל הלוי הורביץ (ר"ס – י"ד תשרי של"ג), שהיה פרנס ומנהיג בפראג. על מצבתו חרות בין יתר שבחיו: "מסר נפשו על עמו ישראל... צדקתו כהררי אל... פיזר נתן לאביונים... גלה כבוד מישראל...". התוס' יום טוב משבחו מאד ב"מגילת איבה" בתור "נשיא בישראל, חכם גדול, יושב בראש כל מנהיגי ד' ארצות שבפולין". שם זוגתו היה מ' רחל (רייזל).

בן הקצין הג"ר אהרן משולם זלמן הלוי הורביץ (ר"ל – ח' אלול ש"י), פרנס ומנהיג בפראג. מכובד אף בעיני המלך. היה עשיר מופלג. בשנת רצ"ה בנה שם בית הכנסת הנקרא "פנחס שוהל". זוגתו היתה מ' נחמה בת הג"ר מנחם מענדל חסיד מפראג.

בן הקצין הג"ר ישעיה הלוי הורביץ מגדולי פראג, חכם ובר אוריין, בעל

צדקה, גביר לאחיו נגיד ומצוה לעמו (בנו ר' שבתי שפטל היה אבי הג"ר אברהם, אבי השל"ה הק"). היה אדון (קנה את) הכפר הורוויץ (הסמוכה לפראג), וכעבור זמן, כשעבר לפראג כינוהו איש הורביץ. נפטר בשנת רע"ד. זוגתו מ' רבקה בת הג"ר יום טוב נפטרה י"ט סיון שנת ער"ה.

בן הג"ר משה – אבי משפחת הורביץ (נפטר רע"ד) – מוצאו מהישוב הורוויץ (בן הג"ר אשר).

בן רבנו יוסף הלוי.

בן רבנו בנבנשתי.

נכד (או בן) רבנו יצחק הלוי הגדול מנרבונה (ה"א נ"ג) – הובא בחידושי הריטב"א גיטין כ', ל'.

בן רבנו פנחס הלוי, מגדולי הראשונים, מרביץ תורה בברצלונה – שנת ה"א כ' – (אחי רבנו אהרן בעל "החינוך", ויש אומרים שהוא חיבר את ספר החינוך). מצד אמו, התייחס למשפחת רבנו אשר (הרא"ש מלוניל – נפטר לפני ד"א תתק"ע), בנו של רבנו משולם (נפטר תתק"ל) בן ר' יעקב מלוניל, מזרע הנשיאים לבית דוד.

בן רבנו יוסף, מחכמי ברצלונה – אשתו הרבנית קלרה.

בן רבנו בנבנשתי.

בן רבנו יוסף הלוי הנשיא.

בן רבנו זרחיה הלוי – הרז"ה – בעל "המאור" (השגות על הר"ף), מגירונא, פוסק ופייטן. התחיל לכתוב ספרו בגיל י"ט (התפרסם בגיל כ"ה). חברו הראב"ד השלישי וגם הרמב"ן כתבו השגות על חיבורו. חיבר גם: ספר הצבא – על י"ג מידות שהתלמוד נדרש בהן, השגות על ספר "בעל הנפש" להראב"ד, ועוד שאלות ותשובות. מגדולי הראשונים, תלמיד רבנו משה מנרבונה ור' משולם ב"ר יעקב. ידידו ר' יהודא אבן תיבון (תירגם את חובות הלבבות, הכוזרי ועוד) כתב בצוואתו לבנו ר' שמואל (תלמיד הרז"ה – תירגם את מורה נבוכים): "כי היה ר' זרחיה ז"ל יחיד בדורו והיה חכם ממני" (ד"א תתפ"ה-תתקמ"ו).

בן רבנו יצחק הלוי גירונדי, מגדולי חכמי פרובינציה, גם פייטן (נפטר בשנת תתקס"ה).

בן רבנו זרחיה הראשון (תתקכ"א).

פרק לב

מגלה עמוקות

כמובא לעיל (פרק יז סעיף ב), היה הג"ר יעקב פראגר מצאצאי הגאון רבי נתן נטע שפירא זצ"ל, בעל "מגלה עמוקות", אבד"ק קראקא. בין גדולי ישראל היה, מופלא בזמנו וגם בדורות שלאחריו, איש האלקי קדוש כבתקופות הקדמוניות. נולד בשנת שמ"ה לאביו הג"ר שלמה, בעיר הורדנא שבפולין. ימי נעוריו לוטים בערפל, אבל כבר אז התפרסם כעילוי, בעל כשרון מיוחד בזכרון. היה גאון מופלג בתורת הנגלה, ש"ס ופוסקים – הכל היה גלוי לפניו, ועוד עשר ידות לו בחכמת הקבלה; ידע כל ספרי הזהר הק' והתיקונים, גם כל כתבי האר"י הק' ושאר ספרי המקובלים, הקדמונים והאחרונים, כולם היו פתוחים לפניו, כפי שכתב בנו בהקדמתו לספר "מגלה עמוקות": "נתן ה' לו לב לדעת ולזכור מה ששמע מפי ספרים ומפי סופרים, הזכרן הגדול שאין כמוהו בכל עברים, חכמה ודעת הכל בכלל על פה כמסיני מסורים, גפ"ת אלפס וטורים, הגיד על פה לתלמידיו היקרים, ותשובות ופוסקים אחרים, אין גם אחת אשר לא ידע שרשם ועיקרם". על פי עדות בנו, ידיו רב לו גם בחכמת התכונה ובפילוסופיא, וגם במורה נבוכים היה בקי.

לאחר נשואיו עם זוגתו מ' רויזא בת הקצין הנדיב ר' משה ב"ר יעקלס עברליס מפרנסי קראקא, בנה חמיו למענו מקוה ובית כנסת על הגבעה, שם ישב והגה בתורה בהתבודדות. היא היתה אשה חשובה מאד וחכמה, שקשה למצוא כדוגמתה.

בשנת שע"ז נבחר לעמוד בראש הישיבה שבעירו, והרביץ תורה לבחורי חמד, בדרך החילוקים והפלפול. בעת ההיא כיהן פאר הגאון הב"ח כאב"ד בקראקא, וגם הוא שלח לעתים לשאול את רבי נתן בשאלות קשות בהלכה שהתעוררו ונשאל להשיב. מתלמידיו החשובים היה – הש"ך.

גם בטרם כיהן בתור רב דמתא, נוהג היה לדרוש ברבים בשבתות ובמועדים, וכדברי בנו: "דברים אשר לא שמעה אוזן מעולם". לעתים דרש גם את דברי ההלכה בדרך הסוד והנסתר.

זכה לשני שלחנות, תורה וגדולה במקום אחד, כי היה גביר אדיר, וכהגדרת בנו: "אין כסף נחשב אצלו למאומה, כבימי שלמה", ופיזר נתן לאביונים, ואף את תלמידי הישיבה החזיק על חשבוננו. על אף כל מעלותיו, מצטיין היה במידת הענוה. על ענוותנותו למדים אנו גם מזאת, כי בספריו מביא דברי תורה בשם תלמידיו.

היה צדיק נשגב והיה מקונן הרבה על חרבן בית מקדשנו. וכה כותב בנו בהקדמה לספרו "רנ"ב אופנים על ואתחנן": "נתן זמירות בלילה קינה ויללה, על חורבן אריאל ועיר המהוללה, אשר היתה לשריפת אש גלמודה שכולה, בכה ויתחנן לד', נתן בקולו ושר בשירים, בניגון שמנגנים שרפי עילאה, בשלוש משמרות הלילה", וסיפר בנו, כי אליהו הנביא נתגלה אל אביו והודיעו, שמלאכי השרת שרים לפני הקב"ה אותם הניגונים עצמם שהוא שר בבכותו על החורבן ועל גלות השכינה.

הג' בעל החיד"א כותב עליו: "ושמעתי שהיה לו מגיד" (כלומר, מגיד מן השמים, שלימדו).

ט"ו ספרים חיבר; ששה האשונים שברשימה דלהלן – נדפסו, יתרם מוזכרים בספריו אך לא יצאו לאור, ואלה הם:

מגלה עמוקות על כל התורה.

מגלה עמוקות – רנ"ב אופנים על תיבת ואתחנן – תפלת משה רבנו ע"ה; היה בדעתו לכתוב אלף פירושים, אבל נסתלק בגיל העמידה – בהיות רק בן מ"ח שנה – בטרם ביצע מחשבתו הטהורה.

הגהות ותיקונים – פירוש על ספר הזהר הק'.

מחזור עם הוספות.

חידושים על הרי"ף.

סליחה על איש שנהרג על קידוש השם, עם הערות.

תורת נתן – על התורה, אלף אופנים על אלף זעירא של ויקרא,

חידושים על הבית יוסף, תש"ך צירופים על בראשית, שאלות ותשובות, ספר על הקבלה.

בפירושו משתמש הרבה ברזים וסודות התורה, בגימטריאות ונוטריקון.

מסופר, כי לאחר שכתב פירוש ארוך על התורה, חלם שפירושו ארוך מדי, לפיכך קיצרו. שוב חלם כי עדיין ארוך הוא, על כן קיצרו פעם נוספת, והנה התברר לו, כי הוא זהה עם פירוש רש"י, על כן לא פירסמו.

בגיל צעיר (בן מ"ח) הסתלק לגנזי מרומים בי"ג מנחם אב שצ"ג, ואילו זוגתו נפטרה בה' בניסן ת"ד.

בין בניו יצויין בנו הג"ר שלמה אבד"ק סטאנוב, אשר בגיל שבע דרש דרשה נפלאה בחכמת הקבלה בפני קהל רב. נהרג על קידוש השם בגיל ל"ב, בשנות ת"ח-ת"ט ה"ד.

מצבת הג' בעל "מגלה עמוקות" – זוגתו – בקראקא

פרק לג

משפחת שפירא

נוסף ליחוס עצמו, היה לבעל "מגלה עמוקות" גם יחוס אבות. משפחה מפורסמת זו נקראת שפירא, על שם העיר שפייר שבאשכנז, אשר שם התיישבו אבותיה בדורות קודמים. כבר בעת נוסעי הצלב בשנת ד"א תתנ"ו קידשו שם שמים ברבים. עליהם קונן רבנו קלונימוס בקינתו: "...ואקונן מר עלי הרוגי אשפירא". חכמי העיר הזו מוזכרים בספרי פסקי הדינים בשם "רבותינו שבאשפירא".

ה"מגלה עמוקות" היה בן רבי שלמה שפירא, שנפטר בשנת ש"נ.

בן הג"ר נתן נטע שפירא, אב"ד וראש ישיבה בהורדנא שבליטא, שהיה מגדולי חכמי דורו. התפרסם בספרו "מבוא שערים" – פירוש על הספר "שערי דורא". כמו כן חיבר הספרים: "אמרי שפר" – באור על רש"י, פירוש על ברכת המזון, פירוש על המחזור של שלוש רגלים, והגהות על הזהר הק'. נשא ונתן עם גאוני הדור בשאלות ותשובות. בשבחים שכתבו עליו, הגדירוהו: "החסיד השלם, אשר האיר עיני ישראל בפירושו – פירוש על רש"י ועל "שערי דורא". נפטר א' אייר של"ז.

בן הג"ר שמשון שפירא אשכנזי, רב בפוזנא (שנת ש).

בן ר' נתן שפירא (או רבי יצחק) מפוזנא.

בן הג"ר פרץ שפירא, אב"ד קונסטנץ (נסיכות באדן שבאשכנז) – שנת ר"כ – מחבר הגהות סמ"ק.

בן הג"ר שלמה שפירא, אב"ד וורמייזא, היילברון, ברסלוי ולאנדא. גאון גדול, הנקרא על שם רש"י. מאבותיו לא פסקה תורה עד רש"י הק'. מוזכר בשו"ת – נכדו – המהרש"ל סימן כ"ט ושו"ת מהר"מ מינץ סימן כ"ה.

בן הג"ר שמואל שפירא אב"ד ומרביץ תורה בק"ק אשפירא (שפייר) שבאשכנז – אבי משפחת שפירא. בשנת קנ"ה יצא עם הגולה שהוגלתה מצרפת לאיטליה ונפטר שם בט' באב קפ"ט. זוגתו הרבנית מרים היתה בת הג"ר מתתיהו טרייביש (פרק הבא).

נין ונכד מרבנו יצחק – הריב"ם – מבעלי התוספות (כתב תוספות על כמה מסכתות). נפטר בגיל צעיר.

בן הגאון רבנו מאיר (בן רבי שמואל) מרומרוג. זוגתו מ' יוכבד, היתה בת רש"י הק'. בניהם המפורסמים – רשב"ם, ריב"ם ור"ת, הפיצו אור התורה בפירושים על התורה ועל הש"ס. רבנו מאיר כתב פירושים על התלמוד. היה מראשוני בעלי התוספות.

הג"ר שמואל שפירא הנ"ל היה גם נכד הג"ר שלמה שפירא בעל "טעמי תורה", מצאצאי הנשר הגדול הג"ר משה שפירא, מבעלי התוספות.

פרק לד

משפחת טרייביש

א. חכמי צרפת

רבי שמואל שפירא (הנזכר בפרק הקודם) היה חתן –

זוהרית השוה

הג"ר מתתיהו טרייביש, אב"ד ור"מ בפאריס, אשר נתמנה על ידי המלך לרב כולל בצרפת. פעל רבות להפצת התורה – הוא יסד ישיבה גדולה בעירו והרביץ תורה לתלמידים רבים. משיבה זו יצאו רבנים גדולים. הריב"ש (סי' רע"ב) משבחו ומהללו מאד בעד מעשיו הכבירים ומתארו "איש האלקים". מאבותיו לא פסקה הרבנות עד זקנם רש"י הק'. היה תלמיד רבנו פרץ הכהן ורבנו נסים (הר"ן). נולד ה"א פ"ה ונפטר בשנת קמ"ה.

בן הג"ר יוסף טרייביש הגדול, אב"ד מרסייל – דור תשיעי מרש"י, היה תלמיד הר"ן. הריב"ש כותב עליו: "האדם הגדול, פאר החכמים, עטרת זקנים, המופלא שבסנהדרין, החרש והמסגר, הוא מר"ה יוסף ב"ר יוחנן נ"ע" (נוחו עדן). נולד ה"א ס"ה, נפטר ה"א ק"כ. זוגתו הרבנית היתה חכמנית מאד. בשו"ת תשב"ץ חלק ג' סימן ע"ח מובאים דברי תורה בשמה. בן הג"ר יוחנן טרייביש אשכנזי מרומא. גלה מצרפת (ה"א ס"ו) ועבר לאשכנז, גדול בתורה ומפואר במעשים טובים. נזכר לתהלה בשו"ת הריב"ש סי' רע"א.

בן הג"ר אברהם (יוסף) טרייביש, מחכמי צרפת, מחבר "ברכת אברהם" על דיני נטילת ידים. המשפחה נקראה כך, על שם עיר מולדתו של רש"י – טרויש.

בן הג"ר יצחק.

בן רבי יהודא מפאריס, מבעלי התוספות (ד"א תת"ק). תלמיד רבנו תם. נשא ונתן עם הרשב"ם (ערכין י"ח עמ' ב' תוס' ד"ה ובשביעית) ועוד. נשא לאשה את אלמנתו של הריב"ם הנ"ל.

בן רבנו יום טוב מפלייזא, מראשוני בעלי התוספות.

בן רבי יהודא ב"ר נתן – הריב"ן – מראשוני בעלי התוספות. נשא לאשה את מ' מרים בתו של רש"י הק'. חיבר פירוש לרוב מסכתות הש"ס, אך נאבד רובו ככולו, ונותרו רק קטעים שהובאו בתוספות במספר מקומות. הוא השלים את פירוש חותנו רש"י, למסכת מכות. כמו כן חיבר שו"ת פסקי הלכות ופירוש על התורה. נפטר בצעירותו בשנת תתס"ה.

רבי נתן – אבי הריב"ן – היה מחכמי אשכנז, חתנו של –
רבי אלעזר (או רבי אליעזר) ראש ישיבה במגנצא.

בן רבנו גרשום מאור הגולה בן רבי יהודא, מגדולי חכמי צרפת ואשכנז. רש"י כותב עליו: "שמאיר עיני הגולה, כולנו מפיו חיין, וכל בני גלות אשכנז וכיתים (אדום-איטליה), תלמידי תלמידיו הם". הרא"ש כתב עליו בשו"ת, כלל מג, סימן ח: "ותקנותיו וגזרותיו קבועות ותקועות כאילו ניתנו מסיני". חיבר פירוש על התלמוד, פסקים, שו"ת, פיוטים וסליחות ועוד.

ב. רש"י הק'

רבנו שלמה יצחקי הנקרא רש"י, נולד בעיר טרויש בשנת ד"א ת"ת. לא קם כמוהו במלכות צרפת. שרתה עליו רוח הקודש. מלבד חכמתו הגדולה בתורת הנגלה, היו לו יד ושם בקבלה, כמו כן היה גדול בחכמת הרפואה. גדלותו מי מסוגל למלל ושגב רוממותו מי יכול לבטא ולהלל. היה דור ל"ג לרבי יוחנן הסנדלר. אמו היתה אחותו של הפייטן רבי שמעון הגדול, רבה של מגנצא. רבו היה רבי יצחק הלוי מוורמייזא. נלקח לגנזי מרומים, בכ"ט בתמוז תתס"ה.

תוצרות התורה
תוצרות השו"ת

בן הג"ר יצחק צרפתי, שנהרג על קידוש השם בגזירת נושאי הצלב.
בן הג"ר שלמה.

נכד הג"ר אליקום (אחי הג"ר אלעזר הרופא, הגאון מרומי) והג"ר יאשיהו והג"ר שמשון.

בן הג"ר אהרן הרופא.

בן הג"ר אתדהם (אברהם) – אחי הגאונים שלמה ואליהו ושמעון.

בן הג"ר יוסי אב"ד בקושטאנטינא.

בן (או נכד) מניומי גאון – אחי הגאונים יוחנן, אביי ואלעזר.

בן ר' ינאי.

בן ר' יוסי — מחבר ספר "לולאות השיר" על משקולת שירת האזינו.

בן רבי נחמן.

בן (או נכד) רבי יוחנן.

בן רבי יהושע.

נכד התנא בן רבי יוחנן הסנדלר.

דור רביעי לרבן גמליאל הזקן.

בן רבן שמעון הנשיא.

בן הלל הזקן — שחי ק"כ שנה ונפטר בשנת ג"א תשס"ה, מצד אביו מזרע שפטיה בן אביטל — ומצד אמו מזרע חזקיהו המלך עד דוד מלך ישראל.

אמו של רש"י היתה בת רבנו יצחק הגדול.

בן רבנא אבין הגדול (בא מעיר לא־מאנש למגנצא), בן דורו של רבי סעדיה גאון (ד'תרמ"ב — ד'תש"ב), שהיה גדול בתורה, בחכמה ובעושר. ידע לדרוש כל אות ואות ממקראי קודש במ"ט פנים, בסודי סודות.

מזרע רבנו משולם הגדול מלוקא ומגנצא. פיוטיו לשחרית יום הכפורים נשגבים מאד, גם חיבר את "סדר העבודה" למוסף יום הכפורים, המתחיל ב"אמיץ כח". חיבר פירוש למסכת אבות, תשובות ופיוטים. נפטר בשנת ד'תתס"ה בערך.

בן רבנו קלונימוס ב' מלוקא ואשכנז, מגדולי חכמי התורה בדורו. דבריו היו לבני דורו כדברי האורים והועתקו לתוך קבצי תשובות הגאונים. רבנו גרשום מאור הגולה משבח מאד את פיוטיו. חי בדורו של ר' אמנון, ואליו נתגלה בחלום ללמדו את הפיוט "ונתנה תוקף", וציווהו לפרסמו בתפוצות ישראל. היה אחי רבנו חננאל, רבנו איתאל ורבנו יקותיאל משפירא.

בן רבנא משה הזקן מלוקא, מחכמי איטליה הקדמונים. חיבר את הפיוט "אימת נוראותיך" ליום השביעי של פסח.

בן רבנו קלונימוס א' גאון מלוקא.

בן רבי יקותיאל א'.

בן רבנו משה א'.

בן רבנו משולם ב'.

בן רבנא איתיאל א'.

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

בן רבנא משולם א'.

יש גורסים גירסה אחרת: רבנו קלונימוס א' גאון מלוקא.

בן רבנו משולם הגדול.

בן רבנו קלונימוס.

בן רבנו יהודא מלומברדיה.

פרק לה

משפחת עבריל

כאמור (פרק לב), בעל "מגלה עמוקות" היה חתנו של הקצין הנדיב ר' משה בן ר' יעקיל (יעקב) עבריליס, מראשי העיר קראקא. כמוזכר, עשה הרבה למען חתנו, שיוכל לשבת באהלה של תורה ללא מניעות.

ברם גם למען הכלל פעל רבות – בבנותו בית מקלט, דהיינו, מרתפים גדולים בעומק האדמה, שיהיו למסתור לאחינו בני ישראל מפני חמת המציק של רשעי ישראל הפורעים. מרתפים אלה נמשכו כמנהרה, עד בית הכנסת. (בדבר חותנו, יש אומרים שהיה הרב אליעזר – לייזר קצין ומנהיג בוילנא, וסברה שניה קיימת, כי היה זה הרב יצחק שרנציל מלבוב).

בעל ה"מגלה עמוקות" מביא בספרו דברי תורה מחמיו ר' משה –

בן ר' יעקב יעקיל עבריליס, שהיה פרנס ומנהיג בקראקא (אבי הגביר ר' אייזיק ר' יעקלס, ראש קהילת קראקא, שבנה את בית הכנסת המפורסם – נפטר ת"ג). ר' יעקיל נפטר כ"ט ניסן ש"ו.

בן ר' משה עבריליס, פרנס נכבד בקראקא, היה עשיר מאד. כחכם עדיף מנביא – בשנת ר"פ ראה כי צפוי גרוש היהודים מפראג, על כן, עשרים שנה לפני כן לקח כל הונו ורכושו ועבר לגור בקראקא. עוד יהודים מפראג עברו לשם ור' משה שימש להם כמנהיגם. נפטר כ' אב ש"ז. אשתו מ' חנה בת הג"ר אליעזר טריבוב, נפטרה ט' אדר ש"ט.

בן הגביר הנדיב ר' מנחם מן, חתן –

ר' אברהם עבר אלטשולר מפראג, חוטר מגזע חסידי פרובינציא, מגזע בעלי התוספות, מצאצאי רש"י הק'. ר' אברהם מתואר: גדול בתורה, ביראה ובעושר, לו בית והון ונחלת אבות, נדיב ועושה חסד, זקן ונשוא פנים ורועה נאמן לעדת ישראל, וימת בשיבה טובה.

פרק לו

משפחת טריבוש – רבי יהודא החסיד

הג"ר אליעזר טריבוש הנ"ל (חותנו של ר' משה עברילס ב"ר מנחם), אב"ד ור"מ בעיר שלטשטאט אשר בעלזאס – מגזע רש"י – היה מגדולי הרבנים בדורו. נשא ונתן בדבר הלכה עם ה"מהר"ם מינץ" (שם סימן מו), אשר הפליג בשבחיו. חיבר פירוש על "שערי דורא". נאמר עליו, כי הוא ואביו הרביצו תורה בכל פינות הארץ, והקימו דור תלמידים רבים ומופלגים, שעשו את איטליה לשם ולתהלה בכל הארץ.

בן הג"ר שמואל טרייביש, מגדולי רבני איטליה ואשכנז במדינת אלזס. החליף שר"ת עם הגאון מהר"ם מינץ (שם סי' מא, מז), והג"ר אשר ענשכין.

בן הג"ר (רפאל) יוסף טרייביש מפיררה – איטליה – ובשנים ר"צ-רצ"ה בקראקא. פוסק ידוע, משורר ועוסק בכתבי יד ובהוצאת ספרים.

בן הג"ר יוחנן טרייביש מאיטליה.

בן הג"ר יוסף טרייביש. בעת גרוש יהודי צרפת בשנת קנ"ה, גלה עם אביו מצרפת לאיטליה. כעבור זמן חזר ובשנת קפ"ט נקרא למלא מקום אביו ברבנות פאריס. נזכר בשו"ת ריב"ש (סי' רסח"ט, ערערב). נפטר קצ"ה.

בן הג"ר יוחנן טרייביש – בן הג"ר מתתיהו (פרק לד). נחשב לגדול הרבנים בדורו. עוד בחיי אביו הרביץ תורה לתלמידים בישיבה שהקים בעיר אחרת. עם פטירת אביו בשנת קמ"ה, חזר לפאריס, נבחר לרב ראשי וראש ישיבה ובאישור המלך התמנה לרב הכולל בצרפת – עד לגרוש שבשנת קנ"ה.

רבי יוחנן יצא בראש הגולים והתיישב באיטליה. בהיותו עשיר, מסר להעתיק ספרי קודש רבים (שהיה אסור לפי החוק), עקב זה נענש במאסר. נפטר בתשעה באב שנת קפ"ט. רבי יוחנן היה חתן ר' מנשה די ויזא, גביר ושר גדול ליהודים, אשר דבריו היו נשמעים בחצר בית המלך.

הג"ר שמואל טרייביש הנ"ל היה מגזע הג"ר שמואל משלטשטאט, בעל הגהות (קיצור) מרדכי.

מגזע רבנו שמואל, יש אומרים כי הוא חיבר את "שיר היחוד", ויש סוברים כי לא הוא אלא זקנו רבי שמואל החסיד חיברו.

בן רבנו יהודא החסיד, בעל "ספר חסידים", שנולד בערך בשנת ד"א תתק"י בעיר שפירא (שפייר) ובמשך הזמן עבר לעיר רגנשבורג, שם הקים ישיבה מפורסמת. מתלמידיו: בעל הסמ"ג, ה"אור זרוע", רבי יחיאל מפאריס, "הרוקח" ועוד. היה איש האשכולות, חכם עצום בתורת הנגלה והנסתר, רב פעלים בכל מכמני תורתנו הק'. חיבר ספרים לאין שעור בכל מקצועות התורה, בנגלה ובנסתר, אך מכולם התפרסם ספרו "ספר חסידים", בו מורה על יראת ד' צרופה, ומחנך את האדם למידות ולמעשים טובים. בהתנהגותו בחסידות, בפרישות ובקדושה, היה לפלא ולמופת לבני דורו, עד שאמרו, כי אילו היה חי בתקופת הנביאים – היה נביא. מקובל, שזכה פעמים רבות לגילוי אליהו. טוהר לבו ודרכי חייו הנעלים באים לידי ביטוי בספרו הנ"ל. נפטר י"ג אדר ד' תתקע"ז.

בן רבנו שמואל החסיד משפירא, נולד באשפירא. המהרש"ל מכנהו "קדוש ונביא". את הפרקים הראשונים של "ספר חסידים" חיבר רבנו שמואל. היה מראשוני חכמי הסוד באשכנז. היה גדול בתורה, בחכמה ובתורת הרזים. חי חיי בדידות ופרישות, עוני וסיגופים. במשך שבע שנים ערך "גלות" בעילום שם. חיבר פירוש על מסכת תמיד ופירוש על מדרשי ההלכה, המכילתא והספרא, כמו כן פירוש על התורה בדרכי הרמז, הגימטריא והנוטריקון. יש אומרים שהיה חתן רבי משולם בן רבי משה פרנס משפירא, הנזכר בפרדס לרש"י י"ט, קס"ח, מזרע רבי קלונימוס מלוקא. רבי משה הדרשן היה חתנו. חי בשנים תתע"ה-תתק"ם.

בן רבנו קלונימוס הזקן, מגדולי חכמי התורה באשכנז. חי במגנצא ובשפירא. ממנהגיו הובאו הרבה בספר "הפרדס", בספרי בית מדרשו של רש"י וכן בתוספות. נפטר בגיל צעיר בשנת תתפ"ו.

בן רבנו יצחק החסיד, שנהרג על קידוש השם בג' בסיון תתנ"ו, בימי מסע הצלב, בעיר מגנצא, יחד עם אשתו מ' מרים.

בן רבנו אליעזר הגדול, מגדולי התורה באשכנז. מתלמידי רבנו גרשום מאור הגולה. לאחר פטירת רבו עמד בראש ישיבת מגנצא. מייחסים לו

חיבור "צוואת רבנו אליעזר הגדול", הנקראת "אורחות חיים". היה רבו של רבי יצחק הלוי, רבו של רש"י הק'.

בן רבנו יצחק הגדול, החסיד – חברו של רבנו גרשום מאור הגולה.
בן רבנו יהושע החסיד, מרבני מגנצא.

בן רבנא אבין הגדול ממגנצא (הנ"ל, זקנו של רש"י).
מגזע רבי יוסף הזקן.

בן רבנו שמעון ממדינת למנש, שיסד אזהרות "אתה הנחלת", שהביאם רבנו סעדיה גאון בסדורו.

פרק לז

לאנדא — רפא

א. משפחת לאנדא

אודות חותנו של ר' יעקיל עברליס (פרק לה) קיימות שתי גירסאות: האחת — שהיא מקובלת יותר — אומרת, כי אשתו מ' גיטל היתה בת הג"ר משה סג"ל לאנדא, שהיה בתחילה רב בלאנדא (אשכנז) ואחר כך מרבני פראג (ש"י). בשנת ש"ח אנו מוצאים אותו בעיר קראקא. גדולי הדור מפארים את שמו. היה חבר בבית דינו של הרמ"א, יחד עם הג"ר יוסף כץ, בעל "שארית יוסף". הגיע לשיבה טובה, נפטר בקראקא י"ט אדר שנת שכ"א.

בן הג"ר יקותיאל לאנדא, אב"ד פראג.

בן הג"ר יעקב ברוך סג"ל לאנדא, מגדולי ההוראה באשכנז. נולד בשנת ק"פ. חי גם בפיומה שבאיטליה. בעל "האגור" (חיברו בשנת ר"מ) ו"החזיון".

בן הג"ר יהודה ליווא — הלוי — אשכנזי, למד אצל המהר"ל ושימש בבית דינו. היה רב בעיר לאנדא אשר באשכנז, ולימים עבר לרבנות טרויז, בה קבע ישיבה גדולה, כפי שכותב בנו בהקדמה ל"אגור": "אבי השפיע תורה לאלפים תלמידים, כאשר נודע לכל בני אשכנז וצרפת". כעבור שנים גלה לאיטליה. מהמשפחות המיוחסות בישראל, ושרשיה מן הלוויים למשפחת הקרחי. נפטר בשנת רכ"ט. הניח שו"ת רבות.

רבי יעקב ברוך לאנדא היה חתן הגאון פאר הדור רבי אברהם בן רבי יחיאל זק"ש — זכ"ש, מלומברדיה, מגדולי אשכנז שגלו לאיטליה, התיישב בעיר פורטו וניהל שם ישיבה — מוזכר ב"אגור" דיני הגעלה וכן במהר"ק וב"לקט יושר" — נפטר בשנת ר"כ.

ב. רפא

גירסה שניה אומרת, כי ר' יעקיל היה חתן הג"ר ארי' לייב כץ ראפופרט אבד"ק פראג (ש"כ).

בן ר' יחיאל הכהן רפא – מדפיס בויניציא.

בן ר' משה הכהן רפא – רופא בויניציא, נפטר י"ט כסלו ר"ן.

בן הגביר החסיד ר' יקותיאל כ"ץ רפא – יחוסו דור אחר דור עד עזרא הסופר.

חתן הג"ר משולם קוזי רפא (הראשון), מרבני איטליה. היה בעל בית דפוס. נפטר בשנת רל"ה.

בן או חתן ר' משה יעקב כ"ץ.

פרק לח

משפחת שי"ק

א. גזע התוספות יום טוב

כאמור (פרק יח), אבי הגאון המהר"ם שיק היה ר' יוסף מברעזאווא. הוא היה סוחר נכבד וידוע כאיש צדיק תמים בדרכיו וחסיד בכל מעשיו. אך לא ארכו שנותיו ונפטר לבית עולמו בדמי ימיו, בהשאירו ארבעה יתומים – כמוזכר, היה המהר"ם שיק בעת ההיא בגיל בר מצוה. זוגתו מרת רבקה היתה בת הג"ר שלמה בן הגאון ר' פרץ ^(לא) בן הג"ר שלמה פראנקל, אב"ד דקהילת געדינג. הג"ר פרץ (מוזכר במהר"ם שיק יר"ד סי' ד"ש) נפטר בי"ג שבט תקל"ג. נותרו ממנו כתבי יד, כמו כן נותרו כתבי יד מאת אביו הג"ר שלמה.

הג"ר שלמה פרנקל בהתעוררו פעם בבוקר, מיהר להקיץ את כל בני הבית, וסיפר כי גילו לו מן השמים, שנגזרה גזירה רעה על בני העיר, לכן עליהם להמלט חיש להונגריה, וכן עשו. הוא מיהר לתפלת שחרית והודיע לבני קהילתו את אשר גילו לו וזירזם להמלט על נפשם, בהוסיפו, כי הוא בתור רב העיר לא יעזוב את העיר כל עוד שאחרון היהודים לא עזב. אך כמה מאנשי העיר התמהמהו ובינתים נכנסו גייסות פורעים והמיתו כולם עם הרב בראשם הי"ד.

ר' דוד שיק, אבי ר' יוסף מברעזאווא, אשר עבר מברעזניץ לברעזאווא שעל יד נייטרא, כנראה שהיה איש אמיד, כי הוא קנה את המגרש לבנין

(לא) בהיותו תינוק ואמו עמדה עמו בשוק, עברו דרך שם גדודי חיל המלך, וחטפו הילד ממנה והלכו לדרכם. היא הלכה אחריהם כל הדרך עד בואם לעיר וינה. שם גר הרב השר מוה"ר גומפריכט אפנהיימר (מוזכר בנוב"י), וסיפרה לו את המאורע. הוא הזמין מיד את ראשי הצבא למשתה גדול, וכטוב לבם ביין, התהלך הרב ביניהם לשמוע שיחתם. והנה שמע שאחד משרי החיל סיפר, כי מדי עברו בעיר פלונית, הוא חטף תינוק, אך אינו רוצה לינוק בשום אופן. ביקש הרב שיביאו את התינוק, ואכן נשלח חייל להביאו. הרב ביקש לתת לו את התינוק, והוא החזירו לאמו. גם הזמין עגלה ושלח את האם ובנה לביתה.

בית הכנסת בברעזווא ונדב חמש מאות זהובים – הון עתק – לצורך הבניה.

בן ר' יצחק אייזיק שיק מברעזניץ. זוגתו מ' עלקא ב"ר זכריה יאס. אשת ר' זכריה היתה מ' סלאווה בת ר' מיכאל קוה^(לב).

בן הגאון הגדול, חסידא ופרישא, צדיק בכל דרכיו, ר' חנוך העניך שיק זצ"ל, אבד"ק שקלאב, מופלג בדורו ותמים בכל מעשיו. בא בהסכמה על הלכות תלמוד תורה שהוציא לאור בעל "התניא". באחרית ימיו התבטא, כי אלמלא חולשתו מפאת זקנותו, היה נוסע להסתופף בצל ה"תניא". נפטר ח' אייר תקס"ט, וזוגתו מ' מינדל נפטרה י"א אדר ב' תקנ"א.

בן הג"ר שמואל שיק.

בן ר' יעקב שיק.

מצאצאי הנגיד ר' מנחם מאניש, אבי משפחת שיק, שהיה ראש ומנהיג בקהילת פראג בשנת ש'. לפי המסורת שקיבל המהר"ם שיק מהוריו, בחר ראש המשפחה בשם ש"ק – כאשר יצאה פקודת מלכות להוסיף שם משפחה – ראשי התשובה שם ישראל קודש, מתוך קפידתו שלא להשתמש בשם לועזי.

לעת זיקנתו של ר' מנחם מפראג, נשאו לבו לעלות לארץ הקודש, ובדרכו שהה בוינה ונפטר שם. על מצבתו חרות הנוסח דלהלן:

פ"נ הקצין כמר מנחם מאניש ב"ר אברהם ש"ק, גבר תמים, שבע ימים, זקן ונשא פנים, ראש הקהילה בק' פראג מ' שנים, גם מנהל ומנחם, ג"צ (גבאי צדקה) עניים לרחם, עשה משפט וצדקה, לא ביטל שום תפלה וצעקה, ולעת זקנתו, לילך לארץ ישראל שם מגמתו, ובואו עד הנה, נאנס מן המצוה ונפטר ממנה, ונפטר בשמיני עצרת, שע"ג לפ"ק בשם טוב ותפארת, תנצב"ה.

לקצין ר' מנחם היו שני בנים: ר' מנשה, מנכבדי פראג בשנת שמ"א ור' משה יעקב, שהתואר "ראש קהילות וינא" חקוק על מצבתו, אשר נפטר בכ"ד תשרי שפ"א – מהם הסתעפה משפחת שיק.

אחד הענפים למשפחה זו היה ר' שמואל שיק הנ"ל.

זוגתו היתה מ' ניסל, ואודות אביה התחלקו הדיעות: הרוב סוברים, כי היא היתה אחות האחים הקדושים הרה"ק ר' פייביש מזבאריז' זצ"ל והרה"ק ר' אברהם נח מדולינא זצ"ל, בעל "זריזותא דאברהם" – מצאצאי הרה"ק ר' שמשון מאוסטרופוליא הי"ד (פרק לט).

מ' ניסל היתה בת הג"ר אהרן משה, מגיד מישרים בסניאטין (ת"ע-תק"ל) – זוגתו מ' וועכנא בת הרה"ג המקובל רבי ישראל משה ירושלמי, אבד"ק טיסמניץ, אשר נהרג על קידוש השם – ויחוסו עולה עד רבי יהודא החסיד (פרק לו).

בן הג"ר מאיר, אבד"ק סטרי ובראדשין – מרן הבעל שם טוב זצוק"ל נסע אליו ביחוד, לקיים בו מצות שימוש תלמיד חכם. (ת"ן – כ"ט שבט תק"ה). זוגתו מ' הדסה בת הג"ר יעקב משה העלין (פרק מב) נפטרה י"ט תשרי תצ"ב.

בן הג"ר שמשון אבד"ק סטרי ובראדשין.

בן הג"ר אברהם, אבד"ק סקאלא – בן אביר הרועים הגאון בעל "תוספות יום טוב". נולד בפראג בשנת שע"ה. אביו הזכירו פעמים רבות לשבח ולתהלה בספריו, ובין היתר, כי בגיל שלש עשרה הגיה את ספרו "מעדני יום טוב" וחיבר פירוש לירושלמי. זוגתו מ' אסתר היתה –

בת הגאון רבי יחיאל לוריא, רב בלובלין, מגדולי דורו (ת"י).

בן הג"ר (יוסף) שלמה רופא, אשר היה גאון מופלא, מקובל ורופא מומחה לרבים, רב בלובלין וקראקא. בשנת שס"ח, בגיל שמונים נסע לארץ ישראל (א"ח ס"ו סק"ו בט"ז). חתן ר' משה ר' לייזרס מבריסק (פרק מא), ויש אומרים כי נקרא גם בשם יוסף, וכי היה חתן הג"ר יצחק שפירא אב"ד קאוולי, בן הג"ר נתן מהורדנא בעל "מבוא השערים" (פרק לג).

בן בנו של הג"ר אברהם לוריא רב בבריסק ולבוב (פרק מג).

ב. משפחת ריבלין

הג"ר חנוך העניך שיק הנ"ל היה –

חתן הג"ר שלמה זלמן ריבלין (ריבעלעס), אבי כל משפחת ריבלין, רב וראש קהילת שקלאב. זוגתו היתה מ' שרה בת הרב הלל. ר' זלמן נפטר א' אדר ב' תקצ"ז.

בן הג"ר צבי הירש ריבלין – איש צדיק, מפורסם מאד בדורו (אחיו ר' ישכר דוב הוא אבי אביו של הגר"א). נפטר בוילנא כ"ט אייר תקכ"ה.

בן הרב הגדול, קדוש וטהור רבי אלי' חסיד, מפורסם בדורו, דיין בוילנא, ראש הקהל, פרנס וגבאי צדקה גדולה בעירו (הגר"א נקרא על שם זקנו זה). היה גביר אדיר. היה לו בית המדרש בחצר ביתו, והחזיק עשרה בטלנים תלמידי חכמים שהקדישו כל ימיהם לתורה ולעבודה. היה חתן רבי פתחיה רבקש. נפטר כ"א אלול ת"ע.

בן הג"ר משה קרמר, המכונה "רבי משה מאיר קרעמערס", ראב"ד וריש מתיבתא בוילנא ועוד קהילות, חבר ועד המדינות פולין וליטא. גאון מופלג, אור ישראל וקדוש, נאמר עליו כי "ממש השכינה שורה עליו", ועומד בפרץ עמו. היה המרא דאתרא שלא על מנת לקבל פרס (אשתו החזיקה חנות ופירנסה את המשפחה). נח נפשיה כ' חשון תמ"ח.

בן רבי דוד אשכנזי מקראקא.

☆ ☆ ☆

הרב האלוף המרומם רבי פתחיה רבקש הנ"ל, מפראג, תלמיד הסמ"ע. בן הג"ר משה רבק'ש (ש"נ – ט' סיון תל"ב), מפורסם כגדול מאד בתורה, "צדיק בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו", רב ופרנס בוילנא, מחבר "באר הגולה" על ד' חלקי שלחן ערוך, כללי הוראה, כלי הגולה ועוד.

בן הרב והקצין הגביר ר' נפתלי צבי הירץ-הירש פאסי, סופר ומנהיג מקראקא (נפטר ג' אלול שס"א). זוגתו מ' רבקה (נפטרה כ"א אב שס"ו) בת רבי נתן מאנדל בן רבי מאיר, (לפי גירסה אחרת, זוגתו היתה מ' טעלצא מגזע הג"ר שאול וואהל – סעיף הבא).

בן הרב הגדול האלוף רבי פתחיה סופר, פרנס ונאמן קהילת פראג, סופר סת"ם, למדן וחזן, לשם ולתהלה. נפטר כ"ה שבט שני"ט.

בן הקדוש רבי יוסף סופר סת"ם, מאובן (אפען), אוד מוצל מגזירת גירוש וינה, בשנת שי"ט.

ג. משפחת קצנלבויגן

לפי גירסה אחרת: ר' שמואל שיק הנ"ל היה חתן ר' משה הלוי – בן ר' נתן הלוי – מוזכר ב"מגילת איבה" של ה"תוספות יום טוב"

— נשא לאשה את מ' הנלי (חנה) בת הג"ר משה קצנלבויגן אבד"ק חעלמא ולובמלא — נפטר בשנת ת"ץ — בן הג"ר מאיר מבריסק בן הקצין הנכבד ר' שאול וואהל, נכד מהר"ם מפאדובה.

בן ר' זאב וואלף סג"ל סלאוויס (שלאווע'ס) סג"ל — זוגתו היתה מרת ניסל בת ה"תוספות יום טוב".

הג"ר מאיר וואהל הנ"ל אב"ד טיקטין ואחר כך אב"ד וראש ישיבה בקהילת בריסק והגליל. הוא מכונה בתור "ראש גאוני ליטא בשנת שפ"ג". נפטר בשיבה טובה בשנת שצ"א. זוגתו הצדקת מ' הינדא בת האלוף הקצין החרף ר' פנחס הורוביץ מקראקא — גיס הג' הרמ"א — בן הג"ר ישראל הורוויץ (פרק לא). ר' פנחס נולד בשנת רצ"ה ונפטר בי"ז טבת שע"ח, זוגתו מ' מרים ביילא — אחות הרמ"א — נקברה סמוך לאביה בח"י אלול שע"ז.

זוהרות התורה
זוהרות השו"ת

בן הקצין המנהיג המפורסם ר' שאול וואהל מבריסק (פרק כט סעיף ט). זוגתו של הג"ר משה קצנלבויגן אבד"ק חעלמא, מ' שרה היתה — בת הפרנס הרב בנימין בייניש קלויזנר מפוזנא (פרק כט סעיף ח).

פרק לט

ר"ש אוסטרופוליא

הרה"ק ר' שמשון מאוסטרופוליא (פרק לח סעיף א), מוגדר בתור: חכם ונבון ומקובל, אשר כל יום בא מלאך ללמדו סתרי תורה. נתפרסם כאיש א־לקים. היה מומחה בכל רזי הקבלה. חיבר ספרים רבים, אך לא כולם הודפסו. מחיבוריו: "מחנה דן", פירוש על הזוהר על פי הקבלה, "בן מנוח", "שמש נוגה". בפורענויות שבשנת ת"ח, נהרג על קידוש השם, בג' מנחם אב.

בן הג"ר פסח אב"ד קאריץ.

חתן הג"ר שמשון ראש ישיבה ואב"ד קרמניץ (אחי המהר"ל מפראג).

בן הג"ר בצלאל רב בפוזנא.

בן הג"ר חיים, רב בוורמייזא וראש מדינת אשכנז, נפטר בשנת רפ"ב.

הג"ר חיים
אשרות השלום

בן הג"ר בצלאל, רב וראש ישיבה בוורמייזא, נפטר בשנת ר"ל לערך.

בן הג"ר יהודא ליווא הזקן מפראג, ראש ישיבה בוורמייזא, שהיה בן אחר בן מגזע רב האי גאון (דור ט"ו או ט"ז). על מצבתו חרות: "זאת ליהודא, לתורה ולתעודה, חכם הרזים, בקי בש"ס התלמוד, לא נמצא כמותו בכל העולם בחריפות ובקיאות ובזכרון, והוא מגזע הגאונים המיוחסים לאדוננו דוד בן ישי מלך ישראל". כל גדולי הדור חרדו מגדולתו ומקדושתו. נפטר שנת י"ג חשון שנת ר'. זוגתו היתה מ' פערל בת ר' שמואל.

הג"ר שמשון אב"ד קרמניץ היה חתן (בן דודו) —

רבי שמואל החסיד איש-צבי, ראש משפחת גזע צבי — עלה לארץ ישראל ונקרא נשיא ירושלים — נפטר שם.

בן הג"ר צבי הילמן (אחי אביו של המהר"ל), שעל שמו קראו עצמם צאצאיו "איש צבי", "גזע צבי", נפטר בשנת שי"ג.

בן הג"ר חיים אב"ד וורמייזא הנ"ל.

חותנו של הג"ר צבי הילמן היה הג"ר אליעזר טריבוש, מחשובי הרבנים

בזמנו. נולד בשנת רנ"ה. תחילה היה שותף עם בעל אחות אביו – ר' משה עברליס מקראקא הנ"ל, אגב כך התמנה לראש ישיבה בקראקא. בשנת ש"ה נתקבל כאב"ד וראש ישיבה בפרנקפורט על נהר מיין וכיהן שם כ"ב שנה. היה גדול בנגלה ובנסתר. הרמ"א כותב בשו"ת שלו סימן צ"א: "ראוי שכל התורה תהיה נפסקת על ידו". בין ספריו: "יסוד שירים", מדרש הזהר על מגילת רות בדרך פשט והקבלה. (מוצאו ממשפחת טרייביש מצרפת אבל כנראה שבארץ אשכנז כינו את המשפחה בשם טריבוש). נפטר בשנת שכ"ו.

בן המקובל הג"ר נפתלי הירץ טריבוש, אב"ד פרנקפורט, אשר היה גאון בנגלה ובנסתר. מספריו: "נפתולי אלקים", שממנו מביא רבי חיים ויטאל בספרו, פירוש על ספר "שערי דורא". סדור התפלה שסידר נקרא "סידור הקבלה".

בן הג"ר אליעזר טריבוש, אב"ד וראש ישיבה בקהלת שלטשטאט. החליף שו"ת עם מהר"ם מינץ.

בן הג"ר שמואל טרייביש הנ"ל (ריש פרק לו).

פרק מ

רב האי גאון

רב האי גאון הנ"ל היה ראש ישיבת פומבדיתא (נפטר בן צ"ט שנה, כ"א ניסן ד'תשצ"ח) בעל "מקח וממכר". הראב"ד כתב שראה חותמו של רב האי גאון וחקוק עליה אריה, כמו שהיה על דגל מחנה יהודה ודגלי מלכי יהודה. הושפע מרב סעדיה גאון ובנו רבי דוסא, וכן מחותנו רב שמואל הכהן גאון. נותרו ממנו אלפי תשובות, ספרים רבים בהלכה ועוד.

בן רב שרירא גאון ראש ישיבת פומבדיתא, שנולד בשנת ד'תרס"ה והאריך ימים כמו ק' שנה. כתב באגרתו המפורסמת: "ורבה בר אבוה זקננו מן דבית נשיאה הוי, דאנחנו נקיטנא בקבלה, דמן בית נשיאה אנחנו ומזרעא דרבה בר אבוה".

בן מר רב חנניה או חנינא גאון – ראש ישיבת פומבדיתא, חתן רב מישוי אלוף.

בן מר רב יהודה – יהודאי גאון, ראש ישיבת פומבדיתא משנת ד'תרס"ה. נפטר בשנת ד'תרע"ה. חתן מר רב צמח גאון (ראש ישיבת פומבדיתא, משנת ד"א תרל"א עד תרמ"ח).

בן רב פלטוי גאון.

בן מר אביי.

בן רב שמואל ריש כלה.

מצאצאי רבה בר אבוה – תלמידים של רב ושמואל, אב"ד ור"מ במחוזא – נצר מגזע הנשיאים, ראשי הגולה בבבל, מבני זרובבל, מצאצאי מלכות בית דוד.

רב שרירא גאון היה גם נכד מר רב מארי (ר"י פומבדיתא בשנים ד"א שע"ג-ש"ץ) בן רב דימי סורגא, כמו כן נכד רבא (ר"י פומבדיתא בשנים ד"א תקל"ב-תקמ"א) בן רב דודאי.

רב שמואל הכהן גאון (חותן רב האי) היה ראש ישיבת מחסיא –

סורא.

שסה

רב האי גאון

בן חפני אב"ד פומבדיתא (נפ' ד'א תשצ"ד).

בן מר כהן צדק, גאון פומבדיתא.

בן רב יוסף גאון.

פרק מא

משפחת איסרל

א. "תרומת הדשן"

הג"ר שלמה רופא — לוריא הנ"ל (פרק לח סעיף א) היה —

חתן ר' משה לאזר'ס איסרל, פרנס בבריסק — חתן הקצין הג"ר נפתלי צבי הירש-הירץ פאסי (פרק לח סעיף ב). בגיל שמונים עלה לירושלים. נפטר בשנת שפ"ו.

בן רבי אלעזר (אליעזר) איסרל (אחי הרמ"א) — נפטר בוינה בר"ח מנחם אב שנת שפ"ג. זוגתו מרת מרים, בת המהרש"ל (פרק מג), נפטרה ח' תמוז שע"ה.

בן רבי ישראל איסרל (המכונה גם איסרל לאזרס), נשיא ישראל, פרנס הדור ומנהיג בקראקא, תלמיד חכם עצום וגביר בעל השפעה בחצר המלך. במות זוגתו מ' דינה מלכה בת הרב אליעזר שרנצל מברנדבורג (במגיפה, בעשרה בטבת שי"ג), בנה לזכרה בית כנסת מפואר בעירו, הקרוי על שם הרמ"א, וקיים עד היום. נפטר בקראקא י"ג אדר א' שכ"ח.

בן רבי יוסף, פרנס ומנהיג בקראקא. זוגתו הנדיבה מ' גיטל בת הרב משה אורבך מרגנסבורג (ראש הקהילה שם) פרנס ומנהיג בקראקא, נפטרה כ"ז סיון שי"ב.

מצאצאי רבנו ישראל איסרלין, מגדולי הפוסקים באשכנז, חריף ובקי ובעל סברה ישרה. כיהן כאב"ד במרבורג (מדינת שטיירמרק), אחר כן בווינר-נוישטט, שם ניהל ישיבה גדולה. מתלמידיו: מהר"ם מינץ ומהר"י ברונא מחותנו. חיבר "תרומת הדשן" (שנ"ד תשובות), פסקים וכתבים והגהות ל"שערי דורא". הוכר על ידי חכמי דורו כגדול הדור ובר סמכא בכל עניני ההלכה. היתה לו גם קבלה מעשית, ובעת צרה וצוקה הפליא לעשות והציל ישראל בחכמתו. מרוב ענותנותו היה חותם: הקטן והצעיר בישראל. אף לא הרשה שיקראוהו לתורה בתואר "מורנו" (חי בשנים ק"נ — ר"ל).

בן הג"ר פתחיה מקרימשא, זוגתו מ' בריינא-בריינדל בת הרב חיים מהרצוגונברג.

בן הג"ר חיים היינשל מהיינבורג, נפטר שנת ר"ד.

בן הג"ר ישראל מקרזמיר (אוסטריה), מחכמי אשכנז. משערים שהיה נכד הרא"ש ומשום כך חיבר את "הגהות אשרי", נפטר שנת ק"פ.

☆ ☆ ☆

רבי אליעזר שרנצל – חותן רבי ישראל איסרל – הנ"ל, היה פרנס בקהילת לבוב. זוגתו מ' דרעזיל היתה בת הג"ר יחיאל (בן הג"ר אהרן) לוריא אב"ד בריסק (פרק מג).

בן הרב והקצין ר' נחמן שרנצל (נפטר בשנת שע"ו). זוגתו מ' רויזא "לב הזהב" (נקראה כך, כי היתה בעלת חסד להפליא. נפטרה ד' תשרי שצ"ה) היתה בת הג"ר יעקב עברליס (פרק לה).

בן ר' יצחק שרנצל, מנהיג יהודי לבוב, פרנס ועד ד' ארצות ושתדלן למען הכלל. היה בנקאי עשיר. בנה מכספו בית כנסת מפואר, על פי תיכנון אדריכל מומחה איש רומי. בית הכנסת הזה נקרא על שם הט"ז, כי הוא היה מתפלל בו. בפרוץ מלחמת העולם השנייה נשרף בית הכנסת על ידי הגרמנים. אשתו חוה בת הג"ר אליעזר טריבוס אב"ד שלטשטאט הנ"ל (פרק לו) נפטרה בשנת שע"ו.

המחברת המורה
המבשרת הציונות

ר' יצחק היה בן המנהיג ר' נחמן שרנצל.

יש סוברים, כי רבי ישראל איסרל הנ"ל היה חתן –

הג"ר ליפמן אלעזר מקראקא.

בן הג"ר יחיאל (שרנצל מלבוב).

ב. הרא"ש

רבנו אשר – הרא"ש – (סעיף א), נולד בשנת ה"א י' באשכנז. יחוסו הגיע עד לרבנו גרשום מאור הגולה. תלמיד מובהק למהר"ם מרוטנבורג, שהעריכו מאד, וצירפו לבית הדין שלו בוורמייזא. זוגתו היתה, מ' יוטא בת הרב שלמה יודלין מארקליניץ. משנת נ"ג נחשב כמנהיג הרוחני באשכנז. בקיץ ס"ג נמלט מארצו, נדד הרבה עד שהגיע לספרד ונתמנה לראש בית הדין והישיבה בעיר טולידו. נהג נשיאותו ברמה. מכל העולם פנו אליו בשאלות. יותר מאלף תשובות כונסו בשו"ת הרא"ש. כתב תוספות על רוב מסכתות הש"ס. התנהג בחסידות ובפרישות, הניח צוואת הנהגות

מוסר בשם ארחות חיים. פסקיו – ספר האשרי – נתקבלו בכל תפוצות ישראל.

בן הג"ר יחיאל, נולד ד'תתקע"ט, נמנה עם חסידי אשכנז מחוגם של רבי יהודא החסיד והדוקח. אוצרות התורה
מחברת השו"ת

בן הרב אורי, בן הרב א-ליקים ממגנצא, בן הרב יהודא, ממשפחה מיוחסת שהיתה קבלה בידה, "כי מכמה דורות היו בעלי תורה ואנשי מעשה ויראי א-לקים, ומהם יצאה תורה לישראל".

פרק מב

משפחת פולק

א. "ידי משה"

רבי יעקב משה העלין הנ"ל (פרק לח) חיבר פירוש על המדרש בשם "ידי משה".

בן הג"ר רבי אברהם העלין.

בן רבי שמעון העלין מוינה. זוגתו מ' שרה היתה בת –

הג"ר אברהם חיים פולק, אב"ד אפטא ווינה, מגדולי הדור (נולד לאחר פטירת אביו ונקרא על שמו), נפטר בשנת שפ"ג – זוגתו מלכה בת הג"ר אלעזר איסרלין הנ"ל (פרק מא), נפטרה כ"ג טבת ש"פ. זוגתו השניה מ' מרים (ביילא) היתה בת ר' משה בן ר' יעקיל עברליס מקראקא (פרק לה), נפטרה כ"ט אלול שצ"ט.

בן הג"ר אברהם פולק אב"ד לובמלא, אפטא. תחילה היה חתן הג"ר יצחק בצלאלס (זקנו של הט"ז) אב"ד לודמיר, אך לא נפקדו בבנים, ואשתו השניה – מ' שרה בת המהרש"ל (פרק מג) ילדה לו בן, אך כאמור, האב נפטר לפני לידת בנו. היא נפטרה ט"ז תמוז שמ"ט.

בן הג' רבי יעקב פולק (ר"ל – כ"ג סיון ש"א), אב"ד וראש ישיבה בפראג, בקראקא (רס"ג) ובלובלין, "אבי" ומייסד שיטת ה"חילוקים" בתלמוד, בישיבות פולין. נשא ונתן בעומק ההלכה וקולע אל השערה לקשר ענינים שונים, אשר תמיד מצא את הפתיל ההגיוני הדק לאגדם יחד לידי מסקנה אחת. הרביץ תורה לעדרים, ומתלמידיו היו לגדולי הדור. אף הרמ"א ביטל דעתו מפני דעת רבי יעקב. לא חיבר שום ספר, מחשש שיסתמכו על פסקיו, וברוב ענוותנותו החזיק כי אינו ראוי לכך. ה"צמח דוד" כותב עליו: "יחיד בדורו בחריפותו, בקיאותו ולחידוד שכלו, ושמעו הלך מסוף העולם עד סופו". עקב חמת המציק של השלטונות עזב את פולין ועלה לארץ ישראל, אך כעבור שנים חזר. נפטר בלובלין.

בן רבי יוסף פולק איש ירושלים.

זוגתו של רבי יעקב פולק – מ' אסתר היתה בת הבנקאי ר' משה פישלס מקראקא (זוגתו מ' רחל). היה עשיר מופלג, שר המכס בפולין. המשפחה הצליחה מאד בעסקים, עד כי הילוו כסף גם לבית המלוכה, ועקב זה היתה להם השפעה גדולה במדינה.

בן ר' אפרים פישל אשכנזי – המשפחה היגרה מפרנקפורט לפולין והתיישבה בקראקא (נפטר בשנת ר"ל, בערך).

הג"ר יעקב משה העלין הנ"ל היה חתן ^(לב) הקצין המפורסם הקדוש רבי יהודא לייב מנהיג, בן ר' ישעיה שמועיה סג"ל הלר מסאטינוב (גליל לבוב) הי"ד, אשר היה נכד רבי יצחק מזלקווא ומצאצאי הג"ר יצחק חיות בעל "אפי רברבי" (פרק כז סעיף ז), חוטר מגזע רש"י הקדוש ^{אברהם העליון} ^{השני}.

ב. "ספרא דצניעותא דיעקב"

השר הקצין רבי יצחק מזלקווא – חתן הג"ר מרדכי אב"ד דעיר וינא.

בן הג"ר יהודא לייב מק"ק וינה – חתן הג"ר מרדכי גומפרכט אבד"ק וינה.

בן הגאון המקובל האלקי רבי יעקב תמר'לש – השני – (חתן הג"ר אברהם חיים מאפטא הנ"ל) בעל "ספרא דצניעותא דיעקב" – על דרך הקבלה – אב"ד וראש מתיבתא דק"ק קרמניץ, אב"ד וינה. במשך ארבעים שנה ישב בתענית מערב שבת לערב שבת, ולא זו מכתלי בית המדרש בו למד בקדושה ובטהרה, כשהוא דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. נולד בשנת ש"ן, נפטר ו' ניסן תכ"ו.

בן הג"ר אליעזר ליפמן מוורמייזא.

בן הג"ר מאיר אשכנזי מק"ק דנהויזן (טנהויזן) שבאשכנז, מגדולי דורו ומרביץ תורה.

בן הג"ר אליעזר (הנקרא ר' לייזר), אב"ד וראש ישיבה בלבוב, מילא מקום חותנו הג"ר קלמן מוורמייזא כראש מתיבתא בוורמייזא.

בן הג"ר מנוח – חתן הג"ר אליעזר טריבוס (פרק לו).

(לג) כך מובא בהקדמה לספר "זריזותא דאברהם" – ואם אמנם לפי זה יוצא, כי רבי יעקב משה היה דור רביעי מהג"ר אברהם חיים פולק ואילו זוגתו היתה דור שביעי ממנו, ברם לעתים זה יתכן להיות.

אשת הג"ר מאיר אשכנזי היתה הרבנית חנה'לי (נפטרה י"ב אלול) בת הג"ר אברהם מוכר ירקות, אב"ד לובלין. בתחילה היה נחבא אל מקומו והיה מוכר ירקות בשוק, ושם היה ישן. המהרש"ל עלה על עקבותיו, ולאחר הפצרות רבות ניאות ללמוד אתו – מביאו בשו"ת שלו סימן פ"ט. לפני פטירתו, ציוה המהרש"ל שיקבלוהו כרב העיר במקומו.

בן רבי אישעיא קאשי, חזן בקהילת לובלין, שנפטר בכ"ד סיון ש"ג. הג"ר קלמן מוירמייזא הנ"ל, מחכמי אשכנז הראשונים שעברו לפולין. שימש אב"ד וראש ישיבה בלבוב במשך מ"ב שנה (רע"ח-ש"ך). נחשב כאחד מגדולי דורו, יחד עם הג"ר יעקב פולק, הג"ר שלום שכנא, הג"ר קלמן הברקשטן ועוד. נפטר ב' אייר ש"ך.

פרק מג

משפחת לוריא

הגאון רבי שלמה לוריא – המהרש"ל הנזכר בפרקים מא"מב – נולד בשנת ע"ר והתייתם בילדותו, על כן גדל אצל זקנו (אבי אמו) רבי יצחק קלויבר מוורמייזא, אב"ד פוזנא (חתן הג"ר אליעזר שרנצל מלבוב – פרק מא). כבר בנעוריו יצא שמו לתהלה כאחד מגדולי התורה שבדורו. הוא שימש ברבנות בקהילות אחדות: בריסק, אוסטראה ובסוף ימיו אב"ד וראש ישיבה בלובלין.

היה תקיף ולא נשא פנים אף לאחד, מאידך, הצטיין בעניויות ובצדקות. היה חקרון בהלכה. חיבר הספרים: חכמת שלמה, שו"ת עמודי שלמה, עטרת שלמה ויריעות שלמה. נפטר בלובלין י"ב כסלו של"ד.

זוגתו מרת ליבקא (ליפקא), היתה בת הג"ר קלונימוס קלמן הברקשטיין (ירושלמי) – בן הג"ר יעקב – רב באוסטראה ובבריסק (מוזכר בשו"ת רש"ל סימן צ"ח, ביבמות פ"א ובעוד מקומות). בעטיה של עלילת דם, החיה נכרי בסוף ימיו עלה לירושלים ונתמנה לרב הראשון של עדת האשכנזים – נודע שם כאיש מופת. בארץ ישראל נפגש עם האר"י הק'. האריך ימים, נפטר בערך בשנת ש"י ונטמן בהר הזיתים.

המהרש"ל היה בן הג"ר יחיאל לוריא אב"ד סלוצק. כאמור, נפטר הגר"י בגיל צעיר. מוזכר בשו"ת מהר"ם פדואה סי' סב, פג.

בן הג"ר אברהם לוריא אב"ד בריסק ולבוב – נפטר ט"ו בתשרי רפ"ב. בן הג"ר יחיאל לוריא – בא מעלזאס והיה אב"ד בריסק, נפטר ר"ל. בן הג"ר אהרן לוריא אב"ד היילברון ולאנדא, מגדולי הדור באשכנז, העמיד תלמידים הרבה. חיבר ספר "משיבת נפש". תשובות אליו מאת: מהר"ם פדואה, מהר"ם מינץ, מהר"י ברונא. נפטר בשנת רל"ח.

בן הג"ר נתנאל לוריא אב"ד אנטיכי.

בן הג"ר יחיאל (או יהודא) לוריא אב"ד ערפורט.

בן הג"ר שמשון לוריא מוורמייזא, אב"ד וריש מתיבתא בערפורט, פעסט, (ק – ק"ס).

הג"ר שמשון לוריא (או אביו) נשא את הרבנית מרים, שהחזיקה ישיבה במשך מספר שנים. היא ישבה אחורי וילון ולימדה הלכה בפני תלמידים מופלגים – (אחיה הוא הג"ר פרץ מקונסטנץ). היא היתה –

בת הג"ר שלמה שפירא, אב"ד וורמייזא, היילברון ולנדא – (פרק לג) – "מאבותיו לא פסקה תורה עד רש"י...".

בן הג"ר שמואל שפירא אב"ד אשכנז, דור תשיעי ברבנות שם – בן אחר בן.

חתן הג"ר מתתיהו טרייביש, אב"ד פאריס הנ"ל (פרק לד).
 נין ונכד של רש"י הק'.

קיימת גירסה, כי הג"ר שמשון מוורמייזא היה בן הג"ר יחיאל לוריא.
 בן הג"ר שלמה הרופא.

בן הג"ר שמשון הרופא מאורליינס.
 בן הג"ר יחיאל, מחבר הספר "קטני אמנה".
 בן הג"ר שלמה הרופא.

בן הג"ר יחיאל.
 בן הג"ר שלמה הרופא
 בן הג"ר משה אהרן, רב באורליאנס ובסוף ימיו בקראקא.

בן רבנו יצחק – ריב"ם
 בן הג"ר מאיר מרומרוג.
 חתן רש"י.

פרק מד

איש למשפחותיו

מחותנים רמי מעלה ועתידי יחוס היו לר' יוסף אריה, מהם שכבר נכתב אודות גדלותם וחשיבותם, פעולותיהם הכבירות ומעשיהם הנשגבים, עם כל זאת נעלה זכרם לטובה אות גם בספרנו, ולו בקצרה.

א. משפחת אדלר

מחותנו הראשון של ר' יוסף היה — גיסו ר' אהרן אלי' אדלר ז"ל בן ר' משה ז"ל ומרת אסתר ע"ה (אחותו של בעל "שאלת יעקב", פרק יז). בהגיעו לפרקו, נהיה ר' אהרן אלי' לחתנו של דודו, לאחר שנשא לאשה את בתו מרת חיה פייגלא.

ר' אהרן אלי', שהתגורר בישוב ניגרשט אשר במחוז סטמר, היה מנכבדי הקהילה ומחשוביה, מוקיר ורחים רבנן.

הוא עמד בקשרי מסחר עם ר' יוסף ופרנסתו היתה מצויה בהרחבה.

במרוצת השנים נולדו לר' אהרן אלי' וזוגתו בנים ובנות, כשהבכירה מבין הבנות נקראה בשם בריינדל, על שם זקנתה, אשת ה"שאלת יעקב". ברבות הימים, בהגיע עת דודים, השתדכו שני הגיסים, והבחור המופלג אפרים פישל בן ר' יוסף אריה נשא לאשה את מ' בריינדל בת דודו ר' אהרן אלי' — על קורות חייהם לפרטיהם, מסופר להלן בפרקים מה — נ.

ר' אהרן אלי' נפטר בסטמר עוד בתחילת המלחמה, בי"ב באדר תש"א.

כאשר החלו הצרות בתחילת השואה, סיפרה זוגתו מרת חיה פייגלא, כי אביה — ה"שאלת יעקב" זצ"ל התבטא פעם, שהוא מרחם על ילדיו, על כי תקופה קשה מאד מצפה להם בעתיד, כפי שאכן צפו עיניו הטהורות, לדאבון כל. היא ניסתה על קידוש השם בח' בסיון תש"ד הי"ד.

ב. משפחת וויינברגר — סטמר

הבן השני של ר' יוסף — ר' משה נ"י, נשא לאשה את מרת בריינדל בת הרבני החשוב ר' ישכר דוב וויינברגר הי"ד, מנכבדי העיר סטמר, חסיד בלז,

עתיר יוחסין, מצאצאי המשפחה המפורסמת פרנקל-תאומים. לר' ישכר דוב היו בנים תלמידי חכמים שהיו בעלי חנויות לטקסטיל. רצון המשפחה – הסתר דבר, על כן קוצרה ידיעה זו.

ג. משפחת וויינברגר – זענטא

הבן השלישי – ר' מרדכי ז"ל, נשא לאשה את מרת אסתר תחי' בת הרבני הנכבד ר' ארי' לייביש בן ר' זאב וויינברגר ז"ל, מפרנסי העיר זענטא שביוגוסלביה. תורה וגדולה שררו בבית זה – ר' לייביש היה תלמיד חכם וגם גביר, בעל בית חרושת לטקסטיל. היה מפורסם כבעל צדקה וחסד, וכבעל מכניס אורחים, ביתו היה פתוח לרווחה לכל דיכפין, על אחת כמה וכמה בפני בנן של קדושים, אשר התאכסנו מפעם לפעם בביתו – בין אלה יש לציין את הרה"צ ר' מענדל מסטראפקוב זצ"ל (ר' לייביש היה יליד סטראפקוב).

ר' לייביש היה מפורסם בתור סוחר ישר מאד. רווח קטן קבע לעצמו על סחורותיו, אי לכן לא הניח פרוטה מהמחיר שקבע, ללא אפשרות להתמקח, אבל השיג בזאת, כי האנשים התייחסו אליו באימון רב, עקב זה רבו קוניו, מפעליו עלו ושגשגו ונכסיו פרחו.

בתקופת מלחמת העולם השניה השתדל ר' פישל פלדמן להשיג למענו סרטיפיקט לעלות לארץ ישראל, אך ר' לייביש ענהו, כי יש לו "עסק" עם השלטונות בדבר בית החרושת שלו ואין לו האפשרות לנסוע, אלא מבקשו שישלח את זה למען גיסו ר' מנחם שימון נ"י. כתוצאה מזה נשאר ר' לייביש בעיר מגוריו ואחר כך הוגלה ונספה על קידוש השם הי"ד.

ד. משפחת לאנדא

הבן הרביעי – ר' יהודא אברהם עביר נ"י, נשא לאשה את מ' חיה פריידא – עליזה – בת הרב הנכבד ר' זאב וואלף יחיאל לאנדא זצ"ל, איש עדין ואציל רוח, מהדמויות המפוארות שבעיר תל אביב, במשך ארבעים השנה (תרצ"ו-תשל"ה) אשר התגורר בה.

מקור מחצבתו מגזע תרשישים – בן הרה"ג ר' שמואל יצחק לאנדא

זצ"ל אבד"ק סוכאטשוב, סאבאטא וטשעכאנאו, בעמח"ס "חידושי ש"י",
 "ויעש אברהם". נולד בשנת תרל"ה ונפטר כ"ד בתמוז תרע"ה – (חתן
 הרבני הנכבד ר' יעקב מורגנשטרן ז"ל).

בן הרב ר' איכל לאנדא (חתן ר' מאיר מפראשניץ). נפטר בדמי ימיו
 בגיל ל"ו, ו' (כ"ו) בתמוז תרל"ח.

בן הרה"ק ר' זאב וואלף מסטריקוב (חתן הרה"ח ר' זאנביל משם). גאון
 אדיר, מעמודי חסידות קאצק וממשיכי נתיבה. חיבר הספר "זר זהב" על
 התורה וחידושים. ניהל באדמו"רות בשנים תרל"ה – תרנ"א. הסתלק בגיל
 פ"ה.

בן הגה"צ ר' אברהם מטשעכאנאו – בן הרה"ח ר' רפאל דאברז'נסקי
 וחתן הרב ר' דן לאנדא ז"ל מפלוצק. חיבר הספרים: "זכותא דאברהם",
 "בית אברהם", "אהבת חסד". – הגה"צ בעל "אבני נזר" זצ"ל סיפר
 אודותיו, שהגאון רבי עקיבא אייגר זצ"ל, כל פעם שדיבר מהרה"ק
 מטשעכאנאו – היה קם על רגליו, מרוב הוקרה על גדלותו (שוחח אתו
 בתורה בהיותו עלם צעיר לימים). נפטר בה' אדר א' שנת תרל"ה בגיל פ"ו.
 בראשית שנות חייו התגורר מוהר"ר זאב לאנדא בעיר לאדז' שבפולין,
 כשתורה וגדולה משמשים באור אחד, וכאשר ידיו רב לו בשני השטחים
 האלה.

דרכו היתה להשכים קום בבוקר סביבות שעה 3-4 ללמוד את שעוריו,
 והיה מתפלל אחר כך תפלת ותיקין – כך נהג כל יום. בהתגוררו בתל
 אביב, היה אומר שעור ברבים מדי יום ביומו, בבית הכנסת "יבנה".

בין מידותיו הנעלות, יש לציין את כחו הגדול במידת הצדקה. כשעדיין
 התגורר בפולין, ^{לעיתים היה} שולח את בנותיו לחלק לחם בבתי העניים.
 כאשר ארע פעם בחורף קר שלא היה להשיג פחם לחימום התנורים, שלח
 הרב את בנותיו לחלק פחם בבתי העניים, אך הזהירן שלא לגלות מיהו
 השולח.

אף כי היה איש טרוד מאד בעסקים, בכל זאת התפנה מפעם לפעם
 מטרדותיו, היה שוכר כרכרה והולך בעצמו לחלק את התרומות, נדבת
 לבו לעניים, בהעניקו תוספת חשובה – את מאור פניו, צהלה ושמחה
 בקיום המצוה. לעתים אף לקח אתו את ילדיו, על מנת לחנכם, שיראו במו
 עיניהם במעשי צדקה וחסד ועזרה לנצרכי.

שגור היה לומר אודות האיש המקבל נדבת לבו: "הוא עשה לי טובה בזה שהוא בא לבקש ממני צדקה!"

מלוה היה כסף לנצרכים, וכאשר לעתים הלוח לא היה לו לסלק את החוב, ועקב זה התחמק מעיני רבי זאב שלא יבקש חובו, היה הוא ממציא עצמו בפניו ומשתדל לפגשו, והיה מזמינו שיבוא שוב לבקש ממנו הלוואה, בהעירו בצחות: "בוא, הגדל נא את החשבון!"

ביתו היה פתוח לרווחה — היה מכניס אורחים לרוב, לפעמים גם עשרה איש — והיה משמש בעצמו את אורחיו. בהבחינו כי האורח מתבייש לאכול, היה מבקשו בדברי פיוס וריצוי, שיעשה לו טובה ו"רק יברך ברכה בביתו".

זהיר היה מאד שלא ידברו בביתו רכילות ולשון הרע. בהתגוררו עדיין בפולין, אסור היה לדבר פולנית בביתו בשבת קודש. בכל שבתות הקיץ היה לומד פרקי אבות עם בנותיו. היה מקדים לשאול בשלום כל אחד — אפילו לילד וגם לשאינו בן ברית. היה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות.

הצטיין במידת השמחה, והיה שגור בפיו לומר: "כי בשמחה — תצאו", על ידי שמחה אפשר לצאת מכל הצרות. בפגשו פעם יהודי שהתהלך שחוח ונדכה, כל כולו עצוב על כי עשה שידוך ואין לו כסף, נזף בו הרב על קדרות פניו ותמה תמה יקרא: "היכן מידת החסידות שלך?!" ועודד את ההוא במלות נוחם. אולם בהכנסו אחר כך לביתו, בכה אודות מצבו הקשה של אותו יהודי. כאשר תמהו על הליכתו זו, השיב: "אותו אני צריך לעודד, אבל אני יודע את מצבו הקשה וזה מצערני!"

כאב את צער הזולת — גם המשרתת תפסה מקום בלבו, והיה מזכיר לעתים לבני ביתו שידאגו למענה ויגישו לה אוכל. מידה יקרה סיגל לעצמו — לדון כל אדם לכף זכות.

רבות השתדל להוציא לאור ספרי אבותיו. לפנינו מכתבו של הרה"ק ר' ברוך מסרט זצ"ל, לאחר קבלו את ספרו של אביו "חידושי ש"י":

ב"ה יום ב' חודש חשון תשי"ז

שוכמ"ס לכבוד הרב המו"ח הרה"ח המו"מ בתוי"ש וכו' כמוהר"ר זאב יחיאל לאנדאו ש'.

Rabbi
BARUCH HAGER
FROM WIZNITZ
16, BILU STREET — HAIFA

ברוך הגר
בהר"צ מוהר"י זצלה"ה
סוויניץ
חיפה, רחוב בילו 16

טל. 64326 מ.ל.

ב"ה, יום ..... חודש ..... שנה ..... תשי"ג

שוכט'ס אבר'ה. הכרז רחמי הרה"ח רמ"ח
המלך'ס ר' ח'ל'ה'ס דא'ה נחמ'ס ואנ'ס
אברהם ר'ס

הנני מאשר בזה קבלתי ספר מופלג ש'
אברהם בן אברהם פנינים יקרים רב'ס
אברהם ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס
ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס
ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס

ישראל'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס
ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס ר'ס

אחדשה"ט, הנני מאשר בזה קבלתי ספר חידושי ש"י, ועיינתי
בו ומצאתי פנינים יקרים והיו לי למשיב נפשי, ורב תשואות חן
לבי.

השי"ת יעזור שיתרומם קרן התורה וישראל ישכון לבטח.
ידידו דוש"ט כה"י המצפה לישועת ד' כה"י.

ברוך בהה"צ מוהר"י זצלה"ה

כמו כן, הוציא לאור במהדורה השניה את ספרי זקנו: "בית אברהם"
— בשנת תשי"ט, ו"זכותא דאברהם" — בשנת תשכ"ה.

ר' יוסף ארי' היה בידידות רבה אתו, ובפורים היה מוליך בעצמו את
ה"משלוח מנות" למענו.

הרב לאנדא היה חתן הרה"ח ר' אהרן שלמה פיאטריקובסקי מקעלץ, מחסידי הרה"ק מקאצק זצ"ל.

הוא נפטר בשם טוב ב"ג אדר תשל"ה.

אמנם בנים לא השאיר אחריו, ברם חתניו הרי הם כבניו. הודות לחינוך שהשקיע בבנותיו, הקימו ב"ה משפחות לתפארת בית אבותיהן.

ה. משפחת שטוב

הבן החמישי – ר' יעקב נ"י, נשא לאשה את מרת ברכה תחי', בת העסקן המפורסם ר' אברהם שלמה שטוב ז"ל מירושלים, בעליו של בית המסחר "מעין שטוב"; יהודי אשר העסקנות הצבורית היתה טבועה בדמו עמוק עמוק, ופעילותו לטובת הכלל היתה חדות חייו.

מקור מחצבתו ממשפחת חסידי באבוב – העיר בה נולד, אולם בילדותו העתיק אביו את אהלו והשתקע בעיר מיינץ – מגנצא שבגרמניה, כשמלווהו ברכת רבו הרה"ק ר' שלמה מבאבוב זצ"ל, שיצליח בדרכו.

עם כי מקום מגוריו החדש היה שונה ביותר מהליכות דרכה של החסידות, ברם אביו השתדל שהילד יקבל חינוך חרדי – עד כמה שניתן היה להשיג בארץ זו – וברוח זו גדל כל ימיו, על אף הסביבה המנוכרת לדת, אשר אפתהו.

בשנים הראשונות עמל אביו קשות למען מציאת פרנסה הגונה, ואף בנו נאלץ להרתם למשימה זו, אבל בעזרת הש"ת הצליח לפתוח חנות למכירת ביגוד, שהתפתחה במרוצת הזמן ושגשגה מאד. ר' אברהם שלמה נכנס לעסק בתור שותף לאביו, וד' ברכם בעשירות.

גם בתקופה ההיא, הממון לא סינוור את עיני ר' אברהם שלמה. היתה זו החנות היחידה בכל המדינה שהיתה נעולה בשבת, בלי לחפש היתרים לפתחה, למרות שעיקר הרווחים נעשו ביום זה. מעשה זה הקנה לו פירסום גדול, והיה בזה קידוש השם.

ר' אברהם שלמה קבע לעצמו מקום תפלתו בבית המדרש של יהודי יוצא מזרח אירופה, ובמשך הזמן אף התמנה לגבאי שם.

מיום עמדו על דעתו הרגיש צורך לפעול למען הכלל. ראשית דרכו היתה בימי מלחמת העולם הראשונה, בהיותו בן ח"י שנים, כבר היה רב

פעלים להשיג פטורי צבא לאחינו בני ישראל, על ידי תעודות רפואיות, ובכך הציל חיי רבים, על אף שסיכן עצמו בזה. פעם סיכן נפשו ממש, להצלת יהודי ממות בטוח.

במשך הזמן, בנוכחו באנטישמיות ההולכת וגוברת בגרמניה, התעורר בו זיק אהבה לא"י, והחל להיות פעיל ועסקן למען ארצנו הקדושה.

בשנת תרצ"ה, לאחר שהצורר הגרמני ימח שמו החל לחוקק את גזירותיו הזדוניות נגד היהודים, וריגשי זיק של יהדות התעוררו בלבבות הצבור, כתב רא"ש חוברת בשם "עת לעשות לד'", כשמטרה נעלה בפניו – להחזיר בתשובה את היהודים המתבוללים. בשנה ההיא ביקר את הוריו שעלו לפני כן לארץ ישראל, ובשובו נסע דרך פולין, על מנת להכיר את שורשו במקורו, בארץ מכורתו. בין היתר ביקר בליזנסק על ציונו של הרה"ק בעל "נועם אלימלך" זי"ע.

בשנות תרח"ץ-תרצ"ט התגברו בגרמניה הנגישות נגד יהודים יוצאי פולין וחלקם הוגלו, על כן לאחר "ליל הבדולח" (אור ליום ט"ז מר חשון תרצ"ט – כאשר נשרפו רוב בתי הכנסת במדינה), נמלט רא"ש מביתו (כעבור זמן נודע לו כי חיפשוהו הפורעים), ובנסי נסים הצליח להתחמק לבדו מעירו. לאחר תלאות רבות הגיע לשווייץ, שם היה מוכן למענו סרטיפיקט לעלות לא"י. כעבור זמן התאחד עם בני משפחתו, אשר גם הם נמלטו מגרמניה בדרכים שונות.

בחודש אדר ב' הגיע לא"י, לאחר הרפתקאות וטלטולים רבים, כשבאמתחתו קצת רכוש שהצליח להציל מידי הרשעים, והתיישב בירושלים.

בהיותו סוחר מוכשר, הצליח לפתוח חנות כלבו למכירת בגדים (עם שותפים) כעין זו שהיתה לו במיינץ. סיסמתו היתה: "סחורה טובה – בזול". בזכות זאת קיבל שם טוב, ועד מהרה שיגשגה חנותו והיתה מהגדולות בעיר.

לא חלף זמן רב מעת עלותו ארצה ורא"ש נרתם לעסקנות צבורית, בפרט למען שמירת השבת. אמנם פעילותו באירגון זה גזלה ממנו זמן רב על חשבון העבודה בחנות, מה שגרם לתרעומת מצד שותפיו, והנכון הוא – כי אף את ענייני משפחתו הזניח עקב זה, אולם הוא המשיך בדרכו זו, שכן הדבר נבע מעמקי נפשו ולבו, וחש בזה סיפוק רוחני.

עם כי פעל בשטחים רבים, אך השבת היתה גולת הכותרת של פעילותו: הוא אירגן כינוסים בהם השתתפו גדולי הרבנים בארץ, אירגן הפגנות ומחאות נגד חילולי שבת. יצויין, כי במידה רבה הועילו הפעילויות ובמרוצת השנים אף זירזו לחקיקת חוקי עזר לשמירת השבת בקנה מידה ארצי, ובמידה יתרה בירושלים.

בשנת תש"ג נבחר כחבר בועד להצלת שארית הפליטה, ובתפקידו זה עשה רבות למען הניצולים, אודים המוצלים מאש התופת של אירופה. כמו כן נבחר כחבר בועד מפעל התורה למען הישיבות בארץ ישראל. היה פעיל גם בחברת "זכרו תורת משה", שעסקה בהפצת לימוד התורה ברבים.

היה מקורב לגדולי התורה בארץ ובפרט אל הגאון מטשעבין זצ"ל, וגם סייע רבות בהקמת הישיבה על שמו, אשר היה חבר בהנהלתה. כמוזכר (פרק י סעיף ב), נבחר כחבר בועד להוצאה לאור של עיתון יומי במסגרת אגודת ישראל (כעבור זמן – "המודיע"). פעל גם למען הקמת תנועה בלתי־מפלגתית כלל־ארצית, שתלחם למען עניני הדת (פרק י סעיף ד).

כהמשך לפעילותו להחזרה בתשובה, אשר התחיל בגרמניה, ייסד בשנת תשל"ה תנועה בשם "אמונים", שעסקה בקירוב רחוקים לתורה ולאמונה, על ידי פעילות עניפה, כשההוצאות מכוסות מכיסו הפרטי.

במשך כל השנים היה תורם רבות למטרות צדקה וחסד, וביתר שאת עשה זאת לעת זקנתו, כאשר מכר חלק מבית מסחרו, והקים קרנות להכנסת כלה, קופות גמ"ח, קנה "חדרים" להנצחה בישיבות גדולות ועוד.

בין יתר פעולותיו יש למנות: שיפוץ־חידוש בית הכנסת "קהל חסידים" בשכונת "שערי חסד", ברוב פאר והדר, אשר בו השקיע מהונו ואונו.

בסוף ימיו חלה ולא היה מסוגל לפעילות רחבה, אזי העלה את זכרונותיו על הכתב והוציא לאור ספר בשם "זכרונות מבאבוב דרך מגנצא לירושלים".

הוא האריך ימים וזכה לראות דור ישרים מבורך, נכדים ונינים ההולכים בדרך התורה והיראה. בשיבה טובה נקרא לעלות לגנזי מרומים ביום י"ד סיון תשמ"ז, בהותירו אחריו שם טוב לנצח.

ו. משפחת שקוביצקי

בתו הבכירה של ר' יוסף – מרת חוה תחי' נישאה לר' אהרן שקוביצקי נ"י, בנו של הג"ר בנימין הכהן זצ"ל, המגיד המפורסם ממינסק, אשר התגורר בסוף ימיו בתל אביב.

במשך למעלה מארבעים שנה נשמע בקודש קולו של המגיד הג' רבי בנימין, שהתגורר תחילה ברוסיה, והיה מלהיב ומקרב לבם של המוני ישראל לאביהם שבשמים – רבים השיב מעוון. היה מחונן בכשרונות גדולים של הבעה, ברם עוד יותר השפיע באישיותו המוסרית. כבר בבחרותו נודע בשם "המגיד הבחור מאיישישוק", וככל שגדל בשנים פי כמה התפרסם שמו לשם ולתהלה בתור מגיד השובה לבבות בדרשותיו המעוררות לתשובה. גדולי הדור הוקירוהו כאיש מופת. מכתבי התהלה

ר' יוסף אריה בהכנסת נכדו בבריתו שא"א, ולידו אבי התינוק ר' אהרן נ"י

אליו מגאוני הדור הקודם – כגון הגאון בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל ועוד, מעידים על גדלותו וכחו הרב בהפצת דבר ד' בעם.

ביתו היה פתוח לרווחה לאורחים. בעת מלחמת העולם הראשונה נהרו למינסק אלפי יהודים, אשר התגלגלו בחוצות עד שמצאו קורת גג. המגיד אסף רבים מהם לביתו, עד כי הורידו הדלתות בבית ושטחו על הרצפה כדי לישון עליהן. באשמורת הבוקר היה חולב את פרתו וסובב בין מיטות הפליטים, עם כלי לנטילת ידים ועם חלב חם לשתייה, על מנת להשיב נפש אורחיו המסכנים. הוא גייס את בני משפחתו לאפיית לחם, בעצמו לש את העיסה, אשתו הרבנית אפתה, והוא היה מחלק ומשביע רעבים.

פעם איכסן בביתו יהודי חולני, זקן וכבד תנועה, ונוסף לכך היה אדם נרגן מלא תלונות כרימון – כל מה שנתנו לו ושירתוהו, לא היה מרוצה, על אף כל זאת איכסן אותו רבי בנימין בביתו וטיפל בו בסבלנות.

פעם חלה אותו זקן והוצרך לביקור אצל רופא, אך רגליו כבדו מלכת, ובדלית ברירה הלך המגיד וביקש את הרופא שיאות לבוא למעונו. ביתו של המגיד היתה בנויה על גבעה תלולה, שעגלה לא יכלה להגיע אליה – נטל רבי בנימין את הרופא על גבו ונשא אל החולה.

בימי המלחמה, עת התגוללו פליטים בבתי הכנסת, מצא המגיד תלמיד חכם אחד, שהגיע בבגדיו בלבד לעורו, ואף לא היתה לו כתונת להחליפה. במשך הזמן החלה ה"מכה השלישית" לכרסם בבגדיו. רבי בנימין שהבחין בכך, הלך בלילה ונטל את הכתונת מאותו פליט, לקחה לביתו וכיבסה במו ידיו – מבלי לספר לאשתו ובני ביתו, כדי לא לעורר בהם גועל וסלידה.

על אחת כמה וכמה שידי רבי בנימין היו עמוסות עבודה בערבי פסחים, להשיג ולהמציא צרכי החג לנצרכים. כל המעשים אלה נעשו בפנים צוהלות ובתוספת דברי עידוד וחיזוק כאב רחמן וכידיד נאמן. תמיד הרגיש את מקום התורפה, היכן שרוי אדם סובל, והיה נחפז להושיט לו עזרה.

גם בתקופת השלטון הקומוניסטי, לא נמנע מלהשמיע דברות קדשו. הוא עודד את הצבור לעמוד בנסיונות וקרא למסירות נפש לחנך את הבנים לתורה. בעירו הוקם תלמוד תורה במחתרת, בו למדו שבע מאות

ילדים. מהמיוחדים שסייעו בזה היה רבי בנימין המגיד, עד שנתפס והוגלה למרחקים.

השלטון הקומוניסטי ראה בו מתנגד מסוכן. תקופה מסוימת היה צפוי לעונש מות ונמלט מביתו, וכעבור זמן, בחסדי הש"ת, הומתק גזר הדין והוצא פקודת הגליה נגדו. הוא הוגלה לאוקראינה, שם שהה מספר שנים. בהשתדלויות גדולות ניתנה לו הרשות לעזוב את הארץ.

בשנת תרצ"ד זכה לצאת מעמק הבכא הרוסי. באניה שבה הפליג מאודיסה, נסעו גם מהגרים טורקים נכרים מחוסרי לחם, אשר ממש רעבו באניה, והדבר נודע לרבי בנימין. מידת החסד לא הרפתה ממנו – הלא מצוה לפרנס עניי אומות העולם, על אחת כמה וכמה גוועים ברעב. היה סובב בין הנוסעים ומבקש מכל אחד לקמץ מעט ממאכלו, ובזה פירנס את הנכרים עד שהגיעו לנמל איסטנבול.

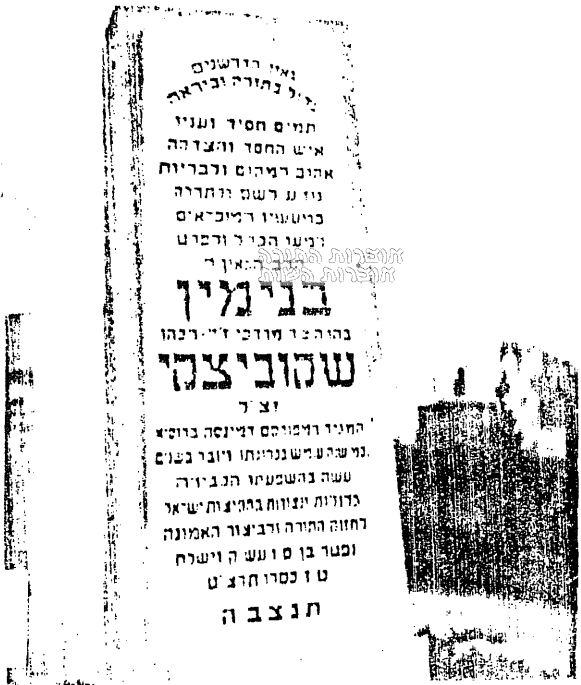
בבואו ארצה התיישב המגיד בתל אביב. גם כאן המשיך בהרבצת התורה, זיכוי הרבים ומעשי חסד מופלאים. רבות פעל גם למען קדושת השבת, במסירות רבה.

סיפורי מופת היו מתהלכים על מעשי חסד וצדקה מוסתרים שפעל. ומעשה שהיה: בהשפעת רבי בנימין נתקבל אדם מכובד ובן תורה עני למשרת שמש בית כנסת, אולם העבודה הפשוטה הזו לא נקלטה במוחו ולא היה מבצעה כראוי. הדבר עורר תרעומת מצד המתפללים וחשבו לפטרו, כי אז היה צפוי להשאיר מחוסר פרנסה. מה עשה רבי בנימין? בכל יום ששי, כשבית הכנסת היה ריק מאדם, היה מקדים לבוא ומסתגר בפנים, היה מטאטא ושוטף את הרצפה בצורה נאה למראה – וכולם היו שבעי רצון. פעם "נתפס בקלקלתו" – על ידי השמש עצמו...

פעם בחג הסוכות נודע לו כי משפחה גדולה של יהודים תימנים סובלת חרפת רעב. נרתם רבי בנימין לסייע להם בדרך מקורית: בערב הושענא רבה טיפס בכבודו ובעצמו על עץ ערבה, קטף ערבות, אגדן בעלי לולב חמש־חמש בחבילה, ונתנם לילדי אותו יהודי, למכרן. בפתח ישיבת "היכל התלמוד" פרסו את הערבות, והיה רבי בנימין עומד ליד הילדים ומבקש מהצבור לקנות ערבות מהילדים הללו... (הגרי"ז דיסקין זצ"ל, "בית יעקב" גליון 47).

אך למרבה הכאב והצער, לא ארכו ימי שבתו בארץ ישראל, כי בט"ז

בכסלו שנת תרצ"ט נתבקש לישיבה של מעלה, והמונים המונים עטופי אבל נהרו אחרי מיטתו. אשתו הצדקנית האריכה ימים אחריו קרוב לעשרים שנה וזכתה לראות נכדים תלמידי חכמים משבעת ילדיה, אשר הקימו בתים לתפארת.

ז. משפחת פפר

בתו השניה של ר' יוסף ארי' מ' בריינדל — ברוריה — תחי' נישאה לר' ירוחם פישל פפר נ"י, בנם של הרה"ג ר' שמואל יעקב פפר הי"ד, מגיד מישרים בעיר דרעזדן, ומרת חויל'א טויבע הי"ד — נינה של הרה"ק הר"ר שמואל שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל, ונצר מגזע הג' ה"מגיני שלמה" והמהר"ל מפראג ולמעלה בקודש עד רש"י הק' — זצ"ל.

רבי שמואל יעקב זצ"ל היה בנו של איש צדיק הר"ר נחמיה זצ"ל מהעיר לינסק שבגליציה, אשר היה מפורסם ומוכר בפי רבים בכינוי "רבי נחמיה הסופר", על שם עיסוקו במלאכת הקודש של כתיבת סת"ם. תפלן שנכתבו על ידו היו יקרי ערך למאד, למבקשי תפלן מהודרים כתובים לשמה, על ידי סופר ירא שמים, בקדושה ובטהרה.

רבי נחמיה לא הסתפק בתיקון עצמי אלא השתדל להשפיע על הכלל, היה מעורר את הצבור להקפיד על שמירת השבת, בפרט היה מזהיר על סגירת החנויות. ומסופר, כי היה שם אחד אשר התעקש לפתוח חנותו ביום השבת, ואף דירבן אחרים ללכת בעקבותיו. כל דברי המוסר של רבי נחמיה אליו לא הועילו, ונתקלו כאילו בקיר אטום. פעם הזהירו רבי נחמיה שיקח לתשומת לבו, כי בתורה נאמר: "מחלליה – מות יומת!" והנה למחרת השבת מת האיש, ותיהום כל העיר. ומאז כל מכריו רעדו מגודל קדושתו, ורבים סגרו חנותם בכניסת השבת, לפני בואו להזהירם על כך.

הוא חנך את משפחתו, ביניהם את בנו ר' שמואל יעקב, למסירות נפש למען התורה וזיכון הגוף לעבודת הבורא יתברך, ובדרך סלולה זו המשיך רש"י לצעוד בדרכי היושר של אביו.

רבי שמואל יעקב ידוע היה בבקיאותו העצומה, כשש"ס שגור על פיו. הוא לימד תורה לתלמידים, וכאשר חסרו להם ספרים, מסר להם את הגמרא שלו והוא היה שונה להם בעל פה מלה במלה, כקורא מתוך ספר. כל הרואה זאת היה משתומם ממראה חזיון זה – ממש התקיים בו הכתוב "כתבם על לוח לבך!"

אהבתו לתורה היתה ללא מצרים, וכך דרש גם מבני ביתו וכל סובביו. בעצמו שימש דוגמה בהתמדתו, ואף כאשר חלה, שכב עם גמרא קטנה בידו, שינן ושינן ללא הרף, וניצל כל רגע פנוי ללימוד התורה.

מעמסה חינוכית כבירה היתה מוטלת על שכמו – על פי הנסיבות נאלצו בני המשפחה להטלטל מעיירת מולדתם לינסק ותקעו את אהלם בדרזדן, מהערים הגדולות שבגרמניה. העיר הזו היא בת אוכלוסיה גדולה עם אוניברסיטאות למיניהם, כשרוחות ההשכלה והרפורמה שולטות בהן במלוא עוזן ותקפן – ההפקרות והכפירה מצאו להן קן נרחב שם, לפריחה ולשגשוג.

ר' שמואל יעקב ראה לפניו חובה גדולה לשים דגש על חינוך בני משפחתו בדרך המסורה מדור לדור, להצילם מגלי הזעם של הכפירה, שהציפו כל חלקה טובה. על אף התמסרותו העצומה לשיעורים הקבועים לתלמידיו ולבעלי בתים, הוא אזר כגבור חלציו ודאג ללא הרף להצלת משפחתו וכל יהדות הסביבה, מן הגלים הגועשים של התבוללות והשכלה. הוא הכריז השכם והערב, כי רק לימוד התורה בטהרה, בלי עירבוב של

חול, היא הערובה להמשך הדורות. מגודל זהירותו מפני השפעת ההשכלה בעירו ומרוב חיבתו לתורה, שלח את בניו למרחקים, לקבל לקח טוב מפני חשובי הרבנים, גדולי הדור. על אף המלחמה המתקרבת שלח את בנו בכורו ר' נחמיה ה"ד לשיבת הג'ר יוסף ברויער זצ"ל בעיר פרנקפורט, ולאחר מכן שלחו לשאוב תורה מבאר מים חיים הגא' ר' אלחנן ווסרמן זצ"ל – הוא ניספה אחר כך יחד עם רבו ויתר בני הישיבה באמירת "שמע ישראל", ה"ד.

לא רק דמותו האיתנה ביראת שמים ואהבת התורה הינחו את משפחתו ומקורביו ללכת בדרכו, אלא גם מסירות נפשו לכל דבר שבקדושה. גם בענייני השבת צעד ר' שמואל יעקב בדרך אביו, ובכל ערב שבת היה יוצא לרחובה של העיר, לעורר על סגירת החנויות ושמירת השבת.

מידה נאה נוספת למד מאביו – כי היה מחפש ומתקן את ספרי התורה שנטשטשו בהם אותיות והיה מתקנם בחרדת קודש.

אם כי הכשרות היתה בשפל המדרגה, לא נכשל בה ר' שמואל יעקב ולא חיפש דרכי היתר בשעת הדחק אלא הקפיד על קלה כעל חמורה – שחט בעצמו את העופות, על אף שגזירת השחיטה עמדה בתקפה. גם על חלב ישראל הקפיד מאד, ושלח את בני ביתו להיות נוכח בשעת החליבה.

הגא' ר' דובעריש מטשעבין זצ"ל הביע פעם הערכתו כלפיו, באמרו: "זוכרני והכרתי היטב את ר' שמואל יעקב בנו של רבי נחמיה, כי היה איש גדול בתורה וירא שמים, מופלג ומפורסם בצדקתו". אף ענייני פרנסת הבית לא העסיקו כלל את רש"י, כי מסרם לידיה האמונות של זוגתו, הצדקת, אשר נרתמה לעול הפרנסה וניהלה חנות לטקסטיל שהקים, ובלבד שבעלה יוכל להתמסר לעבודת הבורא בהתמדה רבה. ואולם גם את תפקידה כעקרת הבית לא הזניחה, כי חינכה את בני ביתה להיות לאות ולמופת בקיום מעשי חסד, כמשלוח אוכל לעניים ולאסירים וכדומה. כחלוף השנים, כאשר גדלה המשפחה, נמכרה החנות ורבי שמואל יעקב שיחרר את אשתו מעול הפרנסה, אלא קיבל על עצמו, מטעם הקהילה, את התפקיד ההשגחה במערכת הכשרות, אשר ניהלה בקפידא ובדקדוק ההלכה.

בשנת תר"צ התקדרו שמי דרזדן בעבים שחורים, גזירת גירוש הוצאה נגדם – כל היהודים ממוצא פולני נאלצו לעקור חזרה לפולין, וגם משפחת פפר ארזה חפציה וחזרה. ר' שמואל יעקב ראה את הנולד והחליט לשלוח לארץ הקודש את מי שניתן להציל – ובנו הבחור ירוחם פישל הצליח בס"ד להגיע לארץ הקודש, בערב חג הפסח תרצ"ט.

במכתבים שקיבל, דירבנו אביו שימצא לאלתר ישיבה גדולה בה ילמד, וזירזו להתרועע עם חברים טובים. מכתב רדף מכתב ובכולם נימה אחת – הדרכה לחיי תורה ויראה, עבודת השם צרופה. בהשפעת המכתבים הנלהבים הגיע ר' ירוחם פישל לישיבת חברון שבירושלים. מכתבי העידוד המשיכו להגיע, אך רק במשך תקופה קצרה, כי עלה הכורת על הארץ וגם ר' שמואל יעקב ומשפחתו ניספו על קידוש השם ה"ד.

אך לא צלחה דרך רשעים – כי הענף שנותר לפליטה עליה לא יבול, הכה שרשים עמוקים ובחסדי השי"ת הצמיח אילן רב פארות, לשם ולתפארת.

ח. משפחת שפיץ

בתו השלישית של ר' יוסף היא מ' אסתר תחי' אשת ר' חיים ארי' שפיץ נ"י, חוטר מגזע רם-יחש. אביו הג"ר מאיר שפיץ הי"ד, אבד"ק ביסטריץ, היה מהדמויות המזהירות של רבני טרנסילבניה – זיבנברגן בשנים שלפני השואה. מוניטין יצא לקהילה מעטירה זו, הודות להנהגתו של גאון זה. רבי מאיר נמנה על גדולי מרביצי התורה בדורות האחרונים, פעל רבות לבל תשתכח תורה מישראל והפיץ את מעיינות תורתו וחכמתו, תוך כדי הנהגתו את בני קהילתו ועמידתו בראש הצבור החרדי בחבל ארץ זו.

הגר"מ נולד בשנת תרמ"ט לאביו הג"ר טוביה שפיץ זצ"ל. מצד אמו היה נצר ממשפחת הג' בעל "נודע ביהודא" והג' בעל "קונטרס הספקות" – זצ"ל. כבר בגיל הרך נתגלה כבעל כשרונות של עילוי, כשהוא נחן בתפיסה עמוקה ובזכרון ברזל, נוסף לכך הפליא את יודעיו במידת היראת-שמים ובגינוני הקדושה בהם הצטיין.

חרף גילו הצעיר נתקבל כתלמיד בישיבה המפורסמת של הג' בעל "ערוגת הבושם" זצ"ל בחוסט, וגם כאן זכה להצטיינות מיוחדת. לאחר שמילא כריסו בתורה, גלה למקום תורה נוסף ועבר לגרוסוורדיין, לישיבת

הג' ר' משה הערש פוקס זצ"ל. בישיבה זו המריא לגבאי שחקים של לימוד התורה, עד כי מינהו לראש "חברת חריפות", בה הגיד שעורים בחריפות ובפלפול. תוך תקופה קצרה התפרסם שמו ברבים לתהלה ולתפארת.

בימים ההם זכה לקבל סמיכה להוראה מאת בעל "לבושי מרדכי" זצ"ל, אבד"ק מאד, ומדייני גרוסוורדיין: הג"ר פנחס צימטבוים והג"ר ישעיה פולק – זצ"ל.

כשביקר שם הג"ר שלמה זלמן אולמן זצ"ל, אבד"ק ביסטריץ, הוצע לו הבחור העילוי הזה כחתן לבתו רחל אסתר, והשידוך אכן נגמר בשעה טובה.

הג"ר שלמה זלמן היה נצר למשפחת גדולי התורה – בן הג"ר משה בן הג"ר שלמה זלמן אולמן זצ"ל בעל "יריעות שלמה", אבד"ק מאקווא, בן הג"ר שלום חריף זצ"ל, בעל "דברי ר"ש", אבד"ק לקנבך.

הג"ר שלמה זלמן אולמן זצ"ל, אב"ד מאקווא, בעל "יריעות שלמה"

בעל "יריעות שלמה", מפורסם היה כבר בצעירותו, ואף הגאון ה"חתם סופר" זצ"ל והרה"ק מצאנז זצ"ל שיבחוהו על גדלותו וצדקותו.

רבי שלמה זלמן אבד"ק ביסטריץ היה מהלוחמים הגדולים למען ביצור חומות היהדות, במלחמה שהיתה נטושה בשעתו במלוא תוקף ומרץ נגד המשכילים והרפורמים למיניהם – אף כי מטבעו היה איש נוח לבריות ומתרחק מהמחלוקת, אולם בכל מה שהיה נוגע למלחמתה של תורה, היה עוטה שריון כבד ולא ניתן היה להזיזו ממקומו. כצור חלמיש היה איתן במלחמתו נגד הפוקדים והשועלים המחבלים בכרם ד' צבאות.

בעת כינוס גדולי התורה בשנת תר"פ, נבחר הגרש"ז לעמוד בראש, בתור נשיא הלשכה האורטודוקסית – החרדית בטרנסילבניה. מאז הפכה העיר ביסטריץ להיות מרכז, שממנו יצאו הוראות לקהילות החרדיות שבאיזור הנהר. אוצרות התורה
המפורסמת הזו

לאחר שרבי מאיר שפיץ היה לחתנו, זכה הגרש"ז למסייע ועוזר בפעולותיו הכבירות, ועד מהרה נתגלה חתנו כבעל כשרון עצום, והיות

הג"ר שלמה זלמן אולמן זצ"ל, אב"ד ביסטריץ

שהגרש"ז היה עסוק בענייני הצבור, מסר את ניהול הישיבה לחתנו, כמו כן התמנה האברך הצעיר לרב בבית המדרש דחברה ש"ס. בזמן קצר ביותר התברר, כי הוא צועד בעקבות חותנו, וכי תכונותיהם דומות להפליא – בלימוד ובהנהגה.

הקו המנחה המשותף שבין החותן והחתן היה – טיפול בכל חומר הדין בכל סטיה קטנה מהיהדות, בסברם, כי אחרת הדבר עלול לגרום להרעלה כללית – ובדרך זו הצליחו לנווט בנתיבות דרכם.

בשנת תרע"ב נבחר רבי מאיר לכהן כרב בעיר שפירמזה, ובמשך חמש שנים כיהן פאר ברבנות זו. במשך תקופה זו התפרסם שמו במומחיותו בדיני איסור והיתר, לצד אישיותו הסגולית.

ביום ו' באלול תרצ"א נתבקש הגרש"ז לשמי מעונים, לאחר שכיחן במשך קרוב לארבעים שנה בקהילת ביסטריץ, ואת האבל העמוק שקינן בלבבות ביטאו גדולי הונגריה, שהעריכו בהספדם את גודל האבידה.

הרה"ק מהרי"ט האדמו"ר מסטמר זצ"ל, בעת הספדו הכריז על הג"ר מאיר שפיץ כממלא מקום חותנו הגדול. גם ראשי קהילת ביסטריץ עיטרוהו בכתר הרבנות ומינוהו למנהיגם.

איש האשכולות היה, מופלג בתורה ומחונן במידות נעלות, כולו אצילות ועדינות, פניו קרנו שמחה ואהבת ישראל, מלא רגשות אהבה וחיבה אף לפשוטי העם – וכל התכונות החשובות האלו עוררו יחסי אהדה כלפיו מכל מי שבא בקשר אתו. ככל שהיה גאון בתורה, כך ידע בחכמתו הרבה להתאים עצמו לכל חוג וזרם שבקרב בני קהילתו, אשר היתה מורכבת מזרמים מגוונים: חסידים מחוגים שונים, יהודים שנהגו לפי נוסח יוצאי אשכנז, פשוטי עם וגם משכילים שלא דגלו בדגל התורה – ברם כולם העריצוהו והוקירוהו. באופיו החזק והאמיץ ידע לדרוש משמעת מוחלטת, ואכן נכנעו בפניו, יען כי ידעו שמעולם אינו מתכוון לטובת עצמו, אלא לשם שמים ולרווחת הכלל – כל זה עשה בדברי חיבה וריצוי.

אם כי את דרכו ניהל על פי שיטת הג' ה"חתם סופר" זצ"ל, בדרך יוצאי אשכנז, בכל זאת כל חוגי החסידים בעיר העריכוהו, ומהם שהיו יועציו ועוזריו.

הוא נמנה בין הרבנים המנהיגים ביהדות התורה, בשמרו בקפדנות על חומת הדת ולחם כארי נגד כל הפורצים. רבני ארצו ראו בו ממשיך טבעי ונאמן לחותנו, ועד מהרה התפרסם כאחד מראשי הרבנים במדינה.

עומס פעולותיו היה עצום. תפקידו הרבני התפרס על גבי שטחים רבים: משגיח היה בשבע עינים על עניני הכשרות בעיר – על מצרכי המזון בכלל, ועל הבשר בפרט. עינים פקוחות היו לו על טהרת המשפחה, גם השקיע מאמצים לבנות מחדש את המקוה על פי כל ה"שיטות" ועם שכלולים מודרניים.

דאג למוסדות צדקה וחסד, ובעצמו היה חוזר בחודש ניסן על פתחי הגבירים, לקבל מהם מעות חיטין.

ענין החינוך היה אצלו חשוב ביותר, על כן קיים השגחה מתמדת על בתי החינוך שהוחזקו על ידי הקהילה, הודות לכך נתווספו ספסלים במוסדות החינוך, והתלמידים עשו חיל בלימודיהם.

מלבד תפקידו בהנהגת הקהילה ובעניני הכלל ארצי, עמד רבי מאיר במשך י"ג שנות מנהיגותו בראש הישיבה, אשר ניהל אותה ללא עוזרים, בלי מגיד שיעור, וללא משגיחים נוספים. על אף טרדותיו העצומות לא החסיר את שיעוריו היומי ברבים. שיעוריו הצטיינו בהגיון בהיר, על פי הפשט, אולם בהגיעו לסוגיות המיוחדות שבש"ס, היה מראה את גודל עמקותו וחריפותו. תכנית הלמודים השבועית בישיבה כללה: שלושה דפים גפ"ת, אר"ח, יר"ד וכן חומש ורש"י.

משנה לשנה גדלה ושיגשגה הישיבה, הן בכמות והן באיכות. ביניהם בני עניים רבים, אשר רבם דאג למענם למלא מחסורם, לבל יסבלו ממצוקה כלשהי.

יצוין, כי חרף עיסוקיו הרבים, מצא לעצמו פנאי לרשום את חידושיו, בין בסוגיות הש"ס ובין בעניני אגדה ודרוש וכן בירורי הלכה. אך למרבה הצער גורלם היה כגורל כותבם, כי הלכו לאיבוד בימי עברה וזעם שניתכו על עמנו, ורק מעט מזער נשארו לפליטה. מדברי תורתו אפשר למצוא בשר"ת "יד יצחק" ובשר"ת "פני מבין", כמו כן בירחונים תורניים שיצאו לאור בשעתו.

נכבד ונערץ היה גם בעיני השלטונות ומפעם לפעם נאלץ להופיע

בפניהם, נרתם ונחלץ חושים להמליץ למען אחינו בני ישראל, ובס"ד נשא חן וחסד בפניהם, וסייע להקל על מצוקת אחיו.

בתקופת השואה רבים פנו אליו לבקש עצתו אמונה איך להנצל מצפרי הרשעים, ופעמים רבות השכיל בפקחותו למצוא מענה, להמציא פתרון למצוקתם. יחד עם זאת חגר עוז ואומץ לעמוד בפרץ ולבטל גזירות, להציל פרנסות יהודים לבל ינשלום מלחם חוקם, אירגן משלוחי אספקה למגויסים למחנות עבודת כפיה ועוד פעולות דומות – כשלידו מסייעת רעיתו הרבנית.

בשלהי חודש אדר תש"ד, כאשר הקלגסים הגרמניים כבשו את הונגריה והבין את הסכנה הצפויה, הכין לעצמו תעודות הצלה, אולם היסס להפקיר את עדתו בשעת חירום ומצוק, ולבסוף גמלה בלבו ההחלטה, לקשור גורלו בגורל צאן מרעייתו.

בחוּדש אייר נכלאו כל שמונת האלפים מיהודי העיר והסביבה בגיטו שהוקם מחוץ לעיר. הקלגסים ביזו את הרב ועינווהו בעינויים קשים ומרים וחיבלו בגופו. באחד המשלוחים, ב"ז בסיון הובלו הרב, הרבנית ושתי בנותיהם – רייני לאה ודבורה ביילא – למחנה המות באושביץ, שם מסרו נפשם על קידוש השם הי"ד.

בחסדי השי"ת נותרו לפליטה וניצלו חלק מילדיהם, הלא הם: בנו בכורו הג"ר משה שפיץ שליט"א, ר' חיים ארי' נ"י – חתן ר' יוסף ארי' פלדמן – ואחותם מ' גיטל תחי' אשת ר' יוסף פרקש נ"י, אשר מהם הסתעפו בלעה"ר משפחות מפוארות הממשיכות את שושלת הזהב של אבותיהם.

אגב, פרשת הצלתו המופתית של ר' חיים ארי' נ"י בתקופת השואה הלא היא בכתובים, אך ארוכה היא מאד בהרפתקאותיה וקצרה היריעה מהשתרע פה, והיא תגולל אי"ה בהזדמנות, במסגרת מתאימה.

ט. משפחת בורנשטיין

בתו הרביעית של רי"א מ' גיטל – טובה – תחי' נישאה לר' יוסף זבולון בורנשטיין נ"י. אביו, הרה"ח ר' אליעזר מנחם מענדל הי"ד, היה מחסידיו המובהקים של הרה"ק בעל "אמרי אמת" זי"ע, בן למשפחה

מחשובי חסידי גור. בהיות ר' מענדל יוצא העיר ליקוב, היו מכנים אותו בלשון חיבה: "ר' מענדל ליקעווער".

תורה וגדולה מלכו כאחת במעונו, כי לצד חסידותו היה ת"ח עצום וגם גביר נכבד. כמו כן הצטיין במידות תרומיות, בעל חסד להפליא – בין השאר: הוא גידל יתומים בביתו. אורח שנקלע לעירו, מצא מקום אכסניה בביתו, שם נתקבל בסבר פנים יפות. ובכלל, כל מי שזקוק היה לאכסניה או שהיה מחוסר מזון, ידע שיכול להשיג כל אלה בבית ר' מענדל. לעתים, בערבים, כאשר רבו האורחים שביקשו אכסניה למנוחת הלילה, ולא היו די מיטות עבור כולם, הוצאו הילדים ממיטותיהם כדי לפנות מקום למען האורחים.

זמירות התורה
זמירות השנה

גביר היה ר' מענדל, אך הכסף לא האפיל חלילה את עיניו הזכות ולא הסיטו כמלוא נימה מהנתיב הנכון – את בניו חניך בדרך הצרופה של תורה וחסידות, ברמה גבוהה של מסירות נפש.

נעים הליכות היה, כמו גם בעל הדרת פנים נפלאה, וכל מי שבא בקשר אתו, התרשם עמוקות מאישיותו הקוסמת.

בעת מלחמת העולם השנייה, עם הקמת הגיטאות בפולין, הועבר ר' מענדל לגיטו לודז', שם השיג רק חדר אחד למען כל משפחתו. עקב הצפיפות הנוראה ששררה, עזבו בניו את בית הוריהם ועברו להתגורר עם חבריהם, בדירות שמצאו להם בגיטו, מאלה שנעזבו על ידי בעליהם שהוגלו למחנות ההשמדה או נהרגו באקציות של הרוצחים הגרמניים.

לאחר תקופת סבל במצור ובמצוק, הגיע גם תורו של ר' מענדל ומשפחתו לגרוש והגליה למחנה השמדה, שם התענה בעינויים קשים ובעבודה מפרכת, כל עוד שכחותיו החזיקוהו, אך מיום ליום נחלש והלך. באחד הימים הגיע לאפיסת כחות, וחש כי כלו כל הקיצין. ברגעיו האחרונים, ביקש שיביאו לו קצת מים. אמנם קשה היה להשיג מצרך יקר זה, אבל בהיותו במצב חמור, נמצא מי שרצה לזכות במצוה החשובה הזו, בחשבו כי בזאת יציל נפש מישראל מגויעה בצמא, ובמאמץ רב השיג חצי כוס מים והביא לו. אלא שר' מענדל, במקום שישתה את המים, נטל ידיו – ברצותו להתפלל לד' את תפלתו האחרונה בידיים נקיות – והחל לומר וידוי. בסיימו – הפקיד נשמתו ביד בוראו, ה"ד. גם זוגתו ניספתה על קידוש השם במחנה ההשמדה ה"ד.

וכאבות כן תולדותיהם כיוצא בהם, בטיבם ובמעלותיהם – בנים חשובים גדלו בבית רם ונישא זה, והם הב': נפתלי, פאלק, דוד, שמואל, וצער הבנים להבל"ח ר' יוסף נ"י, אשר בעת צרה היא ליעקב התנסו בנסיונות קשים ומרים ונמצאו מזוקקים כמתוך כור ההיתוך, בעלי מדרגה להפליא.

כידוע (ראה בספר "אלה שלא נכנעו"), התקיימו בפולין בתקופת השואה קבוצות בחורים ואברכים שהיו מכונים "מתי'סובציס", על שם מנהיגם האברך ר' מתתיהו גלמאן הי"ד. היו אלו חבורות חסידיות עם להט בלתי נדלה, שחיו במחתרת בהתרוממות הרוח ובהתעלות הנפש, כשהם לועגים לעולם הגשמי המתייסר, המדוכה והמיואש – לחבורות קדושות אלה הצטרפו בני ר' מענדל. במקומות המחבוא שלהם ישבו והגו בתורה, על אף המחסור האיום במזון ששרר. החינוך שקיבלו בבית הוריהם נתן אותותיו גם בעת צרה זו, ובהיותם אמונים על אדני החסד, הלכו בעקבות אבותיהם ועסקו באיסוף צדקה – הגם שרוב רובו של הצבור היה מחוסר הכל – והשתדלו להחיות נפשם של מזי רעב ולחזק רוחם של נשברי לב ומדוכאים.

ופרט המלמד על הכלל – ר' יוסף נ"י הנ"ל, היה עוד לפני הבר מצוה בפרוץ המלחמה, אך הלחץ זה הדחק חישל את רוחו, אימץ את לבבו והתבגר למעלה מגילו. מפעם לפעם התגנב מהגיטו ועבר לאיזור ה"ארי" (הפולני) על מנת להשיג כמה תפוחי אדמה או מזון אחר, שניתן היה להשיג בעד סכום רב. פעם כשרצה להתגנב בחזרה לגיטו עם שלל, נתפס על ידי המשמרות הגרמניים. בעתות כאלו היה לתת את הדין – מכות בפרגול הברזל של הסרדיוט האכזרי, ואף להפסיד את המזון שהצליח להשיג בקושי רב. אך מן השמים רחמו עליו, ויתן ד' את חנו בעיני השומרים הרוצחים, ובהיותו בעל הדרת פנים, הכריז אחד מהם לחבריו: "תנו לילד היהודי היפה הזה לעבור!..." וכך ניצל בס"ד ללא פגע.

על אף המצב הנורא הזה, לא נפלה רוחו של הנער יוסף, ועבד את ד' במסירות נפש, אף היה טופח על מנת להטפית, לעודד רוחם של אחרים בעת משבר. בספר הנ"ל (חלק ב' עמ' סו) מביא המחבר סיפור, ששמע מפי אחד מניצולי גיטו לודז', כי בגיטו שררה חשכות ועצבות ללא שום סימן של שבת וקדושה. והנה באחד הימים פגש הלה את חברו יוסף בורנשטיין, אשר שאלו בתמיהה: "למה הנך כל כך מדוכה ומיואש?" – והחל לדבר

אל לבו ולעודדו, אף הציע לו ללכת אתו לבית החסידים של גור ברחוב מארשינר, בנחמו: "אצלנו תכיר לדעת שאין להכנע בפני הרשעים הללו!" ואכן נלווה אליו והלך עמו. ההוא התבונן בהתפעלות על כל הנעשה, ועל החיים התוססים והנעלים המתקיימים שם. חברו יוסף אף שיתפו בלימודים. וציין הלה, כי אמנם רבות סבל בתקופת השואה, עד כי לבו נקרע לגזרים, אבל הרושם האדיר מאותם הביקורים ורגעי ההתעלות של אותם חסידים צעירים נחרתו עמוקות בלבו. והעיר המספר: "את הביקורים הללו לא אשכח לעולם – זה היה עבורי, כאילו עברתי אל עולם אחר... היו שם אברכים, בחורים וגם נערים וכולם הפכו לחברותא אחת – הם שרו זמירות שבת ללא מורא ופחד, ואף יצאו בריקוד לווהט וסוער".

לר' מענדל היו עוד בנים בגיטו לודז'. באחד הימים נתפסו שנים מהם – נפתלי ופאלק – בידי הנאצים, כשישבו ועסקו בתורה בדירה מוסתרת, יחד עם מספר בחורים. הנאצים העלילו עליהם כי הם מרגלים. נפתלי, הגדול, הספיק לקפוץ החוצה מהקומה הראשונה והצליח להמלט, ואילו פאלק הובל לכלא יחד עם חבריו, ועינום ביסורי שואל, כדי לאלצם שיגלו סודות המחתרת.

באחת החקירות הרביצו בהם אנשי הגיסטפו מכות רצח, עד כי דמם זב וניגר ארצה. כשהבחורים הפצועים נפגשו אחר כך בפרוזדור לרגע קט, נחפז אחד מהם בשם משה ליס והפליט לעבר פאלק: "זכור, מחר בערב מתחילים להגיד 'ותן טל ומטר לברכה!' לאחר ששוחרר פאלק מכלאון, סיפר לאחיו יוסף, כי עובדא זו נסכה בו חיזוק ועידוד, בראותו כי על אף העינויים לא איבדו חבריו עשתונותיהם. אך לאחר סבל רב, ניספה פאלק על קידוש השם הי"ד.

ואילו נפתלי נמלט מגיטו לודז' ועבר לשידלובצה. ר' מתתיהו הנ"ל היה אמנם תושב המקום, אך את רוב זמנו הקדיש להבריה גבולות לבקר בגיטאות, כדי לנצח על מלאכת הקודש, לארגן קבוצות המרי של החסידים. עקב זה התמנה נפתלי למלא מקומו, בתור "קומנדנט" – מנהיג המתי'סובציס בשידלובצה.

הלחץ והדחק נתנו אותותיהם בו, והוא חלה. בכל זאת לא פגה השמחה ממנו, והיה מתנחם בזה, שזכה לשמור על חזותו היהודית, עם זקנו ופיאותיו, וכה שפע עליצות עד צאת נפשו – הוא גווע מרעב

ומאפסת כחות בשטיבל. כל יהודי הגיטו העריכוהו בתור קדוש והשתתפו בהלווייתו, בהמוניהם.

אחיהם ר' שמואל ליקובר ניצל מהתופת הנאצי במחנה בוכנוולד. כאשר שוחרר, חשב כי הוא היחידי שניצל ממשפחתו, וכמצדיק עליו את הדין, התבטא: "רבנו של עולם, נשארתי לבדי – כעת אעבדך לשמה!..." הוא הגיע ארצה וחי בה כמה עשרות שנים, אך לא האריך ימים.

גם ר' יוסף הוגלה לאחת ממחנות הכפיה – השמדה, שם התייסר בעינויי תופת וצלמוות. כעבור זמן סיפר הרב שכטר, שהיה רב בצבא האמריקאי בעת שחרור אותו מחנה, ואשר בא לסייע לשארית הפליטה לאחר שחרורה, כי מיד בהגיעו למחנה, נגש אליו הנער יוסף בורנשטיין, וביקש ממנו זוג תפילין שיוכל להניחם – וכן בכל יום השאיל לו את התפילין שלו. להתרגשותו של הרב שכטר לא היה קץ על מעשהו הכביר של הנער.

הב' יוסף היה בעת השחרור כבן ט"ז. כמובן שבהיותו יתום גלמוד, היה שבור ורצוצ' מבחינה גופנית, אולם על אף הכל לא פג מתוכו הזיק הלוהט של החסידות, אדרבה, המצוקה חישלה את רוחו ונפשו, וכאשר גיסו, מראשי הדז'וינט בארה"ב, הציע להעניק לו שפע רב ובלבד שיבוא אליו, מאן הבחור לעשות כן, כי ידע שגיסו אינו מתנהג בדרך התורה, וחשש שמא יושפע ממנו. תשובתו לגיסו היתה: "אני הולך לחפש את הרבי שלי!" – הוא נסע לשווייץ ללמוד באחת הישיבות, ולאחר שחסך לו דמי הוצאות – נסע לא"י להסתופף בצל כ"ק האדמו"ר מגור ה"בית ישראל" זצ"ל.

הרה"ק קיבלו בחמימות רבה, ניחמו ועודדו, בהפטירו: "מעתה, אני אביך!..." – ואכן כך נהג בו, כי בהיות הרה"ק בארה"ב, התאכסן בבית ר' יוסף, וכשר' יוסף בא ירושלימה להסתופף בצל רבו בראש השנה, היה מזמינו כ"ק ה"בית ישראל" לסעוד בחג על שלחנו הטהור.

יצוין, כי גם הרה"ק האדמו"ר ה"לב שמחה" זצ"ל התאכסן בביתו בהיותו בארה"ב – מרוב חשיבותה של משפחת בורנשטיין.

י. משפחת פרידמן

מחותניו של ר' יוסף אמנם כל אחד מהם ראוי היה לברכה, כל אחד בעל יחוס עצמי, מלבד יחוס אבותיו, ברם יחיד ומיוחד היה מחותנו שהיה

מנהיג עולמי, הלא הוא כ"ק האדמו"ר ר' מרדכי שלום יוסף מסדיגורא זצ"ל, בעל "כנסת מרדכי", אשר בנו כ"ק האדמו"ר ר' אברהם יעקב מסדיגורא שליט"א נשא לאשה את הרבנית מ' פייגא תחי' בת ר"א. אמנם רבות אפשר היה לכתוב אודותיו, אך קצרה יריעה זו מהשתרע.

הוד והדר, נסיכות ואצילות אפיינו את שנות מלכותו והנהגתו של האדמו"ר זי"ע. נולד בשנת תרנ"ז לאביו הרה"ק רבי אהרן זצ"ל בעל "קדושת אהרן", כשראשית עריסתו עוד בתקופת הזוהר של זקנו הרה"ק ר' ישראל מסדיגורא זצ"ל (נכד הרה"ק מרוז'ין זצ"ל), אשר בחסותו התחנך בעשור הראשון של חייו.

חביב ביותר היה על זקנו, אשר מרוב חיבתו אליו אף היה משתפו בטיוליו, וכדברי דודו הרה"ק ר' אברהם יעקב מסדיגורא זצ"ל, שהתבטא אודותיו, כי "את היראת שמים שלו קיבל בטיוליו בסדיגורא", בהדגישו: "אבער יראת שמים"!

המשך חינוכו היה בצל אביו הק'. על גודל התמדתו בשנים הללו סיפרה אמו, כי מגיל י"ב ועד לבר מצוה, סיים פעמיים את הש"ס, בלמדו "ח-כ" שעות רצופות ללא הפסקה. אביו התבטא עליו, כי "תורת אמת בפי'ה".

אך לדאבון הכל, שקעה החמה שלא בעונתה, ובשנת תרע"ג, בהיותו רק בן ל"ו שנים, הסתלק אביו ועלה לשכון בגנזי מרומים ובנו הצעיר בן הט"ז הוכתר על ידי רבני זקני החסידים למלא מקום אביו, בתור מנהיג העדה.

בהגיעו לפרקו, נשא את רעייתו בת הרה"ק ר' ישראל שלום יוסף ממעזבז זצ"ל (נכד הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא - זצ"ל). - גם חותנו היה נכד הרה"ק מרוז'ין זי"ע.

על אף צעירותו של הרבי החדש, ניצבו הכן אלפי חסידי סדיגורא, לסור למשמעתו. מכל קצווי הארץ נהרו ובאו לחזות בנועם תפארתו. כולם התפעלו מאישיותו הכבירה, שהיתה מזיגה נפלאה של תורה וחסידות, גדול בהנהגה וצדיק בכל דרכיו, כתובת לכל מבקש ישועה, ועל הכל היה מעורר ומזרז את שומעי לקחו להתעלות בעבודת השם. את כל אלה פעל במאור פנים נלבב, שהיה בבואה לגודל אצילות נפשו. חסידי סדיגורא נקשרו אליו בכל לבם, בידעם כי עוד בחיי אביו היה ידוע לעילוי ולגדול בתורת הנגלה,

וכל רז מרזי החסידות לא אניס ליה, ומה גם שגינוני מלכות של חסידות ראו בו.

למרבה הצער נמשכה תקופה זו רק שנתיים, כי מלחמת העולם שפרצה בשלהי שנת תרע"ד המיטה אסון איום על קיבוצי היהדות באירופה. כמו צדיקים רבים, כן גם הרה"ק נאלץ להמלט מביתו ומצא מקום מקלט בעיר הבירה וינה.

אמנם חצר מלכותו גמדה במקום גלותו, אבל הנהגתו הצבורית עלתה והתגברה. תנועת אגודת ישראל החלה להתפתח בשנים הללו, בפרט משנת תרפ"ג, לאחר הכנסיה הגדולה הראשונה בווינה, וזקוקים היו למנהיג צעיר-לימים בעל שעור קומה, אשר יביא דבר ד' גם למרחקים, ואת המתאים ביותר לתפקיד רם זה מצאו ברבנו. הוא ערך מסעות לערים רחוקות ואף לארצות שונות, והזדמן לו להפגש עם קהל רב ומגוון. דברי קדשו עוררו אהדה עצומה ורכש לו המוני אוהדים, שומעי לקחו בכל אתר ואתר.

מתוך הוקרה והערצה כלפיו, נבחר כחבר במועצת גדולי התורה בכנסיה הגדולה השנייה, שהתקיימה בשנת תרפ"ט.

כעבור זמן, כאשר חיפשו מנהיג מתאים לעמוד בראש נשיאות "קרן התורה" העולמית, מצאו את הראוי ביותר למטרה זו – את רבנו. בתפקידו הזה ביקר בישיבות ובמוסדות "בית יעקב", שהוקמו על ידי אגו"י באירופה. בין היתר ביקר בשנת תרצ"א בישיבת "יחל ישראל" בלובלין, שם נשא דבר נאמו להנאת התלמידים והקהל הרב, שהתאספו להאזין דברי קדשו. אמרו: "מי שלא ראה את הכבוד הגדול שחילק הג' המהר"ם שפירא לאדמו"ר מסדיגורא, לא ראה כבוד התורה מימיו".

במרוצת הזמן נעשה ביתו בווינה למרכז, והפך להיות צומת התכתבות וכתובת ידועה לאספות ומפגשים של מנהיגי היהדות החרדית באירופה, כאן התקיימו התייעצויות אין ספור של מנהיגי אגו"י.

בשנת תרצ"ג ביקר רבנו בארץ ישראל, בחדשי אייר סיון. אגב כך ביקר במקומות הקדושים, ושבת בערים אחדות. בין היתר השתתף בהדלקת המדורה על ציון הק' של רשב"י בליל ל"ג בעומר.

בשובו, זרז את חסידיו לעלות לארץ הקודש, ואכן היו כאלה שקיבלו עצתו. הודות לכך ניצלו רבים ממוראות השואה.

בשנת תרצ"ד עזב את העיר וינה ועבר להתגורר בעיר פשמישל

שבפולין. כאן החל להקים מחדש את חצר מלכותו, ולקהל חסידיו היה נקל יותר להגיע אליו להסתופף בצלו.

בשנת תרצ"ט, לפני ביקורו השני בא"י, נסע לטשרנוביץ להפרד מחסידיו. בין היתר, התבטא בסוף עריכת שלחנו הטהור: "דעו, כי ענן שחור מאיים לכסות את מקומנו, ומי שיכול – שיסע לארץ ישראל".

ביקורו בא"י תוכנן להיות זמני, אולם בעת הביקור, בגבור השמועות על המלחמה הקרבה באירופה, נועץ בדודו־זקנו הרה"ק ר' ישראל מהוסיאטין זצ"ל, ועל פי עצתו נשאר להשתקע בארץ, תוך שהוא מזרז את בני ביתו לבוא אחריו בהקדם.

הוא הקים את בית מדרשו בתל אביב. לימים הסביר סיבת קביעת מגורו שם, באמרו: "שלא תהא כעיר הנדחת". בהזדמנות אחרת אמר, כי זה סיפוקו הגדול ביותר, לזכות יהודי "מתרחק" – המזדמן פעם לבית מדרשו – בעניית אִמֶן־יהא שמיה רבה, שתעמוד לו ביום פקודה ומבחן.

חרף היותו שבור ורצוץ מהשמועות הרעות שהגיעו אליו אודות השואה, לא נתן מנוח לא לעצמו ולא לאחרים, אלא הרעיש עולמות שיעשו למען הצלת יהודי הגולה. על אף שבתוכו פנימה נשבר לבבו, לא נתן ליאוש להשתלט ברוחו הנעלה ובנועם אמרותיו חיזק את לב הניצולים להמשיך את החיים, בהרעיפו עליהם טל תחיה. הוא דאג לגורלם של האודים המוצלים מאש אשר זכו להגיע ארצה, והיה מדרבן לעזור לכל נצרך. היה מושיט את ידיו הק' לנזקקים, ביד נדיבה ובשפע רב. כאשר עוררוהו כי עושה זאת למעלה מהשעור שנדרש על ידי חז"ל, השיב בדברי חותנו, שאמר בשם זקנו הרה"ק מרוז"ן, כי מה שאמרו חז"ל (כתובות סז ע"ב) "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש", זהו רק למי שהצדקה נחשבת אצלו לבזבז, אך לא למי שאצלו הצדקה נחשבת לרווח מושלם.

ביתו הפך להיות אבן שואבת לחסידיו הרבים, אשר באו להתבסס מלקחו הטוב וללמוד מהליכותיו, שהיו מלאות ורצופות עבודת ד', אהבתו ויראתו, מסירות נפשו לכל ישראל ולכל יהודי בפרט.

אמנם מטבעו היה מיטיב פנים לכל אחד, עם כל זאת לא נמנע מלהתריע כאשר ראה נחיצות להתערב, להעמיד דבר על מכונו, ולא חת מפני העסקנים התקיפים.

בקי היה בכל מכמני התורה, בנגלה ובנסתר. ההלכה הצרופה היתה נר לרגליו בכל פסיעה ופסיעה, כמו כן ה"קבלה" לפרטיה. בקיאותו המפליאה בעניני הלכה מסובכים – הדהימה אף את גדולי התורה. כל ספר למדני חדש שיצא לאור – השתדל לרכשו, ולאחר עיון קצר בלבד, כבר היה אצלו כמונח בקופסה. מפעם לפעם אף זיכה את המחברים בהערותיו המחכימות על ספריהם. ספרייתו הענקית והנדירה היתה לשם דבר, וכולה היה בקי להפליא.

אוצרות התורה
אוצרות השנה

בעריכת "שלחנ" הטהור היו משתתפים גדולי תורה מפורסמים. חויה עצומה חש כל מי שהשתתף בסעודתא זו – בכלל, ומדברי תורתו שהשמיע – בפרט.

אגב נציין פרט המלמד על הכלל, בדבר יחס גדולי התורה אליו. פעם בחודש אלול, בהיותו בירושלים, הלך לבקר את הגאון ר' דובעריש מטשעבין זצ"ל, לברכו לתקופת השנה. הגאון שכב חולה בעת ההיא, וכשעלה המשב"ק להודיע שהרבי מגיע, קם הג' ממטתו ורצה ללכת לקבל פניו. לחתנו שביקש להניעו מכך עקב חולשתו, אמר: "אז דער סאדיגערער רבי קומט, דארפ־מען לויפֿין ביז אין־דרויסין מקבל פנים זיין!" (כאשר הרבי מסדיגורא בא, יש לרוץ עד החוץ, לקבל פניו).

כאמור, תמיד דאג למען הזולת ורק למען עצמו לא נתן אל לבו לדאוג לדירה ולבית מדרש הולם. רק בערוב ימיו – בחודש תמוז תשל"א – עבר למשכנו החדש ברחוב פנקס, שם הוקם למענו מבצר לתורה, היכל לתפלה. כמו כן זכה בתקופה ההיא להתרחבות מוסדותיו בבני ברק ויסוד המוסדות בירושלים, דבר שגרם לו שמחה רבה.

שמחה נוספת נפלה בחבלו בעת ההיא, כאשר בנו יחידו, שהתגורר עד אז בארצות הברית, עלה ארצה להשתקע פה. לימים אף החל לרוות נחת ממשפחתו, עם נשואי נכדיו.

באחרית ימיו שבע שפע של נחת גם מהתפתחות מוסדותיו, אשר עליהם האציל מרוחו הקדושה, עד עת הגיע זמנו להפרד מהעולם הארעי ולעלות למשכנו הנצחי. ביום כ"ט בניסן תשל"ט, כשברכת "שהכל נהיה בדברך" על שפתיו, השיב נשמתו לבוראו ונסתלק לגנזי מרומים, בגיל פ"ב, לאחר שהנהיג עדתו במשך למעלה מששים ושש שנה. כעבור זמן יצאו לאור דברי קדשו בספר, בשם "כנסת מרדכי".

יא. משפחת רייכמן

בת זקוניו של ר"א, מ' ניסל – אגוזה תחי', נישאה לר' ישכר דוב רייכמן נ"י, בן הנגיד המפורסם ר' שמעיה ז"ל ומ' רבקה ע"ה. אמנם מוכרת ומפורסמת משפחה זו בדורנו כבעל יחוס עצמי, בתור עושי צדקה למכביר, ברם עתירה היא גם ביחוס אבות, נצר מגזע אראלים ורק בקצרה נפרטם. ר' שמעיה היה בן ר' דוד רייכמן (בביתו שורה אורה שכולה תורה, צדקה וחסד – נכד הרה"ג ר' שאול ענגל אבד"ק קאלוב זצ"ל), בן ר' אלי רייכמן (נין להג' בעל התוספות יום טוב), בן ר' שמעיה פלדמן (רבו הרה"ק ה"ישמח משה" זצ"ל היה מכנהו "שמעיה חסיד"), בן ר' אברהם פלדמן חתן הרה"ג ר' שמעון ליברמן אבד"ק שעניע (תלמיד הרה"ק החוזה מלובלין זצ"ל וחתן הגה"ק ר' מאיר אברהם בעל "פרי צדיק" אבד"ק טשאבא), בן הרה"ג ר' יצחק יהודא ליברמן אבד"ק שעניע, בעל "לבושי מלכות", בן הרה"ג ר' שמעון ליברמן ממאד.

ואילו מ' רבקה רייכמן היתה בת ר' אברהם גשטטנר, שהיה מפורסם בתור מכניס אורחים (מגדולי תלמידי החכמים שבהונגריה – מבחירי תלמידי דודו הגאון בעל "ערוגת הבושם" זצ"ל מחוסט), נין הגאון מהר"ם א"ש, שהיה נכד הג"ר מאיר כ"ץ אבי הש"ך.

לאחר נשואיו השתקע ר' שמעיה בעיירה בעלעד, מקום מגורי חותנו, וזמן קצר לאחר מכן כבר שפר חבלו והצליח מאד ממסחר בביצים, בקנה מידה בינלאומי. התפתחות עסקיו הביא את ר' שמעיה ורעייתו להתיישב בווינה, בשנת תרפ"ח, שם המשיכו העסקים לפרוח ולשגשג, ובהתאם לכך גם מעשי הצדקה והחסד. עד מהרה הפך ביתם החדש למרכז החשוב של הכנסת אורחים ועזרה לנצרכים. לעתים אף מיטות ילדיהם פונו ונמסרו לאורחים הרבים שפקדו את הבית.

בהיות וינה בתקופה ההיא מרכז רפואי עולמי, נמשכו לשם יהודים רבים לצורך ריפוי. מרת רייכמן קשרה קשרים עם טובי הרופאים, ובהמלצתה, יחד עם סיוע הגון מצידה, טופלו חולי ישראל בטיפול המתאים והיעיל ביותר, ורבים מהם אף התאכסנו בביתם. במאור פנים ובמסירות נפש קיבלה את פני החולים ומלוויהם, מה שהקל בהרבה את שעותיהם הקשות בעת מצוקתם.

באדר שנת תרח"צ בנסוע בני המשפחה לבעלעד לחגוג שמחת הבר

מצוה של בנם הבכור ר' אלי' נ"י, כבשו הנאצים את אוסטריה ופלשו לוינה, ולמחרת היום כבר חיפשו את ר' שמעיה. כמובן שהוא לא חזר לוינה אלא העתיק מקום מגוריו לפאריס, כשהם מסדרים תחילה את ילדיהם הגדולים בישיבה ובתלמוד תורה. בפאריס המשיכו במעשי החסד באותו קצב ובאותו מרץ.

בערב חג השבועות ת"ש, כאשר הלחץ הגרמני על צרפת הלך וגבר, שוב נדדו בני המשפחה מעיר לעיר עד שהחליטו לעבור לספרד. מחצית השעה לאחר שהגיעו לשטחה של ספרד, נסגר הגבול וכל נסיון לחצותו היה כרוך בסכנות נפשות.

המשפחה המשיכה דרכה לטנג'יר שבמרוקו הספרדית, שהיתה אז עיר בינלאומית. מיד עם בואו החל ר' שמעיה לעסוק בתנאי הקיום הרוחניים, כמו: בית כנסת, מקוה טהרה וכדומה, ואילו רעייתו רכשה מכונת כתיבה, אשר באמצעותה החלה לרקום רשת מופלאה, שהביאה להצלת אלפי יהודים מעמק הבכא, ולהקלת מצוקתם של אלפים רבים אחרים במחנות המות והדיכוי. היא יצרה קשר התכתבות ענפה עם כל הגורמים שיכלו לסייע בתכניות ההצלה שלה, בין היתר גם עם שר החוץ והקרדינל של ספרד, עם שגריר ארצות הברית במרוקו ועם ועד ההצלה היהודי בארצות הברית.

בהיות טנג'יר עיר נייטרלית, יכלו תושבי מחנות ההסגר והשטחים הכבושים על ידי הנאצים לשלוח דרך שם את מכתביהם ליקיריהם המתגוררים באיזורי הכיבוש השונים, כי נבצר היה מהם מלהתקשר ישירות, והקשר הזה נשמר באמצעות משפחת רייכמן.

בית רייכמן שימש גם כאכסניה לאורחים ולפליטים. גם בימות החול היו מברכים ברכת המזון בעשרה, ואילו בשבתות ובחגים הסבו ליד השלחן למעלה משלושים איש.

בשנת תש"ב, בהודע למרת רייכמן על פטירת אמה (כשנתיים לפני כן), הצטערה מאד על כי אביה נאלץ לטפל לבדו בילדיו, על כן הסתכנה ויצאה לבקרו בדיער שבהונגריה, ולאחר תלאות אכן הגיעה. חדשיים שהתה שם ובמשך הזמן ההוא השיאה את אחותה, את אחד מאחיה, והכניסה עוד שנים בברית האירוסין.

תוך כדי שהותה שם נודע לה על גירוש יהודי סלובקיה למחנות

כפיה והשמדה. משחזרה לטנג'יר החלה לרקום דרך הצלה – היא ניצלה חוק ישן המקנה זכות לכל יהודי ממוצא ספרדי לקבל אזרחות ספרדית. באמצעות שגריר ארצות הברית ניאות המושל הצבאי הספרדי לספק אלף חמש מאות דרכונים ספרדיים עבור יהודים, על פי רשימה שהגישה מרת רייכמן. בסופו של דבר עשו שימוש חוזר בדרכונים אלה, ולמעשה, אלפי יהודים ניצלו על ידי כך.

היא גם שיכנעה את השלטונות הספרדיים, להעניק חסות למספר בתים בבודפסט, ובבתים אלה מצאו מקלט כאלפיים איש ואשה, בימי הפורענות שירדה על יהודי הונגריה בשנת תש"ד (בעוד שבתי חסות של שבדיה ושל הוטיקן פונו על ידי הנאצים והיהודים חוסלו, נשארו בתי החסות הספרדיים לפליטה).

המשפחה אירגנה משלוח אלפי חבילות מזון ליושבי מחנות ההשמדה, ורבים מהם ניצלו ונותרו בחיים הודות למזון זה שהחזיקם בחיים.

בתום המלחמה הקדישה המשפחה את מאמציה לשיקומם הפיזי והרוחני של השרידים, במיוחד של יתומים ויתומות, שהגיעו לטנג'יר, ובכך ניצלו מטומייה בני הגויים. צעירות שניצלו והובאו אליהם אף הובאו תחת החופה על ידי משפחת רייכמן, כשבעלת הבית דואגת לכל צרכי הזוגות הצעירים וסידורם הראשוני.

מרת רייכמן היתה קפדנית מאד בעניני כשרות המזון ובעצמה היתה מכינה את צרכי המזון לחתונות, אך לא פחות הקפידה על יסודות הצניעות.

מיד עם שוך מהומת המלחמה שלחה המשפחה את ילדיה הגדולים לישיבות מעולות, כשבעת ובעונה אחת היא מטפחת את החינוך החרדי בטנג'יר עצמה.

בשנת תשי"ד עזב הבן הראשון את המקום ועבר לקנדה. הוא הכין את הקרקע לבוא יתר בני המשפחה לשם, וכך עברו לשם אחד אחד, עד כי בשנת תשי"ט סגרה המשפחה כל עסקיה ומפעליה בטנג'יר.

רוב בני המשפחה השתקעו בטורונטו, שם הקימו מוסדות לתפארת. באחת השנים התבטא ר' שמעיה לבניו, כי אם לא יפתחו "כולל" אברכים במקום – הוא עומד לעזוב את העיר, בהסבירו, כי המשנה אומרת (אבות ד, יד) "הוי גולה למקום תורה" ואם אין זה מקום תורה – הוא איננו חפץ

לגור שם. על פי בקשתו הובאו לשם מספר משפחות, והוקם כולל אברכים שתורתם אומנתם.

זכה ר' שמעיה להשיא את שבעת ילדיו עם משפחות מיוחסות, כשאחד מהם – ר' ישכר בער נ"י – נהיה חתנו של ר' יוסף, וראה שפע של נחת דקדושה מבנים ובני בנים.

בחג השבועות שנת תשל"ה, בעת חגיגת הכנסת ספר תורה שנכתב על ידו, לפתע לא חש בטוב, על כן ביקש מבנו ר' ישכר בער נ"י שיקח את ספר התורה מידי, וכעבור רגע קט התעלף ועלה לשכון בגנזי מרומים.

זוגתו האריכה ימים עוד חמש עשרה שנה. כשנה לפני פטירתה חלתה בשיתוק חלקי, ובי"ט בשבט תש"נ השיבה נשמתה לבוראה בקריאת "שמע ישראל" של כל ילדיה ורבים מבני משפחתה, שעמדו סמוך למיטתה. שמה הטוב מהולל בפי כל וישאר חרות, כאחת הנשים הצדקניות שבישראל.

בשנת תש"נ, לרגל ביקורו של כ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א ברוסיה, ערך ר' ישכר בער הנ"ל מסיבת הכנסת ספר תורה – שנכתב על פי הזמנתו – בבית הכנסת שבמוסקווה, ביום כ"ח באייר, לזכר הוריו ולזכר הורי זוגתו – משפחות רייכמן ופלדמן.

שישו ושמחו בשמחת תורה

Публикация

РАДУЙТЕСЬ И ВЕСЕЛИТЕСЬ РАДОСТЬЮ ТОРЫ!

печатается по случаю празднования
ТОРЖЕСТВЕННОГО ОКОНЧАНИЯ

ПИСАНИЯ СЕФЕР-ТОРЫ

МОСКВА, 23 МАЯ 1990 г.

в связи с историческим визитом

СКВИРСКОГО РЕБЕ ШЛИТА

из Нью-Скверы, штат Нью-Йорк (США)

и его последователей

ארויסגעבן

לכבוד דעם פייעריגן פון

שמחת סיום כתיבת וחינוך ספר תורה

פה מאסקווע בי"ח אייר תש"נ לפ"ק

צו דער היסטארישער וויזיט פון דעם

דערהויבענעם נאסט

כ"ק מרן אדמו"ר

דער סקווירער רבי שליט"א

פון ניו-סקווירא ניו יארק אמעריקא

מיט זיינע באגלייטער הי"ד

פרק מה לבני יוסף — לאפרים

א. ברום המדרגות

בנו בכורו של ר' יוסף אריה ז"ל נולד ביום ב' פרשת תולדות, כ"ו מר-
חשון שנת תר"ע, ונקרא אפרים פישל, על שם אבי ר' יוסף — הרה"ג בעל
"ידות אפרים" זצ"ל. במרוצת הזמן התברר, כי אכן שמא קגרים, והרבה
מהתכונות הנעלות של הרה"ג ירש נכדו זה.

הבית החם בו גדל והחינוך המרומם שבו התחנך, חישלוהו ועשאוהו
לדמות מופת של תלמיד חכם בר אוריין, בעל מידות נעלות. גם בגשמיות
הצטיין, בס"ד עלה על במתי ההצלחה והיה לאיש אמיד וגביר. זכות אבות
היתה בסייעתו, וכראשי התיבות של אבר"ת, שהם תורה וגדולה במקום
אחד, הוא נתברך בתורה "וגם" גדולה, ברם המושג "גדולה" היה רק תוספת
טפלה למושג של "תורה", אשר בו חונן, ואילו החלק התורתי והוי הרוחני
שלו היה מושג רב משמעויות ביותר. לבו לא הלך שבי אחרי העושר
שמילא אוצרותיו, אלא מעייניו היו תדיר נתונים לענינים רמים ונשגבים,
הקשורים לתורה ולעבודת הבורא.

הוא נחן בסגולות רבות ערך: חיבב את התורה והשקיע עמל וזמן רב
להתעמק בה, קבע עתים לרוב לעניני תפלה ועבודת השם, היה יהודי
חסידי ירא שמים מרבים, המקפיד על כל קוצה של יו"ד, בלי שום ויתור,
מוקיר רבנן ורחים רבנן והקדיש כסף רב לתמוך בהם ובמוסדות התורה.
עשות צדקה וחסד היו ממטרות חייו עלי חלד; ידו היתה נטויה תמיד
להגיש עזרה וסעד למוסדות ולאנשים פרטיים — ברם בתוספת פרט,
כי כל מעשיו נעשו בהצנע לכת ובענוות הרוח. היה איש צבורי, העובד
במסירות, בנאמנות ובישרות, החי למען הזולת — עבור הכלל. עסקן
רב ממדים בשטחים מגוונים: הצלת נפשות, חינוך, שבת, שחרור בנות
מגיוס לצבא, אגודת ישראל ועוד, ובקיצור יש לומר, כי כל ימי חייו היו
כעין מחרוזת של אהבת תורה ויראת שמים, משובצת במידות טובות
ובאבני חן של מעשים טובים; הוא היה סמל ודמות של עסקן צבורי, אשר

אזניו קשובות לכל, וידיו פתוחות לכל אחד ואחד. לאור כל אלה, בבואנו לסכם אישיותו ניתן להגדירו, כי היה איש אשכולות אשר מעטים כמוהו מתהלכים בעולמנו.

ב. רבותיו

הילד אפרים פישל, אשר היה מוכר יותר בפי כל בשם פישל, נולד בביטשקוב שבמרמרוש, ברם מעט מאד שהה באתר לידתו, כי בהיותו כבן חמש העתיקו הוריו את מגוריהם לעיר סטמר, בעקבות מלחמת העולם הראשונה, ושם התגורר עד עת עלייתו לארץ ישראל.

מן השמים הוענקה לילד מתנה סגולית – ראש פתוח המוכן לקלוט, ואביו תלה בו תקוות גדולות לעלייתו בתורה, על כן שכר למענו מלמד פרטי, שילמדהו וילעיטהו בשפע של תורה, ואמנם כדאית היתה ההשקעה, כי ראה ברכה בלימודים, וכבר בגיל צעיר היה אביו מעמידו למבחן בפני המרא דאתרא הג"ר אליעזר דוד גרינוולד זצ"ל בעל "קרן לדוד".

כאשר התבגר קצת, מסרו אביו ללמוד אצל הדיין דמתא – הרה"ג ר' אלי' לייכטיגל זצ"ל.

תקופה מסוימת למד גם בישיבתו של ה"קרן לדוד" זצ"ל, והיה תלמידו החביב. פעם בעת שבחן הג' את תלמידיו, העיר ביחס לר' פישל: "אותך אינני צריך לבחון!..." – בהיותו בטוח בהתמדתו ובידיעותיו.

כעבור זמן הוחלט שיקיים את דברי המשנה (אבות ד, יד) "הוי גולה למקום תורה", ונסע ללמוד בישיבת דודו (אחי אביו) הג"ר משה ישראל פלדמן זצ"ל, אבד"ק דרגמירשט.

על הליכות דרכו בימים ההם מסופרת העובדה, המאפיינת את אישיותו – כי היה נהוג בתקופה ההיא (מחוסר מקורות למימון מטבח-מסעדה בין כתלי הישיבה), שבערב שבת היו עורכים בחורי הישיבה "שטרעזיל" בישובי הסביבה, (עוברים מבית לבית) לקבץ אוכל ולהצטייד במזון לשבוע שלאחריו. גם הבחור פישל הצטרף אל חבריו בדרכם, הגם שלא חסר לו מזון, כי היה סמוך על שלחן דודו ראש הישיבה, ברם הוא לא רצה להיות יוצא מן הכלל, ולהיראות כמיוחס יותר משאר בחורי הישיבה, אלא חפץ להשתתף בצערם של אחרים, ויט שכמו לסבול בעול חבריו.

כחלוף כמה שנים עבר ללמוד בישיבת הרה"ק רבי מנחם מענדיל

מוישוי זי"ע, בעל "שארית מנחם", שהיתה לו ישיבה גדולה מפורסמת – עם יותר מארבע מאות בחורים.

"מרבית ישיבה מרבית חכמה" אמרו חז"ל (אבות ב, ז), והמאמר הזה התקיים גם בבחור אפרים פישל, שקנה תורה בשפע רב מכל אחד מרבותיו וראה הצלחה בעמלו, עד כי גדל לתלמיד חכם עצום, ועל אף שבדרך כלל הסתיר ידיעותיו – הן עלו על גדותיהן, ולעת מצוא נתגלתה גדלותו.

בהגיעו לפרקו, דיברו בו נכבדות, ובא בברית נשואין עם בת דודו (חתן אבי אמו) – היא זוגתו החשובה מרת בריינדל ע"ה, בת ר' אהרן אלי' אדלר ז"ל, חתן הג"ר יעקב פרגר (פרק טז) זצ"ל.

ג. בחצר החסידות

כמו שהתייגע בעסק התורה, כך השקיע עמל גם בשטח החסידות. כאביו כן הוא, היה קשור ודבוק אל הרה"ק רבי חיים מאטניע זי"ע, וכבר בבחרותו היה מבקר בהיכלו בסטיסלוב שבגליציה (שם התגורר רבו אחרי מלחמת העולם השנייה), לכל הפחות פעם אחת בשנה. פעם בהכנסו אל הרה"ק ומצאו אומר תהלים בבכיות – נפל פחד עצום עליו, עד כי השתנתה צורתו; הדבר עשה עליו רושם כביר ונחרת במוחו לנצח.

כמוזכר, כל שנתיים היה הרה"ק מבקר בסטמר. פעם כשראהו ר' פישל, מרוב התרגשותו ברך עליו "שהחיינו" בשם ומלכות.

בהגיע זמנו של ר' פישל להתייצב לצבא סידר את הענין תמורת מתן דמים – זה ממון, ושחרר. אך כעבור זמן לא רב היתה הלשנה, כי רבים שוחררו על ידי זיוף, וכל המשוחררים בתקופה ההיא נקראו להתייצב מחדש – ואף בעלי משפחות.

בעת ההיא בא הרה"ק מאטניע לביקור בסטמר, ויחד עם הבחור שלמה טבק (בן אחות אביו), אשר גם הוא עמד בפני אותה בעיה, נכנסו אל הקודש פנימה, והתייעצו האם לנסוע לביטשקוב, אשר שם נולדו, ומאחר שחלק מהכפר הוא השתייך באותה תקופה למדינת צ'כיה (מחציתו השנייה של הכפר השתייך לרומניה), ישיגו להם מסמכים בתור אזרחים צ'כיים, ויתייצבו שם (היה קל יותר לסדר שם שחרור).

לר' פישל ענה הרה"ק בחיוב, ואילו לבן דודו ענה בשלילה.

ר' פישל נסע לעיר אונגוואר, שהשתייכה גם כן לצ'כיה, שם התגורר

דודו (אחי אביו) ר' יעקב אליעזר הי"ד, וסיפר לו מטרת בואו – להתייצב שם ולפעול באיזו שהיא דרך, שישוחרר. אולם דודו הסביר לו, כי כרגע אי אפשר לעשות מאומה, אף לא בעד בצע כסף, וכי גם בניו ניסו להשתחרר, אך לא הצליחו.

מאחר שר' פישל היה בטוח בדברי רבו, לא שת לבו לדברי דודו והלך ללשכת הגיוס. הגם שלא ידע את שפת המדינה, הסתכל על הנוהל והתעניין אצל הנוכחים על המוטל עליו לעשות, כן עשה גם הוא והגיש את מסמכיו.

קצין צ'כי שהבחין כי במשך שעה ארוכה הוא מתרוצץ ומסתובב ממקום למקום, מאחד לשני, נגש אליו וגער בו על מעשהו, ולאחר ששאל שמו ושמע מיהו, הפטיר: "לך קח את תעודת השחרור שלך!" – ר' פישל אכן מילא אחרי דבריו, בשמחה רבה ניגש לקבל את התעודה, והלך לדרכו. הוא חזר לרומניה, ובתור אזור צ'כי היה פטור מלשרת בצבא הרומני. לעומתו, בן דודו הנ"ל, שהתייצב גם הוא, קיבל צו גיוס, אך הוא הסתתר בתור "טמיר ונעלם" במונקאטש, עד שהתעייף מהנדידות וחזר לרומניה, שם גויס.

לאחר הסתלקות רבו, הסתופף ר' פישל בצל בנו – הרה"ק רבי ישראל שלום יוסף זצ"ל (י"ד) בבר שנה הראשונה לנשואיו נסע להסתופף בחג הפסח בצל רבו זה – בהסכמת זוגתו, אף כי מוצאה היה ממשפחה בעלת חינוך בנוסח הונגריה, אשר שם לא היה נהוג לעשות כזאת...

ר' פישל היה נוסע לפרקים גם לגרוסוורדיין (בפרט כשנמנע ממנו מנסוע לסטניסלוב), להסתופף בצל הרה"ק הסבא קדישא מויזניצא, בעל "אהבת ישראל" ז"ע, ופעם היה שם גם לחג הפסח. בהיותו פעם לראש השנה, הזמינו הרה"ק לקידושא רבה – אותו ועוד אורח. בעיני ר' פישל

(לד) על הליכות דרכו של הרה"ק רבי יש"י היה מספר ר' פישל, מה ששמע מפי הרה"ג ר' אברהם שלמה כץ זצ"ל, בעל "ארחות המשפטים", אבד"ק ריסקווא, ובערוב ימיו בשכון סטמר בבני ברק, כי פעם בבוא הרה"ק בעל "נימוקי חיים" לביקור באיזור מרמרוש, נסע גם הרה"ג לקבל פני קדשו. והנה הזדמן לו להיות שם עם עוד מספר רבנים, ובשבתם אצל הרה"ק התפתחה שיחה תורנית ערה, אשר בה השתתפו כל הרבנים, פרט לבנו הנ"ל של הרבי, שישב ורק האזין.

בצאתם מהחדר, פנה הרה"ג מריסקווא אל הג"ר משה ישראל פלדמן אבד"ק דרגמירשט, ושח לו: "מסתבר שהרב הצעיר (בן הרבי) אינו יודע ללמוד!"

הרה"ק ר' ישראל שלום יוסף מאטניע זצ"ל

היה זה לדבר פלא, כי היה עדיין אברך צעיר והיו שם מאות אורחים, ביניהם תלמידי חכמים זקנים. כחלוף השנים, הוא תלה זאת בכך, כי הרה"ק ראה ברוח קדשו, שברבות הימים יהיו מחותנים (נכד ר' פישל נשא לאשה את נינת הרה"ק זי"ע).

"הנכם טועים! – השיבו הרב מדרגמירשט – הוא יודע הרבה, אבל הוא נחבא אל הכלים, גם יש לו כח מעצור לא להתהדר ולא להתפרסם!"

כשנתיים לאחר הסתלקות בעל ה"נמוקי חיים", בא בנו הרבי הצעיר הרה"ק רבי ישי לביקור באותו איזור. גם הפעם באו לקבל פניו הרבנים הנ"ל, וכאשר התעוררה שיחה בעסק התורה, הראה הרה"ק את גבורתו בתורה, כמו אביו. הרה"ג מריסקווא שנכח במקום התפעל מאד מהליכותיו, ובצאתו לא יכל להתאפק על התרגשותו ואמר להרב מדרגמירשט: "בשעתו, כאשר שיבחתם את הרבי הצעיר, חשבתי כי יען היותכם חסיד של אביו, הנכם מהללים אותו, ברם כעת אני רואה שאכן הוא גאון עצום, אבל אינני מבין איך היה לו כח מעצור כזה!"

ד. "כי הפרני בארץ"

לאחר הנשואין השתקע הזוג הצעיר בעיר סטמר, ולצורך פרנסתו הצטרף האברך ר' פישל לעסקי אביו: מסחר ביינות, צמר גפן, מצרכי מזון וכדומה. גם רעיתו הצעירה סייעה בעסקים, בתור קופאית.

ר' פישל היה גם יוצא מפרק לפרק לנסיעות במרחקים. דבר מעניין ארע לו פעם באחת מנסיעותיו: אביו הוזמן באחד הימים למשרד המסחר שבעיר הבירה בוקרסט, בדבר עסקיו, אולם שלח במקומו את ר' פישל. בשבתו שם באחד החדרים, הבחין בפקיד שהביא תיק משרדי והניחו על השלחן. בצאת הלה מהחדר והשאיר את ר' פישל לבדו, פתח ר' פישל את התיק ועיין בו. והנה מצא כתוב, כי המשרד מודיע לסניפו בסטמר, שיערכו חיפוש בבית המסחר של משפחת פלדמן, ויבקרו את החשבונות.

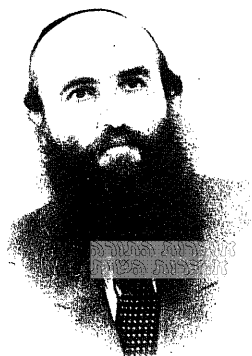
בהזדמנות הראשונה האפשרית, טילפן ר' פישל אל דודו ר' הרשל פישל ז"ל, שהתגורר בסטמר, ושלתו לומר לאביו "שיגנזו את ספר הרפואות". אביו הבין את הכוונה, וגנז תיכף את פנקסי החשבונות. לא ארך זמן רב והגיעה בקורת לבדוק את החשבונות, אך כמובן שלא מצאו את הפנקסים, כי "נעלמו במקרה", ו"סידר" את הענינים בלי נזק.

ר' פישל אמנם היה מעורה בעניני המסחר, אבל אלה תפסו אצלו את הדרגה השניה בסולם החשיבות של פעולות חיו, כי את התורה שם לו למטרה העיקרית, ומדי יום ביומו היה יושב בבית המדרש עד חצות היום והגה בתורה, רק אחר כך היה הולך לחנות לעסוק בעניני הפרנסה.

בשנת תרצ"ו נתברך בבנו בכורו, אשר קראו בשם חיים משה, חיים – על שם רבו הרה"ק רבי חיים מאטניע ז"ע, ומשה – על שם זקנו וזקן רעיתו, הגאון רבי משה שיק ז"ע. בהזדמנות נימק ר' פישל קריאת שמות אלה לבנו, יען כי זכרונם היה עומד תמיד בפניו. במשך השנים נולדו לו שם עוד ארבעה ילדים הי"ו.

ה. עסקנות צבורית

כמו אביו כן ר' פישל היה טבוע בדמו החוש לעסוק בצרכי צבור, ובכל דבר טוב ומועיל הטה שכמו לסייע, ברם בפרט טיפל בעניני התלמוד תורה שבעיר. הוא נבחר בתור "גבאי", ובהיותו תלמיד חכם, קיבל תפקיד לבחון את התלמידים: בשבת קודש היה בוחן את תלמידי הכתות הגבוהות, וביום ראשון את תלמידי הכתות הנמוכות.

ר' פישל בצעירותו

דרכו היתה, כי את התלמידים המעולים היה שואל שאלות קשות, לעומת זאת את החלשים-בידיעות היה בוחן במידת הרחמים, והיה שואל אותם שאלות קלות – ברצותו לעודדם, שתהיה להם הרגשה כי הצליחו במבחן. דרכו זו מצאה חן רב ונתקבלה בסיפוק רב אצל ההורים והתלמידים כאחד, וראו בזה פקחות רבה.

על גודל מסירותו לתפקידו, למדים אנו מהעובדה דלהלן: כמוזכר, היה משוחרר מהצבא בתור אזרח צ'כי, ברם בחודש אלול שנת ת"ש, כאשר ההונגרים סיפחו את איזור מרמרוש למדינתם, הלשינו עליו כי הוא משוחרר שלא כדין – על כן גויס, אבל בעד מתן שלמונים שוחרר שוב, "בגין בריאות לקויה".

אולם בעירו התגורר קצין משטרה רשע, שהיה סונט בו על שאינו משרת בצבא, ולעומתו, ר' פישל היה טוען כי הוא משוחרר מטעמי בריאות. פעם בליל שבת קודש אחרי התפלה דפקו בדלת – מצד המטבח – וכאשר רעיתו פתחה את הדלת, הופתעה לראות אנשי צבא, שבאו לחפש את בעלה. היא ענתה, כי הוא הלך להתפלל בבית הכנסת וטרם שב, ואילו ר' פישל, שהיה בחדר הסמוך, בשמעו את מסרת בואם, נמלט דרך פתח אחר והלך להסתתר אצל אחיו. הללו המתינו עד בוש, ומשראו כי השעה מאוחרת ובעל הבית לא שב, הלכו לדרכם. ר' פישל הסתתר מספר ימים, וחזר לסדרי חייו הרגילים.

והנה באחד הימים הגיעה לביתו הזמנה להתייצב לצבא. בשובו מהדרך ואשתו נתנה לו את הקריאה, תחב אותה לכיסו, והלך למלא את תפקידו – כי הגיע הזמן ללכת לבחון את תלמידי התלמוד תורה, ועל משימתו החשובה הזו מאן לוותר. משהתפרסם המעשה בעיר, היה הדבר לשיחת היום, על מסירותו הרבה, כי גם בעת שנשקפת לו סכנה בהליכתו בחוצות, הוא מוכן להתמסר לעניני התלמוד תורה. הג"ר חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים זצ"ל, אבד"ק סעמיהאלי, ראבד"ק סטמר הביע תמיהתו על כך, בציניו איך שר' פישל יכול היה לצמצם מוחו לבחון בעת כזאת את התלמידים.

דאגתו היתה נתונה גם ל"מלמדים", בהבינו כי אם הם ישתכרו שכר הגון כדי מחייתם, ישקיעו עמל רב יותר בתלמידים, לפיכך דרש שישלמו להם משכורות נאותות. פעולתו האחרונה עובר לעלייתו ארצה היתה – דרישה מהנהלת התלמוד תורה להעלות שכר המלמדים, וכאשר ההנהלה לא ניאותה לכך, הוא התרעם ואמר: "היתכן, בעתות קשות כאילו, שאין יודעים מה ילד יום ומה יקרה למחרת, רוצים לחסוך דווקא מהמלמדים – המחפריסים בצמצום רב!" לשם כיסוי ההוצאות, יעץ שימכרו נכסי

מחפריסין
זמירות השנות

ר' פישל – באמצע – ובצד ימין אחיו ר' יודל עביר (מאריאנבד תרצ"ז)

דלא נידי שברשות הקהילה, ובלבד שייטיבו עם המלמדים. דבריו עשו רושם על חברי ההנהלה, והסכימו להעלות את המשכורות.

כמוזכר לעיל (פרק ד סעיף ב), סייע ר' פישל לאביו בפעילותו לייסד בית ספר "בית יעקב" בעיר עבור הבנות, אלא שהדבר לא יצא לפועל, מסיבות שכבר הוזכרו.

מדי שנה, בשלהי החורף היו ידיו עסוקות בקמחא דפסחא, ומלבד מה שהיה עוזר לאביו בשטח זה – להמציא תמיכה לנצרכים – היה מחלק גם מכספו.

בשטח נוסף פעל ר' פישל – בעת מלחמת העולם השניה – היות שהיו לו קשרים טובים עם כמה אנשי צבא, הצליח לסדר תעודות שחרור משרות במחנה עבודה לכמה בנן של קדושים שהיו להם תעודות רבנות.

ו. עליה לארץ ישראל

ברם, בפרט יש לציין פעלו הגדול בחדשים האחרונים לפני עלותו לארץ ישראל, כאשר ידיו היו מלאות מעש בעניני הכלל. הוא טיפל אמנם בסידור עלייתו, אך לא הסתפק בהצלת עצמו אלא אירגן שיירה שלימה של מספר משפחות, שיוכלו לעלות יחד אתו. הוא הזניח עקב זה את כל עסקיו, הגם שהיתה אז תקופה שיכול היה להרוויח יפה. הוא טיפל לבדו בכל שלבי סידור המסמכים – היה נוסע ביום ראשון בשבוע לעיר הבירה בודפסט ושב לביתו רק בערב שבת, כל השבוע היה עסוק בהשתדלויותיו להשיג מסמכים ליותר ויותר משפחות, שיוכלו לצאת מעמק הבכא וינצלו מידי צוררי ישראל.

הוא טיפל בהשגת מסמכים עבור אחיו: ר' משה ומשפחתו הי"ו ור' מרדכי ז"ל ומשפחתו הי"ו – הם היו כבר מגויסים ב"מחנה עבודה", ור' פישל טיפל גם בשחרורם משם. הדבר עלה בהון רב, אבל הוא התבטא: "לפרנסה ולצדקה – יש ב"ה (האמצעים הכספיים), למשהו אחר לא צריך!" – הקו המנחה היה אצלו: להציל.

טיפל גם בעליית דודו (אחי אמו) ר' מרדכי פרגר ז"ל ואשתו, ובתור בניו עלו: ר' הרשל פרגר נ"י (גיס ר' פישל), ר' נחמן פלדמן נ"י (בן דודו), ור' נחמן פריינד ז"ל.

בארץ ישראל התגורר בעת ההיא יהודי נכבד יוצא סטמר, ובהוודע לו

כי ר' פישל מטפל באירגון שיירת העולים, ביקש את ר' יוסף לכתוב לר' פישל, שישתדל להשיג מסמכים גם עבור בנו, אשר התגורר גם כן בסטמר. אמנם הלה לא שש לכך, אבל לאחר שידולי ר' פישל הסכים להצטרף אליו, ור' פישל סידר לו ולמשפחתו את כל ה"ניירות" – יחד אתו עלו: אשתו, בנו וזוגתו, ועוד ארבעה ילדים לא נשואים של ראש משפחת הנוסעים. (גם למען אחיו של הלה רצה ר' פישל לסדר מסמכים, אך ההוא מאן לעלות, מסיבות שונות).

ר' פישל טיפל בסידור המסמכים גם עבור דודו ר' ישכר דוב פלדמן ז"ל מסיגט, ברם הוא עלה רק כעבור חדשיים. כמו כן טיפל בסידורים כאלה למען המחנותנים ויתר בני המשפחה שהתגוררו בסטמר, אבל הללו מאנו לעלות, כי היו קשורים לבני משפחה מסועפים, ולא רצו להפרד זה מזה.

לשם ליבון הדברים, יש לציין את הבעיות שעמדו בפני החפצים לעלות ארצה בימים ההם, ושלבי הטיפול שהיו כרוכים בנדון: הנסיעה התבצעה בדרך יבשתית – בנסיעה ברכבת. לשם כך היו צריכים לחצות כמה גבולות: מהונגריה לרומניה, משם לבולגריה ואחר כך לטורקיה – אשר נחשבה כמדינה נייטרלית, ומשם דרך סוריה ולבנון לארץ ישראל, אשר היתה בשעתו תחת שלטון אנגלי.

הטיפול בעליה היה קשור לכמה גורמים:

(א) השגת סרטיפיקט מאת השלטון האנגלי, והיתה נחוצה לזה הסכמת ה"סוכנות היהודית", אשר היתה תחת מרות המפלגות הציוניות, ואם כי לכל אחד היה קשה להשיג רשיון עליה, בפני יהודי חרדי נערמו קשיים פי כמה – בשלב זה טיפל ר' יוסף ארי'.

(ב) השגת אישור יציאה מהונגריה ורשיונות מעבר דרך רומניה ובולגריה, שהיו תחת השפעת השלטון הגרמני – באלה טיפל ר' פישל.

(ג) נוסף לכך היה צורך בהשגת ויזה טורקית. אם כי את שני השלבים הראשונים בקושי רב השיגו, אך גם השלב השלישי לא בקלות ניתן היה להשיגו. לשם כך שלח ר' יוסף את אחד ממועלי בית החרושת שלו – את ר' יעקב גריפל ז"ל, לאיסטנבול שבטורקיה, לטפל בשלב הזה (על חלק מפעולותיו נוכחנו לדעת בפרק ו), ולאחר מאמצים רבים ובעד סכומי כסף גדולים, הצליח בס"ד להשיג ויזות למען המועמדים לנסוע בשיירת ר' פישל.

זמן קצר לפני הנסיעה, בהוודע לקצין המשטרה הרשע הנ"ל, כי ר' פישל קיבל דרכון, התנכל לו והתבטא, שישתדל לבטל את דרכונו, וחיפש אמתלא לעצרו, אבל ר' פישל הצליח להסתתר ולהתחמק ממנו.

לאחר כל ההשתדלויות, מסמכי הנסיעה היו מוכנים בתחילת חודש תשרי שנת תש"ד, אבל ביום הכפורים נולדה בת לר' פישל, על כן המתין חודש ימים, שהיולדת והתינוקת תתחזקנה קצת ויוכלו לצאת לדרך בלי שום מגיעות.

על פי הוראת אביו, הוא הזמין קרון שינה מיוחד למען נוסעי השיירה, אך זה היה רק עד בוקרסט. והנה בשבתו כבר בקרון המיועד לו, לפתע שמע שמכריזים את שמו, כי הוא מוזמן לבוא למשרד. פחד גדול נפל עליו, בחששו מי יודע איזו מזימה מתכננים נגדו, שהרי ידע כי מתנכלים לנסיעתו. בהכנסו לשם נאמר לו, כי מספר קציני גיסטפו (המשטרה הנאצית) עומדים לנסוע ברכבת זו, האם הוא מוכן לאפשר להם לקבל כמה תאים בקרון השינה שלו. לשמע הבקשה נרגע ר' פישל, והבין כי אין לו ברירה, על כן הסכים להענות להם, אלא שהסביר כי הוא זקוק למקום עבור אשתו היולדת ולילדיו הקטנים. הללו לא הציקו בדרך לנוסעי השיירה. הנוסעים יצאו מבודפסט ביום ראשון פרשת וירא, ט' מר חשון שנת תש"ד, ברכבת שבאה מצ'כיה, וללא תקלות הגיעו לבוקרסט. שם עברו לרכבת אחרת שהסיעתם עד סופיה בירת בולגריה, ושוב הצטרפו להחליף רכבת שנסעה עד איסטנבול, לשם הגיעו ביום ה' – י"ג מרחשון ונשארו לשבות במקום.

הבדיקה הקפדנית ביותר שנבדקו היתה – בגבול שבין בולגריה לטורקיה (כלומר במעבר לעולם החפשי). יש לציין, כי באותו חודש הוגלו יהודי בולגריה למחנות ההשמדה, ונוסעי השיירה ראו סייעתא דשמיא גדולה בזה, ששלטונות הרשע לא התנכלו להם.

בשבוע שאחרי זה המשיכה השיירה את דרכה לכיוון ארץ ישראל, ואילו ר' פישל נשאר באיסטנבול, בנסותו לסייע ליהודים נוספים לעלות לא"י.

כעבור שבועיים המשיך גם הוא דרכו והגיע לחיפה בערב שבת פרשת ויצא – י"א בכסלו, שם נשאר לשבות, בהבינו כי לא יספיק להגיע לתל אביב לפני קבלת שבת. לשמחת בני המשפחה לא היה קץ, על כי בחסדי

השם יתברך זכו להנצל מידי הצוררים, ויצאו מאפלה לאורה ומשעבוד לחרות.

למחרת השבת נסעו ר' פישל ומשפחתו המאושרים לתל אביב, ונתקבלו בשמחה רבה, בזרועות פתוחות, על ידי כל המשפחה – ובזה התאחד ר' יוסף ארי' עם כל ילדיו.

יצויין, כי אותו יהודי מסטמר שעלה בהשתדלות ר' פישל, שהיה גביר נכבד בסטמר וישב ברומו של עולם, לאחר התיישבו בארץ ישראל סבל מחבלי קליטה, אי לכן בתקופה הראשונה היתה לו תרעומת רבה על ר' פישל, על כי שידלו לעלות ארצה. בדם לאחר השואה האיומה באירופה, בשמעו על האסון שפקד את יהודי עירו וארץ מגוריו, התחרט על הקפדתו זו, ובאחד הימים שלח שליח מירושלים (שם התגורר) אל ר' פישל, להודות לו על שהיה שליח ד', לסייע לו בהצלתו ובהשארותו בחיים.

פרק מו בארץ הקודש

א. גור בארץ

בתחילת בואו לא"י התגורר ר' פישל ברחוב פיארברג מספר 13, אך רק מספר חדשים – וכאן יש לציין עובדה מעניינת: ליד דירתו התגוררה משפחה רחוקה מעניני דת, אשר הזמירות של משפחת פלדמן בלילות שבת קודש הפריעו לה, ותמיד התרעמו הללו על ש"משביתים" מנוחתם בליל שבת, בשירים ובזמירות. ר' פישל התבטא פעם בבדיחות הדעת, כי מאוה לעצמו לראות נקמה בהם, כאשר יבוא לגור שם איזה רבי, והללו ישמעו זמירות שבת מפי קהל רב של חסידים.

והנה כחלוף כמה חדשים – בכ"ז בניסן – עלה ארצה הרה"ק רבי אליעזר מויזניצא זי"ע, בעל "דמשק אליעזר", ור' פישל מסר לו את דירתו (תחילה דירתו המיועדת שברחוב ביאליק ואחר כך את דירתו הנ"ל), כך נתקיימו דברי ר' פישל. אבל יש לציין, כי ליהודי ההוא היתה דרך-ארץ בפני הרה"ק, ולא הפריע לעריכת שלחנו הטהור.

ר' פישל עבר אז לגור ברחוב ביאליק מספר 9 – בקרבת הוריו, ובשלהי שנת תש"ח עבר לגור בשדרות רוטשילד 124.

גם בארץ הקודש, מיד לאחר הגיעו נרתם ר' פישל לעסוק בצרכי צבור ועד מהרה הפך להיות דמות מקובלת, בהתבלטו בעסקנותו לצרכי הכלל, כפי שהדברים יבואו בהרחבה בהמשך.

ב. על המחיה ועל הכלכלה

בעניני פרנסה נהג ר' פישל כבעבר – הוא הצטרף לעסקי אביו, והיה ממונה על ניהול בית החרושת ליהלומים בתל אביב. הוא היה איש פיקח, מבין דבר מתוך דבר, בעל חוש מסחרי מפותח, יוצא מן הכלל. גם אנשי מסחר מומחים ומפולפלים לא יכלו להתחרות בשכל הישר שלו. לעתים היו לו המצאות גאוניות. היה בקי גם בעניני בנקאות ובורסה. לא פעם העמיד את פקידי הבנק על טעויותיהם. כאשר חתם על חוזה עם מישהו,

היה זה ערוך על צד הטוב ביותר, שלא יוכלו לרמותו. שגור היה בפיו לומר: "לעצות מהעורך דין אינני זקוק, רצוני רק לדעת האם זה אינו נוגד את החוק".

אומר היה ר' פישל, כי מהלך המחשבה שלו במסחר זהה לשל אביו. כאשר היו נדברים בענין איזה עסק, התברר כי מחשבתם זהה. בגלל זה הסתמך עליו אביו בכל, וגם מסר לו זכות החתימה על עסקיו.

היה בעל בטחון רב, ולעתים היה מתבטא: "יש לי מתנה מהשם יתברך, שאינני מאבד עשתונותי אפילו במצבים קשים. אני חושב תמיד על הנעשה כעת, ומה עלי לפעול כרגע, מבלי לשים לב לחששות העתיד – עליהם ידאג הקדוש ברוך הוא!"

באמונה ובבטחון שלו היה עושה דברים מיוחדים שאחרים לא היו מסוגלים ומעיזים להכנס לעסק ולעול כזה, ואילו הוא פעל בגדולות. את עסקיו ניהל בחריצות ובפקחות. ברם מחכמתו חלק גם לאחרים, ורבים פנו אליו להתייעץ אותו בעניני מסחר, ונהנו ממנו עצה ותושיה.

כמוזכר, הוא היה ממונה על מפעל היהלומים שבתל אביב. כבר הובא בפרק י"א על הבעיות שהיו כרוכות בתעסוקה בארץ. אגב כך הובאו שם מכתבי פניה מאת גדולי הדור אל ר' פישל לקבלת פועלים חרדים למפעל.

לפנינו אחד מהמכתבים האלה, שקיבל מהרה"ק ה"דמשק אליעזר זצ"ל:

ב"ה י"א לחודש סיון תש"ה

שלום לך אהובי יקירי וחסידי האבך מו"מ בתו"ש פישל שיחי.

אחדשה"ט, אהובי, סלח נא לי על שבכל פעם הנני בא עם מבוקשים חדשים, אבל מה אעשה, שבכל המדינה פרשה השמועה כנפיה, שבידי למלאות כל מבוקש לבוא לבית החרושת דאביך ה' שליט"א, וכמעט שבית החרושת לי שייך ולא לכם. ומה אעשה? כבר אמרתי לך שאין כטבעי לדחות מבוקש כל אחד, מפני חלול השם (לה). ועל כן, מבוקשי עבור המוכ"ז, מחשובי

(לה) הרה"ק נימק פעם בפני ר' פישל את פשר דבריו אלה, במעשה שארע לאביו הק' בעודנו גר ברוזניצא, ומעשה שהיה כך היה: מושל המחוז שבוויזניצא היה מוקיר ומעריך מאד את הרה"ק בעל "אהבת ישראל" זי"ע, ובעת הצורך היה מנצל זאת הסבא קדישא לבקש ממנו

1851 1.0

כ"ה, חס. 11/10

[illegible]

והנני ידידך לנצח, המברך בכל טוב.

בשנת תשט"ז נאלץ לעזוב את הארץ. תחילה לבדו, ובשנת תשי"ז הצטרפו אליו בני משפחתו, והשתקעו בארצות הברית. בשנת תשל"ב חזר ארצה, והקים את בית-האבות "בית הדקל" אשר בפתח תקוה. יש לציין, כי

טובות גדולות למען הכלל. פעם בא יהודי וביקש מהס"ק מכתב אל המושל, שייטיב עמו בדברמה, ברם הס"ק הבין שאין לנצל את קשריו עם המושל בעד דבר פעוט כזה, על כן דחה בקשתו של האיש. הלה (לא היה מאוהדי ויזניץ) יצא בטרונאי ובדברי גנאי נגד הס"ק, על שלא רצה לכתוב לו כמה מלים לטובתו.

וסיים ה"דמשק אליעזר": "על כן אני נאלץ לתת מכתב המלצה לכל מי שבא לבקש, כדי שלא ידברו סרה עלי כמו שארע לאבי, ברם אתה, כמה שהנך יכול לעשות – עשה, ואל תחשוש כי אינך ממלא בקשתי ועקב זה שמא תמנע מלבוא אלי".

פרק מז

במחיצת גדולי עולם

הליכות דרכו הנעלים ופעולותיו הברוכות של ר' פישל, הקנו לו שם טוב משמן טוב, ופתחו בפניו שערי ההיכלות של גדולי הדור, בעקבות זה זכה להתחמם כנגד אורם של צדיקים רבים. הוא התאבק בעפר רגליהם והסתופף בצלם, ובזכות מעלותיו וסגולותיו התחבב עליהם עד אין לשער.

א. ה"חזון איש"

הוא היה בן בית ומקורב מאד אצל הגאון בעל ה"חזון איש" זי"ע, ביתו של הגאון היה פתוח בפניו בכל עת שחפץ. שליחויות רבות של הגאון יצאו לפועל על ידו. ה"חזון איש" היה בעל סמכות נעלה ביותר בעיניו, כל דבריו – קודש. בהזדמנות מסוימת, בהיותו בחוץ לארץ לרגל עניני מסחרו, כתב לו הגאון, כי ראוי שישב כבר ארצה – ואכן חזר ר' פישל בהקדם.

וכמים הפנים לפניו כן לב האדם לאדם, גם הגאון החשיבו מאד. מרוב חיבתו כלפי ר' פישל, פעם לפני ראש השנה או יום כפור אמר לו ה"חזון איש", שירשום לו את שמות בני משפחתו – היה זה דבר נדיר ביותר – ור' פישל החשיב זאת כמתן קוויטל (עד כמה שידוע, היה זה הראשון מסוגו שקיבל הגאון).

כשר' פישל ערך בר מצוה לבנו ר' חיים משה נ"י, הזמין את הגאון לשמחה, ואמנם נסע הג' לקחת חבל במסיבת המצוה, שהתקיימה באולם מסוים בתל אביב, והאזין לכל הדרשה שדרש חתן הבר מצוה. הדבר נחשב כחידוש גדול. גם לשמחת הבר מצוה של בנו ר' יעקב נ"י הזמין ר' פישל את הגאון, אשר אמנם נאות להשתתף בשמחתו, אך רק בתנאי שיעשה את המסיבה בביתו. ברם היות שקשרי ר' פישל היו מסועפים מאד, לא ראה אפשרות כזו, וגם הפעם נערכה השמחה באולם, ממילא לא נכח בה הגאון. ר' פישל הצטער אחר כך על זה, כי היה צריך לערוך סעודה מיוחדת בביתו, כדי שהגאון יוכל להשתתף בה.

ליד בית החרושת ליהלומים היתה ממוקמת תחנת מוניות, וכאשר ר'

הגאון בעל "חזון איש" זצ"ל בבר מצוה של רח"מ פלדמן נ"י – לכיוון ימין יושבים: הג"ר יואל פולק זצ"ל, כ"ק אדמ"ר מויזניץ שליט"א, והגרא"צ וייס

פישל היה מזמין מונית לנסיעה והתיישב בה, היה שגור בפי הנהג לשאול: "לחזון איש?" – כל כך הרבה לנסיעה לשם, עד כי גם הנהגים ידעו על כך.

יצוין, כי שותפים נוספים היו לו בפעילויותיו בעניני הדת, שגם כן עסקו בשליחויות המצוה של הגאון, הלא הם: ר' נחום הלפרין ז"ל ור' יחיאל בנדיקט ז"ל. והנה, באלול שנת תשי"ג הוקם החינוך העצמאי על היסודות של בתי הספר של הזרם הרביעי, אשר התנהל עד אז על ידי אגודת ישראל, אך במספר ישובים הועברו רוב התלמידים לחינוך הממלכתי דתי, ויחד איתם הועברו גם הבנינים בהם שכנו בתי הספר – כזאת קרה גם בנתניה.

בהוודע הדבר ל"חזון איש" זצ"ל הצטער על המעשה, נתן סכום כסף לייסד שם בית ספר של החינוך העצמאי – ואשר היתה לי הזכות מן השמים להיות מנהלו בעת ההיא. ברם היתה נטושה שם בעיר מלחמה בקרב הצבור, בדבר חינוכם של הילדים. אמנם חלק מסוים מההורים היו יוצאי הונגריה ורומניה, שהיתה להם מסירות נפש לחינוך חרדי, אך היו גם כאלה שהחינוך החרדי לא היווה להם צפור נפשם.

בליל הושענא רבה שנת תשי"ד נסע העסקן ר' טוביה שכטר נ"י

בשליחות הג' ה"חזון איש" לנתניה, וכעבור זמן מה הזמין ה"חזון איש" אליו את ר' פישל ואת ר' יחיאל בנדיקט ז"ל, ולהב"ח הג"ר אהרן רוטר שליט"א, והורה גם להם לנסוע מיד לנתניה לבית כנסת מסוים, אשר שמה התכנסו רבים מהורי תלמידי בית הספר וכמה מנהיגי הצבור – לומר "תיקון" – ויזרזו את הקהל שישתדלו להחזיר את הילדים למסגרת החינוך העצמאי, ואיתם יוחזר גם הבנין (תלמידי החינוך העצמאי למדו – זמנית, בדלית ברירה – בבית כנסת).

כאשר ר' פישל תמה ושאל: "הרי צריך לומר 'תיקון'? הגיב ה"חזון איש": "כבר יש לכם התיקון – בזה!" למחרת נשלח שוב ר' יחיאל בנדיקט ז"ל לטפל בנדון.

אגב – אם כי בנסיעה ההיא לא השיגו העסקנים את מטרותם, העיר בשעתו הגאון, כי בסופו של דבר יחזרו הילדים למסגרת אגודת ישראל. ואמנם במרוצת השנים חזרו כמה מאות ילדים לחינוך העצמאי, והוקם שם בית ספר לתפארת.

ב. בריסק

ר' פישל היה נכנס מפעם לפעם גם אל הגאון רבי זאב (וועלוולע) מבריסק זצ"ל, לדון אתו בעניני הכלל. בפרק ט סעיף יא מובא מכתבו של הגאון, המופנה אליו.

כמו כן הירבה ר' פישל לבקר במעונו של הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, להתייעץ אתו בעניני הצבור.

ג. בעלזא

לעתים נכנס ר' פישל אל הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע. בהזדמנות מסוימת שיבח הרה"ק מאד את ר' פישל. יצוין, כי לאחר שעלה ר' פישל לארץ ישראל, הודיע לבודפסט, כי הגרמנים אינם קפדנים בבקורתם במעבר הגבול, ואפשר להביא גם תפלין, על סמך זה, בעלות הרה"ק לא"י זמן קצר אחרי ר' פישל, הביא אתו התפלין שלו.

ד. בית רוז'ין

ידידות רבה רכש ר' פישל לאדמו"רי בית רוז'ין עוד מצעירותו. בהיותו

פעם בצ'רנוביץ לפני מלחמת העולם השנייה, נסע באופן מיוחד לסדיגורא, להשתטח על ציונו הק' של הרה"ק מרוז'ין זי"ע.

זמן קצר לאחר שאחותו התארסה עם כ"ק האדמו"ר מסדיגורא שליט"א, חלם ר' פישל, כי רואה את הרה"ק מרוז'ין זי"ע. פנה אליו ר' פישל ואמר: "היות שנעשינו מחותנים, הריני מבקש ברכה מהרבי" – ואכן ברכו הרה"ק. אם כי היה זה רק חלום גרידא, החזיק ר' פישל את הדבר לחשיבות רבה ולזכות, שהוא נתברך על ידי הרה"ק זי"ע.

מאז התקשרה המשפחה בקשרי נשואין עם בית סדיגורא, תכפו ביקוריו של ר' פישל בחצרות קדשו של הרה"ק רבי מרדכי שלום יוסף מסדיגורא, בעל "כנסת מרדכי" זי"ע, ולאחר מכן אצל גיסו – כ"ק אדמו"ר מסדיגורא שליט"א.

מפעם לפעם היה נכנס ר' פישל אל הרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא, בעל "אביר יעקב" זי"ע, אשר התגורר בתל אביב.

גם קשר קשרי ידידות עם הרה"ק רבי אברהם יהושע העשיל מקופיטשניץ זי"ע, אשר התגורר בארצות הברית.

בשנת תשט"ו כאשר ארס ר' פישל את בנו ר' חיים משה נ"י, חלקו לו כבוד שלושת האדמו"רים האלה (שניים האחרונים היו גיסים) ובאו לבית ר' פישל, להשתתף בשמחתו.

ר' פישל התקשר בקשר חיתון נוסף עם בית סדיגורא, כאשר בנו של האדמו"ר מסדיגורא שליט"א – הרה"ג ר' ישראל משה שליט"א – נשא לאשה את נכדתו (בת בנו ר' חיים משה נ"י).

ה. "דמשק אליעזר"

בקשרים הדוקים ביותר היו לר' פישל עם הרה"ק רבי אליעזר זי"ע מויזניצא, בעל "דמשק אליעזר", אשר עלה לא"י בשלהי חודש ניסן תש"ד – כמוזכר, פינה ר' פישל את דירתו ומסרה להרה"ק, עם עלייתו ארצה.

בליל שבת קודש היה נוהג ללכת לעריכת שלחנו הטהור של הרה"ק, אבל היות שר' פישל היה לומד שעה ארוכה לפני סעודתו, היה מגיע אל הרה"ק באיחור. פעם העיר לו ה"דמשק אליעזר" בצחות: "הנך הולך מטיש של רבי אחד (כלומר ר' פישל עצמו) אל רבי שני".

האדמו"רים: ה"כנסת מרדכי", ראל"ה מקופיטשניץ וה"אביר יעקב", בארוסי רח"מ פלדמן

כמובא לעיל (פרק יא), מאחר שר' פישל היה ממונה על קבלת הפועלים בבית החרושת של אביו אשר בתל אביב, פנה אליו הרה"ק לעתים קרובות, בהמליצו על אנשים מסוימים לקבלם כפועלים במפעלם. פעם בהמליצו על קבלת מישהו לעבודה, העיר הרה"ק ואמר בחיוך: "תאר לעצמך כאילו הרה"ק מאטניע ביקש זאת ממך!"

בעת מחלת הרה"ק, ביקרו ר' פישל לעתים קרובות. באחד מביקוריו, כאשר הרה"ק שכב על ערש דוי בירושלים, זמן קצר לפני הסתלקותו, שפך הרה"ק בפניו את יגון לבו והעיר באזני ר' פישל: "צו בין איך אזוי זינדיג, צו בין איך אזוי גרויס, אז ארץ ישראל קען מיך נישט דערהאלטין!" (האם אני כה חוטא, או האם אני כה גדול, שא"י אינה יכולה להכילני) – כידוע, הרה"ק הסתלק לאחר שחי בה רק פחות משנתיים וחצי.

ו. בית גור

פעם כששהה ר' פישל ביום הכפורים בירושלים, הלך לתפלת כל נדרי אצל הרה"ק בעל ה"אמרי אמת" זי"ע.

אל הרה"ק בעל "בית ישראל" זי"ע היה נכנס פעמים רבות, בעניני עסקנות צבורית – וגם בעתות שלאחרים לא ניתנה הרשות להכנס, בפרט בפעילותו בעניני החינוך העצמאי.

ז. "אמרי חיים"

אם כי ר' פישל היה ונשאר חסיד אטניע, ברם בארץ ישראל הסתופף במשך עשרות שנים בצל כ"ק אדמ"ר בעל "אמרי חיים" זי"ע, ועד אחרית ימיו התאבק בעפר רגליו. כמוזכר לעיל, בעת יסוד שכונ ויזניץ היה ר' פישל חבר ועד המייסדים, והיה יד ימינו של האדמ"ר זצ"ל. כאשר התקיים דיון בדבר מיקום הקמתו, יעץ ר' פישל להעדיף את בני ברק על פני ישובים אחרים. בשעת הנחת אבן הפינה לשכון, כיבד ה"אמרי חיים" את ר' פישל לצקת גם כן מלט לבור, בהעירו: "יש לך חלק רב בזה!" בשנות תש"ט – תש"י, בהיות הרה"ק באמריקה אודות התפתחות השכון והתייסדותו, והעסקנים נטלו חלק רב בפעילות הבניה וההתיישבות בשכון, היה ר' פישל בעל השפעה רבה בעניני הקריה. יצוין, כי בעקבות העליה הגדולה בתקופה ההיא רבים היו המועמדים לדיור, אך לא כולם היו מתאימים מבחינה

בהנחת אבן הפינה לשכון ויזניץ: כ"ק אדמ"ר שליט"א מויזניץ, הרה"צ רנ"ח אדלר, כ"ק אדמ"ר ה"אמרי חיים", הרה"צ ר"י הורוביץ – זצ"ל, ר' פישל (עומד)

ר' פישל, בריקוד בעת הנחת אבן הפינה לשכון ויזניץ – בקצה השמאלי חסידיית, מאידך לא קל היה לדחות את פני החפצים להשתכון בשכון, על כן היתה דרושה פקחות רבה איך לנווט בין הגלים. ר' פישל נטל חלק גדול במשימה זו, והוא פעל נמרצות שיתקבלו מועמדים חרדים ביותר, הודות לכך תרם הרבה להתפתחות החסידיית של השכון.

בשנת תש"ט, כשכ"ק האדמו"ר שהה בארה"ב למטרת מגביות למען הקמת השכון, נתקל בקשיים גדולים ומשהזדמן לשם ר' פישל, פעל רבות לסייע לו.

רבות תרם גם למען התפתחות ישיבת ויזניץ ויתר מוסדות השכון. בחודש אדר שנת תש"י הועלה לא"י ארונו של הסבא קדישא בעל "אהבת ישראל" ז"ע, בהשתדלותו הנמרצת של כ"ק בעל ה"אמרי חיים". לאור ההצלחה במבצע זה, בשנה שלאחריה הזמין הרה"ק אליו את ר' פישל, והציע לו לנסוע אתו לויזניצא, אשר היתה תחת שלטון רוסיה, לנסות להעלות משם את ארונות זקניו הרה"ק בעל ה"צמח צדיק" והרה"ק ה"אמרי ברוך" – זי"ע.

ר' פישל שטח בפני הרה"ק את הסכנות האורבות לתכניתו הנועזת, בהסבירו, כי אין להאמין לעריץ סטלין, שליט המדינה, ולמשרתיו, ואפילו יתקבל אישור לבקר שם, הם עלולים אחר כך להעליל ח"ו עלילת שוא ולהמיט אסון על הרה"ק. חוות דעתו אכן נתקבלה והתכנית בוטלה.

ב"ה

מה נשמע עם הענין הידוע, היית אצל הרה"ג מירושלים?
נענה לבקשתך, וכי עשה קץ לענין הזה? למה יאמרו שונאי הדת
שבין אנשים חרדים — קטמות ומריבות. אין זה כבוד שמים!
ואחכה לתשובתך.

ידידך החפץ רב שלומך וטובך

חיים מאיר

פ"ש באהבה והוקרה למר אביך נ"י.

[illegible]

ב"ה תל אביב יצ"ו, יום כ"ז לחדש מרחשון תשי"ב.

שזוכת"ס, לכבוד ידי"נ הגביר החסיד וכו' כמזה"ר א. פישל פלדמן הי"ו.

אחדשה"ט באה"ר!

הנני בזה לבקשו שיועיל בטובו הרב להיות אצלי באחד

מימי השבוע (ביום חמישי רק בערב) או במוצש"ק זה — לכל
המאוחר, להתיעצות בענין דחוף מאד מאד.

אני מחכה לבואו.

ידידושו"ט השוקק לרוב שלותו

חיים מאיר

בואך הנה תהי' בדיוק פ' תולדות תשי"ב.

פ"ש באהבה והוקרה למר אביך נ"י.

☆ ☆ ☆

ב"ה ד' יתרו

כבוד אהובי ש"ב היקר המפורסם לשבח הר' וכו' פישל שליט"א.

אחרשה"ט באה"ר, נצטויתי לבקשך בשם כ"ק אדמו"ר
שליט"א בענין מצות הכנסת כלה עבור ש"ב ר' ..... נ"י משכון...
שאירם את בתו בשטו"מ עם בחור ת"ח וירא שמים, והוצאות
גדולות על שכמו, ע"כ תראה להשתדל ולסדר לו סכום הגון מבני
משפחתנו. אקוה שתעשה בע"ה מה שביכלתך.

ידידו ש"ב דו"ש באה"ר ושלוש ב"ב היקרים שיחי'.

יעקב ראזענבערג

ידידי יקירי וחביבי שיחי'

נא להשתדל בענין הכתוב לעיל — מבשרך אל תתעלם.

אוהבך בכל לב ונפש

חיים מאיר

ראה פרק **יא מכתבו של הרה"ק אל ר' פישל**, בענין קבלת פועל במפעלי
אביו.

ה. "מקור ברוך"

ר' פישל היה חוסה לפעמים גם בצל הרה"ק ר' ברוך מסרט זי"ע,
ה"מקור ברוך". לפנינו שני מכתבי ברכה מהרה"ק אליו לרגל שמחות
משפחתיות:

ב"ה ו' טבת חיפה יצ"ו

שוכמ"ס לכבוד ידידי הנגיד החסיד המפורסם לשם ולתהלה וכו' מו"ה אפרים
פישל פלדמן נ"י.

אחרשה"ט, את המכתב עם בשורת מזו"ט מכלילת בתו

היקרה תחי' קבלתי, ולא יכולתי להשיבן כי לא ידעתי כתובתו, רק עכשיו קבלתי כתובתו. אני חושב שברכות הן תמיד בעתם ובזמנם, והגני לברכו מעומקי דלבאי, יהא רעווא מן שמיא שיהי' לגדא ולמזלא טבא, ויזכה לראות מהם דור ישרים ויבורך זרע בידך לימודי ה' כפי שנאה ויאה לכבודו, ולכבוד אבותיו שליט"א ולכבוד אבות אבותיו זצ"ל. ונזכה לשמוע ולהשמיע אך טוב כל הימים.

ידידו דוש"ט כה"י המצפה בכליון עינים על ישועת ה' בקרב
ברוך בהה"צ מוהר"י וצללה"ה

☆☆☆

כ"ה יום טו"ב חודש תמוז תשי"ג

שוכט"ס לכבוד ידידי הנגיד הגביר החסיד המפורסם לשם ולתהלה וכו'
— מו"ה פישל פלדמן נ"י.

אחדשה"ט. את הזמנתו לחגיגת בר מצוה לבנו היקר נ"י
קבלתי. מעומקי דלבאי אברכהו, יהא רעווא מן שמיא, שיהי' לגדא

Rabbi BARUCH HAGER
FROM WIZKAT
16, BILU STREET — HAIFA

ברוך הגר
בהרה"צ סוהר"י וצללה"ה
סו"י ויצ"א
חיפה. רחוב בילו 16

ב"ה יום ..... חודש ..... תש"ג

שט"ס אבא"פ יפסו הנק"פ
הג"ר החסיד הגדול זצ"ל
המורה ל: ויהי פ"ס פאדן ע"י

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

אחרי שגם. את ההצעת לחגיגת בר מצוה זכר
הערב ג' קצ"ח. יאמני פאדאן אברב"ל יהא
רעווא מן שמיא שיהי' לגדא ולמזלא טבא ויזכה
לראות מהם דור ישרים ויבורך זרע בידך לימודי
ה' כפי שנאה ויאה לכבודו, ולכבוד אבותיו שליט"א
ולכבוד אבות אבותיו זצ"ל. ונזכה לשמוע ולהשמיע
אך טוב כל הימים.
יפסו הנק"פ
הג"ר החסיד הגדול זצ"ל
המורה ל: ויהי פ"ס פאדן ע"י

ולמזל טבא, ויזכה לקבל ממנו רב תענוג ונחת ויקבל עליו עול מלכות שמים שלימה בתורה ומצוות ויקיים בו "עתידין בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שיתנו ריח טוב כלבנון".

ידידו דוש"ט כה"י המצפה בכליון עינים על ישועת ה' בקרב

ברוך בהה"צ מוהר"י זצללה"ה

פ"ש חמה ולכבית לאביו היקר שליט"א ומברכו בברכת מז"ט.

ט. סטמר

מתקבל היה ר' פישל בסבר פנים יפות גם אצל הרה"ק מסטמר זי"ע (כמוזכר בפרקים ח ויא), על אף פעילותו באגודת ישראל. לפרקים היה נכנס לקבל ברכת הרה"ק, אשר היה מכבדו מאד. ראינו לעיל (פרק ט סעיף יא) מכתביו של הרה"ק אליו בעניני צדקה.

י. סקווער

בשנים שר' פישל התגורר בארצות הברית, היה מבאי ביתו של הרה"ק רבי יעקב יוסף מסקווער זי"ע, אף פעילותו ביסוד שכון סקווער. תקופה מסוימת נתקל הרה"ק בקשיים עצומים, עד כי היה חשש של פשיטת רגל. ר' פישל נקרא להכנס בעובי הקורה של הענינים. ברוב פקחותו היה היועץ לעניני הבניה, ובבינתו הרחבה הצליח בס"ד להוציא את העסק מן הבוץ. הרה"ק היה מכיר לו טובה על פעולותיו. כגמול, אף הוצע לו לשמש "מאיוור" (ראש העיר), אך מאן לקבל את התפקיד. זמן מה שימש בתפקיד הגזבר של הפרויקט, והרה"ק זי"ע אף מסר לו את זכות החתימה ב"טאבר".

יא. חב"ד

בהיות ר' פישל באמריקה, נכנס מפעם לפעם אל האדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל, אשר חיבבו מאד.

לקמן מכתבי ברכה לשנה טובה, שקיבל מהרבי זי"ע:

פלדמן - ברוקלין

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ.י.

ב"ה, ימי הסליחות ה'תשכ"ו
ברוקלין, נ.י.

הו"ח אי"א נו"נ וכו'
מה' אפרים פישל שי

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל
כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע
ברכתי, לו ולכל אשר לו, ברכה כחיבה
וחתימה טובה לשנה טובה ומחוקה בגשמיים
וברוחניות.

בברכה
פ. שניאורסאהן

פלדמן - ברוקלין

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ.י.

כ"ה, ימי הסליחות, ה'תשל"ב
ברוקלין, נ.י.

הו"ח אי"א נו"נ וכו'
מה' אפרים פישל שי

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל
כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע
ברכתי, לו ולכל אשר לו, ברכה כחיבה וחתימה
טובה לשנה טובה ומחוקה בגשמיים וברוחניות.

בברכה
פ. שניאורסאהן

יב. סקולען

בעת שהותו באמריקה היה ר' פישל יוצא ונכנס גם אצל הרה"ק רבי אליעזר זוסיא מסקולען זי"ע, שעסק הרבה בהצלת יהודים ממאסר במדינות שאחורי מסך הברזל – בפרט רומניה. מאות יהודים שוחררו על ידי השתדלות הרה"ק, ור' פישל סייע לו בנדון זה, כמו כן השתתף באספות עם שתיכנן ואירגן הרה"ק למטרה זו, תרם כסף וכדומה.

יג. פרשבורג

מפעם לפעם היה נכנס גם אל הג' ר' עקיבא סופר זי"ע, אבד"ק פרשבורג, אשר התגורר בסוף ימיו בירושלים. באחת השנים שלאחר מלחמת העולם השנייה, חפץ הרה"ג לבקר באתר רבנותו לשעבר, לראות את הנעשה שם ומה שנותר לאחר חורבנה של העיר. אולם ר' פישל, אשר ביקר שם מיד לאחר השואה וראה החורבן הנורא שפקד את היהדות שם, נכנס אל הרבנית וגילה אזנה, כי בעת ביקורו באירופה שבת בפרשבורג, אך היתה לו שבת מושבתת ובכה רוב היום, למראה גודל החרבן שחזו עיניו, ומבין כי הרה"ג יצטער עוד יותר כשיראה במו עיניו את האסון שפקד את אתר רבנותו, באבדן מולדתו ואת צאן מרעיתו, הדבר עלול להזיק ח"ו לבריאותו של הרב, על כן הוא מייעץ לה, שהיא לא תסכים לנסיעתו. הרבנית אמרה לו, כי רצוי שימסור בעצמו את הדברים האלה להרה"ג, ודבריו בודאי יעשו רושם חזק יותר, ואכן כן עשה. הגר"ע קיבל עצתו, ואמנם ביטל את נסיעתו לשם.

פרק מח

עבודת השי"ת

א. תורה

מתמיד עצום היה ר' פישל מצעירותו ועד אחרית ימיו. הוא העריך מאד את הזמן וניצלו במלוא יכולתו. הגם שהיה סוחר בעל היקף גדול ואף שהיה עסקן צבורי, בכל זאת התפנה מעסקיו והיה לומד שעות מספר במשך היום וכן שעות רבות בלילה. תחילה הירבה בשעורים בשעות הערב, אבל במרוצת השנים, בראותו כי עסקי הצבור עושים מזמנו ואין לו מספיק פנאי בלילה, העביר חלק משעוריו הבלתי קבועים לשעות הבוקר – אחרי תפלת שחרית היה נשאר בבית הכנסת והיה הוגה בתורה עד חצות היום, רק אחר כך שב לביתו והלך לעסקיו.

פעמים רבות בערבים היה מכין לעצמו ערימת ספרים, ועד שלא סיים ללמוד בכולם – לא הלך לישון, ואף על פי שלעתים נרדם ליד השלחן מרוב עייפותו. כאשר רעיתו טענה כי הדבר עלול להזיק לבריאותו, והפצירה בו שילך לישון וכי את שעוריו ימשיך ללמוד למחרת, היה עונה לה: "איך איראה אם בכל פעם אשאיר את למודי למחר?!". שעוריו נמשכו בדרך כלל עד שעה 2-1 בלילה.

מלבד דף היומי שהיה לומד תמיד כסדרן, היה לומד מדי ערב בערב בקביעות בארבעת הספרים דלהלן: משניות, משנה ברורה, ספר חסידים ונועם אלימלך, ולרוב גם קדושת לוי.

בערוב ימיו גילה, כי מנהגו היה מאז ומתמיד ללמוד כל יום משניות לעילוי נשמות ^(לו) האדמו"רים: הרה"ק ה"צמח צדיק", הרה"ק ה"אמרי ברוך", הרה"ק ה"אהבת ישראל" והרה"ק ה"נמוקי חיים" – ז"ע. מעת שנפטר אביו, היה מסיים ששה סדרי משנה מדי שנה בשנה לעילוי נשמתו.

(לו) את הנימוק ללמוד משניות לעילוי נשמות הצדיקים ניתן להסביר, בדברי הרה"ק בעל "אמרי נועם" מד"ז"קוב ז"ע לחתנו הרה"ק בעל "אהבת ישראל" ז"ע: "יש לנו בקבלה, כי אם לומדים משניות לטובת נשמת צדיק שאין נחוץ לו הלימוד, חוזרת זכות המצוה על הלומד".

ציין ר' זעליג שטיינמץ ז"ל, שכנו של ר' פישל, כי כמה מאוחר שהלך לישון, היה רואה את ר' פישל כי הוא עדיין יושב והוגה בתורה. לא פעם לא ערבה לו שנתו והיה מתבייש בפני עצמו כשהיה הולך לישון (עקב מצב בריאותו לא היתה לו האפשרות לחקותו), בעוד ששכנו עוסק בתורה בהתמדה.

עוד ציין הנ"ל, כי בהיותם יחד באתר הקיט בדגסטן שבאוסטריה, כאשר כל האורחים היו נוהגים ללכת לטייל ביער לשאוף אויר צח, היה ר' פישל יושב בבית המדרש והיה לומד בנעימות.

גם את ילדיו חנך על פי דרך זו. בעת שהתגורר עדיין בתל אביב, בליל שבת קודש לפני הסעודה היה עוסק שעה ארוכה בלימוד התורה עם ילדיו — נוהג שקיבל מאביו, והוא בירושה מזקנם הרה"ח ר' יודל עביר רוזנברג ז"ל.

היתה תקופה שבליל ש"ק ובמוצאי שבת למד עם בניו שיעור ביורה דעה, שארך מספר שעות, ועברו על כל חלק א'.

ענין מיוחד היה לו בעת שגר בתל אביב בשדרות רוטשילד, כי בשבת אחרי הצהרים היה יושב על מרפסת ביתו, והיה בוחן את ילדיו או לימדם בקול רם. היה זה מחזה מרהיב עין, שעורר התפעלות רבה אצל העוברים ושבים ברחוב סואן זה. גם במוצאי שבת היה לומד שיעור עם בניו.

על כח התורה שלו מספר גם אחיו להבל"ח ר' משה נ"י, כי ר' פישל היה שואל-רבוחנו מפעם לפעם מאמרי חז"ל, והיה תוהה על קנקנו — גם לעת זקנתו נהג לעשות כן — והוא מוסיף, כי לעתים אף לא נמנע אחיו מלהטיף לו דברי מוסר, כאשר ראה אצלו דבר שלא היה לפי טעמו של ר' פישל. לר' משה היתה יראת כבוד רבה כלפיו, ובהזדמנות סיפר, כי כבר בקטנותו היה ר' פישל לוקחו ל"חיידר", מעוררו ללמוד ומשגיח עליו שיתקדם בלימודיו.

ב. הכנסת ספר תורה

מרב הערכתו לעסק התורה, ראה לפניו זכות לקיים גם את המצוה של "כתבו לכם", והזמין אצל סופר סת"ם מומחה, שיכתוב לו ספר תורה. הספר הוכנס לבית המדרש של אטניע, ברוב פאר והדר ובשמחה של מצוה, בחנוכה שנת תש"מ, לרגל מלאות לו שבעים שנה (בשלהי חודש מר חשון).

כמו כן ההדיר ספרי אבותיו: ה"שאלת יעקב" וה"ידות אפרים". בזה האחרון אף הוסיף סדר יחוס של משפחתו.

בכל הזדמנות שהוצעה לפניו קניית כתבי יד של אבותיו, תמיד היה מוכן להשקיע ממון רב לרכוש את הכתבים, הודות לכך כבר יצאו לאור מספר ספרים של אבותיו, כגון חידושי הש"ס של הג' המהר"ם שיק זצ"ל, "תורת יעקב" ב' כרכים, מזקנו הג"ר יעקב פרגר זצ"ל, ולאחרונה יצא לאור "שם ישראל" חלק א', חידושי דודרבו הג"ר משה ישראל הי"ד, אבד"ק דרגמרשט.

ג. תהלת ד'

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

"ולעבדו בכל לבבכם" – עבודה זו תפלה, בעבודה זו השקיע ר' פישל מחשבה רבה, כדי שתהא במדרגה נעלה. בעודנו בשחרית ימיו כבר נזהר שלא לדבר בשעת התפלה, וככל שעלה בשנים – כך חש יחס מרומם ומקודש יותר לערך התפלה, עד כי בערוב ימיו הקדיש שעות רבות לתפלה, בהוסיפו תחנונים ובקשות אחרי תפלת שחרית.

פעם בבוא אליו אחד מפקידיו לפני תפלת שחרית לשאול אותו דבר מה בעניני המשרד, אמנם ענהו ר' פישל על שאלתו, אבל אמר לו אחר כך, לבל יבוא אליו יותר בשאלות בעניני העסקים לפני התפלה, כי זה מטרידו אחרי זה בתפלתו.

היה מקפיד שהש"ץ יתחיל את תפלת שחרית באמירת ברכות השחר בקול, ולא להתחיל את התפלה ב"הודר".

היה משתדל לענות א-מ"ן על כל ברכות קריאת שמע ולומר קדושה – בעת שהוא מוכתר בתפלין דרבנו תם.

בשנותיו האחרונות היה מסיים לומר תהלים במשך השבוע. בעיקר היה משתמש בספר תהלים עם הפירוש "משפט צדק", אשר מיוסד הרבה על עניני אמונה ובטחון. את הספר היה מחזיק בדרך כלל ליד הטלית והתפילין, ולוקחו עמו בנסיעותיו למרחקים. בפרט היה מחזיקו אצלו בעתות מצוקה וסכנה, כגון כאשר היה הולך בחוץ לארץ למשרדי ממשלה.

מפירושו היה שואב הרבה אמונה ובטחון בהשם יתברך, וסבר כי הוא נושע בזכות ספר תהלים זה. מעניין, כי תמיד זכר היכן הפסיק, כדי

שימשיך משם והלאה. גם כיום נחשב הספר הזה כיקר ערך רב מאד, בעיני בני המשפחה.

מפעם לפעם היה ר' פישל מסיים דבריו, באמרו: "תהלת ד' ידבר פי!"

ד. נועם השבת

עמל רב השקיע בעבודת השי"ת בכל ימות השבוע, כל שכן שהתעלה בעבודה זו בשבת קודש. יום זה היה כולו קודש להתרוממות הנפש.

הוא הנהיג, שילדיו ישנו וינוחו שעה ארוכה בערב שבת בשעות שאחרי הצהרים, כדי שיהיו רעננים וערים זמן רב בליל שבת.

לאחר תפלת קבלת שבת – לפני הסעודה – היה יושב כשעה עד שעתיים (בקיץ פחות ובחורף יותר), והיה לומד עם בני משפחתו או שהיה בוחנם.

גם תוך כדי הסעודה היו לו שעורים קבועים, בספרים: "צמח צדיק", "מהר"ם שיק"ר" ו"ידות אפרים".

לפני כל מאכל שהיה לוקח לפיו היה אומר מספר פעמים: "לכבוד שבת קודש!"

כמוזכר, בשבת אחר הצהריים היו לו שעורים עם ילדיו, וכך גם במוצאי שבת.

גם את יציאת השבת היה מכבד מאד – היה מקפיד לאכול סעודת מלוה מלכה דשנה, כדוגמת סעודת השבת, במאכלי: דגים, מרק ובשר, עם קטניות מהחמין בתוך המרק, וכן אטריות – כשנשארו מסעודות השבת. כך נהג גם כששהה במרחקים, ואף לצאצאיו יעץ לנהוג בדרך זו – ואכן פקודתו שמרה רוחם ונוהגים כדרכו.

ה. כשרות

ברם לא רק במאכלי השבת היה זהיר בקדושתם, בדומה לזה נהג במאכליו גם במשך כל השנה, כי היה מקפיד מאד בכשרותם. אף שלעתים הירבה בנסיעותיו בעולם, בפרט כי אחרי השואה נדד הרבה באירופה – היה זהיר במאכלים, במיוחד לא אכל בשר, אלא דגים, פרוה או חלבי. בהיותו בפאריס אחרי מלחמת העולם, שאלו ר' יעקב גריפל ז"ל, מדוע

אינו אוכל בשר, הרי קיים שם שוחט מומחה וירא שמים, וכולם אוכלים משחיטתו? הסביר לו ר' פישל, כי רוב הצבור מורכב מעוברים-ושבים, אשר היום הם כאן ומחר יעזבו את המקום, ושמא כחלוף שנים יתגלגלו ילדיו ויגיעו גט הם לפאריס, אזי יגידו להם כי אביהם אכל כאן בשר, אך אז מי יודע מי יהיה השוחט, לכן עדיף לו לא לאכול בשר באף מקום, שלא ייכשלו ילדיו לעתיד.

גם כאשר השתתף בחתונת בני משפחתו לא היה אוכל בשר, פרט לפעם אחת, כשהביאו לו בשר מהבית. מסיבה זו אף לא היה נוסע לאתרי קייט, ורק בערוב ימיו ניאות פעם לנסוע לנופש בבדגסטון, על פי שידולי שכנו ר' זליג שטיינמץ ז"ל, יען כי זה היה נחוץ לבריאותו, הפעם הסכים לאכול שם בשר, בהסתמכו שגם אדמו"רים ורבנים אוכלים שם מהבשר, שמובא ממקור כשר למהדרין – ותחילה עשה התרת נדרים על כך.

בהיותו בארצות הברית ונסע בקיץ לקעמפ (מחנה קיץ), היתה רעיתו מבשלת באכסנייתם, אך נמנע מלאכול מסעודות שהוכנו במסעדות או במלונות. זמירות התורה
זמירות השנה

גם במצות לפסח היה זהיר מאד, והיה אוכל רק "מצות מצוה" שנאפו בערב החג. היתה לו "חזקה" לאפות מצות במאפיית המצות שבקרית ויזניץ, אחרי שאפה כ"ק מרן אדמו"ר בעל ה"אמרי חיים" זי"ע.

גם בבית האבות "בית הדקל", שהוקם על ידו, הנהיג כשרות למהדרין, באמרו: "אף כי אולי התושבים אינם דורשים זאת, אבל עלי לתת להם את המהודר ביותר".

ברם למעשה, בהיותו ירא שמים עוד משחר ימיו, היה מהדר בכל המצוות. במוצאי שמחת תורה האחרון לימי חייו, בשובו מבית המדרש, הרים שתי ידיו והתבטא: "רבונו של עולם, אני מודה לך שזכיתי לקיים כל המצוות השייכות לחודש זה!"

1. מידות

היה בעל מידות תרומיות ותכונות סגוליות, בפרט הצטיין כבעל אמונה ובטחון. בטחון רב היה שואב מפרקי התהלים, שהיה מרבה לומר בכל עת מצוא – כי אף פעם לא ביטל את הזמן, לא היתה לו שעה מיותרת, וכאשר היה לו פנאי – אם זה בבית ואם זה במשרד, כמו גם בנסיעותיו בדרכים – היה שופך צקון לחשו בפני הבורא, בפרקי תהלים.

על מידת בטחונו עוד בימי שחרותו, תלמדנו העובדה דלהלן: בהתגוררו עדיין בסטמר, בשנה מסוימת, כאשר הרוויחו יפה מעסקי הצמר גפן, ולפי החישוב יצאו ברווח של כמליון לעי (סכום עצום), באחד הימים עשו דרכם ר' פישל ז"ל ולהבל"ח אחיו ר' משה נ"י לדאר, לשלוח מברק לבית חרושת מסוים, להזמין כמות גדולה נוספת של צמר.

בעת הליכתם התבטא ר' משה, כדרך אגב, כי מקוה שבשנה הבאה ירוויחו אי"ה שני מליון לעי.

התרעם ר' פישל על דבריו ואמר: "אתה נותן קצבה להקב"ה? הוא יכול להזמין יותר ויותר עד אין גבול!"

נזהר היה ר' פישל גם באמרות פיו, ומה שהיה מבטיח היה מקיים. לעתים כשהבטיח דבר מה לפועל בבית החרושת, אפילו התברר אחר כך שהמצב שונה ממה שידע תחילה ולפי התנאים הנוכחים אינו חייב לתת לו, בכל זאת לא נסוג מהבטחתו.

הוא הבטיח פעם מתנה לילד לרגל הבר מצוה שלו, אולם למחרת היום עזב את הארץ ונסע לאמריקה. בשובו כעבור חצי שנה, זכר את הבטחתו וקיימה.

אוצרות התורה
אוצרות השנה

על טוב לבו ועל השתדלותו לקיים מצות ביקור חולים, העיד ידידו ר' זליג שטיינמץ ז"ל, כי באחת השנים חלה קשות, ולאחר שובו מבית החולים, בהיותו רתוק למטה, אירגן מנין קבוע לתפלה בביתו – בוקר וערב, בשבתות ובימות החול. ר' פישל לא נעדר אף פעם מלהשתתף בתפלות, במשך כל התקופה שהתקיים המנין – מתחילת חודש שבט ועד אחרי חג הפסח. גם אחרי שהתבטל המנין, לא חלף אף פעם שבוע שלא יכנס אליו ר' פישל לבקרו.

הוא נחן במעלה חשובה נוספת – הוא היה ענוותן ושפל ברך והיה מכבד את כולם, והבריות גמלוהו במידה דומה, כי היה אהוב ונערץ על כל ידידיו ומכריו הרבים.

עם כל זאת, היתה לו עזות דקדושה ולא התבייש בפני המלעגים; בהשתתפו בשמחות משפחתיות והבחין בפגם מסוים בעניני יהדות, כגון שהמחיצה בין הגברים לנשים אינה די צנועה וכדומה, היה מגיב על כך בתוקף.

ז. צדקת פזרונו

טוב לבו ועדינות נפשו באו לידי ביטוי בריבוי מעשי הצדקה וחסד שפעל במשך כל ימי חלדו במסירות גדולה, וחלק ממעשיו הכבירים תוארו במהלך הפרקים דלעיל לפי הנושאים השונים, אך אין גומרים עליו את ההלל. הוא היה מומחה גדול לענייני צדקה, נדבת לבו היתה ידועה לכל; הבריות שיבחוהו כי יש לו יד קלה, הפרושה והמושטת תמיד להגיש עזר וסעד לכל נזקק. היה ידוע לכל, כי כאשר צריכים סכום גדול לצורך עזרה – פונים אל ר' פישל. כבר בצעירותו היה מפורסם במידה החשובה הזו. בתקופה שהיה קיים בית החרושת ליהלומים בתל אביב, היה ר' פישל ממונה על חלוקת התרומות למוסדות, כי ידע אביו שידו נטויה לתת ברוח נדיבה ובנפש חפצה.

בתום מלחמת העולם, כשעלו לא"י שרידי החורבן, פעל רבות להקל על מצוקתם. היה מעניק סכומים גדולים לנצרכים, כשהוא "משכיל אל דל" – היה נותן הלוואות "עד אשר ירחיב", והיה משאיר אחר כך את הכסף בתור מענק. רבים רבים קיבלו ממנו הלוואות בסכומים גדולים "עד שיסתדר", ואחרי זה מאן לקבל בחזרה את הממון.

נוהג היה לומר לאיש נצרך: "במקרה יש לי חליפה מיותרת שאין לי צורך בה, והיא מתאימה לך, הי לך אותה!" או "יש לי ריהוט מיותר שאינני זקוק לו – בוא קחהו!" – וכך חילק הרבה חפצים. היה מתקבל הרושם, כאילו עושים לו טובה שמקבלים ממנו עזרה כלשהי.

היה מרבה ללכת להתפלל ליד הכותל המערבי, ובקושי היה מתנתק משם. לעת כזאת היה מרבה לחלק שם צדקה. ארע לעתים, כי כאשר חילק כבר כל הכסף שלקח אתו, היה לווה ממון נוסף מבני משפחתו הנוכחים, שיוכל לחלק עוד ועוד.

בענייני מסחרו או משרדו היה חסכן, וכן לצרכו הפרטי, ברם בענייני צדקה נהג בעין יפה, ללא שום חשבונות.

מאות מכתבי תודה והוקרה היו מתקבלים במשרדו אחרי כל חג, על סכומים גדולים – גם של אלפי שקלים – שחולקו על ידו כמענקי חג. היו לו כתובות שהיה מעניק תמיכה חדשית, ואשר ניתנות עד היום.

לפנינו מכתבי תודה אחדים:

כבוד ידידי הנכבד הנגיד המפורסם החסיד המו"מ בתורה וביראה נדיב לב
מוה"ר פישל מעלדמאן נ"י.

אחדשה"ט כראוי לו, אקיים קבלת הסך חמשים לא"י ע"י אחיו הנעלה מוה"ר מ' נ"י ואברכהו בברכת תודה ותש"ח, יה"ר מלפני אבינו שבשמים שיתברך בכל מעשי ידיו ובכל אשר יפנה יצליח.

אודות הסך 125 ד' אבקש להודיעני באר היטב מי הוא השולח. כפי שכתב מע"כ ששמו ליבוש — מסופקני אם הכסף הוא בשבילי, כי אינני מכיר מאנ"ש א' בשם זה. נא לכתוב בדיוק.

ידידו דו"ש ושובתו החפץ בהרמת קרנו וקרן ישראל במהרה

יהודא תורוביץ

רחוב שמואל הנביא 1

החלום של יצחק

[illegible][illegible]

בע"ה פ' וארא ירושלם ת"ו

כבוד ידידי היקר, הגביר הנכבד המפורסם לשם ולתהלה, מופלג בתורה
וביראה, נדיב לב, מזה"ר פישל פעלדמן נ"י.

אחדשה"ט כראוי לפי כבודו, הנני לאשר את קבלת הסך שלש מאות ל"י ולבטא למעכ"ה יישר-כח על טוב לבבו אלי,

ויה"ר מלפני אבינו שבשמים, שיזכה מעכ"ה תמיד להעניק
לאחרים משלו מתוך הרחבה, ויתברך בכל משאלות לבו לטובה,
כאות נפשו ונפש ידידו דו"ש וטובתו בלונ"ח

יהודא הורוביץ

☆☆☆

מקורב היה ר' פישל אצל הרה"צ ר' יודלע הורוביץ זצ"ל ופעמים רבות
ביקר בביתו. לפנינו מכתב ברכה שקיבל מהרה"צ לקראת הימים הנוראים:
בע"ה פ' ברכה ירושלם תו"ב.

לכבוד ידידי היקר הגביר הנכבד המפורסם לתהלה, חסיד וירא, ידיד רב לו
במצות ומעשים טובים, החו"ב מוה"ר פישל פערלמאן נ"י, ולבנו היקר ואהוב
מוכתר במעלות ומדות, המופלג בתו"ש מוה"ר חיים משה נ"י.

אחודשה"ט בלונ"ח הנני בזה לאשר את קבלת מכתבם היקר
עם ברכת השנים, ובאתי גם אני לברכם שיזכו לשנה טובה
ומתוקה, ויתברכו בכל משאלות לבם לטובה,
כאות נפשם ונפש ידידם דו"ש וטובתם, מוקרים המברכם בשמחת החג.

יהודא הורוביץ

נדיבות לבו באה לידי ביטוי גם ביחסיו כלפי הפועלים שעבדו אצלו או
תחת פיקוחו, והגם שלעתים לא היה שבע רצון מעבודתם, חיפש להעסיק
דווקא שומרי שבת.

על מתן צדקה מסוים נתן הוראה לגיסו ר' חיים ארי' נ"י, שיתנו לההוא
— במשך כל ימיו.

במיוחד פיזר נתן לאביונים בימיו האחרונים — בהשפעת חלום בדבר
קץ ימיו — ומעשיו אלה מגוללים בפרק נ'.

הפעולות הברוכות שנימנו לעיל מתייחסות לתמיכותיו ועזרתו לפרט
— ברם ר' פישל לגדולות נוצר, כי על אף עסקיו המסועפים וחרף התמדתו
בעבודת השי"ת, מצא פנאי להקדיש זמן רב לפעולות לטובת הכלל. בשנות
העמידה שלו, לפעמים היה יותר עסקן מאשר סוחר. היו תקופות שילדיו
כמעט ולא ראהו בביתם משבת לשבת, מלבד מאשר בבוקר כשהלך לבית
הכנסת, ואילו בשובו לביתו בשעות המאוחרות של הלילה — לפרקים
בשעה אחת או יותר — הם כבר נמו את שנתם.

פרק מט

עסקנות בארץ ישראל

א. הצלה

התמסרותו של ר' פישל לענייני "הצלה" בעת מגוריו בסטמר כבר באה לידי ביטוי לעיל. מיד לאחר עלותו ארצה, נרתם לעול העבודה והטה שכמו יחד עם אביו לסייע בענייני ההצלה. הוא נבחר לוועד ההצלה של אגודת ישראל, והיה פעיל מאוד בשטח זה.

רבים לאין ספור היו המקרים בהם הובאו בימים הללו ילדים – לרוב יתומים – מארצות אירופה (חלק גדול מהם מהורים חרדים) והמפלגות החילוניות עטו עליהם, צדו אותם לרשתם והעבירם למקומות בהם קיבלו חינוך חילוני. היהדות החרדית נלחמה נגד תופעה נוראה זו, ור' פישל היה אחד העסקנים בנדון זה.

לפנינו מכתב שקיבל מאת הרה"ג אב"ד סמיהאלי, הדן בנושא:

ב"ה. ירושלים יום י"ב לחודש אדר תש"ה לפ"ק.

שפעת שלומים וכט"ס אל כבוד יד"נ היקר והנכבד, הנעלה והמרומם, יקר רוח ואיש תבונה, מו"מ בתורה ויראת ה', כש"ת מוה"ר אפרים פישל פעלדמאן שליט"א.

אחדשה"ט באהבה רבה,

ליום שמחתו, לעת הולד לו בת שתחי' לאיט"א ובשעטומ"צ, חנני להב"ע לו בזה ברכתי ברכת מו"מ, שיוכה לגדלה לאיוש"ט בתוך נחת ושמחה. יאר ה' פניו אליך, יחננו ויברכנו בכט"ס. ונחת ינחת מכל ב"ב ויוצ"ח היקרים בגו"ר מלא ברכת ה'. יוסף ה' עליכם ויברך אתכם ואת כל אשר לכם, בתורה וגדולה, נחת וגילה לטוב לכם כה"י, ולהחיותכם עבגצ"א.

כאו"נ ונפש ידידו הדוש"ט באהבה רבה, המצפה לרחמי שמים במהרה.

וחותם בברכה המשולשת בתורה מהר ה' מירושלים תוכב"א.

הק' חנניו"ט ליפא מייטלבוים

ימחול מעכ"ה להחזיר לי המפסים שלקח ממני ע"ד (על דבר) עשיקת הילדים. ומקודם ימחול א"פ לילך לבית אדמו"ר הה"צ מבעלז שליט"א, להראותם אל כ"ק ש"ב הה"צ אב"ד מבולגריי שליט"א, שיוכל להיות שהמה יחתמו עליהם, כי כל נאמר בשמו של הה"צ מבולגריי. יהי איך שיהי, ימחול מעכ"ה להחזירים לי עוד בשבוע זו, כי רוצה אני לשלחם תיומ"י למקום הנחוצה להם.

הנ"ל

לאחר החורבן נדד ר' פישל בארצות אירופה, ביקר במחנות העקורים, ודאג להמציא תמיכה וסעד לנזקקים. אגב כך איתר כמה מבני משפחתו שנותרו לפליטה. לחלק מהם הצליח להשיג מסמכים, ושילם למענם הוצאות עלייתם לא"י. קורת רוח ושמחה גרם לרבים, בשמשו כמקשר בין הפליטים במקומות פזוריהם, שהרי הקשרים בין המדינות בימים ההם היו רופפים, ולא ידעו הנותרים זה מזה — מי חי ומי לא.

בין היתר ביקר בבודפשט, בפראג — שם היה מרכז גדול של פליטים, ובפרשבורג (התאכסן שם אצל ר' מרדכי גלבר ז"ל — בן אחות זקנו בעל "שאלת יעקב" זצ"ל).

בפרק י' כבר הוזכר, כי בשנים תש"ו תש"ז, לקראת חג הפסח, שלח כמויות גדולות של מצרכי מזון כשרים, לשארית הפליטה באירופה.

ב. בשטח החינוך

כבר ראינו לעיל (פרק מה סעיף ה) על קשריו של ר' פישל ופעולותיו בשטח החינוך בעת שהתגורר בסטמר. לאחר עלותו ארצה המשיך בדרכו זו. בתחילה נבחר להנהלת התלמוד-תורה "סיני". בשנת תש"ד, כאשר הוקם התלמוד-תורה "יסודי התורה", תמך בו הרבה ונבחר גם להנהלת בית ספר זה — אף היה הולך לבחון את התלמידים.

כמוזכר לעיל, השתדל למען הקמת בית חינוך לבנות בסטמר, וכפי שנראה להלן, גם בא"י המשיך במגמתו זו.

ג. החינוך העצמאי

חלק נכבד היה לר' פישל ביסוד החינוך העצמאי, בשנות תשי"ג-ד'. הקמת המפעל הזה היתה משימה קשה מאד — אחריות לתקציב עצום,

שצריך היה לממן אחזקת חינוך של אלפי-אלפי ילדים ופרנסת מאות מורים ומורות אשר במסגרת זו, מלבד אירגון המוסדות בקנה מידה ארצי. רבה היתה החרדה לקראת יסודו של המפעל הגדול הזה, כי נשאלה השאלה – האם יצליחו לעמוד בעול ההוצאות העצומות שכרוכות בכך? גדולי התורה השתדלו לשתף ולצרף למפעל עסקנים מסורים, שישאו בעול מתוך הכרה בגודל האחריות המוטלת עליהם. בין השאר, נבחר ר' פישל להיות אחד מהעומדים בראש.

בעת הקמת החינוך העצמאי היו חילוקי דעות האם מוסדות חינוך אלה יפעלו במסגרת אגודת ישראל או יתנהלו כגוף עצמאי לחלוטין. ר' פישל צידד באפשרות השניה, כשנימוקו עמו: שלא ירננו הבריות, כי תרומותיהם משמשות את צרכי המפלגה. הוא הביע חוות דעתו בפני האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זי"ע, אשר תמך בו במלוא העוז בנדון זה (בניגוד לדעת כמה מראשי המנהיגים, שצידדו לנהל קופה משותפת). לאור זה הוצע אביו – ר' יוסף ארי' – בתור גזבר, כי בעת ההיא כבר חדל מלהיות פעיל כאיש מפלגה, והיה מקובל בצבור כאיש אמין ובלתי מפלגתי.

באמור ר' פישל לאדמו"ר מגור כי אביו מסכים לקבל את התפקיד רק בתנאי שיוכל לפעול כבעל סמכות קובעת בעניני הכספים, ולא לשמש רק כ"חותמת גומי", ענהו הרה"ק: "כזה אני מחפש!" – ואכן נבחר ר' יוסף לתפקיד זה למשך תקופה מסוימת.

ר' פישל נבחר כחבר בועדה מצומצמת שטיפלה בניהול החינוך העצמאי, וטיפל בעול הכספי, בפרט באירגון מגביות, בעידוד יותר ויותר בתי ספר להצטרף למסגרת החינוך העצמאי (כי רבים נרתעו בתחילה מלהצטרף למסגרת זו, מחשש שלא יוכלו להחזיק מעמד מבחינה כספית), והידיעה כי איש עסקים כמוהו, בעל תכונות סגוליות נעלות, עומד לימין הפרויקט הזה, נסך תקווה בלב כחות ההוראה, כי יש סיכוי להצלחת המפעל, ובלב קל יותר הצטרפו למסגרת, כמו כן טיפל בסידור כחות ההוראה.

ביתו היה מרכז עצבים לפעילות רבה, ישיבות גורליות רבות של מנהיגי החינוך העצמאי, בראשותם של גדולי התורה, התקיימו בביתו.

במשך הזמן, לעתים עמדו בפני מצוקה כספית קשה, כאשר הקופה

היתה ריקה והחובות גברו ועלו, היה חשש שכל המסגרת תושבת חלילה, באין אפשרות להמשיך – בעת כזו לא נח ולא שקט ר' פישל ובכחות עילאיים נרתם לגייס את הסכומים הדרושים, כדי לאפשר את המשך הלימודים, ואת קיומו של המפעל החשוב הזה.

גם בשנים המאוחרות יותר, כאשר התגורר בארצות הברית, השתדל לסייע בהשגת האמצעים החמריים, בגיוס הכספים למען החינוך העצמאי.

מציין הרב מנחם פרוש שליט"א, אשר מאז הקמתו עמד במרכז המפעל, כי גדולי ישראל הפליאו את התמסרותו של ר' פישל למען החינוך העצמאי והעריכוהו מאד, ומספר, כי לא פעם כשבאו מים עד נפש, וכאשר לאחר שלא שולמה משכורת למורים במשך חדשים מספר והוכרזה שביתת מורים, והיה חשש שיושבתו הלימודים, לעתים פרץ ר' פישל בבכי מר, מרוב צער ועגמת נפש – הוא לא נח ולא שקט עד שגויסו האמצעים הדרושים, כדי שיוכלו ללמוד ללא מניעות.

ומדגיש הרב פרוש, כי שמו הטוב של ר' פישל יחרט ויזכר לזכרון נצח, כאחד המיוחדים אשר הניחו היסודות לכינון המפעל הכביר ששמו החינוך העצמאי, אשר הציל רבבות אלפי ישראל, ובס"ד הקים דורות לתורה ויהדות נאמנה.

שבועות אחדים לפני פטירתו, טילפן ר' פישל אל אחותו להבל"ח מרת טובה בורנשטיין תחי', ותוך כדי שיחה עשה כעין סיכום של פעילויות חייו. בין היתר ציין והדגיש, כי זאת רצונו שיזכרו לו – את התמסרותו למען הקמתו של החינוך העצמאי. בשעתו התפלאה אחותו על דבריו, כי לא הסכין לעשות כן להתהלל במעשיו, אך כעבור שבועות מעטים, כאשר שבק חיים לכל חי, חשה בזה כעין צוואה – ויצויין, דבריו אלה נאמרו לאחר חלומו (כפי שיובא בפרק הבא סעיף ג), בו נרמז לו מן השמים על הסתלקותו הקרובה לגנזי מרומים.

ד. חינוך הבנות

עמל רב השקיע גם בחינוך הבנות במוסדות חרדיים. ר' פישל וזוגתו מ' בריינדל פעלו רבות לאין שעור למען המוסד "בית שרה שנירר" שבבני ברק, מבחינה כספית וגם מבחינה אירגונית. פעמים רבות הם עמדו כ"מחותנים" ראשיים בנשואי בנות יתומות גלמודות – על כל המשתמע מהמושג הזה.

המוסד לבנות "אור החיים", שנוסד על מנת להציל את הבנות מעדות המזרח מלפול לרשת החינוך החילוני, נוסד בביתו של ר' פישל בתל אביב, וכל הפעילויות הראשונות סביב הקמת המוסד – יצאו לפועל בבית החרושת של משפחת פלדמן.

באחת השנים, כאשר הוקם מוסד לבנות בראשון לציון, ועקב בעיות כספיות נשארו "תקועים" באמצע העבודה, היה זה ר' פישל שנחלץ לסייע בהמשך העבודה ובגימור המוסד.

ה. בית אטניע

בשנת תשכ"ז הביע כ"ק אדמו"ר ה"אמרי חיים" זי"ע מויזניץ את צערו ויגונו, על שקיעת חצרו המפוארת של דודו הרה"ק ר' חיים מאטניע זצ"ל, בה הסתופפו בעבר אלפי חסידים, ויזם להקים מחדש את בית החסידות של אטניע, בנשיאות נכדו הרה"צ ר' משה הגדול זצ"ל, שהוכתר להיות ממשיך השושלת, בברכתו ובעידודו של כ"ק ה"אמרי חיים" זי"ע.

ר' פישל נכנס בעובי הקורה של המשימה הזו, והעמידה בראש סולם דאגותיו. הוא ראה בזאת אחד מתפקידיו החשובים בחייו, על כן לא חסך כסף ולא זמן, לא טרחה ולא עמל מלהוציא לפועל את המשימה שראה בה חשיבות נעלה ביותר.

כמוזכר, התקיים שטיבל של חסידי אטניע בתל אביב, אבל עם התפתחותה החרדית של בני ברק, שם לו למטרה להעביר למקום זה את מרכז חסידות זו. הוא הקדיש למטרה זו זמן וממון רב, וחפץ ד' בידו הצליח, כי הנה בשנת תשל"ב הוקם בס"ד על ידו ובני משפחתו – לעילוי נשמת אביהם ר' יוסף ארי' ז"ל – בית מדרש מפואר של חסידי אטניע בבני ברק, ובו נוסד מיד כולל לאברכים לתורה ולתפלה. מקום זה משמש בית המדרש ואכסניה לתפלה ולשעורי תורה ברבים לתושבי האיזור.

אולם לא הסתפק בכך, אלא גם דאג שהמוסד ינוהל בצורה מכובדת כראוי וכיאות. עם כל זאת, לרוב, נמנע ר' פישל מלבקר בכולל – לפקח על הנעשה שם, והסיבות (שגם בעדן ראוי הוא להערכה רבה): ראשית, פן יראה דבר מה שאינו מוצא חן בעיניו ותהיה לו תרעומת על כך – וזאת לא רצה, שנית, שמא אגב ביקורו ישמיעו בפניו דברי תודה ושבח על מעשיו – ומזה התרחק כמטחוי קשת, על כן הסתמך על פיקוח הממונים

והסתפק בקבלת דיווח מפי חברי ההנהלה על הנעשה שם, ורק לתפלות היה הולך שמה, לעתים. אם בכל זאת היו מביעים בפניו הוקרה על פעולותיו, היה דוחה את דברי השבח, באמרו כי איננו עושה את כל זה אלא למענו, להכין לעצמו צידה לדרך... כי תבוא פעם עת, שיצטרך לבקש טובה מהאדמ"רים הק' זצ"ל – שלא יזדקק לבקש נהמא דכסופא.

עד כמה שבעיית הכולל עמדה אצלו בראש סולם החשיבות, למדים אנו מדבריו שהשמיים פעם באזני ר' ישראל חיים הס נ"י, מעסקני הכולל: "אתה יכול לבוא אלי לשוחח אתי בענייני אטניע, אפילו בשעה שתים בלילה!"

ברם יש להדגיש, כי אם אמנם אטניע עמדה בראש מעייניו – הרי שהיה תומך גדול בישיבות ובמוסדות תורה וחסד רבים בארץ; ידו היתה פתוחה לרווחה לכל דבר שבקדושה, אולם מקום בראש תפסו אצלו הישיבות: סדיגורא (אשר בנשיאות גיסו האדמ"ר שליט"א), וויזניץ.

תמך גם בישיבות לבעלי תשובה ובארגון "יד לאחים"; בשנים האחרונות, בעת המערכה נגד המרכז המורמוני בירושלים, מימן חוברת הסברה שיצאה לאור על ידי "יד לאחים", ובה קריאה לעולם נגד הקמת קופת שרצים זו. גם למען המחלקה של קליטת עליה אשר לאגודת ישראל תרם רבות, והתעניין בנעשה בה.

ר' פישל היה נאה "מקיים" – בבחינת מחזיק במוסדות החינוך, אבל היה גם נאה "דורש" (במובן "דרשה"), ולדוגמה: בפגשו פעם אב אשר בנו – נער מבוגר – התחנך במוסד מסוים, רחוק מהוי דתי, הוכיחו ר' פישל אודות כך והסביר לו: "ראה את ההבדל בין ילדי וילדיך – כאשר מציעים שידוך עבור נכדי, הוא בא להתייעץ אתי, לשמוע חוות דעתי, וכמו שאגיד לו כך יעשה – הוא יהיה מאושר וכן גם אני, לעומת זאת אתה – באחד הימים יבוא בנך לבשרך, כי הוא מצא "פלונית" ומחר הוא עומד להתחתן איתה, אם יש לך פנאי – אתה מוזמן להשתתף בחתונה... אתה לא תהיה מאושר, ומי יודע אם הוא כן...!"

ו. גיוס בנות

זמן קצר לאחר הקמת מדינת ישראל חוקק חוק, שכל בת בגיל 18 חייבת לשרת בצבא. היות שגדולי ישראל יצאו בחרוף הנפש נגד גזירה זו,

שיש בה בבחינת "יהרג ואל יעבור", נתקבל תיקון בחוק, כי בת השומרת מצוות – פטורה מהשרות. כדי למנוע התחמקות מהחוק מאלו שאינן שומרות מצוות, הוקמה ועדה שתפקידה היה לבדוק אמיתות דבריה של כל בת המתייצבת, על ידי שתעמוד במבחן. בועדה ישב הרב יהודא מאיר אברמוביץ שליט"א בתור נציג אגודת ישראל – הוא שימש גם בתור יושב ראש – ונוסף לו היה חבר הפועל המזרחי ושני חברי מפא"י.

בהיות ר' פישל מעורה בעניני החינוך בארץ, והיה מודע לנסיונות הקשים העומדים בפני בנות הבאות ממשפחות לא כל כך חרדיות, בפרט שבתקופה ההיא עלו ארצה יהודים רבים מארצות המזרח, אשר לא ידעו על ההתנכלויות של המפלגות החילוניות לכל דבר הקשור לדת, והיה חשש שבנות תמימות תכשלנה במבחן בפני הועדה, על כן שם לו ר' פישל למטרה, לסייע לבנות אלו להתכונן ולעמוד במבחן כדי להשתחרר.

לשם כך היה מתעניין וחוקר מי צריכה להופיע בפני הועדה, והדריך אותה. במרוצת הזמן רבתה הפעילות בשטח זה והיו לו מסייעים במצוה, אבל ר' פישל עמד בראש הענינים והרוח החיה בפעולות, ידיו היו מלאות עבודה, ועבד יומם ולילה ללא ליאות.

הגאון ה"חזון איש" זי"ע עמד אחורי הדברים, והיה מעודדו בפעילותו – וכמוזכר, הוא היה איש אמונו. הג' פסק, כי אפילו בת שאינה כל כך דתית, אם רצונה להשתחרר, יש לעזור לה בכך.

במשך הזמן היו שינויים בועדה וגם בחוק. תקופה מסוימת גם ר' פישל היה חבר בועדה. בהיותו בקי בדינים, קיבל את התפקיד לבחון, והוא קיים את הפסוק (משלי כד, ו) "בתחבולות תעשה לך מלחמה" – כאשר התייצבה בפני הועדה בת חרדית, אשר הבין כי בקיאה בדינים והולכת על "גשר חזק", החמיר ובחן אותה שאלות קשות (לעתים התרעמו עליו הורי בנות חרדיות על שהחמיר לבחון את בנותיהם), לעומת זאת בבוא בת אשר לפי מראה עיניו חשש שתכשל בקלות, היה שואל אותה שאלות קלות ביותר, ובדרך זו הצליח לשחרר בנות אין ספור מהגיוס. בפקחותו הרבה מצא את הדרך להוכיח, כי זו בת דתית או מסורתית וזכותה להשתחרר – כי לאמיתו של דבר, כל אלו שחיפשו להשתחרר, באו מבתים מסורתיים.

באחד הימים ההם הגיע תור אחותו – הרבנית מסדיגורא תחי' –

להתייצב, ובדיוק באותו יום נעדר משם ר' פישל (ויתכן שנעדר בכוונה שלא יחשדו בו כי רק בזכות נוכחותו שוחררה). היה מי מחברי הועדה שאמר "לשים רגל" בפניה שתכשל, ואמנם העמידו בפניה שאלות קשות, אבל כמובן שהטיבה לענות ושוחררה ללא בעיות.

כעבור זמן בוטל הצורך במבחן וחוקק חוק, שמספיק בהצהרה בפני רב, כי הבת היא דתית. גם לאחר ביטול הועדות המשיך ר' פישל לעסוק בשטח זה — בהסברה בצבור כדת מה לעשות כדי להשתחרר. חלק מהפעולות הללו נעשו במסגרת אגודת ישראל.

ז. אגודת ישראל

קשריו של ר' פישל עם אגודת ישראל החלו עוד לפני עלייתו לארץ ישראל, וכבר בכנסיה הגדולה השלישית, שהתקיימה בשנת תרצ"ז במריאנבד, השתתף בתור נציג יהדות רומניה. אם כן אפוא טבעי היה הדבר, כי לאחר עלותו ארצה השתלב במסכת העשייה והפעילות במסגרת

הרה"ק ר' ברוך מסרט זצ"ל ולימינו ר' פישל — במארינבד — לרגל הכנסיה הגדולה. בקצה השמאלי עומד ר' יעקב פלדמן נ"י

אג"י, וכמוזכר, תחילה בשטח ההצלה. כמובא (פרק י סעיף ב), נבחר בתחילת שנת תש"ח להנהלת אג"י, ובמסגרת זו פעל רבות ונצורות. בפרטיכלים הגנוזים בארכיוני אג"י מופיע שמו בין החברים הפעילים בשטחים מגוונים. הוא השתתף בתדירות בישיבות ההנהלה והיה מעמודי התווך של התנועה בימים ההם. הופעתו באסיפות המרכז עוררה תמיד יתר רצינות, ודבריו נתקבלו בכובד המשקל.

בבחירות לכנסת השניה, שהתקיימו בשנת תשי"ג, הציגה סיעת פאג"י (שנחשבה קנאית יותר מאג"י) רשימה נפרדת לכנסת, אף הוציאה עתון. בראש הרשימה עמד הסופר המפורסם ר' אברהם מוקוטובסקי (אליהו כי טוב) ז"ל, אחריו הופיע ר' פישל ז"ל ואחריהם הג"ר מרדכי יפה שלזינגר שליט"א מתל אביב. סוכם, כי אם יקבלו רק נציג אחד, אזי יתפטר המועמד הראשון ור' פישל יבחר לכנסת.

באחד הימים הללו, בהכנס ר' פישל אל הגאון ה"חזון איש" זצ"ל, סיפר דרך אגב, כי עסוק מאד בדבר מצוה. לשאלת הגאון – במה? ענה, כי פעיל בתנועת פאג"י ר"ץ לכנסת: "אני מאחל לך מצוות יותר טובות ומועילות!" – לשמע דברים אלה, הסתלק ר' פישל מפעילות בתנועה זו.

ואם אמנם לא הגיע ר' פישל ל"כנסת", בכל זאת השתדל לפעול שם באמצעות אחרים – מספר חברי ה"כנסת" הרב אברהם יוסף שפירא שליט"א, כי ר' פישל היה מייעץ לו מפעם לפעם עצות מועילות, בפרט במלחמה למען השבת.

ה. משמרת השבת

ר' פישל צעד בדרך אביו ופעל נמרצות למען שמירת השבת בצבור. מלחמה קשה היתה נטושה בשעתו בין החרדים לדבר ד' לבין החילוניים, שניסו בכל כחם ליצור עובדות ולהשליט משטר הפקרות, אשר איש כל הישר בעיניו יעשה ויוכלו לחלל שבת גם במפעלים, במסחר ובמוסדות צבור וכדומה. נגדם התאזר קומץ חרדים באומץ ובמרץ, להשיב מלחמה שעה, לקיים שמירת השבת לכל הפחות במקומות הצבוריים והפומביים.

אחד מהעסקנים הללו היה ר' פישל. כאשר התגורר בתל אביב, דרכו היתה, כי בהליכתו לבית הכנסת לתפלת קבלת שבת, היה עובר ברחובות הראשיים, ובמצאו חנות פתוחה, היה מודיע לבעליה על כניסת השבת

והיה מבקשו לנעול חנותו – לפרקים היה דורש זאת בתוקף – כך הלך מחנות לחנות. ארע פעם, כי מחוצף אחד סטר על פניו בגלל זה, אך ר' פישל לא הגיב על כך.

פעמים רבות היה הולך בשבת אחרי הצהרים לשוק הכרמל שבתל אביב, להתריע נגד מבשלי ומוכרי הפלאפל. פעם התקצף עליו בריון כזה, וזרק לו בעיניו אגרוף מלא פילפל (שחור). בכל זאת לא רפו ידי ר' פישל והמשיך במשימה שנטל על עצמו.

תחנת מוניות שהיתה קיימת בשוק הכרמל החליטה פעם להפעיל את המוניות גם בשבת – בנסיעות לירושלים – וקבעו שעה יעודה ליציאה מהתחנה. זמן מה לפני הנסיעה הגיעו לשם ר' פישל וידידו ר' נחום הלפרין ז"ל, נשכבו לפני המונית שהיתה מיועדת לנסוע והכריזו: "רצונכם לנסוע? – רק עלינו!"

כשהללו ראו נחישות מלחמתם ומסירות נפשם של השניים למען השבת, ביטלו את הנסיעות בשבת.

אחד מילדיו של ר' פישל חלה פעם בשבת, ור' פישל שלח אחת מבנותיו להביא תרופה מבית המרקחת, ובמקום כסף שלח משכון, אך הרוקח סרב לתת את התרופה כי אם בתשלום. ר' פישל תבע את הרוקח למשפט, ברצותו להשיג פסק דין עקרוני בנדון זה, ואמנם זכה במשפט.

ט. ישיבת ויזניץ

ר' פישל היה תורם נכבד למען החזקת ישיבת ויזניץ שבתל אביב, אשר התנהלה בנשיאותו ובפיקוחו של כ"ק בעל "דמשק אליעזר" זי"ע, אך בזה עדיין לא הסתיימה משימתו, אלא כי גם היה חבר בהנהלה המצומצמת של הישיבה והיה פעיל בה מאד – שמו מופיע בפרטיכלים, כמשתתף בישיבות ההנהלה.

לאחר שהישיבה עברה לבני ברק, תחת נשיאותו של כ"ק אדמו"ר ה"אמרי חיים" זי"ע, היה ר' פישל מהתומכים הגדולים בהחזקת הישיבה.

י. קרית ויזניץ

כמובא לעיל (פרק מז סעיף ז), בעת יסוד שכון ויזניץ בבני ברק, היה ר' פישל חבר ועד המייסדים, והיה יד ימינו של כ"ק האדמו"ר ה"אמרי חיים"

זצ"ל. בשעת הנחת אבן הפינה לשכון, כיבד ה"אמרי חיים" את ר' פישל לצקת גם כן מלט לבור החפירה של היסוד, בהעירו: "יש לך חלק רב בזה!" בהיות כ"ק האדמו"ר בארצות הברית במשך תקופה שלמעלה משנה, לצורך גיוס כספים לבניית הקריה, נטל ר' פישל חלק נכבד בבחירת התושבים לעתיד בקריה, והוא פעל גדולות ונמרצות שיתקבלו מועמדים חרדים ביותר – היתה בזאת השפעה רבה למתן צביון חסידי מובהק לקריה.

מקורח התכרות 36-1927

רשימת האנשים שהסכימו להסב מנהלים

בהתאם לכע"ף 70(4)

כס החכרה אהבה ישראל ואור החיים בע"ס.

הונס לרישום ע"י עו"ד ר"ר שמעון
לופסיין, רחוב אהר חכם 20, הל-אביב.

רשימת האנשים שהסכימו להסב מנהלים בחכרת אהבה ישראל ואור החיים בע"ס.

ה ס ס	ה כ ח ב ח	ס ס ל ח	י ר
1. הרב חיים מאיר הגר	רחוב לילינגבלום 16, חל-אביב	רב	
2. הרב נפתלי חיים אורלר	רחוב קליטר 11, חל-אביב	רב	
3. מאיר שלום רוזנברג	רחוב יסוד-המעלה 40, הל-אביב	סוחר	
4. אסר ברסלר	רחוב עליה 5, חל-אביב	חרשתן	
5. רוד אפל	רחוב עמק יזרעאל 69, הל-אביב	פקיד	
6. מנחם גוטמן	רחוב לילינגבלום 33, חל-אביב	סוחר	
7. פישל פלדמן	רחוב ביאליק 9, חל-אביב	חרשתן	

חל-אביב, 6 בינואר 1948.

פרק נ

בחיך המשפחה

א. חינוך

עם כל טרדותיו הרבות, מצא ר' פישל לנכון לקיים מצות כיבוד אב ואם ברמה נעלה. את אביו היה פוגש בבית החרושת מדי יום ביומו, ואילו כדי לקיים מצות כיבוד אם, היה הולך כמעט כל יום לבקר את אמו בביתה. בפטירת אביו התגורר ר' פישל באמריקה. אמו נקראה לבוא לגור שם, ורוב הזמן התגוררה דווקא אצל ר' פישל. כעבור זמן שבה אמו לארץ ישראל, על כן גם ר' פישל הלך בעקבותיה וחזר ארצה, כדי שיוכל לקיים מצות כיבוד אם, אף כי כל ילדיו גרים בחוץ לארץ.

חרף עסקיו הרבים מצא לעצמו את הפנאי לטפל גם בחינוך ילדיו, בפרט חלק מיום השבת היה מוקדש למטרת לימוד עם הילדים ובחינתם. אולם גם בימות השבוע עיניו היו פקוחות על חינוכם, כפי שאנו למדים מהעובדה דלהלן: באחד הימים הבחין, כי בנו – נער לפני הבר מצוה – בהתפללו תפלת שחרית בבית הכנסת, בנפילת אפיים נשען על ימינו – כמו כל הקהל. נגש אליו אחד המתפללים והסביר לו, כי היות שהוא אינו מניח תפלין, עליו ליפול על שמאלו.

ר' פישל הבחין, כי אמנם לא הגיב בנו על דברי מוכיחו, אך הכרת פניו ענתה בו, כי יש לו תרעומת כלשהי כלפי אותו אדם על שהטיף לו מוסר, וכאילו נעלב הנער מדבריו.

אחרי התפלה הוכיח ר' פישל את בנו על התרעומת שבלבו כלפי הלה, והסביר לו, כי אדרבה, היה צריך להיות שמח ולתת תודה לאותו אדם שלימדו דבר נכון ומועיל – היה זה לימוד לקח לבנו לכל ימי חייו, על הליכות אביו.

ב. שמחות

גם בעניני שידוכים לילדיו בלטה גדלותו של ר' פישל, ויראת שמים שקננה בלבו השפיעה גם בשטח זה, כי חיפש להשתדך עם משפחות

מיוחסות, כדי לטוות גם להבא את שרשרת הזהב המפוארת של המשפחה, ובס"ד הצליח בשאיפתו זו.

להלן מכתבי ברכה אחדים מתוך הרבים, שנתקבלו אצלו לרגל שמחות במשפחתו:

לפנינו ברכה מכ"ק אדמו"ר מויזניץ שליט"א, ששהה בארצות הברית בעת נשואי בנו ר' חיים משה נ"י, ואמור היה להשתתף בשמחה, שהתקיימה בלונדון:

במסיבת "שבע ברכות": ר' פישל, הג"ר משה שפיץ, אבד"ק ביסטריץ, הג"ר שמואל אבד"ק מאטרסדורף, הרב פאלער ובנו החתן, רח"א שפיץ

ב"ה יום ג' תצוה

שלומים מרובים לכבוד ידיד נפשי עוז, הנגיד החסיד הנכבד ומפואר, מופלג בתורה ויראה חו"ג וכו' כמוה"ר פישל פעלדמאן נרו יאיר.

אחדשה"ט באהבה, הנני בזה לברכו מעומק לכבי בברכת מזל טבא וגרא יאה לרגלי חתונת בנו היקר והחביב עלי מאד — ביום טו"ב אדר בשטומ"צ. יה"ר מלפני אבינו שבשמים, שיזכה לראות אצלו ואצל כל יו"ח רב נחת ותענוג דקדושה, והזוג יעלה יפה ויהא קשר של קיימא ובנין עדי עד, ויזכה לראות מהם דור ישרים יבוך מתוך שמחה ועושר וכבוד — תורה וגדולה

ומכתב שני מאת האדמו"ר מויזניץ שליט"א, בו מודיע לר'

פישל על השמחה השרויה במעונו:

ב"ה ג' בשלח

שלומים מרובים לכבוד ידיד נפשי עוז, הנגיד החסיד הנכבד ומפואר, מו"מ

בתוי"ש עושה צדקה וחסד, כמוה"ר אפרים פישל פעלדמן שיחי'.

אחדשה"ט בידירות נאמנה, ...

תודה רבא ותש"ח לו עבור לבבו הטוב. יעזור השי"ח שיושפע עליו מן השמים שפע ברכה והצלחה ויעלה מעלה מעלה ברוחניות וגשמיות, וימלא ה' כל משאלות לבבו לטובה אכי"ר.

מסתמא שמע כבר, אשר בתי היקרה תחי' נתקשרה בקשר האירוסין בשטומ"צ. יה"ר שאזכה לראות אצלה ואצל כל יו"ח רב נחת ותענוג דקדושה מתוך שמחה והרחבת הדעת.

כ"ד ידידו עוז החפץ בטובתו לנצח ומחכה לישועה כללית במהרה אכי"ר

הק' משה יהושע בהה"צ שליט"א

☆☆☆

ג' בשלח

שלומים מרובים... ויציב נפלי זיוץ הנקוד החסוד הנכבד
ומקליו מלך בתולד מולד צדקה ומסד כמולד יקרים פל פלמא
לנחי'

אחדשה"ט בידירות נאמנה. ^{אוצרות התורה} ^{אוצרות השנות}

מלכה רבא ותש"ח לו זולא צדקה. יעזר בלילה לולפד מל
מל השמים יפד דיכר והצלה מלך מלך ברחוקות וקלמיות
ומלך ה' מל מלכות צדקה ומסד כמולד יקרים פל פלמא
אלי בתי היקרה תחי' נתקשרה בקשר האירוסין דלמולד יהי לנפשה לראות
יוצרה ואצלה פל יוח רב נחת ומענוג דקדושה מלך מלך וסתתה הדעת
כ"ד יציב זיוץ הנפץ בלילה לנצח ואחכה
לשליח בלילות במהרה יאכיר
ה' מלך יהושע בהה"צ שליט"א

יהודה הורוביץ

★ ★ ★

אמנות חזקה
אמנות חזקה

EVERGREEN 8-3958

LEVI J. GRUNWALD
RABBI OF
CONG. ARUGATH HABOSEM
559 BEDFORD AVENUE
BROOKLYN 11, N. Y.

לוי יצחק גרינוואלד
רב דקהל ערוגת הבשם

ב"ה

[Handwritten notes in Hebrew, heavily crossed out with multiple large loops and scribbles.]

בעזה"י

החיים והשלום וברכת מזל טוב לכבוד אהובי ש"כ הרבני המופלג בתו"ש ...
והסיד כ"ש מו"ה פישל פֿעלדמאן נ"י.

לרגלי נשואי בנו החתן הבחור המופלג בתו"ש כמו"ה יעקב
נ"י, הנני בברכה ברכת הדיוט, יה"ר שיהיו הנישואין בשטו"מ
והזוג יעלה יפה, ויעלו מעלה על במתי הצלחה, ויזכה לראות דור
ישרים יבורך.

כאונ"פ ונפש ידידו ש"כ הנאמן

הק' לוי יצחק גרינוואלד

פר"ש וברכת מזל טוב לכבוד מר אביו ידידי דודי (לז) שליט"א.

ג. אחרית ימיו

אם בשנות צעירותו התנהג ר' פישל כאדם מורם מעם, הרי שבשנותיו
האחרונות, כאשר מיעט בעסקים, על אחת כמה וכמה שהתעלה בעבודת
הש"ת. כמוזכר, חזר לגור בארץ ישראל, אבל היות שמשפחתו הסתעפה
בס"ד ונפוצה למקומות שונות בתבל, והשמחות במשפחה התרבו, כן ירבו,
בתור ראש המשפחה חולק לו הכבוד והוזמן להשתתף בשמחות רבות.
עקב זה שהיה לעתים קרובות בחוץ לארץ, לפעמים שבועות ולפרקים
— חודשים (בין שמחה לשמחה).

אט"אט החלה הזיקנה לתת אותותיה, ומצב בריאותו התרופף קצת.
עם כל זאת לא נגרע מעבודת הקודש שלו, ועל שעוריו שמר תמידין
כסדרן.

בשלהי חודש שבט שנת תשמ"ז, בהיותו בארצות הברית, חלם באחד
הלילות, כי הוא שוכב על "קרש הטהרה", לבוש תכריכים, והוא מובל
למשפט. מזה הבין כי הגיע זמנו להסתלק מהעולם, אי לכן ביקש ממוביליו
שיניחוהו, כי יש לו עוד מה לתקן בעלמא הדין. על השאלה — מה? השיב,
שיש לו לחלק הרבה צדקה, ובזה תם החלום.

בקומו בבוקר זכר את חלומו, אשר גרם לו לזעזוע רב. הדבר הטרידו
מאד, וסיפר זאת לאשתו. גם היא נבהלה לשמע החלום, אבל בפניו ביטלה
את חששותיו.

הוא חשב אז לחזור מיד לארץ ישראל, תחילה — לקראת כ"ח בשבט,

(לז) הרבנית היתה בת אחותה של מרת מינקה — אם ר' פישל.

לרגל היאהרצייט של אמו, ואחרי זה לכ"ב באדר – יום היאהרצייט של אביו, אך כל פעם לא איסתייעא מילתא.

בימים ההם הירבה לחלק צדקה סכומים עצומים, אף שלח כסף רב לחלק בא"י. למטרת קמחא דפסחא חילק הרבה ממון, שלח למוסדות התורה, ולכל דבר מצוה. גם בעת אפיית המצות בערב פסח – התהלך במאפיה וחילק כסף לרוב.

אגב, כשנה לפני כן נתן סכום כסף גדול לאחותו הרבנית מסדיגורא תחי', לבנות בית מדרש בישיבת רוז'ין בבני ברק. כאשר שאלה אותו על שם מי ייקרא בית המדרש, ענה לה: "אגיד לך כבר!..." כחצי שנה לפני פטירתו חזרה על שאלתה, וגם הפעם ענה לה אותה תשובה. והנה – בעת גמר הבנין ר' פישל כבר היה בעלמא דקשוט, ובית המדרש נקרא על שמו – "היכל אפרים פישל".

בחג הפסח האחרון לחייו – שנת תשמ"ז – התארח אצל חתנו ר' מענדל ויזניצר נ"י בשכון ויזניץ במאנסי. לפני נסעו מביתו למאנסי, טילפן אל אחדים מבני משפחתו ונפרד מהם בהרגשה כבדה – כמוזכר, את אחותו מ' בורנשטיין תחי' ביקש, שיזכרו לו לנצח, כי היה אחד ממייסדי החינוך העצמאי.

בליל-הסדר השני רצה ר' פישל לספור ספירת העומר במנין, לשם כך הלך לבית מדרש הקרוב שהשתייך לאחד מרבני העיר. חתנו הלך בינתיים לעריכת הסדר של כ"ק האדמר"ר מהר"ם שליט"א, על כן ליוותה בת ר' פישל את אביה בהליכתו לבית המדרש לספירת העומר.

ר' פישל נדבר מראש עם הרב של בית המדרש הנ"ל, כי בשעה שתים יספרו את העומר, והיות שהשעה כבר היתה קצת יותר, מיהר בהליכתו, פן יאחר, ברם בהגיעו שמה הסתבר, שהרב טרם סיים סעודתו ועדיין לא היה מנין. עם בואו, קיצר הרב בסעודה, ובסיימו, המנין היה מוכן וספרו ספירת העומר. שעה רדפה שעה ובינתיים חלף הזמן וכבר היתה השעה ארבע לפנות בוקר כשר' פישל שכב לישון.

חתנו ובתו החליטו לא להשאיר את הכלים בהם השתמשו בסעודת הערב בלתי רחוצים עד הבוקר, ונחלצו לשטפם. והנה בשעה חמש לפנות בוקר התעורר ר' פישל ומשהבחין במעשיהם, הצביע על השעה המאוחרת (לא רצה להפסיק בדיבור, לאחר שכבר קרא קריאת שמע).

כעבור מחצית השעה החל להשתעל חזק ונשימתו קשתה עליו. משהלך המצב והחמיר, הובהל אמבולנס והוכנס לבית חולים, שם חובר למכשיר החמצן.

היות שהוחלפו בגדיו לבגדי בית החולים, גם כיפתו נלקחה ממנו. לאחר דקות מספר הרגיש בכך, והראה לחתנו כי חסרה כיפתו.

מצב בריאותו לא השתפר גם בימים הבאים. במשך ימי המחלה קיבל מורפיום, שיישן ועל ידי כך ינוח ולא יתאמץ, וקיוו שבזה ישוב לכחותיו. אך ללא הועיל, הוא לא התאושש, וביום ח' דחג הפסח (בחוץ לארץ) ארע השבר הגדול, כי נקרא לשכון בשמי מעונים, לדאבון משפחתו וכל מכריו.

במשפחה היתה החלטה להטמינו בארץ ישראל. היות שהיה ידוע כי במוצאי החג קיימת טיסה לא"י, איפשרה הנהלת בית החולים להוציאו משם לאלתר כדי לטפל בו, והובא לחצר חתנו, משם היו אמורים להובילו לשדה התעופה.

כעבור זמן התברר, כי אלמלא התכנית להטיסו במוצאי החג, היה נשאר בבית הנפטרים שבבית החולים, שם היה תלוי צלב (היה זה בית חולים נוצרי), ומן השמים ניצל המנוח שלא ישכב בצל הצלב.

אך במשך השעות הקרובות התברר, כי אין טיסה בערב, על כן נערכה תחילה לוויה במאנסי במוצאי החג, אחרי זה הועבר הארון לויליאמסבורג, שם נערכה לוויה נוספת, בהשתתפות קהל עצום – עד כי אמרו, שלא נראתה לוויה בקנה מידה גדול כזה, לאדם פרטי.

בהגיע הארון לא"י נערכה שוב לוויה גדולה, בהשתתפות אדמו"רים, רבנים והמוני מוקירי זכרו, אשר ביכו את האבדה הגדולה למשפחתו ולכלל כולו, על כי נגדע אילן גדול בישראל. בהתאם לצוואתו, לא נישאו הספדים. אגב, ר' פישל היתה לו צוואה מוכנה שהיה נושא אתו בכיס מעילו, וכאשר היה מחליף את המעיל, היה מעביר גם את הצוואה למעיל שלבש. כך נהג לעשות במשך כל השנים, מאז כתיבת הצוואה.

ד. עזר בבית

יצוין, כי חלק חשוב ונכבד במפעלות חייו של ר' פישל, יש לזקוף לזכות ה"עזר" שלו, הלא היא רעיתו הנכבדה מרת בריינדל ע"ה, אשר

עמדה לימין בעלה בכל השנים, בכל השטחים; אם זה בחינוך הילדים, עם זה בניהול הבית, או בעסקנות לטובת הכלל.

כמובא לעיל, אמו של ר' פישל (מרת מינקה) ואמה של מ' בריינדל (מרת חיה פייגלא) היו אחיות, בנותיו של הג'ר יעקב פרגר זצ"ל, בעל "שאלת יעקב", חתן הג'ר המהר"ם שיק זצ"ל.

ה"שאלת יעקב" עצמו השתדך עם אחותו מ' אסתר, כאשר בתו מ' חיה פייגלא נישאה לר' אהרן אלי' אדלר ז"ל – בן אחותו אסתר, אשת ר' משה אדלר (כמוזכר לעיל פרק מד סעיף א).

ר' אהרן אלי', שהיה תלמיד ישיבת פרשבורג, התגורר בישוב ניגרשט אשר במחוז סטמר, והיה מנכבדי הקהילה ומחשוביה, מוקיר רבנו, מכבדם ותומכם ^{המחוז סטמר} לא פעם הלך לקבץ ממון לצרכי בנן של קדושים.

הוא היה בעל חנות לטקסטיל, ועמד בקשרי מסחר עם גיסו ר' יוסף, ופרנסתו היתה בהרחבה.

במשך השנים נולדו כמה ילדים למשפחה ובין היתר בת בשם בריינדל. כבר בצעירותה ניכר היה כי טובים מעשיה, נעים וישרים הליכותיה, על כן שם ר' יוסף עין עליה, ובמחשבתו יעד אותה למען בנו בכורו המצוין אפרים פישל.

תושבי ניגרשט נהגו על פי נוסח יוצאי הונגריה-אשכנז ורק הרב והשוחרט לבשו בגדי חסידים בשבת קודש. כאשר התגרו בנערה בריינדל כי ביום מהימים עלולה להנשא לבן דודה פישל, אשר יחבוש בודאי שטריימל, כפי שהיה נהוג במשפחת פלדמן, ענתה בשויון נפש ובצחות, כי אין זה כה נורא, שהרי רק פעם בשבוע חובשים כובע ישועות זה...

באחד הימים, כאשר מ' חיה פייגלא ביקרה בסטמר לרגל עניני מסחר, שאל ר' יוסף את גיסתו אודות שידוכים המוצעים למען בתה בריינדל, ובין היתר שאל אותה, שמא הם מתאימים להיות מחותנים... ואכן כעבור זמן קצר חגגו במשפחה שמחת ארוסי ילדיהם, ולאחר זמן לא רב נשא ר' פישל ז"ל את זוגתו מ' בריינדל.

ויש להדגיש, כי למעשה שניהם גדלו באוירה דומה, דבר שהוסיף להרמוניה המשפחתית, אשר היתה מושתתת על אדני העדינות והאצילות של זקנם הג'ר המהר"ם שיק זצ"ל – כך בעניני הבית וכך ביחס העזרה לזולת והסיוע לצבור.

קורות חיי המשפחה נגולו כבר לעיל, וכאן רק נעמוד על כמה נקודות בפעילותה של מ' בריינדל למען הכלל. בין מעשי החסד הרבים יש לציין, כי היא פעלה רבות יד ביד עם בעלה למען המוסד לבנות "בית שרה שנירר", שבבני ברק, אשר בו גדלו והתחנכו ילדות יתומות גלמודות ובנות ממשפחות הרוסות. פעילותה התבטאה לא רק במתן התרומות הנדיבות להתפתחות המוסד, אלא שנוסף לכך צורף גם החלק של "מפייסר", מסירות הנפש למען אותן ילדות מוכות הגורל, שהיו מתגעגעות ומצפות למלה טובה מעודדת ומנחמת, ואשר אותה זכו לשמוע מפי מרת בריינדל, בפנים מחייכות וצוהלות. דבריה הערבות היו כמים קרים על נפש עייפה והשרו טל תחיה, רוח של אהבה אמהית, על נפשו מלאת הסבל והיסורים של אותן הבנות.

היו מבנות המוסד, אשר בהגיען לפרקן לא היו להן "מחותנים" שילוו אותן אל תחת החופה, בעת כזאת היו אלה ר' פישל וזוגתו, אשר קיבלו עליהם את התפקיד המכובד הזה. ברם לא רק את ה"כיבוד" קיבלו עליהם, כי אם גם את הנטל הכספי שהיה כרוך בכך, בטפלים גם בחלק הגשמי, בסייעם להשיג דירה והסידורים הנחוצים להקמת בית משפחתי כואות.

אורחים לרוב פקדו את בית משפחת פלדמן – רבנים, עסקנים, מקבצי נדבות, סוחרים וכדומה. בעלת הבית היתה תמיד מוכנה לטרוח בהכנת כיבוד בשפע לכל הבאים, על מנת להנעים את שהותם בצל קורתם. בסוף ימיה התגוררה בארצות הברית ונהנתה מנחת לרוב ובשפע מצאצאיה. היא האריכה ימים לאחר פטירת בעלה. בערב יום כפור שנת תשנ"ד חלתה ואושפזה בבית החולים עקב קשיי נשימה ואי תפקוד תקין של הריאות. במרוצת החודש הלך מצבה והדרדר, אולם גם יום לפני פטירתה היתה בהכרה מלאה, ובנה שיבל"ח ר' חיים משה נ"י התפלל אתה תפלות שונות. אך ביום י"א מר חשוון, יום פטירת רחל אמנו, השיבה נשמתה לבוראה. למחרת היום הובאה למנוחות בבית העלמין אשר בבני ברק ליד בעלה.

וכאן המקום להזכיר על המכה הכפולה שניתכה על המשפחה באותו יום, בפטירת בתה של המנוחה – מרת גיטל בת חורין ע"ה, שנפטרה בדמי ימיה שעות אחדות אחרי אמה, לאחר סבל של שלוש שנות יסורים. גם היא הובא למנוחות בקרבת אמה, שעות מספר לאחר מכן.

ויש לציין בזה פרט המלמד על אופיו של אביה ר' פישל, כי בקטנותה מרת גיטל היתה יפת תואר להפליא. אביה חשש פן הדבר הזה יזיק לה כאשר היא תתבגר, על כן היה מרבה בתפלות להשי"ת, שיסיר ממנה את יופיה.

פרק נא גדולת מרדכי

כמוזכר, בנו השלישי של ר' יוסף היה — ר' מרדכי ז"ל, שנולד בשנת תרי"ד בישיבת ביטשקוב, ונקרא שמו על שם זקנו ר' מרדכי פראגר ז"ל, אבי בעל ה"שאלת יעקב".

כבר בגיל צעיר עזב את בית הוריו וגלה למקום תורה, לרכוש לקח טוב מפי אחי אביו, בישיבת הג"ר משה ישראל הי"ד, אבד"ק דרגמירסט. במשך שנים מספר שלמד שם, עלה במעלות התורה והיראה.

חובת הגיוס לצבא, הוציאה אותו מבין כתלי בית המדרש. כאשר סיים שירותו בצבא, הצטרף אל אביו וסייע לו בעסקי המסחר, שהיו מסועפים מאוד.

בחורף שנת ת"ש נשא לאשה את זוגתו מרת אסתר תחי' בת הרה"ח ר' ארי' לייביש וויינברגר הי"ד, מנכבדי קהילת זענטא שביוגוסלביה. החתונה התקיימה בעיר טמשוואר, עיר מרכזית שבין סטמר וזענטא.

לאחר נשואיו נכנס ר' מרדכי יותר לעולם המסחר, ולמעשה היתה זו הכנה לקבל לידיו את כל עסקי אביו, כי כעבור כמחצית השנה עלה ר' יוסף לארץ ישראל, וכל עול העסקים הוטל על שכמו של ר' מרדכי.

כאמור, בחודש אלול שנת ת"ש כל האיזור סופח להונגריה, וכאשר גברו הגזירות והצרות על יהודי הונגריה, נלקח גם ר' מרדכי לעבודת הכפיה, שם התענה במשך תקופה ארוכה, יחד עם אחינו בני ישראל.

בינתיים עשה אחיו ר' פישל השתדלויות להשיג גם למענו מסמכים שיוכלו לעלות לארץ ישראל, וזמן מסוים לפני הנסיעה, פעל ר' פישל לשחרורו של ר' מרדכי מעבודתו במחנה העבודה. יחד עלו ארצה בחורף שנת תש"ד, כשאל ר' מרדכי נלווים רעיתו וילדם הקטן אפרים פישל.

אחרי נסיעה של עשרה ימים, זכו בחסדי השי"ת להגיע לארצנו הקדושה, כשפיהם מלא תשבחות ורננים להקב"ה, על שניצלו מהתופת הנאצית.

כאן הצטרף ר' מרדכי לעסקי אביו, בשטח היהלומים, והיה ממונה על בית החרושת שהוקם בירושלים, לפיכך התיישב שם בעיר.

הוא קבע לו מקום תפלתו בבית מדרשו של הגאון ר' דוב בעריש ויידנפלד מטשבין זצ"ל, והיה מתאבק בעפר רגליו, אף היה משרתו לעתים תכופות. מרוב יחס כבוד כלפיו, מינוהו לגבאי בבית המדרש.

אגב, בנו הילד הנ"ל בהיותו כבן שבע חלה במחלת אבעבועות, ובאחד הימים קיבל אינפקציה וזיהום. בצר לו רצה ר' מרדכי להכניס את הילד לבית החולים, אך בעת ההיא היה "עוצר" שהוכרז על ידי שלטונות המנדט האנגלי, והללו לא התחשבו במצב הילד ולא נתנו לו ללכת לבית החולים. כתוצאה מזה ארע סיבוך במחלת הילד, באין אפשרות למצוא ארוכה ומרפא למחלתו, ושבק חיים לכל חי. כאשר נולד לו אחר כך בן נוסף, התייעץ ר' מרדכי בגאון מטשעבין זצ"ל בהקשר למתן שם לרך הנולד, ופסק לו לקרוא לו רק בשם אפרים (בלי השם הנוסף "פישל" אשר בו נקרא בנו הראשון).

ר' מרדכי היה אוהב תורה, ועל אף טרדות עסקיו, היה קובע עתים לתורה, במשך שעות רבות ביום. מעולם לא עלה על משכבו לישון בערב, לפני שילמד תחילה פרק משניות. לעתים אף נרדם ליד הספר מרוב עייפות, אך על שיעורו לא ויתר.

היה בעל מידות טובות, אהב לגמול חסד לזולת, לשם כך אף ניהל קופת גמילות חסדים, ולעתים קרובות היה מוסיף על הסכום שברשותו ומגדיל את הקופה. בהיותו נחבא אל הכלים, עשה כל זאת בצנעה, שלא יודע לאיש.

מטבעו היה איש עדין. כאשר ארע כי מאן־דו הרע לו וקפחו במסחר, בכל זאת נשאר ידידו של הלה ולא נטר איבה כלפיו בעד מעשהו. ארע, כי אחד הסוחרים שהסתכסך אתו בעניני המסחר, היתה לו טינא כלפי ר' מרדכי. שבוע לפני שר' מרדכי נפל למשכב במחלתו האחרונה, כאשר פגשו בדרך, פנה אליו ר' מרדכי ושח לו: "מה לנו להיות מסוכסכים — נשלם בינינו!"

במסחר היה ישר מאד. שגור היה על פיו לומר: "אין זו 'חכמה' להיות

'פרום' (הכוונה להקפיד בקיום המצוות השייכות כלפי שמים) – החכמה היא להיות גם "ערליך" (כלומר איש ישר ונאמן גם ביחסי איש לבין רעהו).
ודרכו זו ליותה אותו עד אחרית ימיו. זמן קצר לפני פטירתו, בשכבו על ערש דוי במצב קשה ביותר, בחששו כי ימיו ספורים, הורה לבנו להביא לפניו את פנקסי החשבונות, ויקרא בפניו את השמות הרשומים בהם. אגב כך נתן הוראות מה לסדר עם כל אחד – מהם שהיה חייב להם ממון, זירז לפרוע את החוב בהקדם, מרוב הקפדתו וזהירותו בענייני כספים, שלא יסתלק חלילה מהעולם כשהוא חייב פרוטה למישהו.

כל ימי חייו היה מכבד מאד את הוריו באופן יוצא מן הכלל. גם בערוב ימיו, כאשר היה מבקר בבית אמו – ואפילו יחד עם אחיו ואחיותיו – היה נשאר שם אחרון, לאחר שכולם עזבו את הבית, והיה מסדר את הדירה.

לפנינו אגרת שלומים שכתב להוריו, ובו מובע גודל יחס ההערכה והערצה אליהם, עד כי מכנה אותם בתואר "צדיק":

לכבוד אאמו"ר הרהצה"ק שליט"א ולאימי מורתי הרה"צ שתליט"א

ביי איניז ב"ה אלעם בסדר, גילובט השי"ת פאר די ידיעות וואס מיר באקומען פין דעם מאמע שליט"א, דוס ער פילט זיך שוין בעסער. השי"ת זאל מאקע העלפען די גאנצע רפואה בקרוב ביז משיח'ס טוג.

נעכטען איז געווען א סעודה וועגען די שלשים פין ר' יעקב רוזנברג ע"ה, ^{אוצרות התורה} ^{אוצרות השנים} בין איך אויך אריין געפורען.

איך האב שוין לאנג נישט געהאט קיין שרייבען, מסתמא וועגען די מידדות פין שפיטול.

השי"ת זאל העלפען תמיד בשורות טובות.

בנכם הנאמן

הק' מרדכי

תרגום:

אצלנו הכל בסדר ב"ה. תודה להשי"ת בדבר הידיעות שאנו מקבלים מהאבא שליט"א, שהוא מרגיש כבר יותר טוב. השי"ת אכן ישלח לו רפואה שלימה בקרוב – עד יום ביאת המשיח.

אתמול התקיימה סעודת השלושים של ר' יעקב רוזנברג ע"ה,
וגם אני נסעתי לשם. זה מזמן לא קיבלתי כתיבה — מן סתם עקב
טרדות בית החולים.

השי"ת יעזור לשמוע תמיד בשורות טובות.

בנכם הנאמן.

בסוף ימיו סבל ר' מרדכי ממחלה קשה, אך הסתיר זאת מזוגתו תחי', כדי
לא לגרום לה צער. הוא קיבל את יסוריו באהבה, ובקבלת הדין בשלות הנפש.
ביום מר ונמהר, בכ"ג בטבת שנת תש"מ, החזיר נשמתו לבוראו.

הוא הניח אחריו זרע ברך ד', אשר גידלם על ברכי התורה והיראה,
וזכה להשיאם עם בני זוג ממשפחות מיוחסות. הודות לחינוכם התורני
המסור שקיבלו, גם הם ממשיכים בדרך שהתוו הוריהם בפניהם, לתפארת
אבותיהם.

אם כי תמו בזה סיפורינו, ברם שלשלת הזהב של המשפחה ממשיכה ב"ה להטוות

בדרך הטובה והישרה, ובעזרת השי"ת כל הצאצאים ממשיכים לצעוד

במסלול הנכון והנישא שהיתוו ר' יוסף אריה ז"ל

וזוגתו ע"ה, לתפארת אבותיהם הק' — אשר

בגנוי מרומים מתפללים בודאי

ועיניהם פקוחות על

צאצאיהם

לכל יחסר המזג ולכל

ייבש המעיין לנצח, עד בוא

יבוא ינון במהרה לגאלנו גאולת עולם אכ"ר.

מפתח המבלאות

- א. פרק' יז, לג פראגער – שפירא – רש"י
 ב. פרק יז פראגער – רבנו פרץ
 ג. פרק כז זוויטקא – בעש"ט
 ד. פרק כז חיות – רש"י
 ה. פרק כט סעיף ה "חכם צבי" – "שער אפרים"
 ו. פרק כט סעיף ד "בנין אריאל" – "חנוכת התורה"
 ז. פרק כט סעי' ו, יד "חכם צבי" – שור
 ח. פרק כט סעיף ז בנין אריאל – מגיני שלמה – רב האי גאון
 ט. פרק כט סעיף ח בנין אריאל – קלויזנר – הג"ר יהודא ליווא
 י. פרק כט סעיף ח "בנין אריאל" – מהרש"ל
 יא. פרק כט סעי' ח, יג "בנין אריאל" – כ"ץ
 יב. פרק כט סעיף ט ר"ר העשיל – ר' שאול וואהל – רש"י
 יג. פרק כט סעיף יא "חנוכת התורה" – מהר"י וייל
 יד. פרק כט סעיף טו "בנין אריאל" – רבי שלום שכנא
 טו. פרק' כט, ל כהנא – תוי"ט – העלר
 טז. פרק לא כהנא – הורביץ – רז"ה
 יז. פרק לד שיק – לוריא – רש"י
 יח. פרק לה שיק – עברלס – רש"י
 יט. פרק לו פראגער – טריבוש – רבי יהודא החסיד
 כ. פרק לח שיק – ריבלין
 כא. פרק' לט, מ שיק – רב האי גאון
 כב. פרק מא שיק – איסרל – רא"ש
 כג. פרק מב שיק – ר"י תמרל'ס – טריבוש – רש"י
 כד. פרק' מב, מג שיק – פולק – מהרש"ל – רש"י

למשפחת בית אבותם

טבלה א

פרק' יז, לג

פראגער — שפירא — רש"י

- א. מרת מינקה אשת ר' יוסף אריה פלדמן
- ב. הג"ר יעקב פראגער
- ג. הרה"ח ר' מרדכי פראגער
- ד. הרה"ח בנימין זאב הלוי
- ה. ר' מרדכי הלוי זעקעלעס מפראג
- ו. ר' יג.
- ז. הג"ר נתן נטע שפירא — "מגלה עמוקות"
- טו. הג"ר שלמה שפירא
- טז. הג"ר נתן נטע שפירא — אב"ד הורדנא
- יז. הג"ר שמשון שפירא רב בפוזנא
- יח. הג"ר נתן (יצחק) שפירא מפוזנא
- יט. הג"ר פרץ שפירא אב"ד קונסטנץ
- כ. הג"ר שלמה שפירא אב"ד וורמייזא, היילברון ולנדא
- כא. הג"ר שמואל שפירא אב"ד אשפירא
- כב. כז.
- כח. רבנו יצחק — הריב"ם
- כט. רבנית יוכבד אשת רבנו מאיר מרומרוג
- ל. רש"י הק'

תוצאות התורה
תוצאות השנות

כא. הג"ר שמואל שפירא אב"ד אשפירא

הג"ר שלמה שפירא — טעמי תורה

מצאצאי רבנו משה שפירא — מבעלי התוספות

טבלה ב

פראגער — רבנו פרץ

פרק יז

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית בריינדל אשת הג"ר יעקב פראגער
- ג. רבנית גיטל אשת הג"ר מהר"ם שיק
- ד. הג"ר פרץ פרנקל מהאליטש
- ה. הג"ר שלמה פרנקל
- ו. הג"ר פרץ פרנקל מגעזע
- ז. הג"ר שלמה פרנקל
- ח. רבי פרץ פרנקל

רבנו פרץ מבעלי התוספות

טבלה ג

זוויטקא — בעש"ט

פרק כז

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל — "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. ר' יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. מ' רבקה מרים א"ר אברהם עביר רוזנברג מזוויטקא
- ו. מ' ביילא א"ר צבי הירש מזוויטקא
- ז. מ' פערל א"ר צבי הערש מטשערין
- ח. מ' פייגא'לי אשת הרה"ק ר' שמחה בן הרה"ק ר' נחמן מהורודנקא
- ט. הרבנית אדל אשת הרה"ק ר' יחיאל אשכנזי
- י. מרן הרה"ק רבי ישראל בעש"ט
- יא. הרה"ח ר' אליעזר

מגזע הג"ר אליעזר איסרלס

המשך להלן בטבלה כב אות טז

טבלה ד

חיות – רש"י

פרק כז

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רזנברג
- ד. ר' יעקב רזנברג מסיגט
- ה. ר' אברהם עביר רזנברג מזוויטקא
- ו. מ' חיה א"ר לייב מיאשינקא
- ז. א"ר מאיר מיאשינקא
- ח. הג"ר יצחק חיות – "זרע יצחק"
- ט. הג"ר יעקב חיות
- י. הג"ר מנחם מאניש חיות
- יא. הג"ר יצחק חיות – "אפי רברבי"
- יב. הג"ר אברהם חיות
- יג. הג"ר פתחיה חיות אב"ד פראג

|

מצאצאי רש"י הק'

טבלה ה

"חכם צבי" – "שער אפרים" פרק כט סעיף ה

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. אשת הג"ר יעקב מעמדין – יעב"ץ
- ח. הג"ר צבי אשכנזי – "חכם צבי" – אב"ד אמסטרדם ולבוב
- ט. מ' נחמה אשת הג"ר אפרים כ"ץ מוילנא – "שער אפרים"
- י. הרב ר' יעקב
- יא. הרב ר' אפרים, רב בירושלים

טבלה 1

"בנין אריאל" – "חנוכת התורה" פרק כט סעיף ד

חזקת התורה
חזקת השנה

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. הג"ר שאול מאמסטרדם – "בנין אריאל"
- ח. הג"ר אריה לייביש, אב"ד בריסק, קראקא, אמסטרדם
- ט. הג"ר שאול, אב"ד לוקאטש, בריסק, קראקא ואפטא
- י. הג' הרבי ר' אברהם יהושע העשיל מקראקא – "חנוכת התורה"
- יא. הג"ר יעקב מלודמיר, אב"ד ור"מ בריסק ולובלין
- יב. הג"ר אפרים נפתלי הירש, אב"ד בריסק ולודמיר
- יג. רבי יוסף יונה
- יד. המקובל הג"ר קלונימוס קלמן, ר"מ קראקא ובריסק
- טו. הג"ר יונה מרגנשבורג – "איסור והיתר הארוך"
- טז. הג"ר ישראל מרגנשבורג – מהר"י מברונא

טבלה ז

"חכם צבי" – שור

פרק כט סע' ו, יד

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. הג"ר יעקב מעמדין – יעב"ץ זמירות התורה
זמירות השנה
- ח. מ' שרה אשת הג"ר צבי אשכנזי – "חכם צבי" – אב"ד אמסטרדם
- ט. הג"ר משולם זלמן מירלס אב"ד אה"ו
- י. הג"ר יעקב דוד ניימרק
- יא. הג"ר נפתלי הערש מירלס, רב בפולדא
- יב. אשת הג"ר יעקב קאפיל מירלס, רב בניימרק
- יג. הג"ר משה אפרים זלמן שור
- יד. ר' חיים שור
- טו. ר' אברהם שור
- טז. ר' שמואל שור

|

רבי יוסף – בכור שור, מבעלי התוספות
ר' יצחק
ר' יוסף מקינון – אורליאנס
מגזע יוסף הצדיק, הנקרא בכור שור

טבלה ח

בנין אריאל — מגיני שלמה — רב האי גאון פרק כט סעיף ז

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל — "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. אשת הג"ר שאול מאמסטרדם — "בנין אריאל"
- ח. הג"ר אברהם כהנא אב"ד ברודי, אוסטרא דובנא
- ט. הג"ר שמואל כהנא, רב בניישטט ודובנא
- י. אשת הג"ר שלום שכנא כ"ץ מקראקא — רש"ך
- יא. הג"ר יהושע חריף מקראקא, בעל "מגיני שלמה"
- יב. אשת הג"ר יוסף מוילנא
- יג. הג"ר אברהם בלונקיש
- יד. הג"ר שמשון אב"ד קרמניץ
- טו. הג"ר בצלאל רב בפוזנא
- טז. הג"ר חיים רב בוורמייזא
- יז. הג"ר בצלאל
- יח. הג"ר יהודא ליווא הזקן
- יט. הג"ר בצלאל
- כ. הג"ר יעקב
- כא. הג"ר ארי' זאב
- כב. הג"ר ירחמיאל
- כג. הג"ר אלעזר לייבוש
- כד. הג"ר קלונימוס קלמן
- כה. הג"ר נחמן
- כו. הג"ר יוסף
- כז. הג"ר עזריה
- כח. הג"ר לעמיל
- כט. הג"ר יחזקאל
- ל. הג"ר עזריהו
- לא. הג"ר אברהם
- לב. הג"ר יחיאל
- לג. הג"ר יוסי מרומי
- לד. רב האי גאון

טבלה ט

בנין אריאל – הג"ר יהודא ליווא

פרק כט סעיף ח

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. הג"ר שאול מאמסטרדם – "בנין אריאל"
- ח. הג"ר אריה לייביש – אב"ד בריסק, קראקא, אמסטרדם
- ט. אשת הג"ר שאול אב"ד לוקאטש, בריסק, קראקא ואפטא
- י. הג"ר אריה לייב הגבוה, אב"ד ור"י בקראקא
- יא. ר' זכריה מענדל קלויזנר מקראקא – רבי זכריה הנביא
- יב. הרב ר' בנימין בייניש קלויזנר מפוזנא
- יג. אשת הרב זכריה מענדל קלויזנר הזקן
- יד. הג"ר בצלאל מוורמייזא, אב"ד פוזנא
- טו. הג"ר חיים, רב בוורמייזא
- טז. הג"ר בצלאל
- יז. הג"ר יהודא ליווא הזקן
- יח. הג"ר בצלאל
- יט. הג"ר יעקב
- כ. הג"ר ארי' זאב
- כא. הג"ר ירחמיאל
- כב. הג"ר אלעזר לייבוש
- כג. הג"ר קלונימוס קלמן
- כד. הג"ר נחמן
- כה. הג"ר יוסף
- כו. הג"ר עזריה
- כז. הג"ר לעמיל
- כח. הג"ר יחזקאל
- כט. הג"ר עזריהו
- ל. הג"ר אברהם
- לא. הג"ר יחיאל
- לב. הג"ר יוסי מרומי
- לג. רב האי גאון

טבלה י

פרק כט סעיף ח

בנין אריאל — מהרש"ל — רש"י

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל — "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. הג"ר שאול מאמסטרדם — "בנין אריאל"
- ח. הג"ר אריה לייביש — אב"ד בריסק, קראקא, אמסטרדם
- ט. אשת הג"ר שאול אב"ד לוקאטש, בריסק, קראקא ואפטא
- י. אשת הג"ר אריה לייב הגבוה (ר' לייב פישל'ס), אב"ד ור"י בקראקא
- יא. הג"ר אפרים פישל אב"ד לוקוב
- יב. הג"ר צבי הירש אבד"ק לוקוב
- יג. אשת הג"ר אפרים פישל אבד"ק בריסק
- יד. הג"ר שלמה לוריא — מהרש"ל
- טו. הג"ר יחיאל לוריא אב"ד סלוצק
- טז. הג"ר אברהם לוריא אב"ד בריסק ולבוב
- יז. הג"ר יחיאל לוריא מעלזס אב"ד בריסק
- יח. הג"ר אהרן לוריא אב"ד היילברון
- יט. הג"ר נתנאל אב"ד אנטיכי
- כ. הג"ר יחיאל (יהודא) לוריא אב"ד ערפורט
- כא. רבנית מרים אשת הג"ר שמשון אב"ד ור"מ בערפורט
- כב. הג"ר שלמה שפירא אב"ד וורמייזא
- כג. אשת הג"ר שמואל שפירא אב"ד אשפירא
- כד. הג"ר מתתיהו טרייביש אב"ד פאריס
- כה. הג"ר יוסף טרייביש אב"ד מרסייל
- כו. הג"ר יוחנן טרייביש מרומא
- כז. הג"ר אברהם טרייביש
- כח. הג"ר יצחק
- כט. רבנו יהודא מפאריס — מבעל התוספות
- ל. רבנו יום טוב מפלייזא — מבעל התוספות
- לא. רבנית מרים אשת רבי יהודא בן רבי נתן
- לב. רש"י הק'

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

טבלה יא

פרק כט סע' ח, יג

"בנין אריאל" – כ"ץ

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
  - ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
  - ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
  - ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
  - ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
  - ו. אשת הג"ר אריה לייביש
  - ז. הג"ר שאול מאמסטרדם – "בנין אריאל"
  - ח. הג"ר אריה לייביש – אב"ד בריסק, קראקא, אמסטרדם
  - ט. אשת הג"ר שאול אב"ד לוקאטש, בריסק, קראקא ואפטא
  - י. הג"ר זכריה מענדל, רב ור"י בבלז, "באר היטב"
  - יא. אשת הג"ר אריה לייב הגבוה (ר' לייב ר' פישל'ס), אב"ד קראקא
  - יב. מ' גיטל אשת הג"ר אפרים פישל אב"ד לוקאטש
  - יג. מ' רבקה אשת ר' מרדכי שרנצל
  - יד. הג"ר יוסף כץ – שו"ת "שארית יוסף"
  - טו. ר' מרדכי גרשון כ"ץ, ממגורשי וינה
  - טז. הקדוש ר' חיים כ"ץ, מהעיר אובין
  - יז. הג"ר יצחק הכהן, אב"ד במגרשי גאלאטי ופערו בקושטא
  - יח. הג"ר עקיבא הכהן, ממגורשי ספרד (קנ"א), אב"ד סאלוניקי
- ממיוחסי כהונה דור אחר דור עד אהרן הכהן

טבלה יב

פרק כט סעיף ט

ר"ר העשיל – ר' שאול וואהל – רש"י

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. הג"ר שאול מאמסטרדם – "בנין אריאל"
- ח. הג"ר אריה לייביש – אב"ד בריסק, קראקא, אמסטרדם
- ט. הג"ר שאול אב"ד לוקאטש, בריסק, קראקא ואפטא
- י. מ' דינה אשת הג"ר ר' אברהם יהושע העשיל מקראקא
- יא. ר' שמואל יהודא וואהל
- יב. הרב הגביר ר' שאול וואהל מלך פולין ליום אחד
- יג. הג"ר שמואל יהודא קצנלבוין (מהרש"ק), אב"ד ויניציא ופאדובה
- יד. הג"ר מאיר קצנלבוין – מהר"ם פאדובה, חתן הגר"א מינץ
- טו. אשת הג"ר שמואל יצחק
- טז. הג"ר יחיאל לוריא מעלזאס, אבד"ק בריסק
- יז. הג"ר אהרן לוריא אב"ד היילברון
- יח. הג"ר נתנאל אב"ד אנטיכי
- יט. הג"ר יחיאל (יהודא) לוריא אב"ד ערפורט
- כ. רבנית מרים אשת הג"ר שמשון אב"ד ור"מ בערפורט
- כא. הג"ר שלמה שפירא אב"ד וורמייזא
- כב. אשת הג"ר שמואל שפירא אב"ד אשפירא
- כג. הג"ר מתתיהו טרייביש אב"ד פאריס
- כד. הג"ר יוסף טרייביש אב"ד מרסיל
- כה. הג"ר יוחנן טרייביש מרומא
- כו. הג"ר אברהם טרייביש
- כז. הג"ר יצחק
- כח. רבנו יהודא מפאריס
- כט. רבנו יום טוב מפלייזא – מבעל התוספות
- ל. רבנית מרים אשת רבי יהודא בן רבי נתן
- לא. רש"י הק'

טבלה יג

"חנוכת התורה" – מהר"י וייל פרק כט סעיף יא

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. הג"ר שאול מאמסטרדם – "בנין אריאל"
- ח. הג"ר אריה לייביש – אב"ד בריסק, קראקא, אמסטרדם
- ט. הג"ר שאול אב"ד לוקאטש, בריסק, קראקא ואפטא
- י. הג' הרבי ר' אברהם יהושע העשיל מקראקא – "חנוכת התורה"
- יא. אשת הג"ר יעקב מלודמיר, אב"ד ור"מ בריסק ולובלין
- יב. ר' שמואל אורי שרגא וייל – ר' שמואל יוטקיס
- יג. הג"ר יונה וייל, אבד"ק בורגה – שוואבן ושווייץ – בעל "הניקור"
- יד. הג"ר יעקב וייל, אבד"ק דונו וירטה ומדינת באייערן
- טו. הג"ר מאיר וייל, אבד"ק אולמה והמדינה
- טז. הג"ר יעקב וייל אב"ד נירנברג, אויגס' ערפורט – שו"ת מהרי"ו
- יז. ר' יהודא – וייל

טבלה יד

בנין אריאל — רבי שלום שכנא פרק כט סעיף טו

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל — "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. אשת הג"ר אריה לייביש
- ז. אשת הג"ר שאול מאמסטרדם — "בנין אריאל"
- ח. הג"ר אברהם כהנא אב"ד ברודי, אוסטרא דובנא
- ט.
- י.
- יא.
- יב. מזרע הג"ר ישראל, אב"ד וראש ישיבה בלובלין
- יג. הג' רבי שלום שכנא מלובלין
- יד. הגביר הבנקאי ר' יוסף יושקו שכנא'ס — שור
- טו. הנגיד ר' שכנא, בנקאי
- טז. ר' יצחק
- יז. הג"ר שלום מווינר-נוישטט, מגדולי חכמי אוסטריה
- יח. הג"ר יצחק זעקיל אב"ד וראש ישיבה בווינר-נוישטט
- יט. מגזע רבנו יוסף בכור שור מאורלייאנס

טבלה טו

פרק' כט, ל

כהנא – תוי"ט – העלר

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
- ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
- ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
- ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
- ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
- ו. הג"ר יהודא כהנא – "קונטרס הספקות"
- ז. הג"ר יוסף הכהן
- ח. הרב חיים הכהן
- ט. הרב יחיאל מיכל
- י. אשת הג"ר יעקב יוסף הכהן
- יא. הג"ר יום טוב ליפמן – תוספות יר"ט
- יב. הרב נתן הלוי העלר
- יג. הג"ר משה הלוי אב"ד ואלרשטיין

מגזע הגאון רבי נתן בעל "הערוך" – חתן הג' רבנו חננאל מרומי
 הגאון רבנו יחיאל
 רבנו אברהם

ממשפחת התפוחים – שבט יהודא

טבלה טז

כהנא – הורביץ – רז"ה

פרק לא

- א. ר' יוסף ארי' פלדמן
 ב. מ' חוה יוטא א"ר פישל – "ידות אפרים"
 ג. ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
 ד. מ' ניסל א"ר יעקב רוזנברג מסיגט
 ה. הג"ר נחמן כהנא דומ"ץ סיגט
 ו. הג"ר יהודא כהנא – "קונטרס הספקות"
 ז. הג"ר יוסף הכהן
 ח. הרב חיים הכהן
 ט. הרב יחיאל מיכל
 י. אשת הג"ר יעקב יוסף הכהן
 יא. מ' רעכיל אשת הג' בעל "תוספות יר"ט"
 יב. מ' נעכלי א"ר משה אהרן מירוש אשכנזי
 יג. מ' רבקה א"ר אהרן משה תאומים
 יד. הג"ר ישראל הלוי הורביץ
 טו. הג"ר אהרן משולם זלמן הלוי הורביץ
 טז. הג"ר ישעיה הלוי הורביץ
 יז. הג"ר משה הלוי – קצור שבלי לקט
 יח. רבנו יוסף הלוי
 יט. רבנו בנבנשתי
 כ. רבנו יצחק הלוי הגדול מנרבונה
 כא. רבנו פנחס הלוי
 כב. רבנו יוסף
 כג. רבנו בנבנשתי
 כד. רבנו יוסף הלוי הנשיא
 כה. רבנו זרחיה הלוי, הרז"ה – בעל המאור מגירונדא
 כו. רבנו יצחק הלוי גירונדי
 כז. רבנו זרחיה
 כח. רבנו שם טוב מגירונדי

|

מצאצאי שמואל הנביא

ממשפחת היצהרי בן קהת משבט לוי

ומזרע הנשיאים

טבלה יז

שיק – לוריא – שפירא – רש"י

פרק לד

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית בריינדל אשת הג"ר יעקב פראגער
- ג. הג"ר משה – מהר"ם שיק
- ד. ר' יוסף שיק
- ה. ר' דוד שיק
- ו. ר' יצחק אייזיק שיק
- ז. הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב
- ח. מ' ניסל אשת הרב שמואל שיק
- ט. הג"ר אהרן משה מ"מ סניאטין
- י. הג"ר מאיר הלר אב"ד בראדשין
- יא. הג"ר שמשון הלר
- יב. מ' אסתר אשת הג"ר אברהם מסקאלא
- יג. הג"ר יחיאל לוריא
- יד. הג"ר יוסף שלמה לוריא הרופא
- טו.
- טז. הג"ר אברהם לוריא אב"ד בריסק ולבוב
- יז. הג"ר יחיאל לוריא מעלזס אב"ד בריסק
- יח. הג"ר אהרן לוריא אב"ד היילברון
- יט. הג"ר נתנאל אב"ד אנטיכי
- כ. הג"ר יחיאל (יהודא) לוריא אב"ד ערפורט
- כא. רבנית מרים אשת הג"ר שמשון אב"ד ור"מ בערפורט
- כב. הג"ר שלמה שפירא אב"ד וורמייזא
- כג. אשת הג"ר שמואל שפירא אב"ד אשפירא
- כד. הג"ר מתתיהו טרייביש אב"ד פאריס
- כה. הג"ר יוסף טרייביש אב"ד מרסייל
- כו. הג"ר יוחנן טרייביש מרומא
- כז. הג"ר אברהם טרייביש
- כח. הג"ר יצחק
- כט. רבנו יהודא מפאריס
- ל. רבנו יום טוב מפלייזא – מבעל התוספות
- לא. רבנית מרים אשת רבי יהודא בן רבי נתן
- לב. רש"י הק'

אוצרות התורה
אוצרות השו"ת

טבלה יח

שיק – עברלס – רש"י

פרק לה

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית בריינדל אשת הג"ר יעקב פראגער
- ג. הג"ר משה – מהר"ם שיק
- ד. ר' יוסף שיק
- ה. ר' דוד שיק
- ו. ר' יצחק אייזיק שיק
- ז. הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב
- ח. מ' ניסל אשת הרב שמואל שיק
- ט. הג"ר אהרן משה מ"מ סניאטין
- י. הג"ר מאיר הלר אב"ד בראדשין
- יא. הג"ר שמשון הלר
- יב. מ' אסתר אשת הג"ר אברהם מסקאלא
- יג. הג"ר יחיאל לוריא
- יד. אשת ר' שלמה לוריא הרופא
- טו. ר' משה לייזר'ס (איסרל) מבריסק
- טז. ר' אליעזר איסרל – אחי הרמ"א
- יז. מ' דינה מלכה א"ר ישראל איסרל
- יח. ר' אליעזר שרנצל
- יט. א"ר נחמן שרנצל
- כ. ר' יעקב עברלס
- כא. ר' משה עברלס
- כב. אשת רבי מנחם מן

זמירות התורה
זמירות השנות

מגזע חכמי פרובינציא – בעלי התוספות

מצאצאי רש"י הק'

טבלה יט

פראגער – טריבזש – רבי יהודא החסיד פרק לו

- א. מרת מינקה אשת ר' יוסף אריה פלדמן
- ב. הג"ר יעקב פראגער
- ג. הרה"ח ר' מרדכי פראגער
- ד. הרה"ח בנימין זאב הלוי
- ה. ר' מרדכי הלוי זעקעלעס מפראג
- ו. ר' יג.
- ז. אשת הג"ר נתן נטע שפירא – "מגלה עמוקות"
- ח. ר' משה עבריל
- ט. ר' יעקל (יעקב) עברליס מקראקא
- י. מ' חנה אשת ר' משה עברילס
- יא. הג"ר אליעזר טריבזש אב"ד שלטשטאט
- יב. הג"ר שמואל טרייביש

מגזע הג"ר שמואל משלטשטאט

מגזע רבנו שמואל
רבנו יהודא החסיד, בעל "ספר חסידים"
רבנו שמואל החסיד משפירא
רבנו קלונימוס הזקן
רבנו יצחק החסיד
רבנו אליעזר הגדול
רבנו יצחק הגדול, החסיד
רבנו יהושע החסיד, מרבני מגנצא
רבנא אבין הגדול ממגנצא

מגזע רבי יוסף הזקן
רבנו שמעון ממדינת למנש

טבלה כ

שיק – ריבלין

פרק לח

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית בריינדל אשת הג"ר יעקב פראנקל
- ג. הג"ר משה – מהר"ם שיק
- ד. ר' יוסף שיק
- ה. ר' דוד שיק
- ו. ר' יצחק אייזיק שיק
- ז. אשת הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב
- ח. הג"ר שלמה זלמן ריבלין
- ט. הרב צבי הירש ריבלין
- י. אשת הג"ר אלי' חסיד (זקן הגר"א)
- יא. הג"ר פתחיה רבק'ש
- יב. הג"ר משה רבק'ש – "באר הגולה"
- יג. הג"ר נפתלי צבי הירש פאסי – סופר
- יד. הג"ר פתחיה סופר מפראג
- טו. רבי יוסף מוינה

טבלה כא

פרק' לט, מ

שיק – רב האי גאון

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית ברינדל אשת הג"ר יעקב פראגער
- ג. הג"ר משה – מהר"ם שיק
- ד. ר' יוסף שיק
- ה. ר' דוד שיק
- ו. ר' יצחק אייזיק שיק
- ז. הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב
- ח. מ' ניסל אשת הרב שמואל שיק
- ט.יד.
- טו. הג"ר שמשון מאוסטרופוליא
- טז. אשת הג"ר פסח אב"ד קאריץ
- יז. הג"ר שמשון ר"מ ואב"ד קרמניץ
- יח. הג"ר בצלאל רב בפוזנא
- יט. הג"ר חיים רב בורמייזא
- כ. הג"ר בצלאל
- כא. הג"ר יהודא ליווא הזקן
- כב. הג"ר בצלאל
- כג. הג"ר יעקב
- כד. הג"ר ארי' זאב
- כה. הג"ר ירחמיאל
- כו. הג"ר אלעזר לייבוש
- כז. הג"ר קלונימוס קלמן
- כח. הג"ר נחמן
- כט. הג"ר יוסף
- ל. הג"ר עזריה
- לא. הג"ר לעמיל
- לב. הג"ר יחזקאל
- לג. הג"ר עזריהו
- לד. הג"ר אברהם
- לה. הג"ר יחיאל
- לו. הג"ר יוסי מרומי
- לז. רב האי גאון

הוצאת התורה
השכלה והשכלות

טבלה כב

שיק – איסרל – רא"ש

פרק מא

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית בריינדל אשת הג"ר יעקב פראגער
- ג. הג"ר משה – מהר"ם שיק
- ד. ר' יוסף שיק
- ה. ר' דוד שיק
- ו. ר' צחק אייזיק שיק
- ז. הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב
- ח. מ' ניסל אשת הרב שמואל שיק
- ט. הג"ר אהרן משה מ"מ סניאטין
- י. הג"ר מאיר הלר אב"ד בראדשין
- יא. הג"ר שמשון הלר
- יב. מ' אסתר אשת הג"ר אברהם מסקאלא
- יג. הג"ר יחיאל לוריא
- יד. אשת ר' שלמה לוריא הרופא
- טו. ר' משה לייזר'ס (איסרל) מבריסק
- טז. ר' אליעזר איסרל – אחי הרמ"א
- יז. מ' דינה מלכה א"ר ישראל איסרל
- יח. רבי יוסף איסרל
- יט. - כ.
- כא. הג"ר ישראל איסרלין – "תרומות הדשן"
- כב. רבי פתחיה
- כג. רבי חיים היינשיל
- כד. הג"ר ישראל מקרזמיר (קרימז) – "הגהות אשרי"

רבנו אשר – הרא"ש
הג"ר יחיאל
הרב אורי
הרב אליקים ממגנצא
הרב יהודא

רבנו גרשום מאור הגולה
רבי יהודא

טבלה כג

שיק – ר"י תמרל'ס – טריבוש – רש"י פרק מב

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית בריינדל אשת הג"ר יעקב פראגער
- ג. הג"ר משה – מהר"ם שיק
- ד. ר' יוסף שיק
- ה. ר' דוד שיק
- ו. ר' יצחק אייזיק שיק
- ז. הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב
- ח. מ' ניסל אשת הרב שמואל שיק
- ט. הג"ר אהרן משה מ"מ סניאטין
- י. מ' הדסה אשת הג"ר מאיר אב"ד בראדשין
- יא. אשת הג"ר יעקב משה העלין – "ידי משה"
- יב. אשת הק' ר' יודא לייב מסאטינוב
- יג. ר' ישעיה (שמעיה) מסטינוב
- יד. תוצאות התורה
תוצאות השנה הקצין ר' יצחק מזאלקווא
- טו. הג"ר יודא לייב מוינה
- טז. הג"ר יעקב תמרל'ס
- יז. הג"ר אליעזר ליפמן מוורמייזא
- יח. הג"ר מאיר אשכנזי מדינהויזן
- יט. הג"ר אליעזר (לייזר) אב"ד לבוב
- כ. אשת הג"ר מנוח
- כא. הג"ר אליעזר טריבוש אב"ד שלשטאט
- כב. הג"ר שמואל טרייביש מרבני איטליה
- כג. הג"ר יוסף טרייביש מרבני איטליה
- כד. הג"ר יוחנן טרייביש
- כה. הג"ר מתתיהו טרייביש אב"ד פאריס
- כו. הג"ר יוסף טרייביש אב"ד מרסייל
- כז. הג"ר יוחנן טרייביש מרומא
- כח. הג"ר אברהם טרייביש
- כט. הג"ר יצחק
- ל. רבנו יהודא מפאריס
- לא. רבנו יום טוב מפלייזא – מבעל התוס'
- לב. רבנית מרים אשת הריב"ן
- לג. רש"י הק'

טבלה כד

שיק – פולק – מהרש"ל – רש"י פרק' מב, מג

- א. מרת מינקה א"ר יוסף ארי' פלדמן
- ב. רבנית בריינדל אשת הג"ר יעקב פראגער
- ג. הג"ר משה – מהר"ם שיק
- ד. ר' יוסף שיק
- ה. ר' דוד שיק
- ו. ר' יצחק אייזיק שיק
- ז. הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב
- ח. מ' ניסל אשת הרב שמואל שיק
- ט. הג"ר אהרן משה מ"מ סניאטין
- י. מ' הדסה אשת הג"ר מאיר אב"ד בראדשין
- יא. הג"ר יעקב משה העלין – "ידי משה"
- יב. הג"ר אברהם העלין
- יג. אשת רבי שמעון העלין – וינה
- יד. הג"ר אברהם חיים פולאק אב"ד אפטא
- טו. מ' שרה אשת הג"ר אברהם פולאק
- טז. הג"ר שלמה לוריא – מהרש"ל
- יז. הג"ר יחיאל לוריא אב"ד סלוצק
- יח. הג"ר אברהם לוריא אב"ד בריסק ולבוב
- יט. הג"ר יחיאל לוריא מעלזס אב"ד בריסק
- כ. הג"ר אהרן לוריא אב"ד היילברון
- כא. הג"ר נתנאל אב"ד אנטיכי
- כב. הג"ר יחיאל (יהודא) לוריא אב"ד ערפודט
- כג. רבנית מרים אשת הג"ר שמשון אב"ד ור"מ בערפורט
- כד. הג"ר שלמה שפירא אב"ד וורמייזא
- כה. אשת הג"ר שמואל שפירא אב"ד אשפירא
- כו. הג"ר מתתיהו טרייביש אב"ד פאריס
- כז. הג"ר יוסף טרייביש אב"ד מרסייל
- כח. הג"ר יוחנן טרייביש מרומא
- כט. הג"ר אברהם טרייביש
- ל. הג"ר יצחק
- לא. רבנו יהודא מפאריס – מבעל התוספות
- לב. רבנו יום טוב מפלייזא – מבעל התוספות
- לג. רבנית מרים אשת רבי יהודא בן רבי נתן
- לד. רש"י הק'

תוצאות התורה
תוצאות השנה

שלשלת יוחסין

- א.** ברה"ח ר' יוסף ארי' פלדמן
בן הג"ר אפרים פישל פלדמן
בן הרה"ח ר' משה ישראל פלדמן
- ב.** זוגתו (של ר' יוסף ארי') מרת מינקה
בת הג"ר יעקב פראגער
בן הרה"ח ר' מרדכי פראגער
בן הרה"ח בנימין זאב סג"ל מפראג
בן ר' מרדכי הלוי זעקעלעס מפראג וזוג' מ' אסתר (מרים)
נין ונצר מגזע הג"ר נתן שפירא - מגלה עמוקות
בן הג"ר שלמה שפירא
בן הג"ר נתן נטע שפירא מהורדנא — "מבוא שערים"
בן הג"ר שמשון שפירא - רב בפוזנא
בן הג"ר נתן שפירא מפוזנא
בן הג"ר פרץ שפירא אב"ד קונסטנץ
בן הג"ר שלמה שפירא אב"ד היילברון וורמייזא ולנדא
בן הג"ר שמואל שפירא - אשפירא
נכד הג"ר שלמה שפירא - טעמי תורה
מצאצאי הג"ר משה שפירא מבעלי התוספות
- ג.** זוגתו מ' חוה יוטא
בת הרה"ח ר' יודא אברהם עביר רונברג
בן הרה"ח ר' יעקב מסיגט - זבידקא
בן הרה"ח ר' אברהם עביר רונברג מזבידקא
בן הרה"ח ר' לייב מיאשינקא
- ד.** זוג' מ' בריינדל
בת הגאון ר' משה שיק אב"ד חוסט
בן ר' יוסף שיק
בן ר' דוד שיק
בן ר' יוסף שיק

בן ר' דוד שיק

(טו)

בן ר' יצחק אייזיק שיק

(טז)

בן הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב

(יז)

בן הרה"ח ר' שמואל שיק

בן ר' יעקב שיק

מצאצאי האחים ר' מנשה או ר' משה יעקב שיק

בני הנגיד ר' מנחם מאניש שי"ק מפראג

בן ר' אברהם שי"ק

ה. זוג' מ' פייגלא

(יח)

בת ר' יעקב ווייס מפלאס

בן מ' שיינדל

ו. זוג' מ' לאה

(יט)

בת ר' משה ברסלוי זוג' מ' מרים

בן ר' ברוך

ז.

חתן ר' משה עברליס מקראקא

(כ)

בן ר' יעקב (יעקיל) עברליס מקראקא

(כא)

בן ר' משה עברליס

(כב)

בן ר' מנחם מן

(כג)

ח.

זוג' מרת מרים

בת הג"ר מתתיהו טרייביש אב"ד פאריס

בן הג"ר יוסף טרייביש הגדול אב"ד מרסייל

בן הג"ר יוחנן טרייביש אשכנזי מרומא

בן הג"ר אברהם (יוסף) טרייביש

בן הג"ר יצחק

בן הג"ר יהודא מפאריס, מבעלי התוספות

בן הג"ר יום טוב מפלייזא, מבעלי התוספות

(כד)

בן הג"ר יהודא – ריב"ן – חתן רש"י

(כה)

בן רבי נתן

ט.

זוג' מ' אסתר

בת ר' שואל יודא שטיינמץ

בן ר' אברהם ברוך שטיינמץ

- י. זוג' מ' ניסל
בת הג"ר נחמן כהנא
בן הג"ר יהודא – קונטרס הספקות
בן הג"ר יוסף מקאליש
בן הג"ר חיים כהנא
בן הג"ר יחיאל מיכל כהנא
בן הג"ר יעקב יוסף ראש ישיבת טוריסק
(כו)
- יא. זוג' מ' רבקה מרים
בת ר' צבי הירש מזוויטקא
(קטו)
- יב. זוג' מ' חיה
בת ר' מאיר מיאשינקא
זוג' מ' חיה
זוג' מ' חיה
(כח)
- יג. זוג' מ' גיטל
בת הג"ר פרץ פרנקל מהאליטש
בן הג"ר שלמה פרנקל
בן הג"ר פרץ פרנקל מגעדינג
בן הג"ר שלמה פרנקל
מגזע רבנו פרץ, מבעלי התוספות
(ג-3)
- יד. זוג' מ' רבקה
בת הג"ר שלמה פרנקל
(ג-3)
- טו. זוג' מ' עלקא
בת מוה"ר ר' חיים יאסכוא
(ג-3)
- טז. חתן הג"ר שלמה זלמן ריבלין משקאלוב
בן הרב צבי הירש ריבלין
בן הג"ר אלי' חסיד
בן הג"ר משה קרמר
בן רבי דוד אשכנזי
(כט)
- יז. זוגתו מ' ניסל
בת הג"ר אהרן משה מסניאטין
בן הג"ר מאיר אב"ד סטרי ובראדשין
(ל)
(לא)
(לב)

בן הג"ר שמשון אב"ד סטרי ובראדשין

בן הג"ר אברהם אב"ד סקאלא

בן הגאון רבנו יום טוב — תוספות יר"ט

בן רבי נתן הלוי

בן הג"ר משה הלוי אב"ד וואלרשטיין

בן הג"ר אברהם הלוי

מגזע רבנו נתן — בעל "הערוך"

בן רבנו יחיאל גאון

בן רבנו אברהם

ממשפחת התפוחים משבט יהודא

גירסה ב'

זוג' מ' ניסל

בת הג"ר משה הלוי

בן הג"ר נתן פלג

בן הג"ר זאב וואלף סג"ל סלאוויס

(קיא)

(קיב)

יח. זוגתו מרת געלא

בת ר' אברהם בלאך זוג' מרת פעסל

יט. זוג' מ' בלימא

בת ר' יוסף דיקס מפראג

כ. חתן הג"ר אליעזר טריבוש

גירסה ב'

הג"ר אליעזר — לייזר מוילנא

גירסה ג'

חתן הג"ר יצחק שרנצל

כא. זוג' מ' גיטל

בת הג"ר משה סג"ל לאנדא אב"ד פראג

בן הג"ר יקותיאל לאנדא אב"ד פראג

בן הג"ר יעקב ברוך סג"ל לאנדא — האגור

בן הג"ר יהודא ליווא אשכנזי

ולמעלה בקודש ממשפחת הקרחי

(לז)

גירסה ב'

חתן הג"ר ארי' לייב כץ ראפופרט, אב"ד פראג

(קיג)

בן ר' יחיאל הכהן רפא
בן ר' יקותיאל הכהן רפא
בן ר' משה הכהן רפא
בן ר' יקותיאל כ"ץ רפא
מצאצאי עזרא הסופר — הכהן

(לח)

(לט)

(2-ח)

כב. זוג' מ' חנה
בת הג"ר אליעזר טריבוס, אב"ד שלטשטאט
בן הג"ר שמואל טרייביש
בן הג"ר (רפאל) יוסף טרייביש מפיררה
בן הג"ר יוחנן טרייביש מאיטליה
בן הג"ר יוסף טרייביש מאיטליה
בן הג"ר יוחנן טרייביש אב"ד פאריס
בן הג"ר מתתיהו טרייביש

כג. חתן ר' אברהם עביר אלטשולר
מגזע חכמי פרובינציה — בעלי התוספות
מצאצאי רש"י הק'

(מ)

כד. זוגתו מ' מרים
בת רבנו שלמה — רש"י הק'
בן רבנו יצחק צרפתי
בן רבי שלמה
נכד רבי אליקים
בן רבי אהרן רופא
בן רבי אתדהם (אברהם)
בן רבי יוסי אב"ד בקונסטאנטינא
בן (או נכד) מניומי גאון
בן ר' ינאי
בן ר' יוסי — מחבר ספר "לולאות השיר"
בן רבי נחמן
בן (או נכד) רבי יוחנן
בן רבי יהושע
נין ונכד התנא רבי יוחנן הסנדלר
דור רביעי לרבן גמליאל הזקן
בן רבן שמעון הנשיא

בן הלל הזקן –

מזרע שפטיה

בן אביטל אשת דוד מלך ישראל חי וקיים

כה. חתן הג"ר אליעזר (אלעזר)

בן רבנו גרשום מאור הגולה

בן הג"ר יהודא

כו. חתן הג"ר אריה לייביש (מא)

(מב) בן הג"ר שאול מאמסטרדם, "בנין אריאל"

(מג) בן הג"ר אריה לייביש, אב"ד בריסק, קראקא, אמסטרדם

(מד) בן הג"ר שאול, אב"ד בריסק, קראקא ואפטא

(מה) בן הג"ר אברהם יהושע העשיל מקראקא, "חנוכת התורה"

(מו) בן הג"ר יעקב מלודמיר, אב"ד ור"מ בבריסק ובלובלין

(מז) בן הג"ר אפרים נפתלי הירש, אב"ד בבריסק ובלודמיר

(מח) בן רבי יוסף יונה

בן הג"ר קלונימוס קלמן, ר"מ בקראקא ובבריסק

בן הג"ר יונה ר"י ברגנשבורג – "איסור והיתר הארוך"

בן הג"ר ישראל מרגנשבורג – מהר"י מברונא

כז. זוגתו מ' רייזל

(יז-6) בת הגאון רבנו יום טוב – התוספות יר"ט

כח. חתן הג"ר יצחק חיות – "זרע יצחק" (מט)

בן הג"ר יעקב חיות

בן הג"ר מנחם מאניש חיות

(נ) בן הג"ר יצחק חיות – "אפי רברבי"

זמירות התורה
זמירות השות

בן הג"ר אברהם חיות

נין ונכד הג"ר פתחיה

מגזע חכמי פרובינציה

(כד-2) מציאצי רש"י

כט. חתן הג"ר פתחיה רבק'ש

בן הג"ר משה רבק'ש – באר הגולה

(נא) בן הג"ר נפתלי צבי הירש-הירץ סופר פאסי

בן הג"ר פתחיה סופר מפרג

בן ר' יוסף מוינה

ל.

מ' ניסל א"ר שמואל שיק
מצאצאי הגה"ק ר' שמשון מאוסטרופוליא
בן הג"ר פסח אב"ד קאריץ

(נב)

לא.

זוג' מ' וועכנא
בת הג"ר ישראל משה ירושלמי
מצאצאי רבנו יהודא החסיד

(לח-3)

לב.

זוג' מ' הדסה
בבת הג"ר יעקב משה העלין "ידי משה"
בן הג"ר אברהם העלין
בן הג"ר שמעון העלין

(נג)

(נד)

לג.

זוג' מ' אסתר
בת הג"ר יחיאל לוריא, רב בלובלין
בן הרב יוסף שלמה רופא
נכד הג"ר אברהם לוריא מבריסק
מצאצאי רש"י הק'

(נה)

(כד-2)

לד.

זוג' מ' רעכיל — רחל
בת הג"ר אהרן משה הלוי מירוש אשכנזי
בן הג"ר קאפיל מוינה

(נו)

לה.

מגזע רבנו קלונימוס השני מלוקא ואשכנז

(מ-6)

לו.

חתן רבנו חננאל גאון מרומי
בן הג"ר שמואל

לז.

חתן הג"ר אברהם מלומברדיאה
בן הג"ר יחיאל זכ"ש

לח.

מגזע הג"ר שמואל משלטשטאט
מצאצאי רבנו שמואל
בן רבנו יהודא החסיד משפירא
בן רבנו שמואל החסיד משפירא
בן רבנו קלונימוס הזקן ממגנצא ושפירא

(נז)

(נח)

זמורות התורה
זמורות השנות

בן רבנו יצחק החסיד ממגנצא
 בן רבנו אליעזר הגדול (צוואת ר' אליעזר הגדול)
 בן רבנו יצחק הגדול
 בן רבנו יהושע הגדול
 בן רבנא אבין הגדול ממגנצא
 מגזע רבי יוסף הזקן
 בן רבנו שמעון מלמנש

לט. חתן הגביר ר' מנשה די ויזא

מ. חתן רבנו יוסף

בן רבנו שמעון מחבר "ברוך ד' יום יום"
 בן רבנו יצחק – החסיד, הגדול
 בן רבנא אבין הגדול ממגנצא
 מזרע רבי משולם הגדול מלוקא ומגנצא
 בן רבנו קלונימוס השני מלוקא ואשכנז
 בן רבנו משה הזקן השני מלוקא
 בן רבנו קלונימוס הראשון גאון מלוקא
 בן רבי יקותיאל הראשון
 בן רבנו משה הראשון
 בן רבנו משולם השני
 בן רבנא איתיאל הראשון
 בן רבנא משולם הראשון

(לח-10)

מא. חתן הג"ר יעקב מעמדין – "שאלת יעב"ץ"
 בן הג"ר צבי אשכנזי – ה"חכם צבי"
 בן הג"ר יעקב ז"ק מוילנא
 בן הרה"צ ר' בנימין זאב

(נט)

(ס)

(סא)

מב. חתן הג"ר אברהם כהנא רב בברודי, אוסטרא ודובנא
 בן הג"ר שלום שכנא כ"ץ מקראקא – אבי משפחת רש"ך
 בן מר"ה אהרן מנחם הכהן – ר' מענדל ר' זלמן חזן

(סב)

(סג)

מג. זוג' מ' מרים

בת הג' ה"חכם צבי"

(מא-2)

מד. חתן הג"ר אריה לייב הגבוה אב"ד ור"י בקראקא
 (סד בן ר' זכריה מענדל קלויזנר (זכריה הנביא) מקראקא נשיא א"י
 (סה בן הרב בנימין בייניש קלויזנר מפוזנא
 (סו בן הרב זכריה מענדל קלויזנר הזקן

מה. זווג א' בת ר' משה ר' לייזר'ס
 (נה1 זווג ב' מרת דינה
 (נה1 בת ר' שמואל יהודא וואהל
 (זז בן הרב הקצין ר' שאול וואהל
 בן הג"ר שמואל יהודא קצנלבוין (מהרש"ק), אב"ד ויניציא ופאדובה
 (סח בן הג"ר מאיר קצנלבוין (מהר"ס) אבד"ק פאדובה
 (סט בן הג"ר שמואל יצחק

מו. חתן ר' שמואל אורי שרגא וייל, הנקרא ר' שמואל יטקיס
 בן הג"ר יונה וייל, אבד"ק בומברג, שוואבן ושווייץ – "הניקור"
 בן הג"ר יעקב וייל, אבד"ק דונו וירטה ובאייערן
 ן הג"ר מאיר וייל, אבד"ק אולמה והמדינה
 בן הג"ר יעקב וייל, אב"ד נירנברג, וערפורט, שו"ת מהר"י וייל
 ב"ר יהודא –
 נין ונכד להגאון רבנו מאיר (מהר"ם) מרוטנבורג
 בן רבי ברוך
 בן רבי מאיר

אוצרות התורה
 אוצרות השלום

מז. חתן ר' יעקב הלוי
 (ע בן ר' משה הלוי
 (מר5 נכד הג"ר יעקב וייל, אב"ד נירנברג, שו"ת מהר"י

מח. חתן הג"ר משה אפרים זלמן שור
 (עא בן ר' חיים
 בן ר' אברהם
 בן ר' שמואל שור
 מצאצאי ר' יוסף – המכונה רבי יוסף בכור שור
 ב"ר יצחק
 בן ר' יוסף מקינון – אורליאנס

מט. זוג' מ' חיה
 בת ר' ידידיה גד מקאליש

נ.

זוג' מ' איידל

בת הג"ר יוסף יעקב אברהם קצנלפויגן

בן הג"ר יואל אשכנזי

בן הג"ר משה קצנלבוין

בן הג"ר מאיר קצנלבוין

גירסה ב'

זוג' מ' איידל

בת ר' שמואל שמעלקא רייך, חותן מהר"ל מפראג

בן הרב יעקב

נא.

זוג' מ' רבקה

בת ר' נתן מענדל

בן ר' מאיר

נב.

חתן הג"ר שמשון אב"ד קרמניץ

בן הג"ר בצלאל רב בפוזנא

בן הג"ר חיים רב בוורמייזא

בן הג"ר בצלאל

בן הג"ר יהודא ליווא הזקן

בן הג"ר בצלאל

בן הג"ר יעקב

בן הג"ר ארי' זאב

בן הג"ר ירחמיאל

בן הג"ר אלעזר

בן הג"ר לייבוש

בן הג"ר קלונימוס קלמן

בן הג"ר נחמן

בן הג"ר יוסף

בן הג"ר עזריה

בן הג"ר לעמיל

בן הג"ר יחזקאל

בן הג"ר עזריהו

בן הג"ר אברהם

בן הג"ר יחיאל

בן הג"ר יוסף מרומי

בן רב האי גאון

תוצאות התגובה
תוצאות השוואה

(עב)

(עג)

(עד)

- בן רב שרירא גאון
 בו רב חנניה גאון
 בן רב יהודאי גאון
 בן רב פלטוי גאון
 בן מר אביי
 בן רב שמואל גאון — ריש כלה
 (קה) (קט)

- נג.** חתן הקצין הקדוש רבי יהודא לייב סג"ל מסטינוב
 בן רבי ישעיה — שמעיה סג"ל הלר מסטינוב
 נכד הקצין רבי יצחק מזלקווא
 בן הג"ר יהודא לייב מוינא
 בן הג"ר יעקב תמר'לס — חתן
 בן הג"ר אליעזר ליפמן מוירמייזא
 בן הג"ר מאיר אשכנזי מדנהויזן
 בן הג"ר אליעזר (ר' לייזר) אב"ד לבוב וזידמייזא
 בן הג"ר מנוח
 בן הג"ר שמואל טרייביש
 (עו) (נד-2) (עז) (עח) (עט) (כב-3)

- נד.** זוג מ' שרה
 בת הג"ר אברהם חיים פולאק אב"ד אפטא ווינה
 בן הג"ר אברהם פולאק אב"ד לובמלא ואפטא
 בן הג"ר יעקב פולאק אב"ד ור"י בפראג ובקראקא
 בן הג"ר יוסף פולאק איש ירושלים
 (פ) (פא) (פב)

- נה.** חתן ר' משה לייזר'ס מבריסק, חתן —
 בן ר' אליעזר איסרל (אחי הרמ"א)
 בן הג"ר ישראל איסרל
 בן הג"ר יוסף איסרל
 מצאצאי הג"ר ישראל איסרלין — תרומת הדשן
 בן הג"ר פתחיה מקרימשא
 בן הג"ר חיים הענשיל
 בן הג"ר ישראל קרימז (קרעזמיר) — הגהות אשרי
 מגזע רבנו אשר — הרא"ש
 בן הג"ר יחיאל
 בן רבי אורי הי"ד
 בן רבי אליקים
 (כט-3) (ג) (ד) (פה) (פו) (פז) (פח)

בן רבי יהודא

מצאצאי רבנו גרשום מאור הגולה

בן רבי יהודא

נו. זוג' מ' נעכלי

בת הג"ר משה אהרן תאומים – וינה

בן הג"ר נתן וידאל – וויידל

בן רבי שמעון לעמיל

מצאצאי רש"י

נז. חתן הג"ר יוסף מבעלי התוספות באורליאנס

נח. חתן רבי משולם משפירא

בן רבי משה פרנס משפירא

מזרע רבי קלונימוס הראשון מלוקא

תוספות התורה
תוספות השו"ת

נט. זווג א' – מ' רחל

בת הג"ר מרדכי כץ, אב"ד ברוד ופוזנא

בן הג"ר נפתלי כץ, אב"ד פוזנא

זווג ב' – בת אחיו הג"ר אפרים אשכנזי

ס. זוג' מ' שרה

בת הג"ר משולם זלמן מירלס אב"ד אה"ו

בן הג"ר יעקב דוד ניימרק, רב בפראג

בן הג"ר נפתלי הערש מירלס, רב בפולדא

בן הג"ר יעקב קאפיל מירלס, רב בניימרק

בן הג"ר אהרן הלר, רב גאון מפורסם בואלרשטיין

סא. זוג' מ' נחמה

בת הג"ר אפרים כ"ץ הכהן מוילנא – "שער אפרים"

בן הרב ר' יעקב

בן הרב ר' אפרים

סב. מזרע הג"ר ישראל, אב"ד וראש ישיבה בלובלין

בן הג' רבי שלום שכנא מלובלין

בן ר' יוסף יושקו שכנא'ס – שור. שם זוגתו – גולדא

בן ר' שכנא, שם זוגתו – דינה

בן ר' יצחק

בן הג' ר' שלום מווינר-נוישטט

בן הג' ר' יצחק זעקיל אב"ד ור"י בווינר-נוישטט

מגזע רבנו יוסף בכור שור מאורלייאנס – מבעלי התוספות

מזרע יוסף הצדיק, הנקרא בכור שור

סג. חתן הג' ר' יהושע חריף אב"ד לבוב, קראקא – מגיני שלמה (צד

בן הג' ר' יוסף מוילנא, מגזע רש"י) (צה)

סד. זוג' מ' יוטא

בת הג' ר' אפרים פישל, אב"ד לוקוב (צו)

תוצרות התורה
תוצרות השלום

בן הג' ר' צבי הירש אבד"ק לוקוב ולובלין

בן הג' ר' אפרים פישל אבד"ק בריסק

חתנו של המהרש"ל (פא-2)

סה. חתן הרב נפתלי צבי הירש מלודמיר

בן הרב יצחק הדרשן מלבוב

בן הג' ר' אברהם הרצקס (חותן הב"ח) (צז)

בן הג' ר' נפתלי הירץ אב"ד ור"מ לבוב

בן הג' ר' מנחם מנדל אב"ד קראקוביץ

גירסה ב'

ר' בנימין בייניש (מד)

חתן הג' ר' מהר"ם מלובלין ולמעלה בקודש

סו. חתן הג' ר' בצלאל אב"ד פחנא (אבי המהר"ל מפראג) (נב-2)

סז. זוג' מ' דבורה

בת הג' ר' דוד דרוקר, פרנס בבריסק

סח. זוג' מ' חנה

בת הג' ר' אברהם מינץ (צח)

בן הג' ר' יהודא מינץ, בעל שו"ת מהר"י מינץ, אב"ד במגנצא

בן הג' ר' אליעזר מינץ (אחי המהר"ם מינץ)

מגזע רבנו אהרן, מחסידי אסטרייך, דודו ורבו של בעל תרומת הדשן

ומגזע רש"י הק'.

סט. חתן הג"ר יחיאל לוריא מעלזאס, אבד"ק בריסק (פא"5)

ע. חתן הג"ר מאיר (מהר"ם) מפאדוב (מה"6)

עא. זוג' הרבנית חוה

בת הג"ר נפתלי הירץ טריבוש, אבד"ק פרנקפורט דמיין
בן הג"ר אליעזר טריבוש אב"ד ור"מ בעיר שלטשטאט (כב"2)

עב. חתן הג"ר שמואל יהודא קצנלבוין
בן הג"ר מאיר – מהר"ם פאדובה (מה"6)

עג. חתן רבי שמואל החסיד איש-צבי
בן הג"ר צבי הילמן
בן הג"ר חיים מוורמייזא (עט"1)
(נב"3)

עד. חתן רב שמואל גאון
בן רב חפני הכהן
בן רב כהן צדק גאון
בן רב יוסף גאון

עה. חתן רב צמח גאון
בן רב פלטי גאון

עו. חתן הג"ר מרדכי גומפרט אב"ד וינה

עז. זוג' מ' חנה'לה
בת הג"ר אברהם מוכר ירקות אב"ד לובלין
בן רבי אושעיה קאשי

עח. חתן הג"ר קלמן מוורמייזא אב"ד וראש מתיבתא בלבוב

עט. חתן הג"ר אליעזר טריבוש אב"ד פרנקפורט
בן הג"ר נפתלי הירץ – בעל נפתולי אלקים פפד"מ
בן הג"ר אליעזר טריבוש אב"ד שלטשטאט
בן הג"ר שמואל טרייביש (כב"3)

הוצאת התורה
לדפוס השות

שלשלת יוחסין

תקז

פ.

זוג' א' מ' מלכה

בת הג"ר אליעזר איסרל

זוג' ב' – מ' מרים (ביילא)

בת ר' משה (ב"ר יעקיל) עברליס

(נה-2)

(ז-2)

פא.

זוג' מ' שרה

בת הג"ר שלמה לוריא – מהרש"ל

בן הג"ר יחיאל לוריא אב"ד סלוצק – חתן

בן הג"ר אברהם לוריא אב"ד בריסק ולבוב

בן הג"ר יחיאל לוריא מעלזאס אב"ד בריסק

בן הג"ר אהרן לוריא בא מעלזאס אב"ד היילברון ולאנדא

בן הג"ר נתנאל לוריא אב"ד אנטיכי

בן הג"ר יחיאל לוריא אב"ד ערפורט

בן הג"ר שמשון לוריא אב"ד ור"י בערפורט, פעסט

נכד הג"ר שלמה לוריא

בן הג"ר שמשון לוריא רופא מאורליאנס

בן הג"ר יחיאל לוריא מנעמירוב – בעל "קטני אמנה"

בן הג"ר שלמה לוריא הרופא

בן הג"ר יחיאל לוריא

בן הג"ר שלמה לוריא

בן הג"ר משה אהרן לוריא אב"ד אורליאנס וקראקא

בן רבנו יצחק – ריב"ס

בן הג"ר מאיר מרומרוג – חתן רש"י

בן הג"ר שמואל מרומרוג

זמירות השנות

צט)

(ק

קא)

קב)

פב.

זוג' מ' אסתר

בת ר' משה פישל'ס

בן ר' אפרים פישל אשכנזי

פג.

זוג' מ' מרים

בת הג"ר שלמה לוריא (מהרש"ל)

(פא-2)

פד.

זוג' מ' דינה מלכה

בת ר' אליעזר שרנצל

בן הקצין ר' נחמן שרנצל

בן ר' יצחק שרנצל

קג)

קד)

קה)

פה. זוג' מ' גיטל

ת ר' משה אורבך מראטסיבון

פו. זוג' מ' בריינא־בריינדל

בת הרב חיים מהרצוגונברג

פז. זוג' מ' יוטא

בת רבי שלמה יודלין מקולוניא

פח. חתן רבנו אליעזר ממגנצא

בן רבי נתן

פט. זוג' מ' רבקה שטרן

בת הג"ר ישראל הלוי הורוויץ

בן הג"ר אהרן משולם זלמן הלוי הורביץ

בן הג"ר ישעיה הלוי הורביץ

בן הג"ר משה הלוי הורביץ (בן הג"ר אשר),

בן רבנו יוסף הלוי

בן רבנו בנבנשתי

נכד (או בן) רבנו יצחק הלוי הגדול מנרבונה

בן רבנו פנחס הלוי

בן רבנו יוסף

בן רבנו בנבנשתי

בן רבנו יוסף הלוי הנשיא,

בן רבנו זרחיה הלוי – הרז"ה – בעל "המאור", מגירונדא

בן רבנו יצחק הלוי גירונדי, מגדולי חכמי פרובינצא

בן רבנו זרחיה

בן רבנו שם טוב מגירונדי

נצר ממשפחת הנביא שמואל

ממשפחת היצהרי בן קהת משבט לוי

ומזרע נשיאים

צ. חתן הג"ר יעקב קאפיל סגל פרנקל, רב בוינה

צא. חתן הג"ר משה אפרים זלמן שור

(קו)

(קז)

(קח)

(קט)

(מח"ו)

שלשלת יוחסין

תקט

צב. חתן הג"ר משה אב"ד ואלרשטיין – זקנו של התו"ט (יז-8)

צג. נכדת רבי אליהו בעל שם מחעלם

צד. חתן הג"ר שמואל מבריסק

צה. חתן הג"ר אברהם בלונקיש, רב בקאריץ (נב-1)

בן הג"ר שמשון אב"ד קרמניץ

צו. זוג' מ' גיטל

בת ר' מרדכי שרנצל (קי)

ב"ר יצחק שרנצל (קה)

צז. זוג' מ' חנה

בת רבי יואל זינגר (ק)

צח. חתן אחותו של הג"ר יהודא ליווא מפיסרה (פיררה)

זמורות התורה
זמורות השות

צט. זוגתו מ' ליפקא – ליבקא

בת הג"ר קלונימוס קלמן (ירושלמי) הברקשטן מבריסק

בן הג"ר יעקב

ק. חתן הג"ר יצחק קלובר רב בפוזנא

קא. זוג' הרבנית מרים

בת הג"ר שלמה שפירא

בן הג"ר שמואל שפירא (ב-13)

קב. זוג' מ' יוכבד

בת רבנו שלמה - רש"י הק' (כד-2)

קג. זוג' מ' דרעזיל

בת הג"ר יחיאל לוריא אב"ד בריסק (פא-5)

קד. זוג' מ' רויזא "לב הזהב" – די גאלדענע רויזע

בת ר' יעקב עברליס מקראקא (ז-3)

קה. זוג' מ' חוה

בת הג"ר אליעזר טריבוש אב"ד שלטשטאט

(כב-2)

קו. זוגתו מ' נחמה

בת הג"ר מנחם מנדל חסיד מפראג.

קז. חתן רבנו אליקים

בן רבנו יוסף

קח. זוגתו מ' רבקה

בת הג"ר יום טוב

אמצעות התורה
אמצעות השו"ת

קט. זוג' מ' קלרה

מגזע רבנו אשר – הרא"ש מלוניל

בן רבנו משולם

בן ר' יעקב מלוניל

מזרע הנשיאים לבית דוד,

קי. זוג' מ' רבקה בת הג"ר יוסף כ"ץ – שארית יוסף – חתן

(ד1)

(ק)

בן ר' מרדכי גרשון כ"ץ

בן הקדוש ר' חיים כ"ץ מאובין

בן הג"ר יצחק הכהן, אב"ד בעיר קושטא

בן הג"ר עקיבא הכהן, אב"ד קהילת סאלוניקי

ממיוחסי כהונה דור אחר דור עד אהרן הכהן

קיא. זוג' מ' חנה

בת הג"ר משה קצנלבויגן אבד"ק חעלמא

(קיד)

בן הג"ר מאיר מבריסק

בן השר הרב שאול וואהל מבריסק

(מה-4)

קיב. זוג' מ' ניסל

בת הג' בעל התוספות יום טוב

קיג. חתן הג"ר משולם קוזי רפא

בן או חתן ר' משה יעקב כ"ץ

שלשלת יוחסין

תקיא

קיד. זוג' מ' שרה

קטו. זוג' מ' ביילא

בת ר' צבי הערש מטשערין

זוגתו מ' פערל

בת הרה"ק ר' שמחה

בן הרה"ק המקובל ר' נחמן מהורודנקא

בן רבי יצחק מזאלקווא

בן רבי שמואל זאנביל

בן הנגיד ר' יצחק מזאלקווא

(קטז)

(נג"3)

זוגות התורה
זוגות השות

קטז. זוג' מ' פייגא'לי

בת הרה"ק ר' יחיאל אשכנזי

זוגתו הצדקת הרבנית אדל

בת מרן רבי ישראל בעש"ט זצוק"ל

בן הרה"ח ר' אליעזר – זוג' מ' שרה –

(קיז)

(קיח)

קיצ. זוגתו הרבנית מ' לאה רחל

בת הג"ר אפרים מקיטוב

(נה"2)

קיח. מגזע הג"ר אליעזר איסרל אחי הרמ"א

קיט. מר שמואל גאון ריש כלה

מבני בניו של מר אבא גאון

בן בנו של סופרו דמר יוסף גאון

מבני בניו של מר רב (רבא) גאון

בן רב דודאי

מבני בניו של מר רב מארי גאון

בן רב דימי בפיזור שבע

נכד רב חצוב

בן רב פנחס

בן רב אבדימי

בן רב נחמיה

בן רב מיניס

בן רב יעקב

בן מר זוטרא

בן רב נוריא (גוריא)

בן מר זוטרא

בן מר פוטרא (זוטרא)

בן רב הונא

בן רב כהנא

בן מר זוטרא

בן אבא

בן עוקבן

בן נחמיה

בן נתן

בן רב הונא

נכד רבה בר אבוה

מבני בניו של ענן

בן שפט

בן יוחנן

בן נחום

בן רב הונא

בן נתן עוקבן

בן חזקיה

בן שכניה

בן דוד

בן שמעיה

בן שלמה

בן דוד

בן ישעיה

בן חזקיה

בן חסדיה

בן ברכיה

בן עובדיהו

בן חנניה

בן משולם

בן זרובבל פחת יהודא

בן פדיה

בן שאלתיאל

בן יהויכין — הוא יכניה מלך יהודא

בן יהויקים הוא אליקים מלך יהודא

זוזפרות התורה
זוזפרות השנות

בן יאשיהו
 בן אמון
 בן מנשה
 בן חזקיה
 בן אחז
 בן יותם
 בן עוזיהו
 בן אמציה
 בן יהואש
 בן אחזיהו
 בן יהורם
 בן יהושפט
 בן אסא
 בן אביה
 בן רחבעם
 בן שלמה
 בן דוד מלך ישראל חי וקיים
 בן ישי
 בן עובד
 בן בועז
 בן שלמה
 בן נחשון
 בן עמינדב
 בן רם
 בן חצרון
 בן פרץ זמורות התורה
זמורות השנות
 בן יהודא
 בן יעקב
 בן יצחק
 בן אברהם

קכ.

זוג' חפצי בה

בת ישעיהו הנביא

בן אמוץ

בן יהואש — כנ"ל מזרע דוד בן ישי

בשדה צופים

שמות הספרים, מחבריהם או עורכיהם, מקום ושנת הופעתם

אבן שתיה — ר' חיים כהנא והג"ר ר' חיים ישכר גרוס, מונקאטש תר"ץ
 אבות עטרה לבנים, הרב אריה יהודא לייב ליפשיץ, ורשא תרפ"ז
 אוצר הגדולים — אלה אלופי יעקב, הג"ר נפתלי כהן, חיפה
 אוצר הרבנים, הרב נתן צבי פרידמן, בני ברק תשל"ה
 אלף מרגליות, ר' מאיר וונדר, ירושלים תשנ"ג
 אשל הגדולים, הרב אלעזר ליפא גרטנהוז, ניו יארק, תשי"ח
 באר יעקב — תפארת בנים, הרב חיים יעקב קרויזער, מונקאטש תרפ"ז
 בית אהרן, מהג"ר אהרן מגיד, מגילת יוחסין
 גזע תרשישים, ר' משה יעקב שוורשרף, למברג תרס"ה
 דור דור ודורשיו, הרה"ג ר' יוסף לוינשטיין אב"ד סראצק
 דור ישרים, ר' יוסף כהן צדק, ברדיטשוב תרנ"ח
 דעת לנבונים, ר' משה יעקב שוורדשרף, מונקאטש תרנ"ט
 דרכי משה החדש, הרב חנניה יר"ט ליפא ברוין, גרוסוורדיין תש"ב
 הדרת צבי, ר' משה יעקב שוורדשרף, סיגט תרס"ט
 זכרון העיר סטמר, ר' נפתלי שטרן, בני ברק
 זכרון יהודא, ר' יהודא ברודא, מגילת יוחסין, למברג תרנ"ה
 זכרון לראשונים — סיגט, הג"ר יקותיאל יהודא גרינוולד, סטמר תרס"ט
 זריזותא דאברהם, הרה"ק ר' אברהם מדולינא, מגילת יוחסין, לבוב תר"ס
 זרע יצחק על משניות, מגילת יוחסין, ברוקלין תש"ך
 חיי נפש, הג"ר ישראל ארי' זלמנוביץ, מגילת יוחסין, בני ברק תשמ"ז
 חכמי ישראל, הרב דוד הלחמי, תל אביב תשי"ח
 יושר דברי אמת, הרה"ק ר' פייביש מזבאריז' מגילת יוחסין, מונקאטש תרס"ה
 יחוס בעלזא, ר' יצחק שלה יודלוב, ירושלים תשד"ם
 כלילת יופי, הרב חיים נתן דמביצר, קראקא תרמ"ח
 כרם ישראל — ראובן ז"ק ב"ב, תשמ"ג
 לתולדות הקהילות בפולין, הג"ר צבי הורוביץ, ניו יארק תשכ"ט
 מאורי (אנציקלופדיה לחכמי) גליציה, אד, מאיר וונדר ירושלים
 מליצי אש, הרב אברהם שטרן, גלנטה תר"ץ
 ממשה עד משה, הרב שלמה צבי שיק, מונקאטש תרס"ג
 מספרות ישראל בהונגריה, מאת נפתלי בן מנחם, ירושלים

תקטו

מעלות היוחסין, הרב אפרים זלמן מרגליות, למברג תר"ס
מצבת קודש, הג"ר יקותיאל יהודא גרינוולד
מרגניתא שפירא, ר' חיים בעריש פרידברג, דרוהביטש תרנ"ט
משפחות עתיקות בישראל, ר' יעקב לייב שפירא, תל אביב תשמ"ב
סדר הדורות, הרב יחיאל היילפרין, וארשא תרל"ו
ספר מארמארוש, ר' שלמה יעקב גרוס ור' יצחק כהן, תל אביב תשמ"ג
עטרת הלויים, ר' פנחס פעסיס, וארשא תרס"ב
ענף עץ אבות, ר' שמואל זאנוויל כהנא, קראקא תרס"ג
קדוש ישראל, תולדות הרה"ק ר' ישראל מויזניץ, נתן אלי' רוט, ב"ב
קנת סופרים, ר' אלעזר הכהן, לבוב תרנ"ב
ראשי גולת אריאל, ר' שלמה רוזמן, ניו יארק
שלשלת היוחסין, הג"ר יוסף ליברמן, ירושלים תשל"ח
שם הגדולים מהחיד"א
שם הגדולים השלם, מגדולי הונגריה, הרב פנחס הכהן שווארץ
שם ושארית – ר' לוי גרוסמן, ת"א תש"ג
שם משמעון, הג"ר אלטר שפירא, עם הוספות מהרב בן ציון יעקובוביץ.
תולדות אנשי שם, ר' דוד טבלי אפרתי, וארשא תרל"ה
תפארת בית דוד, הרב משה יאיר ויינשטוק, ירושלים תשכ"ט

מפתח תמונות

כב	ר' יוסף אריה בצעירותו
כד	הבית בסטמר, בו התגורר ר' יוסף אריה ומשפחתו
כז	ר' יוסף אריה בחברת ועד הקהילה בסטמר
לד	ר' יוסף אריה בצ'כיה בשנת תרצ"ז
לז	הרה"ק ר' חיים מאטניע ובנו הרה"ק רבי יש"י זי"ע
נג	פגישה בין הרה"ק ר' אהרן מבעלזא והרה"ק ר' יואל מסטמר – זצ"ל
נה	האדמו"רים מסדיגורא זצ"ל, ר' יוסף אריה ור' ישעיה רייכמן
נז	הג"ר עקיבא סופר זצ"ל ור' יוסף אריה
נח	הרה"ק ה"דמשק אליעזר" לאחר החופה בנשואי ר' אהרן שקוביצקי נ"י
נט	הרה"ק ה"אמרי חיים" מויזניץ באירוס ר' חיים אריה שפיץ נ"י
סו	הרה"ק מבויאן, הרה"ק ה"כנסת מרדכי" מסדיגורא ור' יוסף אריה
פג	ר' יוסף אריה
צד	ר' יוסף אריה בישיבת ועד הפועל של אגודת התורה והמצוות
קב	הג"ר לוי יצחק גרינוולד מצעהלם, ר' יוסף, ר"ש רייכמן ורח"א שפיץ
קג	התכנסות בני המשפחה לרגל 50 שנה מנשואי ר' יוסף אריה, בארה"ב
קד	במסיבת הכנסת ספר תורה ע"י ר' יוסף אריה
קכו	ר"א ומחותניו ר"ג ברגר ור"ש באומגרטן, בנשואי בנו ר' יעקב נ"י
קכט	הג"ר דוד יונגרייז, ר' יוסף, ר' שמעיה רייכמן ורח"א שפיץ
קסד	מצבת בעל "ידות אפרים" זצ"ל
קעז	מצבת בעל "שאיילת יעקב" זצ"ל – חדשה
קעז	מצבת בעל "שאיילת יעקב" זצ"ל – ישנה
קפ	הג"ר צבי פראגער זצ"ל אב"ד פאפראד
קפב	ר' מרדכי פראגר ז"ל גיס ר' יוסף אריה
קפג	הג"ר שלמה ברוך פראגער זצ"ל אב"ד פטראוואסלא
קפט	הגאון מהר"ם שיק זצ"ל
רכה	הג"ר משה ישראל פלדמן זצ"ל
רלט	ר' שמלקא פלדמן
רמו	ר' ישכר פלדמן
רנג	ר' יעקב אליעזר פלדמן
רפו	מצבת מ' חוה יוטא ע"ה
רחצ	מצבת ר' פנחס פלדמן

שז	מצבת ר' יעקב רוזנברג אבי ר' יודל עביר
שיח	מצבת הג"ר נחמן כהנא
שכ	מצבת בעל "קונטרס הספקות"
שלז	מצבת בעל "תוספות יום טוב" בקראקא
שדמ	מצבת בעל "מגלה עמוקות" בקראקא
שפב	ר' יוסף בהכנסת נכדו בבריתו שא"א, ולידו אבי התינוק ר' אהרן
שפה	מצבת הג"ר בנימין שקוביצקי זצ"ל
שפט	הג"ר שלמה זלמן אולמן זצ"ל אב"ד מאקווא בעל "יריעות שלמה"
שצ	הג"ר שלמה זלמן אולמן זצ"ל אב"ד ביסטריץ
תי	הרה"ק ר' ישראל שלום יוסף מאטניע זי"ע
תיב	ר' אפרים פישל פלדמן בצעירותו
תיג	ר' פישל ויבל"ח אחיו ר' יודל בקרלסבד – תרצ"ז
תכג	הגאון בעל "חזון איש" זצ"ל בבר מצוה של רח"מ פלדמן נ"י
תכו	אדמ"ר ר' סדיגורא והרה"ק ר' א"ה מקופטשניץ, בארוסי רח"מ פלדמן
תכז	בחגיגת אבן הפינה בויזניץ
תכח	בחגיגת אבן הפינה בויזניץ
תנא	הרה"ק ר' ברוך מסרט, ר' פישל ויבל"ח אחיו ר' יעקב במאריאנבד
תנו	הגר"ש ממטרסדורף, הגר"מ שפיץ ור' פישל, במסיבת "שבע ברכות"

מפתח מכתבים

נב	הרה"ק מוהר"י מהוסיאטין אל ר' יוסף אריה, בענין תרומה למען מקוה
סא	ר' יוסף ז"ל ובנו ר' יעקב נ"י להרה"ק מסטמר בדבר שובו לא"י
סג	הרה"ק מסטמר לר' יוסף ארי' – מזל טוב לנשואי בתו
עז	הרה"ק מסטמר בענין עזרה לפליטים
עט	הרה"ק מסטמר אל ר' פישל בדבר תמיכה לאיש נכבד
עט	הג"ר איסר זלמן מלצר בדבר עזרה לרב נכבד
פ	איגרת תודה מאחד הצדיקים בעד תמיכה
פ	אחד מגדולי הרבנים אודות רכישת דירה
פא	הגא' ר' זאב מבריסק לר' פישל בדבר תרומה למוסד
צ	השתדלות ר' יוסף אצל הרב יצחק מאיר לוי' בדבר עליה לא"י
צא	הרב י"מ אברמוביץ אל הרב משה פרוש אודות משלוח מצרכי פסח לחר"ל
צב	הרב י"מ לוי' אל ר' יוסף ארי' בדבר תרומה ליתומי השואה
צד	כנוס יסוד לעתון יומי של אגר"י
צה	הרב משה בלוי לרא"ש שטוב אודות יסוד ועד העתון היומי
צו	אגר"י בת"א לאגר"י ב"ם בדבר בחירת ר' יוסף ור' פישל להנהלה
צז	ר' יוסף ארי' למרכז אגר"י י"ם בענין בחירות לעיריית ת"א
צח	תעודת הוקרה לר' יוסף ארי' מארגון "ברית השבת"
צט	ר' יוסף לר' אברהם שלמה שטוב אודות הקמת התאחדות דתית
קיא	הרה"ק ה"דמשק אליעזר" אל ר' יוסף ואל ר' פישל בדבר קבלת פועל
קיב	הרה"ק מבעלזא והרה"ק מבולגריא אודות קבלת פועל לבי"ח
קיב	הוספת המלצה של הרה"ק ה"דמשק אליעזר" למכתב הנ"ל
קיג	המלצת הרה"ק ה"אמרי חיים" אל ר' פישל אודות קבלת פועל
קיג	הרה"ק מסטמר אל ר' פישל בדבר קבלת פועל חדש
קיד	הרה"ק ה"דמשק אליעזר" לר' פישל בדבר קבלת פועל לעבודה
קטו	הרב יצחק מאיר לוי' אל ר' יוסף ארי' בדבר קבלת פועלים
קז	פניית הרב י"מ לוי' לפועלי בי"ח פלדמן בענין מגבית הצלה
קכד	מז"ט מהרה"ק ה"אמרי חיים" לר' יוסף, ר' פישל ור' ח"מ
קכה	איחולי מזל טוב מהרה"ק מסרט לר' יוסף ארי' לרגל נשואי בתו
קכה	אחולי מזל טוב מכ"ק האדמ"ר מויזניץ שליט"א לר' יוסף ארי'
קנה	מהג"ר פישל פלדמן בדבר מכירת יין
רכז	הג' ר' שמואל ענגיל להג"ר משה ישראל פלדמן בדבר חיבור ח"ת
רכח	עוד מהג"ר ש' להגרמ"י מדרגמירשט – חידושי תורה

רלד	הרב מדרגמירשט להרב בלוי בדבר מצב החינוך ברחובות
רמז	המלצת ר' ישכר פלדמן למרכז אג"י בירושלים
רמט	קטע מכתב לר"מ לוי בדבר הצלה מבודפסט, בשנות השואה
רנ	פניית ר' ישכר פלדמן לר"מ לוי אודות עליית חתנו
רחצ	צוואת ר' פנחס פלדמן
שעז	הרה"ק ר' ברוך מסרט להרב לאנדא, בדבר קבלת ספר
טיט	הרה"ק ה"דמשק אליעזר" אל ר' פישל בנדון קבלת פועל
תכט	הרה"ק ה"אמרי חיים" לר' פישל אודות ביקור אצל רב בים
תכט	הזמנת הרה"ק ה"אמרי חיים" לר' פישל לביקור
תל	ר"י רוזנברג אל ר' פישל בדבר הכנסת כלה, בהמלצת האמ"ח
תל	ברכת מזל טוב מהרה"ק מסרט לר' פישל לנשואי בתו
תלא	איחולי מז"ט מהרה"ק מסרט לר' פישל לרגל שמחת בר מצוה
תלד	ברכת כוח"ט מהרה"ק מליובאוויטש לר' פישל – תשכ"ו
תלד	ברכת כתיבה וחתימה טובה כנ"ל – תשל"ב
תמב	אישור הרה"צ רבי יודלע הורוביץ לר' פישל אודות קבלת סכום כסף
תמב	עוד מכתב כנ"ל
תמג	ברכת כתיבה וחתימה טובה מהרה"צ ר' יודלע לר' פישל ולרח"מ
תמד	הרה"צ רחיוט"ל ט"ב מסמיהאי – מז"ט ובדבר עשיקת ילדי עולים
תנד	רשימת חברי הועד ליסוד שכון ויזניץ בב"ב בחתימת ר' פישל
תנו	ברכת מז"ט מאדמו"ר מויזניץ שליט"א לר"פ בנשואי בנו רח"מ
תנח	האדמו"ר-מויזניץ שליט"א לר"פ – הבעת תודה ובשורת אירוסי בתו
תנט	ברכת מזל טוב מהרה"צ רבי יודלע לרגל הבר מצוה של רח"מ
תנט	ברכת מז"ט מהרה"ג מצעהלעם לר' פישל לרגל נשואי בנו ר' יעקב
תסח	איגרת שלומים מר' מרדכי פלדמן להוריו

מפתח אישים

הרה"ק אברהם יהושע העשיל מאפטא	שנז	א	רבנו אבין הגדול ממגנצא
הרה"ק אברהם יהושע העשיל מקופיטשניץ	הרה"ק	ר' אברהם אדלשטיין	ר' אברהם בלאך
הג"ר אברהם יהושע העשיל מקראקא	שכב, שכו, שכח	הג"ר אברהם בלונקיש, רב בקאריץ	הג"ר אברהם בן הג"ר יחיאל
הג"ר אברהם יהושע פריינד מנאסוד	קסט	ר' אברהם גראס	ר' אברהם גשטטנר
הג"ר אברהם (יוסף) טרייביש	שמז	הג"ר אברהם העלין	הג"ר אברהם העלער אב"ד סקאלא
הג"ר אברהם יוסף יעקב קצנלפויגן	שיב	הרב אברהם הרצקס	הרב אברהם ויזל מבילווארץ
הרב אברהם יוסף שפירא	תנב	הג"ר אברהם חיות	הג"ר אברהם טרייביש מצרפת
הרה"ק ר' אברהם יעקב מסדיגורא,	הרה"ק ר' אביר יעקב	הג"ר אברהם כהנא רב בברודי ודובנא	שכב, שכה, שלב
נדה, שצח, תכה"ז	הרה"צ ר' אברהם יעקב מסדיגורא שליט"א	הג"ר אברהם לוריא אב"ד בריסק	הג"ר אברהם מוכר ירקות אב"ד לובלין
קכה, שצח, תכה, תמט	ר' אברהם יעקב פלדמן	ר' אברהם מוקוטובסקי	הרה"ק ר' אברהם מטשעכאנאו
רחצ ש	ר' אברהם יצחק פלדמן	הג"ר אברהם מינץ	רבי אברהם מלומברדיאה
שא, שג, שה	הג' ר' אברהם ישעיה קרליץ – "חזון איש"	הרה"ק ר' אברהם מסטרטין	ר' אברהם הלוי הורביץ
תכב, תכד, תנ, תנב	הג"ר אברהם ליטש רוזנבוים אבד"ק נייטרא	הג"ר אברהם פולאק אב"ד אפטא	ר' אברהם פלדמן
קע	הרה"ק ר' אברהם מרדכי אלתר מגור	הג"ר אברהם פראגער, אב"ד טאפלאשען	הג"ר אברהם פראגער, אב"ד טאפלאשען
תכו	הרה"ק ר' אברהם נח מדולינא	קעד, קפו	ר' אברהם שאהנברון
שנט	ר' אברהם עביר אלטשולר	קג	אברהם קצנלפוגן
שנא	ר' אברהם עביר רוזנברג מזוויטקא	שיב	ר' אברהם מאניש ש"ק
שזי	הג"ר אברהם שלמה כץ אב"ד ריסקווא	שנח	ר' אברהם ברוך שטיינמץ
תט	הג"ר אברהם שלמה שטוב	שיד, שטז	הג"ר אברהם חיים פולאק אב"ד אפטא
צה, צט, שעט	הג"ר אברהם שמואל בנימין סופר	שסט, שע	ר' אברהם חיים פלדמן
קסח"ט, קעא, קפה"ז רא	קסח"ט, קעא, קפה"ז רא	רמג	הג"ר אברהם יהודא שווארץ מבערעגסאז
סד	ר' אברהם שמואל פולק	קע, קעא	
שכט	רבנו אהרן, מחסידי אסטרייך		
נג"ד, פו, קז,	הרה"ק ר' אהרן מבעלזא		
קיא, רלו, רמט, רנ, תכד, תמה	הג"ר אהרן הלר מואלרשטיין		
שכה	הרה"ק ר' אהרן מטשרנוביל		
שה	הג"ר אהרן הלוי – "חנינוך"		
שמ	הג"ר אהרן לוריא אב"ד היילברון		
שעב	הרב אהרן מגיד		
רסב	הרה"ק ר' אהרן מסדיגורא		
שצח			

הרה"ק ר' אהרן מקרלין	שה	הג"ר אליעזר טריבוס אב"ד שלטשטאט
הג"ר אהרן רוטר	תכד	שלא, שנב, שסג, שסז, שע
ר' אהרן שקוביצקי	שפב	הג"ר אליעזר ממגנצא
ר' אהרן אלי' אדלר	תסג	הג"ר אליעזר מינץ (אחי המהר"ם מינץ)
ר' אהרן דוב פלדמן	רס	הרה"ג ר' אליעזר חיות
הג"ר אהרן דוד דייטש, גורן דוד	ריב	רבי אליעזר שרנצל
ר' אהרן חיים שיק	ריט	ר' אליעזר רוזנברג
ר' אהרן יהושע מבלז	ער	הג"ר אליעזר דוד גרינוולד
ר' אהרן מנחם הכהן	שכו	הרה"ק ר' אליעזר זוסיא מסקולען
הג"ר אהרן משה הלוי מירוש אשכנזי		הג"ר אליעזר זוסמן סופר, אבד"ק פאקש
	שלז, שלט	קע, קעד
הג"ר אהרן משה מסניאטין	שנט	הג"ר אליעזר חיים דייטש, אבד"ק בוניהאד
הג"ר אהרן משולם זלמן הורביץ	שלט	קג, קצב
ר' אהרן שלמה פיאטריקובסקי	שעט	הג"ר אליעזר ליפמן מורמיזא
הרב אורי ב"ר אליקים ממגנצא	שסח	ר' אליעזר מנחם מענדל בורנשטיין
הרה"ק ר' אורי מסטריזק	קנא	רב אליקים ממגנצא
ר' איכל לאנדא	שעו	ר' אלכסנדר ביסטרצקי
הג"ר איסר זלמן מלצר	עט, תכד	ר' אלכסנדר ב"ר שלום וימפו
הג"ר אישעיה קאשי	שעא	הרה"ק ר' אלעזר ממונקאטש
רבנא איתיאל הראשון	שנ	הג"ר אלעזר רוקח אבד"ק אמשטרדם
ר' אלטר שטובר	רסג	הג"ר אפרים אשכנזי
ר' אלטר שטיינמן	קנג	ר' אפרים שחור
הג"ר אלטר אברהם ברוך רוזנברג	קמח,	הג"ר אפרים כ"ץ מוילנא – שער אפרים
קנרז, רסז, רסט, רעט, רפזרצא, שטרוז		
הרה"ק ר' אלטר מדז"קוב	ערה	הג"ר אפרים מקיטוב
ר' אלטר משה זושא גליק	שה	הג"ר אפרים נפתלי הירש אב"ד בריסק
ר' אלטר שאול פפר	רלג	הג"ר אפרים פישל אבד"ק בריסק
רבי אלי' חסיד	שס	ר' אפרים פישל אשכנזי
הג"ר אלי' לייכטיגל	תז	ר' אפרים פישל ויזל
ר' אלי' מזור	קא	הג"ר אפרים פישל פלדמן "ידות אפרים" טרוז,
ר' אלי' רייכמן	שצט	יז, לה, מ, קב, קלב, קמזקסז, רכב, רכד, רסד,
רבי אליהו בעל שם מחעלם	שכה	רפה, רפז, רצב, שא, תנו, תלז
רבי אליעזר (אלעזר) ממגנצא	שמח	ר' אפרים פישל פלדמן ברי"א יח, כח, מה, נ,
הג"ר אליעזר – לבוב וורמיזא	שע	נדח, סב, עג, עדט, פא, צ, צא, צו, קו, קיא,
רבנו אליעזר – הגדול	שנג	קיד, קכד, קלג, קמו, קסו, קפה, רלג, שעדה,
הרב אליעזר אבי בעש"ט	שט	תנו, תסו
הג"ר אליעזר (אלעזר) איסרל אחי הרמ"א		ר' אפרים ברי"מ פלדמן
	שט, שסו, שסט	הג"ר אפרים פישל, אב"ד לוקוב
הרה"ק ר' אליעזר מויזניצא	נזיח, פט, קז,	הרה"ק ר' ארון לייב מפרמישלן
קיא, קיד, קיח, רנא, תיחדת, תכה"ו, תנג		הג"ר ארי' לייב ברי"ש מאמסטרדם
ר' אליעזר זילבר	רמ	הג"ר ארי' לייבש הורוביץ אב"ד סטניסלוב
הג"ר אליעזר טריבוס אב"ד פרנקפורט	ששב	קג, קסו, רכו

ז

הג"ר זאב (וועלוולע) מבריסק	פא, תכד
ר' זאב טסלר	ש
הרב זאב וואלף יחיאל לאנדא	
נה, סד, קיז, שעה	
הרה"ק ר' זאב וואלף מסטריקוב	שעו
ר' זאב וואלף סג"ל סלאוויס	שסא
ר' זאב ויינברגר	שעה
ר' זאנביל מסטריקוב	שעו
הג"ר זוסמן סופר, אבד"ק פאקש	המפרות התורה
הרה"צ ר' זינדיל האגער	המפרות השו"ת
ר' זיסו ויטריאל	רחצ
ר' זכריה יאס	קפד
הג"ר זכריה מענדל – באר היטב	שנח
הג"ר זכריה מענדל קלויזנר הזקן	שכז
הג"ר זכריה מענדל קלויזנר מקראקא	שכז
ר' זלמן הרשקוביץ	דש
ר' זעליג שטיינמץ	תלו, תלט, תמ
רבנו זרחיה	שמ
רבנו זרחיה הלוי – הרד"ה	שמ

ח

הרה"ק ר' חיים מאטניע	כא"ג, כה, להיט, נג,
קג, קנד, קסא, קסה, רז, רכו, רלט, רמדור, רנב,	
רנז, תח, תיא, תכו, תלה, תמח	
ר' חיים אספלד	רצב
הרה"צ ר' חיים בהרה"צ ר' משה	פ
הג"ר חיים הענשיל	שסז
הרב חיים מהרצוגונברג	שסו
הג"ר חיים מוורמייזא	שכז, שסב
הג"ר חיים כהנא	שכא
הרב חיים כ"ץ מאובין	שלא
הג"ר חיים סופר "מחנה חיים"	ריט
הג"ר חיים פלדמן	רלז
הרב ר' חיים פראגער	כ קעט
הרה"ק ר' חיים מצאנז	טרוז, קנג,
קסח, ריב, רסדח, שיז, שצ	
הרה"ק ר' חיים מקאסוב	טו, קמז,
קמט, רסה"ו, רעד, רעו, שו, שיז	
ר' חיים רעשיר	רצט
ר' חיים שור	שלא

הג"ר חיים אברהם ארנשטיין,

אבד"ק בארדיוב	ריא, ריג
ר' חיים ארי' רונברג	ערה, רצא
ר' חיים ארי' שפיץ	ס, סד, קב"ג, קכז,
	קעז, שפח, שצג, תמג
ר' חיים ב"ר אברהם מברודי	שכו
הג"ר חיים יוסף דוד אזולאי – חיד"א	שמג
הג"ר חיים ישכר גרוס	שה
הרה"ק ר' חיים מאיר מויזניץ	נט, ס, קו, קיב"ג,
קכד, רנד, רסו, רערוז, רפ, תכז-תלו, תלט	
הג"ר חיים מרדכי רולר, אב"ד ניאמץ	רלג
ר' חיים משה פלדמן	קכז, תיא, תכב, תכה,
תמג, תנו, תסד	
ר' חיים משה דסקל	רצא
הג"ר חיים צבי מנהיימר אב"ד אונגוואר	ריט
הג"ר חנוך העניך שיק אב"ד שקאלוב	שנח"ט
רבנו חננאל	גאון מרומי
רבנו חנניה גאון	שסד
הג"ר ר' חנני'ט ליפא טייטלבוים	תיג, תמד

מ

ר' טוביה שכטר	תכג
הג"ר טוביה שפיץ	שפח

י

ר' ידידיה גד מקאליש	שיא
הג"ר יהודא ליווא – מהר"ל מפראג	שיב
הג"ר יהודא ב"ר נתן – ריב"ן	שמח
רבנו יהודא אבן תיבון	שמ
הג"ר יהודא גרינולד אב"ד סטמר	קנ, קפא"ב
הרה"צ ר' יהודא הורוביץ	
תכז, תמב"ג, תנד, תנט	
רבנו יהודא החסיד	שנג, שנח
הג"ר יהודא כהנא – קונטרס הספקות	
טו, שיז, שיט, שכ	
הג"ר יהודא ליווא אשכנזי	שנה
הג"ר יהודא ליווא הזקן	שסב
הג"ר יהודא ליווא מפסדה (פיררה)	שכט
הג"ר יהודא ליכטנשטיין זצ"ל	קפב
הג"ר יהודא ליכטנשטיין שליט"א	ס, קפד
הג"ר יהודא מודוך	שכא
הג"ר יהודא מינץ, מהר"י מינץ	שכט
הג"ר יהודא מפאריס, מבעלי התוספות	שמז

שכו	הג"ר יוסף מוילנא	כ, מט,	ר' יהודא אברהם עביר פלדמן נ"י
שנב	הג"ר יוסף טרייביש מאיטליה	נו, קיז, קלג, קמו, שעה, תיג	נו, קיז, קלג, קמו, שעה, תיג
שמז	הג"ר יוסף טרייביש, אב"ד מרסייל	טו, יח, קלג,	ר' יודא אברהם עביר רוזנברג
שנב	הג"ר יוסף טרייביש (רפאל) מפיררה	קנב, קנט, רמא, רנז, רסה"רפז, שג, שז, שכב,	קנב, קנט, רמא, רנז, רסה"רפז, שג, שז, שכב,
שלא	הג"ר יוסף כ"ץ – "שארית יוסף"	תלו	תלו
שסט	רבי יוסף פולאק איש ירושלים	שע	הג"ר יהודא לייב מוינא
נ	ר' יוסף פריינד	שע	הג"ר יהודא לייב סג"ל מסטינוב
שצג	ר' יוסף פרקש	צא, צג, תנ	הרב יהודא מאיר אברמוביץ
כה, שכא	הג"ר יוסף כהן מקאליש	קנא	הרה"ק ר' יהודא צבי מסטרטין
צד	ר' יוסף קרלנשטיין	שח	הרה"ק ר' יהודא צבי מראזדיל
שמ	רבנו יוסף הלוי מברצלונה	רס	ר' יהושע פישגרונד
קעה	הג"ר יוסף הכהן שווארץ	שנד	הג"ר יהושע החסיד ממגנצא
שס	רבי יוסף סופר סת"ם	הג"ר יהושע העשיל חריף אב"ד לבוב, קראקא	הג"ר יהושע העשיל חריף אב"ד לבוב, קראקא
קפח, שנז	ר' יוסף שיק אבי מהר"ם שיק	הג"ר יהושע מבעלזא	הרה"ק ר' יהושע מבעלזא
קצ, ריט	ר' יוסף שיק בן מהר"ם שיק	הג"ר יואל אשכנז	הג"ר יואל אשכנז
שה	הרה"ק ר' יוסף אלטר מראדוביץ	ר' יואל וויינר	ר' יואל וויינר
חלק עצום	ר' יוסף אריה פלדמן –	הג"ר יואל זינגר	הג"ר יואל זינגר
מתוך הספר		הג"ר יואל סירקיס ב"ח	הג"ר יואל סירקיס ב"ח
טו שיז	ר' יוסף אריה כהנא	הרה"ק ר' יואל טייטלבוים מסטמר	הרה"ק ר' יואל טייטלבוים מסטמר
שצג	ר' יוסף זבולון בורגשטיין	ט, מ, נג, ססג, עז, עט, קיג, קס, רכז, שצ,	ט, מ, נג, ססג, עז, עט, קיג, קס, רכז, שצ,
שכג	רבי יוסף יונה הלוי	תלב	תלב
שלב	ר' יוסף יושקו שכנא'ס – שור	צטקא	הג"ר יואל פולק
קעד	הג"ר יוסף לייב סופר אב"ד פאקש	שנב	הג"ר יוחנן טרייביש מאיטליה
טז	ר' יוסף מרדכי הלפרט	שנב	הג"ר יוחנן טרייביש אב"ד פאריס
שיט שכ	ר' יוסף מרדכי כהנא מסיגט	שמז	הג"ר יוחנן טרייביש אשכנזי מרומא
שז	ר' יוסף מרדכי שטיינמץ	פז	הג"ר יוחנן מערלח
קצ	הג"ר יוסף צבי דושינסקי נה"ו, עג, פט, קפ, קצ	שמז	יום טוב מפלייזא, מבעלי התוספות
קע	הג"ר יוסף שאול נתנזון	שכג, שכט	הג"ר יונה וייל, אב"ד בומברג
ס, צד	הג"ר יוסף שלמה כהנמן	שכג	הג"ר יונה מרגנשבורג – אר"ה
קסו	ר' יוסף שמואל שר"ב לעה	שמט	הג"ר יוסי – "לולאות השיר"
טז, שיז	ר' יחזקאל כהנא	שמח	הג"ר יוסי אב"ד קונסטאנטינא
שיב	הג"ר יחזקאל קצנלבויגן	שסו	ר' יוסף איסרל
טו, שיז	הרה"ק ר' יחזקאל מקרלסבורג	שלא	הג"ר יוסף בכור שור מאורלייאנס
קנג, ריב	הרה"ק ר' יחזקאל משינובה	קצב, רכא	הג"ר יוסף גינץ
קנח	הג"ר יחזקאל אברהם ויזל	קפז	ר' יוסף גלבר
שסח	הג"ר יחיאל אבי הרא"ש	קפו	ר' יוסף דיקס מפראג
שט	הג"ר יחיאל אשכנזי	שנד	רבנו יוסף הזקן
נא, קח, תקכד	ר' יחיאל בנדיקט	קעח, קפז	ר' יוסף היימפלד
שלח	רבנו יחיאל גאון	שמ	רבנו יוסף הלוי
שנה	הג"ר יחיאל זל"ש	שמ	רבנו יוסף הלוי הנשיא
שכ	הג"ר יחיאל כהנא אב"ד סאלקא	עא	ר' יוסף וייס
שז	הג"ר יחיאל לוריא אב"ד בריסק		

הג"ר יחיאל לוריא אב"ד סלוצק	שעב	ר' יעקב רזנברג מסיגט – זוויטקא
הג"ר יחיאל לוריא אב"ד ערפורט	שעב	שו, שח, שיז
הג"ר יחיאל לוריא מנעמירוב – "קטני אמנה"	שעג	ר' יעקב רייך שיב
הג"ר יחיאל לוריא, רב בלובלין	שנט	ר' יעקב אלימלך (יעקל) שטיינמץ
יחיאל ראפפורט	שנו	ר' יעקב אליעזר פלדמן
ר' יחיאל רזנברג	רפרז, רצא	הג"ר יעקב בן ציון רוטנר
הג"ר יחיאל שרנצל	שסז	הג"ר יעקב ברוך לאנדא – האגור
הג"ר יחיאל מיכל כהנא	שכא	הג"ר יעקב דוד ניימרק
הרה"ק ר' יחיאל מיכל מזלאטשוב	שכא	ר' יעקב הערש גרטנר
ר' יעקב אדלר (פרגר)	קפב	הג"ר יעקב יוסף גינז אב"ד בעסערמין
ר' יעקב גזונדהייט	צט	הג"ר יעקב יוסף הכהן ר"י טורסק
הג"ר יעקב גינצבורג	שלד	הג"ר יעקב יוקיל עטלינגר
ר' יעקב גנז מבורשא	שטז	הג"ר יעקב יחזקיה גרינולד אב"ד צעהלעם
הג"ר יעקב גרינוולד המגיד דסיגט	רז	הרה"ק ר' יעקב יוסף מסקווער
ר' יעקב גריפל	מט נ רלו תטו תלח	ר' יעקב מרדכי טייטלבוים
הג"ר יעקב הברקשטן	עב	הג"ר יעקב משה העלין
ר' יעקב הלוי	שכג	ר' יעקב נפתלי הערץ רזנברג
ר' יעקב ווייס מפלאס	קפו	רפט, רצא, תל
הג"ר יעקב וייל, אבד"ק דונו וירטה	של שכג, של	הג"ר יעקב קאפיל מירלס, רב בניימרק
הג"ר יעקב וייל – מהר"י וייל	של	הג"ר יעקב קאפיל סגל פרנקל
ר' יעקב זולדן	רפז	ר' יעקב רזנברג
הג"ר יעקב ז'ק מוילנא	שכד	הג"ר יעקב ש"ק אבד"ק נאד'אודוואר
הג"ר יעקב חיות	שי	ר' יעקב שיק
הג"ר יעקב כהנא	שכב	ר' יעקב שמואל פפר
ר' יעקב כהנא	רפז	הרה"ק ר' יעקב שמשון מקאסוב
ר' יעקב מורגנשטרן	שעו	הג"ר יעקב תמר'לס השני
הג"ר יעקב מלודמיר אב"ד בריסק ולובלין		רבנו יצחק הגדול
	שכג, שכט	הג"ר יצחק הדרשן מלובוב
הג"ר יעקב מלוניל	שמ	הג"ר יצחק ווייס זצ"ל אבד"ק קאדלבורג
ר' יעקב (יעקל) עברליס מקראקא	שסז	הג"ר יצחק טרייביש
הג"ר יעקב מעמדן – "שאלית יעב"ץ"		רבי יצחק החסיד, הגדול
	שכגד	רבי יצחק החסיד ממגנצא
הג"ר יעקב פולאק אב"ד פראג וקראקא		הג"ר יצחק הכהן, אב"ד בעיר קושטא
	שכט, שלב, שעא	הג"ר יצחק הלוי גירונדי
ר' יעקב פלדמן ברא"פ	תכב, תלא, תס	הג"ר יצחק הלוי מנרבונה
ר' יעקב פלדמן ברי"א	מט, סא, ע, פו, צ,	ר' יצחק מזאלקווא הנגיד
צג, קד, קיז, קמו, רלא, רלג, שעט, תנא		רבי יצחק מזלקווא השני
הג"ר יעקב פראגער אבד"ק אדא	יז, יט,	הג"ר יצחק חיות – "אפי רברבי"
קלא, קסח-קעח, קפז, קצו, רד, שמב, שעד,		
תו, תלז, תסג		
ר' יעקב פרגר	קסח	הג"ר יצחק חיות – "זרע יצחק"
		ר' יצחק טבק
		קנה, קסז, רסב

הג"ר יצחק ב"ר מאיר – ריב"ם	שמו, שעג	הרה"ק ר' ישעיה מקרסטור	רנב
ר' יצחק מייזלס	קפד	ר' ישעיה – שמעיה סג"ל הלר מרסטנוב	שע
ר' יצחק פוקס	שה	ר' ישעיה בער פלדמן	רצב
הג"ר יצחק פרנקל אב"ד פרויענקירכען	קפט	הרב ישעיה הלוי הורביץ א'	שלט
ר' יצחק צרפתי	שמח	הג"ר ישעיה הלוי הורביץ שלה"ק	שמ
הג"ר יצחק קלובר רב בפוזנא שכח, שלא, שעב	שעב	ר' ישעיה ישכר וייס	קפז
הג"ר יצחק שבדרון, אבד"ק חצעמיר	רכב	רבי ישראל איסרל	שסרז
ר' יצחק שר"ב דקרטשינוב	קסו	הג"ר ישראל איסרלין – תרומת הדשן	
ר' יצחק שטרן מבישטנא	רסט, רפד, שטז	שכט, שסו	
הג"ר יצחק שפירא מקוואלי	שנט	מרון הרה"ק ר' ישראל בעש"ט	כו שט
ר' יצחק שרנצל	שלא, שסז	הרה"ק ר' ישראל מגור	סד, קל, שצז, תמו
ר' יצחק אייזיק הופמן	קסז, רסג	הרה"ק ר' ישראל מהוסיאטין	נב, פט, שצט
הרב יצחק אייזיק הרצוג	רלה	הרה"ק ר' ישראל מויזניץ	כט, מ, קסא,
הרה"ק ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב	רלב	רצ, רצגד, שה, תט, תיט, תכח, תלה, רל	קסד, רכח, רלט, רנגד, רסו, רעדז, רפד, רפח,
הרה"ק ר' יצחק אייזיק מספינקא	שטז	ר' ישראל הלוי הורוויץ	שלט, שסא
ר' יצחק אייזיק הערש פריד	שנח	ר' ישראל ליבר	צט
ר' יצחק אייזיק שיק	רצחט	הרה"ק ר' ישראל מסדיגורא	שצח
ר' יצחק גדליה פלדמן	רפ שה	הג"ר ישראל קרימז (קרעזמיר)	שסז
ר' יצחק דוד פוקס	קלב, קסז, רסג	הג"ר ישראל מרגנשבורג – מהר"י מברונא	שכג
ר' יצחק וואלף מושקוביץ	שטז	הרה"ק ר' ישראל מרוזין	קמט, תכה
הג"ר יצחק זעקל אב"ד ור"י בוינרנישטט שלג	שצט	ר' ישראל רונברג	שו
הג"ר יצחק יהודא ליברמן	רנ	הג"ר ישראל שכנא, אב"ד לובלין	שלב
הרב יצחק מאיר לוי צ"צ, קטו, קיז, רמט, רנ	שטז	הג"ר ישראל דוד מרגליות יפה	קצג
ר' יצחק מיכל שטיינמץ	ריוח	ר' ישראל חיים הס	תמט
הרה"ק ר' יקותיאל יהודא מצאנזקלויזנבורג קו	שנו	הג"ר ישראל מאיר – "חפץ חיים"	שפג
הג"ר יקותיאל כ"ץ רפא	ריוח	הג"ר ישראל מרדכי ארנשטיין, אב"ד קרסטור	
הג"ר יקותיאל יודא גרינוולד	ריוח	ר' ישראל משה ירושלמי	שנט
הרה"ק ר' יקותיאל יהודא טייטלבוים	ריוח	הרה"ק ר' ישראל משה פרידמן	תכה
טרוז, קמט, קנב, קע, ריא, רטז, ריז	שנה	הרה"ק ר' ישראל שלום יוסף מאטניע	
הג"ר יקותיאל לאנדא אב"ד פראג	שפה	לה, לט, מ, רלט, תט	
ר' ירוחם אפרים פישל פפר	קצ, קצה"ו, רי, ריג,	הרה"ק ר' ישראל שלום יוסף ממעזבז	שצח
ר' ישכר בעריש ארנשטיין	ריז		
הג"ר ישכר דוב איזקסון	רמח		
הרה"ק ר' ישכר דוב מבעלזא	רמ		
ר' ישכר דוב וויינברגר	שעד		
הרה"צ ר' ישכר דוב ליפשיץ	רנד		
ר' ישכר דוב פלדמן	כ, כב, לט, נ, נג,		
קס, קסו, רמדרנא, תטו	רסד		
ר' ישכר דוב רייכמן	שצט, תה		
ר' ישעיה ויזל	שפט		
הג"ר ישעיה פולק			

ר' לייבל סובל	ר	רפח, רצא"ג שא"ז, תכח, תלה
ר' לייבל רייכברט	קטו	הרה"ק ר' מנחם מענדל מוישוי
הג"ר ליפמן אלעזר מקראקא	שסז	ר' מנחם מנדל ויזניצר
מ		
הג' ר' מאיר אריק	רכג	הרה"ק ר' מנחם מענדל מסטראפקוב
הג"ר מאיר אש	שצט	ר' מנחם מענדל פלדמן
הג"ר מאיר אשכנזי מדנהויזן	שע, שעא	הרה"ק ר' מנחם מענדל מקאסוב
הרה"ק ר' מאיר מזד"קוב	תלה	שיז, שכ, שכא
הג"ר מאיר הלפרט אב"ד סטמר	רמג	הג"ר מנחם מענדל אב"ד קראקוביץ
הג"ר מאיר וואהל	של, שסא	הג"ר מנחם מרגליות מהארינטש
ר' מאיר מיאשינקא	שי	הרב מנחם פרוש
הג"ר מאיר כ"ץ אבי הש"ך	תב	ר' מנחם קרויס
הג"ר מאיר אב"ד סטרי ובראדשין	שנט	הג"ר מנחם שטרן "דרך אמונה"
ר' מאיר מפראשניץ	שעו	ר' מנחם שימון
הג"ר מאיר קצנבלויגן (מהר"ם) מפאדובה		ר' מנשה די ויזא
ר' מאיר רונזפלד	שיב, שכט	ר' מנשה שיק
הג' רבנו מאיר (מהר"ם) מרוטנבורג	קעח	ר' מעשיל אליעזר
הג"ר מאיר מרומרוג – חתן רש"י	של	כ"ק אדמ"ר מרדכי שליט"א
הג"ר מאיר שפיץ אבד"ק ביסטריץ	שמו, שעג	הרה"ק ר' מרדכי מבולגרייא
הג' ר' מאיר שפירא	שפח, תנו	ר' מרדכי ברטלר
הרב מאיר שצ'דנסקי	שצט	הג"ר מרדכי גומפרכט אב"ד וינה
הג"ר מאיר אברהם – "פרי צדיק"	ק, קנא	ר' מרדכי גלבר
הג"ר מאיר דוד טבק מסיגט	שצט	הג"ר מרדכי מוינא
ר' מאיר שלום רחנברג	רסב	ר' מרדכי הלוי זעקעלעס
ר' מאיר שמואל ברקוביץ	רפז, תנד	ר' מרדכי כהנא (פעלץ)
ר' מיכאל קוה	ש	הג"ר מרדכי כץ, אב"ד ברוד ופוזנא
הג"ר מנוח	שנח	הרה"ק ר' מרדכי מנדבורנא
הרה"צ ר' מנחם ארנשטיין מסטראפקוב	שע	ר' מרדכי פלדמן בר"א
הג"ר מנחם כץ פרוסטיץ	ריב	קכז, קלג, קמו, שעה, תיד, תסרט
ר' מנחם מן	קצב	ר' מרדכי פלדמן בר"י
הג"ר מנחם מאניש חיות	שנא	ר' מרדכי סג"ל פראגעו
ר' מנחם מאניש ש"ק	שי, שיא	קסח, קפה, תסו
הג"ר מנחם זאב שיק מטאקאי	שנח	ר' מרדכי פראגעו
ר' מנחם מענדל גוטמן	עז	ר' מרדכי רויז
ר' מנחם מענדל גנץ	תנד	ר' מרדכי אנטשיל זלמנוביץ
הרה"צ ר' מנחם מענדל גפנר	רצט	הג"ר מרדכי גרשון כ"ץ
הרה"ק ר' מנחם מענדל מויזניצא	רחצ	הרה"ג ר' מרדכי דוב פינטשאבער
קנא"ב, קנד, קנט, קצה, ריא, רסז'רעג, רעו,	טו, קמז,	הג"ר מרדכי זאב איטינגא
		ר' מרדכי חנא פוקס
		הג"ר מרדכי יפה שלזינגר

הג"ר משה קצנלבוין אב"ד חעלמא שסא
הג"ר משה קרמר שס
הג"ר משה רבק'ש – באר הגולה שס
הג"ר משה הכהן רפא שנו
הרה"ק ר' משה משאץ רסט
הג"ר משה שטרולי מפעלשאבאניא לב, רלז
הג"ר משה שיק, אב"ד חוסט יז, נה"ו,
קלא, קלג, קמט, קסט, קע, קפח"רכא, שלז,
שנו, תיא, תסג
ר' משה שרייבר י"ם תנד
הג"ר משה שפיץ שצג, תנו
הג"ר משה שפירא מבעלי התוספות שמו
הג"ר משה אהרן לוריא אב"ד אורליאנס שעג
הג"ר משה אהרן תאומים – וינה שלט
ר' משה אלי' פרל רמדה
הג"ר משה אפרים זלמן שור שכה, שכג, שלא
הג"ר משה דוד אסטרייכר רסג
ר' משה דוד לוונשטיין צד
הג"ר משה הערש פוקס שפט
כ"ק מרן אדמו"ר ר' משה יהושע קכה,
תכז, תנד, תנרנח
ר' משה יוסף שרף רצא
ר' משה יעקב כ"ץ שנו
ר' משה יעקב שיק שנח
ר' משה ישראל פלדמן (הראשון) קמד, קנט,
רצא
הג"ר משה ישראל פלדמן דרגמירשט לב, לח,
מדה, מח, נא, קסא, קסג, קסו, רכב"רלז, רמט,
רנד, רסב, רעה, רפו, רצא, תז, תט, תלז, תסו
הג"ר משה לייב כץ מניקלסבורג קעד
ר' משה מרדכי דושינסקי נו
הג"ר משולם הגדול מלוקא ומגנצא שמת
רבנו משולם הראשון שנ
רבנו משולם השני שמת
הג"ר משולם זלמן מירלס אב"ד אה"ו שכד
– ה
הרה"ק ר' משולם פייביש מזבאריז' שנט
הרה"ק ר' משולם פייש מטאש קצג
הג"ר משולם קוזי רפא שנו
ר' מתתיהו גלמאן שצה
הג"ר מתתיהו טרייביש, אב"ד פאריס
שמה, שמז, שעג

הג"ר מרדכי לייב וינקלר אב"ד מאד קפ,
קעד, רג, שפט
ר' מרדכי צבי פרגר קעט ריח
הרה"ק ר' מרדכי שלום יוסף מסדיגורא
נדה, סו, קו, שצח, תכה"ו
הרה"ק ר' מרדכי שלמה מבוין סו
ר' מרדכי שרנצל של, שלא
ר' משה אדלר קפז, שעד, תסג
הג"ר משה אוירבך מראטסיבון שסו
הג"ר משה אולמן שפט
הרה"צ ר' משה אטניע תמח
ר' משה בלוי צג"ד, רלד, רצו
ר' משה ברסלוי קפו
ר' משה גלאזנער ריט
ר' משה גלבר קפז
הג"ר משה גרינולד מחוסט יז, סח, קסו, רכו
ר' משה העניג לו
ר' משה וורצברגר רפז
רבנו משה הזקן השני מלוקא שמת
הג"ר משה הכהן רפא שנו
רבי משה הלוי שכג
רבי משה הלוי שס
הג"ר משה הלוי הורביץ (בן הג"ר אשר) שמ
הג"ר משה הלוי אב"ד וואלרשטיין
שכה, שלד, שלח
הג"ר משה סג"ל לאנדא שנה
ר' משה לייזר'ס שכח, שנט, שסו
ר' משה לייטנר צד
הב' משה ליס שצו
ר' משה ניימאן רצט
הג"ר משה סופר – חת"ס קפה, קפז,
קפט, קצ, קצבד, רב, ררז, ריריב, שיט, שצ
ר' משה (ב"ר יעקל) עברליס שמב, שנא, שסט
ר' משה עברליס ב"ר מנחם שלא, שנא, שסג
ר' משה פישל'ס שע
ר' משה פלדמן נ"י יח, מב, נ, סד, ככז,
קלג, קמו, רלא, שעד, תיד, תלו, תמ
הרה"צ ר' משה פנט מדעש שטז
ר' משה פרגר קפו
הרב משה פרוש צא קא
הג"ר משה פרידלנדר רלז
ר' משה פרנס משפירא שנג

ג

הג"ר עקיבא סופר אב"ד פרשבורג נר"ז, תלד
ר' עקיבא פישר קטו

פ

ר' פאלר תנו
ר' פייוויש אשכנזי קט
פלטוי גאון ססד
הרה"ק ר' פנחס מבארשא רכו, רמו, רעג
הג"ר פנחס ביליטצור, אבד"ק סערענטש קעד
ר' פנחס גרוס רמה, רנ
ר' פנחס הלפרט שמ
ר' פנחס פלדמן מא, קמז, קנה, רנא, רצב"ש
הג"ר פנחס צימטבוים שפט
הג"ר פנחס נפתלי ירושלמי קעד
ר' פסח בעקיר רצט
הג"ר ר' פסח אב"ד קאריץ שסב
הג"ר ר' פרץ (ב"ר אליהו) מבעלי התוספות

קפח, קצא
הג"ר פרץ פרנקל אבד"ק געדינג קפח, שנו
ר' פרץ פרנקל מהאליטש קצא
הג"ר פרץ שפירא אב"ד קונסטנץ שמה, שעג
הג"ר פתחיה מגעז חכמי פרויניציה שיב
הרב פתחיה סופר מפרג שייב, שס
הג"ר פתחיה מקרימשא שסו
הרב פתחיה רבק"ש שס

צ

הג"ר צבי אייזנשטט צט
הג"ר צבי אשכנזי — ה"חכם צבי" שכגד
הג"ר צבי הילמן שסב
הרה"ק ר' צבי אלימלך מדינוב שדח
הג"ר צבי הירש מוילנא (דוד הגר"א) שס
ר' צבי הירש מזוויטקא שח
הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב שדח
הרב צבי הירש מלודמיר שכז
הג"ר צבי הירש אבד"ק לוקוב ולובלין שכז
הג"ר צבי הירש מיזלייש רלג
הג"ר צבי הירש פרגר מפאפראד קעט
הרה"ק ר' צבי הירש שפירא ממונקאטש

קסה, רכו
ר' צבי הערש מטשערין שט
ר' צבי הרשל פישר כ, קפא, תיא

ר' נח כהנא
ר' נחום אתרוג
ר' נחום הלפרין
ר' נחום ערליך
ר' נחום פלדמן
ר' נחמיה זיידמן
ר' נחמיה פפר
הרה"ק ר' נחמן מברסלב
הרה"ק ר' נחמן מהורודנקא
הג"ר נחמן כהנא טו, רמו, רסה, שיז, שכ, שכב
ר' נחמן פלדמן נ, רמה, רמו, תיד
ר' נחמן פריינד נ, תיד
ר' נחמן רוזנברג שז
ר' נחמן שרנצל א' שלא, שסז
ר' נחמן שרנצל ב' שסז
הג"ר נפתלי כץ, אב"ד פוזנא שכג
הג"ר נפתלי הירץ הירצקס שכז
הג"ר ר' נפתלי הירץ טריבוס, מפפד"מ שלא, שסג

ר' נפתלי הערץ שטיינמן שז
הג"ר נפתלי הערש מירלס, רב בפולדא שכה
הרה"צ ר' נפתלי חיים אדלר תכו, תנד
הג"ר נפתלי צבי הירש-הירץ סופר פאסי שס, שסו
רבנו נתן מאשכנז שמח
רבי נתן הלוי שלח, שס
הג"ר נתן וידאל — וויידל שלט
רבי נתן מענדל שס
רבנו נתן — בעל "הערוך" שלח
הג"ר נתן שפירא — מגלה עמוקות

קפה, שמב"שדמ
הג"ר נתן שפירא מפוזנא שמה
הגה"צ ר' נתן אלי' עהרמאן, אבד"ק אירשע ריא
הג"ר נתן נטע רבינוביץ שב
הג"ר נתן נטע שפירא מהורדנא שמה
הג"ר נתנאל לוריא אב"ד אנטיכי שעב
ר' נתנאל פוקס מטערנבה רלח

ע

הג"ר עקיבא אייגר רה, שעו
הג"ר עקיבא הכהן, אב"ד קהילת סאלוניקי שלא

שעג שלמה לוריא הרופא ב'
 שסו שלמה לוריא הרופא ג
 רצב ר' שלמה פלדמן
 שזנ ר' שלמה פרנקל א' מגעדינג
 שזנ ר' שלמה פרנקל ב'
 קפו הג"ר שלמה קוועטש אב"ד ניקלסבורג
 קמח הג"ר שלמה קלוגר
 קעד הג"ר שלמה קליין אב"ד קערעסטעש
 רצא ר' שלמה שטיינחץ
 קעז ר' שלמה שפיין
 פ ר' שלמה שפירא
 שדמ הג"ר ר' שלמה שפירא אבד"ק סטאנוב
 הג"ר ר' שלמה שפירא אבי ה"מגלה עמוקות"
 שמב
 שמו הג"ר ר' שלמה שפירא – טעמי תורה
 שמה הג"ר ר' שלמה שפירא אב"ד וורמייזא
 שעג

הג"ר ר' שלמה אליעזר ויזל אב"ד טרנובה

קנט, רמג
 הג"ר ר' שלמה ברוך פראגער לג, קעו, קפב"ד
 הג"ר ר' שלמה זלמן אולמן אב"ד ביסטריץ שפט
 הג"ר ר' שלמה זלמן אולמן אב"ד מאקווא שפט
 שנט הג"ר ר' שלמה זלמן ריבלין משקאלוב
 רה הג"ר ר' שלמה זלמן שפיצר אב"ד וינה
 שסז הרב שלמה יודלין מקולוניה
 רצו ר' שלמה יצחק בלוי
 שמ רבנו שם טוב מגירונדי
 שצז ר' שמואל בורנשטיין – לוקובר שצג, שצז
 הג"ר שמואל בראך אב"ד ניר מאדא ריד, ריח
 שכו הג"ר שמואל מבריסק
 קפז הג"ר שמואל הלוי ואזנר
 שסב הג"ר שמואל החסיד איש-רצבי
 שנג הג"ר שמואל החסיד משפירא
 שסג הג"ר שמואל טרייביש
 הג"ר שמואל ענגיל אב"ד ראדמישלא
 נו, רכזח, רלג, רנד
 קע הג"ר שמואל ערנפעלד – "חתן סופר"
 תנו הג"ר שמואל ערנפעלד – מטרסדורף
 ריז הג"ר שמואל קאמאדער אב"ד דאראג
 שמו הג"ר שמואל מרומרו
 שלא ר' שמואל שור
 שנח ר' שמואל שיק

קעט הג"ר צבי הרשל פרגר
 נ, קיח, קפ, קפב ר' צבי הרשל פרגר
 שז ר' צבי וייס
 קסז, רסא"ב ר' צבי חיים מגיד מטעטש

ק

שנג הג"ר קלונימוס הזקן מאשכנז
 שמט הג"ר קלונימוס הראשון מלוקא
 שמט הג"ר קלונימוס השני מלוקא ואשכנז
 שעא"ב הג"ר קלונימוס קלמן הברקשטן
 הג"ר קלונימוס קלמן ר"מ בקראקא ובבריסק
 שכג
 הג"ר קלמן מוורמייזא אב"ד לבוב שע שעה

ר

רבנו רבה בר אבהו
 ר' רפאל דאברז'נסקי שסד שזעו

ש

שצט הג"ר שאול אנגל אבד"ק קאלוב
 קצט, הג"ר שאול בראך אבד"ק קאשוי
 רא"ג, ריג, רטו
 שכח שסא רבי שאול וואהל מבריסק
 רסד ר' שאול ארי' ויזל
 רצ, רצא ר' שאול לייב רוזנברג מבקלאן
 רפז ר' שואל ארי' רוזנברג
 שמ הג"ר שבתאי שפטל
 שטז ר' שואל יודא שטיינמן רסה, רפה, שיד, שטז
 קמט, רסדח הרה"ק ר' שלום מבעלזא
 שלב הג"ר שלום מווינר-נוישטט
 שפט הג"ר שלום חריף אבד"ק לקנך
 רצא ר' שלום אפרים פישל רוזנברג
 לב, הג"ר שלום מרדכי שבדרון מברז'אן
 קמט, קנ, קנה, קסה, קעה, רכב"ו, רלביה, שיג
 הג"ר שלום שכנא כ"ץ מקראקא
 שכח הג"ר שלום שכנא מלובלין שלט, שלט, שעה
 שזעט הרה"ק ר' שלמה מבאבוב
 קמט, קסה הג"ר שלמה דרימר אבד"ק סקאלא
 קנה, רסב הג"ר שלמה יודא לייב טבק
 שכזח, הג"ר שלמה לוריא – מהרש"ל
 שמה, שסו, שסט, שעא"ב
 שעג שלמה לוריא הרופא א'

הג"ר שמואל משלטשטאט	שנג	הרה"ק ר' שמחה מברסלב	שט
הג"ר שמואל משפירא	שמה	הרה"ק ר' שמחה בונם מגור	שצז
הג"ר שמואל שפירא – אב"ד אשפירא	שעג	ר' שמחה בונם קליין	קפא
הג"ר שמואל אורי שרגא וייל	שכט	הג"ר שמעון גרינפלד אב"ד סמיהאלי	רג
ר' שמואל אליעזר פלדמן	קנב, קסב, רצב,	הג"ר שמעון הכהן מקאליש	שכא
	שא-שה	רבי שמעון העלין	שסט
ר' שמואל בנימין פרגר	קעט	הג"ר שמעון ליברמן אב"ד מאד	שצט
ר' שמואל זאנביל מזאלקווא	שט	הג"ר שמעון ליברמן אב"ד שעניע	שצט
ר' שמואל זאנביל כהנא	שכא	רבי שמעון מלמש	שנד
ר' שמואל זאנביל רוזנברג	רפז	ר' שמעון לעמיל	שלט
ר' שמואל יהודא וואהל	שכח	ר' שמעיה פלדמן	שצט
הג"ר שמואל יהודא קצנלבויגן פאדובה		ר' שמעיה רייכמן	נה, קב, קכז, שצט
	שיב, שכח	הרה"ק ר' שמשון מאוסטרופוליא	שסב
ר' שמואל יצחק לאנדא	שעה	הג"ר שמשון לוריא אב"ד ור"י בערפורט,	
הג"ר שמואל יצחק קצנלבויגן	שכט	פעסט	שעג, שעב
ר' שמואל מאיר גלבר	קפז	הג"ר שמשון לוריא רופא מאורליאנס	שעג
ר' שמואל שמלקא בריטוויץ	רפז	הג"ר שמשון אב"ד סטרי ובראדשין	שנט
הג"ר שמואל שמלקא אב"ד סעליש	קנ,	הג"ר שמשון אב"ד קרמניץ	שכו, שסב
קע, קעא, קצג, ריט		הג"ר שמשון שפירא – רב בפוזנא	שמה
ר' שמואל שמלקא פלדמן	כ"כה כח, מח,	ר' ... שפרינצילס	צה
	קסו, רכב, רלח-דרמג	שרירא גאון	שסד

תוצאות התורה
תוצאות השו"ת

רבניות ונשים

רבנית אדל	שט	מ' בריינדל פלדמן א"ר משה	שעד
מ' אסתר אדלר	קפז, שעד, תסג	מ' בריינדל – ברוריה פפר	קמו, שפה
מ' אסתר וואלף	ריט	מ' בריינדל פרגר	קסט קעה ריט
מ' אסתר (מרים) זעקעלעס	קפו	רבנית בריינדל בת המהר"ם שיק	קלא
מ' אסתר פלדמן א"ר מרדכי	שעה	מ' ברכה פלדמן	שעט
מ' אסתר רוזנברג	רסה, רפב, רפה"ו, שטז	מ' בתיה שטיינמן	רצא
מ' אסתר שפיץ	צ, קמו, שפח	רבניתגיטל אדלר-בריסק	קפא
מ' באבא רוסא פלדמן	רמה	מ' גיטל פישר	כ, קלג, קפא
מ' בלומה רויז	ריט	מ' גיטל פרקש	שצג
מ' בלימא ברסלוי	קפו	רבנית גיטל שיק	קצא, ריא
רבנית בריינדל גרינוולד	קפדה	מ' געלא וייס	קפו
מ' בריינדל א"ר יואל וויינר	קעח	מ' דבורה גרוס	רמה
מ' בריינדל פלדמן א"ר פישל	קפא, שעד,	מ' דבורה ביילא שפיץ	תנו
	תח, תמז, תס, תסב"ד	מ' דבורה וואהל	שכח

שו	רבנית ניסל כהנא	שסו	מ' דינה מלכה איסרל
קסז, רסג	מ' ניסל הופמן	שטז	מ' העניא ויזל
רמג	רבנית ניסל הלפרט	שנט	רבנית וועכנא
רצא	מ' ניסל רוזנברג	שטז	מ' זלאטא שטרן
נט, קמו, שצט	מ' ניסל — אגוזה רייכמן	שפה	מ' חוה טויבע פפר
שנט	מ' ניסל א"ר שמואל שיק	רמה	מ' חוה יוטא ביסטריצקי
שכא, שסא	מ' ניסל בת התול"ט	רס	מ' חוה יוטא הלינגר
שעה	מ' עליזה פלדמן	טו, יח, קלב, קנח,	מ' חוה יוטא פלדמן
קפד	מ' פייגא טייטלבוים	רנז, רפרז	
קמו	רבנית פייגא פרידמן מסדיגורא	נח, קמה"ו, שפב	מ' חוה יוטא שקוביצקי
קמז	מ' פייגא פלדמן אשת הגרמ"י	רצט, ש	מ' חיה ברקוביץ
רצא	מ' פייגא רוזנברג	רפז	מ' חיה כהנא
שט	רבנית פייגאל מברסלב	קסז, רסג	מ' חיה מושקוביץ
קסח, קפון	מ' פייגאל פרגר	רמה	מ' חיה אסתר גרין
עו	מ' פעסיא פלדמן	קפא, קפז שעד, תסג	מ' חיה פיגלא אדלר
שטז	מ' לעסיא פריד	שעה	מ' חיה פריידא פלדמן
קפו	מ' פעסיל בלאך	ריט	מ' חיילה גלאזנער
קפז	מ' פעסיל גלבר	רצט, ש	מ' חנה טסלר
נ	מ' פעסיל פרגר	רמד	מ' חנה פלדמן
שט	מ' פעריל מטשערין	שמו	מ' יוכבד בת רש"י
רצב	מ' פעשיא פלדמן	רלג	מ' יענטא שטרולי
רפז	מ' פריידא רבקה זולדן	קצא	רבנית לאה דושינסקי
רצא	מ' צפורה דסקל	קעח קפז	מ' לאה היימפלד
קסז, רסב	מ' צפורה טבק	קפד	מ' לאה מייזלס
שז	מ' ראכל וייס	קפרז	מ' לאה פרגר
קפב	רבנית רבקה פרגר	רלז	מ' לאה פרידלנדר
שצט	מ' רבקה רייכמן	יט	מ' לאה רוזנפלד
שלט	מ' רבקה שטרן	שז	מ' לאה מלכה שטיינמן
קפח, שנז	רבנית רבקה שיק	שי	רבנית לאה רחל ממעזבז
שח	מ' רבקה מרים רחנברג	קפז	מ' מינקה היימפלד
רצו, רחצ	מ' רוניא פלדמן	ל, לג, כ, נ, ט, סה, קכז,	מ' מינקה פלדמן
רנב, רנד	מ' רחל סגל רסג	קפזח, ריג, תס, תסג	קליקמו, קסח, קעח, קפה, קפזח, ריג, תס, תסג
שלז	מ' רחל פלדמן	קעח	מ' מינקה פרגר
קסז, רסא	רבנית רייזל בת התול"ט	רפז	מ' מרים בריטוויץ
שלז	מ' רייזל זלאטא מגיד	קפו	מ' מרים ברסלוי
שט	מ' רעכיל הלר	קפז	מ' מרים וייס
שנט	מ' שרה אם הבעש"ט	שכב	רבנית מרים בת ה"חכם צבי"
רפז	מ' שרה ריבלין	שעג	רבנית מרים לוריא
ריא"ב, רטז	מ' שרה פייגא וורצברג	שסא	מ' מרים (ביילא) אחות הרמ"א
	רבנית שרה רחל שיק (ארנשטיין)	שמה	רבנית מרים שפירא
		קעט	מ' ניחה פרגר

תוכן הספר

אקדמות מילין

פרק א מגד שמים

יג — יד

פרק ב בשחרית הימים

א. בית אב; ב. פרק האיש מקדש;

טו — יח

פרק ג מלחמת העולם הראשונה

יט — כ

פרק ד סאטמר

א. בעול המרנסה; ב. צרכי צבור; ג. בית ועד לחכמים; ד. זורע צדקות;

כא — לד

פרק ה חסידות

א. אטניע; ב. ישועה — בשליחת מברק; ג. אשר יצוה את בניו; ד. יפה כח הבן;

לה — מ

פרק ו ארץ ישראל

א. תור בארץ; ב. תכנית עליה; ג. עליה לארץ הקודש; ד. בשלבי הקליטה;

מא — מח

פרק ז בעול ההצלה

מט — נא

פרק ח קשר עם גדולי הדור

נב — נז

א. הוסיאטין; ב. בעלזא; ג. סדיגורא; ד. הגרייץ רושינסקי; ה. רדמישלא; ו. דעת סופר — פרשבורג; ז. דמשק אליעזר; ח. אמרי חיים; ט. סאטמר; י. בית ישראל; יא. בוואן; יב. ליובאוויטש;

זמורות התורה
זמורות השנות

פרק ט הליכות דרכו

סח — פז

א. תורה; ב. תפלה; ג. שבת קודש; ד. כשרות; ה. זהירות בדיבור; ו. דובר אמת; ז. ענוה; ח. גאון דקדושה; ט. הסתפקות; י. הכנסת אורחים; יא. רודף צדקה וחסד; יב. הכנסת כלה; יג. גמילות חסדים; יד. והחזקת בו;

פרק י לטובת הכלל

פח — קח

א. ועד הצלה; ב. אגודת ישראל; ג. למען קדושת השבת; ד. קהילה חרדית; ה. חינוך; ו. בית חסידים; ז. הכנסת ספר תורה; ח. קרית יוסף; ט. קרית וויזניץ; י. מבצע ירושלים;

פרק יא בתעשייה

א. מפעלי יהלומים; ב. מפרנס לכל; ג. ומטיב לכל;

קט — קיט

פרק יב בית למופת

א. המסגרת החינוכית; ב. כיבוד הורים; ג. שידוכים;

קכ — קכו

פרק יג בערוב הימים

קכז — קכט

פרק יד אשת חיל

קל — קמו

א. בית לתפארת; ב. בית הורים; ג. בניית בית המשפחה; ד. במצוק העתים; ה. חינוך הבית; ו. מהליכות ביתה; ז. עשות צדקה וחסד; ח. במשפחה; ט. אריכות ימים;

פרק כט משפחת כהנא

א. הג"ר נחמן; ב. "קונטרס הספקות"; ג. רבי יוסף הכהן; ד. "בנין אריאל"; ה. "חכם צבי"; ו. משפחת מירלס; ז. "מגיני שלמה"; ח. משפחת קלויזנר; ט. משפחת וואהל; י. משפחת מיינץ; יא. משפחת וויל; יב. משפחת שרנצל; יג. משפחת כ"ץ; יד. משפחת שור; טו. משפחת שכנא;

פרק ל תוספות יום טוב

א. מקל נדודים ביד; ב. ספרא רבה; ג. יחוס אבות — משפחת העלר;

פרק לא משפחת הורביץ

פרק לב מגלה עמוקות

פרק לג משפחת שפירא

פרק לד משפחת טרייביש

א. חכמי צרפת; ב. רש"י;

פרק לה משפחת עבריל

פרק לו משפחת טריבוב — רבי יהודא החסיד

פרק לז לאנדא-רפא

א. משפחת לאנדא; ב. משפחת רפא;

פרק לח משפחת שי"ק

א. גזע התוספות יום טוב; ב. משפחת ריבלין; ג. משפחת קצנלבוין;

פרקלט ר"ש אוסטרופוליא

תוספות התורה
רבי מאיר מאן

פרק מ

פרק מא משפחת איסרל

א. "תירומת הרשן"; ב. הרא"ש;

פרק מב משפחת פולק

א. "ידי משה"; ב. "ספרא רצניעותא דיעקב";

פרק מג משפחת לוריא

פרק מד איש למשפחותיו

א. משפחת אדלר; ב. משפחת וויינברגר — סטמר; ג. משפחת וויינברגר — זענטא; ד. משפחת לאנדא; ה. משפחת שטוב; ו. משפחת שקוביצקי; ז. משפחת פפר; ח. משפחת שפיץ; ט. משפחת בורנשטיין; י. משפחת פרידמן; יא. משפחת רייכמן;

פרק מה לבני יוסף — לאפרים

א. ברום המדרגות; ב. רבותיו; ג. בחצר החסידות; ד. "כי הפרני בארץ"; ה. עסקנות צבורית; ו. עליה לארץ ישראל;

פרק טו ידות אפרים

א. אילן רב פארות; ב. במעלות התורה; ג. עם גדולי הדור; ד. ושנא את הרבנות; ה. בחצרות הקודש; ו. אהב את המלאכה; ז. עצתו אמונה; ח. במעלות המידות; ט. בית תפארתו; י. יודע נסתרות; יא. תורת אמת;

קסז — קמז

א. ימי בחרות; ב. חתן המלך; ג. ארא בר אהבה; ד. שואל ומשיב כהלכה; ה. שו"ת "שאילת יעקב"; ו. בערבית הימים;

קפח — קפז

א. תולדות יעקב; ב. בית אבותיו; ג. משפחתו;

קפח — רכא

א. ימי שחרית; ב. נות ביתו; ג. יערגען; ד. חוסט; ה. הליכות עולם לו; ו. צדקה וחסד; ז. זה חיל...; ח. אלומות אור; ט. התמורה; י. מלחמת ד' בגבורים; יא. ושיבה; יב. השגחה; יג. עמידה — זו תפלה; יד. אהרה לחסידות; טו. "בית שני"; טז. בריאות; יז. באחרית הימים; יח. צאצאיו; יט. אוצר ספרים;

רכב — רלז

א. שמן אפרסמון; ב. ברו"א; ג. בגרם המעלות; ד. בעול הרבנות; ה. אוצר ספרותי; ו. קשר לארץ ישראל;

רלח — רמג

א. בצל החכמה; ב. אוהב צדקה ומשפט;

רמד — רנא

א. חכם לב; ב. בחסות רבותיו; ג. מאנחה למנוחה;

רנב — רסד

א. תורה וגדולה; ב. יודל חסד; ג. ככה המקריב; ד. לטובת הצבור; ה. משפחת מגיד; ו. משפחת טבק; ז. משפחת הוּמָן; ח. משפחת מושקוביץ; ט. משפחת ויזל;

רסה — רפז

א. נצר מטעיו; ב. בצל כנפי רבותיו; ג. שבה למקור; ד. עמידה בנסיון; ה. שנות חסד א"ל; ו. כי בא השמש; ז. רבי חיל...; ח. הנסיעה לרבי — היא חיותו; ט. עבודת הקודש; י. בעל מידות; יא. היעזר...; יב. צאצאים;

רפח — רצא

א. תפארת בנים; ב. מוסר השכל;

רצב — ש

א. תעסוקת המוח — הרבי; ב. החסיד — צהלתו בפניו; ג. בארץ הקודש; ד. מהליכותיו; ה. שבע ימים;

שה — שא

א. נערץ בפי כל; ב. מקושר לאילנות ברברא; ג. צער גידול בנים; ד. מעלמא דקשוט;

שו — שויג

א. ר' יעקב מזוויטקא; ב. ר' אברהם עביר מזוויטקא; ג. ר' לייב מיאשוינקא; ד. זרע יצחק; ה. רבי מאניש חיות; ו. אפי ברבני; ז. מקור הגזע;

שיד — שטז

א. ר' אברהם ברוך; ב. ר' שואל לייב;

תיח — תכא

פרק מז בארץ הקודש

א. גור בארץ; ב. על המחיה ועל הכלכלה;

תכב — תלד

פרק מז במחיצת גדולי עולם

א. ה"חזון איש"; ב. בריסק; ג. בעלזא; ד. בית רוז'ין; ה. "דמשק אליעזר"; ו. בית גור; ז. "אמרי חיים"; ח. "מקור ברוך"; ט. סטמר; י. סקווער; יא. חב"ד; יב. סקולען; יג. פרשבורג;

תלה — תמג

פרק מח עבודת השי"ת

א. תורה; ב. הכנסת ספר תורה; ג. תהלת ד'; ד. נועם השבת; ה. כשרות; ו. מידות; ז. צדקת מזוננו;

תמד — תנדר

פרק מט עסקנות בארץ ישראל

א. הצלה; ב. בשטח החינוך; ג. החינוך העצמאי; ד. חינוך הבנות; ה. בית אטניע; ו. גיוס בנות; ז. אגודת ישראל; ח. משמרת השבת; ט. ישיבת וינוץ; י. קרית וינוץ;

תנה — תסה

פרק נ בחיק המשפחה

א. חינוך; ב. שמחות; ג. אחרית ימיו; ד. עזר בבית;

תסו — תסט

פרק נא גדולת מרדכי

תע

מפתח טבלאות בית אבותם

תעא — תצב

אמצעות התעורה
אמצעות השוואה

למשפחת בית אבותם

תצג — תקיג

שלשלת יוחסין

תקיד — תקטו

שרה צופים

תקטז — תקיז

מפתח תמונות

תקיח — תקיט

מפתח מכתבים

תקכ — תקלב

מפתח אישים

תקלג — תקלו

תוכן הספר